İLMİN IŞIĞINDA

ASRIN KUR'AN TEFSİRİ

CELÂL YILDIRIM

MİRAC

بسم الله الرحمن الرحيم

İLMİN IŞIĞINDA
ASRIN KUR'ÂN TEFSİRİ

CELÂL YILDIRIM

5

İLMİN IŞIĞINDA
ASRIN KUR'ÂN TEFSİRİ
CELÂL YILDIRIM

Editör
Taner Çakıcı

Redakte
Ahmet Büyüksolak
Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Son Okuma
Latif Kul

İç Düzen
Rabbani Düz

Kapak
Yunus Karaaslan

Baskı & Cilt
Aktif Matbaa ve Reklamcılık San. Tic. Ltd. Şti
Sertifika No 47477

5. CİLT ISBN
978-605-5644-84-0
TAKIM ISBN
978-605-5644-79-6

MİRAC

MİRAC YAYINLARI
Güneştepe mh. Kültür sk. No:20/B Güngören / İstanbul
GSM: 0 535 256 29 51 Telefon: 0 212 523 38 04
www.miracyayinlari.com / **mail:** mirac@miracyayinlari.com

5.
CİLDİN İÇİNDEKİ SURELER

SURE	AYET
ARAF	1 - 206
ENFAL	1 - 75
TEVBE	1 - 106

7. SURE

ARAF SURESİ

Ayet Sayısı	Kelime Sayısı	Harf Sayısı
206	3325	14010

ARAF SURESİ

Mekke'de inmiştir. İbn Abbas (radıyallahu anh) ve ashabdan bazısına göre 163'-den 168'e kadar olan beş âyeti Medine'de inmiştir. Katade de aynı görüş ve tespiti belirtmiştir. Mukatil ve Kurtubi'ye göre, 163'den 171'e kadar olan sekiz âyeti Medine'de, gerisi Mekke'de inmiştir.

A'raf, başta Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz olmak üzere mü'minlerin hak ve doğrulukta en yüce noktada bulunduklarına işarettir. Ayrıca Cennet ile Cehennem arasındaki yüksekçe bir kesimin ya da tepenin adıdır.

A'raf suresi bir bakıma En'âm suresini, yani ondaki mücmelleri açıklar; ayrıca inanç esaslarını, dinin bazı genel kurallarını anlatır. Asıl amacın ne olduğuna dikkatleri çeker. Hz. Musa ile Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) arasındaki ortaklaşa niteliklere temas eder. Böylece semavi dinler arasında hem müşterek esaslara dokunur, hem olumlu ve ılımlı bir ilişkinin olmasını amaçlar.

Ayrıca son nebiye kadar gelip geçen peygamberlerden birkaçının kıssasını anlatarak örnekler sergiler. Sonra da insanın çamurdan yaratıldığından bahseder ve böylece yegane yaratıcı kudretin yüceliğini çok duyarlı bir anlatımla, gönül ve kafalara işler.

٧ سُورَةُ الْأَعْرَافِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

الٓمٓصٓ ﴿١﴾ كِتَابٌ أُنزِلَ إِلَيْكَ فَلَا يَكُن فِي صَدْرِكَ حَرَجٌ مِّنْهُ لِتُنذِرَ بِهِ
وَذِكْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٢﴾ اتَّبِعُوا مَا أُنزِلَ إِلَيْكُم مِّن رَّبِّكُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا مِن دُونِهِ
أَوْلِيَاءَ ۗ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ ﴿٣﴾

1- Elif- Lâm- Mim- Sâd

2- Bu, uyarman ve mü'minlere öğütte bulunman için sana indirilen bir kitaptır. Artık bundan dolayı göğsünde bir sıkıntı olmasın.

3- Size Rabbinizden indirilene uyun; O'ndan başka dostlar (edinip) uymayın. Ne de az öğüt tutarsınız!

Harfler ve İşaretler

Birinci âyeti oluşturan Elif-Lâm-Mim-Sad, ilim adamlarının çoğuna göre Huruf-i Mukatta'adandır, aynı zamanda müteşabih, yani ilâhi bilgiye bağlı olup kullarından hiç kimsenin mânasını bilemediği veya yoruma müsait, tasarrufa elverişli âyetlerdendir.[1]

Birincilerin tefsirine göre, bu harflerle neyi murat ettiğini Allah (celle celaluhu) daha iyi bilir. Ancak müfessirlerimizin bir kısmı, Kur'ân'ın yüceliğine ters düşen bir takım mânalar çıkarılmasın diye,

Kur'ân'ın özüne ve ruhuna uygun bazı yorumlarda bulunmuşlardır:

a) Surede, insanlara indirilen ilâhi kelâmın yüceliğine, o nedenle işitenlerin dikkatlerini toplayıp çevirmeye ve mânası belirsiz bu harflerin sureye bir anahtar ya da kapak olduğuna ve şimdi bu kapağın açılacağına işarettir.

1 Âl-i İmrân Suresi yedinci âyetin tefsirine.

b) Elif, dosdoğru olmanın; Lâm, el açıp yücelmenin; Mim derlenip birleşmenin ve feyizli bir hayat sürmenin; Sâd, bu feyzi artırmanın sembolüdür.

c) İbn Abbas (radıyallahu anh)'a vgöre, bunlar şu mânaları kendinde taşımaktadır: "Ben Allahım, bilirim ve açıklarım." Veya "Yemin edilen bir kutsallıktır ki, Allah bunlarla yemin ediyor." Veya "Bu harfler bir araya gelince Allah'ın isimlerinden bir isim oluşturuyor."

d) Katade'ye göre, bunlar Kur'ân'ın isimlerinden bir isimdir.

e) el-Hasen'e göre, surenin ismidir.

f) Süddi'ye göre, Allah'ın musavver veya musavvir isimlerinden biridir.

g) Ebu Ali'ye göre; Elif, Allah isminin anahtarı; Lâm, Latif isminin; Mim, Mecid isminin; Sâd Sadık ve Sabur isimlerinin anahtarıdır.

h) Bunlar İsm-i A'zam'ın harfleridir.[1]

Kur'ân'ın İki Ana Hedefi

لِتُنْذِرَ بِهٖ وَذِكْرٰى لِلْمُؤْمِنِينَ

"Bu, uyarman ve mü'minlere öğütte bulunman için sana indirilen bir kitaptır."

İkinci âyetle Kur'ân'ın bir bakıma iki ana hedefi açıklanmaktadır: Doğru yolda olmayanları Hakk'ın sesiyle uyarmak; doğru yolda olup inananların idrâkini hep uyanık tutmak için onlara öğüt vermek, hakkı sık sık hatırlatmak.

Ayrıca ilgili âyetlerle Kur'ân'ın bu iki ana hedefinin metodu yani bunları işlemenin usul ve yöntemi belirtiliyor. Görevi yaparken, uyarı ve öğütte bulunurken kendini sıkmayacaksın, sözler tesir etmedi diye kalbin daralmasın. Bu yüzden hiddete gelme, ölçüyü kaçırma. Sen ancak tebligatçısın, hidâyet (doğru yola eriştirmek) Allah'a aittir. O halde Kur'ân'ın bu iki ana hedefini kalplere ve dimağlara işlerken çok usta ve o oranda duyarlı bir ressam gibi olmaya dikkat etmek gerekir; nasıl fırçanın hafif kaymasıyla yapılan resim bozulur, emek heder olursa, insanları uyarırken, öğüt verirken metot dışına çıkıp ölçüyü kaçırmak, hiddete gelip aklın yolunu kaybetmek de yapılan konuşmayı alt-üst eder, fayda yerine zarar getirebilir.

---

1 Bakara suresinin birinci âyetinin tefsiri.

Evet, mürşidin, vaizin ve eğitimcinin görevi, yüklendiği hizmeti, günün sosyal, ekonomik ve psikolojik şartlarını dikkâte alarak rahat ve sakin bir hava içinde uygulama alanına koymaktır. Gerisi Allah (celle celaluhu)'ya aittir.

Kur'ân burada diğer önemli bir hususa, daha doğrusu insan psikolojisine işarette bulunuyor: "Ne de az öğüt tutarsınız!" diyor. Bununla insanın yaratılışı gereği pek az öğüt tutacağı ya da öğüde pek az kulak vereceği belirtiliyor. O nedenle uyarı ve hatırlatmanın kademeli, sabırlı ve sakin ölçülerle fakat ilâhi hakikatlerle yapılmasının lüzumu kendiliğinden ortaya çıkıyor.

Çünkü insanların çoğu Allah (celle celaluhu)'yu, O'nun buyruklarını bir tarafa itip geçici bir yarar sağlamak umuduyla başkalarını dost edinme temayülündedir. Bu yüzden peşin bir dostluk ve nimeti, veresi bir nimete; geçici bir mutluluğu kendilerince meçhul sayılan ebedi bir mutluluğa tercih etme eğilimindedir. İnsan karakter ve anlayışı bu olunca, dini eğitimde çok duyarlı, temkinli, metotlu ve de sakin olmak şarttır. Aksi halde arzulanan sonucu elde etmek çok zordur. Hazreti Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in 23 senelik tebliği bu âyetin gösterdiği doğrultudan sapmadan sürmüştür. Başarısının sırrının bir ucu buna dayanır. Nitekim Âl-i İmrân 159. âyette bu husus çok açık şekilde belirtilmiştir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Kur'ân'ın okunup amel edilmek için indirildiği, öğüt alıp hayatı, onun esas ve prensipleriyle düzenlememiz için öğretildiği belirtildi. O nedenle Kur'ân'ın değişmeyen iki ana hedefinin bulunduğuna dikkatler çekildi.

Aşağıdaki âyetlerle, indirilen ilâhi buyruklara kalp ve kafalarını açmayan, inkâr ve inatlarında ısrar edip duran milletlerin yerlebir edildikleri bir uyarı ölçüsünde anlatılıyor; ilâhi azap gelip çattıktan sonra gerçeği anlayıp itiraf etmenin bir yararı olmayacağı hatırlatılıyor.

وَكَمْ مِنْ قَرْيَةٍ اَهْلَكْنَاهَا فَجَآءَهَا بَأْسُنَا بَيَاتًا اَوْ هُمْ قَآئِلُونَ ﴿٤﴾ فَمَا كَانَ دَعْوٰيهُمْ
اِذْ جَآءَهُمْ بَأْسُنَآ اِلَّآ اَنْ قَالُوٓا اِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٥﴾ فَلَنَسْـَٔلَنَّ الَّذِينَ اُرْسِلَ اِلَيْهِمْ
وَلَنَسْـَٔلَنَّ الْمُرْسَلِينَ ﴿٦﴾ فَلَنَقُصَّنَّ عَلَيْهِمْ بِعِلْمٍ وَمَا كُنَّا غَآئِبِينَ ﴿٧﴾ وَالْوَزْنُ

يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ ۚ فَمَن ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٨﴾ وَمَنْ خَفَّتْ
مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُم بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَظْلِمُونَ ﴿٩﴾

4- Nice kasabaları bitik hale getirip yok etmişizdir ki, kahredici azabımız geceleyin veya öğle sıcağında dinlenirlerken onlara gelivermiştir.

5- Kahredici azabımız gelip çattığında, bağırıp çağırmaları sadece, "Doğrusu biz zâlimler idik!" demeleri olmuştur.

6- Andolsun ki, kendilerine peygamberler gönderilenlerden soracağız ve şüphesiz gönderilen peygamberlerden de soracağız.

7- Ve andolsun ki, onlara (kesin) bir bilgi ile (olup bitenleri) bir bir anlatacağız ve biz onlardan (hiçbir an) gâib değildik.

8- O gün (amellerin) tartısı haktır. Artık kimlerin tartıları ağır gelirse, işte onlar korktuklarından kurtulup umduklarına kavuşanlardır.

9- Kimlerin de tartıları hafif gelirse, işte onlar âyetlerimizi (hiçe sayıp) haksızlık etmeleri karşılığında kendilerine yazık edip, zarara uğrayanlardır.

İLGİLİ HADİSLER

"Kıyamet günü yağlıca şişman bir adam getirilir de Allah katında bir sivrisineğin kanadı karşılığında bile tartıya girmez."[1]

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'ın incecik bacaklarını kasdederek şöyle buyurdu:

"Siz onun bacaklarının inceliğine, sıskalığına mı hayret ediyorsunuz? Canımı kudret elinde bulundurana yemin ederim ki, onun iki bacağı terazide Uhud Dağı'ndan daha ağırdır."[2]

"Kıyamet günü bir adamın günahları, -her defterin uzunluğu gözün alabildiği büyüklükte olmak üzere- doksan dokuz defter halinde getirilir, terazinin bir kefesine, üzerinde Lâ ilahe illallah Muhammedun Rasulullah yazılı bulunan etiket kadar bir kâğıt da diğer kefesine

---

1 Buhari-Müslim: Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den.

2 Ahmed b. Hanbel: 1/420-421

konulur, defterler hafif, o etiket ağır gelir."[1]

Sünnetullah Ve Kahredici Azap

وَكَمْ مِنْ قَرْيَةٍ اَهْلَكْنَاهَا فَجَاءَهَا بَأْسُنَا بَيَاتًا اَوْ هُمْ قَائِلُونَ

"Nice kasabaları bitik hale getirip yok etmişizdir ki, kahredici azabımız geceleyin veya öğle sıcağında dinlenirlerken onlara gelivermiştir."

Kur'ân'ın bu ve diğer ilgili âyetlerinden, Hakk'a karşı başkaldırıp inkârda ısrar eden bazı milletlerin, peygamberlerin sesine ve çağrısına kulak tıkadıklarından dolayı gökten ya da yerden gelen bir felâketle yok edildikleri anlaşılıyor.

Sünnetullah'ın bu yolda cereyan etmesinde bir incelik var. Kâinatta şaşmadan hedefine giden ve amacına yönelik bulunan kanunlar ve bu kanunlara bağlı olaylar vardır. Şiddetli fırtınalar, kasırgalar, büyük seller, depremler ve yanardağların kükreyip lav püskürtmesi bu cümledendir. Bunların her birinin belli sebeplere yani illiyet kanununa dayandığı kesindir. Sebepsiz, illetsiz bir olay meydana gelmez, gelse bile o mucize sayılır.

İşte bu câri kanunlara ve bağlı bulundukları sebeplere biz sünnetullah yani Allah (celle celaluhu)'nun koymuş olduğu şaşmaz kanunlar diyoruz. Kur'ân'ın iki yerinde açık biçimde ve birçok yerlerinde de işaret şeklinde sünnetullahın değişmeyeceği belirtilmiştir. O halde daha önceki milletlerden bir kısmı nasıl olur da küfür ve tuğyanları sebebiyle, gecelediklerinde veya öğle sıcağında dinlenmeye çekildiklerinde yok edici azaba, yani büyük bir felâkete mâruz kalmışlardır? Yoksa sünnetullah onlar hakkında değişmiş midir?

Önce şunu belirtelim ki, her olay bir sebep ve kanuna bağlanmıştır. Sebepler ve kanunların bir ucu Yüce Kudretin elinde bulunuyor; dilediği zaman sebepleri ve ilgili kanunları harekete geçirip umulmadık anlarda olağan olaylar meydana getirir. Bu durumda da meydana gelen olay bir bakıma sebebe bağlı ve sünnetullah doğrultusundadır. Ne var ki, mutad seyrinde değildir, o bakımdan istisna teşkil eder ve genel kuralı bozmaz.

Allah (celle celaluhu)'nun bu tür kahredici azabı daha çok gönderilen peygambere karşı gelen ve o yüzden inkâr ve inatlarını artıran bazı kasaba

1 Ahmed b. Hanbel - Tirmizi: Değişik ifadelerle.

halkına yönelmiştir; genel ölçüde ve sürekli olmamıştır. Yaşamakta olanları ve gelecek kuşakları bir bakıma uyarmaya yönelik bir anlam taşır.

Tebliğ Edilenden de Tebliğ Edenden de Sorulacaktır

فَلَنَسْـَٔلَنَّ الَّذِينَ أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ وَلَنَسْـَٔلَنَّ الْمُرْسَلِينَ

"Andolsun ki, kendilerine peygamberler gönderilenlerden soracağız ve şüphesiz gönderilen peygamberlerden de soracağız."

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'den önce kendilerine peygamber gönderilen veya peygamber gönderildiğinden haberdar edilen her kavim ve milletten, kıyamet gününde peygamberlerin tebliğ ve çağrısına ne cevap verdiniz? Peygamberlere de ne cevap ile karşılaştınız? diye sorulacaktır. Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem), bütün kavim ve milletlere peygamber olarak gönderildiği için, O'nun tebliğ için ortaya çıkıp bir kitap getirdiğini işiten her kavim ve milletten, her aile ve fertten O'nu nasıl karşıladıkları, nasıl cevap verdikleri mutlaka sorulacak ve öylece ilâhi adalet yerini bulacaktır.

Bundan maksat, belirttiğimiz gibi, adaletin kusursuz tecelli edeceğini, hiç kimseye haksızlık edilmeyeceğini ve her türlü itiraz ve özür beyân etmelerin yersiz ve anlamsız olacağını bildirmektir.

Böylece her kulun, iyi olsun, kötü olsun amel ve işinin yazıldığına, yazanların duygusallıktan, kin ve nefretten, yalan ve iftiradan uzak bulunduklarına; sadece emredileni kusursuz yerine getirdiklerine işaretle, yazılan her şeyin ahiret'te ilâhi adalet terazisinde tartılacağı hatırlatılıyor.

İyiliği ağır gelenlerin kurtuluşa erecekleri, hafif gelenlerin ziyanda kalacakları en anlamlı tarzda haber veriliyor.

Tabii ki, bu bir imân ve irfan konusudur. İlâhi beyana inananlar için en şaşmaz kıstas veriliyor. Bu kıstası önünde bulundurup hayatını ona göre düzenleyenler, bu düzenlemeyle kâinattaki düzen ve dengeye uyanlar elbette mutlu ve bahtiyar olacaklardır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, sayısı belirsiz belge karşısında Hakk'ın varlık ve kudretini anlamayan ve bu hususta yapılan irşat ve uyarılara kulaklarını tıkayan kavim ve milletlerin yok edildiği hatırlatıldı. Onlar gibi kalpsiz,

kör ve sağır kalmamaları için yaşamakta olan kuşaklara Allah ile Peygamber, Peygamber ile insanlar arasındaki ilginin ölçü ve anlamı belirtilerek gereken uyarı yapıldı.

Aşağıdaki âyetle dikkatler bu defa insanların yeryüzünün şartlarına ve hayat ortamına uygun sağlamlıkta yaratıldığına ve geçim yollarının çok kademeli ve yaygın hazırlandığına çekiliyor. Hiçbir şeyin boşuna, gereksiz ve hikmetsiz yaratılmadığına işaretle O Yüce Kudret karşısında mahviyetini dile getirip derin bir saygıyla eğilmenin, şükür duygusuyla O'na teslim olmanın gereğine parmak basılıyor.

وَلَقَدْ مَكَّنَّاكُمْ فِي الْأَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ ۗ قَلِيلًا مَا تَشْكُرُونَ ﴿١٠﴾

10- Andolsun ki, sizi yeryüzüne yerleştirdik ve orada sizin için geçim yollarını yaratıp düzenledik. Ne de az şükrediyorsunuz!

Yeryüzünün Yaşanır Hale Getirilmesi

وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ

"Ve orada sizin için geçim yollarını yaratıp düzenledik."

Üç veya dört milyar yıl önce yaratıldığı tahmin edilen yeryüzünün bugünkü duruma gelmesi, hiçbir yönüyle tesadüf eseri değildir ve olamaz. İnsan ve diğer canlıların yaşaması için bütün şartları plânlı, programlı ve düzenli şekilde kendinde taşıyan bu ihtiyar küre, dağıyla, ormanıyla, yeraltı ve yerüstü kaynaklarıyla, hava ve suyuyla sınırsız bir kudretin, yüksek hikmet sahibi bir varlığın eseri olduğunu anlatıyor. Çünkü bilimsel açıdan bakıldığında da dünyanın oluş şekli, her yönüyle mükemmel bir plân ve programın neticesi olduğunu gösterir. Yanardağların, denizlerin, akarsuların ve- esen rüzgarların, yağan yağmurların yeryüzünü şekillendirmede illiyet prensibi doğrultusunda birer âmil olduğunda şüphe yoktur.

Jeolojik dört veya beş devre içinde milyarlarca yıl geçtikten ve ilâhi plân insan ve canlıların rahat yaşamasına yöneldikten sonra bugünkü mükemmel yerküre vücut bulmuştur.

Güneş'le olan ilgisinde, atmosfer tabakasının kalınlığında ve taşıdığı çeşitli gazlarda; dörtte üçünün denizle kaplı olmasında; yeraltında oluşan petrol, kömür ve diğer madenlerde; yerkabuğunun oluşmasında ve taşıdı-

ğı çeşitli fosillerde akıllara durgunluk verecek en ince hesaplar, kimyasal ve fiziksel kanunlar, sonra da yüce amaçlar ve şaşmayan programlar hâkimdir. Bunca açık belgeleri, düzenlemeleri ve yükletilen programları görmemek, anlamamak mümkün müdür?

İşte bütün bu fevkalâde plân ve programların taşıdığı sayısız nimetleriyle yeryüzü, insan için elverişli şartlarla yaratıldığına delâlet ediyor. Her şeyde mutlak bir nizam, her yanında mükemmel bir denge kendini göstermektedir. Hepsi de insan aklına seslenmekte, O yüce ve sonsuz kudretin karşısında secdeye kapanmamızı ilham etmektedir.

Kur'ân'da ilgili âyetle bu hakikatin ana fikri verilerek insan aklı kamçılanmakta ve düşünebilen herkesin harekete geçmesi istenmektedir.

"Andolsun ki sizi yeryüzüne yerleştirdik ve orada sizin için hayat ve geçim yollarını yaratıp düzenledik. Ne de az şükrediyorsunuz!"

Bu âyetle, ilmin imanla birleşip aklın eşliğinde Yüce Yaratanın varlığına, birliğine, kudretinin sınırsızlığına delâlet eden milyonlarca belgeleri iyice incelemeleri; eserden hakiki müessire geçiş sağlamaları insanlara ilham edilerek düşünce ufukları genişletiliyor.

İlimle imân için hareket noktası olarak iki temel bilgi sunuluyor: Yeryüzünün bugünkü şekliyle düzenlenip hazırlanması ve insan hayatına yarayan nesnelerin çok ölçülü ve programlı biçimde yaratılıp belli kanunlara bağlanması... Böylece besleyici, sağlığı koruyucu protein, vitamin ve diğer gerekli mineralların, ilgili bulunduğu türün devamıyla sürüp gelmesi sağlanarak insanın hizmetine terk edilmiştir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle ilâhi kudret ve lutfun birçok inceliklerini kendinde taşıyan yeryüzünün yaratılışına ve hayat için elverişli şartların düzenlendiğine dikkat çekilerek akla yardımcı bilgiler verildi.

Aşağıdaki âyetlerle, bütün bu nimetlere lâyık görülen insanın çok değerli bir canlı olarak yaratıldığı hatırlatılıyor; ayrıca olgunlaşıp, yaratıcı kudreti kendinde taşıyan Allah'ı bilip tanıması için her türlü bilgi ve belgenin kusursuz ölçü ve anlamda sergilendiğine atıfta bulunuluyor. Sonra da insanın yaratılışındaki asıl hikmetin gereği olarak nefis ve şeytan gibi onu aşırılığa sürükleyen, doğru yoldan sapmasına neden olabilen iki itici kuvvetle baş

başa bırakıldığı, onların tesir alanında bir ömür tüketmemek için yardımcı olarak akıl, idrâk gibi yeteneklerle birlikte kitap ve peygamber gönderildiği bildiriliyor ve bütün bunların bir araya getirilerek karşılaştırılmasının hayat dengesiyle çok yakından ilgili bulunduğuna işaret ediliyor.

وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ فَسَجَدُٓوا اِلَّٓا
اِبْلِيسَ لَمْ يَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ ﴿١١﴾ قَالَ مَا مَنَعَكَ اَلَّا تَسْجُدَ اِذْ اَمَرْتُكَ قَالَ
اَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِى مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ ﴿١٢﴾ قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا
يَكُونُ لَكَ اَنْ تَتَكَبَّرَ فِيهَا فَاخْرُجْ اِنَّكَ مِنَ الصَّاغِرِينَ ﴿١٣﴾ قَالَ اَنْظِرْنِى اِلٰى
يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٤﴾ قَالَ اِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ ﴿١٥﴾ قَالَ فَبِمَٓا اَغْوَيْتَنِى لَاَقْعُدَنَّ
لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿١٦﴾ ثُمَّ لَاٰتِيَنَّهُمْ مِنْ بَيْنِ اَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ
وَعَنْ اَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَآئِلِهِمْ وَلَا تَجِدُ اَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ ﴿١٧﴾ قَالَ اخْرُجْ
مِنْهَا مَذْءُومًا مَدْحُورًا لَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكُمْ اَجْمَعِينَ ﴿١٨﴾

11- Ve andolsun ki, sizi yarattık, sonra sizi şekilendirdik, sonra da meleklere: "Âdem'e secde edin" diye buyurduk. Onlar da hemen secde ettiler; ancak İblis secde edenlerden olmadı.

12- (Allah ona:) "Sana emrettiğim halde seni secde etmekten alıkoyan şey nedir?" dedi. İblis: "Ben ondan hayırlıyım, beni ateşten, onu ise çamurdan yarattın" diye cevap verdi.

13- (Allah ona:) "İn oradan, sana orada büyüklük taslayıp gururlanmak gerekmez; çık, çünkü elbette sen alçağın tekisin!" buyurdu.

14- İblis, "kabirlerden dirilip kalkılacağı güne kadar bana mühlet ver" dedi.

15- Allah da: "Sen mühlet verilenlerdensin" buyurdu.

16-17-(İblis): "Beni azgınlığa itmene karşılık, andolsun ki, onları saptırmak için senin dosdoğru yolun üzerinde oturacağım, sonra da onla-

ra önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından (yaklaşıp) geleceğim ve Sen, onların çoğunu şükreder bulamayacaksın" dedi.

18-(Allah ona;) "Yerilmiş ve kovulmuş bir halde çık oradan. Andolsun ki, onlardan kim sana uyarsa, Cehennemi sizlerle (evet) hepinizle dolduracağım" buyurdu.

Adem ile İblis Kıssası

İnsanın kâinat planındaki yeriyle ve iki hayatının mukadderatıyla yakından ilgili olan bu kıssa, aynı kelime ve cümleyle Kur'ân'ın tam yedi yerinde geçer. Ancak her biri yer aldığı konuya, bir önceki ve bir sonraki âyete göre, insan düşüncesine değişik fakat birbirine bağlı mana ve hükümler getirmektedir.

Bakara suresinde İblis'in gerçeği gizleyip, hakkı reddederek kâfirlerden olduğu açıklanırken, Âdem (aleyhisselam)'ın meleklerden bile üstün tutulduğu ve eşyanın mahiyetiyle birlikte isimlerinin de ona öğretildiği vurgulanır ve sonra da bu iki ayrı türün birbirine düşman kalacakları belirtilir.

A'raf suresinde, İblis'in secde edenlerden olmadığı açıklanırken, onun melek türünden olmadığına işaret edilir. Ayrıca İblis'in farklı bir kıyas yaptığı, ateşin topraktan hayırlı olduğu, öylece ateşten yaratılan bir canlının, topraktan yaratılan bir canlıdan hayırlı olacağı sonucunu çıkardığı haber veriliyor.

Allah (celle celaluhu) bu olayla, imân ve irfan ile birleşip bütünleşmeyen ilmin, insanı fasit bir kıyasla ve basit mantıki yollarla haktan uzaklaştıracağına atıfta bulunuyor.

İsrâ suresinde, İblis'in, çamurdan yaratılan bir mahluka secde etmediği açıklanırken, Ademoğullarına verilen üstünlük ve saygınlığı müthiş kıskandığı ve o yüzden kıyamete kadar -azı müstesna- onları saptıracağına yemin ettiği belirtiliyor.

Sonuç olarak da, insanların çoğunun nefsine yenileceği, İblis'in ise, sadece nefsten yana olup, şerri temsil ettiğinden onları rahatlıkla saptırabileceği hatırlatılıyor. Bir bakıma insan karakterine, mayasına parmak basılarak bilgi veriliyor.

Kehf suresinde, İblis'in cinlerden olduğu, kendisinde meleksel maya

ve öz bulunmadığı çok açık bir anlatımla ifade ediliyor; sonra da İblis'in geçmişteki ilâhi inayetleri dikkate almadan Rabbinin buyruğu dışına çıktığı açıklanıyor ve o yüzden onunla dostluk kurmanın çok tehlikeli neticeler doğuracağı; onun gibi bilgisini imân ve irfanla birleştirmeyen, dünya hayatını tek amaç seçip kendini nefsinin buyruğuna veren kişilerle de dostluk kurmanın hayır getirmeyeceği dolaylı şekilde anlatılıyor.

Tâ-Hâ suresinde, iblisin aynı anlatım düzeyinde ilâhi buyruğa uymadığı açıklanırken mü'minlerin hem erkeğine, hem dişisine düşman olduğu ve bu düşmanlığın kıyamete kadar süreceği ifade ediliyor. Dolayısıyla insanları saptırıp azıtmada kadınların önemli yeri ve rolü bulunduğuna işaret ediliyor.

Hicr suresinde, iblisin Hakk'a başkaldırması değişik bir anlatımla işleniyor. Âdem'in kuru veya pişmedik bir balçıktan yaratıldığı, işlenmeye, şekillendirilmeye müsait bir kıvamda olduğu; iyi ellerde olumlu bir eğitimle faydalı bir kişi; kötü ellerde, fena bir eğitimle zararlı ve tehlikeli bir yaratık hüviyetine girebileceği kapalı fakat düşündürücü cümlelerle bildiriliyor.

Ayrıca cânn'ın yani cin ve şeytanların Âdem'den önce dumansız yalın bir ateşten (ışından) yaratıldığı kaydedilerek daha değişik bir bilgi veriliyor.

Sâd suresinde İblis'in ilâhi emir dışına çıkması yine az değişik bir anlatımla belirtiliyor; bu arada Âdem'in balçıktan yaratılan bedeni insan şekline sokulup düzenlendikten sonra ilâhi ruhun O'na üflendiği açıklanıyor. Bununla insanın taşıdığı ruhun Allah (celle celaluhu)'dan gelme ve O'na ait olduğu; bu açıdan da bakılınca insanın çok şerefli ve Allah yanında değerli bir canlı sayıldığı neticesi ortaya çıkıyor. Ayrıca İblis'in, biri büyüklük taslama, diğeri kendini çok yükseklerde görme hastalığına mübtelâ olduğuna ve bu iki sıfatın hemen her insanı iblisleştireceğine dikkatler çekiliyor.

Anlaşıldığı üzere, aynı konu az farkla ve çok çeşitli hükümlerle beşer idrakini uyanık tutup hafızalarda derin, silinmez izler bırakması için yedi yerde tekrarlanmış ve her defasında insana ayrı bir ufuk açılmış ve yepyeni bir bilgi verilmiştir. Bunlar gereği gibi işlenecek olursa büyükçe bir kitap meydana getirecek kadar anlamlı ve detaylıdır. Tefsirimizin hacmi elvermediği için kalın çizgileriyle özetleyip belirtmeye çalıştık.

Yaratmak ve Şekillendirmek

وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ

"Andolsun ki, sizi yarattık, sonra sizi şekillendirdik."

Bir şeyi yokluk karanlığından varlık aydınlığına çıkarmaya yaratmak ve icat etmek denildiği gibi, bir şeyin tohum ve mayasından belli kanunlarla onu meydana getirmek de bir çeşit yaratma ve icattır.

Âdem Peygamber'in ve soyunun yaratılışı "halk" kelimesiyle anlatılıyor. Çünkü bu tabirin aslı, bir şeyi var kılıp dosdoğru takdir etmektir. Aynı zamanda bir şeyi örneksiz ve modelsiz icat etmektir veya bir şeyi diğer bir şeyden takdiren vücuda getirmektir.

O halde Âdem hiçbir şey değil iken, çamurdan örneksiz, modelsiz ve intikalsiz yaratıldığı gibi, onun zürriyeti de ondan yaratılmıştır ki bu iki değişik yaratma hakkında "Halâkaküm" buyrulmuştur.

Âdem'in daha önce fizikötesi bir kanunla "kün emri"ne bağlı alarak şekilsiz bir balçıktan yaratıldığına dikkat çekiliyor; O'nun soyundan gelenlerin de önceleri insan şeklinde olmayan "sperma"dan yaratılıp insan şekline sokulduğu açıklanıyor, Kur'ân'da, henüz mikroskop icat edilmeden, sperma ve gen nedir bilinmeden, insanın asıl mayası veya çekirdeği sayılan sperma'nın önceleri insan şeklinde olmadığı, kuyruklu bir yumurta şeklini andırdığı, ama ana-rahmine intikal edip yumurtalıkla birleşince, tedrici bir tekâmül kanunuyla şekillenip insan suretine girdiği bildiriliyor. Bu, Kur'ân'ın beşer sözü olmadığının bir başka belgesi değil midir?

Meleklerin Âdem'e Secde Etmesi

ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ

"Sonra da meleklere: Âdem'e secde edin, diye buyurduk."

Aslında bu secde yalnız Âdem'in şahsına değil, O'nun şahsında bütün insanlaradır. Çünkü O'nun soyundan, ondan daha aziz, daha mükerrem ve daha kadri yüce peygamberler gelmiştir.

Bu azizlik ve şeref neyi ifade eder? Meleklerin secde ettiği bir yaratık, her zaman saygıdeğer ve azizdir. O bakımdan insan ancak Yaratanına, yani kendisini bu izzet ve iltifata lâyık gören Rabbine secde eder, başkasına değil.

Ancak sözü edilen secdenin asıl anlam ve mahiyeti veya nicelik ve nasıllığı ne ölçüde idi? Bakara suresinde de belirttiğimiz gibi, bu ya saygı gösterme ve kadrini yüce tutma anlamınadır ya da Âdem'in şahsında Allah (celle celaluhu)'nun yüce kudret ve azametini müşahede edip Âdem'i kıble edinerek Allah (celle celaluhu)'ya secdedir veya ilâhi sanatın eşsizliğini kendinde toplayan Âdem'in önünde Âlemlerin Rabbine eğilmedir.

İblis Neden Secde Etmedi?

إِلَّا إِبْلِيسَ لَمْ يَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ

"Ancak İblis secde edenlerden olmadı."

Önce İblis dumansız bir ateşten (ışından) yaratılmıştır. O bakımdan meleklik mertebesinden çok aşağıda bulunuyor. Çünkü melekler nurdan yaratılmıştır. Nur ile nar arasındaki fark çok büyüktür. Hem İblis'te nefis var, melekte yoktur. Çünkü ateş maddeyle ilgilidir, nur manâyla ilgilidir. Melek emredileni noksansız ve itirazsız yerine getirir. Çünkü onda isyan, günah, kin, kıskançlık, bıkkınlık ve yorgunluk gibi nefs ve maddeyle alâkalı sıfatlar yoktur; İblis'te ise bu sıfatlar mevcuttur.

Bilindiği gibi, nefis ve ona bağlı sıfatlan taşıyan bir yaratık, her zaman günah işlemeye müsaittir. İblis daha önce bir deneme ve imtihandan geçmediğinden ve meleklerle birlikte Melekut Âlemi'nde seyrettiğinden; nefsinin kötü arzularını açığa vuracak, rengini belli edecek bir olayla karşılaşmadığından melek tabiatlı olarak bir süre ilâhi buyruklar doğrultusunda yerini aldı. Âdem'in yaratılması ve Melekut Âlemi'ndeki meleklerin ona secde etmekle emrolunmaları, melekle İblis'i birbirinden ayıran mehenk oldu. Böylece hem meleklerden, hem ilâhi rahmetten kovuldu. Nefsinin özelliğine ve mayasına uygun bir yol tuttu. Bununla beraber melek gibi kalma vasıf ve yetenekleri de yok değildi. Ne var ki karşıt sıfatı, yani nefsi temayül üstün geldi.

Nefsin Değer Ölçüsü

İblis ve Âdem olayı açıklanırken nefsin değer ölçüsü belirleniyor ve bu daha çok iki madde halinde ortaya konuyor: İblis, Âdem'deki ilâhi nefhanın eseri olan cevhere, ondaki kudret ve hikmete değil, maddi yapısına ve şekline bakarak bu ikisini değer ölçüsü olarak seçmiş ve o yüzden nefsine yenilerek ilâhi emri yerine getirmemiştir. Tıpkı materyalistler gibi,

maddeyi temel kabul edip onu düşüncenin yaratıcısı kabul ederken, diğer bütün değer ölçülerini göremez ve duyamaz olmuşlardır.

O nedenle ilâhi dinlerin hepsi de şekil ve maddeyi asıl amaca erişmek için birer araç kabul etmişlerdir. Amaç ise, Allah (celle celaluhu)'ya, tertemiz geldiğimiz gibi tertemiz kavuşmak için dünya hayatında iyi ve erdemli bir insan olmak ve âhirette de ilâhi hoşnutluğa erişmektir. Şüphesiz ki, ruhumuz Allah (celle celaluhu)'dan pak ve nezih bir hüviyetle gelip bedenimize yerleşmiştir. Onu yine ikinci beden elbisesi verilinceye kadar pak ve nezih tutup asıl sahibine teslim etmemiz gerekmektedir. Beden bir konak, ruh ise bir yolcudur. Ruhlar âleminden yola çıkıp birçok konaklara uğraya uğraya beden konağına gelmiştir ve bu konaktan ayrılınca yine yolculuğu devam edecektir.

Kişisel Mantık ve Kıyas

قَالَ اَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِى مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ

"Ben ondan hayırlıyım, beni ateşten, onu ise çamurdan yarattın."

İlâhi emirler daha çok cumhurun görüş ve mantığıyla uyum sağlar; ferdin mantığına gelince, o yanılabilir ve diğer bir ferdin mantığına ters düşebilir. O nedenle ilâhi buyruklar ve buyrukların mecmuu olan din, çoğu defa ferdin mantığıyla uyum sağlamaz.

Kur'ân, bu konuda İblis'in kendi kişisel mantığına göre ileri sürdüğü kıyasla ilâhi emre ters düştüğünü örnek veriyor. Nitekim İblis'in mantığına göre ateş topraktan hayırlıdır; ama başka birinin mantığına bakılırsa, toprak ateşten hayırlıdır. Görülüyor ki, fertlerin mantığı birbirine pek uymamaktadır. Bu açıdan konuya bakınca, dinde ve dini konu ve meselelerde kişisel görüş ve mantığa değil, cumhurun görüş ve mantığına yer vardır, sonucu çıkar. Müctehid imamların hayatına ve çalışma sistemine dikkat ettiğimizde, sürekli kişisel görüşle yetinmeyip Allah'ın Kitab'ından, Peygamberin Sünnet'inden çıkardıkları meseleleri yüzlerce yetişkin talebe huzurunda açık tartışmaya koyduklarını, kritiğini yaptırıp ekserin görüşü doğrultusunda bir netice çıkartmak istediklerini görürüz. Ashab ve tabiinin icma'ına devamlı yer vermeği ihmal etmeyerek onu dinde önemli bir esas kabul etmişlerdir.

Günümüzün insanı zaman zaman "Canım şu mesele, şu hüküm be-

nim mantığıma uymuyor; oysa din bütünüyle mantık değil midir?" diyerek kişisel görüş ve mantığını önplana almaktadır. Şüphesiz ki bu kabil itiraz ve çıkışlar biraz da bilgisizliğin, büyüklük veya âlimlik taslamanın; dini hükümlerin insan ruhunun yüceliğiyle eşdeğerde olduğunu bilmemenin ürünüdür. Diğer bir deyimle, nefsin gurur ve ihtirasıdır.

Âdem'le İblis'in Cennetten Çıkarılması

قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُونُ لَكَ اَنْ تَتَكَبَّرَ فِيهَا

"İn oradan, sana orada büyüklük taslayıp gururlanmak gerekmez."

Daha basit ve aşağı nimetleri görmeyen, hayatın binbir meşakkat ve mihnetle tadını ve çilesini çekmeyenler, yüksek nimetlerin, sonsuz saadetin kadrini ve kıymetini anlayamazlar. İblis ile Âdem'in durumu bunun en güzel örneğini oluşturur.

İblis'te ruhla birlikte nefis de yaratılmıştır. Meleklerde ise, nurâni ruh vardır, iklimleri nefis sınırının çok ötesinde bulunuyor. Âdem'de ise, hem insani, hem hayvani ruh bulunmakla beraber hayvani ruhun değişmeyen vasfı, nefisle birlikte yaratılmasıdır. Nefisle aynı yerde birleşmeyen, ona arkadaşlık etmeyen ruhlar -meleklerde olduğu gibi- her zaman yüce ve azizdirler; onlar için mevcut nimetler ve saadetler her zaman değerli ve anlamlıdır. Ama nefse arkadaşlık eden, onunla beraber bir dönem geçirmek zorunda bulunan ruhların durumu böyle değildir; onların birtakım denemelerden, hayat cenderesinden, aşağı âleme ait nimetler ve külfetlerinden geçmeden, basiti mükemmelden, ednayı a'lâdan, hayrı şerden, iyiyi kötüden, mutlak saadeti, geçici olanından ayırt etmeleri çok zor, hattâ bazen imkânsız gibidir.

Nitekim Âdem ile İblis, dünyaya ayak basmadan, sözünü ettiğimiz deneme safhalarından geçmeden yüce ve sonsuz nimetleri kendinde toplayan Cennet'e konuldular. Biri isyan ederek, diğeri aldatılarak ilâhi emre muhalefet ettiler. O yüzden Cenâb-ı Hak, ikisini de Cennet'ten çıkarıp, oraya oranla çok aşağı bir âlem olan ve hayatın hem zevkiyle, hem çilesiyle dopdolu bulunan dünyaya indirdi.

Ve sonra da bu olay, "Madem cenneti yarattı, bizi neden şu çileli dünya hayatına getirdi?" diyenlere en susturucu cevap oldu.

Neden Düşmanlık?

قَالَ فَبِمَآ اَغْوَيْتَنِى لَاَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ

"Beni azgınlığa itmene karşılık, andolsun ki, onları saptırmak için senin dosdoğru yolun üzerinde oturacağım."

İblis gurur, kibir ve hasedinden; Âdem de nefsine uyup aldatıldığından dolayı ilâhi emre karşı geldiler. O yüzden birbirlerine ebedi düşman olarak yeryüzüne indirildiler. Peki, ama bu düşmanlığa ne gerek vardı? diye insanın aklına ister istemez bazı sorular gelmektedir. Dünya hayatını dikkatle incelediğimizde Cennet gibi hazır lokma halinde düzenlenmemiştir. Cennet'te her nimet hazır ve istenilen ölçü ve anlamdadır. Dünya'da ise, ham maddesi hazırlanmış, bulup ortaya çıkarma, araştırıp istifade edilecek düzeye getirme işi bize bırakılmıştır. Buna paralel olarak insanın içine nefisten yana mal ve servet, makam ve şöhret hırsı yerleştirilmiştir. Ayrıca insana melek kadar temiz bir ruh ve ona ilham eden rahmet melekleri verilmiştir. Melek iyilik ilham ederken onun karşıtı sayılan ve devamlı kötülüğü fısıldayan bulunmasaydi, O'nun ilhamı bir bakıma hikmetsiz ve anlamsız kalırdı. Kötülüğe iten bir iç ve dış kuvvet yoksa, sadece iyiliği ilham eden meleğe gerek kalmaz. Gelişme, mücadele, hayat ile haşır-neşir olma, hayata canlılık kazandırma ancak bu iki zıt kuvvetin çarpışmasıyla vücut bulur. O sebeple nefse kötülükleri fısıldayacak bir dış kuvvete ihtiyaç kendiliğinden beliriyor. İblis bu kuvveti temsil ediyor.

Eğer bu zıt kuvvetler içimizde ve dışımızda yer almasaydı, yani hayat plânında buna yer verilmeseydi, içimizde ihtiras ve bencillik kalmaz, o sebeple de hayat duraklama devresine hemen girer, tam bir atalet başlardı. Bugünkü dünyayı görmek hayal olur, bir lokma, bir hırkaya rıza gösterip bir ömür tüketilirdi.

İşte İblis'e ve soyuna kıyamete kadar mühlet verilmesinin hikmetlerinden biri budur.

Allah mı İblisi Azdırdı?

قَالَ فَبِمَآ اَغْوَيْتَنِى

"Beni azgınlığa itmene karşılık..."

Kur'ân'da, aklımızı iyice harekete geçirmemiz ve meseleyi dinin ge-

nel kurallarına göre değerlendirmemiz hakkında bir bakıma çok kapalı ve şaşırtıcı bir ifade kullanılmıştır: "Beni azgınlığa itmene karşılık..." denilmiştir. Allah (celle celaluhu), İblis'i azdırıp sapıklığa itmişse, İblis'in ne günahı vardır? Hem Cennet ve rahmetten kovulsun, hem ebedi saadeti kaybetsin, hem de şer ve kötülüğün baş mümessili olsun.

Az yukarıda da belirttiğimiz gibi, İblis'te hem meleki, hem de nefsani sıfatlar mevcuttu. Birincisi iyiliğe ve itaate; ikincisi kötülüğe ve isyana yatkındır. Kişinin bilgi, görgü, imân, irfan ve idraki nefsine yenik düşer, duygusu gemi azıya alırsa, nefsani kuvvet üstün gelir de kötülük ve isyana kapılar açılır. Sözü edilen yetenekler nefse yenik düşmez de ruhla ve meleğin ilhamıyla güçlenirse, bu sefer nefis yenik düşer de itaat ve faziletlere kapılar açılır.

İşte İblis'in durumu, birinci şekilde tezahür etmiş ve sünnetullah gereği ilâhi gazaba çarptırılmıştır. Kur'ân'da sözü edilen anlatım şekliyle bu gerçeğe ışık tutuluyor, "Beni azgınlığa, sapıklığa itmen..." sözüyle sünnetullahın bu cilvesi hatırlatılıyor. Hem İblis, emre itaatsizliğinden dolayı sorguya çekildiğinde pişmanlık duymamış, fasit bir kıyas yaparak Allah'a karşı kendini haklı göstermeye çalışarak küstahlığın en fenasını ortaya koymuştur.

İblis'in Pusu Kurması

İblis ve soyunun Âdemoğullarını doğru yoldan saptırmak için pusu kurarak önden, arkadan saldırmasının, dürtüklemesinin, fısıldayıp beyin merkezi üzerinde bir takım tesirler bırakmasının anlamı nedir?

Bilindiği gibi, İblis ışından yaratılmıştır, yani şeytani ruh ışınla birleşip vücut bulmuştur. İşın ile ruhun kaynaşması, ona ışık hızından çok üstün bir hız kazandırmıştır. Hem ışın, hem ruh için engel söz konusu da değildir. O nedenle İblis'in dört cihetten saldırısı, kalp ve beyne sinyaller verip şüphe ve tereddütler uyandırması her zaman mümkündür. Kalp ve kafada doğan her şüphe ve tereddüt, inkâr ve inançsızlık süratle nefisle birleşmekte ve uygulama alanı aramaktadır.

Şüphe, inkâr ve tereddüdü, iman ve irfanıyla tesirsiz hale getirenler, kendilerini şeytanın hükümranlığından kurtarmış olurlar. Ona mağlup olarak uyanlar ise, bedbaht kalıp Cehennem'e yakıt olma tehlikesiyle yüz-yüze gelirler.

وَيٰٓاٰدَمُ اسْكُنْ اَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ فَكُلَا مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هٰذِهِ
الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظّٰلِمِينَ ﴿١٩﴾ فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا
مَا وُۥرِيَ عَنْهُمَا مِنْ سَوْاٰتِهِمَا وَقَالَ مَا نَهٰىكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هٰذِهِ الشَّجَرَةِ اِلَّآ
اَنْ تَكُونَا مَلَكَيْنِ اَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ ﴿٢٠﴾ وَقَاسَمَهُمَآ اِنِّي لَكُمَا لَمِنَ
النَّاصِحِينَ ﴿٢١﴾ فَدَلّٰىهُمَا بِغُرُورٍ ۚ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْاٰتُهُمَا
وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ ۖ وَنَادٰىهُمَا رَبُّهُمَآ اَلَمْ اَنْهَكُمَا عَنْ
تِلْكُمَا الشَّجَرَةِ وَاَقُلْ لَكُمَآ اِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٢٢﴾ قَالَا رَبَّنَا
ظَلَمْنَآ اَنْفُسَنَا وَاِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٢٣﴾ قَالَ
اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ ۚ وَلَكُمْ فِي الْاَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ اِلٰى حِينٍ
﴿٢٤﴾ قَالَ فِيهَا تَحْيَوْنَ وَفِيهَا تَمُوتُونَ وَمِنْهَا تُخْرَجُونَ ﴿٢٥﴾

19- Ey Âdem! Sen ve eşin Cennet'te eyleşin, dilediğiniz yerde (ki nimetler)den yeyin; (yalnız) şu ağaca yaklaşmayın, sonra Hakk'a karşı gelip kendine yazık edenlerden olursunuz (buyurdu).

20- Bunun üzerine şeytan (harekete geçip) örtülmüş olan utanç yerlerini kendilerine göstermek için ikisine vesvese verdi (fısıldadı, dürtüşlerde bulundu) ve: "Rabbiniz bu ağaçtan sizi ancak melek olmanızı veya burada temelli kalıcılardan bulunmanızı önlemek için men'etmiştir" dedi.

21- Ve "herhalde ben size öğüt verenlerdenim" diyerek onlara yemin etti.

22- Böylece ikisini de aldatıp saptırdı. Âdem ile eşi o ağaçtan tadınca, utanç yerleri açılıp ortaya çıktı. Cennet yapraklarından oralarının üzerine koymaya başladılar. Rableri da onlara şöyle seslendi: "Ben ikinizi de o ağaçtan menetmedim mi ve size, "Şeytan herhalde ikinize de açık bir düşmandır." demedim mi?"

23- İkisi birden: "Ey Rabbimiz! Kendimize haksızlık ve yazık ettik.

Eğer bizi bağışlamaz ve merhamet etmezsen herhalde zarara uğrayanlardan oluruz" dediler.

24- "Birbirinize düşman olarak inin! Sizin için yeryüzünde bir süreye kadar yerleşip kalmak ve yararlanıp geçinmek vardır" buyurdu.

25- "Orada yaşar, orada ölür ve oradan (tekrar dirilip) çıkarılırsınız" dedi.

Memnu Meyve Ağacı

وَلَا تَقْرَبَا هٰذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ

"(Yalnız) Şu ağaca yaklaşmayın, sonra Hakk'a karşı gelip kendine yazık edenlerden olursunuz."

İblis, ilâhi buyruğa karşı geldi. Sebebi sorulunca da farklı bir kıyas yapıp karşı gelmekte ısrarlı olduğunu belirtti. O yüzden Allah'ın gazabına uğradı ve bulunduğu makamdan kovuldu. Âdem ile eşinin Cennet'te kalmaları ve bir ağaç dışında oranın bütün nimetlerinden yeyip yararlanabilecekleri kendilerine bildirildi. Ne var ki Allah (celle celaluhu)'nun ilk insana böylesine yakın ilgi ve iltifatı İblis'in büsbütün kıskançlık ve düşmanlığını artırdı. Onları ilâhi buyruğun, diğer bir tabirle koyduğu sınırın dışına kaydırmak için sinsice harekete geçti; durmadan fısıldadı, men'edildikleri ağacın meyvesinden mahrum bırakılmalarının iki önemli nedeni bulunduğunu yeminle anlatarak onları inandırdı. Böylece Âdem ile Havva memnu' meyve ağacından yediler. O sebeple de üzerlerindeki nurdan örtü bir anda yok oluverdi ve utanç yerleri ortaya çıktı.

Bu ağacın ne olduğu hakkında farklı tespit ve görüşler vardır. Bakara suresi 35. âyetin tefsirinde kısmen açıklamış bulunuyoruz. Burada daha fazla üzerinde durmayacağız.

Utanç Yerlerini Gösterme Gayreti

فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُۥرِيَ عَنْهُمَا مِنْ سَوْءَٰتِهِمَا

"Bunun üzerine şeytan (harekete geçip) örtülü bulunan utanç yerlerini kendilerine göstermeleri için ikisine vesvese verdi."

Asıl önemli noktalardan biri, İblis'in tek arzusu, onları hem ilâhi buyruğun dışına çıkartmak, hem de şehvetlerini tahrik etmekti. Çünkü insa-

nın mayasında nefis ve şehvet gibi iki duygunun bulunduğunu biliyordu. Âdem ile Havva ise bu olaydan önce ne cinsel organlar, ne de cinsel ilişki hakkında bir bilgileri yoktu. Cennet yiyeceklerinin posası olmadığından ve üzerlerine de nurdan birer örtü konulduğundan içlerindeki mevcut cinsel duyguları kapalı kalmıştı. Zira Cennet üreme yeri değil, ebedi mutluluk yurdudur. O bakımdan Âdem ile Havva'nın men'edilen o meyveden yemeleri cinsel duygularını bir anda tahrik etmiş ve üremenin ilk kapısı açılmıştı. Üzerlerindeki perdenin kalkmasıyla belirginleşmiş, karşılıklı istek gün ışığına çıkmıştı. O halde artık Cennet'te kalmaları -sünnetullah gereği ve çizilen plân, hazırlanan program uyarınca- mümkün değildi. İnsanların belli bir süre yaşayıp üremelerine uygun vasıf ve ortamda yaratılan Dünya'ya inmeleri gerekiyordu. Hem yedikleri meyve, Dünya nimetleri türünden olduğu için kısa zamanda onların bünyesini ve sindirim sistemini Dünya'daki hayat şartlarına uyum sağlayacak, Cennet'teki hayat ortamına ters düşecek bir düzeye getirdi. Sonunda ilâhi emir geldi: "Hepiniz de Cennet'ten çıkın, Dünya'ya inin!" buyuruldu.

İblis Daha Önce Cennet'ten Kovulmamış Mıydı?

قَالَ اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ ۚ

"Birbirinize düşman olarak inin."

Âyetin açık anlatımına bakılırsa, İblis'in bu olaydan önce Cennet'ten çıkarıldığı anlaşılıyorsa da, o çıkış Cennet'te kendisine ayrılan makamdan düşürülme idi. Ama yine de Cennet'te dolaşma imkânı bulunuyor, ne var ki meleklerin nurani derecesine artık yükselemiyordu.

Onun daha yapacağı bazı işler vardı:

a) Haset ettiği Âdem ile eşini aldatıp günahkâr etmek,

b) Meleklerin bile saygı ile önünde eğildiği insanoğlunu bulunduğu yüce nimetten mahrum etmek,

c) Cennet'ten kapıdışarı edilmelerini ve aşağı âleme indirilmelerini sağlamak.

Diğer bir ihtimal ise, İblis'in Cennet'in dışında bulunması ve faaliyetini oradan sürdürmesi olabilir. Yalın ateşten yaratıldığı için istediği an Âdem ile Havva'nın beyinlerine sinyaller gönderebiliyordu. Unutmayalım

ki, Cennet'in dışı mutlaka dünya demek değildir. Bir cennet varsa, herhalde onun içi ve sınırı, bir de dışı ve sınır harici vardır. İşte İblis ilk kovulan olunca, sınır dışında kaldı, ama içiyle irtibatı kesilmedi. Sanırım ki bu ihtimal daha doğru ve ilâhi plâna daha uygundur. Sonra da hep birlikte yeryüzüne indirildiklerini âyet gayet açık şekilde anlatmaktadır. Bundan da anlaşılıyor ki, İblis Cennet'ten kovulunca hemen Dünya'ya indirilmemiş, Cennet sınırının dışına çıkarılıp ilâhi programın kusursuz neticelenmesi beklenmiştir.

Biri Secde Etmedi, Diğeri Memnu Meyveden Yedi

İlk bakışta bu iki ayrı günah ve bir bakıma isyan arasında fazla bir fark olmadığı görülürse de gerçek öyle değildir. İblis kibir ve kıskançlığından dolayı; Âdem ise Cennet'te ebedi kalıp bir bakıma melekleşme umuduyla aldatılarak günah işledi. Sorguya çekildiklerinde, İblis emre muhalefetinde direnmiş ve kendine göre kıyas ve yorumda bulunmuş; Âdem ile eşi kendi kendilerine haksızlık ettiklerini itiraf ederek Allah'ın mağfiret ve rahmetini dilemişlerdir. Böylece inat, inkâr ve kıskançlık mutsuzluğa; pişmanlık ve dönüş mutluluğa kapı açmıştır. Sonra da bu bir sünnetullah olarak kıyamete kadar devam edecektir. Âdem ile İblis birer misal ve ölçüdür.

İlk İnsan Yeryüzüne İndirilmiştir

Âyetin açık anlatımından, Âdem'in hayat şartları değişince yeryüzüne indiği anlaşılırken diğer gezegen ve yıldızlarda insan türü bulunmadığı kesinlik kazanıyor.

"Orada yaşar, orada ölür ve oradan (tekrar dirilip) çıkarılırsınız." mealindeki âyet, belirtilen kapalılığı açıklıyor ve her türlü şüpheyi kaldırıyor. Nitekim son birkaç yıl içindeki ciddi çalışmalarla, Güneş ailesinde -dünya müstesna- insanların yaşamasına elverişli hayat şartlarının olmadığı anlaşılmıştır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle Âdem (aleyhisselam) ile İblis kıssası ve birbirine düşman olarak yeryüzüne indirilmeleri konu edinildi. Bu düzeyde ilâhi plân ve programın hikmeti anlatılarak insan aklına ışık tutuldu ve malzeme verildi.

Aşağıdaki âyetlerle, İblis'in yeryüzünde kıyamete kadar bir fitne, sap-

tırıcı bir âmil olduğu belirtiliyor. O bakımdan onun fısıltı ve dürtüşlerini tesirsiz hale getirecek kitap ve peygamberin gölgesi altında bir hayat programının uygulanmasının lüzumuna atıf yapılıyor. Sonra da Allah (celle celaluhu)'nun edepsizlik ve hayasızlıkla değil, adalet ve insafı emrettiği açıklanarak en doğru yolun Allah (celle celaluhu)'nun açıp belirlediği yol olduğu hatırlatılıyor.

يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُوَارِي سَوْآتِكُمْ وَرِيشًا ۖ وَلِبَاسُ التَّقْوَىٰ
ذَٰلِكَ خَيْرٌ ۚ ذَٰلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿٢٦﴾ يَا بَنِي آدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ
الشَّيْطَانُ كَمَا أَخْرَجَ أَبَوَيْكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا
سَوْآتِهِمَا ۗ إِنَّهُ يَرَاكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ ۗ إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ
أَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٧﴾ وَإِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَا آبَاءَنَا
وَاللَّهُ أَمَرَنَا بِهَا ۗ قُلْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ ۖ أَتَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ
﴿٢٨﴾ قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ ۖ وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَادْعُوهُ
مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ۚ كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ ﴿٢٩﴾ فَرِيقًا هَدَىٰ وَفَرِيقًا حَقَّ
عَلَيْهِمُ الضَّلَالَةُ ۚ إِنَّهُمُ اتَّخَذُوا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَيَحْسَبُونَ
أَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٣٠﴾

26- Ey Âdemoğulları! Size utanç yerlerinizi örtecek, elbise ve bir de süs elbisesi indirdik. Takva (Allah'tan korkup kötülüklerden sakınma) elbisesi ise bunlardan daha hayırlıdır. İşte bu (nimetler) Allah'ın yüce kudretine delâlet eden belgelerdendir. Olur ki, düşünür de öğüt alırlar.

27- Ey Âdemoğulları! Şeytan utanç yerlerini kendilerine göstermek için ana babanızın elbiselerini çekip çıkarmak suretiyle onları Cennet'te çıkardığı gibi, sizi de fitneye sokup saptırmasın. Doğrusu o da, yandaşları da -onları görmediğiniz yerden- sizi görürler. Şüphesiz ki biz şeytanı imân

etmeyenlerin dostu kılmışızdır.

28- Onlar (o şeytan'ın dostu ve yandaşları) bir terbiyesizlikte bulunduklarında, "Babalarımızı bu yol üzerinde bulduk, Allah da bize bunu emretmiştir" dediler. De ki: Allah, edepsizlik ve terbiyesizlikle emretmez. Bilmediğiniz şeyi Allah'a karşı mı (iftirada bulunup) söylüyorsunuz?

29- De ki: Rabbim adalet ve insafı emretmiştir. Her secde yerinde yüzlerinizi (O'na, O'nun kutsal evine) doğrultun; dini O'nun için katıksız kılarak duâ ve ibâdet edin. Sizi ilk yarattığı gibi, yine (O'na) döneceksiniz.

30- Bir kısmını doğru yola iletti, bir kısmına da sapıklık hak oldu. Çünkü bunlar Allah'ı bırakıp şeytanları dost edinmişlerdi de kendilerini doğru yolda sanmışlardı.

İLGİLİ HADİSLER

"Şüphesiz ki Allah çok güzeldir, güzelliği sever."[1]

"Doğrusu Şeytan, Âdemoğlunun kan kanalından içeri girer. Hem Âdemoğlunun göğsü şeytanlara konak kılınmıştır; ancak Allah'ın korudukları müstesna."[2]

"Her kul öldüğü hal üzere kaldırılıp haşredilir. Mü'min imân üzerine, kâfir de küfrü üzerine."[3]

"Şüphesiz ki adam uzun bir süre Cennet ehlinin ameliyle amel eder, sonra ameli, Cehennem ehlinin ameliyle son bulur. Ve adam uzun zaman Cehennem ehlinin ameliyle amel ettikten sonra ameli, Cennet ehlinin ameliyle son bulur."[4]

İbn Abbas (radıyallahu anh) anlatıyor:

-Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz aramızda bulunuyordu ki, bir ara ayağa kalkıp bize öğüt vermeğe başladı ve şöyle buyurdu:

"Ey insanlar! Şüphesiz ki Aziz ve Celil olan Allah'a yalınayak, çıp-

---

1 Müslim/İman: 147- İbn Mace/Duâ: 10 - Ahmed: 4/133, 134, 151

2 Buhari/Ahkâm: 21, Bed'i halk: 11, İ'tikaf: 11, 12- Ebu Dâvud/Siyam: 78, Sünnet: 17, Edeb: 81- İbn Mâce: 65- Dârekutni/Rikak: 66 - Ahmed: 3/156, 283, 309 - 6/337

3 Müslim/Cennet: 83

4 Buhari/Kader: 1, 5, Cihad: 77, Tevhid: 28, Enbiya: 1, Rikak: 33 - Müslim/Kader: 1, 12 Ahmed: 1/382, 414, 430 - 2/287 - 5/332, 335- 6/107, 108

lak ve sünnetsiz bir halde haşrolunacaksınız. Yaratmaya ilk başladığımız gibi -katımızdan verilmiş bir söz olarak- onları tekrar (diriltip) iade edeceğiz. Şüphesiz ki biz böyle yapıcılarızdır."[1]

"Doğrusu Allah insanları yarattıktan hemen sonra üzerlerine kendi nurundan attı. O nur kime dokunduysa doğru yolu buldu, kime dokunmadıysa o sapıtıp kaldı."[2]

Açıklama:

Bu nur, ilâhi ilmin geleceği tesbite göre ayarlanmıştır; kime dokunacağı, kime dokunmayacağı ezeli ilimle belirlenip hükme bağlanmıştır. Böylece Allah (celle celaluhu)'nun ilmi malumata tabi olarak plân ve programını hazırlamıştır.

"Şüphesiz ki her çocuk, İslâm fıtratı (Allah ve din duygusu) ile doğar. Sonra ana babası onu ya Yahudileştirir, ya Hristiyanlaştırır ya da Mecusileştirir."[3]

Örtünmek Vakar ve Saygınlıktır

يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاساً يُوَارِي سَوْآتِكُمْ وَرِيشاً

"Ey Âdemoğulları! Size utanç yerlerinizi örtecek elbise ve bir de süs elbisesi indirdik."

İlgili âyetle Allah (celle celaluhu)'nun insanlara lütfettiği nimetlerden birinin de elbise olduğuna dikkat çekiliyor. Hem utanç yerlerimizi örten, hem de bize bir süs ve güzellik veren elbisenin birçok yararlarından biri de, fert, aile ve toplum hayatımızda bize edep, terbiye, saygınlık, şeref ve vakar kazandırmasıdır.

Cennet elbiseleriyle utanç yerleri örtülü olan Âdem ile Havva'nın Allah yanındaki azizlik ve vakarlarını zedelemek ve onların Allah (celle celaluhu) ve kutsi âlem ile meşgul bulunan kalplerini şehvete çevirmek için İblis'in hazırladığı senaryo ile oynadığı oyun son derece ibretli ve anlamlıdır. İki ayrı cins (erkek ve kadın)ın utanç yerlerini birbirlerine göstermenin insanı Allah (celle

---

1 Müslim/Cennet: 56 - Buhari/Enbiya: 8, 48, Tefsir: 5, 14, 21 - Tirmizi/Kıyamet: 3, Tefsir: 80 - Nesâi/Cenâiz: 118, 119 - Ahmed: 1/223, 229, 233, 253-3/495 - 6/53

2 Tirmizi: Abdullah b. Amr (radıyallahu anh)'dan

3 Buhari/Cenâiz: 80, Tefsir: 30, Kader: 3 - Müslim/Kader: 22, 23, 24 - Ahmed: 2/315, 346.

celaluhu)'dan uzaklaştıracağı çok duyarlı bir anlatımla haber verilmektedir.

İnsanoğlu, içinde taşıdığı nefis ve ona bağlı kötü sıfatlar nedeniyle açılmaya heveslidir. Şeytanın peş peşe gönderdiği sinyaller de durmadan şehveti tahrike yöneliktir. Kişi, ruhundaki yüceliği, Allah yanındaki azizliği unutur da bu yöndeki hevesine yenilirse, hem Allah ve melekleri, hem de çevresindeki hemcinsleri yanında saygınlık ve vakarını kaybeder. Kadın ise, bu durumda azizlik ve iffet perdesinden sıyrılıp çıkarak bütün cazibe ve saygınlığını yitirir.

Dinle ilmin el ele verip insan unsurunu eğiterek yetiştirmesinin gereği burada bir defa daha hissedilmektedir.

Karakteri ve psikolojik yapısı itibarıyla insan, iffetini örten, zinet yerlerini teşhir etmeyen kadınlara karşı saygı; açılıp saçılanlara karşı sadece şehvet duyar. Birincisi aile ve toplumu huzur, güven, sevgi ve saygı havasına kavuşturur; ikincisi hayatı asıl amacından uzaklaştırıp insanı bayağılaştırarak ruhun aradığı ve devamlı ihtiyaç duyduğu huzur ve güveni dumura uğratır.

Onun için Allah (celle celaluhu), Âdemoğullarına şöyle sesleniyor: "Ey Âdemoğulları! Size utanç yerlerinizi örtecek elbise ve bir de süs elbisesi indirdik. Ey Âdemoğulları! Şeytan, utanç yerlerini kendilerine göstermek için ana babanızın elbiselerini çekip çıkarmak suretiyle onları Cennet'ten çıkardığı gibi, sizi de fitneye sokup saptırmasın."

Allah (celle celaluhu) cemal sıfatını ve sonsuz saadet yurdu Cennet'i, insanlığını unutup saygınlık ve vakarını yitirme pahasına da olsa utanç yerlerini açan ve hayatı behimileştirenlere hiçbir zaman lâyık görmez. Nitekim Âdem'le Havva anamızın oradan çıkarılmasına sebeplerinden biri de ilâhi emre uymadıkları ve utanç yerlerinin açılması değil midir?

Cahiliye devrinin kötü âdetlerinden biri de, kadın ve erkeklerin çıplak bir vaziyette Kabe'yi tavaf etmeye özen göstermeleri ve yapılan uyarılara kulak vermeyip, "Dede ve babalarımızı bu yol üzerinde bulduk. Allah da bize bunu emretmiştir", diyerek Allah'a iftira etmeleri Kur'ân'da konu ediliyor ve susturucu cevap olarak şöyle buyuruluyor:

"De ki: Allah edepsizlik ve terbiyesizlikle emretmez. Bilmediğiniz şeyi Allah'a karşı mı (iftirada bulunup) söylüyorsunuz?"

İrtica Nedir, Ne Değildir?

Sözlükte, geri dönme, eskiyi isteme anlamına gelir. Modernistler buna "gericilik" der. İslâm'a göre, eskiye özenmenin biri faydalı, diğeri zararlı iki yanı vardır: Gerçek imân, iyi ahlâk ve faziletten uzak kavimlerin ilkel yaşayışına ilgi duymak ve bunun için çırpınıp durmak gericiliktir. Fert, aile ve toplumu ahlâk ve fazilet, sağlam imân ve irfan düzeyinde tutan milli ve dini kültürü korumaya çalışmak; geçmişte abideleşen bu hasletlerle yaşamaya özenmek ise, ilericilik ve şereftir. Cahiliye devri insanları gibi, yarı çıplak bir vaziyette gezip dolaşmaya özenmek, iffet perdesini atıp bikiniyle vücudu teşhir etmek gericiliktir. İki bin yıldan beridir insanları sömürmeye yönelik faiz sistemi gericilik; helâl kazanç, meşru kâr; faizsiz ödünç, yardımlaşma ve dayanışma gibi toplumu sağlam esaslar üzerinde ayakta tutan her iyilik ve iyi niyet ilericiliktir. Bu misalleri çoğaltmak mümkün. Konuyu özetleyecek olursak, efradını cami', ağyarını mani' bir tarifle şöyle diyebiliriz: Fert, aile ve toplumu sevgi, saygı, yardımlaşma, dayanışma, kardeşlik ve dostluk bağlarıyla birbirine bağlayan; insan şeref, namus ve iffetini koruyan; ruhla beden, dünya ile ahiret, maddeyle mâna arasında denge sağlayan her bilgi, her düşünce, her inanç ve her iş ilericiliktir. Bunun aksine bir tutum gericiliktir.

İndirilen Elbise ve Süs Elbisesi

يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاساً يُوَارِي سَوْآتِكُمْ وَرِيشاً

"Ey âdemoğulları! Size utanç yerlerinizi örtecek elbise ve bir de süs elbisesi indirdik."

26. Âyetle insanoğlunun utanç yerlerini örtecek ve ona vakar ve saygınlık sağlayacak, onu diğer canlılardan dış görünümüyle de ayıracak ve insanlığına yakışanı gerçekleştirecek iki türlü elbise indirildiği bildiriliyor. Kullanılan anlatım ve yer alan kelime ve cümlede iki husus belirtiliyor: Utanç yerlerini örtecek elbise ile süs elbisesi ve bunların indirilmesi.

Birinci tabir, insana her zaman iki ayrı elbisenin lüzumuna işarettir: Utanç yerlerini örten ev kıyafeti, şeref ve vakar veren dış kıyafeti.

İkincisi, elbisenin ham maddesini teşkil eden pamuk, keten, yün ve ipeğin gökten yağan yağmurla, toprağa hareket veren güneş ışınlarıyla vücut bulduğuna işarettir. O bakımdan Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz

evinde bulunduğu zaman içinde de, sokağa çıktığında da en temiz elbisesini giymeyi ihmal etmez ve utanç yerlerinin açılmamasına özen gösterirdi.

Takva Elbisesi

وَلِبَاسُ التَّقْوٰى ذٰلِكَ خَيْرٌ

"Takva elbisesi ise bunlardan daha hayırlıdır."

Kur'ân böylece insana biri evde veya iş esnasında, diğeri toplum arasında giyinmek üzere iki ayrı elbise tavsiye ediyor. Birincisi insanı hayata karşı hareketli duruma getirir; ikincisi belli zamanlarda insana saygınlık, edep, terbiye, nezaket ve nezahat kazandırır; tıpkı kuşlara zerafet, güzellik ve çekicilik veren renk renk tüyleri gibi.

Bu ikisinden birini veya ikisini bulamayan mü'minlere gelince, onlar gizli ve açık hallerde, "Allah utanılmaya daha lâyıktır" inancıyla hareket edip yaprak ve otla olsun utanç yerlerini örterler. Bu da onlara azizlik ve edep kazandırır. Çünkü daha önemlisi, ruhlarına takva (Allah'tan saygı ile korkup O'nun emirlerini yerine getirerek her türlü fenalıktan kaçınmak) elbisesini giydirmiş olmalarıdır.

Nitekim İbn Abbas (radıyallahu anh), takva elbisesini, "amel-i salih"le, el-Hasan, "edep ve terbiye" ile Hz. Osman (radıyallahu anh) "Yeri gelince susmasını bilmek"le, Urve b. Zübeyir "Allah'tan korkup alçakgönüllü olmak"-la yorumlamışlardır.

Allah, Adalet ve İnsafı Emretmiştir

قُلْ اَمَرَ رَبِّى بِالْقِسْطِ

"De ki: Rabbim adalet ve insafı emretmiştir."

Kıyafet konusunda adalet, giyim ve kuşamda, insanlığımıza, ekonomik durumumuza ve ruhumuzun yüceliğine yakışanı yapmak; lüks ve israftan kaçınmak, utanç yerleri ve vücut hatları görünmeyecek şekilde örtünmektir. Bunun aksine bir giyim ve kuşama özenmek, adalet ve insaf sınırını aşmaktır.

İnsaf kavramına gelince, birçok konularda olduğu gibi, giyim ve kuşamda da ortalama bir yol seçmek, israf ve cimrilikten kaçınmaktır. Böylece adaletle insaf birbirini tamamlayan birer kavram olarak ilgili âyette bir

arada anılmıştır. Zira "Kist" adalet ölçüsünde nasip anlamına geldiği gibi, "iksat" da başkasının nasibini vermektir ki, insaf manasına delâlet eder.[1]

Kabe'ye Yönelmek, Adalet ve İnsafı İlham Eder

وَاَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ

"Her secde yerinde yüzlerinizi (O'na, O'nun kutsal evine) doğrultun."

Her secde yerinde Allah (celle celaluhu)'ya ve O'nun kutsal saydığı evine yönelmemiz emrediliyorken yukarıdaki konunun bir anda değiştirildiği imajı veriliyorsa da, aslında bu, adalet ve insafın ilham kaynağını gönüllere işlemeyi amaçlamaktadır. Bir olan Allah (celle celaluhu)'nun ilk mabedine yalnız başına veya toplu halde yüzçevirip ibâdet etmek, başımızı yerlere kadar eğip secdede bulunmak, önce insanın içini dolduran manevi bir zevk verir, sonra insanla Allah arasındaki yolu işlek duruma getirir; sonra da insana edepli ve alçakgönüllü olmayı öğretir. Önce Allah (celle celaluhu)'dan, sonra da toplumdan utanmamızı telkinle lâyık olanı yapmamızı ilham eder. O nedenle dengeli bir hayat, nezih bir ömür, edepli bir yaşayış; saygınlık ve azizlik veren bir davranış ve giyiniş arzusu kendiliğinden belirir ve insan bu düzeyde hem adil, hem de insaflı olur.

Dini Allah'a Halis Kılmak

وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ

"Dini O'nun için katıksız kılarak duâ ve ibâdet edin."

Din ve dindarlık samimiyet, anlayış, zevk ve bilgi ister. İbâdet yalnız Allah (celle celaluhu)'ya yapılacağına göre, başkasının onda bir payı söz konusu değildir. Aksi halde ibâdetteki adalet kalkar, insaf ölçüsü bozulur ve böylesine bir düşünce kişiyi şirke kadar götürebilir.

Bedenimizi örten elbise çevremize karşı saygımızı ve insanlığımızın bir bakıma ölçüsünü; Allah (celle celaluhu)'ya olan katkısız ibâdetimizle ruhumuzu ve kalbimizi giydirmemiz ise, Yaratana karşı saygımızı ve bizi insan olarak yarattığının şükrünü sembolize eder. Artık böylesine asil bir yönelişte nefis ve şeytanın payı yoktur. Ruhun yüceliği, imânın paha biçilmezliği söz konusudur.

1 el-Müfredat Fi-Garibi'l-Kur'ân.

Çıplak Doğduk Ve Çıplak Olarak Dirilip Allah'a Döneceğiz

كَمَا بَدَاَكُمْ تَعُودُونَ

"Sizi ilk yarattığı gibi, yine O'na döneceksiniz."

İlgili 29. âyetle çok önemli bir hususa parmak basılıyor: Anamızdan çıplak olarak doğduğumuz gibi, yine çıplak olarak dirilip Allah'ın huzurunda toplanacağımız hatırlatılıyor.

Bunun sebebi açıktır:

Dünya teklif, sorumluluk, mücadele, didinme, çabalama ve nesli devam ettirmenin yanısıra ahiret'e hazırlık dönemidir. Hayatın her anı ve safhası ya ruhumuzu kirletip karartır ya da onu cilalayıp saydamlığını korur veya bu ikisi arasında bir zikzak çizip gider. Ruhumuzu korumak ve ona gıda vermekle yükümlü bulunduğumuz gibi, bedenimizi de korumakla yükümlüyüzdür. Bedenimiz bir bakıma dünya şartlarına göre hazırlanıp ruhumuza sunulmuş bir elbisedir ve ruhun özelliğiyle uyum halindedir. Onu bütünüyle açıp teşhir etmek, yani çıplak bırakmak, sözünü ettiğimiz uyumluluğa ters düşer; ahlâkı bozar, saygınlığı zedeler. Nefis ve şehvet doğrultusunda hayatı berbat eder. Âhiret'te ise, teklif, sorumluluk, mücadele, nesli idâme gibi kayıtlar olmayacağından saygınlık, ahlâk ve fazileti koruyup korumamak söz konusu değildir. O gün sadece hesap, amellerin açığa çıkması, hak ve hukukun yerine getirilmesi ve ilâhi adaletin tecellisi vardır. Aynı zamanda herkes edep ve terbiyesini, ahlâk ve faziletini, din ve dindarlığını beraberinde taşır. Âhiret'te buna ilâve edeceği hiçbir şey yoktur. O nedenle orada elbise, süs ve benzeri şeylerle uğraşılacak dönem ve devre çok gerilerde kalmış olacak, her kişinin kendine yetecek meşguliyeti bulunacak.

İlâhi Hidayet Lâyık Olana Tecelli Eder

فَرِيقًا هَدٰى وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلَالَةُ

"Bir kısmını doğru yola iletti, bir kısmına da sapıklık hak oldu."

Hidâyet, biri doğru yola eriştirmek, diğeri doğru yolu göstermek olmak üzere iki mânaya delâlet eder. Birincisi Allah (celle celaluhu)'ya nisbetle, ikincisi peygamber ve mürşitlere nisbetledir.

Allah'ın rahmet ve gufranını, af ve inayetini yansıtan hidâyet, Güneş

veya nisan yağmuruna benzer. Güneş eşyaya ışık ve enerji gönderir; bulutlar ölü toprağı diriltmek için yağmur indirir. İstidadı olan toprak ve bitki bu iki rahmet kaynağından yeterince yararlanır. Çorak toprakla, kökü kesik bitkiler ise, isti'dadlan dumura uğradığından nasiplerini alamazlar. O halde kusur Güneş ve yağmurda değil, eşyanın kendisindedir.

İlgili âyetle, "Bir kısmını doğru yola iletti, bir kısmına da sapıklık hak oldu" buyurulmuştur. Birinci cümle rahmet ve hidayete lâyık ve ehil kişilere, ikinci cümle, kalbini, dimağını ve vicdanını nefis ve maddeyle çoraklaştırıp sadece dünya hayatını amaç seçenlere işarettir. Kusur ilâhi rahmet ve hidayette değil, kusur o kişilerin anlayış ve tutumlarındadır. Çünkü Allah (celle celaluhu) hiç kimseye haksızlık etmez. O, zulmü hem kendine, hem de insanlara haram kılmıştır. Ama insan kendine haksızlık eder.

İşte bu mânayla Kur'ân'da hidâyet ve delâlet Allah (celle celaluhu)'ya nisbet edilmiştir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle insana edep ve saygınlık kazandıran iki ayrı elbiseden ve arkasından da kalp ve ruhu süsleyen takva giysisinden söz edildi. Utanç ve edep yerlerini açmanın bir bakıma şeytana oyuncak olmayı ifâde ettiğine atıf yapıldı. İnsanlığımıza yakışanı giyinmemiz ve yapmamızın insaf ve adalet olduğu belirtildi. İlâhi hidâyetin hedefine işaret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle camilere, toplantı yerlerine temiz ve güzel elbiseyle gidilmesi emrediliyor. Helâl ve haram kılma yetkisinin Allah (celle celaluhu)'ya ait olduğu; Allah (celle celaluhu)'nun her türlü edep ve terbiye dışı söz ve davranışı haram kıldığı açıklanıyor ve sonra da haksızlığı, tecavüzü yasakladığı bildiriliyor.

يَا بَنِيٓ اٰدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا ۚ اِنَّهُ لَا
يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ۚ ﴿٣١﴾ قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللّٰهِ الَّتِيٓ اَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ
مِنَ الرِّزْقِ ۚ قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۗ
كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٣٢﴾ قُلْ اِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا

ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾

31-Ey Âdemoğulları! Her mescidde (namaz vakitlerinde orada bulunduğunuzda) güzel ve temiz elbisenizi alıp giyinin ve bir de yeyiniz, içiniz israf etmeyiniz. Çünkü Allah müsrifleri gerçekten sevmez.

32- De ki: Allah'ın kullarına çıkarıp sunduğu süsü ve rızıklardan temiz-pâk olanlarını kim haram kılmıştır? De ki: O dünya hayatında imân edenler içindir, kıyamette de yine onlara mahsustur. İşte böylece bilen bir millet için âyetlerimizi açıklıyoruz.

33- De ki Rabbim ancak gizli-açık her türlü edep ve terbiye dışı şeyleri, günahı ve haksız yere tecâvüzü; hakkında hiç bir delil indirmediği şeyleri Allah'a ortak koşmanızı ve bir de Allah'a bilmediğiniz şeyleri (uydurup) söylemenizi haram kılmıştır.

İNİŞ SEBEBİ

İbn Abbas (radıyallahu anh) diyor ki: Bedevilerden bazı kişiler çıplak bir vaziyette Kabe'yi tavaf ediyorlardı; öyle ki kadınların bile çıplak denilecek şekilde tavaf yaptıkları oluyordu. Bunun üzerine yukarıdaki 31. âyet indi.[1]

Kelbi diyor ki: Cahil Araplardan bazı kişiler hac günlerinde sadece açlıklarını giderecek kadar katıksız ekmek veya yalnızca hurma yerler; yağlı ve benzeri şeylerden kaçınırlardı. Böyle yapmakla da hac ibâdetine daha çok saygı duyduklarına inanırlardı. Bunun üzerine Müslümanlar onların bu haline gıpta edip, "Ya Rasulallah! Bizler hac ibâdetine onların gösterdiği saygı ve bağlılığı gösteremiyoruz, oysa buna onlardan daha lâyık bulunuyoruzdur!" dediler.

O sebeple yukarıdaki âyetler indi.[2]

İLGİLİ HADİSLER

"Beyaz elbisenizden giyinin; çünkü o, elbiselerinizin en hayırlı-

1 Esbab-ı Nüzul/Nisaburi - Lübabu't-te'vil - İbn Kesir - Kurtubi.

2 Esbab-ı Nüzul - Kurtubi - İbn Cerir - Lübabu't-te'vil.

sıdır. Ölülerinize de beyaz kefen kullanın. Sürmenizin en hayırlısı İsmid'dir. Çünkü o, gözü cilalar (ferini artırır), kılları bitirir."[1]

"Beyaz elbiseye gerekli olun, ondan giyinmeye çalışın. Çünkü beyaz elbise daha temiz ve daha güzeldir. Ölülerinizi de onunla kefenleyin."[2]

"Kibir ve israfa kaçmaksızın yeyiniz, içiniz, giyininiz ve tasadduk-ta bulununuz. Çünkü Allah (verdiği) nimetlerini kulunun üzerinde görmeyi sever."[3]

"Ademoğlu karnından daha kötü bir kap doldurmuş değildir. Ademoğluna belini doğrultacak birkaç lokma yeter. Ama mutlaka bir şeyler yemesi gerekiyorsa, midesinin üçte birini yemek, üçte birini meşrubat ve üçte birini de kendi (sağlık ve rahatı) için ayırsın."[4]

"Her iştiha duyduğun şeyi yemen israftır."[5]

Camilere Temiz ve Güzel Elbiseyle Gitmek

يَا بَنِى اٰدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ

"Ey Ademoğulları! Her mescidde (namaz vakitlerinde orada bulunduğunuzda) güzel ve temiz elbiselerinizi alıp giyinin."

İlgili 31 ve 32. âyetlerle bu konuya dokunularak "zinet" tabiri kullanılmıştır.

İslâm ilim adamlarının bu tabirle ilgili tesbit ve yorumları farklıdır:

a) İbn Abbas (radıyallahu anh)'a göre, Arapların bazı kadınları çıplak bir vaziyette Kabe'yi tavaf ederlerdi. O sebeple utanç ve avret yerlerini örtünmeleri emredildi. O halde kadının tesettür mahiyetinde bedenini ve başını örten her elbise bir zinettir. Diğer bir rivayete göre, çıplak bir vaziyette erkekler gündüzleri, kadınlar da geceleri tavaf ibadetini yerine getirirlerdi. İlgili âyetlerle örtünmeleri emredildi.

---

1 Ebu Dâvud/Libas: 13, Tıb: 14 - Tirmizi/Cenâiz: 18, Edeb: 46 - Nesâi/Cenâiz: 38 Ahmed: 5/10, 13, 17, 18, 19 - İsmid: Kurşuni renkte antimon

2 Ahmed: 5/12, 21, 25

3 Buhari/Libas: 1 - Nesâi/Zekât: 66 - İbn Mâce/Libas: 23 - Ahmed: 2/181, 182

4 Tirmizi/Zühd: 47 - Ahmed: 4/132

5 İbn Mâce/Et'ime: 51 - Dârekutni - Ebu Ya'lâ: Enes b. Mâlik (radıyallahu anh)'den.

b) Mücahid'e göre avret yerlerini örtecek şekilde giyinmek zinettir.

c) Kelbi'ye göre, zinet, her namaz ve tavafta avret yerlerini örtecek şekilde giyinmektir.

d) Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'a göre, zinet, temiz ayakkabılardır. Nitekim bir gün Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, ashabına,

"Namaz için zinetinizi giyinin!" buyurdu. Onlar da "Namaz için zinet nedir?" diye sorunca, Efendimiz,

"Ayakkabılarınızı giyinip öylece namaz kılın!" buyurmuştur.[1]

Açıklama: "Ayakkabılar" diye çevirisini yaptığımız "niâl" kelimesi, temiz olan mest, çok kalınca çorap, ayakkabı gibi ayağa giyilen eşyanın cins ismidir. Yoksa sokakta giyilen ayakkabı ile gelin namaz kılın, demek değildir.

e) el-Ebheri'ye göre, avret yerlerinin hem namazda, hem namaz dışında örtülmesi farzdır. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in, Misver b. Mahreme'ye,

"Dön de elbiseni alıp giyin, çıplak bir vaziyette yürüme!" buyurduğu sahih rivayetle sabit olmuştur.

f) Şevkani'ye göre, bedenin süsü sayılan elbiseye "zinet" denir. Namazda da, namaz dışında da utanç ve avret yerlerini örtmenin vâcib olduğu bu âyetten istidlal edilmiştir.

g) Zemahşari'ye göre, "zinet" tabiri günlük ve bir de belli günlerde giyilen iki elbiseyi de kapsamına alır.

h) Genellikle bu tabir temiz elbise anlamına gelir. Çünkü ilâhi emirlerde sebebin hususiyetine değil, lafzın umumiliğine bakılıp itibar edilir.

Yeyiniz, İçiniz/İsraf Etmeyiniz

وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا ۚ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ۚ

"Bir de yiyiniz, içiniz, israf etmeyiniz. Çünkü Allah müsrifleri gerçekten sevmez."

Bu âyetle toplum arasında kıyafetin, temizlik ve düzenliliğin önemi üzerinde durulmuş, sonra da biri beden sağlığıyla, diğeri aile ekonomisiyle

1 Tefsir-i Kurtubi: 7/190 - Kahire: 1967-1387

ilgili iki husus açıklanmıştır. İslâm dini, önce yararlı şeyleri helâl ve mübah; zararlı şeyleri haram veya mekruh sayar. Sonra da yararlı şeylerden yararlanmada aşırı gidilmemesi, israfa kaçılmamasını emreder.

Dinin koyduğu emir ve yasakların altı ana amacı vardır:

1. Aklı korumak,

2. Canı korumak,

3. Malı korumak,

4. Nesli korumak,

5. Sağlığı korumak,

6. Ahlâkı korumak.

O nedenle insanlara sunulan güzel ve temiz rızıklardan faydalanırken, malın lüzumsuz harcanmasını, sağlığı bozacak şekilde gereğinden fazla yenilmesini mekruh kılmıştır. Bu hususta rivayet edilen hadisler ilgili âyeti yeterince açıklamakta ve bizleri aydınlatmaktadır.

Rivayete göre, ünlü bir Hristiyan tabip, Harun Reşid'in özel doktoru Ali b. Hüseyin'e: "Üstad! Kutsal kitabınızda tıpla ilgili bir kayıt bulamadım," diyerek bu önemli konunun ihmal edildiğini yadırgadığını anlatmak istedi ve sonra da şunu ilâve etti: "Biri dinler, diğeri bedenler ilmi olarak iki önemli ilim dalı vardır. Bunlardan birisi kitabınızda yazılı değildir!"

Ali b. Hüseyin ona şu cevabı verdi: "Yanılıyorsun; Allah tıp ilmini yarım âyetle özetleyip kendi kitabına koymuştur!" Hristiyan tabip: "O hangi âyettir?" diye sorunca, Ali b. Hüseyin şu âyeti okumuştur:

"Yiyiniz, içiniz fakat israf etmeyiniz."

Hristiyan tabip bu defa sözü başka tarafa çekip, "İyi ama, Peygamberinizden bu konuda bir rivayet yoktur, sanırım." deyince Ali b. Hüseyin ona: "Yine yanılıyorsun! Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz tıp ilminin tamamını birkaç satırla belirtmiştir." Tabib, "Hangi satırlarla?" diye sorunca Ali b. Hüseyin,

"Mide hastalıklar yuvası, perhiz tedavinin başıdır. Her bedene âdet edindiği gıdaları ver!" mealindeki hadisi okudu.

Bunun üzerine Hristiyan tabip: "Sizin kitabınızla Peygamberiniz, ün-

lü hekim Calinos'a bu konuda bir şey bırakmamış, hepsinin özetini verip açıklamıştır!" demekten kendini alamadı.[1]

Allah'ın Lütfettiği Süs ve Temiz Rızıklar

قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللهِ الَّتِى اَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ

"De ki: Allah'ın kullarına çıkarıp verdiği süsü ve rızıklardan temiz-pâk olanlarını kim haram kılmıştır?"

İlgili âyetle İslâm'ın bir lokma, bir hırka dini olmadığı, dünyadaki güzel fakat faydalı meşru şeylerin, temiz rızıkların daha çok mü'minlere has olduğu açıklanıyor. Bu anlatımdan çıkarılacak sonuç şudur: Allaha, Peygamber'e ve ahirete iman eden her mü'min bilmelidir ki, dünya hayatı da, âhiret saadeti de dosdoğru inananların istifadesine sunulmuştur. O halde her mü'min bu iki hayatı elde etmek için durmadan didinip çalışacak, düşünüp bulacak, okuyup öğrenecektir. Aksi halde dünya nimetlerinin çoğunu daha iyi çalışan inkarcılara, materyalistlerle sosyalistlere bırakmış ve kendini ekonomik alanda bağımlı hale getirmiş olur ki, bu her mü'min için zillet ve meskenet sayılır.

Meşru yollardan çalışıp iki hayatın nimetlerini kazanmayı engelleyen kimse gerçek Müslüman değildir. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ve ashabının hayatı, mü'minleri hayata itmeye, meşru kazanç peşinde koşmaya yetecek kadar örneklerle doludur. Nitekim ashabdan Temim ed-Dâri (radıyallahu anh) bin dirhem kıymetindeki elbisesini giyip namaza çıkardı. Mâlik b. Dinar, o devirde çok değerli sayılan Aden'in hazır elbisesini giyinip toplantılara katılırdı. Ünlü müctehid İmam Ahmed b. Hanbel'in üzerindeki elbise birkaç dinar kıymetinde idi. Ama bu zatların bir de giyindikleri takva elbisesi vardı ki onu hiçbir zaman içlerinden yani kalplerinden çıkarmazlardı.

Bilen Bir Millete Açıklama

كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ

1 Harun Reşid'in özel doktoru Ali b. Hüseyin'in İbn Sina olduğu sanılırsa da bu yanlıştır. Çünkü Harun Reşid M: 766-809'da İbn Sina ise M: 980-1037'de yaşamıştır. Aralarında bir asırdan fazla zaman vardır. O bakımdan Ali b. Hüseyin başka önemli bir tabiptir. Hem İbn Sina'nın künyesi Ebu Ali Hüseyin'dir.

"İşte böylece bilen bir kavim (millet ve topluluk) için âyetlerimizi açıklıyoruz."

Kur'ân, dünya ve âhiret hayatının yararlı bütün nimetlerinin kapısının dosdoğru imân edenlere açık bulunduğunu bildirerek onları devamlı bu kapıya çağırmaktadır. Ancak bunun için toplum ve milletlerin bilgili, kültürlü ve imanlı olması gerektiğine işaret ederken konuyu şöyie noktalıyor:

"İşte böylece bilen bir kavim (millet ve topluluk) için âyetlerimizi açıklarız."

Allah'ın Haram Kıldığı Şeyler

قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ

"De ki: Rabbim ancak gizli-açık her türlü edep ve terbiye dışı şeyleri haram kılmıştır."

Kur'ân'da temiz ve yararlı şeylerin helâl kılındığı açıklandıktan, dünyanın da, âhiretin de gerçek mü'minlere lâyık olduğuna dikkatler çekiliyor.

Allah (celle celaluhu)**'nun neleri yasakladığı, beş maddede özetlenerek ana kural halinde bildiriliyor:**

1- Açık ve gizli her çeşit hayasızlığı; edep ve terbiye dışı söz ve davranışları,

2- Dinin günah saydığı şeyleri,

3- Haksız yere başkasının malına, canına, namus ve şerefine tecavüzü,

4- Allah'a eş-ortak, denk ve benzer koşmayı.

Bilmediğimiz şeyleri Allah'a isnat edip kendi basit mantığımıza göre dinde hüküm vermemizi haram kılmıştır.

Dikkat edildiğinde, bu beş maddede dinin hemen hemen bütün hükümleri icmali olarak yansıtılmıştır. Zaten Kur'ân'ın ilâhi metotlarından biri de budur, yani önemli her konunun önce özetini, sonra da yer yer açıklamasını yaparak anlamamızı ve hafızalarımızda iyice iz bırakıp tutmamızı kolaylaştırır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle dünya hayatının da, âhiret saadetinin de

mü'minler için hazırlandığı belirtildi. Böylece her iki hayatı elde etmek için mü'minlerin bilerek, inanarak çok sistemli ve istekli çalışmalarının farz olduğuna işaret edildi. Sonra da bir şeyi helâl ya da haram kılma yetkisinin münhasıran Allah (celle celaluhu)'ya ait olduğu ve insan fıtratındaki mayaya ters düşmeyen faydalı her türlü süs ve nimetten -israfa kaçmaksızın, ilâhi sınırları aşmaksızın meşru şekilde- yararlanmanın mübah olduğu bildirildi. Arkasından Allah (celle celaluhu)'nun neleri haram kıldığı beş madde halinde özetlenerek açıklandı.

Aşağıdaki âyetle haram ve gayri meşru şeyleri kendine mübah sayan bir topluluk veya milletin bu sebeple uzun ömürlü olamayacağı, bilâkis kendi felâketlerini kendi elleriyle hazırlamış olacakları bildiriliyor, sonra da her millet için belirlenmiş bir ecelden söz edilerek özellikle idareci kadro uyarılıyor.

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ ۚ فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٤﴾

34- Her ümmetin (her milletin) son bulması için belirlenmiş bir vakti vardır, o gelince ne bir an geri kalırlar, ne de ileri geçerler.

İNİŞ SEBEBİ

Mekke putperestleri kendilerine ne zaman bir azabın ineceğini alaylı bir tavırla sorup duruyorlardı. Bunun üzerine milletler, kavimler ve ümmetler hakkında ezelde tesbit edilip hazırlanan ilâhi kanunun şaşmayacağına, inecek hükmünün geri çevrilemeyeceğine işaretle yukarıdaki âyet indi.[1]

Milletlerin Eceli

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ ۚ

"Her ümmetin (her milletin) son bulması için belirlenmiş bir vakti vardır."

Bilindiği gibi ecel tabiri, belirlenmiş vakit, ömür için konulmuş süre, borç için verilen va'de gibi manalara delâlet eder. Fertlerin belirlenmiş bir hayat süresi ve sonu olduğu gibi, milletlerin ve ümmetlerin de belirlenmiş bir devresi ve tarihten silinecek ya da bölünüp parçalanacak; istiklâl ve

1 Lübabu't-te'vil: İlgili âyet.

hürriyetini kaybedecek bir devresi vardır.

Ünlü sosyolog İbn Haldun'un dediği gibi, insan ömrünün üç devresi bulunduğu gibi milletlerin de ömrünün üç devresi vardır: Çocukluk, gençlik ve yaşlılık. Yaşlılık devresine giren bir insanı gençlik çağına geri döndürmek nasıl mümkün değilse; ahlâk, inanç, ekonomi, düzen ve güç bakımından yaşlanan bir milletin de eceli pek yakın sayılır. İlâhi ilim önceden bu dönem ve devreleri bilip tesbit etmiş ve ona göre takdir edip yazmıştır. Vakti gelince ne bir an geri kalır, ne de ileri geçer.

Yukarıdaki âyetle bilhassa Mekke halkı uyarılıyor ve ecellerinin yakın olduğu, putperestliğin yıkılıp silineceği haber veriliyordu. Nitekim çok sürmedi on bir yıl sonra Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Allah yolunda savaşın farziyetine inanan güçlü bir orduyla Mekke üzerine yürüdü ve şehri fethederek müşriklerin saltanatına son verdi. Kutsal Kabe'yi Allah'a ibâdet yeri olarak tekrar ilk hüviyetine kavuşturdu. Böylece ezeli plân ve program kusursuz gerçekleşti.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle milletlerin de fertler gibi ömür süreleri bulunduğu, Allah'a dosdoğru imân edip iyi-yararlı hizmetlerde bulunan bir milletin uzun ömürlü olacağına işaret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle gönderilen peygambere inanıp kendini onun tebliğ ettiği esas ve prensiplere göre düzeltenlere dünyada da, âhirette de korku ve üzüntü olmayacağı belirtiliyor. Sonra da bilir, bilmez Allah'a karşı yalan uyduranların büyük bir gaflet ve haksızlık içinde ömürlerini berbat ettikleri haber veriliyor ve arkasından böylelerine âhirette verilecek ceza çok duyarlı bir anlatımla hatırlatılıyor.

يَا بَنِيٓ اٰدَمَ اِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ رُسُلٌ مِنكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ اٰيَاتِيۙ فَمَنِ اتَّقٰى وَاَصْلَحَ
فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٣٥﴾ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا
عَنْهَآ اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِۚ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٣٦﴾ فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى
عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ كَذَّبَ بِاٰيَاتِهٖۜ اُولٰٓئِكَ يَنَالُهُمْ نَصِيبُهُمْ مِنَ الْكِتَابِۜ حَتّٰٓى

إِذَا جَاءَتْهُمْ رُسُلُنَا يَتَوَفَّوْنَهُمْ ۙ قَالُوا أَيْنَ مَا كُنْتُمْ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ ۖ قَالُوا
ضَلُّوا عَنَّا وَشَهِدُوا عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ ﴿٣٧﴾ قَالَ ادْخُلُوا
فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ فِي النَّارِ ۖ كُلَّمَا دَخَلَتْ
أُمَّةٌ لَعَنَتْ أُخْتَهَا ۖ حَتَّىٰ إِذَا ادَّارَكُوا فِيهَا جَمِيعًا ۙ قَالَتْ أُخْرَاهُمْ لِأُولَاهُمْ
رَبَّنَا هَٰؤُلَاءِ أَضَلُّونَا فَآتِهِمْ عَذَابًا ضِعْفًا مِنَ النَّارِ ۖ قَالَ لِكُلٍّ ضِعْفٌ وَلَٰكِنْ
لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾ وَقَالَتْ أُولَاهُمْ لِأُخْرَاهُمْ فَمَا كَانَ لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ
فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٣٩﴾

35- Ey Âdemoğulları! Size sizden, âyetlerimizi bir bir açıklayıp anlatan peygamberlerimiz gelir de kim (onlara karşı gelmekten, muhalefet etmekten) sakınır ve kendini düzeltirse, artık onlar için korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir de.

36- Âyetlerimizi yalanlayıp onlara karşı büyüklük taslayanlar yok mu, işte onlardır Cehennem yaranları, onlardır orada ebedi kalıcılar.

37- Allah'a karşı yalan uydurandan ve bir de O'nun âyetlerini yalanlayandan daha zâlim kim vardır? İşte onlara kitapta (yazılı bulunandan) nasipleri ne ise erişecektir; tâ ki, canlarını alacak olan elçilerimiz kendilerine gelince, "Allah'tan başka yalvarıp taptıklarınız nerede?" diyecekler. Onlar da, "Bizden kaçıp ortadan kayboldular" diyecekler ve küfre sapanlardan olduklarına dair (kendi aleyhlerine) şahitlikte bulunacaklar.

38- (Allah da onlara): Sizden önce gelip geçen cin ve insanlardan olan ümmetler arasında siz de Cehennem'e girin, buyuracak. Ne kadar bir ümmet ateşe girse yoldaşına lanet edecek. Sonunda hepsi orada toplanıp bir araya gelince, sonrakiler öncekiler için, "Ey Rabbimiz! İşte bunlar bizi saptırdılar, o nedenle bunlara ateşten kat kat azap ver" diyecekler. (Allah da:) Her birinize kat kat vardır, ama bilmiyor, anlamıyorsunuz buyuracak.

39- Öncekiler sonrakilere, "Sizin bize karşı bir üstünlüğünüz yoktur. Kazandığınıza karşılık azabı tadın!" diyecekler.

Akıl Yeterli Midir?

يَا بَنِي آدَمَ إِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِي

"Ey Ademoğulları! Size âyetlerimizi bir bir açıklayıp anlatan Peygamberlerimiz gelir de..."

Kâinatı bir plâna göre yaratanı sıfat ve tezahürleriyle bilmek ve inanmakta akıl yeterli değildir. O nedenle yol gösteren, akla ışık tutan peygamber ve kitaba ihtiyaç vardır. Akıl yalnız başına icmali olarak bir yaratıcının varlığını anlayabilirse de dinin getirdiği esaslar ölçüsünde anlayıp idrâk etmesi çok zor ve hattâ bazen imkânsızdır. Çünkü dinin iki yüzü vardır: Biri dünyaya, diğeri ahirete; diğer bir tabirle, biri fizik âlemine, diğeri fizikötesine yöneliktir. Fizikötesi veya Âhiret sadece akıl yeteneğiyle gerçek anlamda kavranamaz. Çünkü akıl da diğer yetenekler gibi sınırlıdır, alanı namütenahi değildir. O bakımdan peygamber ve kutsal kitap bu konularda aklın en önde gelen yardımcısıdır. O bakımdan ilâhi buyruklar bütünüyle akıl sahiplerine gönderilmiştir, sadece onlara seslenmektedirler.

Kur'ân-ı Kerim'de, gönderilen her peygamberin insanlardan seçildiğine dikkatler çekilir ve özellikle yer yer bu husus tekrarlanıp her türlü şüphe ve tereddütler kaldırılır. Sebebi gayet açıktır: Peygamberler meleklerden seçilip gönderilseydi, insan aklının ve idrâkinin değer ölçüsü ve farklı yanı kalmaz, ister istemez bu olağanüstü belge karşısında imân ederdi. Oysa her insanın Allah (celle celaluhu)'ya dosdoğru imân etme düzeyinde gerçek ölçüsünün belirlenmesi, içyapısındaki cevherin asıl vasfının ve kıymetinin ortaya çıkmasıyla mümkündür. Böylece peygamberin irşat doğrultusunda akıl ve irâdenin işler halde bulunması ve bir kıstas anlamında kullanılması şarttır. Hem peygamber meleklerden seçilip gönderilseydi, meleğin nasıl bir görünümde tecelli etmesi gerekecekti? İnsan suretinde inse, melek olduğu anlaşılmazdı; başka bir surete girse yadırganıp cin ve şeytanlarla onu karıştıranlar olacaktı. Kendi hüviyetinde kalsa, gözle görülemeyecekti. O yüzden birçok şüpheler ve farklı yorumlar ortaya çıkacak, istenilen sonuç yine gerçekleşmeyecekti.

İşte peygamberlerin insanlar arasından seçilip gönderilmesinin hikmetlerinden biri ve başta geleni budur.

Kim aklını hür iradesi doğrultusunda kullanır da kendisine ışık tutup

yol gösteren peygambere inanır ve onun getirdiği esas ve prensiplere göre içyapısını ve günlük hayatını düzeltip düzenlerse artık ona korku yoktur ve üzülmesi de söz konusu değildir. Zira bu durumda her iki hayatın da hikmet ve amacını anlayıp idrâk etmiş bulunuyor.

Allah'ın Âyetlerini Kibir ve Gururlarına Yediremeyenler

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا

"Âyetlerimizi yalanlayıp onlara karşı büyüklük taslayanlar yok mu..."

İnsan yalnız aklına güvenir, kişisel mantığına göre hayatını tanzim etmek ister, başka hiçbir yol göstericiye ihtiyaç duymazsa, nefsine geniş bir serbesti alanı hazırlamış olur. Bu alanda nefis sınırsız hürriyet ister; karşısına çıkan maddi ve manevi müeyyide ve engelleri aşmak ister; aynı zamanda bunlara karşı içinde bir nefret ve infial duyar. İblis de aralıksız gönderdiği sinyallarla onun bu nefretini körükler, duygusunu kamçılarderken nefis gemi azıya alır. Önüne geçilmediği takdirde sonu felâketle noktalanır.

Nefsi meşru sınırlar içinde tutan iki faktör vardır: Birincisi Allah'a, Peygambere ve ahirete dosdoğru imân ve bunun tabii ürünü olan sâlih ameldir; diğeri ise, ahlâk ve fazileti kalp ve kafalara işleyip ferdi yönlendiren ciddi bir öğretim ve eğitimdir.

Birinci faktörle arasına engel konulup ikinci faktör de belirttiğimiz ölçü ve anlamda tutulmaz, ferdin kafası hep dünyalığa ve maddi çıkarlara çevrilir; hayatın asıl hikmetinden uzak tutularak madde cenderesine sokulursa, ruhu safiyetini kaybeder. O yüzden kendisinde dini emir ve yasakları küçümseme hastalığı başgösterir, önü alınmazsa bu, tedavisi zor bir maraza dönüşür.

Oysa insan aklını nefsinin ve duygusunun emrine vermeyip, onları aklının kumandası altında tutar, aklını Allah'a ve Âhiret'e imânla birleştirip güçlendirirse, meseleleri iyi ve kötü yanlarıyla daha iyi inceleyip değerlendirme imkânı bulur. Helâl ve haramın hikmetini kavramakta zorluk çekmez. Sınırsız hürriyet arzu ve duygusunu sınırlayan ilâhi emir ve yasakların faydalarını idrâk eder. Bunları fert, aile ve toplumdan yana değerlendirirse, çok olumlu ve kalıcı neticeler elde eder.

Böylece dinin lüzumunu hikmetiyle kavrar da nefis ve duygudan kay-

naklanan kibir ve gururun aklı ve ruhu köreltici âmiller olduğunu anlamaya başlar.

Kur'ân'da ilgili âyetie aklını hür iradesiyle peygamber beyânı istikametinde kullanmayıp onu nefis ve duygunun uydusu haline getirenler uyarılarak buyuruluyor ki:

"Âyetlerimizi yalanlayıp onlara karşı büyüklük taslayanlar yok mu? İşte onlardır Cehennem yaranları; onlardır orada temelli kalıcılar."

Bunu bir misal ile açıklayalım: "Dağları yerinde durur görürsün, oysa onlar bulutların geçişi gibi geçmektedirler. Her şeyi sapasağlam yapan Allah'ın sanatıdır bu. Şüphesiz ki O, yaptıklarınızdan haberlidir."[1]

Mealindeki ayeti okuduktan sonra, bunun 1400 yıl önce indiğini ve o asırlarda Dünya'nın hem kendi ekseni, hem Güneş etrafında döndüğünü bilenlerin olmadığını düşünmeden, Batılı ilim adamları bunu daha bilimsel ve doyurucu biçimde açıklamışlardır, der de ilâhi sese kulak vermezse, herhalde bu yargı veya iddiası aklının değil, hissinin ürünü olur. Ama on beş asır önce açıklanan bu anafikir veya temel bilgi söylenirken dünyanın iki ayrı hareketi hakkında ciddi ve ilmi hiçbir buluş ve bilgi mevcut değildi ve Arap Yanmadası'nda ortaya çıkan ümmi (okur-yazar olmayan) bir zatın bilimsel araştırmaya esas teşkil edecek böylesine bir gerçeği düşünüp söyleyebilmesi mümkün müdür? der ve bu açıdan bakarak konuyu değerlendirirse, artık o nefis ve hissin değil, aklın elde ettiği müsbet bir sonuç olur.

Birincinin görüş ve iddiası ne kadar haksız ve dayanaksızsa, ikincininki o kadar haklı ve dayanaklıdır. Kur'ân bunu şöyle açıklıyor:

"Allah'a karşı yalan uydurandan ve O'nun âyetlerini yalanlayandan daha zalim kim vardır?" Çünkü bu zulüm akıl, irâde, idrâk, açık belge ve hak aleyhine işlenmiştir; o bakımdan korkunçtur.

Ezeli İlim Kendi Tesbitinde Yanılmaz ve Hükmünü Kusursuz Yürütür

أُولَٰئِكَ يَنَالُهُمْ نَصِيبُهُم مِّنَ الْكِتَابِ

"İşte onlara kitapta (yazılı bulunanlardan) nasipleri ne ise, erişecektir."

1 Neml suresi: 88

Allah (celle celaluhu)'nun ezeli ve ebedi ilmi, hayat sahnesinde bir ömür tüketen kişilerin akıl ve irâdelerini veya nefis ve hislerini ne ölçüde kullanacaklarını tesbit edip kader defterine yazarak hazırlamıştır. Günü, vakti ve saati gelince onlar tesbit edilip yazıldığı gibi bir bir tecelli eder. İlgili âyette: "İşte onlara kitapta (yazılı bulunandan) nasipleri ne ise erişecektir." buyurulması bir bakıma bu önemli hususa işaret etmektedir.

Ölüm meleği gelip, "Allah'tan başka yalvarıp taptıklarınız nerede?" diye sorunca hakikati kısmen olsun anlayacaklar ve doğru yoldan saptıklarını itiraf edecekler, ama neden sonra.

Yoldaşlar O Gün Birbirlerine Düşman Olurlar

كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ لَّعَنَتْ أُخْتَهَا

"Ne kadar bir ümmet ateşe girse yoldaşına lanet edecek."

Allah (celle celaluhu)'yu ve O'nun mutluluk va'deden dinini bırakıp küfür vadisinde sapık ideolojilerin kurbanı olanlar, dünyada kendi düşünce ve ideolojilerini benimseyecek kişileri avlamakta çok başarılıdırlar. Bu yolda maddenin cazibesinde sınırsız hürriyet teraneleriyle yoldaşlarını çoğaltıp Hakk'a karşı bir güç oluşturanlar, hürriyet adına hürriyeti; madde adına kutsal değerleri, halk adına yine halkı katlederler. Böylesine çarpık bir tuğyan belli bir sınıra kadar hareketini sürdürür; ama zulüm, inkâr, fesat ve azgınlık başarıya ulaşmaz; bir ara erişmiş gibi görünse bile o, başarısızlığın ilk belirtisi veya ilk adımıdır.

Onlardan ne kadar bir grup Cehennem'e girerse, oradaki yoldaşlarına lanet eder. Bir araya gelip toplanınca da sonrakiler öncekiler için:

رَبَّنَا هَٰؤُلَاءِ أَضَلُّونَا فَآتِهِمْ عَذَابًا ضِعْفًا مِّنَ النَّارِ

"Ey Rabbimiz! İşte bunlar bizi saptırdılar, o nedenle bunlara ateşten kat kat azap ver." diyecekler ve orada buna benzer suçlamalar ve lânetleşmeler sürüp gidecek, ceza amellerinin cinsinden olduğu için dünyadaki haksız tartışma ve suçlamaları orada da devam edecek..

Kur'ân ilgili âyetlerle, dünyada insanlara şer kapısını açıp onun dâvetçiliğini yapanların âhiretteki hazin manzaralarını tasvir edip, ibretli bir tablo halinde akl-ı selim sahiplerinin gözleri önüne getirerek gerçek yolu gösteriyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, hayatın hikmet ve amacının ancak peygamberlerin yaptıkları tebliğ ve irşatla anlaşılabileceği bildiriliyor. O bakımdan Peygamberlere uyanların mutlaka her iki hayatta da mutlu ve bahtiyar olacakları hatırlatılıyor. Sonra da Allah'a karşı yalan uydurup O'nun âyetlerini yalanlayanlara ezeli kitapta belirlenen nasiplerinin erişeceği haber veriliyor.

Aşağıdaki âyetlerle Allah'ın âyetlerini gururlarına yediremeyenleri çok elim bir azabın beklediğine dikkatler çekiliyor. Sonra da imân edip iyi, yararlı amellerde bulunanlara hazırlanan ebedi nimetler anlatılıyor.

إِنَّ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ
وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّىٰ يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي
الْمُجْرِمِينَ ﴿٤٠﴾ لَهُمْ مِنْ جَهَنَّمَ مِهَادٌ وَمِنْ فَوْقِهِمْ غَوَاشٍ ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي
الظَّالِمِينَ ﴿٤١﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا
أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٤٢﴾ وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ
غِلٍّ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ ۚ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَٰذَا وَمَا كُنَّا
لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ هَدَانَا اللَّهُ ۚ لَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ ۖ وَنُودُوا أَنْ تِلْكُمُ
الْجَنَّةُ أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾ وَنَادَىٰ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابَ
النَّارِ أَنْ قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا حَقًّا فَهَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا ۖ
قَالُوا نَعَمْ ۚ فَأَذَّنَ مُؤَذِّنٌ بَيْنَهُمْ أَنْ لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ ﴿٤٤﴾ الَّذِينَ يَصُدُّونَ
عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا ۚ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ كَافِرُونَ ﴿٤٥﴾

40- Şüphesiz ki âyetlerimizi yalanlayıp onları kabul etmeyi (bir türlü) gururlarına yediremeyenlere elbette göklerin (rahmet) kapıları açılmaz

ve deve iğne deliğinden geçmedikçe, onlar da Cennet'e giremeyeceklerdir. İşte günahkâr suçluları biz böyle cezalandırırız.

41- Onlara Cehennem'den (hazırlanmış) bir döşek ve üstlerinde de (ateşten) örtüler vardır ve işte zâlimleri biz böyle cezalandırırız.

42- Onlar ki imân edip güzel-yararlı amellerde bulunurlar -ki biz her kişiye ancak güç getirebileceğini yükleriz- işte onlardır Cennet yaranları ve onlardır orada ebedi kalıcılar!

43- Öyle ki, göğüslerinde kinden ne varsa söküp atarız; altlarından da (ferahlatıcı) ırmaklar akıp durur da onlar şöyle derler: "Bizi bu (yüce saadete) eriştiren Allah'a hamd olsun; eğer Allah bizi buna eriştirmeseydi, kendiliğimizden doğruyu bulup erişmiş olamazdık. Andolsun ki Rabbimizin peygamberleri hak ile (bize) geldiler, (onlar sadece hakkı ve doğru olanı söylediler). Onlara: "İşleyegeldiğiniz (iyi-yararlı) amellerinize karşılık işte vâris kılındığınız Cennet!" diye seslenilecek.

44- Cennet yaranları, Cehennem yaranına şöyle seslenirler: "Gerçekten biz Rabbimizin bize va'dettiğini hak olarak bulduk. Siz de Rabbinizin size va'dettiğini hak olarak buldunuz mu?" Onlar, "Evet." derler ve hemen sonra aralarında bir çağrıcı, "Allah'ın laneti zâlimler üzerine!" diye seslenir.

45- Âhiret hayatını inkâr eden (bu zâlim)ler, insanları Allah yolundan çevirir ve o (yolun) doğruluğunu bozmaya çalışırlar.

İLGİLİ HADİSLER

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, Hakk'ın yolundan sapmış kişinin ölüm anında ruhunun alınmasını ve göğe yükseltilmesini açıklarken şöyle buyurmuştur:

"Melekler, bu habis ruh nedir? diye sorarlar. Onu dünyada anılan en kötü ismiyle anıp falan kimsedir, derler ve dünya semasına doğru yükseltirler de onun için göğün kapısının açılmasını isterler, ama kapı ona açılmaz."

Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) sonra da 40. âyeti okudu.[1]

1 Ebu Dâvud-Nesâi - İbn Mâce - Müsned-i Ahmed. Hadis hayli uzundur. Biz sadece ilgili bölümünü nakletmekle yetindik.

"Mü'min kimse (cezası nisbetinde ateşte yanıp) Cehennem'den kurtulunca, onu Cennetle Cehennem arasındaki bir köprüde (bir süre) tutuklarlar. Dünyada kiminle aralarında haksızlıklar, zulümler meydana gelmişse, haklar alınıp sahiplerine verilerek takas ve misilleme yapılır da (hak ve günahlardan) arınıp paklandıktan sonra Cennet'e girmesine izin verilir. Canımı kudret elinde tutan zata yemin ederim ki onlardan her biri Cennet'teki yerini dünyadaki evinden daha iyi bilir ve yolunu daha iyi bulur."[1]

"Cennet ehlinin hepsi Cehennem'deki yerini görür de, eğer Allah bana doğru yolu göstermeseydi, (şimdi orada olurdum) der ve bu onun için bir şükür sayılır, Cehennem ehlinin hemen hepsi Cennet'teki yerini görür de, ah keşke, Allah beni doğru yola eriştirseydi (şimdi elbette o güzel yerde olurdum)! der ve bu onun için (ıstırap kaynağı, sınırsız bir üzüntü ve sonu gelmeyen) bir hasret olur."[2]

Bu hadisten kesin anlaşılıyor ki: Ne kadar insan varsa, hepsi için hem Cennet'te, hem de Cehennem'de yer ayrılmıştır. Kişi dünyada iken, kendi aklı ve hür iradesiyle bu iki konaktan birini seçer ve seçmekte serbesttir. Peygamber ve kitap ancak doğru olanı, saadete uzanan yolu gösterir.

"Biliniz ki, sizden hiçbirinizin ameli onu Cennet'e sokmaz!" Bunun üzerine soruldu:

- Ey Allah'ın Peygamberi! Sizin de mi? Cevap verdi;

- Evet, ben de. Meğerki Cenâb-ı Hak kendi rahmet ve fazlıyla beni örtmüş ola.[3]

"Cennet ehli Cennet'e girince bir çağrıcı şöyle seslenir: Artık sizin için hep yaşamak var, bir daha ölmeyeceksiniz. Sizin için sağlık vardır, bir daha hastalanmayacaksınız. Sizin için gençleşmek vardır, bir daha yaşlanmayacaksınız. Sizin için hep nimetlenme vardır, bir daha sıkıntıya düşmeyeceksiniz."[4]

"Sizden her birinizin mutlaka bir konağı Cennet'te, bir konağı da

---

1 Buhari/Mezâlim: 1 - Müslim/İman: 302

2 Nesâi: İbn Mürdeveyh'den - Ahmed: 2/512 - 4/131, 200 - 6/89

3 Buhari - Müslim -Ahmed: 2/466

4 Müslim: Ebu Said el-Hudri (radıyallahu anh)'den.

Cehennem'de vardır. Kâfire gelince, o, mü'minin Cehennem'deki yerine vâris olur; mü'min de onun Cennet'teki yerine vâris olur."[1]

Hadisin açık delâletinden, kâfirin Cehennem'den, mü'minin de Cennet'ten hiç çıkmayacağı anlaşılıyor.

İlâhi Tablodan Müstesna Bir Görüntü

Mealini sunduğumuz altı âyet, ilâhi kudret ve azametin, rabbani füyuzat ve nimetin, celâli şiddet ve saltanatın müstesna bir tablosunu çizip gözler önüne sermektedir. Başka bir açıklama ve yoruma gerek bırakmayacak kadar açık ve seçiktir. Sözler arasındaki ahenk, renkler arasındaki uyum her türlü düşünce sanatının üstündedir. Şöyle ki:

- İlahi âyet ve belgeleri yalanlayarak akıl ve ilmin rehberliğinin dışına çıkıp inanmayı sahte gururuna yediremeyen nankörler, çok geçmeden inanmadıkları o yüce kudretin önünde eğilip bir hiç olduklarını anlayacaklar.

- Kendilerine tertemiz olarak gönderilen ruhlarını, nefis ve ondan kaynaklanan inkâr, inat ve büyüklük taslama ile kirletip kararttıkları için göklerin rahmet kapıları onlara açılmaz. Böylece Allah (celle celaluhu)'dan gelen ruhlarının O'ndan çok uzak kaldığının farkına varıp derin bir pişmanlık ve Hak'tan ayrılık ateşinde yanmaya başlayacaklar. Bu hal kıyamet kopuncaya kadar sürüp gidecek, dönüşü mümkün olmayan berzahta bekleyecekler.

- Deve ya da kalınca bir halat iğne deliğinden geçmedikçe Cennet'e giremeyecekler. Oysa ne deve veya kalınca halat iğne deliğinden geçer, ne de onlar Cennet'e girer. Çünkü Cennet, Allah (celle celaluhu)'nun yüksek kudretine inanan, mülkün asıl sahibinin O olduğunu idrâk edip yegâne tasarruf sahibi bulunduğunu kabul eden mü'minlerin yurdudur.

İncil'de de Hz. İsa (aleyhisselam), "Devenin iğne deliğinden geçmesi, zengin (mağrur) adamın Allah'ın melekutuna girmesinden daha kolaydır!" demiştir.[2]

-Suçlu günahkârlar işte böyle cezalandırılır: Altlarında ateşten bir döşek, üstlerinde ateşten örtüler bulunur. Onlar böyle bir yatağı, dünya

1 İbn Mace/Zühd: 39

2 Matta İncil'i: 19/25

cennetinde nefis, madde ve şehvet otlağında bir ömür tüketirken hazırlamışlardır.

İşte yaratılışındaki yücelik, hikmet ve amaca; ruhundaki ilâhi cevhere ve ruha gıda veren ilâhi emirlere ters düşen, diğer bir tabirle aklını ve irâdesini nefis ve şehvetin kumandasına veren zâlimleri, dönüş yapmadıkları takdirde böyle bir ceza beklemektedir.

- İmân edip salih amellerle (iyi, güzel, faydalı işlerle ve ibâdetlerle) mülkün gerçek sahibine inanıp teslimiyet gösterenler ise, Allah'a konuk olma şerefine erişecek ve sonsuz mutluluk yurdunda ebedi kalacaklardır. Fıtratlarındaki mayaya ve hilkatlerindeki hikmet ve gayeye uygun bir hayat sürdüklerinden Cenâb-ı Hak rahmet fırçasıyla kalblerinde kinden, kıskançlıktan, ihtiras ve intikamdan eser bırakmayıp temizler, değişmeyen ilâhi boyasıyla boyayarak sohbetine lâyık bir düzeye getirir. Artık rahat bir beden, cilalanmış bir ruh, sıbğatullah (Allah'ın Boyası) ile boyanmış bir kalp huzuru içinde, altlarından ırmaklar akan Cennetlerde ferahlık duyarak ebedileşirler. Çünkü onlar bu ırmakları dünya hayatında salih amellerle, hayır ve iyiliklerle, sadaka-ı cariyelerle akıtmışlardı. Şimdi ise ilâhi rahmet ve gufrana, atıfet ve ihsana eriştirilmenin hamdini yapıp, dünyadaki şükürleri ile birleştirip bütünleştirirler. İşledikleri iyilikler karşılığında Cennetin vârisleri olma şerefine erişirler.

- Sonra cennetlikler cehennemliklere seslenerek, "Rabbimizin dünyada bize va'dettiğini gerçek olarak bulduk. Siz de size va'dedilen (azabı) hak olarak buldunuz mu?" derler. Onlar da: "Evet" diye cevap verip seslerini yükseltirken ikinci bir ses onu bastırır: "Allah'ın laneti zâlimlere olsun!"

Çünkü küfür ve ahlâksızlık; madde ve şehvet ruha sıkıntı, kalbe yük, vicdana leke, Hakk'a karşı perdedir. Hakk'ın varlığını, birliğini, azamet ve saltanatını lisan-i hal ve lisan-ı kâl ile natık olan her zerrenin hakkına tecavüzdür ve aynı zamanda insanı yaratıldığı gayenin dışına itmektir. O yüzden kâfir, hem kendine, hem denge ve düzende yerini alan diğer varlıklara zulmetmektedir. Lanete lâyık görülmesi bundandır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle gerek eşyada kendini gösteren belgeleri, gerekse Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in tebliğ ettiği âyetleri akıl ve idrak süzgecinden geçirmeyip ret ve inkâr edenlere göklerin rahmet kapıları açıl-

mayacağı açıklandı. Ölmeden önce dönüş yapmadıkları takdirde ebedi bir azaba kendilerini lâyık gördükleri haber verildi. Dosdoğru imân edenlerin dünyalarının huzurlu, âhiretlerinin sonsuz mutluluklarla dolu olduğu müjdelendi.

Aşağıdaki âyetlerle Cennetliklerle Cehennemlikler arasında geçecek önemli iki safha anlatılıyor, A'raf üzerinde durup iki taraftan da bir kısım kimseleri tanıyanlar konu ediliyor ve sonra da küfür üzere ölenlerin âhirette amelleriyle baş başa bırakılacakları haber veriliyor.

وَبَيْنَهُمَا حِجَابٌ ۚ وَعَلَى الْاَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيمٰهُمْ ۚ وَنَادَوْا
اَصْحٰبَ الْجَنَّةِ اَنْ سَلٰمٌ عَلَيْكُمْ لَمْ يَدْخُلُوهَا وَهُمْ يَطْمَعُونَ ﴿٤٦﴾ وَاِذَا
صُرِفَتْ اَبْصَارُهُمْ تِلْقَاءَ اَصْحٰبِ النَّارِ ۙ قَالُوا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا مَعَ الْقَوْمِ
الظّٰلِمِينَ ﴿٤٧﴾ وَنَادٰٓى اَصْحٰبُ الْاَعْرَافِ رِجَالًا يَعْرِفُونَهُمْ بِسِيمٰهُمْ قَالُوا
مَآ اَغْنٰى عَنْكُمْ جَمْعُكُمْ وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ ﴿٤٨﴾ اَهٰٓؤُلَآءِ الَّذِينَ اَقْسَمْتُمْ
لَا يَنَالُهُمُ اللّٰهُ بِرَحْمَةٍ ۗ اُدْخُلُوا الْجَنَّةَ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمْ وَلَآ اَنْتُمْ تَحْزَنُونَ ﴿٤٩﴾
وَنَادٰٓى اَصْحٰبُ النَّارِ اَصْحٰبَ الْجَنَّةِ اَنْ اَفِيضُوا عَلَيْنَا مِنَ الْمَآءِ اَوْ مِمَّا
رَزَقَكُمُ اللّٰهُ ۗ قَالُوٓا اِنَّ اللّٰهَ حَرَّمَهُمَا عَلَى الْكٰفِرِينَ ۙ ﴿٥٠﴾ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ
لَهْوًا وَلَعِبًا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا ۚ فَالْيَوْمَ نَنْسٰىهُمْ كَمَا نَسُوا لِقَآءَ يَوْمِهِمْ
هٰذَا ۙ وَمَا كَانُوا بِاٰيٰتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿٥١﴾

46- İki taraf arasında bir perde vardır ve A'raf üzerinde bunların hepsini simalarıyla tanıyan adamlar bulunuyor ki Cennet yararına: "Selâm size!" diye seslenirler. Bunlar Cennet'e girmemişlerdir, ama girmeyi umuyorlardır.

47- Gözleri Cehennem yaranına doğru çevrilince, "Ey Rabbimiz! Bizi zâlim bir toplulukla beraber bulundurma" derler.

48- A'raf'dakiler simalarından tanıdıkları adamlara seslenerek, "Ne

topluluğunuz ve topladığınız, ne de büyüklenip gururlandığınız şeyler sizi müstağni kılmıştır; size bir yarar da sağlamamıştır (derler).

49- Allah'ın rahmetine eriştirmeyeceğine dair yemin ettiğiniz kimseler bunlar mıdır? derler. Derken onlara: "Girin Cennet'e, size hiçbir korku yoktur ve siz üzülmeyeceksiniz de!" (diye ilâhi buyruk tecelli eder).

50- Cehennem yaranı Cennet yaranına, "O sudan veya Allah'ın size rızık olarak verdiklerinden biraz da bize döküp akıtın!" diye seslenirler. Cennet yârânı onlara: "Doğrusu Allah bu suyu ve bu rızıkları kâfirlere haram kılmıştır" diye cevap verirler.

51- O kâfirler ki, dinlerini oyun ve eğlence edindiler ve dünya hayatı onları aldattı da aldattı; onlar bu günle karşılaşacaklarını unuttukları ve âyetlerimizi inatla inkâr ettikleri gibi, bugün de biz onları unuturuz (rahmetimize lâyık görmeyiz).

İNİŞ SEBEBİ

İslam düşmanı Velit b. Muğire, Ebu Cehl, As b. Vâil ve yandaşlarının, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in sohbetine lâyık görülen, yüce meclisinde kendilerine yer verilen fakir ve kölelere böylesine itibar gösterilmesine hiç tahammülleri yoktu. O bakımdan zaman zaman, "Allah, Selman, Bilâl, Ammar ve benzerlerini Cennet'e koyacak da bizi Cehennem'e atacak öyle mi? Olur şey değil. Allah bizim hizmetçilerimizi, çoban ve kölelerimizi bizden üstün tutmaz" derlerdi. O sebeple yukarıdaki âyetler indi.

İLGİLİ HADİSLER

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e soruldu:

- Ey Allah'ın Peygamberi! Kimler A'raf ehlidir? Cevap verdi:

- Babalarına karşı âsi ve günahkâr oldukları halde öldürülen (şehit edilenlerdir. Allah yolunda öldürülmeleri Cehennem'e girmelerine; babalarına karşı âsi olmaları Cennet'e girmelerine engel olur."[1]

Diğer bir rivayette naklettiğimiz hadisin sonunda şu cümleye de yer verilmiştir: **"Bunlar, Cennet'e en son girenlerdir."**

1 Taberâni: Yahya tankıyla rivayet etmiştir.

Bedir Savaşı'nda öldürülen müşriklere seslenen Allah Rasulü (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu sahih rivayetle sabit olmuştur:

"Ey Ebu Cehil, ey Utbe, ey Rabi'a, ey Şeybe! Rabbinizin (ceza olarak) size va'dettiğini hak olarak buldunuz mu? Doğrusu ben Rabbimin bana va'dettiği (zaferi) hak olarak buldum."

Bunun üzerine Hz. Ömer (radıyallahu anh):

- Ya Rasulallah! Leş haline gelmiş kişilere mi hitap ediyorsun? diye sorunca, Rasulullah şöyle buyurdu:

- Canımı kudret elinde tutan zata andolsun ki, sizler benim söylediklerimi onlardan daha iyi işitir değilsinizdir; ne var ki onlar cevap vermeye güç getirememektedirler.[1]

"Sadakanın en üstünü sudur. Duymadınız mı? Cehennem ehli Cennet ehline seslenip, bize biraz su lütfedin veya Allah'ın size verdiği rızıktan verin, diyecekler."[2]

Cennet ile Cehennem

وَنَادٰٓى اَصْحَابُ النَّارِ اَصْحَابَ الْجَنَّةِ

"Cehennem yaranı cennet yaranlarına şöyle seslenir..."

Bu iki karargahın niteliğini ve niceliğini bilmemiz mümkün değildir. Ancak âyetlerin açık anlatımından bu iki yerin birbirine yakın, yani komşu oldukları; aralarında bir köprü (Sırat) ile irtibatlı bulundukları ve birinin yüce ve sonsuz nimetlerini, diğerinin elim azabını birbirlerine geçirmeyecek, hissettirmeyecek kadar aralarında sağlam bir perdenin yeraldığı ve bazen bu perdenin aralanıp ilâhi rahmet ve adaletin nasıl tecelli ettiğinin mutlu ve mutsuz sonuçlarının gösterileceği anlaşılmaktadır.

Nitekim Hadid suresinde bu hususa temasla buyuruluyor ki: "Sonra da aralarına kapısı bulunan bir sur çekilir; iç tarafında rahmet, dış tarafında o cihetten yana azap vardır."[3]

1 Lübabu't-te'vil, ilgili âyetin tefsiri.

2 İbn Ebi Hatim: İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan.

3 Hadid suresi: 13.

A'raf ve Orada Bulunanlar

وَعَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ

"A'raf üzerinde bunların hepsini simalarıyla tanıyan adamlar bulunuyor..."

A'raf, Cennet ile Cehennem arasında, her iki tarafa da nazır yüksekçe bir yerin adıdır. Nitekim bir canlının veya cismin en yüksek noktasına ve bu manayla horozun ibiğine, atın yelesine Arapların Arf dedikleri bilinmektedir.

Ancak bu isim üzerinde ilim adamlarının farklı tesbit ve yorumları olmuştur:

a) Müfessir Süddi'ye göre, o yüksekçe yerdeki adamlardan bir kısmını Cennet ve Cehennem'dekiler tanıyacakları için onlara "ashab-ı a'raf" denilmiştir.

b) İbn Abbas'a göre, başkasına nisbetle yüksekçe görünüm arz ettiği için bu isim verilmiştir. Aynı zamanda horozun ibiğine benzer bir sur görünümündedir. İnsanlardan bir kısmı bu surda bir süre tutuklanır ki onlar hem Cennet, hem de Cehennem ehli sayılırlar.

c) Huzeyfe'ye göre, A'raf ehli, iyilikleriyle kötülükleri eşit gelenlerdir ki, o yüzden bir süre orada bekletilirler. Sonra Cenâb-ı Hak onları kendi fazl-ü keremiyle, lütuf ve insanıyla Cennet'e koyar.

d) İbn Mes'ud'a göre, kıyamet günü insanlar hesaba çekilirler, iyiliği ağır gelenler Cennet'e girer, kötülüğü ağır basanlar ise Cehenneme atılırlar. İyilik ve kötülüğü eşit gelenler ise, A'raf'ta bekletilirler. Bunlar Cennetliklere bakınca, "Selâm size" derler. Cehennemliklere bakınca, "Rabbimiz! Bizi zâlim bir toplulukla beraber Cehennemde bulundurma" derler.

e) Şurahbil b. Sa'd'e göre, babalarından izin almaksızın savaşa katılanlar A'raf ehli sayılırlar.

f) Diğer bazı ilim adamlanna göre, bunlar zinadan doğanlardır.

g) Başka bir kısmına göre, bunlar fetret döneminde (Hz. İsa ile Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) arasında) gelip geçenlerdir.

h) Bazısına göre bunlar müşriklerin ergen olmadan ölen çocuklarıdır.

ı) Tabiinden Mücahid'e göre, bunlar, salih kişiler, dinde bilgili ilim sahipleridirler ki, bir süre iki tarafı da görüp seyretsinler diye Cenab-ı Hak onlara bu imkânı bahşeder.

i) İbn Embari'ye göre, bunlar peygamberlerdir. Kıyamet ehlinden ayrılıp tanınmaları için bir süre o yüksekçe yerde bulunurlar.

k) Ebu Miclez'e göre, bunlar meleklerdir; her iki taraf ehlini simalarıyla tanırlar. Rical tabiri, Allah'ın askerleri sayıldıklarından melekler hakkında da kullanılmıştır.

Ancak Ebu Miclez'in bu görüşüne pek itibar eden olmamıştır. Çünkü Arap dilinde rical kelimesi mutlaka insandan olan erkekler hakkında kullanılır.[1]

Bütün bu rivayetlerin ve yorumların sağlam dayanağı yoktur. Hadisler ise, tek kanaldan (haber-i vahid olarak) geldiği ve bir kısmı zayıf kabul edildiği için farklı yorumlara imkân vermiştir.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'ın görüşü ise ağırlık kazanmıştır.

Zalim Bir Topluluğun Vasıfları

قَالُوا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ۚ

"Ey Rabbimiz! Bizi zâlim bir toplulukla beraber bulundurma, derler."

A'raf'ta bulunanların cehennemlikleri, "zâlim bir topluluk" diyerek taşıdıkları ve dünyada edindikleri en kötü vasıflarıyla anacakları belirtiliyor. Bundan önceki âyette ise, "Allah'ın laneti zâlimlere olsun", denilerek zulüm ve azgınlıklar içinde bir ömür tüketenlere dikkatler çekildi.

Zulüm beraberinde birçok kötü vasıfları da taşır; o bakımdan Kur'ân'da Cehennemliklere zâlimler denilince, icmal yapılarak diğer kötü vasıflarının da bulunduğuna işaret edilir. Başka âyetlerle o kötü vasıfları açıklanarak tafsile doğru gidilir.

Bunları kısaca şöyle sıralayabiliriz:

1- Ruh ve vicdanlarını inkâr, inat ve haksızlıkla kirletip kendilerine haksızlık edenler.

1 İbn Cerir, Kurtubi, Âlusi, İbn Kesir, Mefatihü'l-gayb tefsirlerinde ilgili âyetlerin açıklamasına.

2- Dini, ilâhi emirleri ciddiye almayıp onu gericiliğin, kör taassubun sebebi sayıp Allah'ın hakkına tecavüz edenler.

3- Dinde maksatlı olarak şu veya bu milletin hesabına yeni şeyler uydurup onu aslından uzaklaştırmaya çalışarak dini esasları çok dindar görünerek yıkanlar.

4- Dinin hayat damarlarını bile bile kesip onu şekle bağlı kuru bir ibâdet kalıbına sokarak dini ahlâkı yıkanlar.

5- Dini kendi kişisel mantığına göre yorumlayıp Allah ve Peygamberine iftirada bulunup din adına dini tahrip edenler.

6- Dini bazı dindarların söz ve davranışlarıyla değerlendirip asıl kaynâğına inmeyerek onu küçümseyen ve kötüleyenler.

7- Maddeyi esas kabul edip her olayı ekonomik açıdan değerlendiği din ve Allah duygu ve düşüncesini afyon sayanlar.

8- Âhiret'e inanmayıp dünyada her şeyin zıddına dönüşeceğini varsayıp her türlü sorumluluk duygusunu, vicdan muhasebesini, merhamet ve şefkati temelinden yıkanlar ve insanı bir robot gibi görüp sonunda pantere dönüşeceğini, ikinci bir hayatın söz konusu olmadığını iddia edenler.

9- İlâhi dinlerin tekâmüle, gelişmeye, ilmi hamlelere, fikir hürriyetine ters düştüğünü iddia edip dinin lüzumsuzluğuna, hattâ zararlı olduğuna inananlar.

İşte Kur'ân asıl zalim, zararlı, yıkıcı, bölücü, ahlâk bozucu, insanı amacından saptırıcı, ruhundaki Allah ve din duygusunu körelticilerin bunlar açıklayarak A'raf'ta yer alanların seslenişindeki hakikati gözlerimizin önüne seriyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Cennetliklerle Cehennemlikler arasında cereyan edecek iki önemli safha üzerinde durularak insan duygu ve düşüncesine selenildi. Sonra da her iki tarafı görme düzeyinde bulunan A'raf ehlinden söz edildi. Aşağıdaki âyetlerle insanları ebedi hüsran ve azaptan kurtaracak ve filetlere doğruyu gösterecek bir kitap gönderildiğine dikkatler çekilerek paraların her şeyden önce Kur'ân'ı iyice incelemelerine işaret ediliyor ve Kur'ân'ın inkarcı sapıklar için haber verdiği o elim gün gelmeden dönüş

yapmalarının mümkün olduğu belirtiliyor. O gün gelince de pişmanlığın, dönüş yapmanın hiç bir anlamı olmayacağı hatırlatılıyor.

وَلَقَدْ جِئْنَاهُمْ بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلَىٰ عِلْمٍ هُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾ هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا تَأْوِيلَهُ ۚ يَوْمَ يَأْتِي تَأْوِيلُهُ يَقُولُ الَّذِينَ نَسُوهُ مِن قَبْلُ قَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ ۚ فَهَل لَّنَا مِن شُفَعَاءَ فَيَشْفَعُوا لَنَا أَوْ نُرَدُّ فَنَعْمَلَ غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ ۚ قَدْ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٥٣﴾

52- Andolsun ki onlara öyle bir kitap getirdik ki, imân edecek bir millete doğru yolu göstermek ve rahmet olmak üzere onu kusursuz bir bilgi ile bir bir açıklayıp (yerli yerince indirdik).

53- O inatla inkâr edenler onun ancak haber verdiği elim sonucu beklerler. Onun haber verdiği elim sonuç geldiği gün daha önce onu unutanlar diyecekler ki: "Gerçekten Rabbimizin peygamberleri hak ile gelmişlerdi. Bize şefaat edecek şefaatçiler acaba (ortada) var mı ki şefaat etsinler? Veya geri döndürülürmüyüz ki daha önce yaptıklarımızın başkasını yapalım". Onlar cidden zararda kalıp kendilerine yazık ettiler. İftira edip durdukları (putlar ve ilâhlaştırdıkları) şeyler yan çizip onlardan uzaklaşmışlardır.

Açık Belgeler Karşısında Özrün Yeri Yoktur

وَلَقَدْ جِئْنَاهُمْ بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلَىٰ عِلْمٍ

"Andolsun ki onlara öyle bir kitap getirdik ki, kusursuz bir bilgi ile bir bir açıkladık."

İlgili âyetlerle kıyametten üçüncü bir tablo gösteriliyor. Dünyada kusursuz bir bilgi ile insanın dünya ve âhiret hayatının önemli bölümünü bir bir açıklayan ilâhi kitabın indirildiğini duyabilen, duyma imkânına sahip olan fert, toplum ve milletlerin kıyamette özür beyân etmelerinin hiçbir anlam ve değeri olmayacaktır. Çünkü fizikötesinden haber veren, insan ruhunun açlığını ve boşluğunu giderip dolduran ve insan hayatının anlam ve hikmetini, amaç ve maksadını öğreten ilâhi belgeler noksansız ve kusursuz bir bilgi halinde indirilerek insan aklına ve idrâkine ışık tutulmuştur. Bu belge ve taşıdığı bilgilere kulak vermeyip kendini bir bakıma iç-

güdüsünün emrine terkedenler, bilmelidirler ki en büyük fırsatı zamanında değerlendirmemenin acısını için için çekecekler ve Allah'ın adalet divanında itirazların yeri olmadığını anlayacaklar, ama neden sonra.

Kur'ân'ın haber verdiği ikinci hayatın başlamasıyla, ilâhi program gereği âhiretle ilgili safhalar bir bir gerçekleşmeye başlar ve işte o zaman insanoğulları, peygamberlerin hak ile gönderildiklerini ve ancak hakkı ve doğruyu söylediklerini anlayacak ve o zaman inkârlarından vazgeçip başlarını eğecekler, itirafta bulunacaklar.

Dünyada putları şefaatçi, ilâhlaştırdıklarını tek kurtarıcı sayanlar büyük bir yanılgı içinde bulunduklarını farkedecekler. Şefaatçi sandıkları şekillendirilmiş taşların, madenlerin o âlemde yeri, yurdu, anlam ve değeri olmadığına şahit olacaklar. Allah'a tapar gibi taptıkları fanilerin kendilerine bile sahip çıkamadıklarını, ayaklar altında zelil ve hakir kaldıklarını gözleriyle görüp o çok değerli dünya hayatını berbat ettiklerine hayıflanacaklar.

İlâhi Kitabın Özellikleri

وَلَقَدْ جِئْنَاهُمْ بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلَىٰ عِلْمٍ هُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ

"Andolsun ki onlara öyle bir kitap getirdik ki, imân edecek bir millete doğru yolu göstermek ve rahmet olmak üzere onu kusursuz bir bilgi ile bir bir açıklayıp (indirdik)."

Allah'ın insanlara en son mesajı mahiyetinde olan Kur'ân-ı Kerim her çağın ilmi buluşlarına, sosyal gelişmelerine, kokuşan toplumların derlenip toparlanmasına, ahlâkan büyük sarsıntı geçiren milletlerin kendilerine gelip varlıklarını sürdürebilmelerine ışık tutar, yol gösterir. Duygulara seslenir, aklı harekete geçirmeye yönelir, bunun için esaslar, prensipler getirir; ilâhi murada uygun bir düzen kurmaları için gerekli bütün yolları gösterir.

Kur'ân ilimle, irfanla, yüksek ahlâkla konuşur. Kesin bilgi verir. O bakımdan asırların geçmesiyle tazeliğini daha çok korur. Ölçüleri sağlam, fikirleri kusursuzdur. İleride hakikati ayne'l-yakin görünce mazeret beyân etmeye imkân bırakmayacak açıklıktadır.

Doğru yolu gösterip insanlığa rahmet havası estiren ve kusursuz bilgileri taşıyan Kur'ân'ın bu üç ana vasfını incelediğimizde karşımıza sekiz maddelik bir hayat beyannamesi çıkıyor:

1- Aileyi sağlam temele oturtan aile hukukuyla ilgili esas ve prensipler.

2- Sosyal yapının, din kardeşliği, dayanışma, yardımlaşma ve karşılıklı güven duyguları içinde devamını sağlayacak emirler, tavsiyeler ve öğütler.

3- Milli bünyeyi manevi mikrop ve parazitlerden temizleyip koruma yöntemleri; otorite varlığının, idare etme siyasetinin şartlarını ve esaslarını belirleyen hükümler.

4- Dine ve sağlam örfe dayalı güzel ahlâkın korunması, ilmi araştırmaların hızlandırılması, ilim adamlarına yeterince değer verilmesi için ciddi bir öğretim ve eğitim sisteminin işler halde olmasıyla ilgili yollar ve yöntemler.

5- Ay ve Güneş'in birer hesap dahilinde bulunduğunu, her birinin kendine has yörüngesinde belirlenmiş bir hızla hareket ettiğini belirten temel fikirler.

6- Göklerin önce gaz halinde olduğuna, sonra yoğunlaşıp katılaştığına delâlet eden belgeler.

7- Dağların hareket halinde olduğuna, bulutlar gibi geçip gitmekte bulunduğuna dikkat çeken ve bununla yerkürenin dönmekte olduğuna işaret eden âyetler.

8- Her canlının sudan yaratıldığını açıklayan temel bilgiler.

Kur'ân'ın bu ve benzeri yönlerini incelemeden, araştırıp getirdiği ger çekleri öğrenmeden inkâra kalkışan bir kişinin cehaleti nasıl paravana edindiğini anlatmaya gerek var mıdır? Artık kıyamet günü böylesinin özür dilemesinin, mazeret beyan etmesinin bir yararı elbette ki olmaz.

Bu, her yönüyle peyzaj mimarinin müstesna güzelliğini kendinde toplayan bir bahçeye ya da sanat harikası sayılan bir saraya girip orada sanat güzelliğini göremeyen ve sadece eşyaya kapalı bir gözle bakıp çıkan kimsenin haline benzer.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle Kur'ân'ın ilimle sarmaş-dolaş olduğu, kesin bilgiler verdiği ve ilâhi muradı bir bir açıklayıp şüpheleri giderici bir ilik taşıdığı açıklandı. Sonra da Kur'ân'ın hem dünya, hem de âhiret kitabı

olduğunun anlaşılabilmesi için mutlaka ilim ve insaf gözüyle incelenmesinin gereğine işaret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle insanı hakikatle yüz yüze getirmek için akla ışık tutulup yeterli bilimsel malzeme veriliyor. Astronominin önemi üzerinde durularak kurulu düzenin her parçasında ilâhi patenti görmenin mümkün olduğuna işaretle yaratmanın Allah'a hâs olduğu belirtiliyor. Hayatımızı düzen ve dengede tutmamız emredilerek aşırı gidenlerin Allah tarafından sevilmediği açıklanıyor. Sonra da yeryüzünde bozgunculuk yapmanın ilâhi rahmete ters düştüğü ifade edilerek fitne ve fesattan sakınmamız bildiriliyor.

إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى
الْعَرْشِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ
بِأَمْرِهِ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٥٤﴾ ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا
وَخُفْيَةً إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿٥٥﴾ وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا
وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٦﴾

54- Şüphesiz ki Rabbımız, gökleri ve yeri altı gün (devir)de yaratan, sonra Arş üzerine saltanatını kurup (şaşmayan kanunlarıyla varlık âlemini belli düzende yaratan); birbirlerini aralıksız izleyip gelen gündüzü gece ile bürüyen Allah'tır. Güneş, ay ve yıldızları buyruğuna başeğdirerek yaratmıştır. Dikkat edin, yaratma da O'na hastır, emir de O'na hastır. Âlemlerin Rabbi olan Allah ne yüce, ne uludur!

55- Rabbinize, için için yalvarıp yakararak duâ edin. Çünkü gerçekten O, aşırı gidenleri sevmez.

56- Yeryüzünde -düzeni kurup yörüngesine oturttuktan sonra- bozgunculuk yapmayın. Allah'a, hem için için korkarak, hem de derin bir umut bağlayarak duâ edin. Şüphesiz ki, Allah'ın rahmeti iyilik üzere davrananlara pek yakındır.

Gökler ile Yerin Altı Dönemde Yaratılması

إِنَّ رَبَّكُمُ اللهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ

"Şüphesiz ki Rabbiniz, gökleri ve yeri altı gün (devir)de yaratan Allah'tır."

Kur'ân'da "dönem" veya "devir" diye çevirisini yaptığımız "yevm" kelimesi kullanılmıştır. Bu, güneşin doğuşundan batışına kadar geçen zaman parçası hakkında kullanıldığı gibi, zamandan kesin belli olmayan önemli bir dönemi veya devreyi de ifade eden bir tabirdir. Rağıb el-Isfahani de aynı tesbitte bulunarak yevm lafzının birkaç mânaya delâlet ettiğini açıklamıştır.[1]

O bakımdan müfessirlerimizin de çoğu yevm tabirini süresi kesin belli olmayan dönem veya devre olarak yorumlamışlardır. O halde göklerin ve yerin altı günde değil, altı uzun dönemde yaratıldığı kesindir. Nitekim jeolojik araştırmalar da günümüzde buna yakın tesbitler yaparak Kur'ân'ı tasdiğe yönelmiştir.

Aslında yukarıdaki âyet Fussilet suresi 9. âyetle açıklanarak her türlü yanlış görüş ve yorum bir tarafa itilmiştir. Göklerin ve yerin altı döneminin ilk iki devresi yerküreyle ilgilidir. Toprak ve suyun oluşması, sonra da canlılar ve bitkilerin vücut bulması dört ayrı dönemde gerçekleşmiştir.

Allah'ın varlığını ve birliğini ispat, kudretinin benzersizliğini kanıtlamak üzere akıl sahiplerine bilimsel açıdan araştırma yapmaları için kâinatın yaratılışı hakkında ipuçları veriliyor, temel bilgiler sergilenerek konuya nereden başlanılacağına ışık tutuluyor ve böylece Fussilet süresindeki ilgili âyetle göklerin birinci ve ikinci dönemi belirtilirken hepsinin de gaz halinde bulunduğuna dikkat çekiliyor ve üçüncü bir dönemde bunun yoğunlaştığına işaret ediliyor.

Özetleyecek olursak, Kur'ân'ın jeologlarla astronomlara kâinatın (evren) oluşumu hakkında en sağlam temel bilgi verdiğini görüyoruz. Gerek Güneş ve yıldızların, gerekse yerküre ve onun uydusu Ay'ın oluşumu hakkında bu açıdan hareket edilmesi hatırlatılıyor.

1 Müfredat-ı Rağıb/Yevm maddesi.

Arş Üzerinde İstiva

ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ

"Sonra Arş üzerine saltanatını kurup (şaşmayan kanunlarla varlık âlemini belli düzende yaratmıştır)."

"İstivâ" tabiri üzerinde hayli durulmuş ve farklı yorumlar yapılmıştır. Kelime olarak iki ya da daha fazla şeyin aynı seviyede olduğunu bildirmek ve bir de bir şeyin dimdik, dengede durmasını anlatmak üzere kullanılır. Allah (celle celaluhu)'nun Arş üzerinde istivası, saltanat ve kudretinden kaynaklanıp yükselen sünnetullah'ın kâinatın her parçasıyla yakından ilgili bulunduğuna ve o nedenle her şeyi, yaratılışındaki özelliğine göre denge ve düzende tuttuğuna işarettir.

O halde varlığın her zerresi O'nun koymuş olduğu sünnetle karar kılmış, denge sağlamış, düzene ermiştir. Bu bakımdan âyette bir kinaye söz konusudur.

Neden Arş?

Sahih hadislerden edindiğimiz bilgiye göre, göklerle yeryüzü Kürsi'ye oranla çöle atılan bir halka gibidir. Arş'ın Kürsi'ye oranla büyüklüğünü de böyle açıklayabiliriz. Nasıl dünyadan milyonlarca, hatta milyarlarca defa büyük olan yıldızlar varsa, o yıldızlardan milyonlarca, milyarlarca defa büyük olan Arş vardır. Allah (celle celaluhu)'nun saltanat ve üstün kudretiyle Arş üzerinde hükümran olması bir bakıma kâinat üzerinde hükümranlığını ifade eder. Kâinatın en büyük parçası üzerinde mutlak tasarrufa sahip olan Allah (celle celaluhu), en küçük parçası üzerinde de elbette tasarrufa sahiptir, demektir.

Göklerle yerkürenin altı dönemde yaratıldığı Kur'ân'ın yedi yerinde tekrarlanmıştır. Dört anlatım arasında az bir fark vardır. Öyle ki A'raf, Yunus, Hud ve Hadid surelerinde sadece göklerle yerkürenin altı dönemde yaratıldığı belirtiliyor. Furkan, Secde ve Kaf surelerinde ise, göklerle yerin ve ikisi arasındaki şeylerin altı devrede yaratıldığı açıklanıyor. Böylece son üç âyet, önceki dört âyeti biraz daha açıklıyor.

Ayrıca her âyet, kendisinden bir önceki ve bir sonraki âyetlere göre değişik bir mana ve uyarı taşır:

1- A'raf suresinde kıyametten muhteşem bir tablo çizildikten sonra Kur'ân'ın kesinlik arz eden ilmi ölçülerle indirildiği, doğru yolu göstermede, ilâhi rahmeti gönüllere yansıtmada bilimsel ölçüler içinde açıklayıcı belgeler taşıdığı belirtildikten sonra İslâm ve Kur'ân'ın ilim ve irfan neşrederek parça parça indirildiğine dikkat çekiliyor ve insan aklını harekete geçirmek için jeoloji ile astronomi konularında temel bilgiler veriliyor.

2- Yunus suresinde insanlardan bir peygamber gönderilmesinin şaşılacak şey olmadığı anlatılıyor ve sonra insan aklının ancak bu yolda değer taşıyacağına, meleklerden veya cinlerden peygamber gönderilmiş olsaydı, akıl, idrâk ve irâdenin değer ölçüsünün kaldırılmış olacağına işaret ediliyor ve hemen sonra göklerin ve yerin altı dönemde yaratıldığı açıklanarak akla ve irâdeye lâyık oldukları yerin verildiği belirtiliyor. Arş üzerine hükümran olup kâinatı şaşmayan mükemmel bir plânla düzen ve dengede tutan Allah'ın eşsiz kudretini iyice düşünmemiz ilham ediliyor. Bu düzeyde insan aklının jeoloji ve astronomide gerçeği kavrayabileceği bilhassa vurgulanıyor.

3- Hud suresinde, her canlının günlük ve anlık yaşayışının ilâhi kudret ve onun aralıksız tecellileriyle yönlendirildiği konu ediliyor ve sonra bunun ancak akıl yoluyla ve bilimsel araştırma ile anlaşılabileceğine işaret ediliyor ve hemen sonra da ilâhi kudret ve sünnetin gökleri ve yeri altı devrede yarattığına temas edilerek jeoloji ve astronomi açısından ciddi araştırma yapılması için temel bilgi veriliyor.

4- Furkan suresinde insanın sudan yaratıldığı veya ondan meydana geldiği ilmi bir esas olarak açıklandıktan sonra kendilerine ne bir yarar, ne de bir zarar vermeye kudreti olmayan putlara tapanların nasıl aptalca bir yol tuttukları açıklanarak gerekli uyarı yapılıyor; sonra bunun aklıselim ile bağdaşır yanı olmadığına atıflarda bulunuluyor ve göklerle yerkürenin ve bu ikisi arasındaki her şeyin altı dönemde yaratıldığı belirtilerek ilmi araştırmaya temel malzeme veriliyor ve yönlendirici ışık tutuluyor.

5- Secde suresinde şüphe götürmeyen kitabın Allah tarafından indirildiği açıklanırken bu kitabın özelliklerinin çok ciddi araştırmalarla anlaşılabileceğine işaret ediliyor. Sonra Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in böyle bir kitap uydurmasının mümkün olmadığı belirtilirken aklı erenlerin o çağı ve Arap kültür tarihini, ümmi olan (okur-yazar olmayan)

Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in hayatını ve yetiştiği çağı ve çevreyi iyice tetkik etmeleri isteniliyor ve hemen sonra insan aklına ışık tutan göklerle yerkürenin ve bu ikisi arasındaki şeylerin altı devrede yaratıldığı hatırlatılarak Allah'ın yüce kudretinin kâinat plânında mutlak uygulayıcı ve düzenleyici olduğu çok anlamlı bir ifadeyle işleniyor.

6- Kaf suresinde daha güçlü bazı milletlerin küfür ve azgınlıkta ısrar etmeleri sebebiyle yıkılıp yok edildiklerinin hazin manzarasını görmemiz için yer yer bir çağın kültürünü yansıtan kalıntılara uğramamız, harabelerin her köşesinde öğüt ve ibret dolu levhaları okumamız tavsiye ediliyor. Sonra da kalbi, yani akıl ve idraki olanlara; gerçeği öğrenmek için kulak verenlere bunlardan alınacak çok ders ve ibretlerin bulunduğu hatırlatılıyor. Hemen arkasından Allah'ın kudret ve kanunlarını, plân ve programını her parçasıyla yansıtıp birer belge halinde gözlerimizin önüne serilen göklerle yeryüzünün ve bu ikisi arasındaki şeylerin altı uzun devrede yaratıldığına, tedrici bir tekâmül kanununun kâinatta hükümran bulunduğuna atıflar yapılıyor.

7- Hadid suresinde göklerde ve yerde canlı, cansız her şeyin Allah'ı tesbih ettiği açıklanıyor. Bununla kâinatın her an bütün atomlarıyla hareket halinde bulunduğu belirtiliyor. Her hareketin bir başlangıcına ve bir de hareket ettiricisinin mevcudiyetine işaretle aklımıza malzeme veriliyor. Sonra da düzenli, plânlı hareketin, mutlak bir kudreti isbatladığı dolaylı bir anlatımla işleniyor. Arkasından göklerle yerin altı dönemde tekâmül ede ede vücut bulduğu açıklanıyor.

Kur'ân'ın diğer birkaç yerinde ise, aynı konuya değişik lafız ve anlatımla değinilerek insan hafızasında silinmez izler bırakılmak isteniyor.

Gündüz ile geçenin birbirini izleyip birbirine bürünmesine gelince: Bu hem dünyanın kendi ekseni etrafında, hem de Güneş'in çevresinde döndüğüne işarettir. Aynı zamanda dünyanın yuvarlak olduğu, gece ile gündüzün birbirine dolanıp bürünmesi anlatımıyla bildiriliyor. Ancak ifade tarzı açık değil, biraz kapalı ve düşündürücüdür. İnsan aklına değer veren Cenâb-ı Hak çoğu zaman konuları yarı kapalı bir üslup ve anlatımla işler; böylece insana düşünme ve araştırıp inceleme imkânı lütfeder.

Güneş ve Yıldızların Allah'ın Emrine Başeğmesi

وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ

"Güneş, Ay ve yıldızları buyruğuna başeğdirerek yaratmıştır."

İlgili âyetle fezada bize göre belirgin olan Güneş, Ay ve yıldızların ilâhi emre başeğdikleri açıklanıyor. Bunun anlamı açıktır: Allah (celle celaluhu)'nun kurduğu denge ve düzen şaşmayan kanunlara bağlanmıştır. Gelişigüzel hiçbir şey söz konusu değildir. Kâinatta küçük, büyük her varlık bu düzende yerini almış ve yaratıldığı amaca yönelmiştir. Kâinata hâkim olan O'nun "ol" emridir. Bu, ezeli plâna göre eşyayı var kılıp tedricen oluşturmayı anlatır. O bakımdan bu emrin kapsamı dışında kalan hiçbir şey düşünülemez. Çünkü "ol" emri kudretten kaynaklanır ve kudret ise bütün kâinatı kapsayıp kucaklar.

Güneş'in belli ve belirli ölçü ve nisbette ışık ve enerji yayması da bu emrin gereğidir. Diğer gezegen ve yıldızlar da öyle. Âyette geçen "musahharat" tabiri, "ol" emrinin oluşturduğu kanunların kusursuz işleyişini, o kanunlara bağlanan eşyanın yaratıldığı gayeye yönelerek istenilen hizmeti verdiğini, hiçbirinin bu emrin dışına çıkmadığını, çıkamayacağını ifade eder. Biz onu "Baş eğmişlerdir" şeklinde kısaltıp çevirisini yaptık.

Yaratma ve Emir O'na Hastır

أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ

"Dikkat edin, yaratma da O'na hastır, emir de O'na hastır. Âlemlerin Rabbi olan Allah ne yüce, ne uludur!"

Yaratma da O'na hastır, emir de O'na hastır! Yaratmak, bir şeyi yokluk karanlığından varlık aydınlığına örneksiz ve modelsiz çıkarmak anlamına geldiği gibi, örneği ve benzeri olanı vücuda getirmek mânasına da gelir. Burada her iki mâna ya da delâlet etmektedir.

Birinci manayla yaratma Allah (celle celaluhu)'ya mahsustur. İnsanoğlu yoktan hiçbir şeyi var kılamaz. Âyette ifadesini bulduğu gibi, önemsemediğimiz bir sivrisineği bile yaratmaya muktedir değilizdir. İnsan ancak kâinatta mevcut olup üstünde hikmet perdesi bulunan şeyleri icat edebilir. Nitekim çok yakın dostunun Edison'a "Sen büyük bir dahisin" demesine karşılık, onun, "Yanlış düşünüyorsun, ben büyük bir dahi değilim, en bü-

yük dahi O çok Yüce Tanrı'dır. Biz ancak O'nun koyduğu kanunları araştırıp ortaya çıkartmaktayız. Olmayan, kâinata konulmayan bir şeyi nasıl icat edebiliriz?" diyerek beşerin ilâhi azamet karşısındaki aczini dile getirmesi çok anlamlıdır.

Allah (celle celaluhu) kâinatta milyarlarca canlı, cansız eşyayı yokluk karanlığından yaratıp meydana getirmekle kalmamış, onların her birinin özelliğine göre, "ol" emrinin tecellisiyle belli kanunlar koyup eşyayı onlara bağlayarak başıboşluktan kurtarmıştır. Böylece her şey o emre başeğip râm olmuştur. Atom çekirdeğinin etrafında başdöndürücü bir hızla dönen elektronlar nasıl Allah (celle celaluhu)'nun hilkat kanununa başeğerek hareketlerini kusursuz, fakat programlı şekilde sürdürüyorlarsa, bal arısı da çiçeklerde fotosentez sonucu meydana gelen balözünü emerek midesinde bazı kimyevi değişikliklere uğratıp imal etmekle sünnetullaha başeğmiştir ve her canlının durumu kendi hilkat özelliği doğrultusunda böyle sürüp gitmektedir.

Kur'ân'ın açıkladığı gibi, Allah, Güneş, Ay ve yıldızları; varlıkta var olan her şeyi kendi buyruğuna başeğdirerek yaratmıştır. Çünkü O, âlemlerin Rabbidir; her şeyi yaratıp terbiye eden, tekâmül kanununa bağlayıp kemale erdiren, her şeyi türünün özelliğine göre belli bir amaca döndüren yegâne terbiyecidir.

Yalvarıp Duâ Etmek

اُدْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً

"Rabbinize için için yalvarıp yakararak duâ edin."

O halde kâinatta mevcut eşyayı yoktan var kılıp denge ve mutlak düzen içinde insanoğlunun hizmetine çeviren ve böylece kâinatı kendi buyruğuna baş eğdiren, terbiye edip kemale erdiren Allah, elbette ibâdet edilmeye çok lâyıktır. Hayır ve bereketin, yücelik ve kudretin kaynağı O'dur. Görebildiğimiz eşyayı bizim için yarattığı kesindir. O halde kâinattan maksat insandır. Kâinat insan ile değer ölçüsünü buluyor. İnsanın yaratılmasından maksat da Allah'ı bilip tanıması, O'na ibâdet edip kudreti önünde eğilmesidir. Her varlık nasıl yaratıldığı gayeye yönelmişse, insan da yaratıldığı gayeye yönelmekle yükümlüdür. Aksi halde düzen ve denge dışına çıkıp hayatını düzensizliğe itmiş olur. O bakımdan insanoğlu önce vü-

cudunun her parçasında o eşsiz kudretin sanatını, hilkat damgasını görüp O'nun huzurunda eğilmelidir. Hem kendi yapısında, hem de milyonlarca halk ve icat karşısında hayranlık duymamak, gerçeği görmemek körlüğün, idraksizliğin tâ kendisi değil midir?

Yerkürede Kurulan Düzen ve Denge

وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا

"Yeryüzünde düzeni kurup yörüngesine oturttuktan sonra bozgunculuk yapmayın."

Allah (celle celaluhu)'nun yeryüzünde kurduğu düzen, sağladığı denge, her türlü ilmi buluş ve görüşün üstünde bir mükemmellik taşır. Canlılar ve bitkiler alemindeki düzen ve dengeyi biz insanlar bozmaktayız. Dünyanın dörtte üçünü kaplayan denizleri kirletip ölüdeniz haline getiren yine insanların bilgisizliği değil midir? Bazı hayvanların neslini tüketip dengeyi bozan yine insanlardır.

Görüldüğü gibi hiçbir varlık boşuna yaratılmamıştır. En azından zararlı gibi görünen sivrisinek ve karasinek, sağlığımızı tehdit eden bataklıkları kurutup zararsız hale getirmemize; sokak ve çevremizi temiz tutmamıza zorlamaktadır. Bunun dışında kuşlardan birçoğu bunlarla günlük gıdasını elde etmektedir. Daha ne gibi faydaları vardır, bilemiyoruz. Belki yakın gelecekte ilmi araştırmalar bize yeni biigiler, buluşlar ve tesbitler getirecektir.

O halde yeryüzünde bilgisizce hareket edip Allah'ın kurduğu denge sınırlarını aşacak olursak kendi dünyamızın hayat damarlarını kendi aleyhimize kesmiş oluruz. Allah (celle celaluhu) ise, hemen her konuda aşırı gidenleri sevmez.

Avcılıkta, balıkçılıkta, yeryüzündeki nimetlerden yararlanmada, ormanları kesip ham maddesini kullanmada bilerek hareket etmek ve öylece ilâhi düzen ve dengeyi korumak zorundayız. Aksi halde cennetimizi cehenneme çevirirız.

Kur'ân hepimizi şu âyetle uyarmaktadır:

"Yeryüzünde -düzeni kurup yörüngesine oturttuktan sonra- bozgunculuk yapmayın."

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle Allah'ı inkâr etmenin büyük bir haksızlık ve idraksizlik olduğuna işaretle O'nun varlığını isbat eden göklerle yerin yaratılışındaki denge, düzen ve mükemmel plân ile programa dikkatler çekildi. Asıl yalvarıp yakarılacak, el açılıp istenilecek tek kudretin Allah (celle celaluhu) olduğu hatırlatıldıktan sonra yeryüzünde kurulan denge ve düzeni korumamız emredildi.

Aşağıdaki âyetlerle temelde ciddi eğitim görmenin lüzumu, yeryüzündeki faydalı bitkiler misal verilerek belirtiliyor. Sonra da öldükten sonra dirilmenin gerçekleşeceği, yağmur ile yeşeren bitkiler misal verilerek anlatılıyor.

وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ ۖ حَتَّىٰ إِذَا أَقَلَّتْ سَحَابًا
ثِقَالًا سُقْنَاهُ لِبَلَدٍ مَيِّتٍ فَأَنْزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ فَأَخْرَجْنَا بِهِ مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ ۚ
كَذَٰلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتَىٰ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٥٧﴾ وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهُ
بِإِذْنِ رَبِّهِ ۖ وَالَّذِي خَبُثَ لَا يَخْرُجُ إِلَّا نَكِدًا ۚ كَذَٰلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ
يَشْكُرُونَ ﴿٥٨﴾

57- Ve O Allah ki, (yağmur) rahmetinin önünde rüzgârları müjdeci olarak gönderir. Nihayet rüzgârlar (yağmur yüklü) ağır bulutları taşır da biz onu ölü bir memlekete sevkedip onunla su indirir ve onunla her çeşit meyveleri, ürünleri çıkarırız. İşte bunun gibi, ölüleri de (diriltip) çıkaracağız. Olur ki, (bunu yeterince) düşünür de öğüt ve ibret alırsınız.

58- (Toprağı verimli) hoş memleketin bitkisi Rabbinin izniyle (yeşerip) çıkar. Kötü yerin bitkisi ise, işe yaramaz, çıksa da hayırsız çıkar. İşte şükreden bir millet için âyetlerimizi böylece açık seçik bildiririz.

İLGİLİ HADİSLER

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den yapılan rivayette, demiştir ki: "Mekke yolunda bulunuyorduk. Şiddetli bir rüzgar çıktı. Hz. Ömer (radıyallahu anh), çevresindeki insanlara, rüzgar hakkında size ulaşan bir hadis var mı-

dır? diye sordu. Kimseden ses çıkmayınca, ben ona yaklaşıp dedim ki: Ey mü'minlerin emiri! Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'den rüzgarla ilgili şu hadisi işittim:

"Doğrusu rüzgar, Allah'ın rahmet ve selâmetindendir. Rahmet ile geldiği gibi azap ile de gelir. Şiddetli rüzgar gördüğünüzde ona sövüp saymayın, Allah'tan onun hayırlı olmasını dileyin ve şer olanından Allah'a sığının."[1]

Diğer bir hadis:

"Allah'ın benimle gönderdiği doğru yol ve ilim, bol yağmura benzer; araziye isabet eder de onun bir kısmı o suyu kabul eder ve bu sayede bol çayır ve çokça ot yetiştirir. Bir kısmı ise kuru ve sert olur, suyu (emmeyip) üstünde tutar; Allah (celle celaluhu) onunla halkı yararlandırır, ondan hem içerler, hem davarlarını sularlar, hem de ekinlerine su verirler. Bir kısmı ise kaygandır, üstünde su tutmaz ve çayır çimen de yetiştirmez. İşte Allah'ın dinini anlayıp da Allah'ın benimle gönderdiğiyle yararlanan ve bunu öğrenip başkasına öğreten kimse ile (onu okuyup) gururundan başını bile kaldırmayan ve Allah'ın benimle gönderdiği hidayeti kabul etmeyen kimseler de böyledir."[2]

Rüzgarın Müjdeci Olması

وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ

"O Allah ki (yağmur) rahmetinin önünde rüzgarları müjdeci olarak gönderir."

Rüzgar genellikle atmosferde yüksek basınçla alçak basınç alanlarının yer değiştirmesinden meydana gelir. Öyle ki hava sıcaklığındaki değişmeler rüzgara neden olur. Sıcak bölgeler "alçak basınç", soğuk bölgeler "yüksek basınç" alanlarını doğurur. İki bölge arasında basınç farkı meydana gelince hava, yüksek basınç bölgesinden alçak basınç bölgesine doğru akar. Şüphesiz ki, bu fiziksel olayı kör bir tesadüf değil, herşeyi bilip takdir eden Allah'ın ezeli ve ebedi ilim ve kudreti oluşturmaktadır.

Rüzgar bazen rahmet, bazen da azap getirir. Her fiziksel olayda bel-

1 Ebu Dâvud/Edeb: 104- İbn Mâce/Edeb: 29 - Tirmizi/Daâvat: 48 - Ahmed: 5/123

2 Buhari/Rikak: 26, İ'tisam: 2 - Müslim: Ebu Musa el-Eş'âri (radıyallahu anh)'dan.

li kanunlar cari olmakla beraber o kanunları sevk ve idare eden görevli meleklerin bulunduğu muhakkaktır. Ne var ki, insanoğlu ancak gözleriyle görebildiğine, deney ve gözlemle elde ettiğine inanır da onun ötesindeki gizli kuvvetleri idrâk edemez. Onun için kâinattaki düzeni, cereyan eden olayların hikmet ve esrarını az-çok bilmeye ve bunun da ötesine inanmaya ihtiyaç vardır. Sadece rüzgarların şiddetini, saniyedeki hızına göre derecelendirmesini bilmek kâfi değildir. Örneğin, 7 derece 12-14 metre hızla esene "fırtınalı rüzgar" denilir. 8 ve 9 dereceler "hafif bora" diye anılır. 10 derecede olup hızı saniyede 20-25 metreyi bulan şiddetli hava akımı "bora" diye tarif edilir. Fırtına ise, 25-30 metre hızla esenidir. Saniyede 30 metreden yukarısı "tayfun" ya da "kasırga" diye adlandırılır. Bu, ağaçları kökünden sökecek bir güçtedir. Kur'ân yer yer rüzgarın getireceği rahmetten söz ederken meydana getireceği azaba da dikkatleri çeker.

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) okulunun seçkin talebesi İbn Ömer (radıyallahu anh) bu konuda şöyle demiştir: "Rüzgarlar (riyah) sekiz türlüdür; Dördü azap, dördü de rahmettir. Azap olanları: Kasıt, âsıf, sarsar, akıym adıyla anılmıştır. Rahmet olanları: Naşitat, mübeşşirat, murselat ve zariyat diye zikredilmiştir."

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz rahmet ve azap getiren rüzgarlara temasla şöyle buyurmuştur:

"Ben saba rüzgarı ile yardım gördüm. Âd (kavmi) debur rüzgarı (batıdan esen kasırga) ile helak edildi. Cenub da Cennet rüzgarındandır."[1]

Atmosferdeki nemin yağmur haline gelmesine, nemli rüzgarların dağlar boyunca yükselirken soğuk hava ile teması; alçak basınç alanlarında yükselen havanın, yükseldikçe soğuması; havanın rüzgarla sıcak bölgeden soğuk bölgelere sürüklenmesi sebep olur.

O halde bulutlarla temas sağlayan rüzgarın yağmurdan önce esip gelmesi, yağmur yağacağının habercisi sayılır. İlgili âyette bu olay ilâhi rahmet olarak vasıflandırılıyor ve üzerinde düşünüp O'nun kudretini iyi tanımamız isteniliyor.

---

1 Buhari/İstiska: 26, Meğazi: 29, Bed'ü'l-halk: 5, Enbiya: 1 - Müslim /İstiska: 17 - Ahmed: 1/223, 228, 324, 341, 355, 373.

Bitkilerin Yeniden Yeşermesi Ölülerin Dirilmesi

كَذٰلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتٰى

"İşte bunun gibi, ölüleri de (diriltip) çıkarırız!"

Kur'ân burada dikkat çekici bir benzetme yapmaktadır. Hayatın sırrı, özü ve mayası nasıl tohum ve çekirdeğin içinde gizlenmiş ve şartlar, ortamlar elverdiğinde fışkırıp ikinci bir hayata dönüş başlıyorsa, insanın da ruhundaki hayat nüvesi beden kabuğuna bürünmekte ve kabuk iyice olgunlaşıp duraklama ve sonra da ölme devresine geldikten sonra ruhtan miras kalan hayat sırrından bir kıvılcımı kuyruk sokumundaki hardal tanesi kadar küçük kemik kendinde gizlemektedir. Bu kemiğin toprağa intikali ve Allah'ın dilediği kadar orada kalıp şartlar ve ortam elverdiği zaman yeniden yeşerip ikinci hayata başlaması, bitkilerin yeşerip dirilmesine pek yakın bir anlam taşır.

Buna işaretle Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in şöyle buyurduğu tesbtt edilmiştir:

"İnsanın her şeyi çürür, ancak kuyruk sokumundaki küçücük küremsi kemik çürümez. Yaratma ondan oluşup meydana gelir."

"Ademoğlunun tamamını toprak yiyip bitirir, ancak acbü'z-zeneb (kuyruk sokumundaki küçücük yuvarlak kemik) müstesna. Âdemoğlu ondan yaratılmıştır ve ondan oluşup meydana gelir."[1]

İkinci hadiste **"ademoğlu ondan yaratılmıştır"** cümlesi üzerinde duran Münâvi diyor ki: "Kıyamette yaratılacağı, yani ademoğlu kıyamette o kemikten yaratılacaktır, ihtimali daha zahirdir." Çünkü Allah'a göre geçmiş, gelecek diye bir zaman ayrımı söz konusu değildir. İlmi, kudreti ve rahmeti ezelle ebedi kapsayıp kuşatmıştır. O'nun katında gerçekleşeceği kesin olan bir olay, gerçekleşmiş kabul edilir. O bakımdan Kur'ân'da birkaç yerde İsrafil'in Sur'a üflemesi konu edilirken geçmiş zamanla ilgili fiil kullanılmıştır.

Sözünü ettiğimiz benzetme, daha iyi düşünmemizi ilham ediyor. Mevlâna'nın dediği gibi, tohumun yeniden hayata dönmesi, toprağa düş-

1 Buhari/Tefsir: 39 - 78 - Müslim/Fiten: 141-143 - Ebu Davud/Sünnet: 22 - Nesâi/Cenâiz: 117 - İbn Mâce/Zühd: 32 - Taberâni/Cenâiz: 49 - Ahmed: 2/322, 428,

mekle gerçekleşir. İşte insan da öyle...

İlim, bitkilerin kendilerine has şartları ve ortamları içinde yeniden yeşerip hayat bulmasının neden ve niçinini, (sebep ve illetini) keşfetmiştir. Ama insanoğlunun ölüp topraklaştıktan sonra dirileceği hakkındaki ilâhi plân ve programı henüz anlayamadığı gibi reddi hususunda doyurucu, tatmin edici delil de getirememiştir. O yüzden bazen şüpheci, bazen de inkarcı olmuştur. Zira bitkilerin yeniden yeşermesi hakkındaki deney ve gözlem kesin sonuç vermiştir. İnsanın dirilmesi hakkında ne deney, ne de gözlem imkânı vardır. Bunun bağlı bulunduğu kanunları bilemediği için de bir sonuç elde edememiştir.

Kur'ân, bitkilerin kuruduktan sonra yeniden yeşermesini misal verirken tohum ve çekirdeğin kendinde nasıl bir hayat taşıdığına ve vasatı bulunca gizlediği bu hayatın nasıl açığa çıktığına parmak basarak tohum hücreleri üzerinde durmamızı ve bu açıdan incelememizi hatırlatıyor.

Yukarıda sahih kaynakların tesbit ettiği kuyruk sokumundaki boncuk kadar kemikte de bir hayat sırrının bulunduğu, vakti gelip şartlar elverince o hayatın ortaya çıkacağı temel bilgi olarak veriliyor. Tohum nasıl toprağın altında çürümüyorsa, o kemik de çürümüyor veya uzun bir süre geçtikten sonra yeniden oluşup insan nüvesini bizim henüz bilmediğimiz şekilde muhafaza ediyor. O bakımdan ilim adamlarının bu konu üzerinde ciddi ve yorucu bir araştırma yapması çok yerinde olur, kanaatindeyim.

Toprağı Verimli Hale Getirmek

وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ ۚ

"(Toprağı verimli) hoş memleketin bitkisi Rabbinin izniyle (yeşerip) çıkar."

Mealindeki âyetle hayat için sadece yağmurun yeterli olmayacağı, onunla birlikte toprağın da elverişli olmasının gereği belirtiliyor. Burada Allah (celle celaluhu)'nun kendi kudretine düşeni kusursuz yapmasına karşılık olumlu sonuç elde edebilmek için insan da kendine düşeni yapmak zorundadır, hikmeti ortaya çıkıyor. Çünkü Cenâb-ı Hak, insanların güç ve kudretinin yetmeyeceğini kendi üzerine almış, onların kudretinin yeteceğini onlara bırakarak kullarıyla kendi arasına bir kudret, imkân ve irâde sınırı koymuştur. O halde insan kendi güç ve kudretinin yeteceği sınıra var-

dığı takdirde ilâhi kudretin hazırlayıp verdiği nimetlerden yararlanabilir.

Toprağı çoraklıktan kurtarmak, onu verimli hale getirmek insanın güç ve kudreti dahilindedir. Sebepleri oluşturup yağmur yağdırmak ise Allah'a aittir.

Çalışıp şükretmesini bilen bir millet için hayat yolunu aydınlatan ilâhi âyetler çok açık bilgi vermekte, insana yol göstermektedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle Allah (celle celaluhu)'nun insanlardan yana olan geniş rahmetinden ve onun açık belirtilerinden biri olan yağmur ve bitkiden söz edildi. Sonra da nefis bir benzetme yapılarak ölülerin dirilmesine bitkilerin yeniden yeşermesi misal verildi. Arkasından iyi huylu insan ile kötü huylu insana işaretle verimli toprakla verimsiz toprak konu edildi ve yağmurdan yararlanabilmek için toprağın ıslâhı cihetine gidilmesinin lüzumuna işaret edildi. Böylece insanların da ilâhi rahmetten yararlanabilmeleri için ciddi bir eğitimle ıslâh edilmelerinin gereğine atıf yapıldı.

Aşağıdaki âyetlerle inkâr ve azgınlıkta ısrar edip ilâhi rahmete kendini hazırlamayan Nuh kavminin elim sonucu üzerinde durularak, ferdin ıslaha ihtiyacı olduğu gibi, aile ve toplumların da ıslahına büyük ihtiyaç bulunduğu belirtiliyor ve gereken uyarı yapılıyor.

لَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوحًا اِلٰى قَوْمِهٖ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ
غَيْرُهٗ اِنِّىٓ اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٥٩﴾ قَالَ الْمَلَاُ مِنْ قَوْمِهٖٓ اِنَّا
لَنَرٰيكَ فِى ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٦٠﴾ قَالَ يَا قَوْمِ لَيْسَ بِى ضَلَالَةٌ وَلٰكِنِّى رَسُولٌ
مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦١﴾ اُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّى وَاَنْصَحُ لَكُمْ وَاَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ
مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٢﴾ اَوَعَجِبْتُمْ اَنْ جَاۤءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلٰى رَجُلٍ مِنْكُمْ
لِيُنْذِرَكُمْ وَلِتَتَّقُوا وَلَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٦٣﴾ فَكَذَّبُوهُ فَاَنْجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهٗ فِى
الْفُلْكِ وَاَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا اِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا عَمِينَ ﴿٦٤﴾

59- Andolsun ki Nuh'u, kavmine peygamber olarak gönderdik; "Ey kavmim, dedi, Allah'a ibâdet edin. Sizin O'ndan başka tanrınız yoktur. Doğrusu ben üzerinize büyük bir günün azabının (inmesinden) endişe duyuyorum."

60- Kavminden ileri gelenler ona: "Doğrusu biz seni açık bir sapıklık içinde görüyoruz," dediler.

61- O, ey kavmim, dedi, bende hiçbir sapıklık yoktur; ama ben âlemlerin Rabbından (size) gönderilen bir peygamberim.

62- Rabbimin vahyettiği buyrukları size tebliğ ediyor, size öğüt veriyorum ve ben sizin bilmediğinizi Allah'tan (vahiy yoluyla alıp) biliyorum.

63- (Allah'tan) korkup kötülüklerden sakınmanız ve merhamete erişmeniz için sizi uyaran sizden bir adam aracılığıyla Rabbinizden bir haber gelmesine mi hayret edip şaşıyorsunuz?

64- Buna rağmen onu yalanladılar. Biz de onu ve gemide beraberinde bulunanları kurtardık ve bizim âyetlerimizi yalanlayanları (tufanda) boğduk. Çünkü onlar kör bir topluluktu.

Olaylar Arasında Benzerlik

"Tarih tekerrürden ibarettir" sözünde hakikat payı büyüktür. Kur'ân'da ilgili âyetlerle değişik zamanlarda peygamberlere karşı gelenlerin sahneye koydukları oyunlar arasında benzerlik bulunduğu açıklanıyor.

Önce insan vicdanına seslenen, sonra duygusunu kamçılayan, sonra da aklına ışık tutan peygamberler, bu üç kademeli eğitim metoduna göre, ilâhi nimetlerin düzenli ve dengeli sergilendiğini, hayatın asıl anlam ve amacının neler olduğunu, âhiret hayatının lüzum ve hikmetini belirterek sorumluluk duygusunu harekete geçirmeyi çok duyarlı şekilde kalplere işlemekle görevlidirler. Sonra da Allah'ın varlığına, birliğine, kudretinin sınırsızlığına, koyduğu kanunların şaşmazlığına akli ölçüde belgeler sunarlar; böylece vicdanla duyguyu ve aklı birleştirip hakikata yöneltirler.

İşte bu yüce amaçlar doğrultusunda yapılan uyanlara kulak ve gönüllerini vermeyen topluluk ve milletlerin kendilerini nasıl bir felâkete sürüklediklerini anlatılıyor ve olaylar arasındaki benzerlik söz konusu ediliyor. Nuh Peygamber (aleyhisselam)'ın karşısına çıkan küfür ve şarlatanlığın bir

benzeri ve hatta daha beteri Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in karşısına çıkmıştır.

Kur'ân'da Geçmiş Olayların Detayına İnilmez

Kur'ân'da, ilâhi metotlardan biri de şudur: Gelmiş geçmiş bütün peygamberler ve hükümdarların hayatı, yaşadıkları tarih ve çağ, uyguladıkları kanunlar ve yöntemler üzerinde durulmaz. Milletleri yükselten veya düşürüp yok eden ana sebepler üzerinde durulur ve olayların can alıcı noktalarına atıflar yapılarak ibret ve öğüt alınacak safhalarına yer verilir. Çünkü Kur'ân bir tarih kitabı değildir. Daha çok Asya ve Afrika kıtalarında ismi duyulan ve kalıntıları henüz silinmeyen bazı peygamberlerin ve hükümdarların mücadelesinden, insanların nasıl köleleştirildiğinden ve ve baştaki liderlerin idareleri altındaki kitleyi nasıl uçuruma sürüklediğinden önemli pasajlar seçilerek verilir ve Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in dün ve bugün karşısına çıkan küfür, cehalet, inat ve şiddetin daha önceki peygamberlerin de karşılarına çıktığı, olaylar arasında büyük bir benzerliğin bulunduğu ve tarihin tekerrürden ibaret olduğu çok açık ve net hatlarıyla gözlerimizin önüne serilir.

O halde gelip geçen peygamberlerin ve ünlü hükümdarların hayat hikâyeleri Kur'ân'da teferruatıyla aranmamalıdır. Çünkü o bir hikâye kitabı da değildir. Geçmişte cereyan eden önemli olayların ibretli safhalarını hatırlatıp onlardan ders ve ibret almamızı emreder. Geçmişi bilip geleceğe hazırlanmamızı isterken, muhtaç olduğumuz bilgiyi vermekle yetinir. Yıkılıp yok edilen bazı kavimleri misal verirken yer yer tarihin ayrı bir döneminin ağıtını söyleyen harabeleri gezip görmemizi telkine çalışır.

Tevrat'ta Nuh Tufanı Biraz Daha Detaylı Anlatılır

Tevrat, geçen asırlarda insan elinin maksatlı ve bilgisizce uzanmasından dolayı yer yer değişikliğe uğratılmış ve bazı bölümleri anlaşılmaz hale sokulmuştur. O sebeple ilâhi sözlere insan sözü karışarak sadeliği zedelenmiştir. Bununla beraber yer yer ilâhi beyanlar hâlâ boncuklar arasında bulunan kıymetli bir taş misali kendini göstermektedir.

Nuh tufanıyla ilgili Tevrat'ın açıklamalarını şöyle özetleyebiliriz:

1- Allah insanları, işledikleri küfür ve tuğyan sebebiyle yarattığına pişman olmuştur.

2- Yeryüzündeki insanların hepsi bozulmuştu. Yeryüzü zorbalarla dolmuştu.

3- Allah (celle celaluhu) insanların ve canlıların hepsini yeryüzüyle birlikte yok etmeyi dilemişti.

4- Nuh'a gemi yapması emredilmişti. Geminin uzunluğu üç yüz arşın, genişliği elli arşın, yüksekliği otuz arşın idi ve üç kattan ibaretti. İçi dışı ziftlenmişti.

5- Nuh ve hanedanı, sonra da her canlı hayvandan birer çift veya yedişer çift gemiye alınmıştı.

6- Yağmurlar boşalmaya başlamış, kısa zamanda sular dağların tepesine erişmişti. Kırk gün kırk gece yağmur yağmıştı. Sular on beş arşın daha yükselmişti. Yeryüzünde hareket eden her canlı helak olmuştu.

7- Yüz elli gün sonra sular çekilmeye başlamış ve gemi Ararat Dağı üzerine karar kılmıştı.

8- Nuh, suların çekilip çekilmediğini tesbit etmek için güvercini salıvermiş, ikinci salıvermesinde güvercin, ağzında yeşil zeytin dalı ile gelmişti.

9- Rab, bir daha böyle helak edici bir tufan vermeyeceğini söyledi.

10- Yeryüzündeki insan dahil bütün canlılar helak olduktan sonra insanlar yeniden Nuh'un oğullarından üreyip çoğalmışlardır.

11- O sırada Nuh 600 yaşında bulunuyordu.

Tevrat'ın Tekvin bölümünden Nuh Peygamber hakkında özetlediğimiz on bir maddeyi Kur'ân'ın ışığında incelediğimizde, aradaki farkı ve konuyla ilgili gerçeği daha iyi anlamış oluruz:

Önce pişmanlık duygusu insana has bir sıfattır. Allah (celle celaluhu) hakkında kullanılması caiz değildir. Çünkü Allah (celle celaluhu) beşeri bütün sıfatlardan münezzehtir.

Sonra, Nuh Peygamber bütün insanlara ve milletlere gönderilen bir rasul değildir. O, sadece yaşadığı muhit ve bağlı bulunduğu bölge sakinlerine gönderilmiştir. Kur'ân bunu kavim tabiriyle açıklıyor. Nuh Peygamber'e başkaldırıp küfür ve azgınlığını artıran sadece bu kavim veya millettir. Yeryüzündeki bütün kavim ve milletlere o günkü şartlar karşısında

bir peygamberin sesini duyurması mümkün değildi. Nitekim Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'den yapılan sahih tesbite göre şöyle buyurmuştur. **"Bana beş şey verildi ki onlar benden önceki peygamberlerden hiçbirine verilmemiştir:**

1. Bir aylık mesafede korkum (düşmanlarımın kalbine atılmak)la yardım gördüm.

2. Yeryüzü bana mescid ve temiz (ve temizleyici) kılındı; ümmetimden hangi adama (nerede) namaz vakti gelip ulaşırsa (orada) namaz kılsın.

3. Ganimetler bana helâl kılındı, benden önce hiç kimseye helâl kılınmadı.

4. Şefaat bana verildi.

5. (Benden önce) peygamber sadece kendi kavmine gönderilmiştir; ben ise bütün insanlara gönderildim."[1]

O halde tufan Tevrat'ta belirtildiği gibi, yeryüzünü kaplayacak ve bütün kavim ve milletleri yok edecek, umumi şekilde değil, Kur'ân'da işaret edildiği gibi bölgeseldir; sadece Nuh Peygamber'in kavmi tufan felâketine uğramıştır. Bu da önemli bir bölgeyi kapsar genişlikte idi. Çünkü Nuh Peygamber 950 yıl yaşamıştır. Onun bu uzun ömrüne bakılınca belli bir bölgeyi Hakk'a davetle görevli olduğu kendiliğinden anlaşılır.

Hem Allah (celle celaluhu)'nun değişmeyen sünnetullahından biri de, peygamber göndermedikçe azap etmemesidir. Kur'ân'da İsra suresi 15. âyette bu sünnet şöyle açıklanmıştır:

"Ve biz peygamber göndermedikçe azap ediciler de değiliz."

Tevrat'ın bu kısmına da insan eli dokunup tahrif edildiği rahatlıkla anlaşılıyor.

Aynı zamanda bir kavmin veya milletin küfür ve azgınlığı sebebiyle yeryüzündeki bütün canlıları yok etmenin makul bir yanı yoktur. Tufan felâketinin meydana geldiği bölgede yaşayan canlıların yok olması kesindir.

1 Buhari/Teyemmüm: 1, Salat: 56, Cihad: 122, Tabir: 11, 12, İ'tisam: 1. Müslim/Mesacid: 3, 5, 7, 8. Tirmizi/Siyer: 5. Nesâi/Gusül: 26, Cihad: 1. Darimi/Salat: 111. Ahmed: 1/301. 3/222, 264, 268, 314. 3/304. 4/416. 5/162, 248, 256

O bakımdan gemiye alınan birer çift hayvan, sular çekildikten sonra salıverilerek üremeleri sağlanmıştır. Tevrat'ın "Allah canlıların hepsini yeryüzüyle birlikte yok etmeyi dilemişti" beyânı da tahrife uğrayan belgelerden biridir.

Hayvanları Koruma

Ayrıca Nuh tufanıyla ilgili âyetlerin delâletinden şu önemli husus da anlaşılmakta, Cenâb-ı Hakk'ın hayvan türlerinin korunmasını, nesillerinin tükenmemesini her zaman istediğine işarette bulunulmaktadır. Çünkü anlatılan her kıssadan alacağımız birçok öğüt, ibret ve dersler söz konusudur.

Tufandan sonra sular çekilmeye başlayınca geminin Ararat Dağı'nda karar kıldığına gelince, bu, Kur'ân'da belirtilen Cudi Dağı'nın diğer bir adı veya Ağrı Dağı'na o gün için verilen bir isim olabilir.

Nuh Peygamber Hangi Asırlarda Yaşamıştır?

Nuh Peygamberin, Kur'ân'da isimleri açıklanan peygamberler dizisine bakılınca Adem (aleyhisselam)'dan sonra dördüncü peygamber olduğu sanılırsa da bu kesin değildir. Çünkü Kur'ân'da sadece az-çok yeryüzünde kalıntıları bulunan ve daha çok dünya nüfusunun önemli kısmını kendinde barındıran Asya kıtasında yaşayıp isimleri duyulan kavimlerden ve onlara gönderilen peygamberlerden yer yer bahsedilir ve her millet ve her kavme bir peygamber gönderildiği açıklanarak, yol gösterici gönderilmedik bir bölge bulunmadığı hatırlatılır.

Ancak Nuh Peygamber'in İbrahim Peygamber'den çok önce gelip geçtiği bilinmektedir. Hangi asırlarda geldiği kesin tesbit edilememiştir. Tevrat tufan koptuğunda Nuh'un 600 yaşında olduğundan söz ederken Kur'ân'da onun 950 yıl yaşadığı yazılıdır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Kur'ân'da tarih, hatta çoğu zaman coğrafya üzerinde durulmaz, meydana gelen önemli olayların ibret ve öğüt dolu safhalarına yer verilerek, tarihi araştırma tarihçilere bırakılır.

İleri Gelenlerin Küfür ve Azgınlığı

قَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِهٖٓ اِنَّا لَنَرٰيكَ فِى ضَلَالٍ مُّبِينٍ

"Kavminden ileri gelenler ona: Doğrusu biz seni açık bir sapıklık içinde görüyoruz, dediler."

Nuh kıssasında ilâhi beyândan anlıyoruz ki, gönderilen her peygamberin karşısına daha çok refah içinde olan ülkenin ileri gelenleri çıkmıştır. Zira ciddi ve seviyeli dini, ahlâki eğitim görmeyen servet ve makam sahiplerinin yaşayıştan, peygamberlerin getirip tebliğe çalıştıkları esas ve prensiplere ters düşmekte ve bu yüzden ilk muhalefet sesi onlardan gelmektedir.

Diyebiliriz ki, maddeyi ön plâna alanlar hemen her devirde ahlâksızlığı, bozgunculuğu körükleyenlerin öncüleridirler. Kur'ân'da geçmiş milletlerin küfür ve tuğyanından söz edilirken özellikle bu şımarıklara dikkatler çekilir ve halk tabakasını saptıranların bunlar olduğu çeşitli ifadelerle belirtilir. Böylece her çağda ortaya çıkan önemli meseleleri biraz da bu açıdan inceleyip değerlendirmemiz istenilir. Gerek Mekke'de, gerekse Medine'de Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in karşısına dikilen ve Hakk'ın amansız düşmanı olma hüviyetine girenlerin biyografisine baktığımızda, çoğunun refah içinde yüzen servet ve makam sahipleri olduğunu görürüz.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, inkâr, azgınlık ve ahlâksızlığı kendine şiar edinen Nuh kavminin hazin sonu, kalplere neşter vururcasına işlendi. Kalpleri körelmiş bir milletin kendi akıbetini tayin ettiğine işaretle, yaşamakta olan toplum ve milletlere ibret alınacak tarihi bir tablo gösterildi.

Aşağıdaki âyetlerle, Nuh kavminin uğradığı feci azaptan ibret almayan Âd kavminden söz ediliyor. Hud Peygamber'in bütün uyarı ve irşatlarına kulaklarını tıkayan o milletin de sonunda haritadan silindiği açıklanarak ibret ve öğüt dolu ikinci bir tablo gafillerin gözleri önüne seriliyor.

وَاِلٰى عَادٍ اَخَاهُمْ هُوداً قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُ اَفَلَا تَتَّقُونَ
﴿٦٥﴾ قَالَ الْمَلَاُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ اِنَّا لَنَرٰيكَ فِى سَفَاهَةٍ وَاِنَّا لَنَظُنُّكَ مِنَ
الْكَاذِبِينَ ﴿٦٦﴾ قَالَ يَا قَوْمِ لَيْسَ بِى سَفَاهَةٌ وَلٰكِنِّى رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ
﴿٦٧﴾ اُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّى وَاَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ اَمِينٌ ﴿٦٨﴾ اَوَعَجِبْتُمْ اَنْ جَاءَكُمْ
ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلٰى رَجُلٍ مِنْكُمْ لِيُنْذِرَكُمْ وَاذْكُرُوا اِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ

بَعْدِ قَوْمِ نُوحٍ وَزَادَكُمْ فِي الْخَلْقِ بَصْطَةً ۚ فَاذْكُرُوا آلَاءَ اللَّهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ
﴿٦٩﴾ قَالُوا أَجِئْتَنَا لِنَعْبُدَ اللَّهَ وَحْدَهُ وَنَذَرَ مَا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُنَا ۚ فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا
إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٧٠﴾ قَالَ قَدْ وَقَعَ عَلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ رِجْسٌ وَغَضَبٌ ۖ
أَتُجَادِلُونَنِي فِي أَسْمَاءٍ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مَا نَزَّلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ ۚ
فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ ﴿٧١﴾ فَأَنْجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا
وَقَطَعْنَا دَابِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَمَا كَانُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٧٢﴾

65- Âd kavmine de kardeşleri Hud'u (peygamber olarak) gönderdik. "Ey kavmim! dedi, Allah'a ibâdet edin; sizin O'ndan başka tanrınız yoktur. Artık (Allah'ın buyruklarına karşı gelip azgınlıkta bulunmaktan) sakınmaz mısınız?"

66- Kavminden inkarcı ileri gelenler, ona: "Doğrusu biz seni bir beyinsizlik ve çılgınlık içinde (bocalar) görüyor ve gerçekten seni yalancılardan biri sanıyoruz" dediler.

67- "Ey kavmim! dedi, bende beyinsizlik ve çılgınlık yoktur; ama ben gerçekten âlemlerin yegâne Rabbından (görevlendirilip gönderilen) bir peygamberim.

68- Size Rabbimin vahiy ile inen buyruklarını tebliğ ediyorum ve ben sizin için güvenilir bir öğütçüyüm,

69- Sizi uyarmak için aranızdan bir adam aracılığıyla Rabbinizden bir haber gelmesine mi hayret ediyorsunuz?! Allah'ın Nuh kavminden sonra sizi onların yerine getirdiğini ve yaratılışta size güç, beden yapınızda fazlalık verdiğini bir düşünün! Allah'ın nimetlerini hatırlayın. Olur ki, kurtuluşa erişirsiniz."

70- Onlar, "Yalnız Allah'a ibâdet etmemiz ve babalarımızın ibâdet edip taptıklarını terketmemiz için mi geldin! Haydi eğer doğrulardan isen bizi tehdit edip durduğun azabı getir" dediler.

71- O da, "Şüphesiz ki Rabbinizden üzerinize bir murdarlık ve bir

de gazap inmesine lâyık oldunuz. Siz, sizin ve babalarınızın ad taktığınız putlar hakkında mı benimle tartışıyorsunuz? Allah o putlara hiç de böyle bir tapma hususunda belge ve kanıt indirmemiştir. Artık gelecek kazayı bekleyin; çünkü ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim."

72- O sebeple biz Hud'u da, onunla beraber olanları da katımızdan bir rahmet ile kurtardık. Âyetlerimizi yalanlayıp iman etmemiş olanların kökünü kestik.

Âd Kavmi

Âd kavminin Umman ile Dahraman veya Umman ile Aden'in doğusuna düşen Hadramut arasındaki kesimde yaşadığı sanılmaktadır. Tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Ancak son yarım asır içinde elde edilen kalıntılar bazı ipuçları vermektedir.

Siyerci İbn İshak'ın Kelbi'den yaptığı rivayete göre, Âd kavmi putperest bir millettir. Semud ve Hetar adında iki de büyük putları bulunuyormuş. Allah (celle celaluhu) onları uyarmak için, soyca kendilerine kardeş sayılan Hud Peygamber'i göndermiştir.

Sözü edilen kavmin insanlarının fiziksel yapıları itibariyle iriyarı olduğuna Kur'ân'da yer yer temas edilir. Anlaşılan odur ki, Âd kavminin gerek irsi özellikleri, gerekse iklim şartları vücut yapılarının gelişmesinin başlıca nedeni gösterilebilir.

Batılı tarihçilere ve araştırmacılara göre, bu milletin dört ayrı tanrısı varmış: Sakiye, Hafize, Razıka, Salime. Birincisinin yağmur verdiğine, ikincisinin tehlikelere karşı koruyucu olduğuna, üçüncüsünün rızık verdiğine, dördüncüsünün hastalıklara karşı şifa dağıttığına inanılırmış.

Kur'ân'da Nuh olayından sonra Âd kavminden ve putperest olan halkının iri cüsseli, güçlü kuvvetli bulunduklarından söz edilmesi çok anlamlıdır.

Nuh Peygamber devrinde küfürde ısrar eden azgınları yok etmek için kopan tufan nasıl büyük bir ilâhi uyarı ise, sekiz gün aralıksız esen şiddetli kasırganın evleri yıkıp ağaçları kökünden söküp koparması; güçlü, boylu ve mağrur inkarcıların birer tüy gibi yerlerinden alınıp taştan taşa çarptırılmaları da geride kalanlara ve yaşamakta olan milletlere düşündürücü birer ibret ve öğüttür.

Mekkeli putperestlerin zaman zaman dikkatleri Âd kavminin kalıntılarına çekilerek kendilerinden daha geniş nimetlere erişen, daha güçlü ve yetenekli olan bir milletten geriye sadece acı hatıraların kaldığı ve kurdukları medeniyetten (!) taş yığınlarından başka bir şeyin kalmadığı hatırlatılıyor. Aynı inkâr, aynı azgınlık ve ahlâksızlığın tarihte hiçbir millete ve topluluğa hayır ve mutluluk getirmediğine işaretle Mekkeliler'in saltanatının yıkılıp yok olma günlerini yaklaştığı dolaylı şekilde anlatılıyor.

Bazı Milletler Neden Yok Edilmişlerdir?

İlk bakışta gerek Nuh Peygamber'in, gerekse Hud Peygamber'in kavimleri, inanmadıkları, azgınlık gösterip kötülüklere daldıkları, ileri gelenlerinin ölçüsüz şımarıklıkları ve kendilerini uyaran peygamberleri yalanladıkları için ilâhi gazaba uğratıldıkları anlaşılıyor. Ama gerek tufan, gerekse sekiz günlük kasırga olayı, belli nedenlerle oluşur ve hâlen de dünyanın bazı bölgelerinde zaman zaman, yer yer meydana gelmektedir. Bunların çoğunu araştırdığımızda ilâhi gazapla ilgili olduğu sonucuna bizi götürmüyor. O halde Kur'ân'da bununla ilgili açık anlatımın asıl anlamı nedir?

Önce şunu belirtelim ki, kâinatta meydana gelen bu ve benzeri her olayın daha çok fiziksel açıdan birtakım sebepleri vardır. Mu'cize ve keramet dışında hiçbir olay illet-malul düzeyinde sebepsiz meydana gelmez. Gerçek bu olunca, sebep ve illetleri, hedefinden saptırmadan belli kanunlara bağlayıp idare eden kimdir? Diğer bir tabirle sebep ve illetlerin bir ucu hangi kudrete bağlı bulunuyor?

Bunları idare eden ve belli kanunlara bağlayıp tasarrufu altında tutan bir kudret yoktur dersek, o zaman bu sebep ve illetlerin kendiliğinden oluşup düzene girdiğini, hedefinden şaşmayan belli kanunları vücuda getirdiğini iddia etmiş oluruz ki, bu bizi müsbet bir yargıya götürmez. Çünkü her olayın birtakım sebep ve illetlere, onların da cari bazı kanunlara dayanması ve çok düzenli, ölçülü ve dengeli sürüp gelmesi tesadüflere bağlanamaz, yani tesadüfler hata yapmadan bir dizi sebepleri oluşturup mükemmel fiziksel sistemler ve olaylar meydana getiremez.

O halde olayların sebep ve illetlere sistematik bağlılığı ve sebeple illetlerin şaşmadan hedefine yönelmesi, mükemmel bir plân ve programın varlığına delâlet eder. Ortada tesadüflerin oluşturamayacağı mükemmel bir plân ve program varsa, mutlaka bir planlayıcı ve programlayıcı da vardır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, sebep ve illetleri oluşturan Allah (celle celalu-hu), ezelde belli kanunları plânlayıp hayat çarkının belli ölçüler içinde dönmesini sağlamıştır. Ancak gerektiğinde genel kural ölçüsü dışında sebep ve illetleri harekete geçirir. Umulmadık bir zamanda bir milleti uyarabilir.

İşte peygamberlerin art arda gönderildiği çağlarda Allah'ın bu gibi istisna teşkil eden müdahaleleri olmuştur. Unutmayalım ki, her olayı sevk ve idare eden görevli melekler vardır ve onlar aldıkları emir gereği harekete geçerler ve sebepleri harekete geçirirler. O bakımdan Kur'ân'da yer yer bu inceliğe dikkat çekilerek geçmiş milletlerden bir kısmının kalıntılarını inceleyip ibret ve öğüt almamız öğütleniyor. Her olayın sünnetullah doğrultusunda meydana geldiği açıklanarak insan aklına ışık tutar anlamda temel bilgiler, ana fikirler veriliyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle Hakk'a başkaldırıp inkârda ısrar eden ve gönderilen peygamberi yalanlayıp hayvanı bir hayat sürmeyi tercih eden Âd kavminin ibretli safhalarından bir kaçı açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle, geçmiş milletlerin hayatından ve silinip yok edilmelerinden ibret ve öğüt almayan Semud kavminin ve kendilerine peygamber olarak gönderilen Salih Peygamber'in kıssasından ibret alınacak safhalar anlatılıyor ve Hakk'ın sesine kulak vermeyen bir milletin eninde sonunda yıkılıp yok olacağı hatırlatılıyor.

وَاِلٰى ثَمُودَ اَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ قَدْ
جَاءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ هٰذِهٖ نَاقَةُ اللّٰهِ لَكُمْ اٰيَةً فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِى اَرْضِ اللّٰهِ وَلَا
تَمَسُّوهَا بِسُوٓءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٧٣﴾ وَاذْكُرُوٓا اِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ
بَعْدِ عَادٍ وَبَوَّاَكُمْ فِى الْاَرْضِ تَتَّخِذُونَ مِنْ سُهُولِهَا قُصُورًا وَتَنْحِتُونَ الْجِبَالَ
بُيُوتًا فَاذْكُرُوٓا اٰلَاۤءَ اللّٰهِ وَلَا تَعْثَوْا فِى الْاَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٧٤﴾ قَالَ الْمَلَاُ الَّذِينَ
اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهٖ لِلَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِمَنْ اٰمَنَ مِنْهُمْ اَتَعْلَمُونَ اَنَّ صَالِحًا

مُرْسَلٌ مِنْ رَبِّهٖ ۭ قَالُوْٓا اِنَّا بِمَآ اُرْسِلَ بِهٖ مُؤْمِنُوْنَ ﴿٧٥﴾ قَالَ الَّذِيْنَ اسْتَكْبَرُوْٓا
اِنَّا بِالَّذِيْٓ اٰمَنْتُمْ بِهٖ كٰفِرُوْنَ ﴿٧٦﴾ فَعَقَرُوا النَّاقَةَ وَعَتَوْا عَنْ اَمْرِ رَبِّهِمْ وَقَالُوْا
يٰصٰلِحُ ائْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ اِنْ كُنْتَ مِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿٧٧﴾ فَاَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ
فَاَصْبَحُوْا فِيْ دَارِهِمْ جٰثِمِيْنَ ﴿٧٨﴾ فَتَوَلّٰى عَنْهُمْ وَقَالَ يٰقَوْمِ لَقَدْ اَبْلَغْتُكُمْ
رِسَالَةَ رَبِّيْ وَنَصَحْتُ لَكُمْ وَلٰكِنْ لَّا تُحِبُّوْنَ النّٰصِحِيْنَ ﴿٧٩﴾

73- Semud kavmine de kardeşleri Salih'i (uyarıcı peygamber olarak) gönderdik. O da, "Ey Kavmim!" dedi, "Allah'a ibâdet edin; sizin O'ndan başka tanrınız yoktur. Size Rabbiniz tarafından açık bir belge (mu'cize) geldi: Allah'ın (bir süre için kutsal ve dokunulmaz kıldığı) bu dişi deve sizin için açık bir alâmettir. Bırakın da onu Allah'ın arzında otlasın ve sakın ona kötülükle dokunmayın, sonra sizi elem verici bir azap yakalayıverir de (bir daha kurtulamazsınız).

74- Allah'ın Âd kavminden sonra sizi onların yerine getirdiğini ve sizi bu topraklara yerleştirdiğini bir hatırlayın; bu toprakların ovalarında köşkler ediniyor, dağlarındaki (kayaları) yontup evler yapıyorsunuz. Artık Allah'ın nimetlerini anın, yeryüzünde bozgunculuk yapıp, fesat çıkarmayın."

75- Onun kavminden büyüklük taslayan ileri gelenleri, içlerinden küçümseyip hor gördükleri mü'minlere: "Siz, Salih'in Rabbi tarafından gönderildiğini sahi biliyor musunuz?" dediler. Onlar da, "Şüpheden uzak bir inançla biz O'nunla gönderilene inanıyoruz" diye cevap verdiler.

76-77- Büyüklük taslayanlar, "Biz sizin imân ettiğiniz şeyi inkâr ediyoruz" dediler ve o yüzden devenin bacaklarını kesip onu yere devirdiler de Rablerinin buyruğuna başkaldırıp tuğyan ettiler ve: "Ey Salih! Eğer (cidden) peygamberlerden isen bizi tehdit edip durduğun azabı haydi getir görelim" dediler.

78- Bunun üzerine onları ansızın bir sarsıntı (müthiş bir deprem) yakalayıverdi, derken bulundukları yerde dizüstü çöküp kaldılar.

79- Salih de onlardan yüzçevirip ayrıldı ve: "Ey Kavmim! Andolsun

ki, ben size Rabbimin buyruklarını tebliğ ettim ve size öğütte bulundum, ama siz öğüt verenleri hiç de sevmediniz." dedi.

İLGİLİ HADİSLER

"Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz hicretin 9. yılında Tebük Seferi'nde Hicir denilen yöreden geçerken Semud kavminin kalıntılarına yakın bir yerde bir süre mola verdiler. Ashab oradaki kuyulardan su ihtiyaçlarını karşıladı ve hamurlarını yoğurup tencerelerini hazırladılar. Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara tencerelere doldurdukları suyu dökmelerini, yoğurdukları hamurun develere yedirilmesini emretti. Sonra kalkıp Salih Peygamber'in devesinin nöbetleşe su içtiği kuyunun başına geldiler."[1]

"Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) (Tebük Seferi'nde) Semud kavminin kalıntılarına yakın yere gelince ashabına şu emri verdi:

"Azaba uğramışların arasına girmeyin, ancak ağlayarak girebilirsiniz. Ağlamayacak olursanız girmeyin; aksi halde onların başına gelen musibetin bir benzeri sizin başınıza gelebilir."[2]

"Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz Hicir bölgesinden geçerken, ashabına şöyle buyurdu:

"Mu'cizeler istemeyin. Çünkü Salih Peygamber'in kavmi mu'cize istedi. (Neticesinin ne kadar elim olduğunu biliyorsunuz!) Onun devesi şu iki dağın arasındaki yoldan gelir ve şu yoldan dönüp çıkardı. Semud kavmi Rabbin emrine başkaldırıp devenin bacaklarını keserek onu yere devirdiler. Oysa o deve onların suyundan nöbetleşe içerdi. Su içeceği gün onlar onun sütünden içerlerdi. Ama onu kesip yere devirdiler, o yüzden azaba uğradılar. Onlardan ancak bir adam, Allah'ın hareminde bulunduğu için helak olmadı. Dışarı çıkınca o da helak oldu."

O adam kimdi? diye sorulunca, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem),

"Ebu Riğal" adında biri idi" diye cevap verdi.[3]

---

1 Müsned-i Ahmed b. Hanbel: 2/117

2 Sahih-i Müslim/Zühd: 38, 39 - Buhari/Salât: 53, Enbiyâ: 17, Tefsir: 15 - Ahmed: 2/9, 58, 66, 72, 74, 113, 117, 137

3 Müsned-i Ahmed b. Hanbel.

Âd kavmi helak edildikten sonra Semud kavmi ortaya çıkmış ve Âd kavminin topraklarına da sahip olmuşlardı. İki kavim hem zaman, hem de toprak bakımından birbirine yakın sayılırdı. Çünkü Âd kavmi Umman ile Dahraman veya Umman ile Hadramut arasında; Semud kavmi Hicaz yakınlarında Hicir'de ve Vadilkura'da yaşamışlardır. Semud kavminin Asur hakimiyetinde bulunduğu söylenir. Nitekim o bölgelere yapılan kazılarda bunu kanıtlayan birtakım belgelere rastlanmıştır.

Milattan önce V-VII. yy'lar arasında Lihyan krallığı ortadan kalkınca bu bölgede önce bir uğultu ve gürültü, sonra da büyük bir deprem meydana gelmiş ve o sebeple ülkeleri insanlarıyla birlikte yerlebir edilmiştir ki, bunu Kur'ân'da yazılı bulunan ilgili kıssadan anlıyoruz.

Neden Semud Kavmi Misal Veriliyor?

Hicaz yakınlarında kendilerine ve o günkü imkânlara göre köşkler yapan, dağlardaki kayaları yontup evler ve barınaklar meydana getiren Semud kavmi, geriye anılmaya değer eser ve kalıntılar bırakmıştır. Arap Yarımadası'nda ve Mezopotamya'da yurt edinen birçok kavim ve milletlerin, diğer ülke ve kıtalarda yaşayanlara nisbetle daha zengin ve daha bilgili oldukları; başkalarıyla kıyas edildiklerinde daha sağlam binalar inşa ettikleri bir gerçektir. O nedenle de Kur'ân'da daha çok Asya kıtasında yaşayan ve onlara gönderilen peygamberler misal veriliyor. Semud kavmi de aşırı putperest olmalarına rağmen o günün ölçülerine göre biraz olsun medenice yaşamasını bilen bir kavimdi. Nitekim yer yer boynu bükük mahzun duruşlu harabeleri onların sosyal durumunu kısmen yansıtmaktadır.

Kur'ân'da ilgili âyetle putperest, zâlim ve azgın Araplar, uyarılmak, bunun için de gelip geçen benzeri kavimlerin hayatından, yıkılıp yok edilme sebeplerinden bol misal verilmek suretiyle yönlendirilmek istenmiştir. Zira A'raf suresinin 5 ve 8. âyetleri dışında tamamının Mekke'de indiğini ve o bakımdan Mekkeli'lerin Arap Yarımadası'nda kalıntıları bulunan kavim ve milletler hakkında az-çok bilgileri olduğunu düşünürsek, Âd ve Semud kavimlerinin ve onlardan önce yok edilen Nuh kavminin neden misal verildiğini rahatlıkla anlarız.

Kur'ân sadece Asya kıtasında yaşayanları muhatab edinmemiş ve yalnız onlara peygamber gönderilmediğini, yeryüzündeki bütün kavim ve milletlere uyarıcı, yol gösterici, hakka davet edici peygamberler gönderil-

diğini münasebet düştükçe açıklamış ve tarihten öğüt ve ibret almamız için yeryüzünde gezip dolaşmamızı, yıkılıp yok olan medeniyetlerden artakalan harabeleri görmemizi emretmiştir: Nahl 36, Âl-i İmrân 137, En'âm 11, Neml 169, Ankebut 20 ve Rum suresi 12. âyetlerle bu hususlar her türlü şüpheyi giderecek şekilde açıklanmıştır.

Böylece Kur'ân'da, yeryüzünde yaşayan bütün milletler uyarılıp Hakk'a davet edilirken genel tabirler kullanılır ve kıtalarda birçok kalıntıların bulunduğu söylenerek onları görmemiz, görüp de ibret ve öğüt almamız tavsiye edilir. Hakk'a başkaldırıp O'nu yalanlayanların sonunun ne olduğunu iyice araştırıp incelememiz emredilerek tarihi misallere ağırlık verilir.

Mu'cize Olan Deve

هٰذِهٖ نَاقَةُ اللّٰهِ لَكُمْ اٰيَةً

"Bu dişi deve sizin için açık bir alâmettir."

Semud kavmi, Salih Peygamber'in uyarılarına kulak vermeyerek O'na karşı geldiler. Israrlı tebliğ ve irşadı durdurmak ve Salih Peygamber'i hem âciz, hem de yalancı durumuna düşürmek için ondan bir mu'cize göstermesini istediler. O da Allah (celle celaluhu)'nun kendisine vermiş olduğu kudreti izhar ederek, içtiği sudan kat kat fazla süt verip insanları doyuracak bir deveyi peygamberliğine belge olmak üzere gösterdi.

Böylesine önemli bir konuda devenin mu'cize aracı seçilmesinin sebebine gelince: Hicaz ile Şam arasında yaşayan bu kavmin deveye karşı büyük ilgi duyduğunu söyleyebiliriz. En çok süt veren deve, onların en kıymetli malı sayılırdı. Salih Peygamber'in, normal bir devenin günde verdiği sütün 15-20 misli süt veren bir deveyi ilâhi âyet olarak göstermesi, cidden çok açık bir mu'cize idi. Buna rağmen kavmi her tebliğ ve buyruğa karşı geldikleri gibi, mu'cizeyle de yola gelmediler, verdikleri sözde durmadılar. Yapılacak başka bir şey kalmamıştı. O yüzden ilâhi emir Celâl ve Kahhar sıfatlarıyla tecelli etti ve böylece inkâr ve azgınlık felâketle neticelendi.

Müfessirlerimizin çoğu Salih Peygamber'in mu'cize sayılan devesi hakkında dayanağı olmayan birçok kıssa ve hikâyeler nakletmişlerdir. Salih Peygamber büyükçe bir kayaya işarette bulunmuş, kaya yarılınca mu'cize olarak içinden bir dişi deve çıkmış gibi birtakım gayr-i sahih rivayetlere de yer vermişlerdir. Kur'ân'da ise, bu deveden birkaç yerde bahsedilirken

mevcut suyu bir gün o devenin içtiği, bir gün de Semud kavminin içtiği ve sonra da ayakları kesilmek veya kırılmak suretiyle devenin öldürüldüğü açıklanır. Hadislerde ise, devenin su nöbetinde içtiği sudan kat kat fazla süt verdiği belirtilir.

Peygamberlere İlk İman Edenler, Fakirler ve Ortahallilerdir

قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لِلَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِمَنْ آمَنَ مِنْهُمْ
أَتَعْلَمُونَ أَنَّ صَالِحًا مُرْسَلٌ مِنْ رَبِّهِ

"Onun kavminden büyüklük taslayan ileri gelenleri, içlerinden küçümseyip hor gördükleri mü'minlere, siz Salih'in Rabbi tarafından gönderildiğini sahi biliyor musunuz? dediler."

Gerek Nuh Peygamber, gerek Hud Peygamber ve gerekse Salih Peygamber kıssalarından ve Kur'ân'ın bu hususla ilgili âyetlerinden, anlatım ve beyânından, peygamberlere ilk imân edenlerin daha çok fakirler ve horlanıp küçümsenen kişiler olduğunu anlıyoruz. Musa Peygamber'in de durumu buna yakın bir tablo oluşturur. İsa Peygamber'e de ancak balıkçılık veya kassarlıkla geçinen 12 kadar fakir inanıp uymuştur ki, onlar Kur'ân'da "havariler" diye anılır.

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e ise, risaletinin ilk yıllarında Mekke'de imân edenlerin yüzde doksanını fakirler ve köleler oluşturuyordu.

Bu olayın sebebini düşündüğümüzde, karşımıza mal, makam, şöhret ve servet çıkar. Hayata daha çok hareket sağlayan bu dört nesneyi amaç değil, araç edindiğimizde kalbimiz ve vicdanımız Hakk'a ve hakikata ancak açılabilir. Bunları amaç edindiğimiz gün, mânevi ve kutsal değerler küçümsenip çiğnenir.

İşte her milletin sosyal yapısındaki çalkantı, azgınlık, ahlâksızlık ve haklara tecavüzün kaynağı budur. Peygamberlerin bir görevi de, insanları bu dört şeyin bataklığından kurtarıp meşru sınırlar içinde her birinin asıl gaye ve amaca ulaşabilmenin birer aracı olduğunu öğretmektir. Ne yazık ki, refah içinde yüzen şımarıkların çoğu bu gerçeği kabul etmek istemez. Zira ölçüsüz ve amaçsız başıboş hürriyetlerini sınırlamak istemezler de ondan. Semud kavminin ileri gelenleri de böyle bir tavır ve anlayış içinde

yaşantılarını sürdürmeyi tercih ettiler; Hakk'a gönül verecekleri yerde azgınlık ve inkârlarını artırdılar.

Büyüklük taslayanlar: "Biz sizin imân ettiğiniz şeyi inkâr ediyoruz" dediler, âyeti bu gerçeği çok açık biçimde yansıtmaktadır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle gelip geçen kavimlerden, peygamberin getirdiği ilâhi buyrukları inkâr edip azgınlığını artıran Semud kavminin yok edildiği misal verildi.

Aşağıdaki âyetlerle boğazlarına kadar küfür ve ahlâksızlığa girip hiçbir uyarıya kulak vermeyen Lut kavminin hazin akıbetinden ibretli bir tablo verilerek yaşamakta olan milletler uyarılıyor.

وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِۦٓ أَتَأْتُونَ ٱلْفَٰحِشَةَ مَا سَبَقَكُم بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِّنَ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٨٠﴾ إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ ٱلرِّجَالَ شَهْوَةً مِّن دُونِ ٱلنِّسَآءِ ۚ بَلْ أَنتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ ﴿٨١﴾ وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِۦٓ إِلَّآ أَن قَالُوٓا۟ أَخْرِجُوهُم مِّن قَرْيَتِكُمْ ۖ إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴿٨٢﴾ فَأَنجَيْنَٰهُ وَأَهْلَهُۥٓ إِلَّا ٱمْرَأَتَهُۥ ۖ كَانَتْ مِنَ ٱلْغَٰبِرِينَ ﴿٨٣﴾ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِم مَّطَرًا ۖ فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلْمُجْرِمِينَ ﴿٨٤﴾

80-81- Lut'u da (uyarıcı bir peygamber olarak) gönderdik. Hani bir ara kavmine, "Sizden önce yeryüzünde yaşayan milletlerden hiçbirinin yapmadığı ahlâksızlığı ve hayâsızlığı mı işliyorsunuz? Doğrusu siz kadınları bırakıp erkeklere şehvetle yanaşıyorsunuz. Şüphesiz ki, siz azgın ve aşırı giden bir kavimsiniz" demişti.

82- Kavminin ise cevabı ancak şu oldu: "Çıkarın bunları kasabanızdan, çünkü temizlenmeye özen gösteren insanlarmış bunlar!"

83- Bunun üzerine biz Lut'u da, onun ev halkını da kurtardık, ancak karısını değil, o geriye kalıp (gazaba uğrayanlardan) oldu.

84- Üzerlerine bir (azap ve gazaplı taş) yağmuru yağdırdık. (Azgınlık ve taşkınlık içinde olan) suçluların bir bak sonları ne oldu!

İLGİLİ HADİS

"Lut kavminin fiili gibi fiilde bulunan kimseyi görürseniz, hem faili, hem de mef'ulü öldürünüz!"[1]

Açıklama:

Hadisteki "öldürünüz" emri, fiilin çirkinliğine karşı kayıtsız kalınmamasını tenbih içindir. Aynı zamanda hadis tek kanaldan rivayet edildiğinden müctehidlerin çoğu, bunun zahiriyle istidlal etmemişlerdir. Daha çok tecziye edilmesi üzerinde durulmuştur.

Lut Peygamber ve Kavmi

Lut isminin Arapça olmadığı üzerinde durulmuştur. İbranice olması kuvvetle muhtemeldir. Rivayete göre, Lut Peygamber, İbrahim Peygamber'in öz kardeşi Harân'ın oğludur. Gençliğinde İbrahim Peygamber'le beraber Babil ülkesinde Irak'ın güneyinde bir süre bulunduktan sonra İbrahim peygamber onu o çağda Asurların hakimiyeti altında bulunan Ürdün'ün doğusundaki -o günkü adıyla- Sadum veya Sodom yöresine, yani Lut Gölü'nün yakınına yerleştirdi. Tabii bu, ilâhi vahyin bir gereği idi; azıp sapıtan bir kavmi doğru yola çağırmak ve yıkılan inanç ve ahlâkı ihya etmek gerekiyordu. Bunun için Lut Peygamber görevlendirilmiştir.

Homoseksüel

إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِنْ دُونِ النِّسَاءِ

"Doğrusu siz kadınları bırakıp erkeklere şehvetle yanaşıyorsunuz!"

Homoseksüel tabiri Fransızcadır (homosexuel). Aynı cinsten kimsenin birbirine karşı cinsel tutku duyması anlamına gelir. Buna "cinsel sapıklık" da denilebilir. Arapça "Luti", "lutiyye" denilerek Lut Peygamber'e yani onun kavmine nisbet edilerek bu cinsel sapıklık ifade edilir.

Tarihçilerin yukarıda naklettiğimiz tesbitinden, Lut Peygamber'in Sadum (veya Sodom) kavmine gönderildiği anlaşılıyor. Kur'ân, tarihe geçen bu çirkin olayın yeri ve tarihi üzerinde durmaz, sadece onun ibretli safhalarını ve öğüt alınacak bölümlerini birer misal şeklinde açıklar. Çünkü önemli olan, üzerinde durulması gereken şey, olayın kendisidir. Onun

1 Ebu Davud/Hudud: 28 - Nesâi/Hudud: 24 - İbn Mâce/Hudud: 12

cereyan ettiği yer ve tarih tarihçilerle coğrafyacılara bırakılır.

Ancak unutmamak gerekir ki, Lut Peygamber ve kavmi hakkındaki bilgi Arap Yarımadası'nda çok yaygındı ve olayın cereyan ettiği yöre çok iyi biliniyordu.

Kur'ân'da tam 27 yerde Lut ismi anılır. Bunun sebebi açıktır: Hayvanların bile yapmadığı şehevi, cinsel bir hayasızlığı yaygınlaştıran bir milletin din ve ahlâk yönünden nasıl bir çöküntü içinde bulunduğunu, kurtulması çok zor, hattâ imkânsız olan elim bir bataklığa nasıl düştüğünü anlatmakta, yaşayan milletler ve toplumlar için sayısız ders ve ibretler verilmektedir.

Günümüzde medeni (uygar) geçinen milletlerin sosyal hayatında bu tür cinsel sapıklıkların gün geçtikçe artıp yaygınlaştığı bir gerçektir. Hattâ başta İngiltere olmak üzere bazı batılı ülkelerde buna yasal yönden cevaz verildiğini gazetelerden okumaktayız. Hem batılı, hem de doğulu bazı ülkelerin semavi dinleri birer fantezi kabul etmeleri, devre dışı bırakıp maddeye yönelmeleri, yetişmekte olan genç kuşağın aklını ve zekâsını geliştirip ruhsal yapılarını aç ve susuz bırakıp ihmal ettiklerini, fiziksel yapılarını geliştirmek için her türlü sportif imkânlar hazırladıkları halde, kalplerini ve ruhlarını geliştirmek için hiçbir şey yapmadıklarını kim inkâr edebilir? Yeni kuşakların tek yönlü bir eğitimle yetiştirilip hayata itilmeleri, onları dengesizliğin ve bazen de anarşizmin ve cinsel sapıklığın kurbanları olma düzeyine getirmiştir.

O yüzden dünyada huzur, güven, sevgi, saygı, kardeşlik bağları kopmuş; aileler birer temel taşı olmaktan çıkmıştır. İslâm ülkelerinde bile maneviyat yer yer ağır yara almış; yetiştirilen genç kuşaklar yabancı kültürün istilasına uğratılıp asıl benliklerini kaybetme bedbahtlığına itilmişlerdir.

Yakın gelecekte bir uyanma, silkinme ve son Peygamber Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yüksek ahlâkına bir dönüş başlamazsa, dünyanın sonu felâket olacak; Allah'ın Nuh, Âd, Semud ve Lut kavimleri hakkında inen hükmü inecek ve işte o zaman dönüşü mümkün olmayan bir noktaya gelinmiş olacaktır. Bir üçüncü cihan harbi, nükleer bir savaş azıp tuğyan eden milletleri terbiye edecek, geriye kalan olursa belki onlar bir arayış ve gerçeği buluş basiretiyle yeniden bir hayat düzeni kurmaya çalışacaklar.

Böylece bir nükleer savaş, hem Nuh tufanından, hem de Âd ve Se-

mud kavimlerini yerle bir eden şiddetli kasırga ve depremlerden; harekete geçip kasabaları silen volkanlardan daha beter olacaktır. Gemi azıya alan bugünkü tuğyan ve ahlâksızlığı, Allah'ın inayeti tecelli etmezse, durduracak başka bir şey düşünemiyoruz.

Kur'ân, Lut kavminin cinsel sapıklığı sürdürmelerinde başta Lut Peygamber'in eşi olmak üzere kadınların çok nâzım rol oynadığına işarette bulunarak, ortaya çıkacak cinsel sapıklık, ahlaksızlık ve başıboşluğun temelinde kadının da bulunduğunu unutmamamızı tenbih ediyor.

Tarihte ahlâksızlığa pasveren, din ve faziletle alay eden ve bu değerleri küçümseyen milletlerin çok geçmeden -sünnetullah gereği- büyük bir felâketle karşılaştıkları, o yüzden birçok milletlerin ve kavimlerin yeryüzünden silindiği bir gerçektir. Geçmişten ders ve ibret almayan bir millet geleceğini sağlam temeller üzerine mümkün değil oturtamaz ve o bakımdan ömrü de pek kısa olur.

Sünnetullah dediğimiz ilâhi hüküm, bazı şartları ortaya çıkıp azgınlık, cinsel sapıklık ve ahlâksızlık belli bir kerteye gelince iner. Bu, ezelde hazırlanan ilâhi plân ve programın gereğidir. İnecek hükmün getireceği azap çok çeşitli ve farklıdır: Bazen şiddetli bir deprem, bazen önüne geçilmesi mümkün olmayan tayfun, bazen bir yanardağın harekete geçmesi, bazen felâkete dönüşen bir savaş ve bazen da salgın bir hastalık şeklinde ortaya çıkar. Tek taraflı yetişen yarım aydınlar bütün bu olayları, tabii birer hâdise kabul edip sebepleri ve onların bağlı bulunduğu kanunları harekete geçireni hesaba katmazlar. Oysa sık sık belirttiğimiz gibi, Allah (celle celaluhu) kâinatta cereyan eden olayları bir takım kanunlara ve sebeplere bağlamış, ama kanunları ve sebepleri kendi tasarrufunun dışında tutmamıştır. Sebepler, illetler hep O'nun kudret elinin altında bulunuyor, bazen olaylar, sebeplerin bağlı bulunduğu kanunlar gereği, bazen da Allah (celle celaluhu)'nun o sebepleri oluşturup harekete geçirmesiyle meydana gelir.

AHLAKİ VE SOSYAL YÖNÜ

Cinsel sapıklık, kadının şehvet meta'ı haline getirilmesi ve hemen hayatın her kesim ve safhasında kadının ticari reklâm aracı olarak kullanılması ve mevcut neşriyatın çoğunun belden aşağıya seslenip şehevi duyguları durmadan tahrik etmesi; eğitim sisteminin tek yanlı olması, önce ferdi, sonra aileyi ve sonra da bütün bir milleti dejenere edip ahlâki çö-

küntünün kurbanı yapar.

Lut kavmi bunun en açık örneklerinden biridir. Kur'ân bilhassa bu çirkin olayı münasebet düştükçe çeşitli yönleriyle anlatıp birer ibret levhası halinde gözlerimizin önüne serer. Tabii denilen ilâhi kanunları biz kendi arzumuza göre değiştirmek istiyoruz, oysa bu mümkün değildir. Bir kadın erkek olamaz ve erkeğin yaptığı işi yapamaz. Hiçbir cinsel sapıklık, evliliğin yerini dolduramaz. Din ve ahlâk dışı yapılan işlerde ve ekonomik rekabet ve çalkantıda; faiz ve sömürüde hiçbir kutsal değer yoktur. Şüphe edilmemelidir ki, mâbedler de okullar ve hastaneler kadar önemlidir. Birini bırakıp diğeriyle meşgul olmak bizi mutlu yarınlara götürmez. Sodom'da refah, neşe, hayat, kadın, mal ve mülk her şey vardı; mâbed, ibâdet, ahlâk ve fazilet yoktu. İşte Kur'ân bu gerçeğe parmak basıp biz insanları aydınlatıyor ve yarınlara daha imanlı, daha ahlâklı hazırlanmamızı, yetiştirdiğimiz nesillere çok iyi bir ahlâki miras bırakmamızı emrediyor.

FIKHI YÖNÜ

Kur'ân'da Lut kavmi'nin cinsel sapıklıkları açıklanırken olay "fahişe" tabiriyle belirtilmiştir. İsrâ ve diğer surelerde ise, bu tabir "zina" anlamına kullanılmıştır. O nedenle konumuzla ilgili âyeti tefsir edenlerin çoğu erkeğin erkekle cinsel temasta bulunmasını zina hükmü kapsamına almışlardır.

Ancak ilim adamlarımız böylesine şeni ve hayasızca cinsel sapıklıkta bulunana nasıl bir ceza verilmesi gereği üzerinde durmuş ve iki ana kaynağın ışığı altında farklı içtihat ve görüşler ortaya koymuşlardır:

a) İmam Mâlik'e göre, böyle bir suç işleyen adam ister evli, ister bekâr olsun, recmedilir. Mef'ul ise, ergen olmuşsa recmedilir.

b) Atâ' ve Nehai'ye göre, fail ile mef'ul evli iseler recmedilir; bekâr iseler hapis cezasıyla tecziye edilir. Medine'li İbn Müseyyeb de aynı görüştedir.

c) İmam Ebu Hanife'ye göre, bu hususta evli olan da, olmayan da ta'zir edilir, o fiile bir daha dönmemesi için gereken bazı cezalar verilir, ama recmedilmez.

d) İmam Şafii'ye göre, bunlar da zina haddiyle cezalandırılırlar, yani bekâr iseler, yüzer değnek vurulur; evli iseler recmedilirler.

Sahabe Devrindeki Uygulama

1- Birinci halife Ebu Bekir Sıddik (radıyallahu anh) devrinde, bu çirkin suçu işleyen Fücâe adında bir adam, Hz. Ali (radıyallahu anh)'ın da görüş ve tasvibi alınarak yakılmıştır.

2- İbn Zübeyir, Mekke'de emir iken, aynı suçu işleyen bir adam ateşe atılıp yakılmıştır.

3- Emevilerden Hişam b. Velid de aynı uygulamayı uygun görerek, bir iki kişiyi cezalandırmıştır.[1]

Müctehid imamlar, hiçbir canlının yakılarak tecziye edilmesinin doğru olmayacağını, bu hususta Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'den rivayet edilen hadislerin ışığında başka başka tecziye yollarına başvurulmasını söylemişlerdir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, cinsel sapıklığın en çirkinini işleyen ve gönderilen peygamberi dinlemeyip ona karşı azgınlık ve nefretle çıkan Lut kavminin ibretli akibeti açıklandı ve ahlâksızlığa pasveren kadrolar, idareciler uyarıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, ahlâksızlığın bir başka şeklini inkâr ve tuğyan potasında şekillendirip toplum yapısında güven, sevgi, saygı ve dayanışma duygularını yıkan Medyen halkından söz ediliyor; ölçü ve tartıda hile yapmaları konu edilerek, insan haklarına hileli yoldan el uzatan bir milletin yerlebir edildiği haber veriliyor.

وَإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا ۚ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ ۖ
قَدْ جَاءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ ۖ فَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ
أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا ۚ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ
مُؤْمِنِينَ ﴿٨٥﴾ وَلَا تَقْعُدُوا بِكُلِّ صِرَاطٍ تُوعِدُونَ وَتَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ

1 Tefsir-i Kurtubi: 7/244 - İlgili âyetin tefsiri.

مَنْ اٰمَنَ بِهٖ وَتَبْغُونَهَا عِوَجًا ۚ وَاذْكُرُوٓا اِذْ كُنْتُمْ قَلِيلًا فَكَثَّرَكُمْ ۖ وَانْظُرُوا كَيْفَ
كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿٨٦﴾ وَاِنْ كَانَ طَآئِفَةٌ مِنْكُمْ اٰمَنُوا بِالَّذِٓى اُرْسِلْتُ بِهٖ
وَطَآئِفَةٌ لَمْ يُؤْمِنُوا فَاصْبِرُوا حَتّٰى يَحْكُمَ اللّٰهُ بَيْنَنَا ۚ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ
﴿٨٧﴾ قَالَ الْمَلَاُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهٖ لَنُخْرِجَنَّكَ يَا شُعَيْبُ وَالَّذِينَ
اٰمَنُوا مَعَكَ مِنْ قَرْيَتِنَآ اَوْ لَتَعُودُنَّ فِى مِلَّتِنَا ۗ قَالَ اَوَلَوْ كُنَّا كَارِهِينَ ﴿٨٨﴾ قَدِ
افْتَرَيْنَا عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اِنْ عُدْنَا فِى مِلَّتِكُمْ بَعْدَ اِذْ نَجّٰينَا اللّٰهُ مِنْهَا ۗ وَمَا يَكُونُ
لَنَآ اَنْ نَعُودَ فِيهَآ اِلَّآ اَنْ يَشَآءَ اللّٰهُ رَبُّنَا ۗ وَسِعَ رَبُّنَا كُلَّ شَىْءٍ عِلْمًا ۗ عَلَى اللّٰهِ
تَوَكَّلْنَا ۗ رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَاَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ ﴿٨٩﴾ وَقَالَ
الْمَلَاُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهٖ لَئِنِ اتَّبَعْتُمْ شُعَيْبًا اِنَّكُمْ اِذًا لَخَاسِرُونَ ﴿٩٠﴾
فَاَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَاَصْبَحُوا فِى دَارِهِمْ جٰثِمِينَ ﴿٩١﴾ اَلَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا
كَاَنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا ۚ اَلَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَانُوا هُمُ الْخَاسِرِينَ ﴿٩٢﴾ فَتَوَلّٰى
عَنْهُمْ وَقَالَ يَا قَوْمِ لَقَدْ اَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّى وَنَصَحْتُ لَكُمْ ۚ فَكَيْفَ اٰسٰى
عَلٰى قَوْمٍ كَافِرِينَ ﴿٩٣﴾

85- Medyen (halkına da) kardeşleri Şuayb'ı (uyarıcı bir peygamber olarak) gönderdik. "Ey kavmim, dedi, Allah'a ibâdet edin, O'ndan başka sizin tanrınız yoktur. Doğrusu Rabbinizden size açık bir belge geldi. Artık ölçü ve tartıyı tam tutun; insanların eşyasını (ölçüp tartarken onlara) haksızlık etmeyin ve bir de yeryüzünde düzen sağlanmışken bozgunculuk edip fesat çıkarmayın. Eğer cidden inanıyorsanız, bu (haber verdiğim husus) herhalde sizin için hayırlıdır.

86- Allah'a imân edenleri tehdit ederek ve Allah'ın yolundan alıkoyarak öyle her yolda -o yolun eğriliğini arzu ederek- oturmayın. Bir düşü-

nün, bir zamanlar az idiniz, O sizi çoğalttı, bozgunculuk yapıp fesat çıkaranların sonunun ne olduğuna bir bakın!

87- İçinizden bir kısmı benimle gönderilen (ilâhi vahye) inanmış ve bir kısmı da inanmamışsa, Allah aramızda hükmedinceye kadar sabredin. Allah hükmedenlerin en hayırlısıdır.

88- Kavminden büyüklük taslayan ileri gelenler dediler ki: "Ey Şuayb! Ya milletimize (dinimize) dönersiniz ya da andolsun ki seni de, seninle beraber imân edenleri de kasabamızdan çıkarırız." O da: "İstemesek de mi?" dedi.

89- Allah bizi kurtardıktan sonra dininize dönecek olursak, elbette Allah'a yalan ile iftira etmiş oluruz. Dininize dönmemiz artık bize yakışmaz ve uygun olmaz; meğerki Allah dilemiş olsun... Rabbimiz ilim yönünden her şeyi kapsayıp kuşatmıştır. Biz ancak Allah'a güvenip dayanmışızdır. Ey Rabbimiz! Bizimle kavmimiz arasında hak ile fetihte bulun; sen fetihte bulunup hükmedenlerin en hayırlısısın.

90- Kavminden inkâra sapan ileri gelenler: "Şuâyb'a inanıp uyarsanız andolsun ki o takdirde ziyana uğrayanlardan olursunuz!" diyerek (tehdidde bulundular).

91-92- Bunun üzerine onları müthiş sarsıntı yakalayıverdi ve (böylece) kendi yurtlarında oldukları yerde dizüstü çöküp kaldılar; Şuayb'ı yalanlayanlar sanki orada hiç şen-şatır yaşamamış gibi oldular. Şuayb'ı yalanlayanlar ziyana uğrayanların tâ kendileri oldular.

93-Ve artık Şuâyb onlardan yüzçevirip uzaklaşırken ey kavmim, dedi, yemin ederim ki, size Rabbimin buyruklarını tebliğ ettim ve size (gereken uyarı ve) öğütte bulundum. Bu durumda küfürde (ısrar edip kalan) bir kavim için ne diye tasalanayım.

Şuayb Peygamber ve Medyen

Müfessirlerle tarihçilerin tesbitine göre, kuvvetli bir ihtimalle, Şuayb Peygamber, baba tarafından İbrahim Peygamber'e, ana tarafından Lut Peygamber'e ulaşır; böylece iki cihetle peygamber torunudur.

Medyen, Filistin ile Hicaz arasında Kızıl Deniz sahilinde bir bölgenin ve o bölgede yer alan en büyük şehrin ismidir.

Tevrat'ın Tekvin bölümünde İbrahim Peygamber'in Ketura adındaki hanımından Medan ile Miden adında iki oğlu daha dünyaya geldiğinden söz edilir ki, Medyen yöresine yerleştikleri için o bölge onların ismiyle tanınıp anılmıştır.

Medyen Halkı

Yine hem yakınlık, hem tarih, hem de kalıntı bakımından Araplarca bilinen Medyen bölgesine gönderilen Şuayb Peygamber ve hak dine yaptığı davet misal veriliyor. Âd ve Semud kavimlerinin helakına sebep olan küfür, azgınlık ve ahlâksızlığın bir benzerinin de Medyen halkında bulunduğu konu ediliyor. Lut kavminden sonra gönderilen peygamberlere karşı gelenlerle, son peygamber Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'e karşı gelenler arasında da benzerlik bulunduğu hatırlatılıyor.

Bu benzerliği özetleyip maddeleştirecek olursak konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı oluruz; şöyle ki:

1- Peygamberlerin getirip tebliğe çalıştıkları ilâhi emirleri ve açık belgeleri yalanlamak.

2- Haklara tecavüz edip ölçü ve tartıyı noksan kullanmak.

3- Dünyalığı amaç seçip iradeyi nefis ve İblis'in eline bırakmak.

4- Peygambere imân eden zayıfları, köle ve kimsesizleri tehdit etmek. Yolları ve kavşak noktaları işgal edip peygamberle görüşmek isteyenlere engel olmak.

5- Peygamber ve ona uyanları küfre döndürmek için bazı çirkin tertiplere başvurmak.

7- Peygamber ve arkadaşlarını öz yurtlarından çıkarmayı düşünüp bunun için zorlayıcı müeyyideler uygulamak.

Medyen putperestlerinin daha çok üzerinde durdukları bu yedi maddenin bir benzerinin Mekke putperestleri arasında da câri olduğunu görüyoruz. Çünkü küfrün amacı ve hedefi birdir; vasıta ve metodu değişiktir.

Kur'ân geçmiş milletlerden dört kavmin hakka, doğruya, ahlâk ve fazilete karşı başkaldırmalarını on kadar özlü ve ibretli safhalarıyla açıklarken, cehalet ve inkârın kavim ve milletleri nasıl kemirip tükettiğini, Cenâb-ı Hakk'ın kendisini tanımayanları nasıl silip yok ettiğini; iman edip imanını

akıl ve idrâkiyle birleştirenleri sonunda başarıya eriştirerek fazilet dolu bir hayat yaşattığını tarihi belgelerle insan aklına seslenip açıklamaktadır.

Kur'ân'daki ilâhi metoda göre, tarihte meydana gelen önemli olayların tarihi, olayları oluşturanların listesi ve olayın detayı önemli değildir. Önemli olan, geçmişten öğüt ve ibret alınacak safhalardır.

Kur'ân'ın katıksız Allah sözü olduğunu, Tevrat ve İncil'in bugünkü halleriyle bu özelliklerinin önemli bir kısmının kaybolduğunu ispat için sözü edilen tarihi kıssaların anlatım ve işleniş metoduna bakmak kâfidir.

Kur'ân yedi maddelik bir açıklama ile yıkılıp yok olan bir milletin sosyal, ekonomik, psikolojik, dini, ahlâki, ticari ve beşeri ölçülerini birer komprime halinde sergiler. Bu usul ve üslubun; anlatım ve özetlemenin bir benzerini başka bir kitapta görmek pek mümkün değildir.

Kur'ân'ın Medyen halkı hakkında belirttiğimiz ölçüler çerçevesinde verdiği bilgileri maddeleştirelim:

1. Medyenli'ler katıksız putperesttirler. Tevhid inancı o bölgede de bozulup yerini çok ilâhlı bâtıl bir inanca bırakmıştır.

2. Allah'ı tanımadıkları, O'na ibâdet etmedikleri kesindir.

3. Peygamberle birlikte onlara çok açık belgeler ve mu'cizeler gönderilmiştir. Buna rağmen önyargı haline gelen çok tanrı inançlarını değiştirmek mümkün olmamıştır.

4. Ticari ahlâkları son derece bozuktur. Çevre kabile ve milletlerle irtibatları tam bir güvensizliğe dönüşmüştür.

5. İnsan haklarına tecavüzü sanat veya âdet haline getirmişlerdir.

6. Din ve vicdan hürriyeti tek yanlıdır. Putperest olmayanların hiçbir değer ve itibarı yoktur.

7. Allah (celle celaluhu)'nun koymuş olduğu düzen ve dengeyi durmadan bozmaktadırlar.

8. Halkı hakka inanmaktan alıkoyanlar daha çok makam ve servet sahipleridir.

9. Ülkenin mukadderatını elinde tutanlar durmadan kötü örnekler sergilemektedirler. O yüzden halkta bir salah alâmeti görmek mümkün değildir.

10. Kendilerini bu noktaya getirenleri Allah (celle celaluhu) affetmez. O yüzden Medyenli'ler en ağır tokatı kâinatta hâkim olan ilâhi denge ve düzen kanunundan yeyip her şeylerini kaybetmişlerdir.

11. Geçmişten ders ve ibret almadıkları için sonları hüsran olmuştur.

12. Halen yeryüzünde yaşamakta olan milletler de kendilerini onların eriştiği kerteye getirdikleri takdirde ilâhi hükmün tecellisinden kurtulamayacaklardır. Nitekim Mekkeli'lerin sonu da bir başka oldu, üzerlerine maddi bir azap inmedi, mağrur başlarını eğecek, sahte gururlarını kıracak, Kabe sahipliğine lâyık olmadıklarını anlatacak, eğitilip öğretilmeye çok muhtaç bulunduklarını gösterecek bir fetih ordusu gönderildi. Bu, inen şamarın en hafifi sayılır.

İnananlar ve İnanmayanlar

وَإِنْ كَانَ طَآئِفَةٌ مِنكُمْ ءَامَنُوا بِالَّذِى أُرْسِلْتُ بِهِۦ وَطَآئِفَةٌ لَّمْ يُؤْمِنُوا

"İçinizden bir kısmı benimle gönderilen (ilâhi vahye) inanmış ve bir kısmı da inanmamışsa..."

Mealindeki âyetle, sonunda kimlerin başarılı olacağı üzerinde durularak, hakkın eninde sonunda üstün geleceği haber veriliyor.

İlkel bir milletin yapısında yeralan insanların bir kısmı inanır, bir kısmı inanmazsa, tartışma, sürtüşme, vuruşma kaçınılmaz olur; kin ve nefret kabarıp huzursuzluk için en uygun ortamı oluşturur. Hele inanmayanlar çoğunlukta ise, durum daha da vahimleşir ve böylece din ve vicdan hürriyeti ayaklar altına alınıp insan haysiyeti sıfıra düşürülür.

Kur'ân, ilgili âyetlerle Şuayb Peygamber'in ilâhi vahye dayanarak böylesine bozuk ve karışık bir ortamda nasıl bir metot uyguladığını çok kısa, fakat anlamlı birkaç cümleyle açıklamaktadır: İmân eden ahlâklılar çoğunlukta ise, inanmayanlara karşı bir tecavüz söz konusu değildir. Çünkü gerçek din; akıl, irade, idrâk ve vicdan işidir. Zorla din ve dindarlık olmaz. İnanmayanlar çoğunlukta ise, onlardan her ân bir tecavüz ve haksızlık beklenebilir. Çünkü küfür seviyesizdir, şarlatandır, mütecavizdir. O durumda günün şartlarını dikkate alarak dini ve güzel ahlâkı en uygun ve en çekici bir metotla yavaş yavaş öğretmeye çalışmak ve karşıdan gelen hezeyan ve sataşmalara misliyle cevap vermeyip olgunluk göstermek gerekir.

İşte Kur'ân bize bu metodu verirken sünnetullah gereği, inananlarla inanmayanlar arasında Cenâb-ı Hak adaletiyle hükmedinceye, dengeyi sağlayıp hakkı üstün kılıncaya kadar sabırlı olmayı öğütlüyor:

"İçinizden bir kısmı benimle gönderilen (ilâhi vahye), inanmış ve bir kısmı da inanmamışsa, Allah aranızda hükmedinceye kadar sabredin. Allah hükmedenlerin en hayırlısıdır."

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, 13 yıllık Mekke devrinde bu metottan ayrılmamış, her zaman sabretmesini bilmiş ve sabretmeyi tavsiye etmiştir. Sonunda Allah (celle celaluhu) hükmünü verdi. Medine'ye hicret emri geldi ve dokuz, on yıl sonra mü'minler güçlenip Mekke'yi kansız fethetmeye muvaffak kılındılar.

Din Ve İmanı Vatana Tercih Etmek

لَنُخْرِجَنَّكَ يَا شُعَيْبُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَكَ مِنْ قَرْيَتِنَآ اَوْ لَتَعُودُنَّ فِى مِلَّتِنَا

"Ey Şuayb ya milletimize (dinimize) dönersiniz ya da andolsun ki, seni de, seninle beraber iman edenleri de kasabamızdan çıkarırız."

Şuayb Peygamber'le Medyenliler'in ileri gelenleri arasında geçen çetin tartışma, bize bir başka önemli hususu öğretmektedir: Allah'a ve Peygamberine imân eden bir mü'min, dini terkle yurdunu terk arasında bir tercihe zorlanırsa, o takdirde inanç ve vicdan, din ve fazilet hürriyeti ve hakkı verilmeyen bir vatanı terketmesi hayırlıdır. Çünkü insan kendi topraklarında din, düşünce, ibâdet hürriyeti içinde bağımsız yaşama şansına sahip bulunduğu ölçüde vatandaştır. Bunlardan biri haksız ve yersiz kısıldığı veya yasaklandığı gün vatandaşlık hakları zedelenir ve üzerinde yaşanılan toprak vatan olma ölçü ve anlamını yitirir. Son yıllarda Bulgaristan ve Yunanistan'da Müslümanlara yapılan baskı ve işkence bunun hazin örneklerinden biridir.

Şuayb Peygamber'in kendi yurdundan çıkarılma tehdidine karşılık, inandığı yoldan ayrılmayacağı, gerektiğinde vatanını terkedeceği çok veciz bir anlatımla belirtilmekte ve bu açıdan mü'minlere miras kalan bir metot gösterilmektedir. Ondan önce İbrahim Peygamber'in kendi ülkesini terketme zorunda kalması, Musa Peygamber'in Mısır'dan göçetmesi ve son olarak Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Mekke'den Medine'ye hicreti, hep küfrün saldırı ve baskısından; din ve vicdan, düşünce ve inanç

hürriyeti tanımamasından kaynaklanmıştır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, kendilerini bütünüyle dünyalığa verip nefis ve şehvetleri doğrultusunda yaratıldıkları yüksek gayeden uzaklaşan inkarcı azgın milletlerin sonlarının felâketle noktalandığı belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle, sözü edilen kavim ve milletler bâtılda ısrar edince, doğru yolu seçerler diye bir takım sıkıntılara uğratıldıkları, bunaldıktan sonra sıkıntının kaldırılıp ferahlatıcı bir havanın estirildiği konu ediniliyor ve Mekkeli'lerin açlıktan ağızları kokacak kadar kıtlıkla yüz yüze geldiklerine ve böylece bir denemeye tabi tutulduklarına işaret ediliyor. Buna rağmen dönüş yapmadıkları takdirde ilâhi hükmün ineceği haber verilerek, gereken uyarı -ilâhi rahmet gereği- yapılıyor.

وَمَآ اَرْسَلْنَا فِى قَرْيَةٍ مِنْ نَبِىٍّ اِلَّآ اَخَذْنَآ اَهْلَهَا بِالْبَأْسَآءِ وَالضَّرَّآءِ لَعَلَّهُمْ
يَضَّرَّعُونَ ﴿٩٤﴾ ثُمَّ بَدَّلْنَا مَكَانَ السَّيِّئَةِ الْحَسَنَةَ حَتّٰى عَفَوْا وَقَالُوا قَدْ مَسَّ
اٰبَآءَنَا الضَّرَّآءُ وَالسَّرَّآءُ فَاَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٩٥﴾ وَلَوْ اَنَّ اَهْلَ
الْقُرٰٓى اٰمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَرَكَاتٍ مِنَ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ وَلٰكِنْ
كَذَّبُوا فَاَخَذْنَاهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩٦﴾ اَفَاَمِنَ اَهْلُ الْقُرٰٓى اَنْ يَأْتِيَهُمْ
بَأْسُنَا بَيَاتًا وَهُمْ نَآئِمُونَ ﴿٩٧﴾ اَوَاَمِنَ اَهْلُ الْقُرٰٓى اَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا ضُحًى
وَهُمْ يَلْعَبُونَ ﴿٩٨﴾ اَفَاَمِنُوا مَكْرَ اللّٰهِ فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللّٰهِ اِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ
﴿٩٩﴾ اَوَلَمْ يَهْدِ لِلَّذِينَ يَرِثُونَ الْاَرْضَ مِنْ بَعْدِ اَهْلِهَآ اَنْ لَوْ نَشَآءُ اَصَبْنَاهُمْ
بِذُنُوبِهِمْ وَنَطْبَعُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿١٠٠﴾ تِلْكَ الْقُرٰى نَقُصُّ
عَلَيْكَ مِنْ اَنْبَآئِهَا وَلَقَدْ جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا
كَذَّبُوا مِنْ قَبْلُ كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِ الْكَافِرِينَ ﴿١٠١﴾ وَمَا وَجَدْنَا

لِأَكْثَرِهِم مِّنْ عَهْدٍ ۖ وَإِن وَجَدْنَا أَكْثَرَهُمْ لَفَاسِقِينَ ﴿١٠٢﴾

94- Hangi memlekete bir peygamber gönderdiysek mutlaka ora halkını, yalvarıp yakarsınlar (gafletten uyansınlar) diye bir takım sıkıntı, darlık ve şiddete (tâbi) tutup (hırpalamışızdır).

95- Sonra da bu tür kötülüğü iyiliğe çevirmişizdir, o kadar ki, çoğalmışlar ve "doğrusu atalarımıza da (bu gibi) sıkıntı ve darlık dokunmuş, bolluk ve ferahlığa kavuşmuşlardı" demişlerdi de o sebepten haberleri olmadan ansızın onları tutup (mahvetmiştik).

96- Eğer o kasabaların halkı (dosdoğru) inanıp (inkâr, inat ve azgınlıktan) sakınsalardı, elbette üzerlerine gökten ve yerden bereket (kapı) larını açardık; ama ne yazık ki (Hakk'ı) yalanladılar, biz de onları kazandıkları (kötülük ve haksızlıktan dolayı kahrımızla) yakaladık.

97- Kasabalar halkı geceleyin uykuda iken azabımızın (ansızın) kendilerine gelmesinden güvende midirler?

98- Veya kasabalar halkı, oynayıp eğlenirlerken kuşluk vakti kendilerine gelecek azabımızdan emin midirler?

99- Yoksa onlar Allah'ın kurduğu düzen ve tedbirden güvende midirler? Oysa Allah'ın kurduğu düzen ve tedbirden ancak kendilerine yazık edenler güvende olurlar.

100- Önceki (yaşayan) yerlilerinden sonra yeryüzüne vâris olanlar şu gerçeği hâlâ anlayamadılar mı? Dilemiş olsaydık onları da günahları karşılığında felâkete uğratır ve kalpleri üzerine mühür basardık. (Böylece) işitmez ve anlamaz duruma gelirlerdi.

101- İşte bu kasabaların haberlerinden ve durumlarından bir kısmını sana anlatıyoruz. Andolsun ki peygamberleri, onlara açık belgelerle (mu'cizelerle) geldiler, ama daha önce yalanladıkları şeye inanmak istemediler. İşte böylece Allah inkâra saplanıp kalanların kalblerini mühürler.

102- Biz onların çoğunda ahde vefanın (izini) bulamadık. Çoğunu, şüphe yok ki fâsık (ilâhi buyruk ve sınırın dışına çıkmış) bulduk.

İLGİLİ HADİSLER

"Mü'minin (her hali) hayret uyandırıcıdır: Allah onun hakkında ne kadar kaza (ve kader) meydana getirirse, mutlaka onun için hayırlı olur. Başına bir sıkıntı ve darlık gelir de ona sabrederse, yine onun için hayırlı olur; bir ferahlık ve genişliğe kavuşur da şükrederse, yine onun için hayırlı olur."[1]

Kudsi hadis:

Allah (celle celaluhu) **buyurdu: "Doğrusu ben kullarımı bâtıldan uzak, Hakk'a yönelik yarattım. Sonra şeytanlar gelip onları saptırıp dinlerinden uzaklaştırdılar; benim onlara helâl kıldıklarımı haram saydılar."**[2]

"Doğan her çocuk fıtrat (Allah ve din duygusu) üzere doğar. Sonra ana-babası onu ya Yahudileştirir, ya Hristiyanlaştırır ya da Mecusileştirir."[3]

İnsanın İki Yönlü Eğilimi

وَمَآ اَرْسَلْنَا فِى قَرْيَةٍ مِنْ نَبِيٍّ اِلَّآ اَخَذْنَآ اَهْلَهَا بِالْبَأْسَآءِ وَالضَّرَّآءِ

"Hangi memlekete bir peygamber gönderdiysek mutlaka oranın halkını, yalvarıp yakarsınlar diye bir takım sıkıntı, darlık ve şiddete (tabi) tutup (hırpalamışızdır)."

İnsan, kendinde hem hayvani, hem meleki sıfatları taşıyan ve hayatı boyunca bu sıfatların çizdiği zikzaklı yolda yürüyen bir canlıdır. Hangi sıfatın eğilimi ağır basarsa, insan o sıfatla ilgili varlığa daha çok yaklaşmış olur.

Refah artar da mutluluk güleryüzünü gösterdiği zamanlarda insan yüce âleme ilgisiz kalır ve meleki yanı iyice zayıflar veya o sıfatı kaybedecek kadar plândaki yerinden kayarsa, yaratıldığı gaye ve hikmete arka çevirmiş olur. Bu durumda hayvani sıfatlar akla ve mantığa üstünlük sağlar; kutsal değerler unutulur ve sonunda insan nefis ve şehvetin esiri haline gelir.

Bir süre sonra felâket zili çalıp dert ve belâ art arda kendisini izlediğinde ise, düştüğü bataklığın, daldığı gafletin farkına az veya çok varmaya

---

1 Müslim/Zühd: 64 - Darİmi/Rikak: 61 – Ahmed: 5/24.

2 Müslim.

3 Buhari/Cenaiz: 80, Tefsir: 30, Kader: 3 - Müslim/Kader: 22, 23, 24 - Ahmed: 2/315, 346.

başlar. Felâketler ve sıkıntılar dört yandan kendisini kuşatıp umut ışığının söndüğünü veya sönmek üzere olduğunu görünce, en büyük umut olan ve her ân kullarına rahmet kapısını açık tutan âlemlerin Rabbine yönelme ihtiyacını duyar. Çünkü yaratılışında bu maya mevcuttur; Allah ve din duygusu onun ruhuna işlenmiştir. Şehevi duygular, geçici mutluluklar, mal ve makam sarhoşluğu o mayayı küllemiş durumdadır. Küller kalkınca o ortaya çıkma imkânını bulur.

İşte ondan dolayı bir ülke halkı kutsal değerlerden uzaklaşır, hayvani sıfatların tesirinde kalır ve böylece yüce âlemden ilgisini keserek eriştiği nimetin sarhoşluğu içinde Allah'a başkaldırırsa, Allah onları bu sakıncalı yoldan çevirmek için uyarıcı, yol gösterici, hakkı tebliğ edici peygamberler veya peygamber ilmine vâris olan mürşitler gönderir. Bu arada fıtratlarındaki Allah ve din duygusunu örten nefis ve şehvet perdesini kaldırmak için şiddet, sıkıntı, üzüntü, açlık ve hastalık gibi sebepleri harekete geçirir.

Bu durumda kimin ruhundaki cevher ilâhi hidâyet güneşinden yararlanma istidadında ise, gönderilen uyarıcıya inanıp bağlanır. İsa Peygamber'e inanan havariler gibi... Sonuç olarak, gönderilen peygamber veya vârisinin hikmeti belirginleşir; ilâhi rahmet gazabının önünde yürüyerek saadet havasını estirir. O sonsuz kudret, inen sıkıntı ve kötülükleri sevince ve iyiliğe döndürür.

Aradan uzun yıllar geçer, yeni kuşaklar ortaya çıkar; nüfus ve servet artışı göz ve gönül dolduracak dereceye ulaşır; derken yine Hak'tan uzaklaşma, azgınlık, şımarıklık ve inkâr fırtınası kendini hissettirir. Gaflet bulutları milletin ufuklarını kaplayıp karartır ve ardından yine sıkıntı, ıstırap, felâket ve musibetler peş peşe sıralanır. Aklı ermeyenler, intibaha gelmeyenler, "Eh ne yapalım, atalarımız da bu gibi zikzaklı yollardan gelip geçmişlerdi.." diyerek kendilerini avutmaya çalışırlar da Hakk'a yüzçevirmeyi bir türlü akıllarından geçirmezler. O sebeple sünnetullah gereği o kavim ya da millet üzerine ilâhi emrin inmesi kaçınılmaz olur.

O halde kâinatta bilinen ve bilinmeyen câri kanunlara, diğer bir deyimle sünnetullah'a uymak ve dejenere olmaya, yozlaşıp sapıtmaya yol açacak bir çevre oluşturmamak bir zarurettir.

Göğün ve Yerin Bereketi

وَلَوْ اَنَّ اَهْلَ الْقُرٰٓى اٰمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَرَكَاتٍ مِنَ السَّمَّآءِ وَالْاَرْضِ

"Eğer o kasabaların halkı inanıp sakınsalardı, herhalde üzerlerine gökten ve yerden bereket (kapı)larını açardık."

Kur'ân'da ilgili âyetle söz konusu edilen bereket, maddi refahla birlikte kalplerde fışkıran sağlam imân, vicdanları geliştiren kanaat, insancıl duygu; ruhlara gıda veren Allah ve din sevgisidir. Gerçek bereket budur; tek yönlü bereket yeterli değildir. O halde sadece ekonomik yapısını geliştirip düzene sokan, fakat kutsal değerlere lâyık olduğu yeri ve önemi vermeyerek maddeyi heykelleştiren kavim ve milletler, her şeye rağmen huzursuz ve güvensizdirler. Çünkü ölümü ve ötesini fısıldayan ne bir haber, ne de ebediyen mutlu olmayı va'deden bir ses onların ülkesinde duyulmamaktadır. Allah'a ve ahirete bilerek inanan insanın ruh ikliminde oluşturduğu ölçü ve denge onlarda sağlanmadığı için de mal ve servetin bolluğu feyizli, huzurlu ve güvenli bir ortam getirememiştir. O bakımdan kazanılan servet, elde edilen refah bir hiç uğruna akıp gitmekte, inanmayanların bir dereceye kadar umudu ve ondan sonra umutsuzluğu olmaya devam etmektedir.

İlgili âyetle, dünya ile âhiretin, maddeyle mânanın, bedenle ruhun paralel ilgi görmesi telkin edilirken, ilâhi dini gönülden benimseyip gereğince amel etmenin mutluluk, feyiz, bereket ve umut kaynağı olduğu ilham ediliyor. Dinsiz bir hayatın ruh ve vicdan için bir işkence, kalp için bir ağırlık ve yük olacağı dolaylı şekilde anlatılıyor.

İnkarcıların Kalplerinin Mühürlenmesi

كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِ الْكَافِرِينَ

"İşte böylece Allah inkâra saplanıp kalanların kalplerini mühürler."

İlgili âyetle gelip geçen milletlerin yanlış tutumlarının, inkârda inat ve ısrar etmelerinin faturasının çok ağır olduğuna işaretle Mekke halkı uyarılıyor. Sonra da gözler önüne serilen belgelere, açık mu'cizelere rağmen daha önce yalanladıkları şeye inanmak istemediklerine atıfta bulunularak çoğunda ahde vefanın izine rastlanmadığı, o yüzden kalplerinin mühürlendiği bildiriliyor.

Önce şunu belirtelim ki, bir kalp mühürlenecek düzeye gelmedikçe Allah (celle celaluhu) onu mühürlemez. Bir hayvan yemekten ve içmekten kesilip can çekiştirme durumuna, kısırlaşıp yararsız hale gelmedikçe kolay kolay kasabın bıçağına teslim edilmez. Bir insan da kalbini ve ruhunu yüce âlemden inen her türlü feyiz ve rahmete kapalı tutmadıkça, gösterilen ilâhi belgelere kayıtsız ve ilgisiz kalmadıkça kalbi mühürlenmez. Dönüşün, ahde vefanın eseri kalmayınca, ilâhi hüküm iner. Ve işte o zaman ne hidâyet güneşi o kalbe doğar, ne de Peygamber sünnetinin nuru yansır. Kör olarak yaşar, kör olarak kabrinden kalkar.

Tarihte isimleri anılan birçok kavim ve milletlerin Allah'a ve Peygamberlere karşı olumsuz tutumlarıyla Mekkeliler'in son dine karşı tutumları arasındaki benzerlik o kadar açıktır ki, Kur'ân yer yer bunu belirtmekte ve tarihin tekerrür edeceğine işarette bulunmaktadır. Nitekim tarih Mekkeli'ler hakkında da tekerrür etti, aradan birkaç yıl geçince mağrur başları yerlere kadar eğildi. Düne kadar alaya aldıkları, küçümseyip hakir gördükleri mü'minlere uymaktan başka çareleri kalmadı. Kabe'ye yaklaştırmadıkları Bilâl, onların gözlerinin önünde Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in emriyle Kabe'nin damına çıkarılarak Allah'ın birliğini, Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in hak Rasul olduğunu ilân etti.

Keza bu günlerin çok yakın olduğuna işaretle bir yandan Mekkeliler'e son uyarılar yapılıyor, bir yandan da mü'minler teselli edilerek ilâhi yardımın pek yakın olduğu müjdesi veriliyordu,

Allah (celle celaluhu)'nun plân ve programını bilen Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, müşriklerin her türlü azgınlık, taşkınlık, şarlatanlık ve ölçüsüzlüklerine karşı sabrediyor; İslâm'ın ebediyete uzanan nurunu kalp ve kafalara yansıtmaya çalışıyordu. O gün için bundan daha güzel bir yol ve metot söz konusu değildir. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) nasıl suyun bölünmezliğini, onu oksijen ve hidrojene ayırınca su olmaktan çıkacağını biliyorduysa, insanın da beden ile ruhunu birbirinden ayırmanın onu insanlıktan çıkaracağını öylece biliyor ve her sıkıntıya göğüs gerip insanın bu iki ayrı varlığı arasında en sağlam irtibatı eğitim yoluyla sağlamaya çalışıyordu. O bakımdan kavga yerine barışı, kan dökme yerine insan hayatının önemini, bölünme yerine birleşmeyi, sınıf farkı yerine eşitlik ve kardeşliği telkin ederek günün şartlarına ve mevcut ortama göre bir strateji uyguluyordu.

İşte bu, her çağda dikkatten uzak bulundurulmayacak bir metottur ki, Kur'ân birçok âyetlerle onu anlatıyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, insanların nefis ve İblis'in şer ikliminden uzaklaştırılıp kutsi âlemin ferahlatıcı, umut ve huzur, güven ve kalp yatışkanlığı verici iklimine eriştirmek için her kavim ve millete birer uyarıcı ve yüce âlemden saadet müjdesini haber veren bir peygamber gönderildiği konu edildi. Sonra da inkâr ve tuğyanda ısrar edenlerin, dönüş yaparlar diye bir takım sıkıntılarla denendikleri anlatıldı.

İmân edip ahlâkını güzelleştiren her milletin maddi ve manevi alanlarda göklerin ve yerin bereketlerine lâyık oldukları belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle çok ibretli ve önemli tarihi bir misal veriliyor: Musa Peygamber ile Fir'avn kıssası detaylı biçimde anlatılarak hakkın eninde sonunda başarıya erişeceği, bâtılın ise, yıkılıp yok olacağı ana hatlarıyla gözler önüne seriliyor ve böylece önce Mekkeli putperestler, sonra da yaşamakta olan inkarcı kavim ve milletler uyarılıyor.

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسٰى بِاٰيَاتِنَآ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۟ئِهٖ فَظَلَمُوا بِهَا ۚ فَانْظُرْ
كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿١٠٣﴾ وَقَالَ مُوسٰى يَا فِرْعَوْنُ اِنِّى رَسُولٌ مِنْ
رَبِّ الْعَالَمِينَ ۚ ﴿١٠٤﴾ حَقِيقٌ عَلٰٓى اَنْ لَآ اَقُولَ عَلَى اللّٰهِ اِلَّا الْحَقَّ ۗ قَدْ جِئْتُكُمْ
بِبَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ فَاَرْسِلْ مَعِىَ بَنِٓى اِسْرَٰٓءِيلَ ۖ ﴿١٠٥﴾ قَالَ اِنْ كُنْتَ جِئْتَ بِاٰيَةٍ
فَأْتِ بِهَآ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿١٠٦﴾ فَاَلْقٰى عَصَاهُ فَاِذَا هِىَ ثُعْبَانٌ مُبِينٌ ۚ
﴿١٠٧﴾ وَنَزَعَ يَدَهُ فَاِذَا هِىَ بَيْضَآءُ لِلنَّاظِرِينَ ۧ ﴿١٠٨﴾ قَالَ الْمَلَاُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ
اِنَّ هٰذَا لَسَاحِرٌ عَلِيمٌ ۙ ﴿١٠٩﴾ يُرِيدُ اَنْ يُخْرِجَكُمْ مِنْ اَرْضِكُمْ ۖ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ
﴿١١٠﴾ قَالُٓوا اَرْجِهْ وَاَخَاهُ وَاَرْسِلْ فِى الْمَدَآئِنِ حَاشِرِينَ ۙ ﴿١١١﴾ يَأْتُوكَ بِكُلِّ
سَاحِرٍ عَلِيمٍ ﴿١١٢﴾ وَجَآءَ السَّحَرَةُ فِرْعَوْنَ قَالُٓوا اِنَّ لَنَا لَاَجْرًا اِنْ كُنَّا نَحْنُ

الْغَالِبِينَ ﴿١١٣﴾ قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ لَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿١١٤﴾ قَالُوا يَا مُوسَىٰ إِمَّا أَنْ
تُلْقِيَ وَإِمَّا أَنْ نَكُونَ نَحْنُ الْمُلْقِينَ ﴿١١٥﴾ قَالَ أَلْقُوا ۚ فَلَمَّا أَلْقَوْا سَحَرُوا أَعْيُنَ
النَّاسِ وَاسْتَرْهَبُوهُمْ وَجَاءُوا بِسِحْرٍ عَظِيمٍ ﴿١١٦﴾ وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ أَلْقِ
عَصَاكَ ۚ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ ۚ ﴿١١٧﴾ فَوَقَعَ الْحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۚ
﴿١١٨﴾ فَغُلِبُوا هُنَالِكَ وَانْقَلَبُوا صَاغِرِينَ ۚ ﴿١١٩﴾ وَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سَاجِدِينَ ۚ ﴿١٢٠﴾
قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٢١﴾ رَبِّ مُوسَىٰ وَهَارُونَ ﴿١٢٢﴾ قَالَ فِرْعَوْنُ آمَنْتُمْ
بِهِ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ ۚ إِنَّ هَٰذَا لَمَكْرٌ مَكَرْتُمُوهُ فِي الْمَدِينَةِ لِتُخْرِجُوا مِنْهَا
أَهْلَهَا ۚ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿١٢٣﴾ لَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ ثُمَّ
لَأُصَلِّبَنَّكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٢٤﴾ قَالُوا إِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ ۚ ﴿١٢٥﴾ وَمَا تَنْقِمُ مِنَّا إِلَّا
أَنْ آمَنَّا بِآيَاتِ رَبِّنَا لَمَّا جَاءَتْنَا ۚ رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَوَفَّنَا مُسْلِمِينَ ۚ ﴿١٢٦﴾

103- Sonra da onların ardından Musa'yı âyetlerimizle Fir'avn'a ve (onun meclisinde yer alan, itibar gören) ileri gelenlerine gönderdik. Âyetlerimize karşı haksızlıkta bulundular ama (sen) fesat çıkarıp (Hakk'a karşı gelenlerin) sonunun nasıl olduğuna bir bak!

104- Musa dedi ki: Ey Fir'avn! Şüphesiz ki ben, âlemlerin Rabbinden (görevlendirilip gönderilen) bir peygamberim.

105- Bana yakışıp yaraşan, Allah'a karşı ancak gerçeği söylemekliğimdir. Doğrusu size Rabbinizden açık bir belge (mu'cize) ile geldim; artık İsrâiloğulları'nı benimle beraber gönder.

106- Fir'avn ona: Bir âyet (mu'cize) ile gelmiş bulunuyorsan hemen onu getir de (ortaya koy), eğer doğrulardan isen, dedi.

107- Bunun üzerine Musa, asasını bırakıverdi, derken ansızın o açık ortada büyükçe bir yılan oluverdi.

108- Ve elini (koynuna sokup) çıkarıverdi de o, bakanlara bembeyaz (ışık saçan, pırıl pırıl) oluverdi.

109- Fir'avn'ın kavminden ileri gelenler, (mu'cizeyi inkâr edip), bu çok bilgili bir sihirbazdır;

110- Sizi yurdunuzdan çıkarmak ister, dediler. Bunun üzerine Fir'avn onlara: "Peki ama ne tavsiye edersiniz?" diye sordu.

111- Onlar da: "Musa ile kardeşini alıkoy ve şehirlere toplayıcı görevliler gönder de,"

112- Sana uzman olan bütün sihirbazları getirsinler," diye cevap verdiler.

113- Sihirbazlar Fir'avn'a gelip, eğer üstün gelirsek bize mükâfat var, (değil mi?) dediler.

114- O da, evet ve hem de (bana) yakınlardan olursunuz, dedi.

115- Ey Musa! dediler, ya sen (önce marifetini) ortaya atıver ya da biz (hünerimizi) atıverenlerden olalım?

116- (Musa onlara:) Önce siz atıverin, dedi. Bunun üzerine onlar hünerlerini ortaya atıverince, halkın gözlerini büyülediler ve onları hayli korkuttular da büyük bir sihir sergilediler.

117- Musa'ya, Asâ'nı bırakıver! diye vahyettik, derken asa onların uydurduklarını (bir bir) yutmaya başladı.

118- Böylece hak (bütün açıklığıyla) gerçekleşti; onların yapageldikleri (sihir, gözboyacılık ve elçabukluğu) boşa çıkıp hükümsüz kaldı.

119- Artık sihirbazlar orada yenilgiye uğradılar ve alçalmış, küçülmüş olarak gerisin geri döndüler.

120-122- Ve sihirbazlar secdeye kapandılar da "Âlemlerin Rabbine, Musa ve Harun'un Rabbine imân ettik" dediler.

123- Fir'avn onlara: "Ben size izin vermeden ona imân mı ettiniz? Doğrusu bu, halkını çıkarmak için ülkede kurduğunuz bir hiledir; ama yakında (neler yapacağımı) göreceksiniz.

124- Andolsun ki ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim ve (sonra da) hepinizi herhalde asacağım" dedi.

125- Onlar, (o takdirde) biz (can verip) Rabbimize dönücüleriz.

126- Rabbimizin âyetleri bize gelince sırf onlara inandığımız için bizden intikam (öc) almak istiyorsun! dediler. (Ve sonra şöyle duada bulundular): "Ey Rabbimiz! Üzerimize sabır (ve dayanma gücünü) boşalt ve müslimler (Hakk'a teslimiyet gösterenler) olarak canımızı al!"

Musa Peygamber ve Fir'avn

Kur'ân'da, son peygamber Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'e inanmayıp hakkı ret ve inkâr edenleri uyarmak; inanan bahtiyarları hem müjdelemek, hem kalp yatışkanlığına eriştirmek için yaklaşık 42 yerde, küfrü bütün yönleriyle temsil eden Fir'avn'dan ve Hakk'a karşı tutumunun değişik safhalarından; 22 yerde de Musa Peygamber ve Fir'avn arasında geçen çetin mücadelenin çok renkli bölümlerinden söz edilir.

Bunun bir diğer önemli sebebi de, daha önce gönderilen peygamberlere de inananların az olduğunu; çoğunun ise Hakk'ın dâvetine başkaldırıp tuğyan ettiğini hatırlatmak ve hemen her dönemde küfürle sürtüşme ve tartışma halinde olan mü'minleri teselli etmektir.

Musa Peygamber'in ise durumu peygamberler zincirinde bir farklılık arz eder: Kendisi hem Ulu'l-azm sayılan bir resuldür; hem İsrâiloğulları gibi dönek bir kavmi Mısır'da Fir'avn'ın zulmünden kurtarmakla görevlidir; hem de nüfuzlu olan ve insanları köle gibi kullanmaktan derin zevk alıp ilâhlık iddiasında bulunan haddini bilmez şımarık bir hükümdarı Allah'ın varlığını ve birliğini tasdike çağırmakla gönderilmiştir. O bakımdan tebliğ, irşat ve aralıksız mücadele safhaları Mısır'dan Sina Çölü'ne, oradan Filistin ve çevresine kadar uzamıştır. Aynı zamanda ilâhi ahkâmı içinde taşıyan Tevrat'ın hükümlerini İsrailoğulları'nın hayatına çevirip onları ilâhi düzene kavuşturmanın bütün zorluklarını yüklenmiş bulunuyordu. Böylece İsrailoğulları'nın tutuculuğunu, maddeye bağlılığını, Mısır'da uzun yıllar edindikleri âdet ve gelenekleri de dikkate alırsak kıssa bütün haşmetiyle karşımıza çıkar ve işte o zaman Kur'ân'da neden onlara bu kadar geniş yer verildiği anlaşılabilir.

Musa Peygamber ne zaman yaşamıştır? Tarihçilerimiz bu hususta kesin bir tesbit ortaya koyamamışlardır. Ancak M.Ö. XIII. yy. ortalarında yaşadığı sanılmaktadır.

Fir'avn, genellikle Mısır krallarına verilen bir isimdir. Musa Peygamber'in uyarıcı, Hakk'a dâvetçi olarak gönderildiği fir'avn'ın ya Tutankhama ya da II, Ramses olduğu söylenir. Son yıllarda İngiliz arkeologların Kızıl Deniz sahilinde yaptıkları kazı sonucu yarı mumyalanmış secde halinde bir iskelet bulmaları bazı ihtimallerin doğmasına, yeni birtakım yorumlara neden olmuştur.

Müfessir Merağî'nin tesbitine göre, fir'avnlar döneminde Mısırlı'ların adı geçen iki hükümdarı veya birini "Selil-i İlâh yani Tanrı'nın kınından sıyrılmış kılıcı" diye vasıflandırdıkları tesbit edilmiştir. Ayrıca müzede teşhir edilen mumyalanmış fir'avnların iskeletlerinin yanıbaşına sonraları şu âyet yazılmıştır: "Senden sonrakilere (ibret ve öğüt alınacak tarihi) bir belge olmak için bugün senin bedenini kıyıya yüksekçe bir yere atacağız. Çünkü insanların çoğu bizim âyetlerimizden cidden gafildirler."[1]

Tanrılık iddiasında bulunan Fir'avn, ister şu, ister bu olsun, önemli değildir, asıl önemli olan olayın kendisidir. Musa Peygamber'i ummadığı bir zamanda karşısında bulan Fir'avn'ın, O'nun getirdiği ilâhi belgeleri ve Hakk'ın susturucu beyanını görünce sarsılması, ilâhlığını bir tarafa atıp çevresindeki dalkavuklarına: "Ne tavsiye edersiniz veya ne buyurursunuz?" diyecek kadar küçülmesi, ilâhi inayetin haktan yana tecellilerinden biridir.

Peygamber ve Mürşide Yakışan ve Yaraşan Nedir?

Kur'ân yukarıdaki âyetlerle Musa Peygamber'le Fir'avn arasında geçen mücadelenin ibret ve öğüt dolu safhalarından birkaçını sıralarken, son peygamber Hz, Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'i ümmetinden irşat görevini yüklenenlerin önünü aydınlatıp yollarını açmakta ve bâtıl ile mücadelede başarılı olmanın metot ve anahtarını vermektedir.

حَقِيقٌ عَلَى أَنْ لَا أَقُولَ عَلَى اللهِ إِلَّا الْحَقَّ

"Bana yakışıp yaraşan, Allah'a karşı ancak gerçeği söylemekliğimdir." Musa Peygamber'in bu sözü çok anlamlı ve yol göstericidir. Öyle ki: Hak adına insanları irşat edip öğüt veren mürşitler, her şeyden önce peygamberlerin vârisleridirler. Allah ve Peygamber adına konuşurken yalan uydurmak hiçbir mü'mine yakışmaz. O bakımdan Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem), zaman zaman sorulan soruları, Allah'tan o hususta bir bilgi

1 Yunus suresi: 92.

almadığı için "Bilmiyorum." diyerek Allah adına kendiliğinden konuşamayacağını belirtmiştir. Zira Hak adına yalan uydurup irşatta bulunmak insanı davadan uzaklaştırıp ilâhi gazabın eşiğine götürür. O bakımdan çok tehlikeli bir yoldur.

Din ve Allah adına konuşup halkı irşat eden kişiler, ele aldıkları konularda istedikleri şekilde tasarruf hakkına sahip değillerdir. Çünkü İslâm dini yalnız bir çağın, bir milletin değil, kıyamete kadar gelecek bütün çağ ve insanların ortak hakkıdır. İnsan kafasının ürünü olan hükümler ve sistemler, kuşaklar değiştikçe değişmeye mahkumdur. Allah tarafından indirilen sistem ise kalıcıdır. Hem dinler, İslâmiyet'le tekâmül edip doruğuna yükseldiğine, son noktasına ulaştığına göre, artık onu olduğu gibi kabullenmek gerekir. Taşıdığı esaslar ve prensipler çağların, millet-lerin ve medeniyetlerin çok önünde yürümektedir. Son birkaç yıl içinde başta Fransa'da olmak üzere batı ülkelerinin bir kısmında dünya çapında haklı şöhrete sahip olan Mauice Bucaille, Roger Garaudy ve emsali kişiler, Kur'ân'i ilim gözüyle inceleyince, her kelimesiyle ilâhi olduğuna ve taşıdığı hükümlerin, ilme ışık tutan temel bilgilerinin, gerçeği bulan ilimle hiçbir zaman çatışmayacağına inandıklarını bütün dünyaya duyurdular.

Hak ile Bâtılın Karşılaşması

قَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ اِنَّ هٰذَا لَسَاحِرٌ عَلِيمٌ

"Fir'avn'ın kavminden ileri gelenler, (mu'cizeyi inkâr edip) bu çok bilgili bir sihirbazdır, dediler."

Sihir, Bakara suresinde de açıkladığımız gibi, daha çok büyü, gözbağcılık, gözboyacılık anlamında kullanılır. Ayrıca eşyanın veya olayın dış görünümünü kendine has bir bilgi ve beceriyle, değiştirilmiş gibi gösterme sanatı da diyebiliriz. O bakımdan bir eğitim ve öğretim konusudur. Ancak unutmayalım ki, sihirbaz marifetiyle meydana gelen hiçbir olay gerçek değildir; temelde ve mahiyette bir değişiklik yoktur; sadece görünüşte ve görüntüde bir değişme söz konusudur ve o da geçicidir.

Mısır fir'avnları ve özellikle II. Ramses devrinde sihir ve büyücülüğün çok yaygın olduğu anlaşılıyor. Musa Peygamber'e karşı ilim ve irfanla; akıl ve mantıkla karşı koyamayacağını anlayan Fir'avn ve ileri gelenler, O'nun göstereceği açık belge ve mu'cizeye sihirle karşı koymayı tercih etmişlerdir.

Sihrin mu'cize karşısında tutunması mümkün değildir. Biri inanmayan bir ruhun marifeti, diğeri sonsuz kudretin bir tezahürüdür.

Peygamberler vasıtasıyla izhar edilen olağanüstü şeylere mu'cize; büyük veliler vasıtasıyla ortaya konulan olağanüstü şeylere ise keramet denir. Her iki durumda da Cenâb-ı Hak, sebep ve illetleri ortadan kaldırıp kudretini izhar ederek, sebep ve illetleri de kendi tasarrufu altında tuttuğunu gösterir. Gerçi insan ruhu da bu kudretten gelme, bir harikadır; ama bedene girdiğinde yetkileri azalır ve tasarrufu sınırlanır. Yüce âlemden kendisine inayet edilence güçlenir ve bazı ibreleri faal duruma geçmeye başlar. Bu hal peygamberlerle velâyetin üst derecelerinde bulunan velilerde çok daha belirgindir.

İşte Musa Peygamber'e "Asânı yere atıver!" emri, üstün bir kudretle tecelli ederek, asanın atomları bir anda ölçü ve plânını değiştirerek çok kıvrak bir yılana dönüşmüştür. Bu bir gözboyacılık veya gözboyama, elçabukluğu değil, doğrudan İlâhi emrin, "kün hitabının" nüfuz ve tesiridir. Böylece ortaya konan sihri boşa çıkarmış ve tesirini bir anda silivermiştir.

"Sihirbaz ise, nereden gelirse gelsin umduğuna erişip başarılı olamaz."[1] Şüphesiz ki, insanoğlunun sergilediği büyü, sihir ve benzeri marifetleri, kendi kudreti ve ölçüsü nisbetindedir. Allah'ın kudreti ise, sonsuz ve sınırsızdır.

Kur'ân-ı Kerim'de sihir olayı ve neticesi açıklanırken, Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'e ve O'nun ümmetine hakkın eninde sonunda üstün geleceği haber veriliyor; yeter ki Hak'tan yana olanlar, ilâhi kudretin yüceliğine inanıp sabırla ve bilerek çalışsınlar; insanlıktan yana en hayırlı ve en yararlı hizmetlerde bulunma aşkı içinde Hakk'a güvenip dayansınlar, aşamayacakları engel, çözemeyecekleri mesele yoktur.

Ölüm Tehdidi Karşısında Burçlaşan İmân

وَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سَاجِدِينَ ۞ قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ۙ رَبِّ مُوسَىٰ وَهَارُونَ

"Ve sihirbazlar secdeye kapandılar da âlemlerin Rabbine, Musa ve Harun'un Rabbına imân ettik, dediler."

Musa ve Fir'avn kıssasının en önemli yanlarından biri de, sihirbazla-

1 Tâhâ suresi: 69

rın Hakk'ın kudretini görüp anlayınca secdeye kapanmaları olayıdır. Devrin en mahir sihirbazları, gösterilen mu'cizenin sihir ve büyü olmadığını hemen anlamışlar, sihirle mu'cize arasındaki bariz farkı görerek Musa'nın haklı bir davayı savunduğuna inanmışlardı. Zira sihir ve gözbağcılığın tesiri geçici olmakla birlikte hakikatle hiç ilgisi yoktur. Mu'cize ise, tesiri kalıcı ve hakikatle ilgisi kesindir. O bakımdan büyük bir yılan olan Asâ, sihirbazların ortaya yılan ve haşere şeklinde sergiledikleri urgan ve benzeri şeyleri yutup ortadan kaldırırken, bir tahyil anlamında değil, hakikati yansıtır niteliktedir. Nitekim yutulan yılan ve benzeri eşya bir daha eski haline dönememiş ve ortadan tamamıyla silinip yok olmuştur. Sihirbazlar bu gerçek karşısında inanmaktan başka bir yolun bulunmadığını anlayarak secdeye kapanmışlardır.

Sihirbazların, Musa ve Harun'un Rabbine imân ettiğini gören Fir'avn, büsbütün paniğe kapılmış, kudret ve saltanatının sarsılıp ağır bir yara aldığını anlamakta gecikmemiş ve tehdide başvurarak: "Ben size izin vermeden ona imân mı ettiniz? Doğrusu bu, halkını çıkarmak için ülkede kurduğunuz bir hiledir; ama yakında (neler yapacağımı) göreceksiniz." demiştir. Onların ise, "O takdirde biz Rabbimize dönücüleriz.." diye karşılık vermeleri, Fir'avn'ın "Andolsun ki ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim ve (sonra da) hepinizi asacağım." demesi, sihirbazların sonunun geldiğini gösteren açık bir delildi. Buna rağmen Hakk'a imânın bir anda burçlaşıp hayatı ve geçici zevklerini küçümsemesi, kelimeyle anlatılamayacak kadar anlamlıdır.

Fir'avn, çevresinin ve halkının güvenini ve kendisine bağlılıklarını devam ettirebilmek için, Musa ile sihirbazların gizliden anlaştıklarını ve Kıbt kavmini Mısır'dan çıkarmayı plânladıklarını söyleyerek, halkı onların aleyhine döndürmeyi plânladı. Bu çok kurnazca bir buluştu ki, Fir'avn'ın tek tutunacak dalı sayılırdı. Hakk'a inanıp teslimiyet göstereceği yerde, yalana başvurup siyaset yapmak ne kötü şey! Eline geçen en büyük fırsatı kaçırıyor, sonu ebedi hüsran olan yoldan dönmemeye and içiyordu. Sihirbazlar ise,

"Ey Rabbimiz! Üzerimize sabır (ve dayanma gücü) boşalt ve müslimler (Hakk'a teslimiyet gösterenler) olarak canımızı al!" diye duâ ediyorlardı.

Hakk'ı Savunanları Teselli Eden Güzel Bir Misal

Mekke'de binbir işkence altında imân ve irfanını ayakta tutmaya ve Allah'ın dinine hizmet etmeye çalışan ilk Müslümanlar, iyice bunalmışlardı. Ama Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in sağlam bir kale gibi yükselen azm-u irâdesi, sabr-u metaneti, mü'minlere güç ve cesaret veriyor; Allah ve din sevgisinin filizlenen tohumları bütün gönülleri istilâ ederek tahammülü zor işkence ve saldırıların tesirini hafifletiyordu.

Kur'ân, gerek Musa Peygamber'in azimli ve kararlı mücadelesini, gerekse hakikati anlayan sihirbazların, mutlak ölüm karşısında şahlanan imânlarını misal vererek, sıkıntılı günlerin yakında çok gerilerde kalacağına, bâtılın başaşağı gelip yıkılacağına işarette bulunuyor ve hemen her devir ve dönemde sıkıntıya uğrayan mü'minlere nasıl hareket etmeleri gerektiğinin ölçüsünü veriyor. Sihirbazların, "Hakk'a teslimiyet gösterenler olarak canımızı al!" demeleri ne güzel yalvarış ve ne üstün bağlılıktır! Böyle bir imânın değeri bütün takdirlerin üstündedir.

Tarihi Bir Belge

Eski Mısır'ın, Britanya müzesinde korunan papirüslerinde Fir'avn ve Hz. Musa ile ilgili şu fıkralar okunarak tesbit edilmiştir:

"Sihirler onlar için ekmekleri gibidir. Onların alçaklığı gibi alçaklık yoktur. Başkanları onları arkasına takmakta ve korku boyunduruğu altında eğerek murdar kanuna doğru sürüklemektedir. Karısı hakimiyetinin önünde titrer, çocukları en aşağı bir haldedir. Ama arkadaşları ona göre dünyanın en ileri kavmidir."

Altı numaralı papirusta da Fir'avn'ın askerlerinin Kızıldeniz'i geçerken uğradıkları musibet ve felâket şu şekilde anlatılıyor:

"Sarayın beyaz odasının muhafızı, kitapların baş koruyucusu Amenamoni'den kâtip Pentenhor'a: Bu mektup elinize ulaştığı zaman ve noktası noktasına okunduğu zaman kalbini müteessir edecek bir halde olan elem verici felâketi, girdaba yakalanıp boğulma felâketlerini öğrenerek kalbini kasırga önündeki yaprak gibi en şiddetli ıstıraba teslim et. Hükümdarın musibet gününde esirlere merhamet edilmesi düşüncesi kendisi için uğursuz oldu. Esir hizmetçi, kudreti altında bulunduğu kavmin başkanı oldu. Kötü hareketine karşı olan engel, ileriden mahvedildiği gibi, isya-

na karşı olan engel de geriden mahvedildi. Artık güç hal ile su getirmeye veya ekmek için öğütmeye çalışılabiliyor. Kralın muhafızları kalblerinden sakatlanmış gibidirler, sesleri kuvvetsizdir. Kuvvetli, esirin durup beklediğini görerek kalbinde galebe ediyordu. Gözü ona dokunuyordu, yüzü onların yüzü üzerinde idi. İftiharı da kemal derecesinde idi. Musibet, şiddetli zaruret birdenbire onu yakaladı. Sular içinde uyudu. Gençliklerin evvelinde biçilmiş olan gençleri, başkanlarının ölümü, kavimlerin efendisinin, doğuların ve batıların kralının mahvolmasını tasavvur et. Sana gönderdiğim haber, hangi habere kıyas edilebilir?"

"Horosun yüzünün nuruna andolsun ki, bu adam (Musa) bir sihirbazdır. İradelerin hepsinin de mukavemeti imkânsızdır. O, kanun çizmek (koymak)ta ne kadar uzmandır! Sam kavmi sefilini sürüklemekte ne kadar mahirdir! Kuvvetliyi koyulmuşların, mazlumu kuvvetlilerin arasına koyuyor. Bu varlığını (kudret ve yeteneğini) daha anasının göğsünü emdiğinden beri, kendisini kurtaranlara borçlu olan çocuktur. Bununla beraber insanları kendisine alet yapmaya çalışıyor ve atılıyor."

İşte bu fıkralar Musa Peygamber'in mu'cizeler göstermiş ve kendisine düşman olan Mısırlı'lara bile büyük bir sihirbaz olarak tanıtılmış olduğuna delâlet etmektedir. O bakımdan sözü edilen fıkralar, çok önemlidir.

Soru: Görüyorsunuz ki, Musa Peygamber'in mu'cizelerinden bazısının meydana gelmesi böylece gerçekleşmiş oluyor. O halde diğer mu'cizelerin de meydana gelmesi niçin mümkün olmasın?

Cevap: Ben, İsa Peygamber'in insan temas etmeksizin doğduğunu akıllarına sığdıramayan birçok kimselere rastladım.[1]

Değiştirilen Sözler

Tevrat'ın Çıkış bölümünde Musa Peygamber ile Fir'avn olayına çok geniş ve detaylı yer verilmişse de çoğunun insan eliyle değiştirildiği, Allah sözlerine insan sözü karıştırıldığı ilk bakışta anlaşılıyor ve Kur'ân'ın kelimesi kelimesine mahfuz beyân ve belâğatiyle Tevrat'ın bu kısmı da tashih ediliyor.

TAHLİLLER

"Mele'" tabiri Kur'ân'ın tam otuz yerinde değişik cümleler içinde ge-

1 İsmail Fenni Ertuğrul / İman Hakikatleri Etrafında Sualler.

çer. Sözlük ve terim yönünden mânası hem birbirine çok yakın, hem de hayli geniştir.

Özetleyecek olursak şöyle maddeleştirebiliriz:

a) Ülke veya kavmin ileri gelenleri.

b) Aristokratlar.

c) Danışma kurulu.

d) Söz bilir bir topluluk.

e) Ülkede cereyan eden önemli meseleleri görüşen vazifeli bir kurul.

f) Bir amaç için bir araya gelenler.

g) Sağlıklı bir görüş ortaya koyabilen bir cemaat.

h) Huy ve karakter.

ı) Açgözlülük, doymazlık ve zan.

İ) Bir araya gelip toplanmak.[1]

وَقَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ أَتَذَرُ مُوسَىٰ وَقَوْمَهُ لِيُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَيَذَرَكَ
وَآلِهَتَكَ ۚ قَالَ سَنُقَتِّلُ أَبْنَاءَهُمْ وَنَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ ۚ وَإِنَّا فَوْقَهُمْ قَاهِرُونَ ﴿١٢٧﴾
قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ اسْتَعِينُوا بِاللَّهِ وَاصْبِرُوا ۖ إِنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَنْ يَشَاءُ
مِنْ عِبَادِهِ ۖ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٢٨﴾ قَالُوا أُوذِينَا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَأْتِيَنَا وَمِنْ بَعْدِ
مَا جِئْتَنَا ۚ قَالَ عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَنْ يُهْلِكَ عَدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِي الْأَرْضِ
فَيَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٢٩﴾

127- Fir'avn kavminin ileri gelenleri (görüşlerini ortaya koyup), "Yeryüzünde fesat çıkarsınlar ve seninle ilâhlarını terkedip (bir tarafa itsinler) diye mi Musa ile kavmini (serbest) akacaksın?" dediler. Fir'avn, "Onların erkek çocuklarını öldüreceğiz, kadınlarını (kız çocuklarını) sağ bırakaca-

1 Müfredat-ı Ragıb - "Mele'" maddesi; ayrıca Kamus tercümesi, aynı madde.

ğız. Herhalde biz onların üstünde kahredici güce sâhibizdir" dedi.

128- Musa, kavmine dedi ki: "Allah'tan yardım dileyin ve sabredin; şüphesiz ki yeryüzü Allah'ındır, kullarından dilediğini ki ona vâris kılar; iyi ve hayırlı sonuç (Allah'tan korkup kötülüklerden) sakınanlarındır."

129- Kavmi ona: "Ey Musa! Sen bize (peygamber olarak) gelmeden önce de ve bize geldikten sonra da hep eziyete uğradık" diye (sızlandılar). Musa onlara: "Umulur ki Rabbiniz düşmanınızı yok eder ve sizi yeryüzünde onların yerine geçirir de nasıl amel (hareket) edeceğinize bakar" dedi.

Fir'avn'ın Musa Peygamber'den İyice Korkması

قَالَ سَنُقَتِّلُ أَبْنَآءَهُمْ وَنَسْتَحْيِۦ نِسَآءَهُمْ ۚ وَإِنَّا فَوْقَهُمْ قَاهِرُونَ

"Fir'avn: Onların erkek çocuklarını öldüreceğiz, kadınlarını (kız çocuklarını) sağ bırakacağız. Elbette biz onların üstünde kahredici güce sahibizdir, dedi."

Âyetin açık delâletinden anlıyoruz ki, Musa Peygamber'in gösterdiği mu'cizeler karşısında sarsılan ve için için korkmaya başlayan Fir'avn, kudret ve saltanatını eski ihtişamında tutmanın yol ve çarelerini düşünmeye başlamıştı. Musa Peygamber'e iki sebepten dolayı dokunamıyordu: Birincisi, dediklerinin doğru olabileceği endişesi idi. İkincisi, sihirbazlar dahil birçok kimseler Musa'ya saygı duymaya başlamışlardı. O bakımdan Fir'avn, hem Musa'nın te'sirini azaltmak, hem O'na saygı duyanları korkutmak, hem de Musa'ya bir gözdağı vermek için O'na inanan ünlü sihirbazları idama karar vermişti. Gerekçe olarak da şunu söylüyordu: "Sihirbazlarla Musa gizlice anlaşıp ülkeyi ele geçirmeye karar vermişler. Sihir yarışmasına girmeleri bir oyundur."

Danışma kurulu, az-çok işin farkındaydı. Kraldan ziyade kralcı geçinmeyi uygun görüp Fir'avn'ın dikkatini daha çok Musa ve kavmi üzerinde toplamayı kararlaştırmışlardı. Çünkü ihmal edildiği takdirde ülkelerinde iki büyük tehlike, önü alınmayacak noktaya varabilirdi: Halkın iyice bölünüp bir grubun bozguncu hüviyetiyle ortaya çıkması; Fir'avn ve putlarının hakaret görüp saygınlıklarını yitirmesi söz konusu idi.

Danışma kurulu ya da meclisin sözcüleri, ülkelerinin mutlak bir tehlikenin eşiğine geldiğini anlatarak en zecri tedbirin alınmasını istiyorlardı. Ama Allah'ın yüce kudretine mazhar olan Musa Peygamber'e dokunma

cesaretini kendilerinde bulamıyorlardı. Fir'avn, hissettiği bu korkuyu açığa vurmamaya dikkat ediyor ve Musa'ya önem vermediğini ima eder anlamda konuşmalar yapıyor, daha tesirli tedbirler düşündüğünü hatırlatarak plân ve programını şöyle açıklıyordu: "Üzülmeyin, biz bir soykırımına başlayacağız. Bundan böyle İsrailoğulları'nın doğacak erkek çocuklarını öldüreceğiz, kız çocuklarını diri bırakacağız." Nitekim daha önce de böyle bir tedbire başvurup İsrailoğulları'ndan sayısı çok kabarık erkek çocuklarını öldürmüştü ki bu, Musa Peygamber'in yeni doğduğu bir döneme rastlamış ve Allah'ın yüksek inayetiyle Musa o katliamdan kurtulabilmişti.

Allah'ın Tecelli Eden Üstün Kudretini Gururuna Yediremiyenler

وَلَقَدْ اَخَذْنَآ اٰلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِينَ وَنَقْصٍ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ

"Andolsun ki, Fir'avn taraftarlarını, öğüt ve ibret alsınlar diye kıtlık yılları ve ürünlerinin noksanlığıyla tutup (sıkıntıya uğrattık)."

Kendi fasit ve gayr-i âdil düzenini ne pahasına olursa olsun devam ettirmeye azmedip makam ve otoritesini, kendisini her iki âlemde de bahtiyar edecek imân cevherine tercih eden nice körler ve sağırlar vardır. Şüphesiz ki, Fir'avn da onlardan biridir. Farklı tarafı ise, o kendini ilâh olarak tanıtmış ve halkını, özellikle İsrailoğulları'nı köle gibi kullanmış, Kıbt kavmi dışında kalan vatandaşlarına ikinci, üçüncü sınıf insan muamelesi yapmıştır.

İlâhi rahmet, inayet, vahiy ve mucizeye mazhar kılınmış büyük bir peygamberin sergilediği açık belgeler karşısında şaşkına dönen Fir'avn, azçok meselenin ciddiyetini ve Musa'nın yüce âlemden güç ve haber aldığını anlıyordu, ama kendini ilâhlaştırıp milletinin önemli bir kısmını buna inandırması ve geçiei bir hayatın makam ve şöhreti, imân etmesini engelliyordu.

İşte bile bile kendini bu tehlikeli sınıra getiren mağrurlar hakkında Allah (celle celaluhu)'nun hükmü mutlaka tecelli eder, kahredici emri iner. Çünkü bütün açık belgelere, akla ve vicdana ışık tutan delillere rağmen hâlâ inkârda ısrar edip küfür ve tuğyanını artıran hiçbir hükümdar ve millet, belli çizgiye geldikten sonra kurtulamamıştır. Nitekim Fir'avn ve zalim ordusu hakkında da öyle oldu, denizin amansız dalgaları arasında can vererek her şeylerini kaybetmişlerdir. Bundan önce de uyarıcı, vicdanlara neşter vurucu bir sürü dert, felâket, kıtlık birbirini izlemişti, fakat anlayan bir kalp ve kafa mevcut değildi.

İnsan Zayıf İradeli ve Acelecidir

قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهِ اسْتَعِينُوا بِاللّٰهِ وَاصْبِرُوا ۚ

"Musa kavmine dedi ki: Allah'tan yardım dileyin ve sabredin."

İsrailoğulları durmadan sızlanıyor ve bir an önce bu sıkıntıdan, hürriyetsizlikten kurtulmak istiyorlardı. İlâhi vahye nail olan Musa Peygamber ise, kutsi kuvvetle işin nereye varacağını anlıyor ve sabırla bu neticeyi bekliyordu. İsrailoğulları ise, yıllarca Mısır'da fir'avnların zulmü altında mihnet ve meşakkat çekmiş, köle muamelesi görmüştü. Bir kurtarıcıyı sabırsızlıkla bekleyip duruyorlardı. Fir'avn'ın zulmü belli kerteye gelip dayanınca, ilâhi inayet tecelli etti ve Musa'yı kurtarıcı lider olarak nübüvvet şerefiyle şereflendirip onlara gönderdi. Hareket başladı, milli şuur kımıldandı. Allah'ın va'di kalp ve kafalara telkinle işlendi; derken çetin mücadeleler başgösterdi. Çünkü her şey karşıtıyla bilinip gelişebilir. Hem yüksek nimetlerin ağır külfetini gerektirdiğini unutmamak lâzımdır. İsrailoğulları bu hikmeti pek bilmedikleri veya düşünemedikleri için artan sıkıntı ve işkenceye tahammül edemeyerek sabırsızlık gösteriyorlardı. Zaten acelecilik insanın mayasında vardır, olaylar peşkeşe gelince o duygu hemen alevlenmeye yüztutar.

Sızlanmalar sürüp gitti. Toplanıp Musa Peygamber'e geldiler ve: "Ey Musa sen bize gelmeden önce de ve bize geldikten sonra da hep eziyete uğradık." diyerek, Musa'nın peygamber olarak gönderilmesinin hiçbir semeresini görmediklerini anlatmak istediler.

Musa Peygamber hem onları teselli edip umut veriyor, hem de Allah'ın va'dinin yakında gerçekleşeceğine kesinlikle inanıyordu. O bakımdan morali yüksek, cesareti yerinde ve mücadeleye kararlılığı ortadaydı. Sünnetullah'ı biliyor, ilâhi plân ve programın şaşmayacağını, mutlaka hedefine ulaşacağını, vakti saati gelince hükmünü yürüteceğini bütün mevcudiyetiyle bekliyordu. O bakımdan kavmine: "Umulur ki Rabbimiz düşmanınızı yok eder ve sizi yeryüzünde onların yerine geçirir de nasıl amel (hareket) edeceğinize bakar" diyerek kurtuluşun pek yakın olduğuna, o günlere kavuşunca da şımarmayıp Allah'a dosdoğru kulluk etmelerinin gereğine işarette bulundu. Va'dolunan topraklara kavuşacaklarını müjdeleyerek sabretmelerini tavsiye etti.

İyi, Yararlı ve Başarılı Sonuç Kimedir?

وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ

"İyi ve hayırlı son, (Allah'tan korkup kötülüklerden) sakınanlar içindir."

İlgili 128. âyetle ilâhi programın çok önemli bir noktası açıklanarak mü'minlere bilgi veriliyor: İmanla küfrün karşı karşıya gelip amansız bir tartışma, sürtüşme ve hattâ vuruşmaya başlaması, hangi tarafın lehine bir sonuç doğurur? İmân ve hak cephesi, sabrı, Allah'a güvenip dayanmayı elden bırakmaz, Allah korkusuyla hareket edip her şeye rağmen kötülüklerden, zulüm ve işkenceden kaçınıp hakkı savunursa, mutlu sonuç, başarılı netice onlardan yana tecelli eder.

Kur'ân bunu ilân ediyor ve Musa Peygamber ile Fir'avn'ın amansız çatışmalarının sonucunu ibretli bir misal olarak hatırlatıyor.

Mü'minlerin önce şu iki maddeyi kafalarına nakşetmeleri gerekir:

a) Allah'tan yardım dileyip O'na büyük bir umutla bağlanmak.

b) Olaylar karşısında dayanma gücünü ortaya koyup Kur'ân'ın tabiriyle sabretmek.

Başarının şifresi bu iki maddede gizlenmiştir. Hareket noktası olarak buradan başlanıldığı takdirde, geriye daha önemli bir husus kalır ki onu her zaman manevi bir silah ve güç olarak gönüllerde taşımak gerekir; o da takva'dır. Fırtınalı, zulümlü, işkenceli bir ortamda bu tabirin delâlet ettiği mâna nedir? İşte Kur'ân da ilgili âyetlerle bu mânayı öğretiyor: Allah'a karşı korku ve saygıyı, ümit ve güveni bir an olsun elden bırakmamak; kötülüklerden kaçınıp düşmana karşı bile olsa, adalet ve insaftan ayrılmamak; Allah'a imân etmenin insanı nasıl olgunlaştırıp kâmil insan yaptığını dosta ve düşmana göstermektir.

"İyi ve hayırlı sonuç (Allah'tan korkup fenalıklardan) sakınanlar içindir."

Ashabın Durumu

Mekke'de iyice sıkılan mü'minlerden bir kısmının, beşeri duygu ve zaafla bazen göğüsleri daralırdı. Müşrikler, İslâm cephesine katılanlar olunca büsbütün işkence ve azgınlıklarını artırır ve böylece bir yıldırma ve caydırma politikası uygularlardı. Cenâb-ı Hak, Musa Peygamber kıssasını bir

teselli ve aynı zamanda ilâhi programı yansıtır anlamda bir müjde olarak hatırlattı ve kurtuluşun, zafer ve hürriyetin yakın olduğuna işarette bulundu.

وَلَقَدْ اَخَذْنَآ اٰلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِيْنَ وَنَقْصٍ مِّنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُوْنَ ﴿١٣٠﴾
فَاِذَا جَآءَتْهُمُ الْحَسَنَةُ قَالُوْا لَنَا هٰذِهٖ ۚ وَاِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَّطَّيَّرُوْا بِمُوْسٰى وَمَنْ
مَّعَهٗ ۗ اَلَآ اِنَّمَا طٰٓئِرُهُمْ عِنْدَ اللّٰهِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿١٣١﴾ وَقَالُوْا مَهْمَا
تَاْتِنَا بِهٖ مِنْ اٰيَةٍ لِّتَسْحَرَنَا بِهَا ۙ فَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِيْنَ ﴿١٣٢﴾ فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ
الطُّوْفَانَ وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالدَّمَ اٰيٰتٍ مُّفَصَّلٰتٍ فَاسْتَكْبَرُوْا
وَكَانُوْا قَوْمًا مُّجْرِمِيْنَ ﴿١٣٣﴾ وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ قَالُوْا يٰمُوْسَى ادْعُ لَنَا
رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ ۚ لَئِنْ كَشَفْتَ عَنَّا الرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ
بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ ۚ ﴿١٣٤﴾ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الرِّجْزَ اِلٰٓى اَجَلٍ هُمْ بَالِغُوْهُ اِذَا هُمْ
يَنْكُثُوْنَ ﴿١٣٥﴾ فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَاَغْرَقْنٰهُمْ فِى الْيَمِّ بِاَنَّهُمْ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا وَكَانُوْا
عَنْهَا غٰفِلِيْنَ ﴿١٣٦﴾ وَاَوْرَثْنَا الْقَوْمَ الَّذِيْنَ كَانُوْا يُسْتَضْعَفُوْنَ مَشَارِقَ الْاَرْضِ
وَمَغَارِبَهَا الَّتِىْ بٰرَكْنَا فِيْهَا ۗ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنٰى عَلٰى بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ
بِمَا صَبَرُوْا ۗ وَدَمَّرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهٗ وَمَا كَانُوْا يَعْرِشُوْنَ ﴿١٣٧﴾

130- Andolsun ki Fir'avn taraftarlarını, öğüt ve ibret alsınlar diye kıtlık yıllarıyla ve ürünlerinin noksanlığıyla tutup (sıkıntıya uğrattık).

131- Kendilerine iyilik geldiği zaman, "bu bize lâyıktır" derlerdi. Bir kötülük dokununca, Musa ve onunla beraber olanların uğursuzluğuna yorarlardı. Haberiniz olsun ki, onların uğursuzlukları Allah katındadır, ne var ki çoğu bunu bilmezler.

132- Musa'ya dediler ki: "Bizi büyülemek için ne kadar âyet (mucize) getirirsen getir, sana inanıcılar değiliz!"

133- O nedenle (kudretimizin yüceliğinin) ayrı ayrı belgeleri olmak üzere başlarına tufan (sel baskını), çekirge, haşere, kurbağa ve kan gönderdik; buna rağmen gurur ve kibir gösterdiler. Zaten onlar suçlu günahkâr bir kavim idiler.

134- Üzerlerine (bu gibi) azap ve murdarlık çökünce, "Ey Musa, dediler, sana verdiği söze karşılık Rabbine bizim için duâ et. Eğer bizden bu azap ve murdarlığı kaldırırsan andolsun ki sana kesinlikle inanırız ve İsrâiloğulları'nı seninle beraber (serbest bırakıp) göndeririz."

135- Ne vakit ki, erişecekleri (mukadder) süreye kadar azabı kendilerinden kaldırdık, bir de ne bakarsın yeminlerini yerine getirmiyorlardı.

136- Biz de âyetlerimizi yalanladıkları ve onlardan, gaflet içinde bulundukları sebebiyle intikam aldık da denizde boğduk onları.

137- Ve küçümsenip hırpalanan kavmi de feyiz ve bereketli kıldığımız yerin (arz-ı mev'ud'un) doğularına, batılarına vâris kıldık. Rabbin, İsrâiloğulları'na olan o güzel sözü, sabretmelerine karşılık tam anlamıyla gerçekleştirdi. Fir'avn ile kavminin yapageldikleri eserlerini ve yükselttikleri köşklerini yıkıp yok ettik.

İLGİLİ HADİSLER

"Tâun (veba-kolera) bir azâbdır ki, İsrâiloğulları'ndan bir topluluk üzerine ve sizden öncekiler üzerine gönderilmiştir. Bunun (salgın, bulaşıcı hastalığın) bir yerde bulunduğunu duyduğunuzda sakın oraya gitmeyin; sizin bulunduğunuz yerde ortaya çıkarsa, sakın oradan kaçmak suretiyle başka bir tarafa çıkmayın!"[1]

Hz. Câbir (radıyallahu anh) diyor ki: Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, çekirgeye beddua ederken şöyle dedi:

"Allahım! Onların büyüklerini yok et, küçüklerini öldür, yumurtalarım boz, köklerini kes, ağızlarını bizim geçimliğimize ve rızkımıza uzanmaktan alıkoy. Şüphesiz ki sen duaları işitip kabul edensin."[2]

---

1 Buhari/Enbiyâ: 54. Müslim/Selâm: 92, 94, 95 - Taberâni/Medine: 23. Ahmed: 1/182-5/213

2 Tirmizi/Et'ime: 23 - İbn Mâce/Sayd: 9

Musibet ve Hastalık Allah'ı Hatırlatır

وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ قَالُوا يَا مُوسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ

"Üzerlerine (bu gibi) azap ve murdarlık çökünce, Ey Musa! dediler, sana verdiği söze karşılık Rabbına bizim için duâ et."

Allah (celle celaluhu) insan hayatını harekete geçirmek, ilmi araştırmalara ağırlık kazandırmak ve insanın hayat ile mücadelesini devam ettirmek için itici ve zorlayıcı birtakım sünnetler ve sebepler koymuştur. Felâket, musibet, hastalık, sıkıntı, kıtlık, kuraklık ve benzeri şeyler o sebeplerden bir kısmıdır. Yeterince her tarafa yağmur yağdırsaydı, yeraltı ve yerüstü sularından yararlanma yolları ve çareleri düşünülmezdi. Her toprağı, her çeşit ürün elde etmeye uygun kalite ve evsafta kılsaydı, araştırma, inceleme, lüzumlu gübreleme konuları olmazdı. Hastalık ve sıkıntılar olmasaydı, tıbbi araştırma olmazdı. Böylece birçok ilim dalları ortaya çıkmaz, araştırma olmaz, buluş ve keşifler yapılmazdı. O nedenle de atalet başlar,(nimet, külfet karşılığı) hikmeti ortadan kalkardı. Sonra da insanoğlu derin bir gaflet içinde Allah'ı hatırlamaz ve aslında çoğu bu ihtiyacı duymazdı.

İnsanoğlu fıtratındaki maya gereği, bencildir, acelecidir; kendinden yana yontucu, mal ve makama karşı oldukça hırslıdır. Yukarıda sözünü ettiğimiz musibet ve sıkıntılar onun bu aşırılıklarını kısmen olsun frenler. Din ve ahlâk; ciddi ve seviyeli bir öğretim ve eğitim onun bu eğilimlerini belli ve meşru sınırlar içine almayı öğütler ve öğretir. Allah sevgisi ve korkusu, ahiretteki hesap, ceza ve mükâfat inancı onu yönlendirir.

Köklü, sağlam milli kültür de bu hususlarda dinin ve ahlâkın en yakın yardımcılarıdır. Nitekim İslâm dini tebliğe başlanırken, iyi-yararlı örf ve âdetlere dokunulmamış, aile ve toplumun dengeli ve düzenli ayakta durmasına yardımcı olan milli ve manevi değerlere lâyık olduğu yer verilmiştir.

Mısır fir'avnlarının o günkü durumu dikkate alınınca, her yönüyle bu değerlerin çok gerisinde bulundukları anlaşılır. Üstelik kendi kanlarından saymadıkları İsrâiloğulları'na tam köle ve esir muamelesi yaptıkları, her türlü düşünce ve inanç hürriyetini kıstıkları bir gerçektir. Bâtılın peşinde koşup kendi ideal ve inancının ötesinde ve üstünde başka hiçbir ideal ve inanca saygı duymayan, üstelik beşerin hakkı olan din ve vicdan hürriyetini kökünden yasaklayıp kaldıran kadroların ömrü çok uzun olmamıştır

ve olamaz. Korktukları eninde sonunda başlarına gelmiş ve yaptıkları zulmün cezasını en ağır şekilde ödemişlerdir. Fir'avn (II. Ramses) bunun sadece misallerinden biridir.

O halde kitleleri sürükleyip güden Fir'avn ve yandaşlarını doğru yola çağırmak ve işleyegeldikleri kötülüklerden, zulüm ve azgınlıktan, kendilerini alıkoymak için ilâhi vahye gerek vardı. İşte Musa Peygamber'in gönderilmesi bu gereğin tabii neticesidir.

Ne var ki, büyük bir peygamberin getirdiği hayat düzeni, sapıtmış inkarcılara ters gelmekte idi. O yüzden çetin mücadeleler, bir takım deneme ve imtihanlar sürüp giderken, Cenâb-ı Hakk'ın rahmet ve inayeti doğrultusundaki sünnetullahı tecelli etti; öğüt ve ibret alıp hakkı kabullenirler hikmetiyle kıtlık ve sıkıntı yılları başlatıldı; ürünlerde noksanlık endişe verecek boyutlara ulaştı. Allah (celle celaluhu) bu hususta ki sebepleri ve kanunları harekete geçirip olayları hazırladı. Darlık, açlık, sıkıntı ve ıstıraplar birbirini izledi. Ülke insanının azı Hakk'a yöneldiyse de çoğu inkâr ve murdarlığını sürdürdü. Sünnetullah farklı görüntülerle perde perde aksetmeye devam etti. Derken o sıkıntılar arasında zaman zaman uyanırlar umuduyla ferahlatıcı bazı ortamlar oluşturuldu, ama inkarcıların yorumu hiç de müspet olmadı. Kendilerine iyilik geldiği zaman, biz zaten buna lâyığız, dediler. Bir fenalık veya musibet başlarına inince, Musa'nın ve O'na inananların uğursuzluğunun neticesidir, diyerek hatalı yorumlarda bulundular.

Oysa uğursuzluklarını kendileri hazırlamışlardı. Aralıksız işler halde olan ilâhi programa sırt çevirmeleri sebebiyle yaratıldıkları hikmete ters düşmüşler, yöneltilmek istendikleri amaçtan sapmışlardı. Bir insan için bundan daha büyük uğursuzluk düşünülebilir mi? Hırslarıyla yetenekleri; arzularıyla akılları arasında denge sağlayamamanın sıkıntısı içinde bulunuyorlardı.

Bilmiyorlardı ki, tarihin haktan yana büyük olayları, çoğu defa imânlarından başka dayanakları olmayan isimsiz mü'minler tarafından aksiyon alanına çıkarılmıştır. Küçümsedikleri yabancı ırkın bir gün üstünlük sağlayacağı, kaderin cilvelerinden biridir. Yine düşünemiyorlardı ki, halk tabakası, kuvvetli irâde ve azim sahibi kişileri hayranlıkla dinler. Musa Peygamber, irade ve azmin doruğuna yükselmişti.

Böylece uğursuzluk damgasını kendileri hazırlayıp kendi kalp ve dimağlarına vurmuşlardı. Çünkü her fert ve toplum, ya da millet kendi ka-

derini, uğurlu veya uğursuz geleceğini hazırlar. O bakımdan Allah'ın ilmi önceden onların neler yapacağını, nasıl bir yolda yürüyeceklerini ve kaderlerini nasıl çizeceklerini tesbit edip belirlemiştir. Artık O'nun ilminin ve tesbitinin yanılması söz konusu olamaz.

Beşer hayatı için ezelde hazırlanan bir plân vardır. Her fert ve her millet o plâna uyduğu ölçüde mutlu, uymadığı ölçüde mutsuz ve uğursuz olur. Ama hiçbir zaman o plân değişmez ve hedefinden şaşmaz. İşte o plân gereği, azgınlık gösterip hakkı yalanlamaya devam edenler önce uyarılır, akıllarına ışık tutularak doğru yol gösterilir. Kulak vermedikleri takdirde, başlarına, gafletten uyansınlar diye dert ve musibet çöker. Felâketler peş peşe sıralanır. Bu arada kendilerini biraz olsun toparlayanlar görülür ve pişmanlık alâmetleri zaman zaman kendini hissettirir, derken geçici olarak dert ve musibet ya kaldırılır ya da hafifletilir. Geçen günler unutulur da yine inkâr ve zulümde ısrar edilir ve felâketin tekrar dönmesiyle ciddi bir uyanma olmazsa, ilâhi emir iner, inince de onu geri çevirecek bir kuvvet bulunmaz.

Fir'avn ve yandaşları bu kademelerden geçtiler -çetin sınavlarla karşılaştırıldılar- ama her defasında kaybettiler ve sonunda inkârlarını büsbütün artırıp İsrailoğulları'nı, din ve vicdan hürriyeti istediklerinden, Fir'avn'ın gayr-ı âdil sistemine uymayıp başka bir ülkeye göç etmeye karar verdiklerinden dolayı topyekun imhaya yöneldiler. Başlarına gelen felâket ve musibetleri çarçabuk unuttular; istemedikleri, sevmedikleri halde Musa'nın duâ etmesini talep edecek noktaya gelip dayandılar. Felâket ve musibet hafifleyince verdikleri sözü yerine getirmediler; böylece ilâhi plâna uymamanın cezasını canlarıyla, mülk ve saltanatlarıyla ödediler.

Musa Peygamber ise, onları yeri ve zamanı gelince uyarmış, Allah'ın buyruğuna dönmedikleri takdirde kendilerini büyük bir azabın beklediğini haber vererek görevini lâyığıyla yapmıştı. Çünkü Cenâb-ı Hakk'ın âdetlerinden biri de, bir kavmi veya milleti uyarmadıkça, uyarıcı peygamber ve mürşit göndermedikçe azap etmemektir. Çünkü beşer aklı, Peygamberlerin getirdiği esasları bilip anlamaya yeterli değildir, mutlaka yol gösterene, ışık tutana muhtaçtır.

Azaptan Önce Uyarı

فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الرِّجْزَ اِلٰٓى اَجَلٍ هُمْ بَالِغُوهُ اِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ

"Ne vakit ki, erişecekleri (mukadder) süreye kadar azabı kendilerinden kaldırdık, bir de ne bakarsın yeminlerini yerine getirmiyorlar!"

Genel bir ölçü vardır: Acı ve ıstırap çeken, iyice düşünür. İyice düşünen de aklını en iyi şekilde kullanmanın yolunu ve yöntemini bulur. Hem insanın ruhuna ve mayasına Allah ve din duygusu enjekte edilmiştir. Felâket ve sıkıntılı anlarda, bütün dallar bir bir kopup umutlar kesilince, o duygu harekete geçer, kişi daha önceleri inanmadığı, ret ve inkâr ettiği O Yüce Kudret'e el açıp yardım ister.

O bakımdan bir toplum ya da kavim ve millete yok edici azap gelmeden önce, uyarıcılar, irşat ediciler gönderilir. Sonra da ruhlarındaki Allah duygusunu harekete geçirecek felâket ve musibetler indirilir.

Fir'avn ile milleti hakkında Allah (celle celaluhu)'nun bu sünneti aynen uygulanmıştır. Önce Musa Peygamber'le kardeşi Harun Peygamber onları Hakk'a davet için gönderilmiş ve onlar da tebliğ ve irşadı, uyarı ve inzarı şartlar elverdiği nisbette yerine getirmişlerdir. Ayrıca akıl ve vicdanlarının doğruyu bulabilmesi, hakkın sesini işitebilmesi için de mu'cizeler göstermişlerdir. Bununla da yetinmeyip, inkâr ve azgınlıkta ısrar ederlerse, başlarına bir sürü felâketlerin geleceğini de en duyarlı sözlerle önceden haber vermişler ve Allah (celle celaluhu)'nun verdiği sözün mutlaka gerçekleşeceğine dikkatlerini çekmişlerdir.

Uyarı ve irşat gereği, bütün bu yollara baş vurulup peygambere düşen görev kusursuz yerine getirilince, uyarılanlar yine de küfürlerinde ısrarlı olup Hakk'ın sesine kulak vermezlerse, söz yerine gelir ve çok geçmeden kıtlık, hastalık ve benzeri musibetler başgösterir. Bununla da olumlu bir sonuç alınmadığı takdirde felâket ve azabın şiddetleneceği haber verilir ve yine gereken uyarı yapılır. Hiç biri kâr etmeyince yok edici azap iner, ilâhi emir yerini bulur.

Artık bu durumda Allah (celle celaluhu)'nun insanlara zulmettiği asla söylenemez. Ancak insanın kendine zulmettiği gerçeği ortaya çıkar. Peygamber, kitap, uyarı, tebliğ, irşat, inzar ve müjde hepsi Allah (celle celaluhu)'nun insanlardan yana olan rahmetinin birer tezahürüdür.

İnen Azap Çok Çeşitlidir

Ortaya çıkan felâket ve musibetlerin her biri görünürde tabii birer olaydır; birtakım zahiri sebeplere dayandığı kesindir. Ancak bildiğimiz sebepleri o ölçüde oluşturan veya harekete geçiren bir kudret vardır; işte onu görmemiz mümkün değildir. Nuh tufanının zahiri sebepleri, şiddetli ve aralıksız yağmurun kırk gün, kırk gece testiden boşalırcasına yağması ve bazı yeraltı su kaynaklarının yerüstüne çıkması ve bir kısmının mecra değiştirmesidir. Ama bulutları böylesine yağmur yüklü hale getiren ve onu kırk gün gibi uzun bir süre aralıksız devam ettiren ve ayrıca yeraltı sularını harekete geçiren bir kudret söz konusudur. Biz ancak olayın dış görünümünü ve zahiri sebeplerini bilebiliyor ve görebiliyoruz. Perde arkasında ilâhi program gereği görevli melekler bulunmaktadır.

O halde bir azap şeklinde ortaya çıkan felâket hep aynı değildir; çok çeşitlidir; ona müstahik olan kavim veya milletin küfür, günah, azgınlık ve zulümlerine göre tezahür eder.

Bunu Kur'ân'da belirtildiği şekilde şöyle sıralayabiliriz :

1- Ürünlerde verimsizliğin başgöstermesi ve uzun bir kuraklık neticesinde kıtlık ve sıkıntının ortaya çıkması.

Bu, ürün yetişmesini engelleyen sebeplerin bir dizi halinde oluşturulmasıyla gerçekleşir.

2- Aralıksız şiddetli yağmurlar neticesinde yağan yağmurun sel felâketi haline gelmesi. Nuh Tufan'ı gibi... Tevrat'ta, "Müthiş ve aralıksız dolu yağmasıyla tufan başlamıştır," yazılıysa da, Kur'ân onun bu kısmını da tashih edip en doğru bilgiyi verir.

Araplar, veba gibi öldürücü niteliği olan salgın hastalıklara da "tufan" derler. Ancak Nuh Tufanı yukarıda belirttiğimiz gibi kırk gün aralıksız yağan yağmurlar neticesi oluşmuştur.

Tufan ve veba gibi, büyük zararlara, kitle ölümüne sebebiyet veren afetler ikiye ayrılır: Biri tabii, diğeri istisnai... Birincisine sık sık rastlanır. İkincisi ise, bir ilâhi uyarı özelliğini taşiyarak zalim ve azgın kavimlerin veya milletlerin başına gelir.

Unutmamak gerekir ki, bu istisnai afete sebep olan zulüm ve azgın-

lığın belli bir kerteye gelip dayanması gerekir.

3- Ekin kıran çekirgenin bulut misali bir bölge veya yörenin ekinlerini istila etmesi. Bunların sayısı milyarları aşar ve toplu halde, ilâhi sünnet gereği sevkedildiği yerin ürünlerini yiyip bitirirler. Bu afetin de biri tabii, diğeri istisnai olmak üzere iki ayrı türü vardır.

4- Kummel istilası.

Kummel, çekirgeden küçük, uğur böceği şeklinde fakat ondan biraz büyükçe bir böcektir. Bunlar da istisnai olarak sayıları milyarları aşar şekilde gelip bir yörenin ekinlerini mahveder.

Bundan başka "kummel"in birkaç ayrı haşere hakkında da kullanıldığı olmuştur:

a) Buğday ve diğer tahıla musallat olan güve.

b) Yumurtasından yeni çıkmış çekirge veya keneye benzer küçük sinek.

c) Ekine zarar veren her türlü haşere.

Bu ve benzeri haşerenin sürüler halinde büyük bir bulut parçası görünümünde bazan umulmadık anda ortaya çıkması ve belli bir kesimin ekinini mahvetmesi, istisnai anlamdadır. Âyette bilhassa buna işaret ediliyor.

d) Tevrat'a göre, küçük sinek, sivrisinek, demektir.

5- Kurbağa yağması.

Bu, büyük bir kasırganın kurbağaların çok ürediği bir gölden geçmesi veya bir hortumun o gibi bir göle uzanması neticesi ortaya çıkan bir olaydır. Fazla zararlı değilse de, bir ihtar mahiyetindedir. Çok şiddetli bir kasırga gelebilir veya hortum o kesime de uzanabilir imajını taşır.

6- Kan zuhur etmesi.

Bu, birkaç şekilde yorumlanabilir: Büyük bir savaşın ortaya çıkması, Nil Nehri'ndeki canlıların bir sebepten dolayı ölmesiyle suyun bulanıp kan rengini alması, salgın bir hastalık şeklinde bir bölge halkının vücudunda kanlı çıbanların meydana gelmesi bu cümledendir.

Aynı konuyla ilgili Tevrat'ta geçen sözlerin özeti şöyledir:

1- Ve Rab Musa'ya dedi: Fir'avn'ın yanına gir ve ona de ki: Rab şöyle

diyor: Kavmimi salıver ki bana ibâdet etsinler. Ve eğer salıvermek istemezsen işte ben senin bütün sınırlarını kurbağalarla vuracağım ve ırmak kurbağalarla kaynayacak.

2- Ve Rab, Musa'ya dedi ki; Harun'a söyle, değneğini uzat ve yerin tozuna vur, ta ki bütün Mısır diyarında tatarcık olsun.

3- Ve Rab, Musa'ya dedi: Sabahleyin erken kalk ve Fir'avn'ın önünde dur; işte o suya çıkıyor ve ona de: Rab şöyle diyor: Kavmimi salıver ki bana ibâdet etsinler. Yoksa kavmimi salıvermezsen işte ben senin üzerine ve kullarımın üzerine ve kavminin üzerine ve senin evlerinin içine at sinekleri göndereceğim.

4- Ve Rab, Musa'ya dedi: Fir'avn'ın yanına gir ve ona söyle: İbranilerin Allah'ı Rab şöyle diyor: Kavmimi salıver ki bana ibâdet etsinler, yoksa işte Rabbin eli kırda olan hayvanların üzerinde.... çok ağır kırgın olacak.

5- Ve Rab, Musa ile Harun'a dedi. Yanınıza avuçlarınızın dolusu ocak külü alın ve Musa, Fir'avn'ın gözü önünde göğe doğru saçsın ve bütün Mısır diyarı üzerine ince bir toz olacak ve bütün Mısır diyarında insan ve hayvan üzerine irin çıkaran çıban olacak.

6- Çünkü şimdi elimi uzatmış olsa idim ve seni ve kavmini veba (kolera) ile vurmuş olsa idim.

7- Ve dolu Mısır diyarında olan her şeyi vurdu ve kırın bütün otunu vurdu ve kırda olan her ağacı kırdı.

8- Kavmimi salıvermezsen, işte senin hududuna ben yarın çekirgeler getireceğim ve yeryüzünü örtecekler.[1]

Tevrat'ın Çıkış bölümünde bu sekiz maddeden çok uzun söz edilmektedir. Dikkatle incelendiğinde Allah sözüyle insan sözünün birbirine karıştığı rahatlıkla anlaşılır. Kur'ân, Tevrat'ın bu kısmını da tashih edip en özlü ve anlamlı bilgiyi veriyor.

Pişmanlık Duygusu

وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ قَالُوا يَا مُوسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ

"Üzerlerine (bu gibi) azap ve murdarlık çökünce, ey Musa, dediler,

1 Tevrat/Çıkış: 9/8-26

sana verdiği söze karşılık Rabbine bizim için duâ et."

Böylece âyette belirtildiği gibi, bütün âyet, mucize ve sonra da başlarına gelen afet ve sıkıntılardan sonra bunalan Fir'avn ve kavmi pişmanlık duydular; üzerlerine çöken belâ ve sıkıntı kalktığı takdirde Musa'ya inanacaklarına ve İsrâiloğulları'nı salıvereceklerine söz verdiler. Belâ kalkınca döneklik yaptılar.

Tevrat'ta da bu husus şöyle açıklanmıştır:

"Fir'avn gönderip Musa'yı ve Harun'u çağırdı ve onlara dedi ki: Bu defa suç ettim; Rab âdildir ve ben ve kavmim kötüyüz. Rabbe yalvarın bu kuvvetli gök gürlemesi ve dolu yeter ve sizi salıvereceğim."[1]

Erişecekleri Mukadder Çizgi

فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الرِّجْزَ اِلٰى اَجَلٍ هُمْ بَالِغُوهُ اِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ

"Ne vakit ki, erişecekleri (mukadder) süreye kadar azabı kendilerinden kaldırdık, bir de bakarsın yeminlerini yerine getirmiyorlardı."

Fir'avn ve kavmi verdikleri sözü tutmadılar, döneklik yaptılar. Böylece mukadder sonuca gelmiş oldular. Âdil olan Allah (celle celaluhu), onlardan mazlumların intikamını aldı, hepsini denizde boğdu. Medeniyetleri de yerlebir edildi. İbret alınsın diye Fir'avn'ın cesedi bir kenara atıldı ve geriye bazı kalıntıları kaldı.

Tevrat'ta bu konu şöyle belirtilmiştir:

- Musa, Fir'avn'a dedi ki: Şehirden çıkınca ellerimi Rabbe uzatacağım; dünya Rabbın olduğunu bilesin diye bu gök gürlemeleri duracak ve artık dolu yağmayacak. Fakat sana ve senin kullarına gelince, Rab Allah'tan daha korkmayacağınızı bilirim.[2]

- Ve İsrailoğulları, Allah'ın o güzel vaadi olarak Arz-ı Mevud'a gelip yerleşme lutfu doğdu.

Yine Tevrat'ta Allah (celle celaluhu)'nun güzel va'di şöyle açıklanmıştır:

- Allah, İbrahim Peygamber'e dedi ki: Ve senin gurbet diyarın bütün Ke-

1 Tevrat/Çıkış: 9/27-29

2 Tevrat/Çıkış: 9/30, 31

nan diyarını, sana ve senden sonra zürriyetine ebedi mülk olarak vereceğim. İşte İbranilere vaadedilen "Arz-ı Mev'ud" budur. Kenan diyarı, yani Filistin ve çevresi. Bu, Nuh Peygamber'in dört oğlundan biri olan Kenan'a izafe edilir.[1]

وَجَاوَزْنَا بِبَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ٱلْبَحْرَ فَأَتَوْا۟ عَلَىٰ قَوْمٍ يَعْكُفُونَ عَلَىٰٓ أَصْنَامٍ لَّهُمْ ۚ
قَالُوا۟ يَٰمُوسَى ٱجْعَل لَّنَآ إِلَٰهًا كَمَا لَهُمْ ءَالِهَةٌ ۚ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿١٣٨﴾
إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ مُتَبَّرٌ مَّا هُمْ فِيهِ وَبَٰطِلٌ مَّا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٣٩﴾ قَالَ أَغَيْرَ ٱللَّهِ
أَبْغِيكُمْ إِلَٰهًا وَهُوَ فَضَّلَكُمْ عَلَى ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٤٠﴾ وَإِذْ أَنجَيْنَٰكُم مِّنْ ءَالِ فِرْعَوْنَ
يَسُومُونَكُمْ سُوٓءَ ٱلْعَذَابِ ۚ يُقَتِّلُونَ أَبْنَآءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَآءَكُمْ ۚ وَفِى ذَٰلِكُم
بَلَآءٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَظِيمٌ ۚ ﴿١٤١﴾

138- Ve İsrâiloğullari'nın denizden (salimen) geçmelerini sağladık. Az sonra kendilerine mahsus putlarına, üzerlerine kapanırcasına tapmakta olan bir kavme rastladılar. "Ey Musa! dediler, bunların ilâhları olduğu gibi bize de bir ilâh yap!" Musa, onlara dedi ki: "Siz gerçekten cahillik eden bir topluluksunuz."

139- Şüpheniz olmasın ki bunlar içinde bulundukları (dinle birlikte) yok olacaklardır ve yapageldikleri şeyler boş ve anlamsızdır.

140- Allah'ın sizi (çağınızdaki) milletlere (veya diğer canlılara) üstün kıldığı halde O'ndan başka ilâh mı arayayım?!

141- Hatırlayın ki, sizi Fir'avn hanedanından kurtardık; öyle ki onlar size azabın kötüsünü uyguluyor; erkek çocuklarınızı öldürüyor kadınlarınızı diri bırakıyorlardı ve bütün bunlarda Rabbinizden size büyük bir imtihan vardı."

İLGİLİ HADİS

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, Huneyn Savaşı'na giderken büyükçe yemyeşil bir sidre ağacına rastladı. O yörede Arap müşrikleri

1 Tevrat Tekvin: 17/8.

bu ağacı uğur sayar, etrafında bir süre toplanıp silahlarını ona asarlardı. O bakımdan ağaca "Zat-ı envat" yani silah asılmaya mahsus ağaç, derlerdi. Ashab-ı Kiram'dan bazı zatlar da cahiliye devrinin bu âdetine özenerek, "Ya Rasulallah! Müşriklerin savaşlara giderken silahlarını asmaya mahsus ağaçları bulunduğu gibi, bize de silahlarımızı asmaya mahsus bir ağaç belirleseniz olmaz mı?" diyerek teklifte bulundular. Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara:

"Onların birkaç ilâhı bulunduğu gibi, sen de bize bir ilâh yap! demelerine benziyor sizin bu teklifiniz!" buyurdu. Sonra da ilgili âyet indi.[1]

Tanrı'yı Maddeleştirmek

قَالُوا يَا مُوسَى اجْعَلْ لَنَا إِلٰهًا كَمَا لَهُمْ آلِهَةٌ

"Ey Musa! dediler, bunların ilâhları olduğu gibi, bize de bir ilâh yap!"

Maddeye ve dünya saltanatına lüzumundan fazla özenip önem veren İsrâiloğulları, bunca âyetler, mucizeler ve başlarına gelen musibet ve sıkıntılara rağmen ilâhi kudretin sonsuzluğunu, sınırsızlığını, yüceliğini tam anlamıyla kavrayamamış; Allah'ın eş ve ortaktan, denk ve benzerden, madde ve eşyadan pâk ve münezzeh bulunduğunu anlayamamış olacaklar ki, altın ve benzeri madenden ilâh yapmasını Musa Peygamber'e teklif etme cüretini göstererek ne kadar basiretsiz olduklarını ortaya koymuşlardı.

Huneyn Savaşı'na gidilirken, Ashab-ı Kiram'dan bir kısmının sırf uğur getirsin diye sidre ağacına silahlarını asmaları için Rasulullah'dan müsaade istemeleri, İslâm nazarında büyük bir olaydır. Çünkü kutsallık ancak Allah (celle celaluhu)'ya mahsustur. Uğur ve uğursuzluk insanın kendi düşünce ve davranışlarında mevcuttur. Taş ve ağaçta uğur ve kudsiyet yoktur; meğerki Allah (celle celaluhu) bir eşyayı mukaddes olarak tanıtsın, o bir istisna teşkil eder. Meselâ, Kabe'nin duvarına yerleştirilen ve tavaf başlangıcı olarak belirlenen Hacer-i Esved (siyah taş) ile Zemzem, Allah ve Rasulü tarafından mübarek ve kutsal olarak belirlenmiştir ve artık kıyamete kadar onların kutsallığı devam edecektir. Beşere, eşyaya kutsallık izafe etme veya belirleme yetkisi verilmemiştir.

Günümüzde materyalistlerle komünistlerin maddeyi bir bakıma ya-

1 İbn Cerir et-Taberi - Ahmed b. Hanbel: Ebu Vâkıd el-Leysi'den.

ratıcı güç olarak kabul edip onun ötesinde ve üstünde başka bir temel kavram ve esas olmadığını iddia etmeleri, iyice araştırıldığında bu teorinin bir ucunun Yahudilere dayandığı anlaşılır. O bakımdan maddeyi ilâhlaştırmak o milletin huyunda, mayasında yer etmiştir.

İslâm dini ise, bütün büyüklük, kutsiyet ve üstünlüğü Allah (celle celaluhu)'ya nisbet edip eşyada bir kutsallık bulunmadığını açıklar ve bu hususta o kadar duyarlı davranır ki, bir ağacın veya canlının uğurlu, ya da uğursuz sayılmasına bile cevaz vermez. O, bu yanıyla da Allah (celle celaluhu)'nun insanlara en son mesajı olduğunu isbatlar.

İnsan Unsuru Eşyadan Çok Üstündür

قَالَ اَغَيْرَ اللّٰهِ اَبْغِيكُمْ اِلٰهًا وَهُوَ فَضَّلَكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ

(Musa dedi ki:) "Allah'ın sizi (çağınızdaki) milletlere (veya diğer bütün canlılara) üstün kıldığı halde O'ndan başka ilâh mı arayayım?"

İlgili âyetle çok önemli bir hususa parmak basılıyor: O da, insan unsurunun kâinattaki diğer canlı ve cansız eşyadan çok üstün ve çok saygıdeğer olduğudur. Bu durumda insanın kendinden aşağı bir şeye tapması veya önünde eğilmesi şaşılacak şeydir; aynı zamanda koyu bir cehaletin eseridir.

Gerçi ilgili âyeti, "İsrâiloğullan'nın kendi çağlarında diğer milletlerden üstün olduğu" şeklinde yorumlayanlar çoğunluktadır ama üzerinde dikkatle durup incelediğimizde, diğer eşyadan da üstün olduğu anlaşılmakta ve insanın yaratılışındaki hikmete uygun düşmektedir.

Geçmişte Verilen İlâhi Lütufları Unutmamak Gerekir

وَاِذْ اَنْجَيْنَاكُمْ مِنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ

"Hatırlayın ki, sizi Fir'avn hanedanından kurtardık."

İnsan hem bencil, hem de aceleci ve hırslı olduğu kadar, nankör ve unutkandır da. Peygamber ve ilâhi kitap, insanın bu sıfatlarını ifratla tefritten kurtarıp faydalı bir çizgiye getirip kanalize eder. O bakımdan da insanın hemen her çağda Allah (celle celaluhu)'nun rahmet eseri olan bu iki yol göstericiye ihtiyacı vardır. Tarihte, gönderilen peygamberlere kulak vermeyen kavim ve milletlerin sözü edilen sıfatlarının tesiri altında her şeylerini kaybettiklerini hem kutsal kitaplar, hem de yapılan tarihi tesbitler haber vermektedir.

Nitekim İsrailoğulları'nın uzun yıllar üzerlerine çöken kâbustan kurtulmanın yol ve çarelerini arayıp durduklarını biliyoruz. Allah'ın lutfu tecelli edince Musa Peygamber onlara kurtarıcı bir rehber olarak gönderildi. Çok üzücü ve kaygılandırıcı olaylar birbirini izledikten sonra yine Allah'ın lütuf ve keremiyle, inayet ve rahmetiyle her türlü belâ ve sıkıntıdan kurtulup selâmete erdiler. Refah kapıları açılıp nefsin arzuları ön plâna geçince, geçmişteki sıkıntı ve dertleri unuttular. Kur'ân-ı Kerim onların bu halini, idraklara neşter vururcasına bir misal anlamında nakleder.

Geçmişteki olayları, Allah'a yalvarıp yakarmaları, güvenip dayanmaları ve arkasından tecelli eden yardım ve nusretleri unutmak, insanı çarçabuk eski azgınlık ve çılgınlık bataklığına itebilir: O bakımdan nefsin sesine değil, aklın, tarihin, olayların ve hepsinin üstünde ilâhi uyarıların sesine kulak vermek kadar kurtarıcı, yönlendirici bir başka otorite düşünülemez.

O sese kulak verilmediği takdirde, sadece bataklığa düşmekle kalınmaz, verilen nimetler bir bir geri alınabilir ki, Mevlânâ'nın da dediği gibi, dünyada insanı kahreden en kötü azaplardan biri, belki de başta geleni budur. İsrâiloğulları'nın Arz-ı Mev'ud'dan çıkarılıp bir asra yakın esaret kaydı altında inletilmesi bunun canlı örneklerinden sadece biridir.

Kur'ân böylece hem yaşamakta olan Yahudileri, hem de diğer milletleri uyararak tarihi çok iyi okuyup hayatlarını ve kaderlerini ona göre çizmeleri gereğine işarette bulunuyor; özellikle mü'minleri eğiterek hayırlı bir toplum olma düzeyinde bulunmalarını istiyor.

وَوٰعَدْنَا مُوسٰى ثَلٰثِينَ لَيْلَةً وَاَتْمَمْنٰهَا بِعَشْرٍ فَتَمَّ مِيقَاتُ رَبِّهٖٓ اَرْبَعِينَ لَيْلَةً ۚ
وَقَالَ مُوسٰى لِاَخِيهِ هٰرُونَ اخْلُفْنِى فِى قَوْمِى وَاَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيلَ
الْمُفْسِدِينَ ﴿١٤٢﴾ وَلَمَّا جَآءَ مُوسٰى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهٗ رَبُّهٗ ۙ قَالَ رَبِّ اَرِنِٓى اَنْظُرْ
اِلَيْكَ ۚ قَالَ لَنْ تَرٰىنِى وَلٰكِنِ انْظُرْ اِلَى الْجَبَلِ فَاِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهٗ فَسَوْفَ
تَرٰىنِى ۚ فَلَمَّا تَجَلّٰى رَبُّهٗ لِلْجَبَلِ جَعَلَهٗ دَكًّا وَخَرَّ مُوسٰى صَعِقًا ۚ فَلَمَّآ اَفَاقَ قَالَ
سُبْحَانَكَ تُبْتُ اِلَيْكَ وَاَنَا۠ اَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٤٣﴾ قَالَ يٰمُوسٰٓى اِنِّى اصْطَفَيْتُكَ

عَلَى النَّاسِ بِرِسَالَاتِي وَبِكَلَامِي فَخُذْ مَا آتَيْتُكَ وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿١٤٤﴾
وَكَتَبْنَا لَهُ فِي الْأَلْوَاحِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْعِظَةً وَتَفْصِيلًا لِكُلِّ شَيْءٍ فَخُذْهَا
بِقُوَّةٍ وَأْمُرْ قَوْمَكَ يَأْخُذُوا بِأَحْسَنِهَا سَأُرِيكُمْ دَارَ الْفَاسِقِينَ ﴿١٤٥﴾

142- Musa ile otuz geceye sözleştik ve onu bir on gün ile tamamladık. Böylece Rabbinin belirlediği (ibâdet ve Tevrat'ı almaya hazırlanmak için) vakit kırk gece olarak tamamlandı. Musa, kardeşi Harun'a, "Kavmim arasında benim yerime geç; işleri düzene koy ve fesatçıların yoluna uyma!" dedi.

143- Ne vakit ki Musa belirlediğimiz vakitte geldi ve Rabbi onunla konuştu. Musa: "Ey Rabbim! dedi, kendini bana göster de sana bakayım". Rabbi O'na: "Sen elbette beni göremezsin; ama dağa dikkatle bak, eğer yerinde durursa beni görebileceksin demektir", buyurdu. Rabbi dağa tecelli edince onu paramparça etti ve Musa da bayılıp düştü. Kendine gelince, "Seni tenzih ve tesbih ederim. Sana tevbe ile yöneldim ve ben mü'minlerin ilkiyim" dedi.

144- (Rabbi ona:) "Ey Musa! dedi, şüphesiz ki seni risâletimle (peygamberlik göreviyle) ve sözümle diğer insanlar arasından seçip üstün kıldım. O halde sana verdiğimi al ve şükredenlerden ol!" buyurdu.

145- Biz onun için Levhalar'da (dini bir hayat düzenlemesi için) her şeyden bir öğüt ve her şeyin hükmünü açıklar mahiyette yazdık. (Artık ey Musa!) bunları çok ciddi olarak tut ve kavmine de bunların en güzelini (derleyip) tutmalarını emret. İlâhi sınırları aşıp azgınlık gösterenlerin yurdunu size göstereceğim.

İLGİLİ HADİS

Ashab-ı Kirâm'dan Ebu Said el-Hudri (radıyallahu anh) anlatıyor:

- Yüzüne tokat vurulmuş bir Yahudi, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e gelerek dedi ki: "Ya Muhammed! Senin ashabından Ensar'a mensup bir adam yüzüme tokat vurdu." Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem), **"O adamı bana çağırın"** diye emretti. Adam gelince, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) sordu: **"Neden buna tokat vurdun?"** Cevap verdi: "Ey Allah'ın Peygamberi! Bu Yahudi'nin yanından geçtiğim bir sırada "Musa Peygamber'i insanlara üstün kılana hamd olsun" diyordu.

Ben de, "Muhammed'den de mi üstün kılmıştır?" diye sorduğumda, "Evet, ondan da üstündür" diye cevap verdi. Bunun üzerine öfkelendim ve bir tokat vurdum."

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz şöyle buyurdu:

"Beni peygamberler arasından ayırt edip seçmeyin. Çünkü insanlar kıyamet günü kendilerinden geçip düşeceklerdir. İlk kendine gelen ben olacağım ve ansızın Musa ile birlikte Arş'ın ayağına tutunmuş olacağız. Ancak onun benden önce mi kendine geldiğini, yoksa Tur'daki baygınlıkla mı karşılık gördüğünü bilemiyorum."[1]

Kırk Gece

فَتَمَّ مِيقَاتُ رَبِّهِ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً

"Böylece Rabbinin belirlediği vakit kırk gece olarak tamamlandı."

Kırk gün, kırk gece ve kırk yıl, insan ruhunun gıda alabilmesi ve olgunlaşması bakımından çok önemlidir ve oldukça tesirlidir. O nedenle Musa Peygamber'in Tevrat'ı telakki edip alabilmesi için kırk gün oruç tutup kendini bütünüyle ibâdete vererek hazırlanması emredilmiştir. Aynı zamanda ilâhi lütuf ve nimetleri kısa zamanda unutup buzağıya tapacak kadar alçalan ve Tevrat'ın emirlerinin çoğunu hayatlarına uygulamayan İsrailoğulları'nın yeni bir ruh, yeni bir imân ve sağlam bir irfan kazanabilmeleri ve tevhidin esasına ciddiyetle dönebilmeleri için kırk yıl yurtsuz, başıboş ve şaşkın bir halde Arz-ı Mevud'dan da uzak bir bekleme dönemleri takdir edilmiştir.

Nitekim bir gencin, ana-babasının gerçek kıymetini bilip takdir etmesi ve onlar için duâ edip Allah (celle celaluhu)'ya gönülden şükretmesi de daha çok kırk yaşına gelince kendini hissettirir, yani bu şuur iyice o çağda gelişir. Ahkaf suresinde özellikle buna işaret edilmektedir. Sevgili Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kırk yaşına girdikten sonra risalet göreviyle taltif edilmiştir ve O da kırk gün ara vermeden ibâdeti tavsiye etmiştir. Çünkü başlanılan bir ibâdetin zevkine ancak böyle bir süre muntazam devam edildikten sonra varılabilir.

---

1 Buhari/Tefsir: 7, Diyat: 32
Bu hadis, kitap ehliyle peygamberlerin hangisinin üstün olduğu hakkında bir tartışmaya gidilmesinin uygun olmayacağına yönelik bir anlatım belirtmektir.

Bu hususta hadislerde geniş bilgi verilmiştir. Biz birkaç tanesini teberrüken naklediyoruz:

"Cenaze namazını kırk kişinin kılmasında ayrı bir rahmet vardır."[1]

"İki nefha arası kırktır."[2]

Açıklama: Bu, ya kırk gün, ya da kırk yıldır.

"Deccal'in yeryüzünde eyleşmesi ne kadardır?" sorusuna Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) **"Kırk gün"** diye cevap vermiştir.[3]

"Kur'ân'ı her kırk günde bir okuyup (hatmedin)"[4]

"Mü'minlerden her kırk kişi bir mü'min için şefaat ederler."[5]

"İnsanın hilkati anarahminde kırk günde bir araya gelip (oluşur)."[6]

"Kim kırk gece yiyecek maddesini stok edip satmayarak ihtikârda bulunursa Allah ve Rasulünden ilgisi kesilir."[7]

"Kim kırk gün ilk tekbire ulaşarak cemaatle namaz kılarsa, kendisine iki berat yazılır: Ateşten berat, nifaktan berat."[8]

Bakara suresi 51. âyetin tefsirinde de bu konuya geniş yer vermiş bulunuyoruz.

Tevrat'ta Musa Peygamber'in kırk gece beklemesiyle ilgili şu sözler yer almaktadır: "Ve Rab Musa'ya dedi: Bu sözleri yaz; çünkü seninle ve İsraille bu sözlere göre ahdettim. Ve orada Rab ile kırk gün, kırk gece kaldı; ekmek yemedi ve su içmedi. Ve ahdin sözlerini, on emri levhalar üzerine yazdı."[9]

Müfessirlerimizin çoğuna göre, Musa Peygamber, Zilkade ayında ve Zilhicce'nin ilk on gününde ilâhi emre uyarak ibâdete kendini verip dün-

---

1 Ebu Dâvud/Cenâiz: 41

2 Buhari/Tefsir: 78. Müslim/Fiten: 141. Nesâi/Mesacid: 3

3 Ebu Davud/Melahim: 14

4 Tirmizi/Kur'ân: 11

5 İbn Mâce/Cenâiz: 19

6 Buhari/bedü'l-halk: 6, Enbiyâ: 1 - Ebu Dâvud/Sünnet: 16 - Ahmed: 4/7.

7 Ahmed: 3/33

8 Tirmizi/Salat: 64

9 Tevrat-Çıkış: 34/27, 28

yevi bütün işlerden uzak kalmış ve böylece Tevrat'ı telakki etme düzeyine gelmiştir ki, bu süre olgunlaşıp ruhen iyice arınma dönemi sayılır.

Diğer bir rivayete göre, Musa Peygamber otuz gün oruç tutup ibâdet etmiş ve on gün de inen Tevrat'ı alıp hıfzetmiştir.

Aynı ayda, yani Zilhicce'nin ilk on gününde İslâm dininin hükümlerinin tamamlandığı hakkında Arafat'ta Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e ilâhi vahiy indiği bilinmektedir. O bakımdan Zilhicce'nin ilk on gününün kendine has ayrı bir feyiz, rahmet ve bereket havası vardır.

Allah'ı Görebilme İsteği

قَالَ رَبِّ اَرِنِی اَنظُرْ اِلَیْكَ

"Ey Rabbim! dedi, kendini göster de sana bakayım."

Peygamberlerin kalbinde kök salan Allah sevgisi, aşk derecesinde bütün hücrelerine sızmış ve ruhi yapılarını bütünüyle kaplamıştır. O nedenle çocuk, anasını görmeye nasıl çırpınıp can atarsa, Allah'tan gelen peygamber ruhu da öylece Allah'ı görmeyi arzular. Bu, o dereceye varır ki, bazan ölçü ve kıstasları, kural ve programı aşar. Nitekim Musa Peygamber de ilâhi hitabın inayet ve feyzine mazhar olunca, ruhundaki aşk kaynayıp ölçü ve kıstası bir anda unutuverdi ve bu manevi ruh haleti içinde seslenerek "Ey Rabbim! Kendini bana göster de sana bakayım." arzusunu dile getirdi. Tamamen ruhlaşamadığı için de, dağa akseden ilâhi tecelli karşısında bayılıp düştü.

Tevrat'ta bu olay şöyle yazılıdır: "Ve Musa dedi: Niyaz ederim, kendi izzetini bana göster. Ve dedi: Ben bütün iyiliğimi senin önünden geçireceğim, ve Rabbin ismini senin önünde ilân edeceğim ve lütfedeceğim adama lütfedeceğim ve acıyacağım adama acıyacağım. Ve dedi: Yüzümü göremezsin; çünkü insan beni görüp de yaşıyamaz. Ve Rab dedi: İşte, yanımda bir yer var, ve kaya üzerinde duracaksın ki, izzetim geçtiği zaman seni kayanın bir kovuğuna koyacağım ve ben geçinceye kadar elimle seni örteceğim ve elimi kaldıracağım ve arkamı göreceksin, fakat yüzüm görülmeyecek."[1]

Görüldüğü gibi, Tevrat'a insan sözü karıştığından Allah (celle celaluhu) bir bakıma cismanileştirilmiş ve asıl olay mecrasından kaydırılmıştır.

1 Tevrat-Çıkış: 33/17-23

Kur'ân ilâhi beyanıyla hem konunun özünü vermekte, hem de Tevrat'ı tashih etmektedir.

Neden Allah'ı Görmek Mümkün Değildir?

قَالَ لَنْ تَرٰىنِى

"Rabbi ona, sen elbette beni göremezsin buyurdu."

Allah (celle celaluhu), her türlü zaman, mekân, suret, yön ve düşüncenin ötesinde, mahiyeti bizce bilinmeyen ve bilinmesi mümkün olmayan öncesiz, sonrasız en yüce kudrettir. Ancak sıfatlarının tecelli ve tezahürleriyle bilinebilir. Gözler O'nu idrâk edemez, O bütün gözleri ilmiyle, kudretiyle, rahmet ve inâyetiyle kapsayıp kuşatmıştır. İnsan ise, önce sonsuz bir kudret değildir; başlangıcı, sonu, sınırı vardır. Zaman, mekân, suret ve düşünce sınırları içindedir. Küçücük bir karıncanın yerküreyi bir top gibi görmesi nasıl mümkün değilse, insanın da Allah (celle celaluhu)'yu, O sonsuz ve sınırsız kudreti görmesi öylece imkânsızdır. Sınırı ve büyüklüğü kesin ölçülerle bilinmeyen fakat sınırı olan kâinatı bilip bir bütün halinde göremiyor, kapsayamıyoruz. Nerede kaldı Allah'ı görebilmemiz...

Allah (celle celaluhu)'nun ilim ve kudretinin tecelli ve tezahürlerinden bir kısmını görüp anlamamıza gelince, şöyle bir misal verebiliriz. Kentin her ev ve sokağına uzanan elektrik akımını ancak belli cihazlarla anlamak mümkün oluyor. Akımı bizzat göremiyoruz. Onun gibi Allah (celle celaluhu)'nun tecelli eden ilim ve kudretinin tezahürlerini görebiliyor, ama o kudretin kendisini göremiyoruz.

Ancak âyette bir incelik var: Cenâb-ı Hak, Musa'ya; "Elbette sen beni göremezsin!" buyurmuş da, "Ben görülmem veya görülemem" buyurmamıştır. Bundan anlıyoruz ki, ahiret âleminde O'nun cemalini keyfiyeti bizce meçhul bir anlamda görmek mümkündür.

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) **Efendimizin Mi'rac Gecesi Rabbini Görme Olayı**

Sözü edilen her iki mesele de farklı rivayet ve yorumlara konu olmuş, ciltlerle kitap yazılmıştır. Biz onları bir bir nakletmeyi uygun bulmuyoruz. Çünkü hacmimiz ve konumuz buna müsait değildir. Sadece meseleyi dini, ilmi ve akli yönden ele alıp özetlemeyi yararlı görüyoruz.

Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Mi'rac Gecesi Rabbini görebilmişse, O'nun gibi "Ulu'l-azim"den sayılan Musa Peygamber neden görememiştir? Bunun cevabı gayet açıktır:

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimizin, Mi'rac Gecesi'nde maddi yapısı ruhi yapısına dönüşmüş ve bütünüyle ruhlaşmıştı. Böylece o, bir bakıma zaman ve mekân kaydından sıyrılarak fizikötesinde Rabbinin dilediği manevi makama yükselip ilâhi kudretin azamet ve esrarını müşahede bahtiyarlığına erişmiştir. Kâinat bir tepsi görünümünde gözlerinin önüne serilmiş, ilâhi sanatın bedi' örneklerinden birine daha şahit olmuştur. Ve özel bir tecelli eseri Rabbini keyfiyetsiz olarak görüp O'nun Cemal sıfatının füyuzatına mazhar kılınmıştır.

Şüphesiz ki, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimizin şerefli ruhları, ezelde iltifat-ı sübhaniyeye lâyık görüldüğünden yüksek bir kudreti kendinde taşıyordu. O bakımdan onun için sözü edilen tecelliler, ilk yaratılan Kalem ile Levh-i Mahfuz'a yazılmıştı. Sırası gelince aynen gerçekleşti. Artık ilâhi Cemal sıfatının tecellisi karşısında bayılması, kendinden geçip şuursuz kesilmesi söz konusu değildir. Hem Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, peygamberler zincirinin en son fakat en büyük halkasıdır. Peygamberlerin herbiri birer inci, O, onların ortasında büyük bir pırlantadır. Bütün milletlere ve çağlara seslenme görevini yüklenmiştir. O halele şerefli ruhları kıyamete kadar kâinatın üstünde bulunup yer ve gökleri nuruyla aydınlatmaya devam edecektir. Çünkü kâinat o nurdan yaratılmıştır, yani O'nun nuru, kâinatın özü ve mayasıdır.

İşte Musa Peygamber (aleyhisselam) bu mazhariyetlerle taltif edilmediğinden kendine has bir sınırda bulunuyordu. Bütün insanlara değil, sadece İsrâiloğulları'na gönderilen bir peygamberdi. Hem ilâhi tecellilere, Cemal sıfatının ezeli nurunun dağa yansımasına şahit olurken, bedeni ruhuna dönüşmemiş, sadece beden bütünüyle ruhuna tabi olarak maddi alemle bir süre ilgisini kesip beşeri ihtiyaçlarını tatil etmiştir. O bakımdan Cemal sıfatının yansıyan tecellisine bile tahammül edememiştir. Aynı zamanda Musa Peygamber, Tur Dağı'nda, zaman, mekân, suret ve düşünce sınırları içinde bulunarak Rabbisiyle, O'nun surette tecelli eden kelâmıyla konuşmuştur.

İlâhi kelâm veya vahiy önce, bir nur şeklinde ağaçta tecelli etmişti. Bu, suretten surete seslenme, konuşma kolaylığını getiriyordu. O bakım-

dan vahyin bu ilk döneminde Musa Peygamber fazla bir sarsıntı geçirmemiştir. Eğer Allah (celle celaluhu) doğrudan Musa'ya hitap etmiş olsaydı, mümkün değil Musa dayanamaz, bir anda erir ve tükenirdi. Çünkü O çok Yüce Kudret'in doğrudan hitabını ancak tamamen ruhlaşıp her türlü maddi kayıtlardan, zaman ve mekân kavramlarından sıyrılan bahtiyarlar kaldırmaya güç getirebilirler. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in Mi'rac Gecesi'ndeki durumu işte bu esrara bürünmüş bir derecede idi. Konuyu dikkatle incelediğimizde, Mekke'deki yatağı henüz soğumadan Mi'rac'dan dönmüş bulunuyordu. Bu da O'nun o gece tamamen ruhlaştığını ispatlayan belgelerden biridir.

Vahiy İndiğinde Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Baygınlık Gibi Bir Hal Geçirmesinin Sebebi

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e vahiy indiğinde, durumu bir anda değişiverir, baygınlık geçirir gibi bir hal alırdı. Sebebine gelince: Risaletin taşıdığı yüksek hikmetin ışığında şöyle bir açıklamada bulunabiliriz: Vahiy, Allah'ın Kelâm sıfatının bir tecellisidir. Onu getiren melek ise en büyük Ruh'tur, yani melekut âleminde ondan daha büyük bir melek ve ruh yoktur. Böylece insanın kaldırmaya takat getiremiyeceği iki büyük kudret birden inmiş oluyordu. O bakımdan Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in sözü edilen iki kudretle uyum haline girmesi gerekiyordu. Bedeni ruhuna dönüşürken madde alemiyle ilgisi kesiliyor ve bütünüyle mânaya yönelmiş oluyordu. Renginin değişmesi, yerinde hareketsiz kalması bu dönüşme ve oluşmanın tabii neticesi idi.

Musa Peygamber'e gelince, o, yukarıda da belirttiğimiz gibi, inen kudretin önce surette tecellisiyle telâkkisi mümkün ve kolay bir düzeye geliyor, sonra da suretten surete geçiş sağlanıyordu. O nedenle bedeni ruhlaşmadığından kendisinde fazla bir değişiklik müşahede edilmiyordu. Ama Tur'da Allah (celle celaluhu)'nun Cemal sıfatının dağa yansıması, her ne kadar ilk anda başka bir surette teceili etmişse de, tarifi gayr-i mümkün bir nur görünümünde olup madde kesafetini eritip tuz-buz edecek yüksek bir kudreti hâiz olduğundan Musa Peygamber'in maddi varlığı tahammül edememiş, ruhundaki peygamberlik nuru sayesinde eriyip yok olmaktan kurtulmuştur.

Nitekim Şeyh Muhyiddin el-Arabi (kaddesallahu sirrehu) bu hususu, Fütuhat-ı Mekkiye'nin üçüncü cildinde çok doyurucu bir anlatımla açıklamış-

tır. O bakımdan bu önemli konuyu daha çok Şura suresi 51. âyette açıklamış bulunuyoruz.

Âhiret Âleminde Allah'ı Görmek Mümkün mü?

Nakli deliller bunun mümkün olduğunu belirtmektedir ki doğrudur. Çünkü insanoğlu dünyada eskiyen ve yaşadığı âlemin şartlarına göre hazırlanan beden denilen elbiseyi ölüm olayı ile attıktan sonra bir süre Berzah âleminde ruhi bir tekâmül geçirir ve böylece ruh, ikinci âlemin şartlarına elverişli ve oradaki şartlarla uyum sağlayacak yeni bir bedene girmeye hazırlanır. O beden artık eskimeyecek, yıpranmayacak ve ölmeyecek bir özelliktedir. Âhirette ruhla birleşip bir bakıma ruhlaşması, ona ayrı bir nitelik ve hususiyet kazandırır. Cennet'te aldığı gıdalar da onun bu yapısıyla uyum sağlar vasıftadır; oradaki yiyecek maddelerinin posası yoktur, yenilince hemen enerjiye dönüşür ve kendine has artığı buharlaşarak bedenden ayrılır.

O halde insan, ahirette daha çok ruhlaştığı ve dünyadaki câri birçok kayıtlardan kurtulduğu, meleklerle bir arada bulunduğu, onları rahatlıkla gördüğü ve her an kaynaşma halinde bulunduğu için Allah'ın Cemal sıfatının tecellisini çok net biçimde müşahede etmeye elverişlidir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, ahiret âleminde Cennet'e girenler, Allah'ın Cemal'ini veya O'nun tecellisini ayan-beyân görürler. Nitekim Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz ümmetine bu müjdeyi vererek şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz ki sizler, şu Bedir gecesinde Ay'ı gördüğünüz gibi, Rabbinizi göreceksiniz."[1]

Tevrat'ın Toptan İndirilmesi ve Levhalara Yazılması

وَكَتَبْنَا لَهُ فِي الْأَلْوَاحِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْعِظَةً وَتَفْصِيلًا لِكُلِّ شَيْءٍ

"Biz onlar için Levhalar'da (dini bir hayat düzenlemesi için) her şeyden bir öğüt ve her şeyin hükmünü açıklar mahiyette yazdık."

Gerek bu âyetten, gerekse aynı surenin 150 ve 154. âyetlerinden ve Tevrat'taki anlatım şeklinden bu kitabın parça parça değil de bir defada bütünüyle indirildiğini ve Musa Peygamber tarafından papirüs kil levhalar

1 Buhari/Mevakıt: 16, Tevhid: 24 - Müslim/Mesacid: 211, 212 - İbn Mace/Mukaddeme: 13 - Ahmed: 4/360, 365

üzerine yazıldığını anlıyoruz. Ancak Şeyh Muhyiddin el-Arabi, kendi keşif ve müşahedelerine dayanarak Fütuhat'ta şöyle diyor; "Allah, Tevrat'ı kendi eliyle (kudret kalemiyle) yazdı."[1]

Müfessirlerden çoğuna göre, Musa Peygamber'e indirilen ilk hükümler iki levha üzerinde konular özetlenmiş şekilde bulunuyordu. On emir de bu hükümler arasında yer alıyordu. Sonra diğer hükümler ihtiyaç duyuldukça indirilmiştir.

Bu yorumun sahih olduğunu söyleyemeyiz. Çünkü müfessirler Tevrat'ın Çıkış bölümünde kapalı bir şekilde anlatılanı bir bakıma dikkate alarak böyle bir sonuca varmışlardır. Oysa biz Tevrat'ın o kısmının değiştirilip değiştirilmediğini kesin olarak bilmiyoruz.

Ünlü İngiliz ilim adamlarından James Churchvvar bu konuda bilimsel bir araştırmasına dayanarak diyor ki

"Musa, derin bilgili ve bir üstad idi. Dinde ve bilimde yüksek derecelere erişmişti. Tevrat'taki hataların kaynağı ise başkadır. Musa Tevrat'ı doğru yazmıştı ve sembollerle ifade etmişti. Sonraki tercemeler bunları bozmuştur. Musa'nın yazıları Mısır hiyeroglifi ve hiyaretikleriyle yazılmıştır. Papirüs kil tabletler üzerine yazmıştı. İsrâiloğulları'nın Mısır'dan çıkmalarından sekiz asır sonra Ezra bir grupla beraber İsrail tarihiyle ilgili bütün tabletler ve yazıları biraraya toplayarak bunları bir kitap şekline soktu, Tevrat meydana geldi. Ezra ve yardımcılarının Mısır yazısı hakkında derin bilgileri olmadığından bu yanlışlıkların olması tabiidir. O yazıları yalnız bir üstad anlayabilirdi. Bunların yetersizliklerini Mısır, Kalde, Hindu ve Maya belgelerinde gördüğümüz orjinalleriyle karşılaştırdığımızda anlıyoruz. Musa'nın yazdıkları makuldür. Onlar ise saçmaladılar, çok yerde anlamadıkları sembollere rastlayınca oraya tarihi hikâyeler, efsaneler sıkıştırdılar.[2]

Ezra kimdir?

Yahudilikle ilgili kuralları biraraya getiren büyük haham (M.Ö. V. yüzyıl) Babil ülkesinde Pers sarayının çevresinde yaşadı ve Yahudilikle ilgili işlerle görevlendirildi.[3]

---

1 el-Fütuhatü'l-Mekkiyye/VasI-el-Kalem ve'l-Levh: 3/221

2 MU-Tarihi Öncesi Evrensel Uygarlık: 1978/61

3 MU-1978/61

Ayrıca Tevrat'ta ayrı bir bölüm oluşturan Ezra kitabı yer almaktadır. Bu bölümde Fars ve Babil krallarından, İsrâiloğulları'ndan; sonra da İsrail kavminin soy itibariyle sayılarından ve soyağaçlarından söz edilir. Ezra'nın İsrâiloğulları'nın başına geçip onları yeniden irşad edip Rabbe çevirdiği anlatılır.[1]

Sözünü ettiğimiz bölümde Babil kralı Nebukadnetsar'dan bahsedildiğine bakılırsa, bu ismin aslının Nabukodooser olduğu (M.Ö. VI.yy.) da yaşadığı ortaya çıkıyor ki, James Churchvvar'ın tesbitinin isabetli olduğu anlaşılıyor.

Ayrıca Musa (aleyhisselam)'a indirilen kutsal kitabın levhalar üzerine yazılı olduğu Tevrat'ta geniş şekilde bahsedilmiştir. Onlardan bir bölümünü nakletmek suretiyle bir netice çıkarmak istiyoruz:

"Musa Peygamber dağdan inince İsrâiloğulları'nın altundan bir buzağı yapıp tapındıklarını görmüş ve öfkesi alevlenerek elindeki levhaları atıp dağın eteğinde onları kırdığı, sonra da Rabbin Musa'ya; "Kendin için evvelkiler gibi iki taş levha yont ve kırdığın levhalar üzerinde olan sözleri bu levhalar üzerine yazacağım." dediği belirtilmektedir. Kanaatımızca bu da bir terceme hatasıdır. Çünkü Musa Peygamber'in levhaları kırılıp parçalanacak şekilde yere çarpması düşünülemez. Ayrıca kırılan levhaların yerine yeni levhaları yontup hazırladıktan sonra Tevrat metinlerini Allah'ın değil, Musa'nın yazması söz konusudur. O kısımda da bir hata sırıtmaktadır.[2]

İndirilen Hükümlerin En Güzeli

وَأْمُرْ قَوْمَكَ يَأْخُذُوا بِأَحْسَنِهَا

"Ve kavmine de bunların en güzelini (derleyip) tutmalarını emret."

Âyetin zahirine bakılınca, Allah kelâmı olan Tevrat'ın güzel ve en güzel diye bazı kısımlara ayrıldığı anlaşılıyor. Oysa Allah sözünün hepsi güzelin en güzelidir. Hepsi de son derece yararlı ve yol göstericidir. Ancak konunun biraz derinliğine indiğimizde görürüz ki, ilâhi hükümlerden ahlâki, itikadı ve sosyal anlamda öyleleri vardır ki, insan ruhunu cilalar, vicdanları geliştirir; uygulanınca da insanı olgunlaştırır; meselâ göste-

1 Tevrat-Ezra: 466-476

2 Tevrat-Çıkış/32

rişten uzak sırf Allah (celle celaluhu)'nun hoşnutluğuna erişmek için yapılan ibâdet, Allah yolunda mal ve canı vakfederek hizmete koyulmak; karşılığını yalnız âlemlerin Rabbinden bekleyerek insanlara yardımcı olmak o hükümlerin en güzelleridir. Ancak unutmayalım ki, bu, biz insanlara nisbetledir. Ailenin veya toplumun önemli bir ihtiyacının karşılanmasını sağlayan, açılan bir yarayı kapamayı gerçekleştiren bir hüküm o aile ve o topluma göre, hükümlerin en güzelleridir. Bir başka hüküm, başka bir millet ve kavimden yana birçok faziletlere kaynak teşkil ediyorsa, o da onların yapısına göre, en güzel hükümlerden biridir. Böylece ilâhi hükümler uygulandıkları aile, toplum, kavim ve milletlerin ihtiyaç, yarar ve saadetlerine oranla güzellik ve daha güzellik vasfını alır. Yoksa aslında Allah (celle celaluhu)'nun bütün hükümleri, hükümlerin en güzeli, sözleri de sözlerin en güzelidir. Tıpkı yeryüzünde insanlara verilen gıda maddeleri gibi, onların hepsi de ilâhi nimetin hüviyet ve damgasını taşıdığı için son derece güzeldir, ama insanlara nisbetle, kişilerin zevk ve ihtiyacına, iştiha ve arzusuna göre değer ölçüsü sınıflandırılır.

İşte Tevrat'ın taşıdığı ilâhi hükümlerin "En güzelinin ve en iyisinin dinlenip tutulması," sözü bu hususlara işaretle söylenmiştir.

Kur'ân'da Allah sözünün en güzel söz olduğu şöyle ifade edilir:

"Allah sözün en güzelini indirdi." [1]

Âyetin son kısmında ise,

"Rabbinden saygı ile korkanların ondan derileri ürperir, sonra da hem derileri, hem kalpleri Allah'ın zikrine yumuşar" sözleri yer almakta, ilâhi kelâmın ne kadar güzel, faydalı, yönlendirici olduğu istisnasız belirtilmektedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, İsrâiloğulları'nın düzenli, disiplinli dini bir hayat yaşamaları için Tevrat'ın indirildiği belirtildi. Sonra da bununla amel ettikleri takdirde, ilâhi sınırları aşan bir kavmin yurduna yerleştirilecekleri müjdelendi.

Aşağıdaki âyetlerle, imân nimetine erişen ve ilâhi inayete lâyık görü-

1 Zümer suresi: 23

lenlerin her geçen gün tevazularının artmasına işaret ediliyor, büyüklük taslayanların imân nimetinden yoksun kalacakları haber veriliyor; ilâhi âyetlere ve âhirete inanmayanların amellerinin boşa gideceğine dikkatler çekilerek hem İsrâiloğulları, hem de inkârı sanat edinen maddeciler uyarılıyor. Mü'minlerin bu hususta çok dikkatli olmaları kapalı bir anlatımla işleniyor.

سَاَصْرِفُ عَنْ اٰيَاتِيَ الَّذِيْنَ يَتَكَبَّرُوْنَ فِى الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ ۗ وَاِنْ يَّرَوْا كُلَّ اٰيَةٍ لَّا يُؤْمِنُوْا بِهَا ۚ وَاِنْ يَّرَوْا سَبِيْلَ الرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوْهُ سَبِيْلًا ۚ وَاِنْ يَّرَوْا سَبِيْلَ الْغَيِّ يَتَّخِذُوْهُ سَبِيْلًا ۗ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَذَّبُوْا بِاٰيَاتِنَا وَكَانُوْا عَنْهَا غٰفِلِيْنَ ﴿١٤٦﴾ وَالَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيَاتِنَا وَلِقَآءِ الْاٰخِرَةِ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ ۗ هَلْ يُجْزَوْنَ اِلَّا مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿١٤٧﴾

146- Yeryüzünde haksız yere büyüklük taslayanları âyetlerimizden çevireceğim. Onlar her âyeti (ve açık belgeyi) de görseler yine inanmazlar ona. İyilik, doğruluk ve düzenlik yolunu da görseler, onu (kendilerine) yol edinmezler; azgınlık ve sapıklık yolunu görürlerse, onu hemen (benimseyip) yol edinirler. Bu böyle; çünkü onlar âyetlerimizi yalanlamayı sanat edinmişler ve hep ondan gaflet edegelmişlerdir.

147- Âyetlerimizi ve ahirete kavuşmayı yalanlayanlar var ya, onların amelleri boşa gitmiştir. Onlar ancak, amel edegeldiklerinin karşılığıyla cezalandırılırlar.

Allah'a Kul Olma Kanunu

وَاِنْ يَّرَوْا كُلَّ اٰيَةٍ لَّا يُؤْمِنُوْا بِهَا

"Onlar her âyeti (ve açık belgeyi) de görseler yine inanmazlar."

Nasıl sevgi kanunu her ferde iki emir verir: Birincisi başkalarına iyilik yapmak, ikincisi de başkalarının kendisine iyilik yapmasını önleyen kusur ve zaaflarını düzeltmek.. Onun gibi, Allah (celle celaluhu)'ya kul olma kanunu da her fert ve aileye iki emir verir: Birincisi, bütün mevcudiyetiyle Hakk'ın irâdesine teslim olmak; ikincisi karşılaştığı her insana inanç ve yaşına, bilgi ve irfanına göre ilgi ve saygı gösterip, mü'min ise, kendisinden

daha az günah işlemiş ve daha çok iyilikte bulunmuş olabileceğini düşünerek tevazu kanadını yere sermek.

Sevgi, saygı ve Allah (celle celaluhu)'ya kul olma kanunlarından kaynaklanan emirlerin dışına çıkanların üç önemli hastalığa yakalanacakları ve tedavisinin çok zor olacağı belirtiliyor.

Bu mesele ilgili âyetle şöyle sıralanıyor:

1- Açık âyet ve belgeyi görseler yine inanmazlar.

2- İyilik, düzenlik yolunu görseler yine de kendilerine yol edinmezler.

3- Azgınlık ve sapıklık yolunu görürlerse, onu hemen yol edinirler.

Böylece sıraladığımız üç manevi hastalığın kaynağı, bencillik, kendini beğenmişlik, büyüklük taslamak, başkalarını hep küçük görmektir. Kur'ân Fır'avn'ı tipik bir misal olarak veriyor ve sonra Mekkeli mağrur müşriklere atıfta bulunarak her çağda ve hemen her ülkede bu gibilere rastlamanın mümkün olduğuna işaret ederek o gibilerin karakter yapısını belirliyor.

Fir'avn'ın Helakine Sebep Olan Gurur

سَاَصْرِفُ عَنْ اٰيَاتِيَ الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ

"Yeryüzünde haksız yere büyüklük taslayanları âyetlerimizden çevireceğiz."

İlâhlık iddiasında bulunacak kadar büyüklük taslama hastalığına yakalanan Fir'avn ve yandaşlarının helakını hazırlayan sebeplerin başında bu hastalığın geldiği dolaylı şekilde ifade ediliyor. Musa Peygamber'in gösterdiği bir çok belgelere ve mu'cizelere rağmen Allah (celle celaluhu)'ya kul olmayı bir türlü sahte gururuna yediremeyen Fir'avn, sadece kendi helakına değil birçok insanların ilâhi hükmün altında can vermesine de sebep olmuştur. O bakımdan Kur'ân, Mısır'daki müşriklere dikkatleri çekerken daha çok onları idare edip yöneten Fir'avn üzerinde durur ve mağrur bir hükümdarın bir milleti de kendisiyle birlikte uçuruma yuvarlayacağını çok duyarlı sözlerle anlatarak insanları ve milletleri uyarır.

O halde sapıklık, kibir ve gurur zulümle birleşip, her şeye rağmen Hak'tan yüzçevirince, sünnetullah harekete geçer; o, belirlenen noktaya gelince ilâhi emir iner.

AHLÂKİ YÖNÜ

Toplum ve milletlerin manevi zırhı, hakiki din ve o dinden kaynaklanıp iyi-yararlı örf ve âdetle birleşen ahlâktır. Bu zırhtan milletini mahrum edenler, yavaş yavaş kendilerini tasfiyeye tabi tutmuş olurlar. Çöken aile ve kavimlerin çöküş sebepleri araştırıldığında temelinde ahlâksızlığın yattığı görülür.

Rahatlıkla diyebiliriz ki, ahlâksızlığı doğuran faktörler arasında, büyüklük taslamanın, başkalarını küçümsemenin payı çok büyüktür. Çünkü kibir ve gurur, Hakk'ı ret ve inkâr, kalbi örten kesif bir tabaka oluşturur; vicdanı köreltip ruhu safiyetinden uzaklaştırarak karartır. Böylece nefis denilen iç kuvvet, İblis denilen dış kuvvetle birleşmenin ve dörtnala gitmek için alanı boş bulmanın bütün imkânlarına kavuşmuş olurlar. Artık hayat dizginini nefis ve İblis'in eline teslim edip ruhi yapısını kibir ve gurur tokmağı altında tanınmaz hale sokan bir kişiye ne ilâhi âyetler, ne de akla ve vicdana seslenen semavi belgeler tesir eder. Fir'avn ve ülkesinin ileri gelenleri bu dereceye düşenlerden bir kısmıdır.

Allah (celle celaluhu) ile yarışmaya kalkışan, tabir caizse, O'nunla boy ölçmek isteyen gafiller hemen her ülkede bulunabilir. Kur'ân bunlarla ilgili ezeli mesaj ve uyarıyı şu cümlelerle ifade ediyor:

"Âyetlerimizi ve âhiret'e kavuşmayı yalan sayanlar var ya, onların amelleri boşa gitmiştir. Onlar ancak işleyegeldiklerinin karşılığıyla cezalandırılırlar."

Bu ceza iki türlüdür: Birincisi, dünyadan ayrılmadan ulaştıkları küfür ve ahlâksızlık grafiğinin üst çizgisinde yakalanıp başaşağı edilmeleri; ikincisi, ahirette en âdil terazi başında hesap verip lâyık olduğu yere sevkedilmeleridir. Çünkü ceza amelin cinsindendir; büyüklük taslayıp yeryüzünde azgınlık gösterenler, Cehennemde ayaklar altında çiğnenip rezil ve rüsvay edilirler. Saf suresinde bu âdil ölçü şöyle belirtiliyor:

"Ne vakit ki, onlar (haktan bâtıla) meyledip saptılar, Allah da onların kalplerini (hakkı kabulden uzak tutup) eğik hale getirdi. Allah, hakkın sınırlarını çiğneyip bozan (fısk-u fücur işleyen) milleti doğru yola çıkarmaz."[1]

1 Saf suresi: 5

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, yeryüzünde haksız yere büyüklük taslayıp inkâr, azgınlık ve ahlâksızlığı şiar edinenlerin her türlü ilâhi rahmet ve füyuzattan kendilerini marhum edecekleri belirtildi. Sonra da Allah (celle celaluhu)'nun indirdiği kitaba inanmayıp ahireti inkâr edenlerin hiçbir amelinin Allah (celle celaluhu) yanında bir değer taşımayacağı, yaptıklarının boş ve anlamsız olacağı hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle Fir'avn'ın gurur ve zulmünden kurtulan İsrâiloğulları'nın Allah'ı maddeleştirme eğilimleri konu ediliyor ve o yüzden büyük bir haksızlık işledikleri anlatılarak günah ve inkârdan sonra dönüş yapıp Hakk'a yönelmenin mümkün olduğuna işaret ediliyor. Tur'dan inip gelen Musa Peygamber'in onların şirke heveslendiklerine çok üzüldüğü tasvir edilerek olayın üç önemli safhası üzerinde duruluyor.

وَاتَّخَذَ قَوْمُ مُوسٰى مِنْ بَعْدِهٖ مِنْ حُلِيِّهِمْ عِجْلًا جَسَدًا لَّهٗ خُوَارٌ ۭ اَلَمْ يَرَوْا اَنَّهٗ
لَا يُكَلِّمُهُمْ وَلَا يَهْدِيْهِمْ سَبِيْلًا ۘ اِتَّخَذُوْهُ وَكَانُوْا ظٰلِمِيْنَ ﴿١٤٨﴾ وَلَمَّا سُقِطَ فِيْٓ
اَيْدِيْهِمْ وَرَاَوْا اَنَّهُمْ قَدْ ضَلُّوْا ۙ قَالُوْا لَىِٕنْ لَّمْ يَرْحَمْنَا رَبُّنَا وَيَغْفِرْ لَنَا لَنَكُوْنَنَّ
مِنَ الْخٰسِرِيْنَ ﴿١٤٩﴾ وَلَمَّا رَجَعَ مُوْسٰٓى اِلٰى قَوْمِهٖ غَضْبَانَ اَسِفًا ۙ قَالَ بِئْسَمَا
خَلَفْتُمُوْنِيْ مِنْۢ بَعْدِيْ ۚ اَعَجِلْتُمْ اَمْرَ رَبِّكُمْ ۚ وَاَلْقَى الْاَلْوَاحَ وَاَخَذَ بِرَاْسِ
اَخِيْهِ يَجُرُّهٗٓ اِلَيْهِ ۭ قَالَ ابْنَ اُمَّ اِنَّ الْقَوْمَ اسْتَضْعَفُوْنِيْ وَكَادُوْا يَقْتُلُوْنَنِيْ ۡ فَلَا
تُشْمِتْ بِيَ الْاَعْدَاۗءَ وَلَا تَجْعَلْنِيْ مَعَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ﴿١٥٠﴾ قَالَ رَبِّ اغْفِرْ
لِيْ وَلِاَخِيْ وَاَدْخِلْنَا فِيْ رَحْمَتِكَ ۡ وَاَنْتَ اَرْحَمُ الرّٰحِمِيْنَ ﴿١٥١﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ
اتَّخَذُوا الْعِجْلَ سَيَنَالُهُمْ غَضَبٌ مِّنْ رَّبِّهِمْ وَذِلَّةٌ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۭ وَكَذٰلِكَ
نَجْزِي الْمُفْتَرِيْنَ ﴿١٥٢﴾ وَالَّذِيْنَ عَمِلُوا السَّيِّاٰتِ ثُمَّ تَابُوْا مِنْۢ بَعْدِهَا وَاٰمَنُوْٓا ۡ
اِنَّ رَبَّكَ مِنْۢ بَعْدِهَا لَغَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿١٥٣﴾ وَلَمَّا سَكَتَ عَنْ مُّوْسَى الْغَضَبُ

اَخَذَ الْاَلْوَاحَ ۚ وَفِى نُسْخَتِهَا هُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ يَرْهَبُونَ ﴿١٥٤﴾

148- Musa'nın (belirlenen vakitte Tur Dağı'na çıkması) ardından kavmi, kendi zinetlerinden üç boyutlu böğüren bir buzağı heykeli yapıp (ilâh) edindiler. O buzağının kendileriyle konuşamayacağını ve bir yol da gösteremeyeceğini görmediler mi?! Onu kendilerine ilâh edindiler; zaten onlar zâlimler idiler.

149- Ne vakit ki, yaptıklarına için için pişmanlık duydular ve kendilerini cidden sapıtmış gördüler, "Andolsun ki Rabbimiz bize merhamet etmez ve bizi bağışlamazsa elbette zarara uğrayanlardan oluruz!" diyerek (günahkâr âsi olduklarını dile getirdiler).

150- Musa (Tur Dağı'ndaki görevini tamamlayıp) kavmine öfkeli ve üzgün bir halde dönünce (Harun'a): "Benden sonra yerime geçip ne kötü işler işlemişsiniz! Rabbimizin emrini (size vereceği azabı) mı acele beklediniz?" dedi ve elindeki (Tevrat âyetleri yazılı) Levhaları bırakıverdi de kardeşinin başından tutup kendine doğru çekmeye başladı. Kardeşi ona: "Anamın oğlu! Doğrusu bu kavim beni küçümseyip hırpaladılar ve neredeyse beni öldürüyorlardı; artık sen de bana karşı düşmanları sevindirme ve beni bu zâlim kavimle bir tutma" dedi.

151- (Musa:) "Ey Rabbim! Beni ve kardeşimi bağışla ve bizi rahmetine sok; sen merhamet edenlerin en çok merhamet edenisin" diye duâ etti.

152- Buzağıyı ilâh edinenlere gelince: Şüphesiz ki, Rablerinden bir gazap ve dünya hayatında da bir aşağılık ve alçaklık onlara erişecektir. İşte yalan atıp iftira edenleri böyle cezalandırırız.

153- Kötülükleri işledikten sonra tevbe edip dosdoğru imân edenlere gelince: Şüphesiz ki Rabbin tevbelerinden sonra (onlar hakkında) çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

154- Musa'nın öfkesi yatışınca, Levhaları koyduğu yerden aldı; onların bir nüshasında, Rablerinden korkanlar için doğru yolu gösterir belgeler ve rahmet (yazılı) idi.

Altından Buzağı

وَاتَّخَذَ قَوْمُ مُوسٰى مِنْ بَعْدِهٖ مِنْ حُلِيِّهِمْ عِجْلًا جَسَدًا لَّهٗ خُوَارٌ

"Musa'nın (belirlenen vakitte Tur'a çıkması) ardından kavmi kendi zinetlerinden üç boyutlu böğüren bir buzağı heykeli yapıp (ilâh) edindiler."

İsrâiloğulları, Mısır'da uzun süre bulundukları için ora halkının inek ve benzeri hayvanları kutsal sayıp putperestliğin değişik çalkantıları içinde hem canlısına, hem de maden veya taştan yontulmuş şekillerine ibâdet ettiklerini görmüş ve bunu kısmen de olsun benimsemişlerdi. Ruhlarına işleyen putperestliği bütünüyle söküp atamıyor, Musa Peygamber'den ayrı kaldıkları zamanlarda bu temayülleri bazan söze, bazan da tatbik alanına kayıyordu.

Diğer yandan İsrâiloğulları'nın değer ölçülen madde ve dünya saltanatı idi. O bakımdan Allah (celle celaluhu)'yu hem milli tanrı sayar, hem de O'nu maddeleştirmek isterlerdi. Musa Peygamber'in kırk gün aralarında bulunmayışından yararlanarak, daha doğrusu bunu fırsat sayarak putperestlik özlemlerini gidermeye çalıştılar. Üzerlerinde taşıdıkları altın süs eşyasını toplayıp bir araya getirerek Samiri adında bir kuyumcu marifetiyle böğüren bir buzağı heykeli yaptırdılar ve onu kendilerine ilâh edindiler.

اِتَّخَذُوهُ وَكَانُوا ظَالِمِينَ

"Onu kendilerine ilâh edindiler; zaten onlar zâlimler idiler."

Kur'ân bu âyetle, İsrâiloğulları'nın doğru yolu seçtikten sonra kendilerine haksızlık ederek tekrar küfre dönmelerini zalimlik olarak açıklarken, hem Yahudilerin irsi karakteri hakkında bilgi veriyor, hem onlar kadar zengin olmayan Mekke putperestlerini uyarılıyor.

Müslümanlara Hakk'a ibâdeti her şeyin üstünde tutup maddeyle mâna arasında ciddi bir denge kurmalarına işarette bulunarak en doğru yolu gösteriyor:

1- Yahudiler daha çok maddi değerleri amaç edinen bir millettir. Bu, onların ruhuna öylesine işlemiştir ki, altundan buzağı yapıp ilâh edinecek ve Harun Peygamber'in hiçbir uyarısına kulak vermeyecek kadar şaşkınlık göstermişlerdir.

Böylece Yahudiler görünmeyen bir ilâhtan çok görünen ve elle tutulabilen bir ilâha ihtiyaç duymuşlardır.

2- Buzağının altından imal edilmesi, aracın amaç edinildiğinin bir

başka belgesidir.

3- Buzağının üç boyutlu bir heykel şeklinde yapılması, daha çok tatmin olmaya yönelik bir arzunun ürünüdür.

4- Buzağının içinde birkaç kanal açık bırakılarak rüzgara karşı tutulmasıyla böğürür gibi ses çıkarması, sığıra tapınmanın içten dışa vuran bir başka görünümüdür. Aynı zamanda yetişmekte olan kuşakların kalp ve kafasında silinmez izler bırakmaya ve Allah (celle celaluhu)'ya ortak koşmakta bir sakınca olmadığı imajını vermeye yönelik bir sapıklıktır.

5- O çağda altın ve benzeri madenlerin çok iyi işlendiği, kuyumculuğun çok ileri olduğu ve el sanatlarının rağbet gördüğü anlaşılıyor.

Müslümanların bu tarihi olaydan alacağı öğüt ve ibreti de şöyle özetliyebiliriz:

a) Gerçek değer ölçüsü, kişilerin kalp ve vicdanında hâkim olup, iç otorite kuran Allah sevgisi ve korkusudur. Madde ve makam birer araçtır. Asıl amaca erişebilmek için kullanıldıkları ve değerlendirildikleri ölçüde kıymetlidirler.

b) Sanatı, bugünkü tabirle ilim ve tekniği kötü yolda kullanmak ve bunlarla diğer milletleri ve toplumları sindirip sömürmek, hiçbir millete hayır ve rahmet kapılarını açmaz; yetişmekte olan kuşakları olumsuz yönde tesir altına alıp ruhen dejenere eder. O halde İslâm'a göre, sanat ve sanatkâr her yönüyle eğitici, öğretici, ruh ve mâna, ahlâk ve fazilet aşılayıcı olmalıdır.

c) Maddeyi gerçek ve son kıymet ölçüsü kabul edip ilâhlaştıran millet ve toplulukların, ruhları silik hale getiren, beyinleri yıkayan kültürünün tesirinden korunmak şarttır. Aksi halde yabancı kültüre karşı insanda zamanla bir eğilim başlayabilir ki, sonu çok tehlikeli olabilir. O bakımdan Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz:

"Kim bir kavme (topluluk ve millete) benzemeye özenirse, o da onlardan sayılır."[1]

"Bizden başkasına benzemeye özenen kimse, bizden değildir."[2]

---

1 Ebu Davud/Libas: 4. Ahmed: 2/50

2 Tirmizi/İsti'zan: 7

buyurarak ümmetini uyarmıştır.

d) Her şeyi lâyık olduğu yere koymak ve yaratıldığı amaca yöneltmek, adalettir. Bunun aksini yapmak zulümdür. İslâm'a göre, her şey kâinat planında layık olduğu yere konulmuş ve insanlara hizmet için belli bir gayeye çevirilmiştir. Bunu değiştirmek veya yok etmek, dengesizlik ve düzensizlik doğurur. Yahudiler Tevrat'ı lâyık olduğu yere ve indirildiği amaca çevirmedikleri için zillet ve meskenete duçar oldular, asırlarca bunun sıkıntısını çektiler. O bakımdan alınlarına "zâlim" damgası vuruldu.

e) Kıymetli madenler, servet ve makamlar, tapınmak, ilahlaştırılmak için değil, Yüce Yaratan'ın rızası doğrultusunda kullanılmak ve istifade edilmek için var kılınmışlardır.

Tevbe Kapısı Açıktır

قَالُوا لَئِنْ لَمْ يَرْحَمْنَا رَبُّنَا وَيَغْفِرْ لَنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ

"Ne vakit ki yaptıklarına için için pişmanlık duydular ve kendilerini cidden sapıtmış gördüler, andolsun ki Rabbimiz bize merhamet etmez ve bizi bağışlamazsa, elbette zarara uğrayanlardan oluruz" diyerek, yeniden doğru yola döndüler. Tevhid dinini benimseyip Musa ve Harun peygamberleri kendilerine önder ve lider kabul ettiler. Musa Peygamber'in ciddi müdahalesi ve tavizsiz kararı olmasaydı, İsrailoğulları putperestliğin içine kayıp kurtulması zor bir girdaba yakalanacaklardı. İşledikleri günah küfrü gerektiren bir "şirk" idi. Ama her günahtan olduğu gibi, "şirk" günahından da kurtulmanın yolu, ciddi bir pişmanlık ve samimi bir dönüşle Hakk'a teslim olmaktır. İsrailoğulları da işledikleri büyük hatâyı anlamakta gecikmediler ve derin bir pişmanlık içinde tevbe ve istiğfarda bulundular. Cenâb-ı Hak, tevbeleri çokça kabul edendir. O bakımdan onları bağışladı.

Ayetten alacağımız öğüt şudur: Küfrü gerektiren bir günaha girmek çok tehlikelidir. Bir peygamber veya ona vâris olan büyük bir mürşidin müdahalesi olmazsa, sonuç ebedi azapla noktalanabilir. O halde hemen her çağ ve toplumda din ve ahlâk mürşitlerine büyük ihtiyaç vardır.

Kırk Günün Tesiri

Görüldüğü gibi, insanın önemli bir konuyu, çetin bir meseleyi hazmetmeye hazırlanabilmesi ya da ruhi olgunluğa erişebilmesi için kırk yaşına, kırk güne ihtiyacı olduğunu daha önce belirtmiş bulunuyoruz. Bir

milletin de bozulmasında, yozup sapıtmasında kırk yıllık bir sürenin, kırk günlük bir başıboşluğun, nemelâzımcılığın ve ihmalin tesiri çok büyüktür. Aynı zamanda bir milletin veya toplumun gerçeği bulup olgunlaşması için de kırk yıllık bir süreye ihtiyaç söz konusudur.

Ekonomik çalkantı içinde bocalayan, kapitalist sistem gereği, günlük hayat düzeyinde sinirleri iyice gerilen bir gencin veya ailenin kırk gün kendi haline terkedilmesi, ruhunda derin boşluklar meydana getirir; din, ahlâk ve ekonomik sıkıntı arasında bocalama başlar; ihmal edildiği takdirde, ekonomiye yenilerek gayr-i meşru yollara düşebilir. Günümüzde bunun örneklerini hemen her gün gazetelerde görüp okumaktayız.

Sağlam inançlı, faziletli ve dürüst bir cemaat arasına katılan ahlâkan düşük, inanç bakımından fakir bir kişinin kendini düzeltmesi mümkündür.

İsrailoğulları'nın kırk gün kısmen de olsa din ve ahlâk kontrolünden mahrum kalmaları sonucu saptıkları bir gerçektir.

Hak Dini Tebliğde Hatır-Gönül Söz Konusu Olamaz

وَاَخَذَ بِرَأْسِ اَخِيهِ يَجُرُّهٗٓ اِلَيْهِ

"Ve kardeşinin başından tutup kendine doğru çekmeye başladı."

Kur'ân'da Musa Peygamber'le Harun Peygamber olayı en duyarlı ve ibretli noktalarıyla açıklanırken bize şu ölçü ve metot verilmektedir:

1- Hak din en değerli varlığımızdır.

2- Bu uğurda hizmet verip tebliğ görevini yerine getirirken, ana-baba dahil hiç kimsenin hatırı söz konusu değildir. Allah'ın hatırı her şeyin üstündedir. İbrahim Peygamber'in kendini, müşrik olan babasından beri kılıp yurdundan hicret etmesi, Lut Peygamber'in ahlâksızlardan yana olan eşine ilâhi azabın inmek üzere olduğunu haber vermeyip mü'minleri çevresinde toplayarak şehri terketmesi, Musa Peygamber'in kırk günlük bir ayrılıktan sonra dönüşünde görevini yeterince yapmadığını sanarak kardeşi Harun'un saç ve sakalından tutup çekmesi ve son olarak Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in yaptığı uyarıya kulak vermeyip putperestlikte ısrar eden yakın hısımlarıyla ilgisini kesmesi birer tarihi misal olarak kutsai kitaplarda yer almıştır.

3- O halde doğru yolu gösterirken önce en yakın hısımlardan işe baş-

lamak, onları eğitip yetiştirmek şarttır.

4- Din adına tavız vermeye kimsenin hakkı yoktur. Çünkü kim doğru yolu seçerse kendi lehine, kim de eğri yolda yürümekte ısrar ederse kendi aleyhine bir tercih yapmış olur. Allah (celle celaluhu) ne buyurmuşsa, ancak onu eksiksiz tebliğ etmekle hem peygamberler, hem de mü'minler mükelleftirler.

5- Doğru yol, iyi ahlâk, sağlam terbiye esaslarını işleyip insanları eğitirken asıl âile reisi durumunda bulunanların sorumluluğu paylaşmaları çok önemlidir ve her biri kendini sorumlu kabul ederek hizmete vermelidir. Aksi halde sorumluluğun tamamı tek kişinin omuzlarına yükletilmiş olur ki, bu çoğu zaman müspet sonuca götürmekte yeterli olmaz.

6- Fazilet düzeyinde doğru yolu kalp ve kafalara işlerken kendilerini manen de görevli sayanların birbirlerine karşı anne sevgi ve şefkatiyle bağlanıp saygılı olmaları gerekir. Harun Peygamber'in kardeşi Musa Peygamber'in sert ve acımasız davranmasına karşılık "Anamın oğlu!" diye yumuşak bir sesle hitap etmesi, bu terbiyeyi yansıtır. Aynı zamanda düşmanları kahredecek kadar anlamlı ve hedefe ulaştırıcıdır.

Madde Putperestliğinin Sonu

إِنَّ الَّذِينَ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ سَيَنَالُهُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَذِلَّةٌ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا

"Buzağıyı ilâh edinenlere gelince, şüphesiz ki, Rablerinden bir gazap ve dünya hayatında da bir aşağılık ve alçaklık onlara erişecektir."

Maddeyi ilâhlaştırmak, insan ruhunu öldürüp yönlendirici olan kutsal mananın iç disiplininden mahrumiyeti gerektirir. Bu, oksijenle hidrojenden oluşan suya benzer, bu iki molekül belli nisbette (H_2O) bir araya gelip birleştiği takdirde su vardır; birbirinden ayrıldığı takdirde su artık yoktur. Bedenle ruhun birleşmesi de böyledir; bir arada uyumlu, dengeli bulunduğu sürece gerçek anlamda insan vardır. Denge ve uyum kalkınca ortada sadece suret kalır.

Bedenle ruh arasında en sağlam ve en düzenli denge sağlayan Allah'a ve ahirete imânın, birçok yararları arasında iki büyük yararı vardir: Birincisi, insana umut verip düzenli, uyumlu ve huzurlu bir ömür yaşatması; ikincisi önümüzdeki sonsuz hayata hazırlanmayı ve onu bütünüyle mutluluğa çevirmemizi sağlamasıdır.

Kur'ân'da ilgili âyetle bu iki büyük yarardan kendini mahrum eden İsrâiloğulları hem misal veriliyor, hem de ibret alınacak bazı safhalarından tablolar çizilerek gözlerimizin önüne seriliyor. O bakımdan maddeyi ilâhlaştıranlar için biri dünyada, diğeri âhirette olmak üzere iki büyük azabın hazırlandığı haber veriliyor. Dünya'da iç ve dış düşmanların başarıya erişmesine uygun bir ortam oluştururlar. Çok geçmeden ummadıkları bir tarihte başaşağı gelerek her şeylerini kaybetme bedbahtlığına uğrarlar. İsrâiloğulları'nın birkaç defa bu akibete uğraması gibi.. Resulüllah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'le dört halifesinden sonra Arapların başlattığı iç savaş ve bölünmeler de buna bir misal gösterilebilir. Âhiret'te ise, Allah (celle celaluhu)'nun vereceği azap çok daha elim olacak, Allah (celle celaluhu)'yu inkâr eden her milletin ameline uygun bir ceza verilecektir.

Levhaları İlka

وَاَلْقَى الْاَلْوَاحَ وَاَخَذَ بِرَأْسِ اَخِيهِ يَجُرُّهٗٓ اِلَيْهِ

"Levhaları bırakıverdi de kardeşinin başından tutup kendine doğru çekmeye başladı."

Tevrat hükümlerinin yazılı bulunduğu levhalar konusunda, halen mevcut Tevrat'ta yanlış derleme ve dikkatsiz terceme sebebiyle birtakım farklı ve hatalı bilgi verildiğini az yukarıda belirtmiştik. Kur'ân-ı Kerim birçok konularda olduğu gibi levha hususunda da Tevrat'ın değiştirilmiş sözlerini düzelterek en doğru bilgiyi veriyor.

Kur'ân'da "ilka" tabiri kullanılmıştır ki bu, az farklarla birden fazla mânaya delâlet eder: "Atmak" ile çevirisi uyumlu ve sıhhatli olmaz. Vahyin ilkası, ilâhi nezaket ölçüsünde inen âyetlerin kalbe konulmasıdır. Musa Peygamber'in elindeki Levhaları ilkası, onları saygı ile bir yere hemen koyuvermesidir. Elindeki asayı ilkası da öyle, onu usulca belli bir yere koyması anlamını ifade eder. Altından buzağı imal eden Samiri'nin ilkası, elindekini, içine çekerek, hayıflanarak bir tarafa usulca atmasıdır. Sihirbazların ellerindeki urganları ilkaları, onları rastgele etrafa atıp yaymalarıdır. Kâfirlerin Cehennem'e ilkası, şiddetle tutulup atılmalarıdır.

Görüldüğü gibi, "ilka" tabiri, faile, mef'ule ve duruma göre birbirine yakın az farklı manalara delâlet ediyor. Kur'ân'da bu gibi inceliklere çok dikkat etmek gerekir. Aksi halde fahiş hatâlara sebebiyet verilir. Örneğin, "Musa

elindeki levhaları attı veya atıverdi, fırlattı veya fırlatıverdi" diye yapılan Tevrat çevirileri. Peygambere vâcib veya sünnet olan sıfatlara ters düşer.

Musa Peygamber'in Öfkelenmesi

وَلَمَّا رَجَعَ مُوسٰٓى اِلٰى قَوْمِهٖ غَضْبَانَ اَسِفًا

"Musa öfkeli ve üzgün bir halde kavmine dönünce..."

Peygamberler genellikle sabırlı, yumuşak huylu, alçakgönüllü, ağırbaşlı, terbiyeli ve nezaketlidirler. Kırıcı, incitici, küçümseyici, aşağılayıcı değildirler. Böyle olmakla beraber, ilgili âyetin açık anlatımından Musa Peygamber'in öfkelendiğini ve kardeşi Harun'un başından tutup çektiğini öğreniyoruz.

Bunun sebebi hem mâkul, hem de açıktır:

a) Tevhid inancını kavminin kalbine ve dimağına işlemek için yıllarca çetin mücadeleler verip olumlu sonuç elde ettikten sonra, kırk gün içinde bu imân ve irfanın yıkıldığını görmesi, şüphesiz ki bir peygamberi çok, hem de çok üzer.

b) Yerine vekil koyduğu kardeşi Harun'un görevini layıkıyla yapmadığı kanısına vararak öfkelenmesi çok normaldir ve ona vâcib olan sıfatları zedelememektedir. Sonra gerçeğin sandığı gibi olmadığını anlayınca, Allah'a yönelip duâ ederek mağfiret dilemesi, vâcib olan sıfatların tabii neticesidir.

c) Allah için sevmek ve yine Allah için sevmemek; Allah için öfkelenmek ve yine O'nun için öfkelenmemek de birer ibâdettir; yeter ki bu, haksızlığa yol açmamış olsun..

d) Musa Peygamber'in doğuştan, Hz. Ömer (radıyallahu anh) gibi biraz sert mizaçlı olduğu bilinmektedir. İsrâiloğulları'nın selâmeti için Fir'avn ve kavmiyle bir sürtüşme ve tartışmaya mecbur kalması ve bu arada birçok üzücü olayların peş peşe birbirini kovalarcasına O'nu takip etmesi, ister istemez sert ve hiddetli olmasını gerektiriyordu. Çünkü ortama göre tavır takınmak, metot uygulamak başarılı olmanın şartlarından biridir. Musa Peygamber de öyle yaptı. Harun Peygamber'in saç ve sakalından veya sadece başından hiddetle tutup çekmesi, İsrâiloğulları'na bir gözdağı vermek ve ilâhi emirleri uygulamada müsamahanın yeri olmadığını anlatmak içindi.

Tevrat'ın Çıkış bölümünde aynı olay detaylı anlatılır. Altından buzağıyı Harun'un yaptığı belirtilerek, O'nun tevhid dininden saptığına işaret edilir. Oysa Harun, aynı zamanda peygamberdir. Hiçbir peygamber hak dini bırakıp putperest olmamıştır. Çünkü onlara vâcib olan sıfatlardan biri de "ismet"tir; bu, günahlardan, haklara tecavüzden korunulmuşluğu ifade eder. Kur'ân-ı Kerim, ilgili âyetlerle, Tevrat'ta insan elinin müdahalesiyle meydana gelen bu fahiş hatâyı düzeltir ve Harun Peygamber'in, buzağı konusunda İsrâiloğulları'na söz geçiremediğini açıklar.[1]

Kur'ân'da nakledilen bu olay, dinde taviz verilemeyeceğini; Hakk'ı ayakta tutup bâtılı tesirsiz hale getirmek için uzun yıllar sistemli, şuurlu ve duyarlı çalışmanın, bilerek hareket etmenin gerektiğini bize öğretmektedir. Toplumu bir amaca yöneltmek için de çok bilgili, güçlü, sabırlı ve iradeli liderlere ihtiyaç bulunduğunu hatırlatıyor. Aynı zamanda liderin becerikli, liyakatli yardımcılarının bulunmasının lüzumunu Harun Peygamber'in Musa Peygamber'e yardımcı tayin edilmesini misal vererek bildiriyor.

Anamın Oğlu!

Kur'ân'da altından imal edilen buzağı olayının önemli ve ibretli safhaları anlatılırken, Musa Peygamber'in öfkelenerek, yerine vekil bıraktığı kardeşi Harun Peygamber'i, görevini lâyıkıyla yerine getirmediğini sanarak hırpalaması karşısında Harun'un ona "Anamın oğlu!" diye seslenmesinde bir incelik söz konusudur: Ana, genellikle merhamet ve şefkatin sembolüdür. Aynı zamanda Musa Peygamber'in anası Allah'a imân eden sâliha kadınlardan biri idi. O bakımdan her ikisini emzirip büyütmede büyük fedakârlıklara katlanmış, hattâ kendini tehlikeye atmıştı. Harun Peygamber, anasından gördüğü şefkat ve merhameti kardeşi Musa Peygamber'den de bekliyordu. O bakımdan "Anamın oğlu!" diyerek hitap etmesiyle bu inceliği hatırlatmak istemiştir.

Levhanın Nüshasında Hüdâ ve Rahmet Yazılı İdi

وَفِي نُسْخَتِهَا هُدًى وَرَحْمَةٌ

"Onların nüshasında doğru yolu gösterir belgeler ve rahmet (yazılı) idi."

Önce, "nüsha" tabiri bize şunu öğretiyor: Tevrat hükümleri Musa

1 Geniş bilgi için bak: Tevrat-Çıkış: 1/6 ve Tâhâ suresi: 85-97. âyetlerin tefsirine

Peygamber'e öğretildikten sonra, sözü edilen levhalara yazılması emredilmiştir. Çünkü bu tabir, Kamus'un da açıkladığı gibi, bir yerden naklolunan yazılı şeyin ismidir. Tevrat da levhalara, Musa'nın kalp ve hafızasından nakledilerek yazılmıştır. Böylece Tevrat'ın gökten levhalara yazılı olduğu halde inmediği, Musa Peygamber'in kalbine nakşedildikten sonra papirüs killi levhalara yazıldığı anlaşılıyor.

Levhada iki önemli şeyin yazılı bulunduğu açıklanıyor: Huda ve Rahmet. Hüdâ, sözlükte, doğru yola gitmek, doğru yolu göstermektir. Doğru yol üzerinde bulunan için "O hüdâ üzeredir" denilir. Gündüzün aydınlığına da denildiği vakidir. Terim olarak, insanın kâinat planındaki yerini, yolunu ve görevini lutf ile göstermek; böylece onu doğru yola irşat etmektir.

Tevrat'ta işte bu hidâyete geniş yer verildiği ve onunla birlikte ilâhi rahmeti yansıtan belgelerin bulunduğu belirtiliyor.

وَاخْتَارَ مُوسٰى قَوْمَهٗ سَبْعِينَ رَجُلًا لِّمِيقَاتِنَا ۚ فَلَمَّا اَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ قَالَ
رَبِّ لَوْ شِئْتَ اَهْلَكْتَهُمْ مِّنْ قَبْلُ وَاِيَّايَ ۖ اَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَآءُ مِنَّا ۚ اِنْ
هِيَ اِلَّا فِتْنَتُكَ ۖ تُضِلُّ بِهَا مَنْ تَشَآءُ وَتَهْدِي مَنْ تَشَآءُ ۖ اَنْتَ وَلِيُّنَا فَاغْفِرْ لَنَا
وَارْحَمْنَا وَاَنْتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ ﴿١٥٥﴾ وَاكْتُبْ لَنَا فِي هٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي
الْاٰخِرَةِ اِنَّا هُدْنَآ اِلَيْكَ ۖ قَالَ عَذَابِي اُصِيبُ بِهٖ مَنْ اَشَآءُ ۚ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ
كُلَّ شَيْءٍ ۚ فَسَاَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِاٰيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ ۚ
﴿١٥٦﴾ اَلَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْاُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهٗ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي
التَّوْرٰىةِ وَالْاِنْجِيلِ ۡ يَاْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهٰىهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ
الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَآئِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ اِصْرَهُمْ وَالْاَغْلَالَ الَّتِي
كَانَتْ عَلَيْهِمْ ۚ فَالَّذِينَ اٰمَنُوا بِهٖ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي اُنْزِلَ
مَعَهٗ ۙ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ۚ ﴿١٥٧﴾

155- Musa belirlediğimiz vakitte ibâdet yerine (gelmek üzere) kavminden yetmiş kişi seçip ayırdı. Ne vakit ki, onları şiddetli sarsıntı tuttu, Musa dedi ki: "Ey Rabbim! Dileseydin bundan önce onları da, beni de yok ederdin. Bizden birtakım beyinsizlerin yaptıkları (kötülükten) dolayı bizi helak mı edersin? Doğrusu bu senin bir denemendir ki, dilediğini onunla saptırır, dilediğini de doğru yola eriştirirsin. Bizim Velimiz (yegâne sahibimiz, koruyucumuz ve dostumuz) sensin. Bizi bağışla, bize merhamet eyle; sen bağışlayanların en hayırlısısın.

156- Bizim için şu dünyada da, âhirette de iyilik yaz. Doğrusu biz sana yönelip geldik." Allah da: "Azabıma kimi dilersem onu uğratırım; rahmetim ise her şeyi kapsayıp kuşatmıştır. Onu Allah'tan korkup kötülüklerden sakınanlara, zekâtını verip âyetlerimize dosdoğru imân edenlere yazacağım.

157- Onlar ki, yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı buldukları ümmi Peygamber'e uyarlar. O ümmi Peygamber ki, onlara iyiliği emreder, onları kötülükten men'eder; iyi ve temiz olan yararlı şeyleri onlara helâl kılar; kötü ve murdar şeyleri onlara haram kılar; onların ağır yükünü ve üzerlerinde bulunagelen bağları, zincirleri indirir. Artık onlar ki Peygamber'e (gönülden) inandılar, saygı gösterip O'nu aziz tuttular ve O'na yardımda bulundular ve O'nunla beraber indirilen nura uydular, işte kurtuluşa ve mutluluğa erenler onlardır."

İLGİLİ HADİSLER

"Benden önce hiç kimseye verilmeyen beş şey bana verildi:

1. Her peygamber sadece kendi kavmine gönderilmiştir. Ben ise, kızılı, siyahı (dahil) her millete gönderildim.

2. Ganimet bana helâl kılındı; benden önce hiçbirine helâl kılınmadı.

3. Yeryüzü bana temiz ve mescid kılındı. Kime nerede namaz vakti erişirse, orada namaz kılar.

4. Bir aylık mesafeden düşmana karşı korku ve dehşet salmakla yardım gördüm.

5. Şefaat (yetkisi) bana verildi.[1]

1 Buhari/Teyemmüm:1, Salât: 56 - Müslim/Mesacid:3- Nesâi/Gusül:26 – Dârimi/Siyer:28, Salât:111

"Peygamberler üzerine altı şeyle üstün kılındım:

1. Bana "cevâmiu'l-kelim (mânası ve taşıdığı hükümler çok, kelimesi az ilâhi beyân) verildi.

2. (Düşmanlarıma karşı) korku ve endişe salmakla yardım gördüm.

3. Ganimetler bana helâl kılındı.

4. Bütün insanlara peygamber olarak gönderildim.

5. Yeryüzü bana temiz ve mescid kılındı.

6. Peygamberlik benimle son bulup mühürlendi."[1]

"Bedevinin biri (Medine'ye) geldi; devesini çökertip bağladıktan sonra Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimizin arkasında namaz kıldı. Namaz bitince, Bedevi dönüp devesinin bağını çözdü ve sonra ona binip şöyle duâ etti: Allah'ım! Bana ve Muhammed'e merhamet et; bize o rahmetinde kimseyi ortak etme!.

Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz:

"Ne dersiniz, bu adam mı sapıtmıştır, yoksa devesi mi? Ne dediğini duymadınız mı?" buyurdu. Ashab: "Duyduk, ya Rasulallah!" deyince, buyurdu ki:

"Ey bedevi! Cidden geniş rahmeti daralttın (dar çerçeve içine aldın). Şüphesiz ki Allah yüz rahmet yaratmış, yarattığı insanlar, cinler ve hayvanlar birbirlerine (ve kendi cins ve türlerine) şefkatli ve merhametli davransınlar diye o yüz rahmetten birini (yeryüzüne) indirmiştir. Doksan dokuzunu kendi yanında tutmuştur. Ne dersiniz, o Bedevi mi daha sapıktır, yoksa devesi mi?"[2]

"Şüphesiz ki Allah'ın yüz rahmeti vardır; doksan dokuzunu kendi yanında tutmuş; bir tanesini, cinler, insanlar ve diğer yaratıklar arasında birbirlerine merhametli ve şefkatli davranmaları için size indirmiştir. Kıyamet günü olunca, o doksan dokuz rahmeti, bu bir rahmete

---

1 Müslim/Mesacid: 5 - Tirmizi/Siyer: 5 - Ahmed: 2/412 Müslim/Mesacid: 5 - Tirmizi/Siyer: 5 - Ahmed: 2/412

2 Buhari/Edeb: 27 - Ebu Dâvud/Taharet: 136, Salat: 149, Edeb: 36 - Tirmizi/Taharet: 112 - Nesâi/Sehv: 20 – İbn Mâce/Taharet: 75 - Ahmed: 2/239 - 4/312

ekleyecektir."[1]

Yetmiş Kişinin Seçilmesi

وَاخْتَارَ مُوسٰى قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلًا لِمِيقَاتِنَا

"Musa belirlediğimiz vakitte ibâdet yerine (gelmek üzere) kavminden yetmiş kişi seçip ayırdı."

Yetmiş sayısı bir bakıma çokluğun sembolü sayılır. Yetmiş bin hicab, yedi ve yetmiş sevap gibi sayılar bu cümledendir. Ancak buradaki yetmiş, belli bir sayıyı ifade ediyor.

Neden yetmiş kişi seçilmiştir? Bilindiği gibi, İsrâiloğulları 12 sibta ayrılıyor, her sibt, Yakup Peygamber'in bir oğlunun soyundan oluşuyordu. Böylece her sibt altı kişi tarafından temsil ediliyor, onlar adına sözsâhibi ve vekil sayılıyordu. Arzulanan nitelikte iki kişinin olmayışı veya bir işten dolayı geri kalışları, sayının yetmişte kalmasına sebep olduğu sanılıyor.

Bu yetmiş kişiden Tevrat'ta şöyle söz edilmektedir:

"Ve Rab Musa'ya dedi: Kavmin ihtiyarları, onların ileri gelenleri olduğunu bildiğin İsrail ihtiyarlarından yetmiş kişiyi bana topla; onları toplanma çadırına getir ve orada seninle dursunlar. Ve ineceğim ve seninle orada söyleyeceğim ve senin üzerinde olan Ruhtan alacağım ve onların üzerine koyacağım ve yalnız sen taşımayacaksın diye kavmin yükünü seninle beraber taşıyacaklar."[2]

Yukarıdaki açık anlatımdan, Musa Peygamber'in verdiği haberleri bazen şüphe ile karşılayanların bulunduğu, yetmiş ihtiyara ilâhi kudretin tecellisiyle tasdik yeteneği verildiği, böylece Musa Peygamber'in yükünün hafifletildiği anlaşılıyor.

Görüldüğü gibi, konu asıl mecrasından saptırılmıştır. Allah sözüne insan sözünün karıştırılmasıyla hükümlerde de bazı farklar ortaya çıkmıştır. Kur'ân-ı Kerim'de bahsi gecen 70 kişinin ne maksatla bir araya getirilip Tür Dağı'na çıkarıldığı çok açık biçimde belirtilerek Musa Peygamber'in ilahi vahiy ile ilgili verdiği ve vereceği haberlerin doğruluğunun artık tartışılmayacağı neticeye bağlanmış, sözlerine güvenilir 70 ihtiyarın yalan

1 Buhari/Edeb: 19. Tevbe: 17, 19. Müslim/Tevbe: 21 - İbn Mâce/Zühd: 35 Tirmizi/Daavat: 99

2 Sayılar: 11 16. 17

üzerine birleşmelerinin mümkün olamayacağı kesinlik kazanmıştır. Ayrıca İsrâiloğulları'nın günahlarının bağışlanması söz konusudur.

Nitekim Kur'ân'da bu yetmiş kişinin "mikat" için seçildikleri belirtiliyor ve bunun İsrâiloğulları'nın altından buzağıyı ilâh edinmelerinden dolayı pişmanlık duyup dönüş yaptıklarına bir şahit olmak üzere, belirlenen tevbe ve duâ makamına delâlet eden bir tabir olduğuna işarette bulunuluyor. Ancak Musa Peygamber'in daha önce Tevrat'ı telakki etmek için gittiği Tür Dağı'ndaki mikat mıdır, yoksa başka bir yer midir? Fahreddin Râzi, bu hususta iki ayrı yorumdan söz etmiştir. Ancak Musa Peygamber'in ilâhi hitaba mazhar kılındığı ve Allah (celle celaluhu)'yu görmek istediği mikata yakın bir yer olduğu âyetin delâletinden anlaşılıyor. Çünkü her iki olay da Tur Dağı'nda cereyan etmiştir. Tevrat'ta bunun "Toplanma Çadırı" olduğunu az yukarıda nakletmiştik. Kur'ân "Mikat" tabirini kullanarak araştırmacılara sadece ipucu veriyor.

Şiddetli Sarsıntı

فَلَمَّا اَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ

"Ne vakit ki, onları şiddetli sarsıntı tuttu."

İşledikleri büyük günahtan temizlenmek üzere belirlenen yere götürülen yetmiş kişinin gönlünde az da olsa bir şüphe kıvılcımının pırıltısı zaman zaman dönüp dolaşıyordu. Musa Peygamber cidden Tur Dağı'nın belirlenen yerinde Rabbiyle konuşmuş muydu, levhalara yazılı olan sözler Allah'tan mı inmişti? Onların bu gibi şüphelerini gidermek için Cenâb-ı Hak, Tur Dağı'nı salladı, müthiş bir sarsıntı meydana geldi. Musa Peygamber'in tabiriyle, bu bir denemeydi; hem yetmiş kişiye ilâhi kelâmın bu dağ üzerine tecelli ettiğini, hem de ilâhi kudretin her şeye yettiğini bildirmek içindi.

Ayrıca Musa Peygamber'in peygamberliğini kanıtlayan mu'cizelerden biri de sayılabilir. Yetmiş kişinin olağanüstü bir olaya şahit olması, inkârı mümkün olmayan tevatür derecesine ulaşıyordu, yani bu kadar kişinin bir olay hakkında yalan üzerine birleşip anlaşmalarının muhal olduğu ortaya çıkıyordu.

Birçok lutuflara mazhar olan İsrâiloğulları'nın, Tevrat'taki tabirle "sert enseli bir millet" olarak, bazan da Allah (celle celaluhu)'nun Celâl sıfatının tecellisine hedef olmaları gerekiyordu. Ancak böylece madde ile mâna, dünya ile

âhiret, lütuf ile kahır arasında denge sağlamaları gerçekleşebilirdi.

İlâhi Rahmet Her Şeyi Kapsayıp Kuşatmıştır

وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ

"Rahmetim her şeyi kapsayıp kuşatmıştır."

İlgili âyetle, toplum ya da millet yapısında insanlığın ölçüsünü, Yaratan'ın yüce kudretini idrâk etmeyen bazı kişiler her zaman bulunabilir. Ancak onlara uyulmadığı ve sahanın da onların lehine boş bırakılmadığı takdirde, Allah (celle celaluhu)'nun rahmet ve inayetinin o toplum veya milletten eksik olmayacağına işaret ediliyor. Musa Peygamber ile Harun Peygamber'in İsrailoğulları'ndan Hakk'a sırt çevirenlerle mücadelesine katılanlar, peygamberlerden yana ciddi hizmet verenler pek az bulunuyordu. Bir bakıma zaman zaman saha o gibilere bırakılıyor ve mü'minler yalnızlığa itiliyordu. Unutmayalım ki, azabın inmesi bazı sebep ve illetlere dayanır. İnsanlar kendi tutum, inanç ve düşünceleriyle kendilerini azap sınırına getirmedikleri sürece, azaba uğratılmazlar. Mayın döşeli bir sınırı aşmaya gelinmedikçe tehlike söz konusu değildir. "Azabıma kimi dilersem onu uğratırım" mealindeki cümle, ilâhi meşiet sınırını hatırlatmaktadır. O sınıra gelinmedikçe, sünnetullah gereği, azap inmez.

Allah (celle celaluhu)'nun rahmeti ise, her şeyi bütünüyle kapsayıp kuşatmıştır; zira her şey O'nun rahmet ve kudretinin eseri ve tezahürüdür. Ancak bu rahmet güneşinden, kalp ve kafasını Hakk'a çevirenler, gönül toprağını çoraklıktan kurtarmasını bilenler yararlanır. Tıpkı sulak ve humuslu bir toprakta yeşeren bitki misali, güneşten yeterince nasibini alma istidadını kendinde taşımaktadır. Çorak-tuzlu toprakta, güneş ne kadar ona ışık ve enerji verirse versin, yararlı bir bitki yeşermez.

Kur'ân ilgili âyetle, kalp ve kafalarını Hakk'a çevirenlerin ve o sebeple ilâhi rahmetten nasiplerini alanların vasıflarını şöyle belirtiyor:

1. Allah'a dosdoğru inanırlar.

2. Zekâtlarını gönül rahatlığıyla verirler.

3. Allah'tan indirilen âyetlere imân edip şüpheye düşmezler.

4. Tevrat ve İncil'de geleceği haber verilen "ümmi peygamber"e uyarlar.

5. Allah'tan korkup kötülüklerden sakınırlar.

Belirttiğimiz vasıflar arasında namaz, oruç, hac, helâl, haram gibi esaslar ve prensipler zikredilmemiştir. Çünkü üçüncü vasıf ile beşinci vasıf dinin bütün esas ve prensiplerini kapsamaktadır. Zekât'tan tahsisan söz edilmesi, İslâm'ın omurgasını ve Müslümanlar arasında sosyal adaleti oluşturduğu içindir.

İşte bu vasıflar, ilâhi rahmetten nasip alma istidadını doğurmakta ve kulu lâyık olduğu sınıra ulaştırmaktadır.

Tevrat ve İncil'de Ümmi Peygamberin Vasıfları

اَلَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْاُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوباً عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرٰيةِ

"Yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı buldukları ümmi Peygamber'e uyarlar."

Birçok tercüme yanlışları ve insan sözleri karışmakla beraber hâlen elimizde bulunan Tevrat ve İncil nüshalarında Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in geleceğiyle ilgili bazı belgelere ve işaretlere rastlamaktayız.

Tevrat'taki belge ve işaretler:

"Allah'ın Rab senin için aranızdan, kardeşlerinden benim için bir peygamber çıkaracak; onu dinleyeceksin."[1]

"Onlar için kardeşleri arasından senin gibi bir peygamber çıkaracağım ve sözlerimi Onun ağzına koyacağım ve Ona emredeceğim, her şeyi onlara söyleyecek."[2]

İsrâiloğulları İshak Peygamber'in soyundan, Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) ise, İshak'ın kardeşi İsmail'in soyundandır. O bakımdan Tevrat'ta "kardeşleri arasından." sözü kullanılmıştır.

"İşte kendisine destek olduğum kulum; canımın kendisinden razı olduğu seçme kulum: Ruhumu onun üzerine koydum; milletler için hakkı meydana çıkaracaktır. Bağırmayacak ve sesini yükseltmeyecek ve onu sokakta işittirmeyecek. Ezilmiş kamışı kırmayacak ve tüten fitili söndürmeyecek; hakkı hakikate erdirecek ve dünyada hakkı pekiştirinceye ka-

1 Tevrat - Tesniye: 18/15

2 Tevrat - Tesniye: 18/18

dar zayıflamayacak ve cesareti kırılmayacak ve adalar onun şeriatını bekleyecek."[1]

İşaya bölümünde yazılı olan bu vasıfları ancak Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in taşıdığını görmekteyiz.

İncil'deki belge ve işaretler;

"Eğer beni seviyorsanız, emirlerimi tutarsınız. Ben de babaya (Rab) yalvaracağım, ve o size başka bir Tesellici, hakikat Ruhunu, verecektir; tâ ki, daima sizinle beraber olsun."[2]

"Bununla beraber ben size hakikati söylüyorum; benim gitmem sizin için hayırlıdır, çünkü gitmezsem, Tesellici gelmez; fakat gidersem, onu size gönderirim. Ve o geldiği zaman, günah için, salâh için ve hüküm için dünyayı ilzam, edecektir ."[3]

"Size söyleyecek daha çok şeylerim var; fakat şimdi dayanamazsınız. Fakat o, hakikat Ruhu, gelince, size her hakikate yol gösterecek; zira kendiliğinden söylemeyecektir; fakat her ne işitirse söyleyecek ve gelecek şeyleri size bildirecektir. O beni taziz edecektir. Çünkü benimkinden alacak ve size bildirecektir."[4]

"Bundan dolayı size derim, Allah'ın melekutu sizden alınacak ve onun meyvelerini yetiştirecek bir millete verilecektir. Ve bu taşın üzerine düşen parçalanacak, o da kimin üzerine düşerse onu toz gibi dağıtacaktır."[5]

Yuhanna İncili 16/12-14 belgelerdeki haber, özellikle Necm suresinde geçen:

"Battığı zaman yıldıza andolsun ki, arkadaşınız (Muhammed) ne sapıttı, ne de azıttı. O, kendi hevesine de uyarak söz söylemez. O, ancak kendisine vahyolunan bir vahiydir. Onu O'na, çok çetin güce sahip olan melek (Cebrail) öğretti."[6] mealindeki âyetle daha da açıklığa kavuşturulmuştur.

---

1 Tevrat - İşaya: 42/1-5

2 İncil - Yuhanna: 14/15-16

3 İncil - Yuhanna: 16/7-8

4 İncil - Yuhanna: 16/12-14

5 İncil - Matta: 21/43. 44

6 Necm suresi: 1-7

Barnaba İncili'ndeki belgeler çok daha açık ve nettir:

"Allah, Âdem'i yaratınca, Âdem iki ayağı üzerine kalkıp doğruldu. Başını göğe doğru çevirdi. Güneş kadar parlak iki satır yazı gördü: Lâ ilahe illallah Muhammedun Rasulullah (Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. Muhammed O'nun peygamberidir.) Âdem ağzını açıp dedi ki: "Ey Rabbim ve ilâhım! Sana şükrediyorum, çünkü beni fazl-u kereminle yarattın. Huzurunda eğilir, yalvarırım; bu sözün (Muhammed Rasulullah cümlesinin) anlamını bana bildirmeni dilerim." Rab O'na cevap verdi: "Ey kulum Âdem! Güvenle, esenlikle bana yaklaş, Sana derim ki, ilk yarattığım insan sensin. Şu ismini gördüğün nur, senin soyundan ve evlâdındandır. Yıllar sonra dünyaya gönderilecektir. O benim peygamberim olacaktır. Her şeyi O'nun (hatırı) için yarattım. O geldiğinde varlık âlemini aydınlatacaktır. Ben henüz hiçbir şeyi yaratmadan altmış bin yıl önce O'nun nurunu ve ruhunu yarattım."

Bunun üzerine Âdem tekrar Allah'a yalvarıp dedi ki: "Ya Rab şu iki sözün tırnaklarım üzerine nakşedilmesini lütfet." Allah ilk insanın bu dileğini kabul etti ve onun sağ elinin baş parmağı üzerine Lâ ilahe illallah (Allah'tan başka hiçbir tanrı yoktur) cümlesini; sol elinin baş parmağının tırnağı üzerine Muhammedun Rasulullah (Muhammed, Allah'ın Peygamberidir) cümlesini nakşetti. İlk insan Âdem baş parmaklan üzerindeki bu iki cümleyi öptü, sonra da gözlerine sürdü. Ve şöyle dedi: "Sen şu âleme ayak basacağın gün, ne mübarek gün olacak!"[1]

"İsa onlara dedi ki: Ben size hakkı söylerim; bugüne kadar gelen her peygamber ancak bir kavme veya bir millete gönderilmiştir. Her peygamber Allah'ın rahmetinin belirtisidir. Ancak her peygamberin gözü, gönderildiği kabile veya milletin dışına taşmamıştır. Ama o Allah'ın Rasulü gelince, yüzük taşı misali olacak, Allah ona verecek de verecek. O yeryüzündeki milletler için kurtuluş ve rahmet taşıyacak, onun talimini kabul edenler kurtulup rahmete erişecek. O zalim zorbalar üzerine kuvvetle yürüyecek, putlara tapınmayı kökünden yıkacak; öyle ki şeytanı perişan ve rüsvay edecektir. Çünkü Allah o son peygamber hakkında İbrahim Peygamber'e böylece va'detmiştir: "Dikkat ya İbrahim! Ben senin soyunla yeryüzündeki kabile ve milletleri mübarek kılacağım. Sen nasıl putlarla

1 Barnaba İncili: 39/14-28/Kahire: 1908

savaştın, onları devirdinse, o da öylece savaşıp devirecektir."[1]

"İşte bunun için size derim ki: Şüphesiz Allah'ın Peygamberi Ahmed ile yakında Allah'ın yarattığı her şey sevinecektir. Çünkü o, anlayış ve danışma ruhudur. O, hikmet ve kuvvet ruhudur. O, sevgi ve rahmet ruhudur. O, adalet ve takva ruhudur. O, lütuf ve sabır ruhudur, Allah ona verdiğini hiç kimseye vermemiştir. O, âleme geldiği zaman, ne mutlu zaman olacak! Beni tasdik edin. Onu (yani ruhunu) her peygamberin gördüğü gibi ben de gördüm, saygı ve ta'zimde bulundum."[2]

Kur'ân-ı Kerim, Tevrat ve İncil'in son peygamberin geleceğini bazı vasıflarıyla haber verip müjdelediğini açıkladıktan sonra Kitap Ehli olan Yahudi ve Hıristiyanları insaf ve iz'âna davet ediyor. Gerçek kurtuluş ve mutluluğa ancak ümmi Peygamber'e uyanların erişeceğini bildiriyor.

Ümmi Peygamber

الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ

Ümmi tabiri üzerinde farklı yorumlar ve tesbitler yapılmıştır:

1- İbn Abbas'a göre, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz ümmi idi, yani okur-yazar değildi ve hesap da bilmezdi.

2- Zeccac'a göre, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ümmi idi, yani ümmetinin sıfatı üzereydi. Çünkü Arapların çoğu okuma-yazma ve hesap bilmezlerdi. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) de onlar gibiydi. Nitekim sahih hadiste Allah Rasulü şöyle buyurmuştur:

"Doğrusu biz ümmi bir ümmetiz; yazı yazmasını, hesap yapmasını bilmeyiz."[3]

"Şüphesiz ki ben, ümmi olan ümmete (peygamber olarak) gönderildim."[4]

3- Lugatçilere göre, ümmidir, yani anasına mensuptur; doğduğu gibi kalmış, fıtratı değişmemiştir.

---

1 Barnaba İncili: 43/13-29

2 Barnaba İncili: 44/19-31

3 Buhari/Savm: 13 - Müslim/Siyam: 15 - Ebu Dâvud/Savm: 4 - Nesâi/Siyam: 17 - Ahmed: 2/43. 52, 122, 129

4 Tirmizi/Kur'ân: 9 - Ahmed: 5/132

4- Nuhas'a göre, ümmidir, "Ümmü'l-kura" sayılan Mekke'ye mensuptur.[1]

Her dört yorumda da Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in okur-yazar olmadığı ifade ediliyor ki bu, Ankebut suresinde belirtilen şu beyâna uygun gelmektedir:

"(Ey Peygamber!) Sen bundan önce de bir kitaptan okur değildin ve elinle de yazı yazar değildin; öyle olsaydın bâtılı savunanlar şüpheye düşerlerdi."[2]

Neden Ümmi?

Bu sorunun cevabı yukarıda mealini yazdığımız Ankebut suresi 48. âyetle verilmiş bulunuyor. O halde, ümmilik, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in mu'cizelerinden biridir. İlim çevresinden uzak ve habersiz, mektep ve medreseden yoksun, okur-yazar olmayan, hesap bilmeyen bir bölgede doğup büyüyen bir zatın, kıyamete kadar ilme ışık tutan, akla yol gösteren, hukuki sistemin en mükemmelini koyan; fizik ve fizikötesinden en doğru haberi veren; Allah'ı kemal sıfatlarıyla tanıtan, - insan ruhunun muhtaç olduğu gıdayı veren,- Yaratan ile yaratılanlar arasındaki yolu işlek duruma getiren; iyi ahlâkın, medenice yaşamanın bütün yol ve yöntemlerini, kural ve adabını öğreten, mükemmelin de ötesinde bir kitap yazması ve bu kitabın asırların geçmesiyle eskiyeceği yerde her geçen gün cilalanma, tazeliğini koruma kudretini taşıması mümkün mü? On beş asra yakın bir zamandan beri, bütün gelişmelere, ilmi buluşlara, hukuki anlayışlara rağmen Kur'ân hâlâ ilmin, medeniyetin ve çağın önünde yürüyor ve yürümeye devam edecektir. Dünya'nın döndüğünü, Ay'ın Güneş'ten ışık alıp yansıttığını, Ay ve Güneş'in birer hesap dahilinde hareket ettiklerini, her birinin kendine has yörüngesinin bulunduğunu, kâinatın önce gaz halinde olduğunu, sonradan yoğunlaşıp bugünkü duruma geldiğini, göklerin ve yerin tek parça halinde iken bölündüğünü 1400 yıl önce haber veren bir insanın ancak peygamber olabileceği, getirdiği kitabın da ancak Allah katından inebileceği düşünülebilir. Aksini iddia ve isbat mümkün değildir.

1 Kurtubi: 7/268 - Lübabu't-te'vil: 2/136 - Fethü'l-kadir: 2/252

2 Ankebut suresi: 48

Ümmi Peygamberin Bazı Özellikleri

İlgili 157. âyetle ümmi Peygamber'in yedi kadar özelliğinden söz edilerek insanlığa nasıl bir rahmet getirdiği açıklanıyor:

1- Dine, akla, sağlam örfe ve insanlığın huzur ve güvenine uygun olanı emreder; ilme layık olduğu yeri verir.

2- Bunlara ters düşen, insanı Allah'tan uzaklaştıran, fıtratındaki imân cevherini külleyen ve kardeşlik bağlarını kesen her şeyi yasaklar.

3- Ferdin, aile ve toplumun sağlığını korur; ruhlarını ilâhi füyuzatla gıdalandırır ve onlar için iyi, temiz, yararlı olan şeyleri helâl kılar.

4- Zararlı olan, sağlığı bozan, ruhu dejenere eden her türlü fenalığı haram kılar. İnsanın maddi ve manevi yapısını olumsuz yönde törpüleyen murdar şeylerin kullanılmasına cevaz vermez.

5- Ümitsizlik, doymazlık, açgözlülük, ihtiras gibi kalbe ve vicdana devamlı yük olan düşünce ve duyguları terbiye edip fazilete çevirir.

6- Ruhu, ondaki fıtratı (doğuştan mevcut olan Allah ve din duygusu) bağlayıp hareketsiz kılan madde ve şehvet zincirini koparır ve böylece her ikisini de hilkatin bağlı bulunduğu amaca yöneltir.

7- Ve gerçek kurtuluşun, asıl hürriyetin, getirdiği ilâhi nura uymakta olduğunu insan aklına ve düşüncesine yeterince malzeme vererek açıklar; Allah'ın varlığına ve kudretinin yüceliğine delâlet eden yüzlerce belgeyi gözler önüne sererken, her şeyi kâinat planındaki yerine ve yaratılış hikmetine göre açıklar.

Allah'a ve Peygamberine imân etme basiretini ortaya koyup, kendilerini küfrün, ruhu ve vicdanı boğucu, sıkıcı dehlizinden kurtaran mü'minlerden, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) **Efendimizin yedi maddelik hizmetine karşılık dört şey beklenmekte ve öylece felaha erecekleri müjdelenmektedir:**

a) Hz. Peygamber'e ve getirdiği şeylere gönülden inanmak,

b) Ona derin bir saygı duyup ta'zimatın en duyarlısını göstermek,

c) İnsanlıktan yana attığı her adımında O'na yardımcı olmak, davasının başarıya erişmesinde gereken fedakârlığı esirgememek,

d) Beraberinde getirdiği Kur'ân'a, yani Allah'ın nuruna uyup hayatı ona göre düzenlemek.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, İsrâiloğulları'nın maddeyi ilâhlaştırıp Allah'a ortak koşmak suretiyle işledikleri büyük günahın bağışlanması için aralarından 70 kişinin duâ ve niyazda bulunmak üzere Tur Dağı'na götürüldüğü konu edinildi. Sonra da Allah (celle celaluhu)'nun geniş rahmetinin kendinde dört vasfı taşıyanlara yazılacağı haber verilerek Yahudi ve Hıristiyanların son olarak gönderilen Ümmi Peygamber Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'e mutlaka uymalarının gereği belirtildi.

Aşağıdaki âyetle, o ümmi Peygamber'in bütün insanlara gönderildiği, Allah (celle celaluhu)'nun insanlara olan son mesajını tebliğ ettiği, doğru yolun ancak Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in gösterdiği yol olduğu açıklanıyor. Böylece bütün semavi dinlerin neshedildiğine, İslâmiyet ile son bulup hükümlerinin kaldırıldığına işarette bulunuluyor.

قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنِّى رَسُولُ ٱللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا ٱلَّذِى لَهُۥ مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۖ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ يُحْىِۦ وَيُمِيتُ ۖ فَـَٔامِنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِ ٱلنَّبِىِّ ٱلْأُمِّىِّ ٱلَّذِى يُؤْمِنُ بِٱللَّهِ وَكَلِمَٰتِهِۦ وَٱتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥٨﴾

158- (Ey Peygamber!) De ki: Ey insanlar! Şüphesiz ki ben hepinize gönderilen Allah'ın peygamberiyim; o Allah ki, göklerin ve yerin mülkü O'nundur; O'ndan başka ilâh yoktur; diriltir ve öldürür. Artık Allah'a imân edin; Allah'a ve Onun sözlerine imân eden ümmi Peygamberine, Rasulüne inanın; O'na uyun ki doğru yolu bulasınız.

İLGİLİ HADİSLER

"Beş şey ile peygamberlere üstün kılındım:

1. Bütün insanlara peygamber olarak gönderildim.

2. Şefaatimi ümmetim için (Kıyâmet'e) sakladım.

3. (Düşmanlarıma karşı), bir aylık mesafe önümden, bir aylık mesafe arkamdan korkumu hissetmeleriyle yardım görüp başarılı kılındım.

4. Yeryüzü bana mescid ve temiz kılındı.

5. Ganimet bana helâl kılındı, benden önce hiç kimseye helâl kılınmadı."[1]

"Dört hasletle üstün kılındım:

1- Ben ve ümmetim, meleklerin saf bağladığı gibi, namazda saf bağlamakla (emrolundum).

2- Yeryüzü bana, abdest suyu yerine (temizleyici olarak) verildi.

3- Yeryüzü bana mescid ve temiz kılındı.

4- Ganimetler bana helâl kılındı."[2]

Son Peygamberin Risaleti Umumidir

قُلْ يَا اَيُّهَا النَّاسُ اِنِّى رَسُولُ اللهِ اِلَيْكُمْ جَمِيعاً

"Ey insanlar! Şüphesiz ki ben hepinize gönderilen, Allah'ın peygamberiyim."

Barnaba İncili'nde de belirtildiği gibi, daha önce gönderilen her peygamber sadece bir kavme, bir kasabaya veya bir millete gönderilmiştir. Çünkü o devir ve dönemlerde ilim uykuda, teknik ilkel, vasıta deve ve at idi; haberleşme köyden köye, kasabadan kasabaya özel ulaklarla sağlanırdı. Gönderilen bir peygamberin sesi ancak bulunduğu kasaba ve köylerinde işitilebilirdi. Yeryüzü coğrafyası pek bilinmezdi. Son Peygamber Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in gönderildiği asırda ise, Asya ile Afrika, hattâ Asya ile Avrupa arasında ticari kervanlar hızlanmış; az da olsa haberleşme imkânları doğmuştu. Demek ki bir gelişme, uyanma ve hareket birçok kesim ve bölgelerde kendini hissettiriyordu. Kıtalar arasında ilmi, ticari ve kültürel alış-veriş az-çok belirginleşmiş bir düzeye gelmişti.

Kur'ân, geçmiş ümmetlerden Asya ve Afrika kıtalarında yaşayanların geriye ibret alınacak belge bırakanlarından altı, yedi kavmi ve onlara gönderilen peygamberlerin karşılaştıkları zorlukları, sergiledikleri çetin mücadeleleri ve Allah yolunda yaptıkları hizmetleri ve sonunda tecelli eden sünnetullahı birer doyurucu ve öğüt verici misal halinde açıkladıktan son-

1 Taberâni/Sahih rivayetle: Sâib b. Yezid'den.

2 Ahmed b, Hanbel: 5/256. Taberâni; Ebu Derdâ (radıyallahu anh)'den.

ra Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yeryüzünde yaşayan ve kıyamete kadar yaşayacak olan insanlara son peygamber olarak gönderildiğini ilân eder. Artık O'nun gönderilmesiyle diğer semavi dinlerin ve kitapların yürürlükten kaldırıldığını söyleyerek Tevrat ile İncil'deki son nebiyle ilgili belgeleri hatırlatır; dinlerdeki tekâmüle dikkatlerini çekerek ilâhi dinlerin İslâmiyet ile kemal bulup son noktasına eriştiğini belirtir.

Mülk ve Saltanat Allah'ındır

الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ

"O Allah ki, göklerin ve yerin mülkü O'nundur."

Allah (celle celaluhu), milattan yaklaşık on üç asır önce Musa Peygamber'i risalet göreviyle teçhiz edip gönderdi. İsrâiloğulları'nı kendi çağlarındaki milletlerden üstün tuttu. Zalim ve zorbaları yok edip Hakk'a ibâdet eden bir milleti onlara vâris kıldı. Sonra sosyal alanda hayli gelişmeler meydana gelince, Tevrat'ın bazı hükümlerini hafifletmek, bazı yeni hükümler ilâve etmek ve Tevhid inancını yeniden pekiştirmek için İsa Peygamber'i İncil ile gönderdi. O dönemde İsrâiloğulları'nın yüzü iyice dünyaya dönmüş bulunuyordu. İsa Peygamber'in ise, yüzü ve himmeti daha çok âhirete yönelik idi. O bakımdan çok üzücü olaylar meydana geldi ve sonunda Cenâb-ı Hak, yaratılışı bile bir mu'cize olan İsa Peygamber'i göğe yükselterek zâlimlerin tecavüzünden koruyup kurtardı.

Sonra fetret devri başladı; peygamberlerin bir süre ardı-arkası kesildi. Tek Tanrı inancı birçok bölgelerde yerini çok tanrı inancına bıraktı. Böylece kavimler, milletler azıp sapıttı, dünyalık ve şehvet tek amaçları haline geldi. Zâlimler ve zorbalar sahayı doldurdu. Kudsi âlemden ferahlatıcı hava esmez oldu. İnsanlık bunaldı, bir kurtarıcı aramaya başladı. Her millet muhtaç oldukları kurtarıcının kendi arasından çıkacağını umuyordu. Derken mülkün sahibi, risalet görevini Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'e verdi. O'nu ve ümmetini mülke vâris kılmayı diledi.

Şüphesiz ki bu, ezelde yazılıp çizilmiş bir programdır ki, değişmesi söz konusu değildir. Mülk-ü saltanat Allah (celle celaluhu)'nundur, kendi mülkünde dilediği gibi tasarruf eder. Kimsenin buna itiraz hakkı yoktur. Bir çiftlik sahibi bile, kendi mülkünde istediği gibi tasarruf hakkını kullanabiliyor, başkalarının ona itiraz hakkı olamıyorsa, Allah (celle celaluhu)'nun

bütün insanlara doğru yolu göstermek, dünyaya getiriliş hikmet ve amacını kendilerine öğretmek için Mekke'den Kureyş kabilesinden doğruluğuyla tanınmış bir adamı peygamber olarak görevlendirmesini yadırgamaya veya beğenmemezlik etmeye kimin ne hakkı olabilir? Böyle bir düşünceye sahip olmak küstahlığın tâ kendisi değil midir? Ne var ki, böyle küstahlar her çağda ortaya çıkıp halkı saptırmaya çalışmışlardır.

Fetret Dönemi

Fetret dönemi altı asır kadar sürmüştür. Bu süre içinde peygamber gönderilmemişse de, İbrahim Peygamber'in Hanif dini; Musa ve İsa Peygamberlerin getirip tebliğ ettikleri ilâhi nizam -biraz değişikliğe uğratılsa bile- yaşıyordu. Tevrat ve İncil nüshaları birçok yerlerde bulunuyordu. Ne var ki, zamanın tahribatına uğrayıp yer yer yıkılmaya yüztutan bir binayı tamir etmektense, onu tamamen yıkıp yerine, günün şartlarına ve imkânlarına göre yenisini yapmak çok daha hayırlıdır. O halde öyle bir binayı bir süre kendi haline bırakıp iyice işe yaramaz hale gelmesini ve her gören kişinin, bunu tamamen neden yıkıp yenisini yapmıyorlar? diye düşünmesini beklemek bir bakıma daha tesirli olur. Nitekim inançsızlık fırtınasına tutulup iyice bunalan kavim ve milletler, yepyeni ve ruhlara şifa, insanlığa huzur verecek bir ilâhi sistemin ortaya çıkmasını sabırsızlıkla bekliyorlardı.

Kur'ân'da ilgili âyetle bu hikmet özetlenerek deniliyor ki:

"Ey Peygamber! De ki: Ey insanlar! Şüphesiz ben hepinize gönderilen, Allah'ın peygamberiyim. O Allah ki, göklerin ve yerin mülkü O'nundur. O'ndan başka ilâh yoktur. O diriltir ve öldürür."

Allah'a ve O'nun Sözlerine İnanan Peygamber

الَّذِي يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَكَلِمَاتِهِ

"Allah'a ve O'nun sözlerine imân eden rasul..."

Kur'ân, kimlere uyulacağını açıklarken iki önemli noktayı belirtiyor: Birincisi, Allah (celle celaluhu)'ya dosdoğru inanan; ikincisi, O'nun indirdiği hayat verici sözlerini kabul edip uygulayan peygamber örnek gösteriliyor. Bununla, Allah'a inanmayan veya inandığı halde O'nun indirdiği sözleri kabul etmeyen ve kabul etmediği için de uygulamayan kimselere uymanın caiz olmayacağına işaret ediliyor. Bu, mü'minler için her çağda ve her yerde geçerli bir ölçüdür.

Ümmi Peygambere İman Edilmesi Emrediliyor

وَاتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ

"O'na uyun ki doğru yolu bulasınız."

Kur'ân bu emirle, Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in risalet göreviyle ortaya çıktığı andan itibaren artık başka bir peygamberin peşine takılmanın, onun getirdikleriyle amel etmenin yasak kılındığını dolaylı şekilde bildirerek en sağlam kıstası veriyor; "Ümmi Peygamber." Cüneyd el-Bağdadi'nin dediği gibi, "Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yolundan başka bütün yollar kapalıdır." Hidayet, yani doğru yolu bulmak, Allah (celle celaluhu)'ya kavuşmak ancak o ümmi Peygamber'e uymakla mümkündür. Zira eski düzen kaldırılmış, yepyeni bir düzen getirilmiştir. Eski düzen kaldırılırken bütün yol ve yöntemleri de kaldırılmıştır.

O bakımdan ilgili âyetin sonunda:

"O'na uyun ki doğru yolu bulasınız." buyurulmaktadır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle, İsrâiloğulları'nın bir daha maddeyi ilâhlaştırmamaları için son peygambere uymaları gereği üzerinde duruldu ve son peygamberin bazı özellikleri anlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle İsrâiloğulları arasında hakka, doğruya irşad eden kişilerin bulunduğu hatırlatılıyor, hepsinin aynı düzeyde olmadığına işaret ediliyor. Sonra da İsrâiloğulları'nın ilâhi emirleri değiştirerek kendilerine haksızlık ettikleri konu edilerek onların zikzaklı hayatının bir bölümüne dikkatler çekiliyor.

وَمِنْ قَوْمِ مُوسَىٰٓ أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِۦ يَعْدِلُونَ ﴿١٥٩﴾ وَقَطَّعْنَٰهُمُ ٱثْنَتَىْ
عَشْرَةَ أَسْبَاطًا أُمَمًا ۚ وَأَوْحَيْنَآ إِلَىٰ مُوسَىٰٓ إِذِ ٱسْتَسْقَىٰهُ قَوْمُهُۥٓ أَنِ ٱضْرِب
بِّعَصَاكَ ٱلْحَجَرَ ۖ فَٱنۢبَجَسَتْ مِنْهُ ٱثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا ۖ قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ
مَّشْرَبَهُمْ ۚ وَظَلَّلْنَا عَلَيْهِمُ ٱلْغَمَامَ وَأَنزَلْنَا عَلَيْهِمُ ٱلْمَنَّ وَٱلسَّلْوَىٰ ۖ كُلُوا۟ مِن

طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ ۚ وَمَا ظَلَمُونَا وَلَٰكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١٦٠﴾ وَإِذْ
قِيلَ لَهُمُ اسْكُنُوا هَٰذِهِ الْقَرْيَةَ وَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ وَقُولُوا حِطَّةٌ وَادْخُلُوا
الْبَابَ سُجَّدًا نَّغْفِرْ لَكُمْ خَطِيئَاتِكُمْ ۚ سَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٦١﴾ فَبَدَّلَ الَّذِينَ
ظَلَمُوا مِنْهُمْ قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِجْزًا مِّنَ السَّمَاءِ
بِمَا كَانُوا يَظْلِمُونَ ﴿١٦٢﴾

159- Musa'nın kavminden bir topluluk var ki, hakkı doğruyu gösterip irşatta bulunurlur ve onunla adaleti yansıtırlar.

160- Biz, İsrâiloğulları'nı ayrı ayrı topluluk halinde on iki boya ayırdık. Kavmi kendisinden su istediği zaman Musa'ya "Asa'nı taşa vur," diye vahyettik. Böylece taştan on iki pınar fışkırmaya başladı. Her boy'dan insan, içeceği pınarı bilip belledi. Onların üzerinde bulutları gölge yaptık, ayrıca kendilerine kudret helvası ile bıldırcın kuşu indirdik. Sunduğumuz rızıkların iyi ve temizinden yeyin, dedik; ama onlar (tuttukları yanlış yol sebebiyle) bize haksızlık etmediler, kendilerine zulmettiler.

161- Bir zaman onlara: Şu kasabaya yerleşin ve dilediğiniz yerde dilediğiniz gibi yiyin; "Günahlarımızı ve ağırlıklarımızı kaldırıp at!" deyin ve kapıdan eğilerek tevazu ile girin ki, hatâlarınızı bağışlayalım, denildi. İyilik edenlere mükâfatlarını artıracağız.

162- İçlerinden haksızlığı âdet edinenler kendilerine söyleneni başka bir söze çevirip değiştirdiler. Bu yüzden biz de onlara işledikleri haksızlığa karşılık gökten murdar bir azap gönderdik.

Hakkı Gösterip Doğruya İrşat Edenler

Kur'ân'da İsrâiloğulları'na geniş yer verilmiş ve asırları içine alan hayatları hakkında detaylı bilgiler sıralanmış ve öğüt, ibret alınacak safhaları yer yer anılmıştır. Zira hâlâ yaşamakta olan bu milletin uzun tarih hikâyesine bakılınca, nereden nereye geldikleri, nasıl zikzaklı bir yol çizdikleri rahatlıkla anlaşılır. İsrâiloğulları'nın imân temeli üzerinde yükselen faziletli dönemleri olduğu gibi, maddeyi ön plâna alıp zulüm ve haksızlıkta

bulundukları dönemleri de var. Cenâb-ı Hakk'ın lutuflarına mazhar kılındıkları ve O'nun kahrına uğradıkları devreleri de olmuştur. Bütün bunlar bize şunu öğretir: Bir millet kendini değiştirmedikçe Cenâb-ı Hak onlar hakkındaki hükmünü değiştirmiyor.

وَمِنْ قَوْمِ مُوسَىٰٓ أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِۦ يَعْدِلُونَ

"Musa'nın kavminden bir topluluk var ki, hakkı, doğruyu gösterip irşatta bulunurlar ve onunla adaleti yansıtırlar."

Sözü edilen topluluktan kimler kasdediliyor? Müfessirlerin farklı yorumları olmuştur. Bu, sadece bir çağa mahsus değildir, hemen her çağda o milletin bünyesinde doğruyu gösteren din adamları ve ilim adamları filizlenip çıkmıştır. Aynı zamanda İsrâiloğulları'ndan birçok peygamberler ve veliler de zuhur etmiştir. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz zamanında Abdullah b. Selâm ve emsali birkaç ilim adamının gerçeği görüp son Peygamber'e imân etmekte tereddüt etmediklerini görüyoruz. İlgili âyetle daha çok bu şuurlu kişilere dikkatler çekilerek bir milletin bütünüyle kötü veya iyi olamayacağı hatırlatılıyor.

Böylece İsrâiloğulları'nın hepsini terazinin aynı kefesine koymamız doğru olmaz. Nitekim Âl-i İmrân suresi 199. âyetle de onların bu özelliklerinden çok anlamlı bir ifadeyle bahsedilir:

"Şüphesiz ki Kitap Ehli'nden Allah'a imân edip size ve kendilerine indirilene inanan, Allah'a karşı üstün saygı duyup O'nun yüce huzurunda kalbi ürpererek eğilenler ve Allah'ın âyetlerini az ve önemsiz bir değere değiştirmeyenler vardır."

Taştan On iki Pınarın Fışkırması

فَٱنۢبَجَسَتْ مِنْهُ ٱثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا

"Böylece taştan on iki pınar fışkırmaya başladı."

Musa Peygamber'in gösterdiği bu mucize, Bakara suresinin 60. âyetiyle az değişik sözlerle açıklanmıştır. Burada geçmiş milletlerin hayatı söz konusu edilirken yine İsrâiloğulları'nın çok renkli ve zikzaklı tarihlerinden birkaç önemli safhaya dikkat çekiliyor ve Allah (celle celaluhu)'nun onlara verdiği nimetler sıralanarak dosdoğru şükretmediklerine işarette bulunuluyor. Haksızlığı âdet edinen ve verdikleri sözü çarçabuk unutup

Hakk'a karşı döneklik yapan bu millet çölde susuz kalınca, Allah (celle celaluhu) tarafından büyük bir mucize daha ortaya konulmuş, yeniden imân ve güvenlerini sağlamlaştırmaları istenmiştir. Aynı zamanda o dönemde Sina Çölü'nü mu'cize dışında başka bir şeyle aşmanın mümkün olmadığı onlara açık şekilde gösterilmiştir.

Bakara suresinde taştan on iki pınar fışkırma mu'cizesinin çeşitli yönlerini açıkladık.

Burada ise değişik bazı yönleri üzerinde durup Allah (celle celaluhu)**'nun sonsuz kudretini tanıtmaya çalışacağız:**

a) İlâhi kudretin, diğer bir tabirle "kün" yani "ol" emri Musa'nın asâsında tecelli etmiş, onu asıl yapısından alıp çok yüksek bir ruhun imdadıyla donatmıştır. Öyle ki o ruhi kudret ve onun imdat ve inayeti toprağa dokununca hemen yeşerir; ölüye dokununca hemen dirilir. Nitekim aynı ruhun bir başka tezahürüne mazhar kılınan İsa Peygamber, Allah'ın izniyle birkaç ölü dirilttikten sonra tekrar onları kabirlerine döndürmüştür. Yine bu ruhi kudret taşa dokununca pınarlar fışkırır; değneğe dokununca ona bir bakıma ayrı bir hayat verir. Bir iletimin içindeki enerji gücünü nasıl hemen görmek mümkün değilse, asadaki kudretin tecellisini ve taşıdığı enerjiyi görmek mümkün değildir; tamamıyla bir iman konusudur. Elektriği fiziksel kanunlarla bulup çözdüğümüz ve tezahürlerini gördüğümüz için şüpheye düşmeden kabul ediyor ve varlığına inanıyoruz.

b) O bakımdan asada ve Peygamber elinde veya dilinde tecelli eden yüce kudretin o tecellisini fiziksel yollardan çözmek mümkün değildir; çünkü bu kudret ve enerji, fizikötesinden gelmedir. Sadece ortada belirgin ve kalıcı tezahürü vardır ve bir yönüyle kabulü, sağlam bir imâna dayanır.

c) Neden asa taşa vurulmuş da rastgele bir toprağa vurulmamıştır? Suyun taştan fışkırıp akmasına pek az rastlanır; ama topraktan kaynayıp çıktığı çok yaygındır. Kudsi kudretin taşları delip pınar akıtması, mucize olarak daha çok dikkat çekici ve hayret uyandırıcıdır. Aynı zamanda katı kalpleri daha çok inceltip yumuşatıcı ve onlara yatkınlık sağlayıcıdır. Sonra da, Sina Çölü'nü geçebilmenin ancak bu gibi mu'cizelerle mümkün olduğuna işarettir.

d) Hayat sırrının bütün özelliklerini kendinde taşıyan ruhi kuvvet, diğer bir tabirle kudsi kudret, bilindiği gibi Allah (celle celaluhu)'dan gelmedir.

Canlı bildiğimiz yaratıklara hareket ve yetenek sağlayan odur. Her canlıya fıtri özelliğine göre bir güç ve enerji kaynağı olur. Bu kudretin daha güçlü anlamda ve değişik mahiyette asaya girmesi daha başka sırları doğurmuş ve taşlardan pınarlar fışkırtmıştır.

Neden On iki Pınar?

Mu'cize neticesi taştan bir değil, tam on iki pınar fışkırması neye delâlet eder? Bilindiği gibi, Yakup Peygamber'in on iki oğlu bulunuyordu. İsrâiloğulları onlara ulaşmaktadırlar ve böylece on iki sibta ayrılıyorlardı. Her birine bir pınarın tahsisi, hem onları onore etmek, hem de aralarında izdihamı önleyip birlik ve beraberliklerini korumak içindi. Sibt, torun, evlâdın evlâdı anlamınaysa da burada Yakup Peygamber'in on iki oğullarının torunları demektir ve daha çok kabile mânasında kullanılmıştır. Aynı isim, Bakara 136, 140, Al-i İmrân 84 ve Nisa 163. âyetlerde de geçmektedir,

Tevrat'ın Sayılar kitabının birkaç yerinde İsrâiloğulları'nın 12 sibtinden söz edilir. Her sibti bir bey temsil ediyordu. Ancak İsrâiloğulları'nı birinci derecede temsil edecek olan beyin değneğinin Şehadet çadırında yeşerip tomurcuk vermesi söz konusudur. O bakımdan üzerinde ismi yazılı olmak üzere her beyden bir değnek, Harun'un da adının yazılı bulunduğu Levi değneği de dahil olmak üzere 12 değnek alınıp şehadet çadırına konulmuş ve sadece Levi değneğinin tomurcuk verdiği görülmüştür.[1] Bunun için İsrâiloğulları'na gönderilen peygamberlerin daha çok bu soydan seçildiği söylenir.

Tevrat'taki ilgili bilgilere dayanan bazı tarihçiler, 12 sibtin onunun Yakup Peygamber'in on oğlunun soyundan, iki sibtinin de Yusuf Peygamber'in iki oğlunun soyundan geldiğini belirtmişlerdir.

Sina Çölü'nde Bunalma

Eskiden Tih adıyla anılan bu çöle sonraları Sina Çölü denilmiştir. İsrâiloğulları'nın, Arz-ı Mevud'a yerleşmek üzere Mısır'dan ayrıldıktan sonra Sina Çölü'nü geçmeleri zorunluydu. Süveyş ile Akabe körfezleri arasında üçgen şeklindeki yarımadanın uzunluğu 225 km. dir. Çoğu kısmı çöldür.

Uzun ve yorucu, yıpratıcı ve üzücü süren çöl yolculuğunda imânı za-

1 Sayılar: 17/1-11

yıf olanların çoğu canından bezebilir; büyük nimetlerin büyük külfetler karşılığında gerçekleşeceğini düşünmeyerek kutsal değerleri inkâr ve redde yeltenebilirler. Nitekim böyle olanlar zaman zaman Musa Peygamber'e başvurarak Mısır'da kalmalarının daha hayırlı olacağını çekinmeden söyleyerek o büyük peygamberi üzmüşlerdi. Musa Peygamber, o güne kadar uyguladığı plân ve programın neticesiz kalmasından endişelenerek Cenâb-ı Hak'tan ferahlatıcı ve gönülleri yatıştırıcı nimetler istemiş ve o nedenle ilâhi rahmet bir defa daha tecelli ederek bulutlar gölge yapmış; yiyecek olarak kudret helvası ile bıldırcın kuşları hazır bir nimet olarak verilmiştir.

"Arz-ı mev'ud"a şükür ve minnet duygularıyla gelip yerleşmeleri gerekiyordu. Bu, ister Kudüs olsun, isterse Şittim veya Eriha olsun, onların asırlarca özlemini duydukları bir ülkeydi. O bakımdan bunca mu'cize ve ilâhi lutuflar sayesinde birçok zorluklar geride bırakılıyor, yavaş yavaş va'dedilen ülkeye yaklaşıyorlardı. Yapacakları ilk iş, Allah (celle celaluhu)'nun verdiği nusret ve nimeti hatırlayarak secde etmek ve "günahlarımızın ağır yükünü üzerimizden kaldır" diyerek tevazu, mahviyet ve Hakk'a teslimiyetle şehre girmekti. Ne var ki, içlerinde nimeti görüp fakat onu lutfedeni unutan ve haksızlığı âdet edinenler, Allah'ın sözünü kelime oyununa getirerek alaya aldılar. O yüzden üzerlerine sıkıntı, üzüntü ve hattâ ümitsizlik doğuran birtakım azaplar inmiştir.

Tevrat'ta o azabın taun, veba ve kolera olduğu ve 24.000 kişinin o yüzden öldüğü yazılıdır.[1]

Bakara suresinde azaba sebep olarak fıskları (günahları), yani ilâhi sınırları aşıp azgınlık etmeleri gösterilirken, burada zulümleri, yani haksızlığı âdet edinmeleri sebep olarak belirtilir. Kur'ân'da aynı konu birkaç yerde anlatılırken bazı kelime değişikliklerine ve nüanslara rastlanır. Önce bu, Kur'ân'da uygulanan ilâhi üslubun gereğidir. Sonra da İsrâiloğulları'nın felâket ve meskenetine daha çok bu iki günahın sebep olduğunu belirtmek söz konusudur.

Tevrat'ta onların bu iki günahı, Moab kızlarına tecavüzde bulunup zina ettikleri ve Moab ilâhlarına, yani putlara secde ettikleri şeklinde açıklanır.[2]

---

1 Tevrat-Sayılar: 5/9

2 Tevrat-Sayılar: 25/1-2

Diğer yandan Tevrat'ta, kayadan su fışkırma olayı şöyle anlatılır:

"İsrâiloğulları'nın bütün cemaati Rabbin emrine göre Sina Çölü'nden konaktan konağa göç edip Refidim'de kondular; ve kavma içecek su yoktu. Ve kavm Musa ile çekişip dediler: Bize su ver de içelim. Ve Musa onlara dedi: Niçin benimle çekişiyorsunuz? Niçin Rabbi deniyorsunuz? Ve kavm orada susadı ve kavm Musa'ya karşı söylenip dedi: Bizi, oğullarımızı ve hayvanlarımızı susuzlukla öldürmek için, niye bizi Mısır'dan çıkardın? Ve Musa Rabbe feryat edip dedi: Bu kavme ne yapayım? Az daha beni taşlayacaklar. Ve Rab, Musa'ya dedi: Kavmin önüne geç ve İsrail ihtiyarlarından birkaçını seninle beraber al; ırmağa vurduğun değneği eline al ve yürü. İşte, ben orada, Horeb'de kaya üzerinde, senin önünde duracağım ve kayaya vuracaksın ve kavm içsin diye ondan sular çıkacak. Ve Musa, İsrail ihtiyarlarının gözü önünde böyle yaptı. Ve o yerin adını Massa (deneme) koydu ve Meriba (Yehova bayrağımdır) koydu, çünkü İsrâiloğulları çekiştiler ve çünkü: Acaba Rab aramızda mı yoksa değil mi? diyerek Rabbı denediler."[1]

Böylece taştan su fışkırtma mu'cizesi, Tevrat'ta farklı ve detaylı şekilde anlatılır. Tercüme hatasından dolayı Allah (celle celaluhu)'ya cismaniyet yakıştırılır anlamda bir ifade kullanılır. Kur'ân-ı Kerim'de konunun özeti ana çizgisiyle açıklanarak Allah (celle celaluhu)'ya nisbet edilen cismaniyet tashih edilir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, İsrâiloğulları arasında insanları doğru yola irşad edenlerin de bulunduğu belirtilerek hepsini terazinin aynı kefesine koymanın doğru olmayacağına işaret edildi.

Sonrada İsrâiloğulları'nın ciddi bir otorite altına alınıp disiplinli ve düzenli bir ordu kurmaları ve Musa (aleyhisselam)'dan sonra da dağınıklıktan kurtulmaları için on iki aşirete ayrıldıkları ve her aşireti Yakup soyundan bir beyin temsil ettiği anlatıldı. Sina Çölü'nde indirilen mu'cizelerle, aşılması mümkün olmayan öldürücü çölü aştıkları hatırlatıldı. Sonra da va'dedilen kasabaya gelip yerleştiklerinde Allah (celle celaluhu)'ya verdikleri sözü unuttuklarına dikkat çekildi. Nankör bir milletin başına gelen felâ-

1 Tevrat - Çıkış: 17/1-7

ketlerden ibret ve öğüt alınması üzerinde duruldu.

Aşağıdaki âyetlerle İsrâiloğulları'nın bir zamanlar Cumartesi yasağına uymadıkları, benzeri bazı kötülüklere daldıkları, bu sebeple şiddetli azaba uğratıldıkları hatırlatılıyor. Allah (celle celaluhu)'nun verdiği bunca nimetlerin şükrünü yerine getirmeyen bu milletin maymun karakterli kimseler oldukları belirtilerek onların zikzaklı hayatlarından ve dönemlerinden ibret alınmasının gereğine işaret ediliyor.

وَسْـَٔلْهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِى كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ ۘ اِذْ يَعْدُوْنَ فِى السَّبْتِ اِذْ
تَأْتِيْهِمْ حِيْتَانُهُمْ يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرَّعًا وَّيَوْمَ لَا يَسْبِتُوْنَ ۙ لَا تَأْتِيْهِمْ ۚ كَذٰلِكَ نَبْلُوْهُمْ
بِمَا كَانُوْا يَفْسُقُوْنَ ﴿١٦٣﴾ وَاِذْ قَالَتْ اُمَّةٌ مِّنْهُمْ لِمَ تَعِظُوْنَ قَوْمًا ۙ اللّٰهُ مُهْلِكُهُمْ
اَوْ مُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيْدًا ۭ قَالُوْا مَعْذِرَةً اِلٰى رَبِّكُمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَّقُوْنَ ﴿١٦٤﴾ فَلَمَّا
نَسُوْا مَا ذُكِّرُوْا بِهٖٓ اَنْجَيْنَا الَّذِيْنَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوْۗءِ وَاَخَذْنَا الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا
بِعَذَابٍۢ بَـِٔيْسٍۢ بِمَا كَانُوْا يَفْسُقُوْنَ ﴿١٦٥﴾ فَلَمَّا عَتَوْا عَنْ مَّا نُهُوْا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ
كُوْنُوْا قِرَدَةً خٰسِـِٕيْنَ ﴿١٦٦﴾

163- Ey Muhammed! Bir de onlara şu deniz sahilindeki şehrin durumunu sor. Hani bir zamanlar Cumartesi yasağına saygısızlık gösterip ilâhı sınırı aşıyorlardı; hani Cumartesi günü balıklar sürü hâlinde akın akın onlara doğru geliyordu; diğer günlerde ise onlara gelmiyorlardı. Biz onları günah işleyip ilâhi sınırları aştıklarından dolayı böylece denedik.

164- İçlerinden bir topluluk, "Allah'ın yokedeceği veya şiddetli bir azap ile azâplandıracağı bir kavme neden öğüt veriyorsunuz?" demişlerdi de, onlar da: "Rabbinize bir özür (beyan edelim) ve bir de belki Allah'tan korkup kötülüklerden sakınırlar diye (öğüt verme ihtiyacını duyuyoruz), cevabında bulunmuşlardı.

165- Ne vakit ki kendilerine yapılan uyarı ve öğüdü unuttular; kötülükten alıkoymaya çalışanları kurtardık; baş kaldırıp haksızlığa devam edenleri -ilâhi sınırları aşmaları sebebiyle- şiddetli bir azaba uğrattık.

166- Onlar, men'edildikleri şeyleri dikbaşlık ve inatla yapmaya devam edince; onlara: "Rahmetten kovulup uzaklaştırılmış aşağılık maymunlar olun!" dedik.

İLGİLİ HADISLER

"Yahudilerin yapageldikleri kötülükleri siz yapmayın; sonra Allah'ın haram kıldıkları şeyleri en değersiz ve en basit hilelerle helâl kılmaya yeltenirsiniz."[1]

"Şüphesiz ki Allah meshi (suret değiştirmeyi) soy üreme şeklinde yapmamıştır. Hem maymunlarla domuzlar bu olaydan önce de varlardı."[2]

Deniz Sahilindeki Şehir

وَسْـَٔلْهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِى كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ

"Bir de onlara şu deniz sahilindeki şehrin durumunu sor."

Müfessirlerin çoğuna göre, Mısır'la Medine arasında bir kent veya Medyen ile Tur arasında Şap Denizi'nin yakınında bir kasabadan söz ediliyor. Zühriye göre, Şam Taberiye'sidir. Sahih tesbitlere göre, Eyle olduğu söylenir ki bu, Medyen ile Tur arasında deniz kıyısında meşhur bir kasabadır. Orada oturan Yahudiler, Cumartesi yasaklarına uymadılar, dikbaşlık ettiler, Allah (celle celaluhu) da onları çetin bir denemeden geçirdi: Cumartesi günleri balıklar kıyıya doğru akın akın gelir, diğer günlerde ise gelmezlerdi. Yahudilerden bir kısmı ilâhi yasağa rağmen balıkları avlamaya devam ettiler; bir kısmı ise, onları bu gibi günah ve saygısızlıktan alıkoymak için öğüt vermeyi kendilerine görev saydılar. Bir üçüncüsü ise, fazilet düzeyinde olup sapık şaşkınlara öğüt vermenin bir yararı olmadığını savundular. Sonunda ilâhi sınırı aşıp büyük günah işleyen ve aynı zamanda verilen öğütlere, yapılan uyarılara kulak tıkayanlar üzerine şiddetli sıkıntı, üzüntü ve bunalıma sebep olan azap indi.

Kur'ân'ın Emirlerine Uymayan Müslümanların Çetin Sınavlardan Geçirileceğine İşaret Ediliyor

İlgili âyetle, Yahudiler'den, Cumartesi gününde konan yasaklara uymayanların, o gün balıkların sürü halinde kıyıya doğru akın akın gel-

1 İbn Kesir: Ahmed b. Muhammed'den isnad-ı ceyyid ile. 2/257

2 Müslim/kader. 32- Ahmed: 1/390, 433

meleriyle çetin bir sınavdan geçirildikleri, Allah'ın emirlerine uymak ile Cumartesi gününde avlanması yasaklanan balıkları avlama arasında nasıl bir tercih yapacakları denendi. Çoğu bu sınavı kaybetti. Müslümanların da zaman zaman Allah'ın emirlerine uymak ile dünyalık arasında birtakım sınavlardan geçirileceklerine işarette bulunuluyor ve kendilerine ulaşan her nimete çok dikkat etmeleri; nereden geldiğini, nasıl ve ne yolda kullanılmasının uygun olacağını; Allah (celle celaluhu)'ya karşı bir günaha sebep olup olmayacağını iyice araştırmaları üzerinde duruluyor. Yahudilerin, günahı gerektiren anlayış ve tutumları ibret ve öğüt alınacak bir misal şeklinde nakledildiyor. Diyebiliriz ki, Allah'a imân eden herkes hayatı boyunca bu gibi deneme ve sınavlarla sık sık yüz yüze gelir. Kur'ân'ı, ondaki ilâhi uyarıları ve tarihi misalleri çok iyi bilenler ve bildikleriyle amel edenler o sınavları başarıyla atlatırlar. Dünyalığı ön plâna alanlar ise hep kaybederler.

Vaaz ve İrşadın Üç Ana Amacı

Kitleyi belli bir amaca yöneltmek, toplumu eğitip sağlıklı bir düzeye getirmek, şüphesiz ki sıradan kişilerin işi değildir. Özel yetenekle birlikte geniş kültür, sağlam imân ve sonra da kitle psikolojisini çok iyi bilmek gerekiyor.

Mü'minlerin vaaz ve irşat hizmetinde bulunurken üç ana amacın hâkim olması bildirilmektedir:

1. Allah (celle celaluhu)'nun insanlar için seçtiği hak dini yaymak, onun esas ve prensiplerini günün teknik araçlarından, gelişen sanatından ve uygulanan metodundan yararlanarak kalp ve kafalara, akl-ı selimin kabul edebileceği şekilde işlemek.

2. Bilgi, görgü ve kültür seviyesi elverişli her mü'mine, iyilikle emretmek, kötülükten men'etmek vâcib olduğuna göre, bu vecibeyi, Allah rızasını gözeterek yerine getirmeye çalışmak.

3. Sapıtan, kötülüğü sanat edinen bir topluluktan umut kesmemek; doğru yolu seçerler diye onlara ilâhi emirleri -anlayabilecekleri bir anlatım biçimiyle- tebliğ etmek.

Nitekim İsrâiloğulları'ndan iyilikle emretmeyi, fenalıktan alıkoymayı kendine görev kabul edenler bu üç ana amaç etrafında hizmetlerini sürdürmüşlerdir. 164. âyetle onların bu güzel tutumu şöyle açıklanmıştır:

"İçlerinden bir topluluk, Allah'ın yok edeceği veya şiddetli bir azap ile azaplandıracağı bir kavme neden öğüt veriyorsunuz? demişlerdi de onlar da Rabbinize bir özür (beyan edelim) ve bir de belki Allah'tan korkup kötülüklerden sakınırlar diye (öğüt verme ihtiyacını duyuyoruz) cevabında bulunmuşlardı."

Maymunlaşan Günahkârlar

قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ

"Onlara rahmetten kovulup uzaklaştırılmış aşağılık maymunlar olun! dedik."

Bakara, Mâide ve A'raf surelerinde olmak üzere, iki yerde "aşağılık maymunlar olun!", bir yerde de "Allah'ın lanetlediği, gazap edip kendilerinden maymunlar ve domuzlar meydana getirdiği kimseler" diye söz edilmektedir. Her üç âyet de azgınlık gösteren Yahudilerle ilgilidir.

Haber-i vâhid (tek kişinin rivayet ettiği hadis)ten onların maymun suretine döndürüldüğü anlaşılıyorsa da, ilim adamlarımızın bir kısmı hadisi sahih bulmadığı için âyeti, ruh ve karakter bakımından maymunlaşma şeklinde yorumlamıştır. Tabiinden Mücahid de aynı görüştedir.

Gerçi, tekvini bir emirle insan maymuna veya domuza dönüşebilir. İlâhi emir ve kudret mutlaka nafizdir. "Kün" (ol!) emriyle derhal sebepler oluşur ve irâde edilen aynen gerçekleşir. Ancak bu yolda cari bir sünnetullah yoktur. Sadece Yahudilerden bir zümrenin mesha uğraması ise, cari bir sünnetin varlığına delâlet etmez. Ama bir mu'cize anlamında düşünecek olursak, o takdirde cari bir sünnetullah söz konusu olmayabilir. Çünkü mu'cize, âyet ve cari sünneti kesip aşar; o ölçünün dışında kalır.

Konunun başında Müslim'in rivayet ettiği hadis ise, maymun ve domuzların, insanların meshedilmesiyle vücut bulmadığını, daha önceleri de bu iki hayvanın mevcut olduğunu net biçimde açıklamaktadır. O halde Yahudilerden isyan ve azgınlık gösterip ilâhi emirlere sırt çevirmekte ısrar edenler hakkında "aşağılık maymunlar olun!" emri, daha çok maymun tabiatlı olun demektir. Nitekim Yahudilerin, sözü edilen iki hayvanın bazı vasıflarını benimseyenleri olmuştur.

Ayrıca bu konuyla ilgili açıklamaları Bakara suresi 65. âyetin tefsirinde yapmış bulunuyoruz.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, inandıktan sonra günahlara dalıp ilâhi sınırları aşan kavim ve milletlerin birtakım üzücü olaylarla denemeden geçirildikleri anlatıldı ve İsrâiloğulları'nın Cumartesi yasağına uymadıkları ve o sebeple sıkıntı ve üzüntülere uğratıldıkları bir misal olarak verildi. Sonra da İsrâiloğulları'nın birkaç gruba ayrıldıkları bir grubun her şeye rağmen öğüt ve irşada devam ettiği kapalı şekilde övülerek belirtildi. Başkaldırıp zulüm ve isyanda ısrar edenlerin ise azaba uğratılacaklarına atıf yapıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, İsrâiloğulları'ndan çoğunun kıyamete kadar günah ve haksızlıklarını sürdürecekleri ve o yüzden zaman zaman onları kahredecek savaşçı güçlerin gönderileceği haber veriliyor. Aynı zamanda bu milletin kıyamete kadar ırklarının devam edeceğine açık işarette bulunuluyor.

Sonra da, Tevrat'a sahip çıkan, fakat onun hükümlerini geçici dünyalık karşılığında değiştirenlerin ortaya çıkacakları haber veriliyor ve böylece Yahudi din adamlarının çok dikkatli olmaları ve Müslüman bilginlerinin de Kur'ân hükümleri hakkında çok duyarlı ve dikkatli bulunmaları hatırlatılıyor.

وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكَ لَيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَنْ يَسُومُهُمْ سُوءَ الْعَذَابِ ۗ إِنَّ
رَبَّكَ لَسَرِيعُ الْعِقَابِ ۚ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٦٧﴾ وَقَطَّعْنَاهُمْ فِي الْأَرْضِ أُمَمًا ۚ
مِنْهُمُ الصَّالِحُونَ وَمِنْهُمْ دُونَ ذٰلِكَ ۖ وَبَلَوْنَاهُمْ بِالْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ لَعَلَّهُمْ
يَرْجِعُونَ ﴿١٦٨﴾ فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرِثُوا الْكِتَابَ يَأْخُذُونَ عَرَضَ هٰذَا
الْأَدْنَىٰ وَيَقُولُونَ سَيُغْفَرُ لَنَا ۚ وَإِنْ يَأْتِهِمْ عَرَضٌ مِثْلُهُ يَأْخُذُوهُ ۗ أَلَمْ يُؤْخَذْ عَلَيْهِمْ
مِيثَاقُ الْكِتَابِ أَنْ لَا يَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ وَدَرَسُوا مَا فِيهِ ۗ وَالدَّارُ الْآخِرَةُ
خَيْرٌ لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ ۖ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٦٩﴾ وَالَّذِينَ يُمَسِّكُونَ بِالْكِتَابِ وَأَقَامُوا
الصَّلٰوةَ ۖ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُصْلِحِينَ ﴿١٧٠﴾ وَإِذْ نَتَقْنَا الْجَبَلَ فَوْقَهُمْ كَأَنَّهُ ظُلَّةٌ

وَظَنُّوٓا۟ أَنَّهُۥ وَٰقِعٌۢ بِهِمْ ۚ خُذُوا۟ مَآ ءَاتَيْنَٰكُم بِقُوَّةٍ وَٱذْكُرُوا۟ مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٧١﴾

167- Hani Rabbin kıyamete kadar onlar kötü azaba uğratacak kimseleri üzerlerine mutlaka göndereceğini bildirmişti. Şüphesiz ki, Rabbin cezayı çok çabuk verendir ve O, çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

168- Onları yeryüzünde parça parça edip birkaç topluluğa ayırdık: Kimileri iyiler ve düzenli, kimileri de bundan aşağı düzensiz; iyilik ve düzene dönerler diye onları birtakım iyilikler ve kötülüklerle denedik.

169- Arkalarından onların yerine birtakım bozuk kimseler geldiler de kitaba vâris (sahip) oldular; (hükümlerini değiştirme karşılığında) şu değersiz aşağılık dünyanın geçici malını almaya başladılar ve "Nasılsa ileride bağışlanırız" dediler; buna benzer geçici bir mal (ve menfaat) gelse yine de almakta tereddüt etmezler. Allah'a karşı haktan (ve doğruluktan) başka bir şey söylemeyeceklerine dair kitabda (mevcut hükümler uyarınca) söz alınmamış mıydı? Ve kitaptakini ders olarak okumuşlardı. (Allah'tan korkup, kötülüklerden) sakınanlar için âhiret yurdu hayırlıdır. Artık aklınızı kullanmaz mısınız?

170- Kitaba (şuurlu) sarılıp namazı dosdoğru kılanlara gelince; şüphesiz ki biz iyi yararlı amellerde bulunanların mükâfatını zayi etmeyiz.

171- Ve bir vakit biz (Tür) Dağı'nı onların üzerine bir gölgelik gibi kaldırıp tutmuştuk da, üzerlerine düşecek sanmışlardı. Size verdiğimizi bütün gücünüzle tutun ve içindekini düşünüp hatırınızdan çıkarmayın; olur ki (Allah'tan saygı ile korkup kötülüklerden) sakınırsınız.

Yahudilere İşkence Yapılacağı Haberi

وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكَ لَيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَن يَسُومُهُمْ سُوءَ الْعَذَابِ

"Hani Rabbin kıyamete kadar onları kötü azaba uğratacak kimseleri mutlaka üzerlerine göndereceğini bildirmişti."

Musa Peygamber zamanında ve ondan sonra İsrâiloğulları'ndan çoğunun, Allah (celle celaluhu)'nun kendilerine birçok lütuf ve yardımlarına rağmen isyan, günah, azgınlık ve ahlâksızlıkta ısrar etmelerine karşılık, kıyamete kadar bütün Yahudi'lerin cezalandırılacağı anlaşılıyorsa da, âyetin asıl delâlet ettiği mâna böyle değildir. Kıyamete kadar bu milletin yaşaya-

cağına ve irsi karakterlerinin pek değişmeyeceğine, zaman zaman aynı günah ve azgınlığa sapıp Hakk'a baş kaldıracaklarına, o yüzden sık sık azâbâ uğratılacaklarına delâlet eder mahiyette bir anlatım tarzı söz konusudur,

Dünkü ve bugünkü Yahudilerin tutum ve tabiatı arasında pek fark yoktur. Hemen her çağda onlardan önemli bir kısmı ilâhi emirleri değiştirir, onun karşılığında çok değersiz şeyleri elde etmeyi mübah görürler de uyarı, öğüt ve uyarılara rağmen bu huylarından vazgeçmezler. O yüzden ilâhi gazabın kendilerine inmesini bir bakıma çabuklaştınrlar.

Süleyman Peygamber'in vefatından sonra Tevrat ile dosdoğru amel edenlerle, kendi çıkarlarını üstün tutup amel etmeyenler arasında tartışma, sürtüşme ve hattâ çatışmalar çıkmış, onların bu tutumu Asur ve Kaldeliler'in işine yaramıştı. Böylece Filistin halkının çoğu kılıçtan geçirilmiş, sağ bırakılanlar zincire vurularak Babil'e sürülmüştür.

Yetmiş yıllık veya daha fazla süren Babil esaretinden sonra bu defa Romalılar'ın baskı ve hakimiyeti başlamıştır. Bu da uzun bir süre İsrailoğulları'na kölelik devri yaşatmıştır. Böylece Kur'ân'da ilgili âyetlerle açıklandığı gibi azaplar aralıklı da olsa, Yahudilerin yakasını koyuvermemiştir. Kıyamet kopuncaya kadar da süreceğinde hiç şüphe olmasın. Yakın geçmişte Nazilerin zulmüne uğramaları da bu misallerden biridir.

On iki Kabileye Ayrılmaları

وَقَطَّعْنَاهُمْ فِي الْأَرْضِ أُمَمًا

"Onları yeryüzünde parça parça edip birkaç topluluğa ayırdık."

Daha önce de belirtildiği gibi, Yakup Peygamber'in on iki oğluna uzanan oniki kabile bir arada anlaşamayınca, ayrıldılar ve iç çekişme başlamış oldu. Talut ile Calut tarafdarlarının vuruşması, o bölünmenin tabii sonuçlarından sadece biridir. Sonra Davud Peygamber'in duruma hakim olup başa geçmesiyle ciddi bir disiplin sağlanabilmişti.

Âyetlerin açıklamasından da anlaşıldığı gibi, Allah (celle celaluhu) o milleti birtakım iyilikler ve arkasından sıkıntı ve felâketlerle zikzaklı yollardan geçirerek bir elemeye tabi tuttu. İyiler kötülerden, haktan yana olanlar, bâtılı benimseyenlerden ayırt edildi. Talut'un kumandasındaki ordu savaşa giderken Şeria Irmağı'na yaklaştığında, ayrı bir denemeye tabi tutuldular "Kim bugün bu ırmaktan su içerse benden değildir." uyarısına pek azı

uymuş, çoğu ise su içerek itaatsizlik etmişti. O durumda baştaki kumandan ve lidere itaat etmeyen bir orduyla düşmana karşı çıkıp savaşmak pek akıllıca olmazdı. Talut da öyle yaptı, itaatsızları ayırdı, Allah (celle celaluhu)'ya gönülden inanıp savaşa katılanlarla düşman üzerine yürüdü.[1]

Davud ve Süleyman'dan Sonra Hızlı Değişmeler

وَقَطَّعْنَاهُمْ فِى الْاَرْضِ اُمَماً ۚ مِنْهُمُ الصَّالِحُونَ وَمِنْهُمْ دُونَ ذٰلِكَ

"Onları, yeryüzünde parça parça edip birkaç topluluğa ayırdık: Kimileri iyiler ve düzenli, kimileri de bundan aşağı düzensiz."

İsrâiloğulları bu iki peygamber devrinde altın çağını yaşamıştır. Üstün nimetlere erişmiş ve Allah (celle celaluhu)'nun büyük lutfuna lâyık görülmüşlerdi. Süleyman Peygamber'den sonra (M.Ö. 900 yy.) otorite sarsılmış, iç huzursuzluk tekrar başgöstermişti. Toplumu sürükleyen din adamları ve devlet büyükleri, Tevrat'ın hükümlerinin halka ağır geldiğini ileri sürerek değiştirmeye ve birçok kısmını uygulamamaya yöneldiler. Dede ve babalarımız Rabbimiz tarafından bağışlandığı gibi biz de bağışlanırız diyerek iyice azıttılar. Dünya malını ve saltanatını dini inançlarından üstün tuttular; değersiz menfaatlar karşılığında iman ve irfanlarını sattılar. Tabii, hepsi bu yolda değildi, karşı çıkanlar da vardır. Geçmişten ibret aldıkları için, bu gidişin bir felâketle noktalanacağından çok endişe duyuyor ve uyarılarına devam ediyorlardı. Ama ne çare, maddenin kalpler ve vicdanlar üzerinde oluşturduğu kalın siyah tabakayı gidermek mümkün olmuyordu.

Kendilerine verilen ve birçok milletlere verilmeyen kutsal kitap Tevrat'ın değerini, uygulandığı takdirde sağlayacağı huzur ve düzeni anlayamadılar. Haksızlık ve azgınlığı huy edindiler. Kendi anlayışlarına göre, kurdukları terbiye sistemi, faziletli, hakbilir, hukuktanır adam yetiştirmekten çok uzaktı.

İşte Babil esareti, bu tuğyanın; Romalılar'ın baskını bu şuursuzluğun birer cezası idi. O bakımdan 167. âyette,

"Onları kötü azaba uğratacak kimseleri üzerlerine mutlaka göndereceğini bildirmişti." sözleriyle İsrâiloğulları'nın tarihine bakılması bildirilirken Yahudilerin tarihte geçirdiği ıstıraplı dönemleri, ibret ve öğüt alına-

1 Bakara suresi 249. âyetin tefsiri.

cak safhaları yaşamakta olan milletlerin gözleri önüne serilmek isteniyor. İlâhi sünnetin değişmeyeceğine, o bakımdan tarihin tekerrür edeceğine işarette bulunuluyor.

Tur Dağının Bir Gölgelik Anlamında Yükseltilmesi

وَإِذْ نَتَقْنَا الْجَبَلَ فَوْقَهُمْ كَأَنَّهُ ظُلَّةٌ

"Ve bir vakit biz Tur Dağı'nı onların üzerine bir gölgelik gibi kaldırıp tutmuştuk."

Tur Dağı'nın bir gölgelik gibi kaldırılıp İsrâiloğulları'nın üzerinde tutulması olayı Kur'ân'ın dört ayrı yerinde geçer. Âyetlerin zahirinden bu olayın hem ilâhi kudreti yansıtan bir mucize, hem İsrâiloğulları'nı sıcaktan koruyan bir gölge, hem de Allah'a ve Peygamberine verdikleri sözü tutmalarına, döneklik yaptıkları takdirde ilâhi hükmün tekrarlanacağına dair uyarı olduğu anlaşılmaktadır. Bakara ve Nisa surelerinde de, belirttiğimiz gibi, Tur Dağı'nın İsrâiloğulları üzerine yükseltilip gölge kılınması cidden bir mu'cize midir, yoksa mecazi bir deyim olup dağın serin ve verimli eteğine yerleşme imkânına eriştirilmeyi hatırlatma mıdır? Bazı müfessirler dağın yükseltilmesinin bir tehdit olduğunu söyleyerek, Allah (celle celaluhu)'ya karşı kesin söz verdikten sonra ahde vefa etmelerini sağlamaya yönelik bulunduğunu ifade etmişlerdir. Şüphesiz ki, bu ve benzeri görüşler birer yorum niteliğindedir. İsrâiloğulları'nın Tih sahrasından (Sina Çölü) kurtulup Filistin dolaylarına gelip yerleşmelerine bakılınca âyetteki ifadenin mecazi bir anlam taşıdığı akla daha yakın kabul edilir. Allah ise, daha iyisini bilir.[1] Mevcut Tevrat'ta ise bu hususta ancak şu açıklamaya rastlayabildik; Çıkış bölümünde Sina Çölü'nde dağın karşısında Musa (aleyhis selam) vasıtasıyla İsrâiloğullan'ndan, Allah'ın emirlerini tutacaklarına dair kesin söz alındığı ve o bakımdan üç gün sonra Rabbin Sina Dağı üzerine ineceği (kudretiyle tecelli edeceği)nin haber verildiği anlatıldıktan sonra konu şu sözlerle tamamlanır; "Ve vaki oldu ki, üçüncü günde sabah olunca gök gürlemeleri ve şimşekler ve dağ üzerinde koyu bir bulut ve çok kuvvetli boru sesi oldu; ve ordugâhta olan bütün kavim titredi. Ve Allah'ı karşılamak için Musa, kavmi ordugâhtan çıkardı ve dağın eteğinde durdular. Ve Sina Dağı, hep tütüyordu, çünkü Rab onun üzerine ateş içinde inmişti; ve

1 Bakara suresi: 63-93, Nisa suresi: 154 - âyetlerin tefsirine bakılması

onun dumanı ocak dumanı gibi çıkıyordu ve bütün dağ çok titredi. Ve boru sesi gitgide kuvvetlenince, Musa söyledi ve Allah ona sesle cevap verdi. Ve Rab Sina Dağı üzerine, dağın tepesine indi ve Rab Musa'yı dağın tepesine çağırdı. Musa da çıktı." [1]

Diğer Bir Yorum

Tur Dağı'nın yükseltilmesi bir mu'cize midir? Burada iki ihtimal var: Birincisi, Musa Peygamber'in hak rasul olduğunu bir defa daha kanıtlamak ve ilâhi kudretin her şeye nüfuz ettiğini, her şeyin üstünde mutlak hükümran bulunduğunu göstermek için ortaya konulmuş bir mucizedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, mu'cize hem fiziksel kanunların üstünde, hem de câri olan ilâhi sünnetin dışında âdet ve illet zincirini koparıp belli kanunları aşan bir olaydır. İkincisi, Musa Peygamber, Tur Dağı'na yetmiş kişiyle çıktığında, Allah'ın Kelâm sıfatı surete intikal edip bulutta tecelli etti. Böylece ilâhi vahiy suretten surete geçiş sağladığı anlarda Tur Dağı sanki yerinden kopup büyük bir gölgelik gibi onların üzerine düşüyormuş görünümünü verdi. Kudreti remzeden kesif bulut her tarafı kaplamış, dağ üstüne dağ oluşturmuş ve eteklere doğru yer yer sarkmış bulunuyordu. Bu muhteşem manzara karşısında Tur yerinden kopmuş, yükselmiş gibiydi.

İşte bu iki yorumda yer alan iki ihtimal de Kur'ân'ın anlatımına uygun gelmekte, ifadede bir mecaz söz konusu olduğunu kuvvetlendirmektedir.

İlâhi Kudretin Dağa Yönelmesi Aynı Zamanda Bir Uyarı Niteliğindedir

Gerek fiziksel, gerekse fizikötesi olaylar ve mucizelerden her birinin bir hikmeti ve yönlendirici, uyarıcı özelliği vardır. Hiçbir mucizeyi veya olayı hikmet dışı düşünmemiz mümkün değildir. Çünkü Allah (celle celaluhu) mutlak hikmet sahibidir; boş, anlamsız ve amaçsız bir iş yapmaz, bir olay meydana getirmez. O halde Tur Dağı'nda kendini gösteren ilâhi kudretin de muhteşem manzarası ve kalpleri yerinden oynatan o heybetli görünümü önemli bir hikmete yönelik bulunuyordu. Kur'ân-ı Kerim'de bu hikmet şöyle açıklanıyor :

"Size verdiğimiz (Tevrat'ı ve diğer nimetler)i bütün gücünüzle tutun ve içindekini düşünüp hatırınızdan çıkarmayın. Olur ki (Allah'tan saygı ile

1 Tevrat-Çıkış: 19/1-25.

korkup kötülüklerden) sakınırsınız."

Nitekim Tevrat, Tur Dağı'na indirilmiş, Musa Peygamber, onu o dağda telâkki edip levhalar üzerine yazmıştı. O bakımdan Tur Dağı'yla Tevrat arasında unutulmaz bağlar bulunuyordu.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Musa Peygamber'e indirilen kutsal kitaba dosdoğru uymayan İsrâiloğulları'nın yeryüzünde o yüzden nasıl bölünüp parçalandıkları ve iyiliklerle kötülüklerin birbirini izleyerek o milleti devamlı yoklayıp çetin sınavlardan geçirdiği anlatıldı.

Sonradan, onların yerine gelen nesillerinin ise, Tevrat'ın hükümlerini dünya menfaatleri karşılığında değiştirdikleri ve yapılan uyarılara, "atalarımız bağışlandığı gibi, biz de bağışlanırız" diye cevap verdikleri konu ediliyor. Kitaba bağlı kalanların ise, mutlaka mükâfatlandırılacakları müjdeleniyor ve arkasından Tur Dağı'nın İsrâiloğulları üzerine bir gölge gibi yükseltildiği hatırlatılarak tarihlerinden öğüt ve ibret almaları isteniliyor. Aşağıdaki âyetlerle ruhların Allah inancıyla yaratıldığı ve kendilerinden söz alındığı bildiriliyor.

وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ
أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ ۖ قَالُوا بَلَىٰ ۛ شَهِدْنَا ۛ أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَٰذَا غَافِلِينَ ﴿١٧٢﴾
أَوْ تَقُولُوا إِنَّمَا أَشْرَكَ آبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِنْ بَعْدِهِمْ ۖ أَفَتُهْلِكُنَا بِمَا
فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ ﴿١٧٣﴾ وَكَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ وَلَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿١٧٤﴾

172- Hani Rabbın ademoğullarından, onların sırtlarından soylarını alıp, onları kendilerine karşı şahit tutmuştu da: Rabbiniz değil miyim? (buyurmuştu). Onlar da "Evet şahidiz" diye cevap vermişlerdi. Bu da kıyamet günü "Bizim bundan haberimiz yoktu" dememeniz,

173- Ya da "Babalarımız daha önce Allah'a ortak koşmuşlardı, biz ise onlardan sonraki soy idik; haksız ve boş bir düzen kuranların yaptığından dolayı bizi helak mı ediyorsunuz?" dememeniz içindir.

174- İşte böylece biz âyetleri bir bir açıklıyoruz, belki (iyice düşünürler de inkâr ve isyandan) dönerler.

İLGİLİ HADİSLER

"Doğan her çocuk, fıtrat (veya İslâm fıtratı) üzere doğar. Sonra ana-babası onu ya Yahudileştirir ya Hristiyanlaştırır ya da Mecusileştirir. Nitekim organları yerli yerince bir hayvan doğar da, kulak, burun ve benzeri bir organında kesikliği, noksanlığı görebilir miyiz?"[1]

"Ruhlar (ruhlar âleminde) teçhiz edilip bölüklere ayrılan askerler (gibi)dir. Onlardan (o âlemde) birbirleriyle tanışanlar, (dünyada da) anlaşırlar; birbirlerini tanımayanlar ise, (dünyada pek) anlaşamazlar."[2]

Birinci hadisin râvisi Ebu Hureyre (radıyallahu anh) hadisi naklettikten sonra şu âyeti okumuştur:

"Bu, Allah'ın sağladığı bir mayadır ki insanları onun üzerine yaratmıştır. Allah'ın yaratışında hiçbir değişme, değiştirme bulunmaz."[3]

Kudsi hadis:

Allah buyuruyor: "Doğrusu ben kullarımı bâtıldan uzak, hakka yönelik (Tevhid inancı üzere) yarattım. Sonra şeytanlar onlara üstün gelip kendilerini dinlerinden saptırarak onlara helâl kıldığımı haram saydılar."[4]

Beni Sa'd kabilesinden Esved b. Süreyi' (radıyallahu anh) anlatıyor:

"Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimizle beraber dört savaşta bulundum. İslâm mücahidlerinden bazısı ellerini savaşan müşriklerin çocuklarına da uzattılar. Bunun üzerine Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: **"Bazı bölüklere ne oluyor da ellerini zürriyete (çocuklara) uzatıyorlar!"** Bir adam: "Onlar müşrik çocukları değil midir?" deyince Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

"Sizin iyileriniz ve seçkinleriniz de müşrik çocukları değiller midir? Ne kadar bir insan doğarsa, mutlaka fıtrat (Allah ve din duygusu)

---

1 Buhari/Cenaiz: 80, Tefsir: 30, kader: 3- Müslim/Kader: 22. 23, 24 - Ahmed: 2/315, 346

2 Buhari/Enbiya: 2 - Müslim/Birr: 159, 160 - Ebu Dâvud/Edeb: 16 - Ahmed: 2/295, 527, 537

3 Rum suresi: 30

4 Sahih-i Müslim: Iyaz (radıyallahu anh)'den

üzere doğar. Dili açılıp ana-babası onu Yahudileştirip Hristiyanlaştırıncaya kadar öyle devam eder."[1]

Elestü Hitabı

اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ ۖ قَالُوا بَلٰى ۛ شَهِدْنَا ۛ

"Rabbiniz değil miyim? (buyurmuştu). Onlar da, evet şahidiz, diye cevap vermişlerdi."

Cenâb-ı Hak, ruhları belli sayıda yaratıp ait oldukları ruhlar âlemine yerleştirdikten sonra hepsine birden şöyle seslenip sormuştur: "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" Akıl denilen cevheri birçok yeteneklerle kendinde taşıyan ruhlar şu cevabı vermişlerdir: "Evet, Sen bizim Rabbimizsin."

Kur'ân'daki tabiriyle Allah (celle celaluhu)'nun bu takrir mahiyetindeki sorusuna, "Elestü bi-Rabbiküm?", Ruhların cevabına da, "Belâ, ente Rabbunâ" denir.

Bu iki tabir üzerinde çok şeyler yazılmış ve birçok yorumlar yapılmıştır. Kur'ân'da takip edilen ilâhi âdet ise, bu gibi önemli konuların çoğu detaylı anlatılmaz, temel bilgi verilir ve öylece insan aklına, düşünce ve idrâkine, araştırma ve incelemesine imkân tanınır.

وَاِذْ اَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِىٓ اٰدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَاَشْهَدَهُمْ عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ

"Hani Rabbin âdemoğullarının sırtlarından soylarını alıp şahit tutmuştu."

Soyların sırtlardan alınmasının ve ilâhi hitaba muhatab tutulmasının anlamı nedir? Bize göre, konuyu açıklığa kavuşturan önemli ipuçları vardır. Önce şunu belirtelim ki, Kur'ân ve hadisin açık anlatım ve işaretinden, ruhların bedenlerden önce yaratıldığı anlaşılıyor. O da Cenâb-ı Hakk'ın ezeli plân ve programı gereği, yeryüzüne ne kadar insan yaratıp getirecekse, onların sayısına göre ruh yaratmış olması ve onları yine belli bir programa göre sıraya koyması demektir. Sırasına göre, vakti saati gelen ruh, kendi âleminden Dünya'ya inmekte ve bir süre kendisine ait bedende eyleşmektedir, O bakımdan Tenasüh yani bedeni terkeden bir ruhun dünyaya gelecek başka başka bedenlere girmesi söz konusu olamaz. Bu tür

1 Nesâi - Abmed - İbn Cerir et-Taberi.

iddialar yersiz, mesnetsiz ve hikmetsizdir.

Ruhlar, ilâhi kudretin tecelli ve tezahürleridir. Kâinatta var olan her şey de öyle. Aradaki fark, o kudretin değişik anlamda ortaya çıkmasıdır.

Bu tarife göre, insani ruhlar, bedenlere gelip girmeden, ruhlar alemiyle melekut âlemi, sonra da Allah'ın varlığı ve birliği; kudret ve azameti hakkında birtakım bilgilerle donatılmışlardır. Yukarıda konunun başında fıtrat ile ilgili hadisin bir anlamı da bu gerçeğe kapı açmaktadır. Ruhlar sırası gelince, kendine ait bedene girince, ondaki bilgiler alınmakta, sadece bir maya ve öz bırakılmaktadır. Her insanın akıl, irâde ve idrakinin değer ölçüsü ortaya çıksın diye, o mayayla bir tekâmül dönemine sokulmaktadır. Beden bir bakıma ruhun yetenek ve kudretini açığa çıkaran bir alet kabul edilebilir. Ruhu elektriğe benzetirsek, beden onun için bir ampul veya bir elektronik araç sayılır. Sonra da ruh, eskiyen bedeni terkedince, ruhlar âleminde edindiği bilgiler de kendisine yeniden verilir ve dünyada edindikleri bilgilerle birleşerek takdir edilen seviyesine erişmiş olur.

O halde ruhlar yaratıldıktan sonra her ruhun hangi bedene gireceği veya her bedenin hangi ruh için yaratıldığı bellidir, bir yanlışlık asla düşünülemez. Ancak ikisi arasındaki irtibat ve imtizacın keyfiyeti bizce meçhuldür. Ruh kendine ait bedeni terkettikten sonra tâ kıyamete kadar onunla olan ilgi ve irtibatı bazı yönleriyle devam eder. Bu arada beden ister yanıp kül olsun, ister toprağa dönüşsün o irtibat kopmaz. Tabii bunu fiziksel bir yöntemle anlamak veya açıklamak mümkün değildir.

Unutmayalım ki, ruh yaratıldığı andan itibaren hem Allah'ı bilir, hem de O'nun hitabını anlar ve o hitaba cevap verir bir özelliktedir. O mayayı beraberinde taşıyarak dünyaya iner ve umutların kesildiği bir anda mayayı örten kılıf sıyrılır, Allah! diye seslenip O'ndan imdat ve inayet beklenir.

Elestü Hitabı Ses ve Harfle mi Olmuştur?

أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ "Rabbiniz değil miyim?"

Âyetin açık anlatımına bakılınca bunun sözlü olduğu anlaşılıyor. Ancak Allah (celle celaluhu), zaman, mekân, organ, araç, hava ve sınır kavramlarının üstünde ve ötesindedir. Ruhlar da O'nun kudretinin tecellisi veya bir tezahürü olduğuna göre, belirtilen kavramların çoğunun ötesinde bulunuyorlar. O halde Elestü dile, sese ve havaya bağlı bulunan sözlü bir hitap şeklinde de-

ğildir. Kudretten kudretin tezahürüne intikal eden bir duyuştur. Tıpkı Allah (celle celaluhu)'nun meleklere olan hitabı ve meleğin Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e seslenişi gibi... Melek Cebrail, aynı zamanda büyük bir ruh ve kudrettir; ilâhi emri Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bedensel kulağına değil, ruhuna ve O'nun kulağı anlamında olan kalbine ilka ediyordu. Bu durumda Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in bedensel duygularının faaliyeti bir süre duruyor, daha doğrusu bedeni o sırada bir bakıma ruhlaşıyor ve öylece melek Cebrail ile yine ilâhi kudrete mensup Peygamberimiz'in ruhu irtibat sağlıyor ve ilâhi vahyi kalbinde duyup anlıyor ve koruyordu. O nedenle yanında hazır bulunan arkadaşlarından hiçbiri Cebrail'in sesini işitemiyor ve onu göremiyordu.

Bu konuda Ahmed b. Hanbei, İbn Cerir Taberi, Taberâni ve diğer bazı hadis âlimleri, "Cenab-ı Hak kudret eliyle Adem'in sırtını sıvazlayıp onun soyunun zerrelerini meydana getirdi."

"Allah, Adem'in soyunu onların sırtlarından aldı, sonra onları kendi nefislerine şahit tuttu; sonra da onları iki avucuna aktarıp, şunlar cennetliktir, şunlar da cehennemliktir, buyurdu. O nedenle Cennet ehli olanlar, ona uygun amele yönelirler; Cehennem ehli de ona uygun amele yönelirler." mealindeki rivayetler üzerinde durmuş ve bunların hep temsili ve bazısının da mecazi olduğunu; insanların anlayış ve kavrayışlarına göre bir anlatım şekli kullanıldığını belirtmişlerdir. Allah (celle celaluhu)'nun ilmi ezelde, yaratacağı insanların nasıl amel edeceğini önceden tesbit edip yazmıştır; O'nun ilmi yanıltmayacağına göre, yazıldığı gibi cereyan edecek ve böylece herkes kendi kaderini çizip ona yönelmiş olacaktır.

Ruhların Hepsinin Elestü Hitabına Cevap Vermesi

قَالُوا بَلَىٰ "Evet şahidiz" diye cevap vermişlerdi."

Az yukarıda da belirttiğimiz gibi, insani ruhlar, ilâhi kudretin nefhası, mecazi anlamda o denizin dalgasıdır. Hepsi de derecelerine göre, o kudreti yansıtır. Her ruhun mayasına Allah'ın varlığını, birliğini ve kudretinin yüceliğini yansıtan bir cevher yerleştirilmiştir. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bu cevheri "fıtrat" diye isimlendirmiştir. Kendi âleminde bu cevherle kaynaşıp bütünleşen ruhların, Allah'ın "elestü" hitabına o bakımdan cevapları müsbet olmuş, yani hepsi de tereddütsüz "Evet Rabbimizsin, şahidiz" demişlerdir. Ve işte doğan her çocuk **"Fıtrat üzere,**

İslâm fıtratı üzerine doğar" hadisinin anlamı budur. Öyle ki her ruh, içinde, özünde, mayasında Allah ve din duygusunun yansıtıcı cevheri bulunduğu halde, kendisi için yaratılan bedene girer. Sonra gelişip konuşmaya başlayınca ana-babanın, çevre ve okulun tesiri altında kalıp yolunu çizer..

Bu hikmet dikkate alındığı içindir ki, savaşta çocukların öldürülmesi dinimizce yasaklanmıştır. Çünkü her çocuk İslâm fıtratı üzere doğar.

Rabbiniz Değil Miyim?

Elestü hitabında, Allah'ınız veya Yaradan'ınız, ilâhınız, denilmemişte, Rabbiniz denilmiştir. Çünkü bu sıfat kâinatın her zerresiyle iç içedir ve birçok ilâhi sıfatların anlam ve kudretini de beraberinde taşımaktadır. Yaratma, belli programa göre büyütme, eğitip geliştirme, amaca yöneltme; her şeyin türünün ve menşeinin özelliğini koruma, her varlığa Hakk'ı tesbih ve tenzih etmeyi öğretme, her canlının ihtiyacını bağlı kılındığı hilkat kanununa göre ayarlama gibi birçok yüce manalar ve hikmetler bu sıfatın tecellileri arasında bulunur. Ruhlar bu sıfatın tecellilerine mazhar kılındıkları gibi, bedenler de aynı mazhariyetin belirgin eserleridir.

O nedenle Kur'ân'ın dokuz yüzden fazla yerinde bu sıfat anılmıştır.

Ruh ve Özelliği

Filozofların, ilim adamlarının ruh hakkında doyurucu, hakikati, yansıtıcı görüş ve tesbitleri olmamıştır. Ruhun varlığını kabul edenler bulunduğu gibi, onu reddedenler de eksik değildir. Çoğunun ise, biri hayvani, diğeri insani olmak üzere iki ruhun mevcudiyetinden haberi yoktur. "Can" kavramında ifadesini bulan ruhun mahiyetini anlamak şöyle dursun, onun nasıl bir kudret ve faktör olduğunu bile dosdoğru keşfedememişlerdir. Kimi, maddesel olmayan eylemli bir prensip diye tanımlarken; kimi de onu bir iç eylem prensibi olarak tarif etmiştir. Daha da kısa bir tanımlamada bulunarak "Can, bir yaratılıştır" diyenler olmuştur.

Demek istiyoruz ki, maddeye canlılık vasfını veren hayvani ruhun ne olduğu dosdoğru bilimsel olarak çözülememiştir. Nerede kaldı, ilâhi kudretin ayrı bir tecelli ve tezahürüyle var olan insani ruhun ne olduğunu çözebilsinler.

O bakımdan rahatlıkla diyebiliriz ki, hayvani ruhu da, insani ruhu da en iyi anlatan ve ilim adamlarına temel bilgi veren Kur'ân ve hadisler-

dir. Çünkü ilâhi kudretin nefhaya dayalı tecellisini fizik ya da kimya marifetiyle tesbit etmek ve açıklamak pek mümkün değildir. Kur'an ve hadisin, kudsi âlemden sunduğu bilgi ve ipuçlarıyla bir dereceye kadar bilgi sahibi olabiliyoruz.

Konuyu özetleyecek olursak, diyebiliriz ki: Hayvani ruh da ilâhi kudretin ayrı bir tecellisidir. Nitelik ve nasıllığını bütünüyle kavramamız çok zordur. Meselâ, biz hücreyi, yapısını ve asıl canlı ile olan ilgisini biliyoruz; fakat taşıdığı canlılık vasfını izah edemiyoruz. Hücre hakikaten hayat birimidir; onu meydana getiren madde, protoplâzmadır. O bakımdan protoplâzmaya hayatı yapan madde diyebiliriz. Ancak bu maddedeki canlılık vasfı nereden, nasıl geliyor? Zira biz yine biliyoruz ki, bütün protoplazmalar birbirine benzer. Hepsinde de şu elemanlar bulunur: Oksijen, azot, hidrojen, karbon, kalsiyum, sodyum, magnezyum, sülfür, klor, fosfor, potasyum ve iyot.

Ne var ki, bu maddeleri ve bunların bir araya gelip protoplazmayı oluşturmasını bilmek yeterli değildir. Zira bir kimya laboratuvarında bunları belli nisbette bir araya getirmek mümkündür. Canlılık vermek ise mümkün değildir. Görülüyor ki, ondaki canlılık, diğer bir tabirle hayvani ruh, Yüce Kudretin akıl almaz bir tezahürüdür. İlmi araştırmalar ve buluşlar bir noktaya kadar varabiliyor. Fizik-kimya alanında dönüp dolaşıyor, onun ötesine nüfuz edemiyor. Her olayı birtakım sebeplere ve kanunlara bağlarken, canlılık vasfına gelince, duraklayıp kalıyor. Kur'ân onu, her olayı sebep ve illet kanunlarına bağlayan Allah'a irca' ederek olayın asıl kaynağını gösteriyor.

Nitekim insani ruh söz konusu olunca Kur'ân şu bilgiyi veriyor: "De ki, ruh Rabbimin emrindendir."[1]

Fıtrat, Her Türlü Özür ve İtirazı Reddeder

Her doğan çocuk, fıtrat, yani Allah'ın varlığını, birliğini, kudretini ve O'na teslimiyeti yansıtan bir cevher ile doğar. Akıl, zekâ, yetenek, aile, çevre ve okul, bu cevheri kabuğundan çıkarıp daha iyi geliştirmeye yarayan birtakım araçlardır.

Cenâb-ı Hak, insan ruhuna, mayasına sadece bu cevheri yerleştirmekle kalmamış, onu ortaya çıkarıp yaratıldığı amaca yöneltilmesi için

1 İsrâ suresi: 85

yardımcı faktörler göndermiştir. Peygamberler, semavi kitaplar ve en son olarak Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) ve Kur'ân-ı Kerim kıyamete kadar yardımcı faktörler olarak insanları irşada, doğru yolu göstermeye devam edecek bir güç ve muhtevadadırlar. İnsanın sorumluluğu da bu çizgiden itibaren başlamakta ve ahirette hiç itiraz ve özür beyân etmesine gerek kalmayacak kadar imkânlarla donatıldığı haber verilmektedir.

O halde, "Bizim bunlardan haberimiz yoktu" veya "Başkaları bizi aldatıp doğru yoldan uzaklaştırdılar" veya "Baba ve dedelerimiz daha önce Allah'a ortak, denk ve benzer koşmuşlardı veya Allah'ı doğrudan inkâr etmişlerdi. Biz de onlara uyduk. O çevrede yetiştik" gibi özür ve itirazların hiçbir mâkul anlamı yoktur. Zira her insana veya her aile ve topluma bir peygamber gönderilmez. Son Peygamber'in gönderildiğinin işitilmesi kâfidir. Akıl ve idrâk O'nun getirdikleriyle ilgilenmekle yükümlüdür. Ruha enjekte edilen maya (fıtrat) böyle bir haberi beklemektedir.

"İslâm ülkesinde doğan kimse ister istemez Müslüman; Hristiyan ülkesinde doğan kimse ister istemez Hristiyan olur" sözü, ilk bakışta makul ve mantıki sayılabilir. Ama gerçek hiç de öyle değildir. Zira her insana hakikati arayıp bulma yeteneği ve doğru yolu görme basireti ve idraki verilmiştir. Ayrıca yardımcı olacak faktörler de mevcuttur. Bir de bu duyguyu verecek fıtrat söz konusudur.

Bu nedenle hatırlatalım ki, insanların çoğu canlı organizma üzerinde sarfettikleri zaman, enerji ve uğraşıları; seferber ettikleri yetenekleri fıtrat üzerinde de sarfetmiş olsalardı, herhalde Allah (celle celaluhu)'yu daha iyi anlar, indirdiği dinleri inceleyip son dinin getirdiği hayat ve memat nizamını daha iyi kavrar ve Hakk'a bağlılık gösterme idrâkine erişirlerdi.

Allah ne güzel açıklıyor:

"İşte böylece biz âyetleri bir bir açıklıyoruz, belki (iyice düşünürler de inkâr ve isyandan) dönerler."

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, ruhların bedenlerden önce yaratıldığı, hepsinin de Allah (celle celaluhu)'yu bilip tasdik etme idrâkinde bulunduğu açıklandı. Böylece insanın, Allah ve din duygusunu, diğer bir tabirle o mayayı ruhunda taşıyarak yaratıldığına işaret edildi. O bakımdan kıyamette hiç-

kimsenin "Bizim Allah'tan ve dinden haberimiz olmadı" diyerek bir itiraz hakkı olmayacağı vurgulandı.

Aşağıdaki âyetlerle, ilâhi âyet ve belgelere mazhar olup ruhundaki cevheri kılıfından çıkardıktan sonra nefsine uyup sapıtan bir kimse misal veriliyor. Allah'ın âyetlerini yalanlayan milletlerin de fertler gibi sapıtıp sonunda zillet ve meskenete düşecekleri hatırlatılıyor. Sonra da kutsal değerlere, ilâhi beyanlara sırt çevirip maddeyi tek kurtarıcı ilâh sayarak tercih edenlerin durumu, dilini çıkartıp soluyan köpeğe benzetiliyor.

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ الَّذِىٓ اٰتَيْنٰهُ اٰيٰتِنَا فَانْسَلَخَ مِنْهَا فَاَتْبَعَهُ الشَّيْطٰنُ فَكَانَ مِنَ
الْغٰوِيْنَ ﴿١٧٥﴾ وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنٰهُ بِهَا وَلٰكِنَّهٗٓ اَخْلَدَ اِلَى الْاَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوٰىهُ ۚ
فَمَثَلُهٗ كَمَثَلِ الْكَلْبِ ۚ اِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ اَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَثْ ۭ ذٰلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ
الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا ۚ فَاقْصُصِ الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُوْنَ ﴿١٧٦﴾ سَاۗءَ مَثَلًا ۨ
الْقَوْمُ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا وَاَنْفُسَهُمْ كَانُوْا يَظْلِمُوْنَ ﴿١٧٧﴾ مَنْ يَّهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ
الْمُهْتَدِيْ ۚ وَمَنْ يُّضْلِلْ فَاُولٰۗىِٕكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿١٧٨﴾

175- (Ey Muhammed!) Kendisine âyetlerimizi verdiğimiz kimsenin haberini (olayını) anlat. O verdiğimiz âyetlerden sıyrılıp çıktı; şeytan da onu kendi peşine takıp sürükledi ve böylece o azgınlardan oldu.

176- Dileseydik onu âyetlerimizle yükseltir (kadrini yüce kılar)dık; ne var ki o maddeye yönelip aşağılığa bağlı kalmayı (tercih etti), hevesine uydu. Onun hali ve tutumu, üzerine varsan da, kendi durumuna bıraksan da, dilini sarkıtıp soluyan köpeğin haline benzer. İşte bu, âyetlerimizi yalanlayan topluluğun misâlidir. Artık sen olayı onlara nakledip anlat, olur ki düşünürler.

177- Âyetlerimizi yalanlayıp kendilerine haksızlık eden topluluğun misâli ne kötüdür!

178- Allah kime doğru yolu gösterirse, o doğru yolu bulur; kimi de saptırırsa, işte onlar da, evet onlar zarara uğrayanlardır.

İNİŞ SEBEBİ

İbn Mes'ud (radıyallahu anh) diyor ki: "Bu âyetler İsrâiloğulları'ndan Bel'am b. Bâura adında duası makbul kişinin dikkat çekici olayını, hem Yahudilere, hem de Müslümanlara hatırlatmak üzere inmiştir."

Rivayete göre, bu âbid (çok ibâdet eden adam) zorbaların en çok yaşadığı Kenanilere ait bir bölgede oturuyordu. Musa Peygamber ordusuyla o bölgeyi fethetmeye geldiğinde, halk toplanıp Belâm'a gitmiş ve Musa Peygamber aleyhine duâ etmesini rica etmişlerdi. O da onlara, olmaz; çünkü Musa bir peygamberdir, ordusu da vardır" diyerek reddetmişti. Israrlar fayda vermeyince kendisine dünyalıktan çok şeyler, paha biçilmez hediyeler getirmişler ve öylece beddua etmesini sağlamışlardı. Ne var ki, yaptığı beddua geri dönmüş ve Bel'âm'ın dili sarkmıştı. Bu yüzden o âbid hem dünyasını, hem de âhiretini kaybetmişti.[1]

Tevrat'ta da bu adamdan geniş şekilde bahsedilir.

Ashab-ı kiramdan Abdullah b. Amr (radıyallahu anh)'a göre bu âyet, Sakıfli Ümeyye b. Ebi Salt hakkında inmiştir. Adı geçen, kutsal kitapları okumuş, son peygamberin gelmek üzere olduğunu anlamış ve kendisini bu paye ve göreve lâyık görerek birtakım hayallere kapılmıştı derken Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) nübüvvet güneşiyle doğup risalet göreviyle ortaya çıkınca, O'nu kıskanmaya başlamış ve o yüzden irfan ve inancını kaybetmişti. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz onun hakkında şu cümleyi sarfetmiştir: **"Ümeyye b. Ebi Salt'ın kılları imân etti, kalbi ise inkârda bulundu."**

Dinini Dünyalıkla Değiştiren

فَأَتْبَعَهُ الشَّيْطَانُ

"Şeytan da onu peşine takıp sürükledi."

İlgili âyetle ilâhi feyiz ve keramete eriştirilen, duası makbul bir adamın acıklı hali misal veriliyor. Hani "Bir tutam ot deveyi yardan atlatır" derler ya, işte İsrâiloğulları'ndan Belâm'ın da durumu öyle olmuştur. Geçici bir dünyalık uğruna ahlâk ve fazileti çiğneyip dininden, imân ve ir-

1 Lübabu't-te'vil - Esbabü'n-nüzul/Nisaburi - İbn Kesir - İbn Cerir-Kurtubi - Mefatihü'I-gayb tefsirleri, ilgili âyet.

fan kaftanından sıyrılarak İblis'e oyuncak olmak ne hazin şey! Pırlantayı boncukla, kalıcı olanı geçici olanla değiştiren bir âbidin berbat olan son ömründen ibret ve öğüt almamak daha hazin değil midir?

Değer mi birkaç günlük şatafat ve konfor için, erişilen mânevi değerlerden sıyrılmaya? Hayat su gibi akmaktadır; onu temiz tutsan da, bulandırsan da akıp gitmektedir. Zamanı geri çevirmek mümkün müdür? Mevlâna Celâleddin ne güzel söylemiştir:

"Yolcu, kendine gel, kendine. Vakit geçti, ömür güneşi kuyuya doğruldu. Bu iki günceğizinde olsun, kuvvetin varken, kocalığını Hak yoluna sarfet. Elinde kalan şu kadarcık tohumu olsun ek de bu iki anlık müddetten uzun bir ömür bitsin. Bu aydın çırağ sönmeden kendine gel de hemen fitilini düzelt, yağını tazele. Yarın yaparım deme. Nice yarınlar geçti. Ekin zamanı tamamıyla geçmesin, uyanık ol!"

Allah (celle celaluhu), kullarını daldıkları dünyalıktan biraz olsun geri çekip ebediyetin kokusunu ulaştırmak için tarihe geçmiş bir âbidin ömrünün son yıllarının nasıl berbat olduğunu misal vererek rahmetinin insanlara çok yakın bulunduğunu hatırlatıyor ve bâtıldan hakka, günahtan sevaba, gafletten intibaha çağırıyor.

Dileseydik Onu Âyetlerimizle Yükseltirdik

وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا

"Dileseydik onu âyetlerimizle yükseltir (kadrini yüce kılar)dık."

İlgili âyetle Allah (celle celaluhu) bize, insan irâdesi hakkında bilgi veriyor. O, kullarını hayatın başlangıç noktasıyla bitiş noktası arasında -sünnetullah gereği- iyi ve kötü, doğru ve yanlış, sevap ve günah yollarını göstererek serbest bırakıyor. Ancak ezeli ilmiyle onların bu iki nokta arasında kendi hür iradeleriyle nasıl bir yol seçeceklerini, nasıl bir hayat tablosu hazırlayacaklarını önceden tesbit edip yazmıştır. İstisnai bazı haller dışında müdahalede bulunması söz konusu değildir. Az-çok doğru yolu bulanları ve ilâhi füyuzata erişenleri, dilerse o doğrultuda tutar. Bu, O'nun câri sünnetine uygun geldiğinden hidâyetiyle tecelli eder. Maddeye gönül verip kendini onun gözalıcı nesneleriyle avutarak ömür sermayesini geçici bir hiç uğruna harcamakta azimli olanı da kendi haline terkeder. Sadece Peygamber ve kitap aracılığıyla onu uyarıp yol gösterir. Bu da O'nun tak-

dirinin ayrı bir yanıdır.

Soluyan Köpeğin Misal Verilmesi

فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ ۚ إِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ أَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَثْ ۗ

"Onun hali ve tutumu, üzerine varsan da, kendi durumuna bıraksan da, dilini sarkıtıp soluyan köpeğin haline benzer."

Aşağılığa bağlı kalıp nefsine esir olanlar hakkında çok dikkat çekici bir misal veriliyor. Köpeğin çoğu zaman soluması, ona daha da çirkinlik getirmektedir. Ama ne yapsın ki, onun nefsi hep kemik hayaliyle meşguldür. O bakımdan salıversen de, tutup bağlasan da dili dışarda, soluyup durur. Mevlâna, kendini nefsin emrine verip onun hayal kurduğu şeyler peşinde aziz ömrünü harcamaya devam edenlere şöyle seslenerek, bir bakıma yukarıdaki âyeti tefsir ediyor:

"Köpek değilsen neden kemiğe âşıksın,

Sülük gibi neden kanı seviyorsun?

Ey başkalarına ağlayan göz, gel,

bir müddetçik otur da kendine ağla!"

Allah'ın Doğru Yola İletmesi

مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ ۖ

"Allah kime doğru yolu gösterirse, o doğru yolu bulur,"

Allah (celle celaluhu), indirdiği kitaplar, gönderdiği peygamberler aracılığıyla insanlara doğru yolu göstermiş; doğru yolu seçip onda yürümeleri için de gereken yetenekleri vermiştir. Artık kim aklını ve irâdesini sıhhatli şekilde kullanır da kendi irâdesini Hakk'ın iradesiyle birleştirirse, o doğru yolu seçmiş olur. Yalnız kendi iradesiyle yetinip Hakk'ın irâdesinin rahmet âyetlerine iltifat etmeyenler ise, sonu felâket olacak bir yolu tercih etmiş sayılırlar.

Âyetin bir başka yorumu: Allah (celle celaluhu) kimi doğruya eriştirmekle vasfetmişse, o, cidden doğru yolu bulmuştur. Kimi de küfür ve dalâletle vasfetmişse, o da gerçekten sapıtmıştır. Çünkü kullarının içini, dışını, niyet ve amacını O daha iyi bilir. Bu bakımdan Allah'ın kullarını iyi veya

kötü şekilde vasıflaması, ezeli ilmine dayalı bir kıstastır ki aslâ şaşmaz.

Bir başka yorum: Allah (celle celaluhu) kime fazla lutufta bulunur da doğru yola yönelmesini artırırsa, o doğru yola girmiş olur. Kime de kötü tutum, yanlış inancı nedeniyle lutufta bulunmazsa, o da sapıtıp zarara uğrayanlardan olur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, geçici hayatı ebedi saadete tercih edip doğru yoldan ayrılan bir âbid misal verildi. Düşünce ve duygusu sadece dünyalık olup nefsine yenik düşen kimsenin hali, hayali hep kemik olup dilini sarkıtarak soluyan köpeğin bu haline benzetildi.

Aşağıdaki âyetlerle, kalpleriyle Hakk'ı anlamayan, gözleriyle gerçeği görmeyen, kulaklarıyla doğruyu işitmeyen kimseler, hayvanlara benzetiliyor. Fıtratlarındaki cevheri belirsiz duruma getiren bu insanlar hem kınanıyor, hem uyarılıyor. Hilkat kanunundaki yerlerine dönmeleri ve yaratıldıkları amaç ve hikmete yönelmeleri isteniliyor.

Böylece "En güzel isimler Allah'ındır", denilerek ilâhi sıfatlarla O'nu daha iyi tanımamız ilham ediliyor. Sonra da Allah (celle celaluhu)'nun âyetlerini yalanlayanların adım adım hüsrana gittikleri hatırlatılıyor.

وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ
أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَٰئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ
أَضَلُّ أُولَٰئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ﴿١٧٩﴾ وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا وَذَرُوا
الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٨٠﴾ وَمِمَّنْ خَلَقْنَا
أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ ﴿١٨١﴾ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ
حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٢﴾ وَأُمْلِي لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ ﴿١٨٣﴾

179- Şanıma andolsun ki, cin ve insanlardan birçoğunu Cehennem için yarattık; kalbleri vardır onunla (hakkı) anlamazlar; gözleri vardır onunla (hakikati) görmezler; kulakları vardır, onunla (doğruyu) işitmez-

ler. İşte bunlar (bu şuursuzlar) hayvanlar gibidir; belki daha da sapık ve şaşkındırlar. İşte gafiller ancak bunlardır".

180- En güzel isimler Allah'ındır. O halde siz O'nu o güzel isimleriyle çağırın (duâ ve ibâdet edin); O'nun isimleri hakkında sapıtıp yanlış yolu seçenleri bırakın. İleride onlar yapageldiklerinin cezasını göreceklerdir.

181- Yarattıklarımızdan bir ümmet de var ki, onlar hakka giden yolu gösterir, ona doğru irşat ederler; yine onunla adaleti uygularlar.

182- Ayetlerimizi yalanlayanlara gelince, onları farkına varmayacakları şekilde yavaş yavaş, basamak basamak (kahrolacakları) sonuca yaklaştıracağız.

183- Onlara mühlet veririm. Doğrusu benim onlarla ilgili düzenim çok metindir.

İLGİLİ HADİSLER

"Şüphesiz ki Allah, henüz gökleri ve yeri yaratmadan elli bin yıl önce insanların kaderlerini takdir etmiştir. Arş'ı da su üzerinde bulunuyordu."[1]

Açıklama:

Hadiste geçen elli bin yıl, bizim suni zamanımıza göre değildir. Kur'ân'da Hac suresi 47. âyette belirtildiği gibi, gerek âhirette, gerekse yüce âlemdeki bir gün bizim sayı ve ölçümüze göre elli bin yıldır. Bu rakam da sırf bizim anlayışımıza kolay gelsin diye yapılan bir takdirdir.

Hz. Aişe (radıyallahu anha) validemiz anlatıyor:

"Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, ensardan birinin ölen çocuğunun cenazesine çağırıldı. Ben de, "Ne mutlu o çocuğa. Cennet kuşlarından bir kuştur o; ne kötülük işlemiştir, ne de (yaşı kötülük işleme) çağına yetişmiştir!" dedim. Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz şöyle buyurdu:

"Bundan başka bir sonuç mu olacaktı, ya Aişe? Doğrusu Allah Cennet'i yarattı ve onun için, henüz babalarının sülblerinde iken ehlini de yarattı. Cehennem'i de yarattı ve onun için de henüz babalarının

1 Buhari/Bed'-i halk: 1 - Tirmizi/Tefsir: 5/3 - Ahmed: 2/313, 501 - 4/431

sülblerinde iken ehlini de yarattı.."[1]

"Çocuk anarahminde teşekkül edince Allah ona bir melek gönderir ki, o melek şu dört kelimeyle emrolunmuştur: O da, çocuğun rızkını, ecelini ve said mi, yoksa şakıy mi olacak(la ilgili) amelini yazar."[2]

"Allah'ın doksan dokuz ismi vardır. Kim onları sayıp anarsa, Cennet'e girer. Allah tek'dir, tek'i sever."[3]

"Sizden birinize ne kadar bir sıkıntı ve üzüntü dokunur, o da şu duayı yaparsa, şüphesiz ki Allah onun sıkıntı ve üzüntüsünü giderir ve onun yerine ferahlık getirir: Allah'ım! Şüphesiz ben senin kulunum, kulunun oğluyum ve senin cariyenin oğluyum. Alnım (dizginim) senin elindedir, hükmün, hakkımda mutlaka geçerlidir. Hakkımdaki kazan (takdirin) âdildir.

Kendini andığın veya kitabında indirdiğin veya kullarından herhangi birine öğrettiğin veya gayb ilminde kendine seçip beğendiğin bütün isimlerinle senden diliyorum : Kur'ân'ı kalbimin baharı, göğsümün nuru, üzüntümün kalkması, sıkıntımın gitmesi eyle."

Bunun üzerine soruldu :

- Ey Allah'ın Peygamberi! Bunu öğrenelim mi?

- **Evet, işiten herkesin öğrenmesi gerektir,** diye cevap verdi.[4]

"Ümmetimden bir taife (güçlü bir cemaat) kıyamet kopuncaya kadar devamlı surette hak üzere olup üstünlük sağlayacak; rüsvay etmek isteyenler ve muhalefette bulunanlar onlara zarar vermeyecek."[5]

Cin ve İns

وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ

"Şanıma andolsun ki, cin ve insanlardan birçoğunu Cehennem için

---

1 Müslim/Kader: 31. Ebu Dâvud/Sünnet: 17 - Nesâi/Cenâiz: 58 - İbn Mâce/Mukaddeme: 10 - Ahmed: 6/41, 208.

2 Buhari/Kader: 1 - Müslim/Kader: 1. 2.

3 Buhari/Daâvat: 69 - Müslim/Zikir: 5, 6 - İbn Mâce/Duâ: 10.

4 Müslim - Ebu Hatim - Ahmed: 1/391, 452

5 Buhari/İ'tisam: 10 - Müslim/İmân: 247, İmaret: 170, 173, 174 – Ebu Dâvud/Fiten: 1. Tirmizi/Fiten: 27, 51 - Ahmed: 5/34, 269, 278, 279.

yarattık."

Kur'ân-ı Kerim'de bu iki kelime hayli yerlerde bir arada geçer. Cin sözü 22, ins sözü 18 âyette anılmıştır.

Cenn ve cünnun, sözlükte: Bir şeyi gizlemek, örtmek manasına gelir. Meselâ, "Cenne aleyhi'l-leylü" cümlesi Türkçemize şöyle çevrilir: "Gecenin karanlığı onu örtüp gizledi." Ana rahmindeki çocuğa bu manayla "cenin" denilmiştir. "Cünne falânün" (Falan adam cinnet getirdi) yani aklı ve şuuru örtülüp dengesini kaybetti. Cin de buna yakın bir manaya delâlet eder. İsim olarak, insan duyu organlarının hepsinden gizli, gözlerden örtülü kaldıkları için, ışından yaratılan şuurlu ve fakat değişik bir yaratık kastedilir.

Cin ismi, daha çok ins tabiriyle birlikte kullanılır, âyetlerde zikredildiği gibi... Zira yeryüzünde Hakk'a ibâdette bulunmak üzere yaratılan akıl, irade ve şuur sahibi sadece bu iki ayrı cins mahluk söz konusudur. Nitekim Kur'ân'da Zâriyat suresinin 56. âyetinde bu husus şöyle belirtilmektedir:

"Cinleri ve insanları ancak beni tanıyıp ibâdet etsinler diye yarattım."

İkinci bir yorumla cin, ruhanilerden bir kısmına verilen isimdir.

Bilindiği gibi, ruhaniler genel anlamda üç kısımdır:

1. Hayırlılar, seçkinler.

2. Şerri ve kötülükleri temsil edenler.

3. Bu ikisi arasında, her iki kısmın da sıfatını kendinde taşıyanlar.

Birinciler, meleklerdir. İkinciler, şeytanlardır. Üçüncüler, cinlerdir.

Ancak önemli bir hususu daha açıklamadan geçmek istemiyoruz. Hadislerin açık delâletinden, cin ve şeytan sadece ruhanilere isim olarak konulmamış, bu arada gözle görülmeyecek kadar küçük olan mikroplar, bakteriler ve çok küçük haşere hakkında da kullanılmıştır:

"Aziz ve Celil olan Allah, cinleri üç sınıf olarak yaratmıştır: Bir sınıfı, yılanlar, akrepler ve yerdeki küçük canlılardır. Diğer bir sınıfı, boşluktaki rüzgar gibidir. Bir sınıfı da, üzerlerine hesap ve ceza terettüp edenlerdir."

"Allah insi de üç sınıf olarak yaratmıştır: Bir sınıfı hayvanlar gibidir. Bir sınıfın ise bedenleri ademoğullarının bedenleri gibi, ruhları ise, şeytanların ruhları gibidir. Diğer bir sınıfı ise, Allah'ın gölgesinden başka hiç-

bir gölgenin olmadığı bir günde Allah'ın gölgesinde olanlardır."[1]

"Cinler üç sınıftır: Bir sınıfın kanatları vardır, onlarla havada uçarlar. Bir diğer sınıfı yılanlar ve akrepler ve köpeklerdir. Bir sınıfı ise, (istedikleri şeye ve yere) hüluf ederler ve uğrayıp göçerler."[2]

Yerdeki küçük haşere, yılan ve akrepler çarçabuk çıplak gözle görülemedikleri ve yerdeki çatlaklara, çukurlara gizlendikleri için onlara da bir bakıma "cin" denilmiştir. Boşlukta rüzgar gibi uçuşanları ise, mikroplar ve bakterilerdir. Üçüncü sınıf ise, insanlar gibi, ilâhi tekliflerle mükellef bulunuyorlar ve o bakımdan hesaba çekilecekler, amellerine göre karşılık göreceklerdir.

İbn Arabi diyor ki:

"Cinlerin de bizim gibi, itaatkârları ve âsileri vardır. Melekler gibi bazı suretlere girip şekillenebilirler. Ne var ki, Allah (celle celaluhu) gözlerimizi onlardan çekip almıştır; bir kısmımız ancak onları keşf-i ilâhi sayesinde görebiliriz.

Cinler letafet âleminden oldukları için, gördükleri güzel suretlere girme kabiliyetleri vardır. Ruhanilerin nisbet edildiği asıl suret ise, Allah (celle celaluhu)'nun onları ilk yarattığı surettir. Sonra da istekleri doğrultusunda muhtelif suretlerde tezahür edebilirler."[3]

İns, cinnin hilafı sayılır. Çoğulu "enâsi"dir ki beşer anlamına gelir. Aynı zamanda cin ve melek mukabilinde kullanılır. İnsan kelimesi de erkek ve dişiyi kapsayan aynı mânada bir kelimedir. Bazı lugatçılar bu kelimenin tesniye (ikil) olduğunu iddia etmişlerse de uzmanlara göre, doğru değildir. İnsan'ın kelime olarak çoğulu, nâs, ünas ve ünasi gelir. İlim adamlarının çoğuna göre, insan, cins isimdir ve sonundaki (n) harfi fazladır.

Cinler de İlâhi Hükümlerle Yükümlü Müdürler?

Az yukarıda da belirttiğimiz gibi, Kur'ân ve hadislerin açık delâletinden, onların da ilâhi hükümlerle yükümlü bulundukları; Kur'ân'ın onlara

---

1 el-Hâkim - İbn Ebi Dünya/Mekâyidi'ş-şeytan - Ebu Şeyh/el-azame - İbn Mürdeveyh: Ebu Derda (radıyallahu anh)'dan. Hadis zayıftır.

2 Taberâni -el-Hâkim- Beyhaki : Ebu Sa'lebe el-Huşeni'den. Hadis sahihtir.

3 Feyzü'l-Kadir/el-Allâme Münâvi: 3/364'den özetlenerek.

da hitap ettiği ve o bakımdan onlara da indirildiği; Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in insanlara peygamber olarak gönderildiği gibi, onlara da gönderildiği anlaşılıyor. Nitekim Cin suresinde bu husus biraz daha açıklığa kavuşturulmuştur. Ancak cinlerin aile ve sosyal hayatlarını, taşıdıkları nefsani duyguların ölçü ve mahiyetini bilmediğimiz için, ilâhi hükümlerden hangileriyle mükellef tutulduklarını belli çizgileriyle ortaya koymamız bir bakıma mümkün değildir. Bilinen en önemli husus, Allah'a ve Peygamberine inanmak, Kur'ân'ı dinleyip anlamak gibi esasların başta geldiğidir.

Cinlerin de insanlar gibi, Hakk'ı ve hakikati anlayacak akıl ve idrâkleri, doğruyu ve iyiyi görecek gözleri, hakkın sesini işitecek kulakları vardır. Onlara yönelen ilâhi buyrukları bu üç yoldan almaları emredilmektedir.

Daha önce En'âm suresinde açıkladığımız gibi, cinler dumansız ateşten, diğer bir yorumla ışınlardan yaratılmışlardır. Nitekim Rahman suresinde bu konu açıklanmaktadır. Onlara ait cinni ruhlar da daha önce ruhlar âleminde yaratılmıştır. Sonra da vakti ve saati gelince inip kendileri için yaratılan kalıplara girerler.

İnsanoğlu nasıl melekle hayvan arasında, her ikisinden de bazı sıfatları kendinde toplayarak üçüncü bir canlı olarak yaratılmışsa, cinler de melekle şeytan arasında orta kademede her ikisinden bazı sıfatları kendinde taşıyarak yaratılmışlardır. Hangi sıfata ağırlık verip güçlendirirlere, o sıfatın bağlı bulunduğu varlığa daha çok yaklaşmış olurlar. İşte ilâhi emirler onları şeytanlardan uzaklaştırıp meleklere yaklaştıracak özellik ve muhtevadadır, diyebiliriz.

Cehennemlikler

وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ

"Şanıma andolsun ki, cin ve insanlardan birçoğunu Cehennem için yarattık."

Âyetin açık anlatımından, cin ve insanlardan birçoğunun Cehennem için belirlenip yaratıldığı anlaşılıyor. İlk bakışta, bu iki ayrı cinsin henüz dünyaya ayak basmadan cennetlik ve cehennemlik olanları belirlenmiş de öylece madde âlemine getirilmişlerdir. Konu bu olunca, iyilik ve kötülüğün, imân ve inkârın, ibâdet ve isyanın anlamı ve değeri nedir? İnsanoğlu henüz dünyaya gözlerini açmadan nereye varacağı kesin ölçülerle tesbit

edildiğine göre ahiret âleminde neden hesaba çekilecektir?

Bu ve benzeri soruları çoğaltmak mümkün; ama hakikat hiç de öyle değildir. Hiç kimsenin irâdesine zincir vurulup eli-kolu bağlanarak iyiliğe veya kötülüğe itildiği ve itileceği düşünülemez. Allah (celle celaluhu), ezeli ve ebedi ilmiyle her şeyi kapsayıp kuşatmıştır. O'na göre geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman kavramı söz konusu değildir. O, takdir edip yaratacağı cinlerle insanları birtakım sıfatlar, yetenekler ve araçlarla donatmayı, herbirini belli bir ortamda mükellef tutacağını önceden plânlayıp tesbit etmiştir. Cin ve insden her birinin dünya hayatına adım attığı andan itibaren ölüm anına kadar -kendi irade ve yetenekleriyle- neler yapacaklarını, hangi yolu seçip yürüyeceklerini, yine o sonsuz, sınırsız ilmiyle bilip ona göre cennetlik, ya da cehennemlik olanları belirleyerek yazmıştır. Önceden yazıldığı için insan veya cin iyilik veya kötülük işlemeye zorlanmamaktadır. İşleyeceği için yazılmıştır ve Allah (celle celaluhu)'nun ilmi aslâ yanılmaz.

Görülüyor ki, her cin ve insan, ezelde kaderinin çizilip yazıldığı için cennetlik ya da cehennemlik olmuyor; olacağı için takdir edilmiştir. O bakımdan sorumluluk, yükümlülük; hesaba çekilme ve karşılık görme gibi, hayatımızı düzene sokacak safhalar önümüze konulmuştur.

Âyetteki kelimelere bir bir dikkatle baktığımızda, belirtmek istediğimiz hususlar **Zeree** fiilinden rahatlıkla anlaşılıyor. Çünkü bu fiil, ruhlar yaratılıp belli düzeye getirildikten, yani insaniyet mayası ile irtibat sağladıktan sonra henüz dünyaya indirilmeden, başlatılanı izhar etmek, kişiliklerini tesbitte bulunmak demektir. Âyette **Halakna** denilmeyip **Zere'na** denilmesinin hikmetlerinden biri budur. **Halaka**, daha önceleri de belirttiğimiz gibi, daha çok, yokluk karanlığından varlık aydınlığına misalsiz ve örneksiz yaratıp getirmektir. Ayrıca bu, icad etmek, yeni bir şey bulma mânalarında da kullanılmıştır. Böylece **Halaka** ile **Zeree** arasında bir yönlü umum-husus vardır: Her halk aynı zamanda zer'dir; ama her zer' halk değildir. O bakımdan Rağıb kendi Müfredat'ında zer' kelimesini şöyle açıklamıştır: "Allah'ın vücuda getirmek istediğini izhar etmesidir."

Müfessir Zemahşeri konumuzu oluşturan âyetin tefsirinde şöyle bir açıklamada bulunmuştur: "Cehennemlik olan cin ve ins, o kimselerdir ki, Allah onların (kalplerinde) letafet bulunmadığını (ilmiyle önceden) bilmiştir ve o bakımdan kalpleri mühürlenmiştir. Öyle ki, onlar zihinle-

rini Hakk'ın marifetine açmazlar ve çevirmezler, Allah (celle celaluhu)'nun yarattığı eşyaya ibret bakışıyla bakmazlar; karşılarında okunan Allah (celle celaluhu)'nun âyetlerini derinden derine düşünme dinleyişiyle dinlemezler. Sanki onlar, kalplerin anlayışını, gözlerin görmesini, kulakların işitmesini kaybetmişlerdir. Ve onlardan ancak cehennemliklerin fiilleri sadır olur."

Hayat Gemisini Rotasında Tutan Düşünce ve Duygu

لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا

"Kalpleri vardır, (onunla) hakkı anlamazlar."

İlgili âyetle, cehennemliklerin kalp, göz ve kulağı söz konusu edilerek bu üç organı yaratıldıkları amaç ve hedefe yöneltmeyenlerin kendilerine büyük haksızlık ettikleri bildiriliyor. Radar sistemi, dümeni ve farları bozuk bir gemi veya uçağı düşünecek olursak, o vaziyette sonunun nereye varacağını anlamakta gecikmeyiz. İnsanların durumu da öyle...

Kalp, insan şuurunun ve idrâkinin bir diğer adıdır. Radar cihazından çok daha önemlidir. Yolu, yöntemi, tehlikeyi ve mutlu sonucu belirlemeye yarar. Kulak onun dümeni, gözler ise, farları mesabesindedir.

Her organda ve özellikle dış dünyamızla ilgi ve irtibatımızı sağlayan bu üç organda Allah'ın kudretini, O'nun sanatındaki inceliği ve varlığının belgelerini görüp idrâk etmeyen bir cin veya ins, nereden geldiğini, nerede niçin bulunduğunu, daha sonra nereye neden gittiğini bilmeyen bir aşağı canlıdan farksızdır.

Âyetteki sıralama: Kalp, göz ve kulak. Bu, gelişigüzel bir anlatım değil, insan hayatını bir üçgen üstünde tutan ve biri diğerini tamamlayan nimetlerdir. Kalp, düşünüp hakikati idrâke yarar. İdrâk başlayınca, göz ona yardımcı olur. Görebildiklerinin gerçek veçhesini tespit etme işini kalbe havale eder. İdrâk görülen şeylerle birleşince, kulak hakkın sesini işitmeye yönelir. Duyunca da kalp ve göz ile birleşip bütünleşir. Böylece asıl maksat gerçekleşme safhasına gelmiş olur.

Esmâ-i Hüsnâ (Allah'ın Güzel İsimleri)

وَلِلّٰهِ الْاَسْمَآءُ الْحُسْنٰى

"En güzel isimler Allah'ındır."

Allah'ın isimleri tevkifidir, yani Cenâb-ı Hak tarafından belli sayıda tutulup belirlenmiştir. Artık biz kendiliğimizden ona ne ilâve yapabiliriz, ne de değiştirebiliriz.

O'nun her ismi ve sıfatı, sonsuz, sınırsız yüce kudretinin ayrı bir tezahürünün remzidir. Nitekim Tirmizi'nin Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayette,

"Allah'ın doksan dokuz ismi vardır. Birinde olan (ilâhi sünnet, kudret, hikmet ve esrar) diğerinde yoktur." buyurulmuştur.

Allah (celle celaluhu), kâinatı ilmiyle olduğu gibi, kudretiyle de kapsayıp kuşatmıştır. O bakımdan O'nun bu ihatası bütün sıfatlarıyla tecelli eder. Hemen canlı cansız her şeyde onların tesir ve damgası bulunmaktadır. Bir cismi elimize aldığımız, bir canlıyı incelediğimiz ve bir sisteme dikkatle baktığımız zaman, ondaki esmâ-i hüsnânın tecelli ve tezahürlerini görebildiğimiz ölçüde onu anlamış oluruz. Hazreti Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in her vesileyle eşyanın hakikatini görmek isteğinin bir ucu bu hikmete dayanmaktadır.

Kâinatta insanoğlunun, Allah (celle celaluhu)'nun isim ve sıfatlarının tecellisine en çok mazhar kılınan bir varlık olduğunu söylemek yanlış olmasa gerek. Esmâ-i Hüsnâ'nın ayrı ayrı sır ve hikmetinin izleri insanda toplanmış ve daha çok belirgin hale gelmiştir. Bunu görüp gönülden inanan bir mü'minin, şartlar ve ihtiyaçlar doğrultusunda Allah'ın isim ve sıfatlarından mevcut duruma uygun düşenini seçerek duâ etmesi, o ismin yüksek feyiz ve rahmetine lâyık olmanın en uygun yolu ve en açık kapısıdır.

"Zat-ı Hak'tan talep vukuunda,
Sineden mâsiva silinmelidir.
Her duâ müstecap olur amma,
Talebin sureti bilinmelidir."

Mısra'ları bu gerçeği dile getirmektedir. Müfessirlerden Mukatil ve birkaç zat bu âyetin iniş sebebini şöyle tesbit etmişlerdir: "Müslümanlardan bir adam, namaz duasında Ya Rahman, Ya Rahim! diye niyaz ediyordu. Müşriklerden biri onun sesini duyunca, Muhammed ve arkadaşları bir tek Rabbe kulluk ettiklerini iddia ediyorlar; oysa bu adam iki Rabbe birden duâ edip yalvarıyor, diyerek İslâm'a yeni ısınanların kalblerine şüphe sokmaya çalıştı. O sebeple

"En güzel isimler Allah'ındır. O halde siz O'nu o güzel isimleriyle çağırın." mealindeki âyet indi.[1]

Hakk'a Giden Yolu Gösteren Bahtiyarlar

وَمِمَّنْ خَلَقْنَآ أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِۦ يَعْدِلُونَ ۝

"Yarattıklarımızdan bir ümmet de var ki, onlar Hakk'a giden yolu gösterir, ona doğru irşat ederler; yine onunla adaleti uygularlar."

Âyetin ve hadislerin delâletinden anlaşılıyor ki, her devirde, kendini Allah yoluna adayan, Hakk'a giden yolu gösteren, doğruya irşat eden bir cemaat vardır. Dini tazeliğiyle yaşayıp ayakta tutanlar da onlardır. Diğer bir tabirle, onlar 73 fırkadan biri, ama kurtuluşa erenleridir. Bu, "Kur'ân'ı gerçekten biz indirdik ve elbette biz onun koruyucularıyızdır." mealindeki âyette va'dedilen dini koruma hakkındaki beyânın ayrı bir tezahürüdür.[2]

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz devrinden günümüze kadar, ilâhi emanetlerin en büyüğü olan Kur'ân ve İslâm'ın ışığını söndürmek isteyenler hemen her asırda çoğunlukta olmuş, bu emaneti koruyanlar ise azınlıkta kalmış, buna rağmen Kur'ân ve İslâm yaşamış, yaşamaya devam etmiş ve hâlâ yaşamaktadır ve yaşamaya devam edecektir. Zira Allah (celle celaluhu)'nun ezelde koyduğu sünnetullah gereği, o emaneti koruyup Hakk'a giden yolu gösterenler her devirde sahnede olacaklar ve irşat görevi kesintisiz devam edecektir.

Beşlerin rivayet ettiği,

"Ümmetimden bir taife (güçlü bir cemaat) kıyamet kopuncaya kadar devamlı surette hak üzere olup üstünlük sağlayacak; rüsvay etmek isteyenler ve muhalefette bulunanlar onlara zarar veremeyecek!" mealindeki hadis, yukarıda mealini naklettiğimiz Hicir suresi 9. âyeti tefsir etmektedir.[3]

Hakk'ı Yalanlayanlara İstidrac Kanunu Uygulanır

وَٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَـٰتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُم مِّنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ۝

1 Kurtubi/7/325.

2 Hicr suresi: 9

3 Buhari/İ'tisam: 10 - Müslim, İman: 247, İmaret: 170, 173, 174 - Ebu Dâvud/Fiten: 1 - Tirmizi/Fiten: 27, 51- İbn Mâce/Mukaddeme: 1, Fiten: 9 - Ahmed: 5/34. 269, 278, 279

"Âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, onları farkına varmayacakları şekilde yavaş yavaş, basamak basamak (kahrolacakları) sonuca yaklaştıracağız."

Hakk'a karşı gelmenin, ilâhi emir ve sünnete sırt çevirmenin cezası, farkına varmadan adım adım kahredici bir sonuca sürüklenip gitmektir. Bu, ilâhi programda yer almış bir hükümdür, inkarcıların azgınlık ve şımarıklığı belli bir noktaya gelince mutlaka gerçekleşir.

İnkâr ve azgınlık müzminleşince, tedavisi zor bir hastalık hâlini alır; kalp ve dimağda kök salıp ilâhi marifete yer bırakmaz olur. Böylece derin bir gaflet ve irâde dışı bir sarhoşluk başgösterir. Zaman denilen törpü hem ondan yana gibi görünür, hem de onu törpüleyip tüketme marifetini sürdürür. Her nefes alıp verdikçe, her adım attıkça uçuruma biraz daha yaklaşmış olur; derken sünnetullah "istidrac" hükmünü yürütür.

Kur'ân'ın bu açıklaması, hem insan psikolojisi hakkında bir bilgi vermeye, hem insanların çoğunu uyarmaya, hem de Allah (celle celaluhu)'nun cari sünnetlerinden birini hatırlatmaya yönelik bulunuyor.

YORUMLAR - RİVAYETLER

İstidrac:

a) Derece derece, basamak basamak sürükleyip elim sonuca götürmek.

b) Yukarıdan aşağıya doğru basamak basamak indirmek.

c) Yenilenen her nimete karşı farkına varmadan veya neticesini düşünmeden, günah, azgınlık, inkâr ve haksızlığı yenilemek ve böylece nefes nefes, ilâhi ilimle belirlenmiş elim sonuca doğru gitmek veya götürülmek.

d) Nimetler içinde yüzüp nimeti vereni hatırlamayanı ya da onu inkâr edip nankörlükte bulunanı, nimetin sarhoşluğu içinde bocalar bir halde bırakmak ve öylece belirlenmiş âkibete kademe kademe sürüklemek.

e) Eriştiği makam ve serveti kendi adına büyük bir başarı sayan inkarcı gafili, başaşağı varacağı yere, hissettirmeden yavaş yavaş çekip götürmek gibi manalara gelir.

Kur'ân icmali anlamda zikredilen istidracı şöyle açıklıyor: "Onlara mühlet veririm. Doğrusu benim onlarla ilgili düzenim çok metindir."

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, Allah'ın ezeli ve ebedi ilmiyle, cin ve insan-çoğunun cehennemlik olduğunu tesbit ettiği belirtildi ve bunun bir zorlama anlamında değil, ilmin malumata tabi olma sünneti doğrultusunda düşünülmesinin gereğine işaret edildi.

En güzel isimlerin Allah'ın olduğu ifade edilerek, eşyada O'nun isimlerinin, sıfatlarının tecellilerini görmemiz istenildi. Sonra da hemen her çağda dini tebliğ edip irşad görevini yürütenlerin bulunacağı müjdelendi ve Allah'ın âyetlerini yalanlayanların tedricen, kahrolacakları sonuca yaklaştırılacakları haber verildi.

Aşağıdaki âyetlerle, Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in akli dengesinin, ruhi yeteneğinin kusursuz anlamda yerinde olduğu ve inkarcıların tuttukları yolun tehlikesine karşı Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in uyarma görevini yerine getirdiği hatırlatılıyor. Sonra da yer ve göklerdeki mükemmel düzen ve dengeye dikkatler çekilerek beşer aklına ışık tutuluyor.

اَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِهِمْ مِنْ جِنَّةٍ اِنْ هُوَ اِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿١٨٤﴾ اَوَلَمْ
يَنْظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللّٰهُ مِنْ شَيْءٍ وَاَنْ
عَسٰٓى اَنْ يَكُونَ قَدِ اقْتَرَبَ اَجَلُهُمْ فَبِاَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ ﴿١٨٥﴾ مَنْ
يُضْلِلِ اللّٰهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ وَيَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١٨٦﴾

184- Hiç düşünmediler mi, vatandaşları (Hz. Muhammed'de) cinnet eseri yoktur. O ancak açık-seçik (ilerideki tehlikeli uçurumu haber veren) bir uyarıcıdır.

185- Onlar göklerin ve yerin ve Allah'ın yarattığı herhangi bir şeyin varlık ve düzeninin nasıl yüksek, dengeli ve ahenkli bir kanunla yürütüldüğüne bakmıyorlar mı? Ve umulur ki ecellerinin de pek yakın olduğunu hiç düşünmediler mi? Bundan sonra artık hangi söze inanırlar?

186- Allah kimi doğru yoldan saptırırsa, onu doğru yola iletecek yoktur. Allah onları azgınlıkları içinde bocalayıp şaşkın şaşkın dururken bırakıverir.

İNİŞ SEBEBİ

Katade'nin yaptığı tesbite göre, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, Mekke'de akşam üzeri Safa tepesine çıkıp Kureyş ailelerine bir bir seslenerek şöyle uyarı ve irşatta bulundu :

"Ey falan aile! Şüphesiz ki ben size önünüzdeki tehlikeyi haber veren apaçık bir uyarıcıyım."

Kureyş'ten bir adam O'nun bu çağrısına karşılık havayı bozarak şöyle dedi: "Sizin hemşehriniz Muhammed galiba cinnet getirmiş, öyle görünüyor ki sabahlara kadar böyle ötüp duracak."

O nedenle yukarıdaki âyetler indi.[1]

Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'i Akıl Hastası Sananlar

أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِهِمْ مِنْ جِنَّةٍ

"Hiç düşünmediler mi, vatandaşları (Hz. Muhammed'de) cinnet eseri yoktur."

Kureyş putperestleri aşırı bir taassup içinde Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'e deli, şâir, eskilerin masallarını nakleden şaşkın gibi, bir sürü yakışıksız sözler kullanıp yakıştırmalarda bulunuyorlardı.

Asırlarca sonra Hristiyanlık taassubu da iyice kabardı, o yüzden birçok gerçekleri aşacak kadar körleştiler. Onlarda putperestler gibi birtakım yersiz yakıştırmalara yöneldiler. Bizdeki bazı dinsizler de mal bulmuş mağribi gibi, kollan sıvadılar ve Hollandalı Dr. Dozy'nin (1820-1883) dümen suyuna kendilerini salıverip Peygamberimiz için Epileptik (ser'âlı) diyecek kadar ileri gittiler ve bunu 1951'de ülkemizde basılan Adli Tıp'ın ikinci cilt 813. sahifesine koydular. Şüphesiz ki, din ve ilim adına bu bir cinayetti ki, pervasızca işlenmişti. Sonra doğumunun 1400. yılı dolayısıyla Fransız Tıp Akademisi, Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz hakkında ilmi bir araştırma yaptılar ve lütfen, "Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) epileptik ve histerik (duyu bozukluğuna, ruh şaşkınlığına yakalanıp çırpınmalar ve kasılmalar gösteren bir hasta) değildir" diye rapor hazırladılar. Şüphesiz ki, bu da ayrı bir kurnazlık.[2] İslâm ülkeleriyle olan ilişkile-

1 Lübabu't-te'vil/İlgili âyetin tefsiri

2 Fransız Tıp Akademisine göre, Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Şuuru Tamdır/

rini ve sömürülerini kesintiye uğratacak bu kabil yanlışları bilimsel olarak kabul etmediklerini ima etmeye yönelik ve bütünüyle politik bir kurnazlık olarak yorumlayabiliriz.

Kur'ân, Rahmet Peygamberi Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'de cinnet ve sar'â eseri bulunmadığını açıklarken, meseleyi kelimenin dar kalıbında bırakmıyor, insan aklını ve idrâkini harekete geçiriyor.

Bu konuda üç ayrı delil ve belge sıralıyor:

1- Önlerindeki tehlikeli uçurumu haber veren mükemmel bir uyarıcı.

2- Göklerin ve yerin mükemmelin de ötesinde bir plâna göre yaratılmasından; denge ve düzenin bütün inceliklerini kendinde bulunduran bir sistemden kusursuz şekilde haber veren kâmil ve ekmel insan...

3- Eşyanın her parçasında Allah (celle celaluhu)'nun mutlak kudret ve rahmetinin eserini gösteren, hiçbir şeyin boş, anlamsız ve amaçsız yaratılmadığını, akla ışık tutarak açıklayan, ilmi araştırma hevesinde olanlara temel bilgi veren ve bu bilgisinde yanılmayan ve kendisine inen vahyi olduğu gibi muhafaza eden fevkalâde bir hafıza.

Bütün bunlar Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ilâhi vahye mazhar kılındığını göstermekte, inkarcıları insaf ve izana davet etmekte ve insanlık tarihinde bir benzerinin bulunmadığını isbat etmektedir.

Vahyin ve onu getiren büyük meleğin nasıl bir kudreti temsil ettiklerini anlamadan, ilâhi kelâmın kalbe likasının hikmetini kavramadan, vahyi telâkki esnasında beşer ruhunun duyduğu lâhuti sesi düşünmeden, Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in büyük melek, diğer bir tabirle büyük ruh Cibril'le bir-araya geldiği andaki halet-i ruhiyesini anlayıp tasvir etmek elbetteki mümkün değildir.

Vahyi getiren melek, sonsuz kudretin temsilcisidir ve üstün bir güce sahip en büyük ruhtur. Vahiy ise, Allah sözünün tarif çerçevesine sığmayan beyânıdır. O bakımdan sözü edilen meleğe muhatab olan, ilâhi sözü kalbiyle alan zatın, o esnada bedeni yapısının duygularıyla birlikte ruhuna tabi olması, hattâ bir bakıma ruhuna dönüşmesi kaçınılmaz bir olaydır. Aksi halde vahyi telakkiye imkân yoktur.

Çeviren: Prof. Feridun Nafiz Uzluk - Ankara: 1970

Vahyin, ruhun, meleğin ve ilâhi kelâm sıfatının tecellisinin ne demek olduğunu bilmeyenlerin bu konuda konuşması hatalı ve çok sakıncalıdır. Onun için Kur'ân, Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'de cinnet bulunmadığını belirtirken, insan aklını ve idrâkini önce kâinattaki mutlak düzene çeviriyor; bu düzen hakkında bilimsel araştırmaya temel teşkil edecek ana fikirleri verip Peygamber'in kendiliğinden konuşmadığını, verdiği yüksek ve doğru bilgilerin vahye dayandığını bildiriyor.

Allah Kimi Doğru Yoldan Saptırırsa

مَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَلَا هَادِيَ لَهُۥ

"Allah kimi doğru yoldan saptırırsa, onu doğru yola iletecek yoktur."

Doğru yolu görmeyen, doğru yolun varlığını ilham eden kâinat kitabına kalp ve kafa gözünü çevirmeyen; eşyaya aklıyla, vicdanıyla ve bütün yetenekleriyle bakmayan, kulaktan dolma basit bilgilerle Hakk'ı inkâr edenleri, Kur'ân'ın yüksek anlatımı, akla ışık tutan hikmeti, ilme ışık tutan beyânları doğru yola sokmaya kâfi gelmiyorsa, artık hangi söz onlarda olumlu tesir uyandırabilir? Kendini bu çizgiye getirip inkâr ve şaşkınlığı içinde bocalayan kimseyi, artık Allah (celle celaluhu), bulunduğu noktada kendi haline bırakır. Bu, onu doğru yoldan saptırma şeklinde ifade edilerek iyice düşünüp hikmetini anlamamız içindir.

Unutmayalım ki, kul ile Allah (celle celaluhu) arasında imkân ve irâde sınırı vardır. Bu sınıra aklıyla, idrâkiyle ve vicdanıyla gelmeyen bir insana ilâhi hidâyet tecelli etmez. O yüzden kişi sapıklık içinde bocalayarak ömür sermayesini bir hiç uğruna tüketmiş olur. Kendini o sınıra ulaştırana ise, Allah (celle celaluhu) dilediği takdirde hidâyet yolunu açar.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'e deli diyecek kadar aklını, vicdanını kaybeden putperestler hem kınandı, hem de akıl ve idrâklerini harekete geçirmeleri için kâinatta hâkim olan mutlak düzen ve dengeye bakmaları tavsiye edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, kıyametin kopuş saati hakkındaki bilginin Allah yanında tutulduğu, beşere böyle bir bilgi kapısının açılmadığı hakkında açıklama yapılıyor. Sonra da kıyametin mutlaka kopacağı üzerinde durularak mevcut düzenin bozulacağı ve yerine yeni bir düzenin kurulacağı

kapalı bir anlatımla hatırlatılıyor. Arkasından Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in görev sınırı çizilerek bilgi veriliyor.

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ اَيَّانَ مُرْسٰىهَا ۭ قُلْ اِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّيْ ۚ لَا يُجَلِّيْهَا
لِوَقْتِهَآ اِلَّا هُوَ ۭ ثَقُلَتْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۭ لَا تَاْتِيْكُمْ اِلَّا بَغْتَةً ۭ يَسْـَٔلُونَكَ
كَاَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا ۭ قُلْ اِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللّٰهِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ
﴿١٨٧﴾ قُلْ لَّآ اَمْلِكُ لِنَفْسِيْ نَفْعًا وَّلَا ضَرًّا اِلَّا مَا شَاۗءَ اللّٰهُ ۭ وَلَوْ كُنْتُ اَعْلَمُ
الْغَيْبَ لَاسْتَكْثَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ ۚ وَمَا مَسَّنِيَ السُّوْۗءُ ۭ اِنْ اَنَا اِلَّا نَذِيْرٌ وَّبَشِيْرٌ
لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ﴿١٨٨﴾

187- Sana kıyametin kopuş saatinden soruyorlar, ne zaman sübut bulacak (meydana gelecek)? De ki: Onunla ilgili ilim Rabbimin katındadır. Onun vaktini Rabbimden başkası açıklayamaz. O saat göklerde de, yerde de ağır basmıştır; o size ancak ansızın gelecektir. Sen onu araştırıp bilmiyormuşsun gibi senden soruyorlar. De ki: Onun bilgisi ancak Allah'ın yanındadır; ama ne var ki (bu gerçeği) insanların çoğu bilmezler.

188- De ki: Ben -Allah'ın dilediği dışında- kendi kendime bir yarar ya da bir zarar vermeye sahip değilim. Eğer gaybı bilmiş olsaydım, iyilik yapmayı daha da çoğaltırdım ve bana kötülük de dokunmazdı. Ama ben ancak imân eden bir milleti (tehlikeye karşı) uyaran, (onları sonsuz bir saadet ile) müjdeleyen bir peygamberim.

İNİŞ SEBEBİ

Katade'nin tesbitine göre, Kureyş'ten bazı kişiler, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e gelerek, "aramızda yakınlık ve hısımlık vardır. Kıyametin ne zaman kopacağını bize gizlice söylersen çok seviniriz" dediler. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi.[1]

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Yahudilerden iki

1 Lübabu't-te'vil - Esbabu'n-nüzul li-Nisaburi.

adam Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e gelerek: "Ya Muhammed! Eğer peygamber isen bize kıyametin ne zaman kopacağını haber ver; çünkü biz onu biliyoruz." dediler. O sebeple yukarıdaki âyetler indi.[1]

İLGİLİ HADİSLER

Melek Cebrail'in genç bir adam şekline girip Resulüllah (sallallahu aleyhi ve sellem)'a gelmesi, İslâm ve ihsandan sorup cevap aldıktan sonra kıyametin ne zaman kopacağını sormaya geçmesi. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in de,

"Bu hususta sorulan sorandan daha bilgili değildir" diye cevap vermesi pek meşhurdur.[2]

"Andolsun ki, kıyamet kopacaktır. O kadar ki, alıcı ile satıcı aralarındaki elbiseyi açacaklar, ama alın-satım henüz tamamlanmadan ansızın kıyamet kopacak da açık kalan o elbiseyi katlayıp dürmek mümkün olmayacaktır.

Yemin ederim ki, elbette kıyamet kopacaktır. Öyle ki, sağmal devesinin sütünü sağıp gelen kişiye ondan içmek nasip olmadan (ansızın) kopacaktır.

Yine hiç şüphe yok ki, kıyamet mutlaka kopacaktır. Öyle ki, kişi havuzunu sıvayıp onaracak, ama kıyamet ansızın kopacak da havuzun suyunu kullanmak mümkün olmayacaktır.

Kıyamet elbette ki kopacaktır; o kadar ki, yemek yemeğe başlayan kişi lokmasını ağzına götürecek, derken ansızın kıyamet kopacak, o lokmayı yemek nasip olmayacaktır."[3]

Kıyamet ve Saat

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ

"Sana kıyametin kopuş saatından soruyorlar."

Kıyamet olayının meydana geleceğine dair birçok âyet ve sahih ha-

---

1 Lübabü't-te'vil – Esbabu'n-nüzul li-Nisaburi.

2 Buhari/İmân: 34, 38, Şahadat: 26, Tefsir: 31 - Müslim/ İmân: 5, 7, 8 - Ebu Dâvud/Sünnet: 16 - Tirmizi/İmân: 4 - Nesâi/İmân: 56 - İbn Mâce/Mukaddeme: 9 - Ahmed: 1/27, 52.

3 Buhari - Müslim: Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den.

dis vardır. Bu olay şüpheden uzak, kesinlik arzeden bir ifadeyle açıklandığından imân esaslarından biri kabul edilmiş, inkârı küfrü gerektiren sebepler arasında anılmıştır.

Enbiyâ suresi 104. âyetle kıyametin kopma olayının sadece Dünya'da değil, mevcut sistemlerin hemen hepsini içine alacak ölçüde olacağı, kurulu düzenin bozulacağı, sonra da yeni bir düzenin kurulacağı hakkında kısa bilgi verilmektedir.

Şöyle ki : "Göğü kitap dürer gibi düreceğimiz gün, yaratmaya ilk başladığımız gibi onu tekrar meydana getireceğiz. Bu, üzerimize gerekli olan bir sözdür. Şüphesiz ki biz (bunu mutlaka) yapacağız."[1] mealindeki âyet'in, kıyamet olayı hakkında en özlü ve doyurucu bilgiyi verdiğinde şüphe yoktur.

Kâinat sisteminin, diğer bir tabirle mevcut düzenin bozulup alt-üst olması, bazan "saat", bazan "kıyamet", bazan "zilzal", bazan "kariâ" gibi deyim ve kavramlarla anlatılmıştır. Tabii her deyimin kendine has bir anlam ve kavramı vardır, ama hepsi de bir noktada birleşir, o da kurulu düzenin bütünüyle yıkılıp darmadağın olmasıdır. Yeri gelince bu tabirleri bir bir taşıdıkları özelliklerine göre elbette açıklayacağız. Burada "saat" tabiri geçtiğinden önce onu açıklamamızda fayda vardır.

Saat, sözlük olarak zamandan, belli olmayan az bir parça demektir. Astronomlara göre, yirmi dört eşit zaman parçalarından biridir. İçinde bulunulan hazır vakte de bazan bu isim verilir. Kıyametin kopuş anı hakkında ise bu isim çok kullanılır. Ancak Kur'ân'da "saat" kelimesi, (elif-lâm) sız kullanıldığı yerlerde zamandan bir parça anlamına gelir; (elif-lâm) ile kullanılan yerlerde ise, kâinatın mevcut kurulu düzeninin bozulup kıyamet olayının meydana gelmesini ifade eder. Bu iki mânayı bir arada şu âyette görüyoruz:

"Beklenen kıyamet saati gelip gerçekleşeceği gün, suçlu günahkârlar (Dünya'da veya kabirde) bir saattan fazla kalmadıklarına yemin ederler."[2]

O halde kıyametle birlikte anılan saat, kıyametin başlangıcını, "kıyamet" tabiri ise, kopuşun safha ve sonunu anlatır.

Kurulu her düzenin, mevcut her hareketin mutlaka bir başlangıcı

1 Enbiyâ suresi: 104

2 Rum suresi: 55

vardır. O halde sonu da vardır. Kur'ân'da kâinatın sonradan yaratılıp ilâhi plân gereği tekâmül ede ede bugünkü sistemlerin oluştuğu, Dünya'nın da sonradan yaratılıp birkaç jeolojik devir geçirdikten sonra insanoğlunun hizmetine ve yaşamasına elverişli kılındığı açıklanır. Böylece her başlangıcın bir sonu olacağı, kıyamet ve saat tabirleriyle bildirilir. Her hareketin bir başlangıcı ve bir başlatıcısı olduğuna işaretle temel bilgiler verilir. Dinden destek ve ışık almayan bir ilim, hiçbir şeyin yoktan varedilemeyeceğini, var olan şeyin de artık yok olmayacağını, ancak zıddına dönüşeceğini iddia eder ve ölen bir canlının parazitlere dönüşmesini misal verir. Kur'ân'a göre, madde önceleri mevcut değildi. Cenâb-ı Hak ise hep mevcuttur ve sonsuz, sınırsız kudret sahibidir. Kâinatı belirlediği plâna göre yaratmayı murat edince muazzam bir enerji meydana getirdi. Sonra bu enerjiyi bazı fiziksel ve kimyasal kanunlara bağlayıp gaz haline soktu. Zamanla yine kendine has bir kanunla gaz yoğunlaşıp maddeye dönüştü. Sonraları o madde bölünerek bugünkü düzen yavaş yavaş oluştu. Günümüzde atomun parçalanmasıyla maddenin enerjiye dönüştüğünü biliyoruz.

"Sonra gaz halinde (veya duman halinde) bulunan göğe yöneldi. Ona ve yeryüzüne, ister istemez gelin, buyurdu. İkisi de, isteyerek, boyun eğerek geldik, dediler."[1] mealindeki âyet, o muazzam enerjinin yoğunlaşıp gaz halini aldığını ve sonra da yoğunlaşıp göklerin ve yerin meydana geldiğini haber veriyor.

Bunun aksini iddia ise, hem bizi olumlu bir sonuca götürmemekte, hem de fasit bir daire içinde döndürüp bocalatmaktadır.

Ayrıca Kur'ân'da kâinatın, kıyamet kopmasıyla bozulup ilk yaratıldığı hale getirileceğine dikkatler çekiliyor. Ancak bu ifade iki yorum istemektedir: Birincisi, tekrar gaz haline gelmesidir. İkincisi, bozulduktan sonra birleşip tek parça halini alması ve ondan sonra âhiret düzeninin kurulmasıdır. Allah daha iyisini bilir.

Kıyametin Kopuş Zamanı Hakkında Bilgi

Bu bilgi Allah'a has ve O'nun yanındadır; kimseye bildirilmemiştir. Neden bildirilmediğinin birçok hikmetleri vardır. İlk akla geleni ise, Allah'a dosdoğru imân eden kavim ve milletlerde çalışma azmi kırılabilir;

1 Fussilet suresi: 11

yer yer atalet başlardı. Oysa İslâm'a göre, hayat bütünüyle harekettir. Sonra da kıyamet her an kopabilir korkusu olmaz ye bu yüzden dünya ile âhiret arasında İslâm'ın kurduğu denge bozulabilirdi.

Tasavvufi Yönü Peygamberin Zahiri Vasıfları

قُلْ لَّآ اَمْلِكُ لِنَفْسِى نَفْعًا وَّلَا ضَرًّا اِلَّا مَا شَآءَ اللّٰهُ

"De ki: Ben -Allah'ın dilediği dışında- kendi kendime bir yarar, ya da bir zarar vermeye sahip değilim."

Peygamberler zincirinin son halkası ve ilâhi mesajın son tebligatçısı Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem), şüphesiz ki beşer için takdir edilen manevi basamakların en yüksek noktasında bulunuyordu. Ruhi cevherinin eriştiği füyuzat ve inayet kelimeyle anlatılmayacak kadar büyüktür. Buna rağmen O, risalet görevini sürdürürken Allah'ın kendisine verdiği zahiri sıfatları doğrultusunda hareket etmiş, manevi sıfatlarını çoğu zaman harekete geçirmemiştir. Tabii bunun birçok sebep ve hikmetleri vardır.

Biz önce özetle O'nun zahiri sıfatlarını maddeler halinde sıralamayı, sonra da sözü edilen sebep ve hikmetlerden bir kısmını belirtmeyi uygun bulduk.

Zahiri Sıfatları:

1- Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) kendi kendine bir yarar, ya da zarar verme hürriyetine sahip değildi. Allah (celle celaluhu)'nun yüksek irâdesine bağlı bulunuyordu. Böylece O'nun cüz'i irâdesi külli irâdeye tabi' idi.

2- Allah bildirmediği takdirde gaybı bilmezdi. Eğer bilmiş olsaydı, durmadan hayır ve iyiliği çoğaltır ve kendisine kötülük de dokunmazdı.

3- O ancak Hakk'a gitmeyen yolun tehlikesine karşı insanları uyarırdı.

4- İkinci hayatı haber veren, sonsuz saadeti müjdeleyen, ebedi azabı hatırlatan bir beşir ve nezir idi.

Müjdeleme ve uyarma düzeyinde tebliğ görevini kusursuz yerine getirirdi.

Manevi veya Ruhi Sıfatları:

1- Ruhundaki nur, kâinatın özü ve mayasıdır.

2- Ruhi cevheri ilâhi iltifatlarla; melekut ve misal âlemleriyle irtibat halindeydi. Levh-i mahfuzdaki bilgilerle donatılıydı. O bakımdan sözü edilen âlemlerdeki birçok hikmetlere vakıftı.

3- Her an ilâhi tecellilere mazhardı.

4- Maddi yapısı ruhi yapısına tabi' idi. Zaman zaman ruhlaşıp mâna âlemine intikal ederdi.

5- Bu inayetle geçmiş ve gerecekten kendisine bildirilenleri bilir ve ancak açıklaması emredileni açıklardı.

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, dini tebliğ edip yayarken mânevi sıfatlarından ziyade zahiri sıfatlarını kullanmıştır. Çünkü O'nun, biri yüce âleme, diğeri beşer âlemine yönelik iki yüzü bulunuyordu. İnsanlar arasında yol gösterirken, Allah'ın emirlerini tebliğe çalışırken beşerden yana yüzünü faal duruma getirir, bunun dışındaki zamanlarda diğer yüzünü faaliyete geçirirdi. Ancak bir mu'cize gösterme anında Allah'ın izniyle bu ikinci yüzünü beşere gösterirdi.

Eğer Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, yüce âleme yönelik olan yüzünü insanlara çevirip faaliyete geçirmekle emrolunsaydı, o durumda insan aklının, irâde ve idrâkinin hiçbir ölçü ve değeri kalmazdı. O'nda tecelli eden ilâhi kudret iyilerle kötüleri hemen birbirinden ayırt eder, olayların seyir ve neticesini bildirir ve meleklerden yardım görmek suretiyle her müşkülü aşar, her zorluğu anında yenerdi.

Onun için diyebiliriz ki, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz beşere dönük bulunan zahiri sıfatlarıyla kıyamet saatini bilmiyordu. Yüce âleme yönelik bulunan manevi yüzü ise beşere yönelmiş değildi.

İşte 188. âyetle bu hususa işaret edilerek buyuruluyor ki:

"De ki: Ben -Allah'ın dilediği dışında- kendi kendime bir yarar ya da bir zarar vermeye sahip değilim. Eğer gaybı bilmiş olsaydım, iyilik yapmayı daha da çoğaltırdım ve bana kötülük de dokunmazdı. Ama ben ancak imân eden bir milleti (tehlikeye karşı) uyaran, (onları sonsuz bir saadet ile) müjdeleyen bir peygamberim."

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, kıyametin kopuş tarihini ancak Allah'ın bildiği

açıklandı. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ise, sadece Allah'ın bildirdiğini bildiğine işaret edildi ve sonra da Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) görevinin ve yetkisinin bir bakıma sınırı çizilerek ümmetine bu hususta en sağlam bilgi verildi.

Aşağıdaki âyetlerle, Allah'a ortak koşanlar uyarılıyor. Önce akıllarına, sonra da düşünce ve duygularına seslenilerek manevi körlük ve sağırlıktan kurtulmaları için birkaç mantıki yol ve çare gösteriliyor.

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا ۖ فَلَمَّا
تَغَشَّاهَا حَمَلَتْ حَمْلًا خَفِيفًا فَمَرَّتْ بِهِ ۚ فَلَمَّا أَثْقَلَتْ دَعَوَا اللَّهَ رَبَّهُمَا لَئِنْ
آتَيْتَنَا صَالِحًا لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿١٨٩﴾ فَلَمَّا آتَاهُمَا صَالِحًا جَعَلَا لَهُ
شُرَكَاءَ فِيمَا آتَاهُمَا ۚ فَتَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١٩٠﴾ أَيُشْرِكُونَ مَا لَا يَخْلُقُ
شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ ﴿١٩١﴾ وَلَا يَسْتَطِيعُونَ لَهُمْ نَصْرًا وَلَا أَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُونَ
﴿١٩٢﴾ وَإِنْ تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدَىٰ لَا يَتَّبِعُوكُمْ ۚ سَوَاءٌ عَلَيْكُمْ أَدَعَوْتُمُوهُمْ أَمْ
أَنْتُمْ صَامِتُونَ ﴿١٩٣﴾ إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ عِبَادٌ أَمْثَالُكُمْ فَادْعُوهُمْ
فَلْيَسْتَجِيبُوا لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٩٤﴾ أَلَهُمْ أَرْجُلٌ يَمْشُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ أَيْدٍ
يَبْطِشُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ أَعْيُنٌ يُبْصِرُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا ۗ قُلِ ادْعُوا
شُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ كِيدُونِ فَلَا تُنْظِرُونِ ﴿١٩٥﴾ إِنَّ وَلِيِّيَ اللَّهُ الَّذِي نَزَّلَ الْكِتَابَ
وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِحِينَ ﴿١٩٦﴾ وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَكُمْ
وَلَا أَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُونَ ﴿١٩٧﴾ وَإِنْ تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدَىٰ لَا يَسْمَعُوا ۖ وَتَرَاهُمْ
يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ﴿١٩٨﴾

189- Sizi bir tek nefisten yaratan, ondan da gönlünün ısınıp yatışması

için eşini vücuda getiren Allah'tır. Ne vakit ki, o eşine sarmaş-dolaş olup yaklaştı, derken eşi hafif bir yük yüklendi ve bir süre böyle geçip gitti de ağırlaştı. Karı koca, Rableri olan Allah'a duâ ettiler: Eğer bize düzenli, elverişli, uygun bir çocuk verirsen herhalde şükredenlerden oluruz, dediler.

190- Ne vakit ki, Rableri onlara (dileklerine karşılık) düzenli uygun bir çocuk verdi; kendilerine verdiği bu nimet hakkında (ölçüyü kaçırıp) Allah'a (bilmeden gizli ve örtülü anlamda) ortaklar koşmaya yöneldiler. Allah ise onların koşageldikleri ortaklıktan çok yücedir.

191- Hiçbir şey yaratamayan şeyleri mi ortak koşuyorlar? Oysa onların kendileri yaratılmıştır.

192- Hem o ortaklar onlara hiçbir şekilde yardıma güç getiremezler ve kendi kendilerine de yardımcı olamazlar.

193- Onları doğru yola çağıracak olursanız size uymazlar. Onları ha çağırmışsınız, ha susup ses çıkarmamışsınız, sizin aleyhinize (olan tutumları) aynıdır, değişmez.

194- (Ey Allah'a ortak koşanlar!) Doğrusu Allah'ı bırakıp tapındığınız şeyler, sizin gibi kullardır. Eğer iddianızda doğru iseniz, haydi onlara dua edip çağırın da size cevap versinler, görelim.

195- Onların yürüyecekleri ayakları mı var? Tutacak elleri mi var? Görecek gözleri mi var? İşitecek kulakları mı var? De ki : Haydi ortak koştuklarınızı çağırın, sonra da bana tuzak ve bir takım düzenler kurun, bir an bile gözaçtırmayın.

196- Çünkü benim velim (sahibim, dostum ve işlerimi düzene koyup yürütenim) O kitabı indirendir ve O, hep iyi kullarına yakınlık kurup dostluk eder.

197- Sizin O'ndan başka taptıklarınız, ne size yardıma güç getirebilirler, ne de kendilerine yardım edebilirler.

198- Onları doğru yola çağırsanız duymazlar; sana bakıp (hayâsızca) durduklarını görürsün; oysa onlar (gerçeği hiç de) görmezler.

Tek Bir Canlıdan Yaratılma

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا

"Sizi bir tek nefisten yaratan, ondan da gönlünün ısınıp yatışması için eşini vücuda getiren Allah'tır."

İlgili âyetle, önce insan türünün başlangıç noktası hatırlatılıyor; sonra da erkek ve dişinin nasıl vücuda getirildiği bildiriliyor. Kâinatta henüz eserimiz, misalimiz, modelimiz, aslımız ve mayamız yok iken Rabbimiz biz insanları yaratmayı diledi. Onun için yüce kudreti insan suretinde tecelli ederek Adem'i yarattı. Allah Rab ve Hâlık sıfatlarıyla her türün ilk menşei hakkında bir defa tecelli eder, ikinci tecelli söz konusu değildir. O bakımdan Havva'yı Adem'den vücuda getirdi, ikinci bir tecelliyle onu da topraktan yaratmadı.

Bu iki ayrı yaratma, iki ayrı kanuna bağlıdır ki, dünyamızdaki cari kanunlardan, biyolojik ölçülerden ayrıdır; devam edegelen bir sünnet değildir. Erkek ve dişi yaratıldıktan, yani bu iki canlı ortaya konduktan sonra, cari kanun konulmuş ve kıyamete kadar sürüp gidecektir. Ancak İsa Peygamber'in yaratılması bir istisnadır ki, Allah'ın hilkat hususunda da her şeye kadir olduğunu gösterir.

İlgili âyetle hilkatin başlangıcı açıklandıktan sonra üreyip çoğalan kadın erkek çifti konu edilerek cinsel duygunun ilk insanla başladığı hatırlatılıyor; şöyle ki: Erkek genellikle evlenme ihtiyacı duyan, gönül huzurunu bir bakıma daha çok evleneceği kadında arayan bir canlıdır. Evlendikten sonra çiftlerin kafasında ve kalbinde çocuk sevgi ve arzusu doğar. Anne gebe kalır, önce hafif bir yük taşır derken bir süre sonra yükü ağırlaşır da doğum günü yaklaşır. Bu defa ana-baba olacak çiftler organları tam teşekkül etmiş kusursuz bir çocuk beklerler ve aksi bir durum olmasın diye Allah (celle celaluhu)'yu sık sık hatırlayıp dilekte bulunurlar. Dilekleri yerine geldiği takdirde Allah (celle celaluhu)'yu daha çok hatırlayıp O'na şükredeceklerini adarlar.

Çoğunun arzusu doğrultusunda çocukları doğunca bilerek veya bilmeyerek Rablerine ortak koşmaya başlarlar. Kimi çocuk sevgisini Allah sevgisinin üstüne çıkarmakla, kimi Allah'a tapar gibi, çocuğa aşırı ilgi göstermekle, kimi yatırlara kurban adayıp kesmekle, kimi yatırlara mum

dikip birtakım dilekler izhar etmekle, kimi de çocuğunu din ve Allah düşüncesinden uzak, maddeci yetiştirmekle Yüce Yaratan'a ortak koşar.

Oysa ortak koştukları şeyler hiçbir şey yaratmaya muktedir değildirler. Kaldı ki, kendileri yaratılmışlardır.

İşte çocukları olup da o derece şaşkınlaşan zavallıları, Allah'a ortak koşan şuursuzları doğru yola çağırsan sana uymazlar. Oysa Allah'tan başka çeşitli yollardan tapınmak için yaptıkları şeyler, onlar gibi birer yaratıktırlar. Sonra yavaş yavaş iş iyice putperestliğe döner; dili, gözü ve kulağı olmayan cisimler ilâhlaştırılır.

Adem Peygamber, tevhid inancıyla gözlerini hayata açtı ve o inancı kendi nesline aşılayıp öğreterek dünyadan ayrıldı. Bu, kıyamete kadar her ailenin temel görevi ve değişmeyen inancıdır. Ne yazık ki, ilk insanın topraktan ayrı bir hilkat kanunuyla yaratıldığını ve Allah'a imân esasıyla donatıldığını, eşyanın isimleri kendisine öğretilmek suretiyle bilgili ve medeni bir hayat sürdüğünü henüz kabul etmiyen birçok ilim adamları bulunmaktadır. Bunlar hem doğru bir tesbit yapamadılar; hem de nesli bozup sapıtmalarına sebep oldular.

İşte Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz dünyayı şereflendirdiği tarihlerde Mekkeliler'in durumu ve tutumu böylesine bozula bozula gelip putperestliğe dayanmış ve o yüzden bütün hınç ve azgınlıklarıyla tevhid inancı karşısına dikilerek hakkı reddetmişlerdi.

İnsan sıkıntıya düşüp sebep ve çarelerin bir bir yok olduğunu gördüğü zaman ister istemez fıtratındaki Allah ve din duygusu harekete geçer ve kalbinde tek umut kaynağı olan Allah'ı hatırlama doğar. Kadın gebe kalınca korkulu rüyalar görmeye, birtakım endişelere kapılmaya başlar. Çok geçmeden kocası da kısmen olsun bu havaya girer. Ne yazık ki, çoğu doğum yapıp bir bebeğe kavuşunca Allah'ı unutmaya yüztutar. Ciddi bir eğitim görmeyen, Allah ve din hakkında geniş bilgiye sahip olmayan ailelerde bu unutma ve eşyayı kutsallaştırma adım adım nesilden nesile devam ederken çeyrek asır geçmeden putperestlik veya ona benzer bâtıl inançlar kalp ve kafalara iyice yerleşmiş olur.

Mealini ve açıklamasını sunduğumuz âyetlerin yorumunu yapanlar, isrâiliyata geniş yer vermiş ve birtakım asılsız rivayetleri nakletmişlerdir. Biz onların hiçbirine itibar etmedik ve tefsiri, Kur'ân'ın genel ölçüleri çer-

çevesinde yapmaya çalıştık.

Kur'ân'ın uyarı anlamında sergilediği ölçüler, aklı, vicdanı, irâde ve idrâki kamçılayıp harekete geçirir özelliktedir. Bu ölçüleri bir bir dikkatle inceleyen her toplum, yakalandığı maddecilik veya putperestlik hastalığını tedavi edecek ilâcı bulabilir; aklın ve imânın yolunu seçme düzeyine gelebilir.

Bakmak Başka, Görmek Daha Başkadır

وَاِنْ تَدْعُوهُمْ اِلَى الْهُدٰى لَا يَسْمَعُوا ۜ وَتَرٰيهُمْ يَنْظُرُونَ اِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ

"Onları doğru yola çağırsanız duymazlar; sana bakıp (hayasızca) durduklarını görürsün; oysa onlar (gerçeği hiç de) görmezler."

İslâm'ın kendine has bir eğitim sistemi vardır; buna özel eğitim de diyebiliriz. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, Mekke'de Allah'ın varlığı ve birliği esasına dayalı yepyeni bir kültür ve irfan ufkunu açarken özel eğitimle işe başladı. Mescid-i Saadet yapılmadan ve henüz Medine'ye hicret edilmeden önce Mekke'de Erkam'ın evinde inen Kur'ân âyetlerini kalblere ve kafalara işlemiş, Medine'ye hicret edince Mescid-i Saadet'i özel eğitim merkezi yapmıştı. Öyle ki yeni dine ilgi duyanları bir bir karşısına alıp Kur'ân öğretir ve sonra da din ve dünya bilgileriyle donatırdı. O bakımdan tarih boyunca Müslümanlar camileri birer eğitim merkezleri halinde kullanırken işe daima Kur'ân ile başlamışlar ve bu özel eğitimle dinin esasını kalp ve kafalara, bir daha sökülmemesiye nakşetmişlerdir.

Mekkeli azgın putperestler, bu özel dersaneye girmedikleri, ilk muallim Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in önünde dizçöküp oturmadıkları için cami kültürünü alamadılar ve böylece işiten sağırlar, gören körler, yürüyen ölüler misali dalâlet vadisinde kaldılar.

Yukarıdaki 198. âyet, onların İslâm'ın özel eğitim havasının dışında kalıp doğru yola çağıran sesi işitmediklerini, Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yüzüne bakıp gerçeği hiç göremediklerini çok veciz bir anlatımla tasvir ediyor.

Garaudy'in şu sözü, cami kültüründen habersiz birçok aydınların kulaklarını çınlatsın! "İslâm'da özel eğitim sisteminin, hareket noktası olarak camide Kur'ân ile başlaması bu açıdan izah edilmelidir. Dinin özü organik bir bütünlük içinde bütün ilimleri bir araya getirmektedir. Zira her şeyin maddesi, bütünü ile bir "Tanrı hazinesinin" malıdır. Allah'tan ge-

len bir "işarettir". Kâinat bir olanın "bin" sembolle kendisini kesret içinde açtığı bir "tasvir"dir."[1]

İşte bu ilk temel bilgiyi camide alamayanlar veya almak istemeyenler o bilgiye bir bakıma düşmandırlar.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, insanın ilk menşei hakkında bilgi verildi. Dindar bir ailenin önemi üzerinde duruldu. İbâdet edilmeye, daha çok sevilmeye ancak Allah'ın lâyık olduğu açıklandı. Sonra da ilâhlaştırılan canlı-cansız varlıkların sonradan yaratılmış birer cisim oldukları anlatılarak çok şerefli ve mükerrem olan insanın o gibi şeylere tapmasının makul hiçbir yanı olmadığına işaret edildi.

Aşağıdaki ayetlerle, hakka karşı kin ve düşmanlık besleyen müşrikleri affetme yolunu seçmesi Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e emrediliyor. Tebliğ ve irşadın iyilikle, güzellikle işlenmesi isteniliyor. Bu arada İblisin vesvese sinyaline kapılmamak için ondan hemen Allah'a sığınmamız en uygun çare olarak gösteriliyor.

خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ ﴿١٩٩﴾ وَإِمَّا يَنزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٠٠﴾

199- (Ey Şanlı Peygamber!) Sen affetme yolunu seç; iyilikle, güzel davranışla emret ve câhillerden yüzçevir.

200- Şeytandan seni dürtecek bir vesvese duyacak olursan hemen Allah'a sığın. Çünkü Allah, şüphesiz ki işiten ve bilendir.

İLGİLİ HADİSLER VE RİVAYETLER

Abdullah b. Zübeyir (radıyallahu anh) diyor ki:

"Sen affetme yolunu seç, iyilikle emret." âyeti insanların ahlakıyla ilgilidir ve o nedenle indirilmiştir.[2]

Cafer es-Sadık diyor ki:

---

1 İslâm'ın Vaadettikleri/İstanbul: 1983

2 Buhari -Müslim

"Allah, peygamberine bu âyetle mekârim-i ahlâkı emretmiştir. Kur'ân'da, övgüdeğer güzel ahlâkı bütünüyle kendinde toplayan bu âyetten daha cami' (toplayıcı) başka bir âyet yoktur."[1]

Hz. Aişe (radıyallahu anha) diyor ki :

"Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, terbiye dışı söz söylemez, edep dışı davranmazdı. Sokak ve caddelerde sesini yükseltmez, bağırıp çağırmazdı. Kötülüğe kötülükle karşılık vermez; her halükârda insanları bağışlardı. O hep hoşgörülü davranır, kalp kırmaz, gönül incitmezdi."[2]

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz buyurdu:

"Sizden hiçbir kimse yoktur ki, onun biri cinden, biri de melekten yakını bulunmasın." Bunun üzerine soruldu: "Sizin de mi ya Rasulallah?" Cevap verdi:

"Evet, benim de. Ancak ne var ki, Allah ona karşı bana yardımda bulundu da o İslâm'a girdi. (Veya ben ondan selâmette kaldım) O nedenle bana ancak hayır ile tavsiyede bulunur."[3]

"Yukarıdaki âyet inince Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz Cebrail'e sordu:

- Bu nedir? Ey Allah'ın elçisi! Cevap verdi:

- Allah, sana haksızlık edeni affetmeni, seni mahrum edene vermeni, senden ilgisini kesenle ilgi kurmanı emrediyor."[4]

İslâm'ın Toplum Ahlakıyla İlgili Üç Esası

خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ

"Sen affetme yolunu seç; iyilikle, güzel davranışla emret ve câhillerden yüzçevir."

İlgili âyetle, dinin aile ve toplum yapısında ahlâkı sağlamaya yönelik üç esas icmâli (öz ve özetti) olarak belirtilmektedir:

1 Lübabu't-te'vil: 2/158

2 Beğavi - Tirmizi (Rivayetler arasında lâfız farkı var)

3 Müslim/Müsafirin: 69 - Dârimi/Rikak: 25 - Ahmed: 1/385, 397, 401, 460

4 İbn Ebi Hatim - İbn Cerir et-Taberi

1- Affedip bağışlamak,

2- Dine, akla ve sahih örfe uygun olanı emretmek,

3- Cahillerden (Allah'ı, dini ve âhireti bilmeyenlerden) yüzçevirmek.

Birincisi, her hususta kolaylık göstermek; şer'i bir sakınca ve engel olmadığı takdirde hoşgörülü olup bağışlamayı âdet edinmek; kusur ve hatâları görmezlikten gelmek; kötülüğe kötülükle karşılık vermemek; kamu vicdanını rahatsız edecek, hakları çiğnenecek, umumun zararlarıyla sonuçlanacak bir durum yoksa, suçluyu affetmek gibi toplayıcı, barıştırıcı, birleştirip kardeşlik bağlarını sıklaştırıcı, kin ve öfkeyi yatıştırıcı güzel hasletleri kapsamaktadır.

İkincisi, Allah (celle celaluhu)'nun hoş karşılayacağı, dini ölçü ve kurallara ters düşmeyen, halkın kökleşmiş güzel âdet ve geleneklerine saygı göstermek; akl-ı selimin hayır ve iyilik saydığı, gelişmiş kalplerin yatışkanlık duyduğu söz ve davranışları -dini bir sakınca yoksa- toplum arasında yaşatmak; insanları birbirlerine karşı saygılı olmaya sevkeden töreleri korumak gibi hasletleri kendinde taşımaktadır.

Üçüncüsü, bilgisiz, nefsine esir olmuş kaba kişilerle zorunlu bir sebep olmadıkça arkadaşlık etmemek, onlarla seviyesiz meclislerde oturmamak ve o gibileri muhatap edinmemek; kırıcı, üzücü, ürkütücü ve endişelendirici söz ve davranışlarına hedef olmamaya dikkat etmek; düzelip doğru yolu seçmelerini sağlamak için -günün şartları elverdiği nisbette- çeşitli yayım vasıtalarından yararlanarak eğitmeyi bir ödev saymak gibi hasletleri toplamaktadır.

O bakımdan son din, ilâhi buyrukların gönüllerde yeretmesi için önce bu üç esasın işlenmesini, uygulanmasını emretmiştir. A'raf suresi Mekke'de indiğine göre, bu üç esasa henüz şer'i hükümlerin çoğu inmeden çok önce dikkatler çekilmiş, ortamın bu doğrultuda hazırlanmasına işarette bulunulmuştur.

Toplumu, düzeltip dini ahlâk istikametinde eğitmek için, önce Kur'ân'ın verdiği bu yüksek ve o nisbette anlamlı esaslarla eğitmek gerekir. Ne yazık ki, İslâm'ı tebliğ ve yayma metodu hakkında ciddi bir araştırma yapılmadığı ve bu önemli konu bir eğitim meselesi halinde ele alınmadığı için, İslâm âleminin birçok bölgelerinde irşat hizmetleri yetersiz kalmıştır.

Şeytanın Dürtmesi

وَإِمَّا يَنزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ

"Şeytandan seni dürtecek bir vesvese duyacak olursan, hemen Allah'a sığın."

Kur'ân, İslâm ahlâkını yayma metodunu üç madde halinde Peygambere (sallallahu aleyhi ve sellem) sunduktan sonra, bu arada şeytanın ve o tıynetteki insanların boş durmayacağına dikkatleri çekerek, öfkeyi yenme, vesvese alanının dışında kalma yolunu gösteriyor.

Şeytandan sana bir dürtüş gelecek olursa, ondan Allah'a sığın, diye emredilmesi, bütünüyle bir imân ve irfan konusudur.

"Dürtüş" ile çevirisini yaptığımız nezğ kelimesi, daha geniş bir anlam taşımaktadır. Onları şöyle özetleyebiliriz:

a) Râğıb el-Isfahani'ye göre, ifsat etmek için bir işe burnunu sokmaktır.

b) Kurtubi'ye göre, şeytanın vesvı (vesvesesi)dir. Nitekim Zeccac, az bir hareketin de nezğ olduğunu, şeytandan ise az bir vesvese anlamını taşıdığını söylemiştir.

c) Fahreddin Râzi'ye göre, şeytanın nezği, onun kalbe olan vesvese ve sinyalidir.

d) Kötülüğe iten fısıltı da bu anlamdadır.

e) Aldatma, yanıltma manasında da kutlanıldığı görülmüştür.

Peygamberler Günahlardan Korunmuşlardır

Sahih hadislerden her insanın bir şeytanı bulunduğunu, peygamberlerin de bu genellemenin dışında tutulmadığını anlıyoruz. Ne var ki, peygamberler ilâhi siyanet altında günah ve isyandan korunmuşlardır. O bakımdan onlara musallat şeytanların dürtüş, fısıltı ve sinyalleri neticesiz kalmakta, kalpleri üzerinde herhangi ciddi bir tesir meydana getiremektedir. Nitekim Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in.

"Benim de yakınım bir cin vardır, ama Allah ona karşı bana yardımda bulundu da o İslâm'a girdi (veya ben ondan selâmette kaldım)" buyurması, konuyu daha çok açıklamaktadır.

Gerçek bu olunca, âyetin zahiriyle, ilgili hadisi nasıl bağdaştırmak gerekir. Hadiste "cin" tabiri kullanılmış, âyette ise "şeytan" tabirine yer verilmiştir. Aslında şeytan da cinlerden, yani o türden ayrı bir koldur. Cinlerden önce yaratılıp birtakım ilâhi lutuflara mazhar kılınmış, sonra da isyan ettiği için ilâhi rahmetten kovulmuştur. O bakımdan şeytanlar denilince, o ilk şeytanın zürriyeti anlaşılır. Cinlere gelince, onlar da şeytanlar gibi ateşten veya ışından yaratılmışlardır. Aradaki fark, onlar şeytandan sonra yaratılarak birtakım ilâhi tekliflerle yükümlü tutulmuşlardır. Şeytanlar ise, azılı, azdırıcı, doğru yoldan döndürücü vasıflarını hep korudukları için, artık ilahi teklifle yükümlü tutulmalarına gerek kalmamıştır.

O halde hadiste geçen "cinden bir yakın" tabirinden, insanlara yakın olan şeytandan başka bir de cinnin bulunduğu, anlaşılıyor. Cinlerin ise, İslâm'a girdikleri, yani onlardan bir kısmının imân ettikleri zaten Kur'ân'da belirtilmiştir. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e yakın olan cin de öylece İslâm'a girip şeytandan yana hizmette bulunma bedbahtlığından kurtulmuştur.

Hadis-i Şerifte belirtilen cinden, şeytan kasdediliyorsa -ki bazı rivayetlerde şeytan tabiri kullanılmıştır-, o takdirde bütün güç ve tesirini kaybetmesi ve Peygamber'in de ondan tamamıyla selâmette kalması demektir.

Konuyu bu açıdan incelediğimizde bazı yorumlarda bulunmamıza ihtiyaç duyulmaktadır ki, onları şöyle açıklayabiliriz:

a) Önce kelimenin başındaki (elif-lâm) cins için olabilir. O takdirde belli bir şeytan değil de şeytan cinsi kasdedilmiş manası ortaya çıkar. Onu "ahd-i harici" anlamda düşünürsek, büyük şeytan ihtimali doğar ki, bu her kişiyle ilgili şeytan demek olur.

b) Şeytan tabiri, Adem'e secde etmediği için ilâhi rahmetten kovulan İblis hakkında yaygın bir isim olmakla beraber, insanı yoldan çıkaran, fitne ve fesat doğuran insan ve mikrop hakkında da mecazen kullanılmıştır. Nitekim el-Hatib ve İbn Asâkir'in tesbit ve rivayet ettikleri zayıf bir hadiste, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz şöyle buyurmuştur.

"Sakalınızı iyice aralayıp temizleyin (tarayıp temiz tutun); tırnaklarınızı kesin. Çünkü şeytan gerçekten etle tırnak arasına girip faaliyet gösterir." Günümüzdeki ilmi araştırmalar, tırnakla et arasının mikrop ve kolibasili yuvası olduğunu ortaya koymuştur. Görülüyor ki, insanı ifsat eden, maddi ve manevi sağlığını bozan her şey bir şeytandır. Tabii mecazi

anlamda bu böyledir. O halde dini yayarken, ilâhi emirleri tebliğ ederken Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'i üzüp öfkelendiren, rencide eden her şey mecazi mânayla birer şeytandır.

c) Şeytanın Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'i tahrik edici fısıltı ve sinyalleri, onu günaha sokacak, şüphelere düşürecek demek değildir. Hani Zümer suresinde mü'minlere bir ölçü ve kıstas vermek için Peygamber'e şöyle hitap edilmiştir:

"Andolsun ki, sana da, senden öncekilere de şöyle vahyolundu: Eğer Allah'a ortak koşarsan, şüphen olmasın ki, amelin boşa gider ve zarara uğrayanlardan olursun." Bu, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Allah'a ortak koşma temayülü içinde olduğunu göstermez; sadece "Tevhid İnancı"nın hiçbir zaman ve hiçbir kimse hakkında müsamahalı olmadığını ve Allah (celle celaluhu)'nun ancak böyle bir inanç sahibinden razı olacağını iş'âr eder. O halde şeytan, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e vesvese veremez, O'nu şüpheye düşüremez; ama fırsat buldukça sinyal göndermeye devam eder. Öyle durumlarda ise, başta Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz olmak üzere her mü'minin Allah (celle celaluhu)'ya sığınması, yegâne koruyucunun O olduğunu bilip O'na güvenip dayanması emredilmiştir. Daha doğrusu Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in şahsında ümmetine bir tavsiyedir.

d) Şeytanın dürtüşünden maksat, hadis-i şerifte ifadesini bulan "leyuğanu"dur ki, bunun anlamı "nefisten yükselip kalp üzerine az da olsa hafif bir perde veya bir buğu gelmek"tir. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'de bu hissedilmeyecek kadar az olurdu. Bununla beraber günde yetmiş defa Allah (celle celaluhu)'ya yönelip istiğfarda bulunurdu. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bir bakıma şeytanın "nezğ"ine işarette bulunmak istemiştir. Şeytanın dürtüşü, nefsi az veya çok kıpırdatır. O halde, her defasında Allah'a yönelmek, O'na sığınmak suretiyle, meydana gelen tesirin sıfıra düşmesini sağlamak en güzel tedbirdir. Kur'ân bu tedbirden söz ederek bize en sağlam bilgiyi veriyor.

e) Hem kötülük ve vesveselerden Allah (celle celaluhu)'ya sığınmak kulluğumuzun gereği, terbiyemizin amacıdır. Nitekim Kur'ân'da bu terbiye hatırlatılarak deniliyor ki,

"Kur'ân okuduğun zaman koğulup lanetlenen şeytandan Allah'a sı-

ğın. Şüphesiz ki şeytanın, iman edip Rablerine güvenip dayananlar üzerinde sultası yoktur."[1]

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, günün şartlarına ve mevcut ortama göre, İslâm'a karşı olanları affedip tebliğ ve irşatta yapıcı olmamız, kırıcı ve aradaki mesafeyi açıcı şekilde davranmamamız emredildi. Her zaman iyiliği ve güzelliği ön plânda tutmamız istenildi. Şeytanın vesvesesinden Allah (celle celaluhu)'ya sığınmamız en iyi çare olarak belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle, Allah'tan korkan mü'minlerin, şeytanın vesvesesine karşı silah olarak Allah (celle celaluhu)'yu anmaları telkin ediliyor. Sonra da her çeşit kötülük ve vesveseden kendini uzak tutan Hz. Peygamber (sallallahu aleyh ve sellem)'in kendiliğinden bir âyet uydurup Allah (celle celaluhu)'ya nisbet etmesinin hiçbir zaman söz konusu olamayacağı haber verilerek, Müslümanları şüpheye sokmak isteyenlerin bu gibi sözlerine kulak verilmemesi hatırlatılıyor.

إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَائِفٌ مِنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ ﴿٢٠١﴾ وَإِخْوَانُهُمْ يَمُدُّونَهُمْ فِي الْغَيِّ ثُمَّ لَا يُقْصِرُونَ ﴿٢٠٢﴾ وَإِذَا لَمْ تَأْتِهِمْ بِآيَةٍ قَالُوا لَوْلَا اجْتَبَيْتَهَا ۚ قُلْ إِنَّمَا أَتَّبِعُ مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ مِنْ رَبِّي ۚ هَٰذَا بَصَائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠٣﴾

201- Doğrusu (Allah'tan korkup fenalıklardan) sakınanlara şeytandan vesvese (azıcık bir hayâl sinyali) dokunduğunda Allah'ı anarlar ve hemen (doğruyu ve gerçeği) görürler.

202- (Şeytan'ın) kardeşleri ise, bunları (müşrikleri) sapıklığa çekip sürüklerler, sonra da bir daha peşlerini bırakmazlar.

203- Sen onlara (istedikleri) bir âyet getirmediğinde ise, "Sen bir tane derleyip meydana getirseydin ya!" derler. De ki: Ben ancak Rabbimden bana vahyedilene uyarım. Bu (kitap), Rabbinizden kalp gözlerinizi açacak

1 Nahl suresi: 98. 99

belgelerdir ve inanan bir millet için doğru yolun ve rahmetin kendisidir.

İLGİLİ HADİSLER VE RİVAYETLER

Muâviye'nin aşırı taraftarlarından sayılan İsâm b. Mustalik anlatıyor: "Medine'ye gittiğimde Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hasan'la karşılaştım. Yüzü ve vücut yapısının güzelliği, edep ve terbiyesi, ağırbaşlılığı dikkatimi çekti. Babasına olan kinimden dolayı haset kıvılcımı bir anda içimde parıldadi; derken hem ona, hem de babasına ağır sözlerle hakarette bulundum. Beni dikkatle dinledi ve sonra merhametli ve şefkat dolu bir çehreyle yüzüme baktı ve: "Euzü billahi mine'şşeytani'rracim Bismillahi'r-Rahmâni'r-Rahim, diyerek,

"Affetme yolunu seç; iyilikle, güzel davranışlarla emret ve câhillerden yüzçevir" mealindeki âyeti okudu. Sonra da

"Şüphesiz Allah'tan korkup kötülüklerden sakınanlara şeytandan bir vesvese dokunduğu zaman Allah'ı anarlar ve hemen doğruyu, gerçeği görürler" mealindeki âyeti ona ekledi. Arkasından bana şöyle dedi: "Alçak gönüllü olmaya çalış ve beni dinle ki hem kendim için, hem de senin için Allah'a istiğfarda bulunayım. Bizden yardım beklersen ederiz. Bizden bir arzun olursa yerine getiririz. Bizden doğru yolu sorarsan seni doğruya irşat ederiz."

Onun bu nazik ve edep dolu sözleri beni yaptığıma pişman etti. Özür diledim. Bunun üzerine şöyle dedi: "Hayır, bugün asla kınanmayacaksın. Allah sizi affetsin. Şüphesiz ki O, merhamet edenlerin en çok merhametlisidir." Onun bu sözleri bana güven verdi. İçimdeki kini sevgiye dönüştürdü. O andan itibaren yeryüzünde Hz. Hasan (radıyallahu anh)'dan benim için daha sevgili ve saygın bir kimse yoktu."

Her Kişi Kendi Karakterinde Olanların Çoğalmasını İster

وَإِخْوَانُهُمْ يَمُدُّونَهُمْ فِي الْغَيِّ

"Kardeşleri ise bunları sapıklığa çekip sürüklerler."

İnsan karakterinin pek az istisna ile değişmeyen yanlarından biri de, kendi meşrebinde olanların çoğalmasını istemesi ve bunun için bazı mücadeleler vermesidir. Zira her insan toplum arasında yalnızlıktan hoşlanmaz ve kendisiyle birçok ya da bazı hususlarda olsun uyum sağlayacak kişileri bulmaya, onlarla kaynaşıp dostluk kurmaya çalışır.

Gerçek bu olunca, her grup veya fertten kim erken davranır, sahayı doldurursa, daha çok başarılı olur. Haktan yana olanlar hareketsiz kalırlarsa, o takdirde sahayı bâtıldan yana olanlara bırakmakla kendilerini pasifize etmiş olurlar. Kendilerine düşeni yapmadıkları için ilâhi inayete erişemez ve o yüzden kendilerini bâtılın yumruğuna itmiş olurlar.

Kur'an bu inceliklere dokunarak mü'minleri şöyle uyarıyor:

"Allah'tan korkup kötülüklerden sakınanlara şeytandan bir vesvese (ve azıcık bir hayal sinyali) dokunduğunda, Allah'ı anarlar ve hemen (doğruyu ve gerçeği) görürler."

Şeytanın vesvese ve hayal sinyallerinin ardı-arkası kesilmeyeceğine göre, inanıp sakınanların her ân uyanık ve ölçülü hareket halinde bulunmaları gerekir. Böylece zıtların içimizde sürtüşüp tartışması hayatımıza hız ve hareket kazandırır. Mü'min pasiflikten kurtulup sosyal alanı devamlı doldurma gayreti içinde mücadelesini sürdürür.

Kur'ân, karşıt inanç ve düşüncede olanların faaliyetini hatırlatıyor; çoğunun, Allah (celle celaluhu)'dan korkup fenalıklardan sakınan mü'minleri de doğru yoldan ayırıp sapıklık bataklığına sürüklemeyi sanat edindiklerine dikkatleri çekiyor.

İslâm'a Yeni Girenlere Peygamber Sünneti Öğretiliyor

وَإِذَا لَمْ تَأْتِهِمْ بِآيَةٍ قَالُوا لَوْلَا اجْتَبَيْتَهَا

"Sen onlara (istedikleri) bir âyet getirmediğinde ise, sen bir tane derleyip meydana getirsen ya! derler."

Vahyin, peygamberliğin gerçek ölçü ve anlamını henüz kavrayama yanları, Kur'ân, kademeli ve sistemli biçimde eğitip yetiştiriyor. İslâm'a yeni girenler ve bir de münafıklar hemen her olay karşısında Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bir âyet getirebileceğini düşünüyor, kendilerince önemli saydıkları bir mesele hakkında âyet inmeyince, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e "Bir âyet derleyip meydana getirsen ya!" diyor ve böylece Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in zaman zaman kendisinin âyetleri derleyip söylediğini sanıyorlardı. Haliyle bu, çok sakat ve o nisbette tehlikeli bir anlayıştı ve her yönüyle tashihe muhtaç bulunuyordu. Onun için Cenâb-ı Hak, onlara yanlış düşünüp hatalı değerlendirme yaptıklarını hatırlatarak, şöyle buyurdu:

"De ki: Ben ancak Rabbimden bana vahyedilene uyarım. Bu (kitap) Rabbinizden kalp gözlerinizi açacak belgelerdir ve inanan bir millet için doğru yolun ve rahmetin kendisidir."

Bu kitap, Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in eseri değildir ve olamaz da. Çünkü insan eseri, kalp ve kafayı bu derece açacak, doğruyu gösterecek, ilim adına hatalı bilgi ve fikir vermeyecek, asırların geçmesine rağmen getirdiği her temel bilginin doğruluğu ilmi araştırma ve buluşlarla isbat edilecek güçte ve muhtevada olamaz. Kaldı ki bu temel bilgiler, ana fikirler 1400 yıl önce ortaya konmuştur ki, o çağda ilme temel teşkil eden esasları bilenler yoktu.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, sağlam imânın, şeytanın vesvese sinyalleri önünde aşılması zor bir engel teşkil ettiği anlatıldı. Sonra da Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e indirilen âyetlerin O'nun derlemesi olmadığı ifade edilerek şeytanın ve o tıynette olan kimselerin şüphe uyandıran sözlerine itibar edilmemesine işaretle, her âyetin mutlak surette Allah'tan indiği açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle, Kur'ân'ın ilâhi feyzine erişebilmek için, kalp ve kafaları açıp aydınlatan beyanlarını dikkatle, anlayışla ve saygıyla dinlemenin gereği üzerinde duruluyor. Sonra da bu feyiz ve rahmete erişebilme arzu ve şuuruyla sabah-akşam Cenab-ı Hakk'a huşu ile el açıp alçak sesle, edep ve saygı havası içinde duâ ederek yalvarmamız emrediliyor. Allah (celle celaluhu)'ya kul olmanın kimseyi küçültmeyeceği, fakat mutlaka şeref, izzet, vakar ve saygınlık kazandıracağı hatırlatılarak melekler misal veriliyor.

وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٢٠٤﴾ وَاذْكُرْ رَبَّكَ
فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ وَلَا
تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ ﴿٢٠٥﴾ إِنَّ الَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ
وَيُسَبِّحُونَهُ وَلَهُ يَسْجُدُونَ ﴿٢٠٦﴾

204- Kur'ân okunduğu zaman ona kulak verip dinleyin ve susun. Ola ki merhamete erdirilirsiniz.

205- Hem Rabbini sabah-akşam, içinden yalvarıp yakararak, ürperere rek yükseğin altında bir sesle an, gafillerden olma.

206- Şüphesiz ki, Rabbin katında olanlar (melekler) O'na kulluk edip tapmaktan asla (küçüklük duyup) büyüklük taslamazlar; O'nu hep tesbih ve tenzih ederler ve ancak O'na secde ederler.

İLGİLİ RİVAYETLER

İbn Mes'ud (radıyallahu anh) diyor ki: Önceleri biz namaz kılarken birbirimize selâm verirdik, yani namazda olmayan kişi, namaz kılmakta olana selâm verir, o da onun selâmını alıp karşılığını verirdi. Sonra

"Kur'ân okunduğu zaman ona kulak verip dinleyin ve susun." âyeti inince artık namazda selâm verip almadık.[1]

İLGİLİ HADİSLER

"İmam ancak kendisine uyulmak için öne geçirilmiştir. O halde o tekbir getirdiğinde siz de tekbir getirin; o okumaya başlayınca siz susun."[2]

"Bir yolculukta Ashab-ı Kiram duâ ederken seslerini yükselttiler. O sebeple Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz onları uyararak şöyle buyurdu:

"Ey insanlar! Kendinize gelin; çünkü siz ne sağıra, ne de gaibe sesleniyorsunuz. Sizin duâ ile seslendiğiniz zat, her şeyi mutlaka işitir ve size, bineğinizin boynundan daha yakındır."[3]

İNİŞ SEBEBİ

Zühri'nin tesbitine göre, ensardan bir genç, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz Kur'ân okumaya başlayınca, o da onunla beraber okumaya başladı. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.

Yine yapılan sahih rivayete göre, Ebu Hureyre (radıyallahu anh) şöyle anlatmıştır: "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz kıraati aşikâr oku-

1 Tefsir-i İbn Kesir: 2/280 - Müsned-i Ahmed - Nesâi

2 Buhari/Salat: 13, Ezan: 51, 74. 82, 128, Taksir-i salât: 17, Sehv: 9, Merdâ: 12 - Müslim/Salat: 77, 82, 86, 89 - Ebu Dâvud/Salat: 68 - Tirmizi/Salat: 150 - Nesâi/Eimme: 16, 38, 40, İftitah: 30, Tatbik: 22 - İbn Mâce/İkamet: 13, 144 - Dârimi/Salat: 44, 71 - Taberâni/Nida: 56, Cemaat: 16, 17 - Ahmed: 2/230, 314, 341, 378, 411, 420.3/110, 154.4/401, 450.6/51, 58, 68, 148, 194

3 Buhari/Meğazi: 38, Cihat: 131, Deâvat: 50, 68, Kader: 7, Tevhid: 9 - Müslim/Zikir: 44, 45 - Ebu

nan bir namazı kıldırdıktan sonra ashabına dönüp sordu:

- **Az önce benimle birlikte Kur'ân'ı okuyan oldu mu?**

Adamın biri:

- Evet, ben okudum, dedi.

Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz şöyle buyurdu: **"Namazda okuduğum zaman bana ortak olmayın, diyorum."** Bu uyarıdan sonra Ashab-ı Kiram namazda Kur'ân aşikâr okunduğunda susup Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'i dinlemeye başladılar.[1]

"Kim bir namaz kılar da onda Ümmü'l-Kur'ân'ı (Fatiha) okumazsa, o namaz noksandır, o namaz noksandır, tam değildir."[2]

"Kimin imamı varsa, imamın kıraati onun için de kıraattir."[3]

FIKHI YÖNÜ

İmam Şafii kavl-i kadiminde, İmam Mâlik ve İmam Ahmed b. Hanbel kendi müsnedlerinde bu hadislere dayanarak aşikâr okunan kıraatlerde cemaat bir şey okumaz, sadece dinler demişlerdir. Sonra İmam Şafii kavl-i dedidinde, cemaat imamla birlikte yalnız Fâtiha'yı okur, diyerek ilk görüş ve ictihadından dönmüştür. Çünkü Fâtihasız kılınan bir namazın noksan sayılacağı ve diğer bazı rivayetlerde o namazın sahih kabul edilmeyeceği hakkında sağlam ve sıhhatli beyânlar varit olmuştur.

Hanefiler ise, yukarıdaki 2 nolu hadisi daha sahih görüp onunla istidlal etmişlerdir. O bakımdan bu mezhepte, ne gizli, ne de aşikâr kıraatlerde cemaat bir şey okumaz.

Kur'ân Okunduğu Zaman Susup Dinlemek

وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ

"Kur'ân okunduğu zaman ona kulak verip dinleyin ve susun. Ola ki merhamete erdirilirsiniz."

Dâvud/Vitir: 26 - Tirmizi/Deâvat: 57 - Ahmed: 4/394, 402, 403, 407, 418, 419.

1 Tirmizi - Ahmed b. Hanbel: Ebu Said (radıyallahu anh)'den

2 Tirmizi: Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den

3 Müsned-i Ahmed : 3/339 - İbn Mâce/İkamet: 13.

Kur'ân okunduğu zaman susup onu dinlemek vacib midir? Âyetin zahiri delâletinden bu hüküm anlaşılmaktadır.

Ancak ilini adamlarının görüş ve yorumları farklıdır:

a) Ali b. Talha'nın İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre, farz namazlarda okunan Kur'ân'ı dinlemek vâcipdir. Zira İbn Abbas (radıyallahu anh)'a göre, ilgili âyetle buna işaret edilmektedir. İbn Cerir de aynı görüştedir. Süfyan es-Sevri'nin de ictihadı bu doğrultudadır. Mücahid'den buna yakın bir rivayet yapılmıştır. O halde bunlara göre, namaz dışında Kur'ân okunurken dinleyenlerden birinin veya birkaçının konuşmasında bir sakınca yoktur. Nitekim İbrahim en-Nehâi, Katade ve Şa'bi de aynı görüştedirler.

b) Tabiinden Said b. Cübeyr'e göre, bu, Ramazan ve Kurban bayramları namazlarında ve bir de cuma ve aşikâr okunan namazlarda cemaatin susup dinlemeleriyle ilgili bir emirdir. O bakımdan sözünü ettiğimiz namazlarda Kur'ân okunmaya başlayınca susup dinlemek vaciptir.

c) Namaz dışında okunan Kur'ân'ı dinlemenin kifayet yollu vacip olduğunu söyleyenler varsa da, ilim adamlarınca pek benimsenmemiştir. Bir miktar dinledikten sonra vacip yerine gelmiş olacağından ayrılmakta bir sakınca yoktur, diyenler de olmuştur. Bu görüş diğerine nisbetle biraz benimsenmiştir. Cumhura göre ise, âyet, namazda okunan kıraatle ilgilidir. Sahih olan da budur. Allah daha iyisini bilir.

A'raf suresine Kur'ân'ın bir hatırlatma, bir öğüt olduğu belirtilerek başlandı ve Allah (celle celaluhu)'nun her ân tesbih ve tenzihe lâyık olduğu bildirilerek secde âyetiyle noktalandı.

A'raf Suresi Biterken

Mekke'de inen bu surenin kapsadığı başlıca konuları şöyle özetliyebiliriz:

a) Tevhid inancına ağırlık verilmiştir.

b) Vahiy ve semavi kitaplar hakkında, bazan kısa, bazan da geniş ölçüde bilgiler serpiştirilerek mü'minler aydınlatılmıştır.

c) Peygamberler ve peygamberlik hakkında aydınlatıcı bilgiler verilmiş ve Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in risâletinin umumi bir özel-

lik taşıdığı, akla ve vicdana neşter vururcasına işlenmiştir.

d) Âhiret hakkında, öldükten sonra dirilme ve kâinat düzeninin bozulduktan sonra yeniden kurulmasıyla ilgili açıklamalar yapılarak insan aklı ve idrâki harekete geçirilmek istenmiştir.

e) Kur'ân hükümleri hakkında kısa, fakat özlü bilgiler verilerek haram ve helâl konusu işlenerek şüpheler giderilmiştir.

f) İlâhi sünnete, kâinat düzenine sık sık dikkatler çekilerek akla ve ilme temel bilgi teşkil edecek malzeme sunulmuştur.

g) Mü'minlere kendi yüce davalarını yayma metodu verilerek, tebliğ ve irşad yolları gösterilmiştir.

h) Şeytan ve o tıynetteki insanların tuzağına düşmemek için iyi bir hayat düzeni kurup sürdürmenin plân ve programı açıklanarak sosyal alanı inanmışların doldurması istenmiştir.

Hamd-u sena Allah (celle celaluhu)'ya; salât-u selâm hâtemü'l-enbiya Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'e ve O'nun gönül dostlarına, yakın arkadaşlarına olsun.

8. SURE

ENFAL SURESİ

Ayet Sayısı	Kelime Sayısı	Harf Sayısı
75	1075	5080

ENFAL SURESİ

Kur'ân'ın sekizinci suresidir. Daha çok savaş ve onunla ilgili konuları içerir; stratejik bilgiler verir. Savaşta zafer elde etmenin maddi ve manevi nedenleri üzerinde durulur. Karşı tarafın nasıl bir strateji uygulayacağı açıklanırken bu hususta mü'minlere yol gösterilir.

Bu arada Bedir Savaşı'na, mü'minlerin ve müşriklerin tutumlarına; Allah (celle celaluhu)'nun mü'minlere olan yardımına geniş yer ayrılır ve o savaşın hikmet ve amacı yansıtılır. Uzun yıllardan beri mü'minlerin hasretini çekip özlemini duyduğu Mekke'nin ve kutsal Kabe'nin yakında fethinin müyesser olacağına işaretlerde bulunulur.

Savaşa yeterince hazırlanmanın selâmet ve zaferin ilk basamağı olduğu hatırlatılır; sonra da mü'minlere böyle bir hazırlık için hep tetikte olmaları telkin edilir.

Mü'minlerin yapılan sözleşmelere sadık ve bağlı kalmaları övgü ile anlatılırken, müşriklerin bu hususta da döneklik ve hıyanet içinde bulunduklarına atıflar yapılır. Böylece mü'minlerin eninde sonunda muzaffer olacağı, düşmanlarının ise hezimete uğrayacağı dolaylı şekilde ifâde edilir.

Enfâl, nefel'in çoğuludur. Nefel ve nafile, sözlükte, birkaç mânâya gelir: Bahşiş, ganimet malı, bir şey üzerine fazlalık, doyumluk bu cümledendir. Asıl üzerine fazla olan şeye, meselâ oğlun oğluna nafile denir. Çünkü torun, oğul üzerine bir fazlalıktır. O bakımdan farz ve vacip üzerine fazladan kılınan namazlara nevâfil; mevcut mal üzerine bir fazlalık olarak ele geçirilen ganimet mallarına "enfâl" denilmiştir. Sureye isim olarak verilen "enfâl"dan maksat, savaşta elde edilen ganimettir.

Enfâl suresi, yedi âyeti dışında tamamı Medine'de, Bakara suresinden sonra inmiştir. Mekke'de inen yedi âyeti, 30. âyetten 37. âyete kadar olanıdır. Müfessirlerin bir kısmına göre, surenin tamamı Medine'de inmiştir. Sahih olanı da budur.

٨ سُورَةُ الْأَنْفَالِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنفَالِ ۖ قُلِ الْأَنفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ ۖ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ ۖ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١﴾

1- Sana (savaşta elde edilen) ganimetlerden soruyorlar. De ki: Ganimetler Allah'a ve Peygamberine aittir. Eğer cidden inanıyorsanız, Allah'tan korkup (tartışmayı bırakın) aranızı düzeltin; Allah'ın ve Peygamberinin (buyruklarına) uyun.

İNİŞ SEBEBİ

Tabiinden Said b. Cübeyr diyor ki: İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan Enfal suresinin iniş sebebini sorduğumda bana şu cevabı verdi: "O, Bedir Savaşı hakkında inmiştir."

İbn Abbas (radıyallahu anh)'ın yine bu konuyla ilgili şöyle dediği tesbit edilmiştir: "Bedir Savaşı'nda Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ashabına seslenerek:

"Kim şu ve şu fedakarlığı gösterirse kendisine şu ve şu (ödüller) vardır. Kim şu ve şu yerlere kadar ilerleyip gelirse, ona da şu ve şu (ödüller) vardır. Kim de düşmandan birini öldürürse, ona da şu ve şu (ödüller) verilecektir." buyurdu. Bunun üzerine gençler harekete geçti, yaşlılar sancak altında kaldı. Allah (celle celaluhu) onlara zaferi müyesser kılınca, genç yiğitler Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelerek kendilerine vadedilenin verilmesini dilediler. Yaşlılar da o (ödülleri) bize de vermeden alıp götürmeyin, kendinizi bu hususta bize tercih etmeyin; çünkü size destek olduk, deyince aralarında hafif bir tartışma başgösterdi. O sebeple Enfal suresinin baş kısmından birkaç ayet indi.[1]

Sa'd b. Ebi Vakkas (radıyallahu anh) diyor ki: "Elime geçen bir ganimet kılıcını alıp Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldim ve "Ey Allah'ın Rasulü! Doğrusu Allah müşrikler lehine göğsüme şifa verdi. Bu kılıcı bana bağışlayın" diye ricada

1 Lübabü't-tevil – İbn Kesir

bulundum. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bana:

"Ya Sa'd! Bu kılıç ne bana, ne de sanadır", buyurdu. Ben de, "Benim belama müptela olmayan birine verilmesini umarım" diye mırıldandım. Çok geçmeden Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)

Efendimiz bana gelerek,

"Ey Sa'd! Sen bu kılıcı benden istediğinde, o bana ait değildi. Şimdi ise, o benimdir, bana aittir, onu sana veriyorum", buyurdu ve o sebeple,

"Sana Enfal'den soruyorlar..." ayeti indi.[1]

İLGİLİ HADİS

"Benden önce hiç kimseye verilmeyen beş şey bana verildi:

1- Her peygamber sadece kendi kavmine gönderildi ben ise kızılına siyahına... her kavme (millete) gönderildim.

2- Ganimetler bana helal kılındı benden önce hiçbir (peygambere) helal kılınmadı.

3- Yeryüzünün her tarafı bana temiz ve mescid kılındı; kime nerede namaz vakti erişirse bulunduğu yerde (temiz ve mübah olmak şartıyla) namaz kılar (kılsın).

4- Bir aylık mesafede düşmanın korkumu hisseder şekilde yardım gördüm.

5- Şefaat bana verildi."[2]

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)**'e Bırakılan Beşte Bir**

Medine'de İslam devletinin temeli atılıp savaşacak bir kuvvet oluşturulunca, İslam'ın nurunu söndürmek isteyen müşrikler ve Gayri müslimlerle savaşmanın gereği hakkında ilahi emirler indi. Böylece Müslümanlar arasında hem sosyal adaleti, hem de muhtaçların yüzünü güldürmeyi sağlamak için savaşlarda elde edilen ganimetlerin beşte biri Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in emir ve irâdesine terkediliyordu. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onu daha çok muhtaçlara dağıtmak suretiyle toplum yapısında denge ve düzeni sağlıyordu. Resulüllah (sallallahu aleyhi ve sellem)'ın

1 Ebu Davud - Tirmizi

2 Buhari/ Teyemmüm: 1, Salat: 56, Gusül: 26 - Darimi/Siyer: 28

vefatından sonra halifenin sorumluluğu altında devlet hazinesine bırakılıyor ve dinin lüzumlu gördüğü yerlere harcanıyordu.

Ganimetin beşte dördü savaşa katılan mücahitlere, belirlenmiş bir kıstasa göre taksim edilir; evini, işini yüzüstü bırakıp kendini Allah ve Peygamber yoluna vakfeden mü'minlerin böylece geçimleri kısmen olsun karşılanır ve sıkıntılarının giderilmesi sağlanırdı.

فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ

"Eğer cidden inanıyorsanız, Allah'tan korkup (tartışmayı bırakın) aranızı düzeltin."

Savaşta mücahidlerin ortaya koyduğu kahramanlık, fedakârlık ve ferağat-ı nefs muhakkak ki hayli farklılık arz eder; her kişi fiziki kuvvetine, imân derecesine, cesaretine ve ölümü küçümseme duygusuna göre bir hizmet arz eder. Ancak biri diğerini tamamladığı ve hepsinin hizmetleri bir araya gelmekle zafere erişildiği gerçeğini unutmamak gerekir. O halde sulh günlerinde olduğu gibi, savaş günlerinde de benlik, senlik kavgasının yeri ve anlamı yoktur. Zafer ve başarı -Allah'ın izni ve yardımıyla- hepsinindir. Allah çok âdildir, O, kullarını en iyi görüp gözetendir. Ganimet taksiminde beyân buyurduğu ölçü ve kıstas, bütünüyle dinin kuvvet bulmasına, Allah sözünün en yüce olmasına yönelik bir hikmet taşımaktadır. Bazı fertlerin kişisel mantığı bu hikmeti kavrayamazsa, onun, cumhurun mantığıyla tamamen uyum halinde bulunduğunu hatırlatmakta fayda vardır.

O bakımdan ganimet taksimi, kumandanların arzu ve irâdesine bırakılmamış, bizzat Allah ve Rasulü tarafından belirlenerek sağlam ölçülere bağlanmıştır. Ne de olsa, insanın mala karşı zaafı vardır. Açgözlük onun hilkat mayasına katılmıştır. Kanalize edilmediği ve meşru sınırlar içine alınmadığı takdirde sürtüşme ve bölünmeye neden olabilir. İslâmiyet ise, sürtüşme ve bölünmeye sebebiyet verecek her şeyi yasaklamış ve gereken bütün önlemleri önceden alıp belli bir programa göre düzenlemiştir. Ganimet taksimi onlardan sadece biridir. Şüphesiz ki, bu hususdaki tedbir birtakım yersiz itirazları ve onların doğuracağı tartışma ve hizipleşmeyi önleyerek ordunun birlik ve beraberlik şuuruyla savaşmasına en güzel ortamı hazırlamıştır.

İşte "Allah'tan korkun, aranızı düzeltin" emirleri indirilen hükmün hedefine ulaşmasını âmir manevi bir müeyyide niteliğindedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyette takva ve imânın birer manevi müeyyide olarak gereğine dokunuldu.

Aşağıdaki âyetlerle imân cevherine erişen mü'minlerin beş önemli vasfı açıklanarak, o vasıflara sahip olanlar için büyük ecirler hazırlandığı haber veriliyor.

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ
زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ۚ ﴿٢﴾ الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا
رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ﴿٣﴾ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا ۚ لَّهُمْ دَرَجَاتٌ عِندَ رَبِّهِمْ
وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ۚ ﴿٤﴾

2- Gerçek mü'minler o kimselerdir ki, Allah anıldığı zaman kalpleri ürperir; karşılarında O'nun âyetleri okununca bu onların imânını artırır ve onlar Rablerine güvenip dayanırlar.

3- Hem onlar namazı dosdoğru kılarlar ve bizim rızık olarak kendilerine sunduğumuzdan (Allah için) harcarlar.

4- İşte bunlar, gerçekten mü'minler bunlardır. Rableri yanında onlar için dereceler, mağfiret ve güzel-şerefli rızık(lar) vardır.

İLGİLİ RİVAYET VE HADİSLER

Yapılan sahih tesbite göre, Ashab-ı Kiramdan Haris b. Mâlik el-Ansari (radıyallahu anh), Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e uğradığında, Efendimiz ona sordu:

- **Ya Haris! Nasıl sabahladın?** O da şu cevabı verdi :

- Hakikaten mü'min olarak sabahladım. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)

- **Ne dediğine dikkat et! Çünkü her şeyin bir hakikati vardır, senin imânının hakikati nedir?** diye sordu. O da şu cevabı verdi:

- Kendimi dünyadan çekip aldım, ona sırt çevirdim; gecemi daha çok

uykusuz geçirdim; gündüzümü susuzluk içinde geçirip (oruç tuttum).

Şu anda sanki Rabbimin Arş'ına ayan-beyan bakıyor gibiyim; Cennet ehline de bakıyor gibiyim, onlar birbirlerini ziyaret ediyorlar. Cehennemliklere de bakıyor gibiyim, aşağılanmış bir halde çığrışarak inliyorlar.

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

- **Ya Haris! İmânın hakikatini biliyorsun, ona gerekli ol**, buyurdu ve bu sözünü üç defa tekrarladı.[1]

"Şüphesiz ki (Cennet'te) yüce makamlarda bulunanları, kendilerinden derece bakımından aşağıda olanlar, sizin göğün ufkunda sabit duran yıldızı gördüğünüz gibi, görürler."

Bunun üzerine denildi ki: "Ey Allah'ın Peygamberi! Sizin bahsettiğiniz ancak peygamberlerin makam ve derecesidir ki başkaları oralara erişemez." Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) şu cevabı verdi:

"Hayır, canımı kudret elinde bulunduran zata andolsun ki, onlar Allah'a iman edip, peygamberleri tasdik edenlerdir."[2]

"Doğrusu Cennet ehli, yüksek derecelere erişenleri, sizin göğün ufkunda yerinde duran yıldızı gördüğünüz gibi görürler. Herhalde Ebu Bekir ile Ömer de onlardandır ve nimete erişenlerdir."[3]

"Şüphesiz Cennet'te yüz derece vardır; her iki derece arası yüz yıldır."[4]

Mü'minin Beş Vasfı

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ

"Gerçek mü'minler o kimselerdir ki, Allah anıldığı zaman kalpleri ürperir."

İman zevkini, akıl, irâde, idrâk ve vicdan yoluyla alıp benliğine yediren mü'minin beş ana vasfı vardır ki, diğer insanlarda bunların tamamı bir arada bulunmaz:

---

1 Taberâni: Haris b. Mâlik (radıyallahu anh)'den

2 Buhari-Müslim-Ahmed: 3/61

3 Müsned-i Ahmed: 3/50

4 Tirmizi/Cennet: 4, Menakıb: 1

1- Allah anıldığında kalbleri ürperir. Bu, aşk derecesine yükselen sevgidir ki, saygı ve tazimin üst kademesine tırmanan korkunun en açık belirtisidir. Mecnun'un yanında Leylâ anıldığında kalbi hoplar, rengi değişirdi. Mecazi aşk bu ölçüde insanı çekip alırsa, hakiki aşk neler yapmaz?

Artık böylesi Allah ile görür, O'nunla işitir, O'nunla tutar ve O'nunla yürür.

2- Allah'ın âyetleri okununca, onların imânını artırır. Öyle ki, her âyet bir tasdik ve bilgiye kapı açar; her belge, ilâhi kudret ve sünnetullahı yansıtır. Her tasdik ve yeni bilgi imâna güç ve kuvvet verir; her belge imânın zevk ve heyecanını artırır.

Hani Hz. İbrahim (aleyhisselam), "Rabbim! Ölüleri nasıl diriltirsin, bana göster?" demişti. Allah ona: "Yoksa inanmadın mı?" buyurmuştu. O da: "Hayır, inandım (ve inanıyorum), fakat kalbim iyice yatışsın diye (arzuluyorum)" demişti.[1]

İşte gerçek mü'minlerin durumu da öyle. İnen her âyet onların kalplerini yatıştırıyor; zevk ve aşklarını artırıyor; arttıkça da Allah (celle celaluhu)'ya daha çok yaklaşıyor; yaklaştıkça da O'nun inayetine daha fazla erişiyor ve o nispette dünya kirlerinden arınıyorlar.

Bu iki maddede gaybden şuhuda geçiş vardır. Tıpkı Allah (celle celaluhu)'nun bir ışık suretinde ağaçta, bir ses biçiminde bulutta Hz. Musa'ya tecellisi gibi...

Mü'min önce gaybi hakikate inanır; kalpte kök salınca da gaybi hakikat ona âyet ve belgelerle tecelli eder. Kur'ân-ı Kerim, bu âyet ve belgelerin tamamıdır.

3- Onlar Rablerine güvenip dayanırlar. Her şeyde Allah'ın varlığının, birliğinin ve kudretinin eşsiz eserlerini gören; her varlığın ilâhi sünnete bağlı kalarak varlığını sürdürdüğünü idrâk eden; kâinatın her zerresinde ilâhi ilmin, kudretin ve rahmetin nâfiz olduğunu anlayan mü'minin, hilkat kanununa ve bu kanunun yegâne sahibine uyup her hâlukârda O'na tevekkül etmesi kadar tabii ne olabilir? O bakımdan bu düzeye kendini getiremeyen kişinin Allah'a olan güveni zayıf, itikadı sarsıktır.

---

1 Bakara suresi: 260

4- Onlar namazlarını dosdoğru kılarlar. Şüphesiz ki, yukarıda belirtilen üç sıfatı kendinde toplayan bir mü'min için zevklerin en güzeli, Allah (celle celaluhu)'ya kulluğun en anlamlı yanı olan, namaz kılmaktır. Çünkü namaz benzeri olmayan bir ibâdettir. Allah (celle celaluhu) ile konuşma şerefine erişmeye vasıtadır. O bakımdan bütün peygamberler namaz ile emrolunmuşlardır. Aynı zamanda insanın Allah'a en yakın olduğu vakit, secdeye kapandığı anlardır. O da namazın her rekâtında iki defa yapılarak kul ile Rabbi arasındaki yakınlığa yeni bir anlam kazandırmaktadır. Nitekim Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, geceleri kalkıp yalnız başına namaz kılarken kıyamı uzattığı gibi, secdeleri de uzatırdı.

Şüphesiz ki, kulun namaz ile eriştiği bu yüksek mertebe, bütünüyle edep, terbiye, nezaket, saygı ve tazim mertebesidir. Beden bir bakıma ruhlaşır; ruh da aslına yönelip gıdasını alır.

İşte onun içindir ki, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz,

"Namaz gözümün aydınlığı kılınmıştır." Diğer bir rivayette ise,

"Gözümün aydınlığı namazdadır."[1] buyurmuş ve ayakları şişinceye kadar namazını uzatmıştır.

5- Rızık olarak kendilerine sunduğumuzdan (Allah için ve Allah yolunda) harcarlar. Gerçekten yukarıdaki dört vasfı ruhunda taşıyan mü'min, mal ve makamı, servet ve ihtişamı, şöhret ve bencilliği birer âdi araç olarak görür; bunların hepsini gayeler gayesi olan ilâhi rızaya uygun şekilde kullanır. Öylesi malın ve makamın bekçisi değil, mal ve makam onun hizmetçisidir. Bu düzeye gelip ruhunun kanatlarını açarak Hak'a doğru durmadan yükselen kimse her işinde Allah (celle celaluhu)'yu görürcesine hareket eder ve yaptığı iyilik ve işlediği hasenat dolayısıyla fânilerden hiçbir şey beklemez.

İşte bu vasıflarla kendini donatan mü'minler, gerçekten imân zevkini almış kişilerdir. Onlar için Allah yanında yüksek dereceler, mağfiret ve rıdvanlar hazırlanmıştır. Ardı arkası kesilmeyen sonsuz rızıklar da onlar içindir.

TASAVVUFİ YÖNÜ

إِذَا ذُكِرَ اللهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ

"Allah anıldığı zaman kalbleri ürperir."

---

1 Nesâi/Nisâ: 1. Müsned-i Ahmed: 3/128, 199, 285

"Hakikat ehline göre, korku iki kısımdır."

Konuyu ve meselenin gerçek yüzünü, hakiki anlam ve amacını, hikmet ve sırrını araştıranlara göre, Allah'tan korkmak iki türlü olur: Biri, O'nun adâleti gereği vereceği azaptan; diğeri, O'nun sonsuz kudretinden, azamet ve celâlinden korkmaktır. Birincisi, günah içinde yüzüp zaman zaman ilâhi emirlere uymayanlara hastır. İkincisi, Allah'ın varlığını, birliğini, kudret ve azametini, âdet ve değişmeyen kanunlarını eşyada müşahede edip plândaki yerini almaya çalışan ve bir hatâ yaparım diye endişelenenlerin duyduğu korkudur.

Onun içindir ki, Kur'ân'da bu iki zümreye seslenilirken bir yerde Allah'ın azabının şiddetinden söz edilir ve arkasından hemen Allah'ın azamet ve celâlinden bahsedilir ve bu iki sıfatın tecellisi en duyarlı bir anlatımla işlenir.

Beş sıfattan biri bulunmazsa, diğerleri tehlikeye girebilir. Tıpkı beş kapılı bir kale misali, kapılardan biri güvene alınmaz, muhafızsız bırakılırsa, diğer dört kapıyı ve kalenin kendisini tehlikeye düşürür. O bakımdan mü'minde toplanan beş sıfat birbirini tamamlar ve korur. Bütün peygamberler insanlar için lüzumlu olan o beş sıfatı anlatmaya, kalp ve kafalara işlemeye ve bulundukları her yerde kendi yaşayışlarıyla onların model ve misallerini vermeye çalışmışlardır. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in 23 yıllık risâlet devrinde bu beş sıfatın yeri çok büyük ve o nisbette önemlidir.

Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla seve seve savaşanlar da ancak bu sıfatları kendinde toplayıp birleştiren bahtiyarlardır.

Namaz, Allah İçin Harcamanın Kapısıdır

اَلَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ

"Onlar namazı dosdoğru kılarlar ve..."

Namaz dış görünüşüyle bedeni bir ibâdettir; gerçekte ise, kalbi ve kafayı mali ibâdete hazırlayan ilâhi bir iksirdir. Temelinde hakiki imân, çatısında gerçek tevekkül bulunan bir namaz, insana bütün iyilik ve hayırların kapısını açar; bencillik ve ihtiras damarlarını koparıp atar, merhamet ve cömertlik duygusunu geliştirir; insanı kötülüklerden çekip uzaklaştırır. Allah için Allah yolunda harcama, namazın en tabii ürünlerinden biri olarak içten dışa vurup filizlenir. O bakımdan Cenâb-ı Hak, namazdan sonra infaktan söz etmiştir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, savaşta elde edilen ganimetin taksimatının Allah ve Peygamberine ait bulunduğu açıklanarak, bu hususta herhangi bir tartışmanın yeri olmadığı hatırlatıldı. Sonra da gerçek mü'minlerin beş önemli sıfatı sıralanarak ortaya sağlam bir kıstas konuldu.

Aşağıdaki âyetlerle, ganimet hakkında tartışanlar bulunduğu gibi, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in aldığı emir üzerine Bedir Savaşı'na karar verip çıkmaya hazırlanırken mü'minlerden bir kısmının bunu hoş karşılamadığı ve haklı bir karar hakkında Peygamberle tartıştıkları konu ediliyor. Sonra da mü'minlerin ganimet ve savaş gibi iki olayla karşı karşıya bulundukları, Allah (celle celaluhu)'nun savaştan yana, mü'minlerin ganimetten yana oldukları belirtiliyor. Böylece Bedir Savaşı'nın hikmeti açıklanmış oluyor.

كَمَآ اَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْۢ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ وَاِنَّ فَرِيقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِيْنَ لَكٰرِهُوْنَ ۙ ﴿٥﴾ يُجَادِلُوْنَكَ فِى الْحَقِّ بَعْدَ مَا تَبَيَّنَ كَاَنَّمَا يُسَاقُوْنَ اِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنْظُرُوْنَ ﴿٦﴾ وَاِذْ يَعِدُكُمُ اللّٰهُ اِحْدَى الطَّآئِفَتَيْنِ اَنَّهَا لَكُمْ وَتَوَدُّوْنَ اَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ تَكُوْنُ لَكُمْ وَيُرِيْدُ اللّٰهُ اَنْ يُّحِقَّ الْحَقَّ بِكَلِمٰتِهٖ وَيَقْطَعَ دَابِرَ الْكٰفِرِيْنَ ۙ ﴿٧﴾ لِيُحِقَّ الْحَقَّ وَيُبْطِلَ الْبَاطِلَ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُوْنَ ۚ ﴿٨﴾

5- Nitekim Rabbın seni hak uğrunda (savaşmak üzere) evinden çıkarmıştı da mü'minlerden bir kısmı bundan hoşlanmamış, isteksizlik göstermişlerdi.

6- Hak besbelli olup ortaya çıktıktan sonra bile seninle tartışıyorlar; sanki baka baka ölüme sürükleniyormuş gibi oluyorlardı.

7- Hani Allah iki taifeden birini size va'ediyordu da siz ise güçsüz, silâhsız olanının size düşmesini arzu ediyordunuz. Allah da sözleriyle hakkın yerine gelmesini ve kâfirlerin kökünü kesmeyi diliyor.

8- Suçlular hoşlanmasa bile hakkı hak olarak ortaya koymayı, bâtılı boşa çıkarıp hükümsüz kılmayı (murat ediyordu).

TARİHİ YÖNÜ

İbn Abbas (radıyallahu anh), Urve b. Zübeyir (radıyallahu anh), Muhammed b. İshak ve müfessir Süddi'nin tesbitine göre, Mekke'nin ileri gelenlerinden Ebu Süfyan b. Harb, beraberinde Kureyş müşriklerinden kırk kadar kişi bulunduğu halde Şam'dan büyük bir ticaret kervanıyla yola çıkmışlardı. Aralarında Amr b. Âs ve Mahreme b. Nevfel gibi ünlüler de vardı. Bu kervan belli şahısların değil, Kureyş'ten birçok kimselere ait idi. O bakımdan başlıbaşına bir servet sayılırdı. İleride bir güç olarak bu büyük serveti İslâm'ın aleyhine kullanacakları kesindi. Kervan Bedir yakınlarına gelince, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz haber almış, gereken bilgiyi toplamıştı. Vakit kaybetmeden Ashab'ın ileri gelenlerini topladı; ileride ve belki çok yakın bir gelecekte İslâm aleyhine kullanılacak malın büyük bir yekun tuttuğunu, kervanı sevk ve idare edenlerin ise, az kişilerden oluştuğunu anlattı ve **"Haydi, hazırlanıp kervanı karşılayın. Umarım ki, Allah size bununla yarar sağlayacaktır."** buyurdu. Ashabdan kimi ağır, kimi hafif teçhizatla yola çıktılar. Hiç kimse büyük bir savaş olacağını tahmin etmemişti. Ebu Süfyan, baskına uğrayacaklarını vaktinde haber almış ve derhal Mekke'ye haber göndererek savaşa hazırlanmalarını emretmiş ve bir yandan da belli sınırı aşıp baskına uğramadan bütün imkânlarını kullanmıştı.

Mekke'ye gönderilen haberci, vadinin ortasında gömleğini yırtarak, başına, dizlerine vurarak Kureyş kabilesine şöyle seslenmişti: "Güzel kokular, nefis gıdalar, nadide kumaşlar yüklü develeriniz Muhammed ile arkadaşları tarafından yağma edilmek üzeredir! Yetişebileceğinizi pek ümit edemiyorum!"

Başta Ebu Cehl olmak üzere Kureyş ileri gelenleri derhal harekete geçtiler. Ebu Leheb dışında lider durumunda olanların hepsi silahlandılar. Kendilerine göre güçlü bir ordu ile kervanı kurtarmak ve gerektiğinde Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) ile kozlarını paylaşmak üzere Medine cihetine hareket ettiler ve geceyi gündüze katarak Bedir yöresine yaklaştılar. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz o sırada Zerfan veya Zekvân vadisinde bulunuyordu. İki tarafın casusları saati saatine durumu tespit edip gereken bilgiyi zamanında ulaştırıyorlardı. Kervan ise epeyce uzaklaşmış durumda idi. Tam bu sırada melek Cebrail indi ve iki taifeden birinin, yani ya kervanın, ya da Mekke'den gelen dokuz yüz küsur kişiye yakın bir ordunun Müslümanlara va'dedildiğini müjdeliyordu. Ne var ki,

Ashab-ı Kiram kervanı daha çok arzuluyordu. Durumu iyice değerlendiren Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, ashabıyla istişare etmeye karar verdi. Çünkü daha önce ensar ile yaptığı anlaşma ve biata göre, Medine'ye saldıran olursa, ensar savaşacaktı. Medine dışında meydana gelecek savaşlar için bir söz verme yoktu.

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bütün bu hususları dikkate alarak onlara sordu:

"Kervanı mı takip etmek istersiniz, yoksa gelen Mekkelilerle savaşmayı mı arzu edersiniz?" Bu soru üzerine Ebu Bekir (radıyallahu anh) ile Ömer (radıyallahu anh) ayağa kalkıp çok güzel sözler söylediler. Onlardan hemen sonra Mikdad b. Amr kalkıp, "Ey Allah'ın Rasulü! Allah'ın sana emrettiği şekilde hareket et; biz seninle beraberiz. İsrâiloğulları'nın Musa Peygamber'e, (Senle Rabbin gidin de düşmanla savaşın; biz burada oturacağız) dedikleri gibi demiyoruz, Biz, Sen Rabbinle beraber (düşman ile) savaşın, biz de mutlaka beraberinizde (emrinizde) savaşacağız, diyoruz. Seni hak peygamber olarak gönderene andolsun ki, bizi Habeş ülkesine götürsen geliriz ve senin yanında yer alıp birlikte savaşırız."

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bu sözlere çok memnun oldu ve hepsine hayır ile duâ ettikten sonra şöyle buyurdu: **"Ey insanlar! Görüşünüz nedir, onu söyleyin?"** Bununla ensarı kastediyordu. Çünkü onlar Akabe biatında şu sözü vermişlerdi: "Ey Allah'ın Peygamberi! Bizim yurdumuza gelinceye kadar sana yardımcı olamayacağız; ama yurdumuza gelip yerleştiğinizde artık senin yardımındayız; kendi ailemizden savdığımız her kötülüğü senden savacağız."

Cenâb-ı Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bu tarihi seslenişini anlamakta gecikmeyen ensarın ileri gelenlerinden Sa'd b. Muâz (radıyallahu anh) şöyle söze başladı: "Vallahi sanırım ki, sen bizi kastediyorsun, ey Allah'ın Rasulü!" Peygamber de (sallallahu aleyhi ve sellem) **"Evet, öyle."** diyerek cevap verdi. Bunun üzerine Sa'd b. Muâz (radıyallahu anh) dedi ki: "Biz sana inandık, seni tasdik ettik; getirdiğin şeyin hak olduğuna şehadette bulunduk ve bunun üzerine seni dinleyip itaat edeceğimize kesin söz verdik. Artık dilediğin cihete hareket edebilirsin. Allah'a yemin ederim ki, bize şu denizi gösterip dalacak olsan, biz de seninle birlikte dalarız. Bizden hiçbirimiz senden geriye kalmayız. Senin ve bizim düşmanlarımızla karşılaşmayı ya-

dırgamıyoruz. Savaşta sabredeceğiz; sadakatimizi göstereceğiz. Umarım ki, Allah bizim de, senin de gözlerimizi aydınlatacak iyi sonuçları irâde eder. Artık Allah'ın bereketiyle hareket edebilirsin!."

Bu çok samimi ve o nisbette duygulandırıcı, güven verici sözler karşısında Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz duygulandı ve:

"Haydi hep birlikte Allah'ın bereketiyle yürüyün ve size müjde veriyorum; çünkü Allah iki taifeden birini vermeyi bize va'detti. Vallahi şu anda düşmanlarımızdan öldürülecek olanların düşecekleri yerleri görüyorum." buyurdu.

Hz. Ömer (radıyallahu anh)'den yapılan sahih rivayete göre, şöyle demiştir: "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bir gün sonra Bedir'de öldürülecek olan müşriklerin düşecekleri yerleri bize göstererek, şurası falanın, şurası falanın, burası da falanın düşeceği yerdir, inşallah, buyurdu. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'i hak peygamber olarak gönderen kudrete yemin ederim ki, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in gösterdiği yerlere (müşriklerin cansız cesetlerinin bir bir) düştüğünü gördük, hiçbir hatâ olmadı. Savaştan sonra Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in müşriklerden öldürülenlere yaklaşıp şöyle seslendiğini işittim:

"Allah ve Rasulünün va'dettiğinin hak olduğunu gördünüz mü? Çünkü ben, Allah'ın bana va'dettiğini hak olarak gördüm."

Bunun üzerine sordum: "Ya Rasulallah! İçinde ruhları bulunmayan cesetlere mi sesleniyorsun?" dedim. Buyurdu ki:

"Benim söylediklerimi sizler onlardan daha iyi işitiyor değilsiniz. Ne var ki, onların cevap vermeye kudretleri yoktur."

Yine bu konuda Hz. Ömer (radıyallahu anh)'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, Bedir Savaşı'nda müşriklere bakınca, sayılarının bine yaklaştığını, kendi ashabının ise üç yüz küsur olduğunu gördü. Kıbleye yönelip ellerini kaldırarak şöyle niyazda bulundu:

"Allahım! Bana va'dettiğini yerine getir. Allahım! Bana va'dettiğini lütfet. Allahım! (Yanımda bulunan) şu Müslüman insanları yok edecek olursan, yeryüzünde sana ibâdet edilmez olur." Böylece Rasulullah o kadar duâ ve niyazda bulunup ellerini yükseltti ki, sırtındaki hırkası yere

düştü. Ebu Bekir (radıyallahu anh) koşup hırkayı alarak Efendimiz'in omuzlarına attı. Sonra da arkasında durup, "Ey Allah'ın Peygamberi! Bizden yana Rabbine yönelip duâ etmen yeter; Rabbin elbette sana olan va'dini yerine getirecektir", diyerek yardımcı olmaya çalıştı.[1] Bunun üzerine 9. âyetin indiği rivayet edilir:

"Hani Rabbinizden yalvarıp yardım bekliyordunuz; o da ben sizi art arda bin melekle destekleyip yardım edeceğim, diye bildirmişti."

Mü'minler O Gün Çetin Bir Sınavdan Geçirilmişti

يُجَادِلُونَكَ فِي الْحَقِّ بَعْدَ مَا تَبَيَّنَ كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ إِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنظُرُونَ

"Hak besbelli olup ortaya çıktıktan sonra bile seninle tartışıyorlar; sanki baka baka ölüme sürükleniyormuş gibi oluyorlardı."

Şam'dan gelen ve İslâm aleyhine kullanılacak olan ticaret kervanını ele geçirmek için evlerinden çıkan ve düşünce bakımından yeterince savaş hazırlığı içinde bulunmayan Ashab-ı Kiram, birden çetin bir savaş durumuyla karşılaştılar. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz işin nezaketini ve mü'minlerin büyük bir sınavdan geçirildiklerini çok iyi biliyordu. Allah yolunda düşman ile savaşmak istemeyenler olursa, bu onlar için sınavı kaybetmek demekti. Zaten dosdoğru inanmayanlarla hak uğrunda savaşa girmek hatalı olurdu. O nedenle Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz aldığı işaret üzerine ashabını, kervanı takip edip ele geçirmekle, Mekke'den gelen orduyla savaşı başlatmak arasında serbest bıraktı. Ashabın, birkaç kişi dışında hemen hepsi aldıkları köklü imân, yüksek terbiye gereği toparlanarak Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e her hâlükârda uyacaklarını bildirdiler. Allah'ı, Rasulünü ve Âhiret saadetini, birkaç günlük dünya hayatına tercih ettiler. Allah da onları bin melekle destekledi, morallerini yükseltip imânlarını artırdı. Müşrikleri ise hezimete uğratıp hakkı ihkak, bâtılı iptâl sünneti yerini buldu.

Mü'minler Kendilerine Düşeni Yerine Getirdiklerinde Allah'ın Yardımı Tecelli Eder

İman ve ona bağlı azim, beşer gücünün yettiği çizgiye ulaşmadıkça Allah (celle celaluhu)'nun yardımı tecelli etmez. Bu, ezelde belirlenen bir hü-

1 Sahih-i Müslim/Cihad: 51 - Tirmizi/Tefsir: 308 - Ahmed: 1/30, 32

kümdür ki, şaşmadan hedefine doğru ilerler. Bedir Savaşı'nda, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, Allah (celle celaluhu)'nun bu ezeli hükmünü bildiği için, bütün imkânlarını harekete geçirmiş, gereken bütün tedbirlere başvurmuş ve öylece beşer imkânın erişebileceği çizgiye gelip dayanmıştı. Artık yapılacak başka bir şey yoktu. Allah'a güvenip dayanmak ve Allah düşmanlarıyla savaşmak, programın son halkasını oluşturuyordu.

O bakımdan ilâhi inayet ve nusret mü'minlerden yana tecelli etmeye başladı, müşriklerin moralini bozan, mü'minlerin imân ve cesaretini artıran melekler insan suretine temessül ederek müstesna görüntüler sergilediler.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, İslâm'ın artık Allah düşmanlarıyla savaşacak bir düzeye geldiği, bundan böyle mü'minlerin çok çetin sınavlardan geçirileceği, Bedir Savaşı'nın onun sadece bir halkasını teşkil ettiği belirtildi. Allah yolunda her türlü maddi ve manevi imkânlarını ortaya koyan mü'minlere Allah'ın yardımının tecelli edeceğine işarette bulunuldu.

Aşağıdaki âyetler, meleklerin yardıma gönderildiği, ancak bunun kâfirlerin cesaretini kırmaya, mü'minlerin morallerini yükseltmeğe yönelik bulunduğu, meleklerin silâh kullanmayacakları, adam öldürmeyecekleri kapalı bir anlatımla hatırlatılıyor. Böylece Allah'a güvenip dayananların üstün geleceği müjdeleniyor.

إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِأَلْفٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ ﴿٩﴾ وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ وَلِتَطْمَئِنَّ بِهِ قُلُوبُكُمْ ۚ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾ إِذْ يُغَشِّيكُمُ النُّعَاسَ أَمَنَةً مِنْهُ وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لِيُطَهِّرَكُمْ بِهِ وَيُذْهِبَ عَنْكُمْ رِجْزَ الشَّيْطَانِ وَلِيَرْبِطَ عَلَىٰ قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْأَقْدَامَ ﴿١١﴾ إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلَائِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذِينَ آمَنُوا ۚ سَأُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ فَاضْرِبُوا فَوْقَ الْأَعْنَاقِ وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ ﴿١٢﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۚ وَمَنْ يُشَاقِقِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ

اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٣﴾ ذَٰلِكُمْ فَذُوقُوهُ وَأَنَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابَ النَّارِ ﴿١٤﴾

9- Hani Rabbinizden yalvarıp yardım bekliyordunuz; O da, ben sizi art arda bin melekle destekleyip yardım edeceğim, diye bildirmişti.

10- Allah bu yardımı sırf müjde olması ve onunla kalplerinizin iyice yatışması için yapmıştı. Yardım ancak Allah'tandır. Çünkü Allah gerçekten çok güçlüdür, çok üstündür; yegâne hikmet sahibidir.

11- Hani kendi katından bir güven olsun diye sizi hafif bir uykuya daldırmıştı ve sizi temizlemek, sizden şeytanın murdarlığını gidermek; kalblerinizi iyice (Hakk'a) bağlayıp sağlamlaştırmak ve ayaklarınızı kaydırmayıp sağlam tutmak için gökten üzerinize su indirmişti.

12- Hani Rabbin meleklere: Muhakkak ben sizinle beraberim; imân edenlerin (moral vererek) sebatlarını sağlayın, diye vahyetmişti. İnkâr edip duranların kalplerine korku ve dehşet salacağım. Artık (ey mü'minler,) vurun onların boyunlarına, vurun onların her bir parmağına!

13- Bu da onların Allah'a ve Peygamberine karşı gelmelerindendir. Kim Allah'a ve Peygamberine karşı gelirse, şüphesiz ki Allah'ın cezası çok şiddetlidir.

14- İşte bunu (bugünkü azabımızı) tadın. Doğrusu kâfirlere bir de (Cehennem) ateşi azabı vardır.

İLGİLİ HADİSLER

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, dua ve niyazda bulunduktan sonra bir ara kendinden geçer gibi oldu, uyanınca şöyle buyurdu:

"Ya Ebâ Bekir! Allah'ın yardımı sana geldi. İşte Cebrail, atının dizginini tutarak ardından çekip getiriyor."[1]

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan sahih rivayete göre. Bedir Savaşı'nda Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bir ara şöyle buyurdu:

"İşte Cibril, atının başını tutup çekiyor, üzerinde de savaş aletleri bulunuyor!"[2]

---

1 Lübabu't-te'vil - Ahmed: 1/30, 32

2 Sahih-i Buhari/Meğazi: 11

Meleklerin Yardımcı Olarak Gönderilmesi

إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِأَلْفٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ

"Hani Rabbinizden yalvarıp yardım bekliyordunuz; O da, ben sizi art arda bin melekle destekleyip yardım edeceğim, diye bildirmişti."

İslâm henüz şehir devleti kurma arifesinde bulunuyordu. Ne hazır bir askeri, ne vücut bulmuş bir maliyesi, ne de savaşacak malzemesi vardı. Mekkeliler ise, gelecek günleri hesaba katarak İslâm aleyhine büyük çapta ekonomik güç de hazırlamak amacıyla, bir bakıma anonim şirket ölçüsünde ortaklaşa büyük bir ticari kervan oluşturmuşlardı. Savaş taktiğini ve Kureyş kabilesinin amacını çok iyi bilen Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), sözünü ettiğimiz ekonomik gücü kırıp Mekkeliler'i maddi destekten yoksun bırakmayı plânladı ve ona göre bütün tedbirleri alarak kervanın önünü kesmeyi kararlaştırdı. Ne var ki, evdeki hesap çarşıdakine uymadı. Durumu zamanında haber alan Ebu Süfyan, hem Medine sınırlarından süratle uzaklaşmaya çalıştı, hem de muhtemel bir saldırıyı durdurmak veya cevap vermek için çok acele kaydıyla Mekke'den yardım istedi. Çok geçmeden yaklaşık bin kişilik iyi teçhiz edilmiş bir kuvvet Bedir yöresine yaklaşmış oldu. Savaş artık kaçınılmazdı. Müslümanlar 313 veya 310 kişiydi. Ne yeterince silâh, ne de gıda maddesi bulunuyordu. Alınacak başka bir önlem de söz konusu değildi. Çünkü Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, mevcut imkânları ne varsa hepsini harekete geçirmiş ve kendileriyle Allah arasındaki imkân ve irâde çizgisine gelip dayanmışlardı. O bakımdan Allah'tan yardım ve inayet, nusret ve zafer beklemek gerekiyordu; zira o çizgiye gelinmeden ilâhi nusretin tecellisi pek beklenemezdi. Allah Rasulü (sallallahu aleyhi ve sellem) nemli gözlerini, duâ kıblesi olan göğe çevirerek ellerini kaldırdı ve Allah'tan yardım diledi. Böylece, Cenab-ı Hak, her türlü imkân ve irâdesini kullanan mü'minleri manevi bir orduyla destekledi. Cebrail ve Mikâil'in eşliğinde 1000 melek indi. Onlar mü'minlerin azmini, cesaretini, imân ve irfanını artırıp moral vermek; kâfirlerin içine korku salıp morallerini bozmakla görevlendirilmişlerdi. Sahih tesbitlere göre, beyaz atlar üzerinde, beyaz üstlük ve sarıklar giyinerek tatlı, fakat heybetli bir görünüm vererek inmişlerdir.

Melekler Adam Öldürmezler

وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ وَلِتَطْمَئِنَّ بِهِ قُلُوبُكُمْ

"Allah bu yardımı sırf müjde olması ve onunla kalplerinizin iyice yatışması için yapmıştı."

İnen melekler belirtildiği gibi, belli bir görevle gönderilmişlerdi. Düşman askerini öldürüp yok etmek için değil, cesaretlerini kırıp moralleri bozmak göreviyle hareket etmişlerdir. Zira, savaşlarda düşman askerini meleklerle öldürme hususunda Allah'ın câri bir sünneti yoktur. Nitekim hem Âl-i İmran'da, hem de Enfâl surelerinde bu inceliğe işaret edilmekte ve gereken bilgi verilmektedir. Öyle bir kanun veya sünnetullah olsaydı, birçok sakıncalar ortaya çıkardı.

Onları birkaç madde halinde özetleyecek olursak, daha iyi anlatma ve anlaşılma imkânı sağlamış oluruz:

a) En büyük, aynı zamanda çok güçlü bir orduyu imha etmek için 1000 tane meleğe ihtiyaç yoktur; bir melek -Allah'ın izniyle- bu işi bir anda yerine getirme kudretine sahiptir. Nitekim Lut kavmini iki meleğin yok ettiğini yine Kur'ân bize haber vermektedir.

b) Din düşmanlarıyla Allah (celle celaluhu) savaşsaydı, yani Allah'ın böyle bir cari kanunu olsaydı, insan irâdesinin ve çalışmasının değeri kalmaz ve Allah'a dosdoğru imân edenler atâlete, hareketsizliğe itilmiş olurlardı. Bu da insanın hilkat kanunundaki plân ve programına ters düşerdi.

c) Allah'ın meleklerden oluşan ordusuyla çarpışmayı, savaşıp vuruşmayı aklı başında hiçbir düşman göze alamaz; zulüm ve azgınlığı devam ettirmenin aptallık olduğunu anlar da ister istemez bu büyük mucize karşısında baş eğip imân ederdi. Böylece ne savaşan, ne savaşılan; ne de inkâr eden kalırdı. Sonuç olarak atâlet, uyuşukluk, hareketsizlik bütün insanları sarar, yeryüzünde medeniyet olmazdı. Oysa insan tam bir mücadeleci, durmadan harekette bulunucu, üstünlük sağlama aşkıyla çalışıp dünyayı bayındır hale getirici olarak yaratılmıştır.

d) Peygamber ve kitap göndermeye gerek kalmaz, bütün meseleler melekler vasıtasıyla çözülürdü. O takdirde de insan araştırma, ilim yapma, okuma ve okutma duygu ve düşüncesine sahip olmaz, bir bakıma sırf ibâdetle meşgul olmak için yaratıldığı sonucu ortaya çıkardı. Halbuki sırf ibâdet etmek ve ilâhi emirleri kusursuz yerine getirmek için melekler yaratılmıştır. Çünkü onlarda hem hayvani ruh ve nefis yoktur, hem de hayatı sürdürme kaygısı mevcut değildir.

Kur'ân'da bütün bu incelikler iki cümleyle özetlenip meleklerin indirilmesindeki amaç, açık şekilde belirtilmektedir: "Allah bu yardımı sırf müjde olması ve onunla kalblerinizin iyice yatışması için yapmıştır."

Yardım Ancak Allah'tandır

وَمَا النَّصْرُ اِلَّا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ

"Yardım ancak Allah'tandır."

Âyetin sonunda bu sözün yer alması çok anlamlıdır. İmân ve anlayışları zayıf olanların ileride kuvvet ve kudreti bütünüyle meleklere izafe edip onları ilâhlaştırmalarını önlemek; kuvvet ve kudretin, yardım ve inayetin ilâhi irâde ile tecelli ettiğini, meleklerin sadece buna vasıta edildiklerini bildirmek için, "Yardım ancak Allah'tandır" buyurulmuştur.

Âl-i İmrân suresinin 125 ,124. âyetleriyle de Allah'ın bu yoldaki yardımı, meded-u inayeti söz konusu edilmiştir. Ayrıca aynı surede meleklerin nişanlı, yani üzerlerinde belli alâmet (üniforma) taşıdıkları belirtilmektedir. Bu, Müslüman askerlerin savaşlarda düşmana korku ve dehşet vermelerine, birbirlerini daha iyi tanımalarına yardımcı olmaya ve disiplinli bir ordu meydana getirmelerini gerçekleştirmeye yönelik bir tedbir ve taktiktir.

Hafif Bir Uyku

اِذْ يُغَشِّيكُمُ النُّعَاسَ اَمَنَةً مِنْهُ

"Hani kendi katından bir güven olsun diye sizi hafif bir uykuya daldırmıştı."

Bedir Savaşı'nda düşmanın çokluğunu, savaş yerinin Müslümanlar aleyhine olduğunu gören İslâm mücahidlerinin sinirleri iyice gerilmiş, az da olsa korku ve endişeye kapılmışlardı. Günkü Medine'den çıkışları savaşmak için değil, İslâm aleyhine kullanılacak bir kervanı ele geçirmekti. O bakımdan savaş çoğu için beklenmedik bir olaydı. İşte böyle bir ortam gelişirken Cenâb-ı Hak kendi katından bir güven olsun diye mü'minlere hafif bir uyku vermek suretiyle sinirlerini yatıştırmayı, korku ve endişelerini gidermeyi murat etmiştir.

Bilindiği gibi, uyku sırasında kaslar gevşer, sinir sistemi yatışır, tansiyon düşer, kalbin atışı yavaşlar. Böylece uyuyan kimse hem dinlenir, hem toparlanır, hem de yeni bir enerji kazanır. Kur'ân bu hususları "güven" ta-

biriyle özetlemiştir.

Nitekim Beyhaki Delâil adlı eserinde Hz. Ali (radıyallahu anh)'nin böyle dediğini rivayet etmiştir:

"Bedir günü aramızda tek süvari Mikdad idi. O gün Peygamber hâriç hepimiz hafif bir uyku geçirdik. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz ise, bir ağacın altında namaz kılıyordu."

Gökten Su İndirilmesi

وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لِيُطَهِّرَكُمْ بِهِ ...

"Ve sizi temizlemek, sizden şeytanın murdarlığını gidermek; kalblerinizi iyice (Hakk'a) bağlayıp sağlamlaştırmak ve ayaklarınızı kaydırmayıp sağlam tutmak için gökten üzerinize su indirmiştir."

Allah, sünneti gereği, düşman kuvvetlerine oranla az ve silahsız sayılan İslâm mücahitlerinin bir diğer sıkıntısını gidermek için yağmur yağdırmıştır. İbn Münzir'in İbn Cerir tarikiyla İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre Bedir gününde müşrikler erken davranıp kuyuyu ele geçirmişlerdi. O nedenle Müslümanlar arasında susuzluk başlamış, ne içecek, ne de abdest alacak su kalmıştı. Bulundukları yer de iyice kumsal bir araziydi. Geçe hoş bir yağmur yağdı, herkes kaplarını iyice doldurdu, susuzluğunu giderdi, kumlar iyice basıldı ve büyük bir moral içinde sabahladılar. Böylece savaşmak hususunda artık pek endişeleri kalmamıştı. İşte Allah (celle celaluhu)'nun onlara olan bu tür yardımı ve geniş inayeti ardarda tecelli etmiştir.

Kur'ân'da, yağan yağmurun o günkü yararları şöyle sıralanarak bizlere ana fikirler veriliyor:

1- Maddi ve mânevi temizliğin sağlanması,

2- Şeytanın durmadan moral bozar anlamda verdiği sinyallerin kalblerde bıraktığı tesirin giderilmesi,

3- Allah'ın yardımlarının peşpeşe indiğine şahit olup kalblerinin kuvvet kazanması,

4- Arazinin rahat hareket edilir duruma getirilmesi, kumlara batıp istenilen çevik harekette bulunamamanın önlenmesi gibi, en olumlu so-

nuçları doğurmuştur.

5- Ayrıca sıcak ve susuzluğun çevrenin süratle kirlenmesine yol açması, o yüzden hastalık saçan mikropların üremesine en uygun vasatın doğması önlenmiştir.

Allah'a ve Rasulüne Karşı Gelenler

وَمَنْ يُشَاقِقِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ

"Kim Allah'a ve Peygamberine karşı gelirse, şüphesiz ki Allah'ın cezası çok şiddetlidir."

Allah'a karşı gelmek, derin bir gafletin, karanlık bir cehaletin, katı bir inançsızlığın ürünüdür. Hem O'nun mülkünde yaşamak, hem O'nun nimetini yiyip beslenmek, hem O'nun verdiği güç ve kudretle ayakta durmak, hem de kalkıp O'na başkaldırmak, ne ile yorumlanabilir?

Oysa insana, yaratanını bilip anlama yeteneği verilmiş ve üstelik peygamber ve kitap da gönderilmiştir. Bütün bu doğruya eriştirici, Hakk'ın sesini duyurucu, gerçeği telkin edici vasıtaları bir tarafa itip hayat yularını nefis ve İblis'in eline vermek haksızlığın en kötüsü, nankörlüğün en berbatı değil midir?

Cenâb-ı Hak ise, haksız ve nankör insanlara iki ayrı azap hazırlamıştır: Birincisi, dünyada, ikincisi âhirette gerçekleşir. Dünyada, Allah'a dosdoğru inanıp kendi aralarında birlik ve dirlik kurduktan sonra imkân ve irâde çizgisine gelmeyi başaran mü'minlerin, o nankör zâlimlere karşı sağlayacağı kahredici zaferdir. Âhiretteki azap ise, daha beterdir.

Azgın kâfirleri kahredecek bir imân ordusu yoksa veya yetersizse, Cenâb-ı Hak denge kanununu harekete geçirerek kâfiri kâfirle karşılaştırmak suretiyle haksızlık ve nankörlüğü cezalandırır. Çünkü Allah (celle celaluhu), hükmünde yegâne galip ve üstündür; her şeyi yerli yerince düzenleyip denge kuran yegâne Hakim'dir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, her türlü imkânını seferber edip düşmana karşı sadık bir niyetle çıkan mü'minlere Allah'ın geniş yardımından söz edilerek Allah'ın ne zaman, kime yardımda bulunacağı hakkında en sağlam bilgiler verildi.

Aşağıdaki âyetlerle, belirtilen ilâhi kıstası unutarak düşmana sırt çevirmek suretiyle kaçan mü'minlere Allah'ın gazabının ineceği haber veriliyor.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحْفًا فَلَا تُوَلُّوهُمُ الْأَدْبَارَ ﴿١٥﴾ وَمَنْ
يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَىٰ فِئَةٍ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِنَ
اللَّهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٦﴾ فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتَ
إِذْ رَمَيْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءً حَسَنًا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ
﴿١٧﴾ ذَٰلِكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ مُوهِنُ كَيْدِ الْكَافِرِينَ ﴿١٨﴾ إِنْ تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ جَاءَكُمُ الْفَتْحُ
وَإِنْ تَنْتَهُوا فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَإِنْ تَعُودُوا نَعُدْ وَلَنْ تُغْنِيَ عَنْكُمْ فِئَتُكُمْ شَيْئًا وَلَوْ
كَثُرَتْ وَأَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٩﴾

15- Ey imân edenler! Toplu halde (savaş için çıkıldığında) yavaş yavaş ilerlerken, kâfirlerle karşılaştığınız zaman onlara arka çevirmeyin.

16- Kim o gün -savaşmak için bir tarafa çekilmek veya diğer bir fırkaya ulaşıp mevzilenmek dışında- onlara arkasını döndürürse, şüphesiz ki Allah'ın gazabına uğrar ve onun yurdu Cehennem'dir; orası ne kötü uğraktır.

17- Onları (hakikatte) siz öldürmediniz, ama Allah onları öldürdü. Onlara attığın vakit sen atmadın, ama Allah attı. Bu da Allah'ın güzel bir denemeyle mü'minleri denemesi içindi. Şüphesiz ki Allah her şeyi işiten ve bilendir.

18- İşte bu böyledir; Allah kâfirlerin hile ve dolanını (iyice) gevşetip işe yaramaz hale getirir.

19- (Ey Mekkeliler!) Siz zafer istiyordunuz, işte size zafer gelmiştir (mü'minler elde ettikleri zaferle sizi kahretmişlerdir). Vazgeçerseniz bu sizin için hayırlıdır. Dönerseniz biz de döneriz. Topluluğunuz ne kadar çok olsa da sizi hiçbir şey ile doygun (müstağni) kılamaz (sizi hezimete uğramaktan kurtaramaz). Çünkü Allah gerçekten inananlarla beraberdir.

İLGİLİ HADİSLER

"Helak edici yedi şeyden sakınınız:

1- Allah'a ortak koşmak,

2- Sihir (ve büyü) yapmak,

3- Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı kimseyi haksız yere öldürmek,

4- Faiz yemek,

5- (Haksız yere) yetim malı yemek,

6- Düşmanla karşılaşıldığında sırt çevirip (savaştan) kaçmak,

7- Namuslu, iffetli, zinadan beri evli kadına zina isnat etmek."[1]

"Üç şey var ki, onlarla beraber hiçbir amel yarar sağlamaz:

1- Allah'a ortak koşmak,

2- Ana-babaya karşı gelmek,

3- Savaşta düşmanla karşılaşıldığında arka çevirip kaçmak."[2]

"Bedir günü Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz kendine ait gölgelikte gereken duâ ve niyazda bulunduktan sonra yerden bir avuç kum alıp müşriklere doğru serpti ve "Şâhati'l-vücuh" (yüzler çirkinleşti) yani müşriklerin yüzleri çirkinleşip hezimete uğrasın, buyurdu." Rivayete göre, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in attığı kumlar müşriklerden istisnasız hepsinin gözüne kaçtı.[3]

Süddi'nin tesbitine göre. Bedir günü Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, Ali b. Ebi Tâlib'e, **"Bana bir avuç toprak ver"** diye buyurdu. Hz. Ali (radıyallahu anh) da yerden bir avuç toprak alıp takdim edince. Efendimiz onu müşriklere doğru atıp saçmıştı.

Savaştan bir gün önce ise, Ebu Cehil şöyle bedduada bulunmuştur: "Allahım! Muhammed akrabalık bağlarımızı kesti, bilmediğimiz şeyi bize

---

1 Buhari/Vasaya: 23 - Müslim/İman: 144 - Taberâni/Hudud: 44, Muharibin: 30 - Ebu Dâvud/Vasaya: 10

2 Taberâni: Sevbân (radıyallahu anh)'den merfuân rivayet etmiştir.

3 İbn Kesir: 2/295

getirdi. Yarın onu dert ve mihnetle karşılaştır."[1]

Savaşta Düşmana Arka Döndürmek

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحْفًا فَلَا تُوَلُّوهُمُ الْأَدْبَارَ

"Ey imân edenler! Toplu halde yavaş yavaş ilerlerken, kâfirlerle karşılaştığınız zaman onlara arka döndürmeyin."

Âyetin zahirinden, yani dış anlatım şeklinden, iki ordu savaş için karşılaştıkları zaman, mü'minlerin sırt çevirip kaçmasının haram ve büyük günah olduğu anlaşılıyor. Ancak savaşa devam için başka bir cenaha çekilmek veya diğer bir bölüğe ulaşıp yer almak için arka döndürenler bu genellemenin dışındadırlar.

Âyette kuvvetler arasındaki dengeden söz edilmemiş, bunun açıklanması hadislere ve olayların sergilediği örneklere bırakılmıştır. Zaten meselelerin ve konuların çoğunu icmali biçimde, yani öz ve özet olarak vermek Kur'ân'da uygulanan ilâhi metotlardan biridir. Bunun sebebi ise, çok açık ve belirgindir: Her konu ve mesele detaylı şekilde açıklanıp kesin sonuçlar verilseydi, ictihada, ilmi araştırmalara, aklı kullanmaya pek gerek kalmazdı. Bu da hareketsizliği doğurur, ilim adamı yetişmesini zayıflatırdı. Diğer yandan Kur'ân'ın bir cilt değil, beş, altı, hattâ on, on beş cilt olması gerekirdi. Her iki durumda da birtakım sakıncalar ortaya çıkardı.

İlim adamlarının sözünü etiğimiz âyetin yorumundaki görüşleri farklıdır:

a) Hz. Ömer, Abdullah b. Ömer, İbn Abbas, Ebu Hureyre, Ebu Said el-Hudri, Ebu Nadre, İkrime, Nâfi, el-Hasan, Katade ve Dahhak'a göre, âyetteki tahrim, Bedir gününe mahsustur. Zira o gün mü'minlerden geri çekilip kaçan kimsenin Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'den başka gideceği yer, sığınacağı mekânı yoktu; o bakımdan düşmana arka çevirip kaçan ancak düşman saflarında yer alabilirdi.

İmam Ebu Hanife de aynı görüştedir.

Savaşlarda ölüm tehlikesi karşısında kalan Ashab-ı Kiramdan bir kısmı arkasını döndürmek zorunda kalmışlardı. Allah (celle celaluhu) onların bu davranışını bağışladı.

---

1 Müsned-i Ahmed: Abdullah b. Sa'lebe'den

b) Cumhura göre, âyet muhkemdir, umumidir, hükmü kıyamete kadar bakidir. Çünkü Bedir Savaşı'ndan sonra inmiştir. O bakımdan sadece Bedir Savaşı'yla ilgili değildir.

c) Diğer bazı ilim adamlarına göre, bu âyetin hükmü aynı surenin 66. âyetiyle kaldırılmıştır. Bu yorum ve görüş pek itibar görmemiştir.

d) Müslümanlar sayı ve teçhizat bakımından yetersiz kalır da kendilerinde bir zayıflık hissederlerse, o takdirde ikiye karşı bir nisbetinde iseler, yine de savaşmaları gerekir. Üçe veya daha fazlasına karşı bir nisbette olurlarsa, o takdirde düşmana arkalarını dönmelerinde bir sakınca yoktur.

İmam Şafii ile İmâm Mâlik de aynı görüştedirler. Sahih-i Müslim'deki hadisin de yorumu bu anlamda yapılmıştır.

e) İbn Kasım'a göre, savaşta arka çevirip kaçanın şahitliği makbul değildir. Ancak düşman birkaç kat fazla olursa, geri çekilmek caizdir. O da Müslüman askerinin 12.000'den aşağı olduğu takdirde böyledir. Bu sayıyı veya daha fazlasını bulan bir birliğin geri çekilmesi yine caiz değildir. Çünkü Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz: **"On iki bin kişi elbette yenilmez."** buyurmuştur.[1]

Allah Onları Öldürdü

فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ

"Onları (hakikatte) siz öldürmediniz, ama Allah onları öldürdü."

Kur'ân'da ilâhi sünnetin tecellisi, plânının gereği belirtilip Bedir Savaşı'nda geçen olayların iç yüzü Allah'a nisbet edilerek, "Onları (hakikatte) sen öldürmedin, ama Allah onları öldürdü. Onlara attığın zaman sen atmadın, ama Allah attı." buyurulmaktadır. Varlık âleminde her olay birtakım sebeplere bağlanır ve buna sebeplilik kanunu denir. O halde ilâhi plân değişmez, sünnetullah şaşmadan hedefine doğru ilerler. Uyanlar başarıya erişirler, uymayanlar perişan olurlar.

Allah (celle celaluhu)'nun savaşla ilgili sünnetini şöyle açıklayabiliriz: Hangi taraf bütün imkânlarını kullanıp şerri ve azgınlığı defetmek, zulüm ve haksızlığı kaldırmak niyetiyle yola çıkar ve gereken bütün tedbirleri aldıktan sonra âlemlerin Rabbi Allah (celle celaluhu)'ya güvenip dayanırsa, ilâhi destek

1 Ebu Dâvud/Cihad: 82 - İbn Mâce/Cihad: 25 - Ahmed: 1/294, 299

onlardan yana harekete geçip tecelli eder ve böylece zafer kapıları açılır.

Onun için diyoruz ki: Kendi imkânlarını belli sınıra getirip Allah'a güvenip dayanan, O'nun yardımını dileyen mü'minler, sünnetullaha uydukları için Cenâb-ı Hak onlara destek sağlamış, meleklerini göndererek onlara moral verirken, kâfirlere korku ve dehşet salmıştır. Bu yoruma göre, azgın kâfirleri hakikatte Allah (celle celaluhu) öldürmüştür, mü'minler sadece O'nun plânına uyarak arada vasıta kılınmışlardır.

وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ

"Onlara attığın zaman sen atmadın, ama Allah attı."

İnsana verilen az bir kuvvet ve kudretle bir avuç kumu iki-üç kilometre, hattâ beş yüz, altı yüz metre ileriye atmak pek mümkün değildir. Ayrıca atılan kumların müşriklerin gözlerine, ağız ve burunlarına dokunması ise, beşer kudretinin dışındadır. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in şerefli ruhları her dem ilâhi inayete mazhar bulunuyor ve O'nun sonsuz ve sınırsız kudretinden nasibini alıyordu. Gösterdiği olağanüstü haller hep bu inayetten kaynaklanıyordu. O halde kumu serpip atarken kutsi kuvvet ve ilâhi inayet onda tecelli etmiş bulunuyordu. Ruhunun aldığı yüksek kudret, o kum taneciklerini istenilen yere ulaştırabiliyordu. Görevli melekler, yağmur ve kar taneciklerini bir bir indirdikleri gibi, kum taneciklerini de bir bir alıp hedefine ulaştırıyorlardı. O nedenle hakikatte onu Allah'ın inayet ve kudreti atmış bulunuyordu. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz ise, bu kudretin tecelligâhı olarak yer alıyordu.

Son olarak Mekkeliler uyarılıyor, hakka karşı çıkmak niyetiyle tekrar dönüp saldırırlarsa, ilâhi inayetin kusursuz tecelli edeceği ve böylece tekrar hükmünü yürüteceği hatırlatılıyor; Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'e kin ve düşmanlıkla saldırmalarının, hem dünyalarını, hem de âhiretlerini yıkacağına işarette bulunularak ilâhi ihtar yapılıyor. Mü'minlere ferahlatıcı müjde, inkarcılara sıkıcı haber veriliyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Bedir Savaşı'nın hikmeti üzerinde duruldu. Zaferi sağlayan kudrete dikkatler çekilerek sünnetullahın şaşmadan hedefine doğru ilerlediği hatırlatıldı. Hakka karşı gelenlerin eninde-sonunda hüsrana uğrayacaklarına örnek verildi.

Aşağıdaki âyetlerle, imânın mutlak itaat ve inkiyad, istediği belirtiliyor. Kalbi ve vicdanı körelmiş, basireti kapanmış canlılar gibi, sağırlar ve körler derekesine kendilerini düşürmemeleri bildirilerek, o gibilere neden Hak'ın sesinin duyurulmadığı üzerinde durularak hikmeti açıklanıyor.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَوَلَّوْا عَنْهُ وَأَنْتُمْ تَسْمَعُونَ ﴿٢٠﴾
وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ قَالُوا سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿٢١﴾ إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ
اللَّهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٢٢﴾ وَلَوْ عَلِمَ اللَّهُ فِيهِمْ خَيْرًا لَأَسْمَعَهُمْ
وَلَوْ أَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٢٣﴾

20- Ey imân edenler! Allah'a ve Peygamberine itaat edin. (Allah sözünü) işittiğiniz halde ondan yüzçevirmeyin.

21- İşitmedikleri halde, "işittik" diyenler gibi olmayın.

22- Şüphesiz ki (yeryüzünde) yürüyüp hareket eden hayvanların Allah (celle celaluhu) yanında en kötüsü, akletmeyen o sağır ve dilsiz olanlardır.

23- Allah onlarda (hakkı, gerçeği, doğruyu akledip kabullenecek) bir hayır görseydi, herhalde onlara (hakkı) duyururdu. Duyurmuş olsa bile yüz çevirirlerdi. Zaten onlar hep yüz çeviren kimselerdir.

İşitme Nimeti

وَلَا تَوَلَّوْا عَنْهُ وَأَنْتُمْ تَسْمَعُونَ

"(Allah'ın sözünü) işittiğiniz halde ondan yüz çevirmeyin."

Biri kulak ile, diğeri kalb ile iki türlü işitme söz konusudur. İlgili âyette bu iki işitme kastediliyor. Kulak, küçük hava basıncını, değişimlerini elektrik uyarılarına çevirerek içerdikleri bilgiyi beyne ulaştırır. Kalp ise, imân kulağıyla ilâhi beyanı alıp hücrelere kadar ulaştırır. Kulak her zaman kalbe vasıta olur, kalp de onu hep dikkatli dinleme düzeyinde tutmaya çalışır. O bakımdan bir sesi, bir daveti iyice anlayabilmemiz için kulakla birlikte dikkatimizi o sesin neyi anlattığına çevirip teksif etmemiz gerekir. Ruhumuza gıda veren bir hakikati beraberinde taşıyorsa, kalbimizi ve ruhumuzu bütünüyle ona hazır duruma getirmemiz de oldukça önemlidir.

Aksi halde beynimizin ilgili merkezi başka şeyle meşgul bulunduğundan gelen sesin neyi kapsayıp taşıdığını tefrik edemeyiz. O yüzden kalp gaflete boğulur, ruh letafetini kullanamaz olur.

Yukarıdaki âyetlerle, özellikle bu gerçeğe atıflar yapılmakta ve işitip anlamanın önemi üzerinde durulmaktadır.

Sorumluluk, İşittikten Sonra Başlar

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ قَالُوا سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ

"İşitmedikleri halde, işittik diyenler gibi olmayın."

Mealindeki âyetle Allah'a ve Peygamber'e inanıp uymanın ilahi buyrukları işitmekle gerçekleşebileceğine ve bu açıdan değerlendirilince, sorumluluğun da onunla başlayacağına işarette bulunuluyor. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yaptığı tebligatı, getirdiği Kur'ân'ı işittikten sonra yüzçevirmenin büyük bir gaflet olduğu, bir bakıma akletmeyen dilsizler ve sağırlar seviyesine düşmeye benzediği çok duyarlı bir anlatımla belirtiliyor.

Hayvanlarda akıl nimeti yok denecek kadar az olduğu, zekâ nimeti belli bir nisbette bulunduğu halde seslere kulak verip bazı şeyleri rahatlıkla anladıkları, hele eğitildikleri takdirde ihtiyaçlarını birtakım ses ve hareketlerle anlatmaya çalıştıkları bir gerçektir. Oysa canlılar arasında her yönüyle mükemmel denecek bir kıvam ve evsafta yaratılan; üstelik Allah'ın sayısız lütuf ve nimetlerine lâyık görülen insanlardan öylesi var ki, kulağı var, hakkı duymaz; dili var, gerçeği söylemez; aklı var, doğru olanı idrâk etmez. Kendi eliyle yapıp şekillendirdiği eşyaya ya da kendisi gibi bir faniye tapar.

Kur'ân-ı Kerim'de, böylelerinin hayvanların en basitinden daha basit olduğu kapalı bir benzetmeyle belirtiliyor.

Kalbi küfürle tıkanmış, vicdanı maddeyle köreltmiş, aklı şehvetle sıvanmış, beyni inkârla yıkanmış kişilere hakkın sesini duyurmak çok zordur. Çünkü işitmezler, akıllarını yüce amaçlara doğru çevirmezler; âdi işler peşine takılıp bir ömür tüketirler,

Cenâb-ı Hak, bu tiplerin karakter yapısını bir cümleyle açıklıyor; "Allah onlarda (hakkı, gerçeği, doğruyu akiedip kabullenecek) bir hayır görseydi, elbette onlara (hakkı) duyururdu. Duyurmuş olsa bile yüzçevirirlerdi." Çünkü yüz çevirmek onların sanatı ve değişmeyen âdetidir. Oysa

insanoğlu düşünen ve konuşan, konuştuğunu anlayan, anladığını akleden bir canlıdır.

İşitmedikleri halde "işittik" diyen beyinsizlerden de olmayın; ne o hayvanlar gibi akletmeyen sağırlar ve dilsizler gibi olun, ne de hakkın çağrısına ve emirlerine ilgisiz kalıp işitmediği halde işittik diyenler gibi olun. Ama dikkatle dinleyin, dinledikten sonra aklınızı iyice kullanıp yeterince anlamaya çalışın. O zaman sizde hayır belirtileri kendini gösterir.

YORUMLAR, RİVAYETLER

Devabb:

Dabbe'nin çoğuludur. Sözlükte, yeryüzünde debelenip hareket eden her canlıya denilir. Pek az olarak insan hakkında da kullanılır. Çoğu zaman binek hayvanları ve haşere hakkında kullanıldığı görülür. İnsan hakkında kullanılması, onu aşağılamak, bulunduğu şeref seviyesinden çok aşağılara düştüğünü bildirmek içindir; ilgili âyette'işaret edildiği gibi...

Bir fikir, bir doktrin veya bir mesele üç açıdan dinlenir:

1- Sırf tenkit etmek, haklı-haksız yanına bakmadan onu çürütmeye çalışmak için dinlemek. Bu, fikir fukarası, bilimde dengesiz, kültürde çok cılız kalan kişilerin âdetidir.

2- Söyleneni umursamamak; ya çevrenin tesiri altında, ya da şahsi çıkarları hatırına dinlemek ve dikkati başka tarafa çevirmek. Böylesi ne denildiğini dosdoğru anlamaz, sadece baş sallar veya geri zekâlıdır, dinler ama kavrayamaz. Bunlar daha çok nifak, diğer bir tabirle münafıklık hastalığına yakalanıp şifâ bulmayan tiplerdir. Kur'ân onlardan bir başka âyette şöyle söz eder: "Onlardan kimi sana kulak verir de senden ayrılıp dışarı çıkınca, kendilerine (az-çok) ilim verilenlere, az önce O ne söyledi? diye sorarlar. İşte bunlar Allah'ın, kalblerini mühürledigi kimselerdir ve bunlar heveslerine uyanlardır."[1]

3- Anlayıp öğrenmek, yararlanıp uygulamak için dinlemek. Bu, ciddi ve samimi kişilerin tavrı ve karakteridir. Kur'ân'da bunlar övülmektedirler.

1 Muhammed suresi: 16

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Allah'a ve Peygamberine itaat emredildi ve ilâhi emirlere sağırlar, dilsizler gibi kayıtsız kalınmamasına dikkatler çekildi. Akıl ve benzeri yeteneklerini amacına uygun kullanmayanların nasıl basitleştiklerine atıflar yapılarak, kalblerinin, anlayış ve tutumlarına uygun mühürlendiği belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle, Allah ve Peygamberi'nin hayat veren çağrılarına olumlu cevap verilmesi emrediliyor, gerçek hayatın bununla gerçekleşeceğine işaretle Allah'ın insan kalbi dahil her şeye nüfuz ettiği açıklanıyor, sonra da kötülerin fena amelleri yüzünden çıkacak fitnenin sadece o zalimlere erişmekle kalmayacağı; kurusunu, yaşını kasıp kavuracağı bildiriliyor.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ ۚ وَاعْلَمُوا أَنَّ
اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ وَأَنَّهُ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٤﴾ وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ
ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً ۖ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢٥﴾ وَاذْكُرُوا إِذْ أَنْتُمْ قَلِيلٌ
مُسْتَضْعَفُونَ فِي الْأَرْضِ تَخَافُونَ أَنْ يَتَخَطَّفَكُمُ النَّاسُ فَآوَاكُمْ وَأَيَّدَكُمْ بِنَصْرِهِ
وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٢٦﴾

24- Ey imân edenler! Allah ve Peygamber, hayat veren şeye sizi çağırdığında icabet edin. Bilin ki Allah kişi ile kalbi arasına girer ve sonunda (dirilip hepiniz) O'nun huzurunda bir araya getirilerek toplanacaksınız.

25- Öyle bir fitneden korkup sakının ki, o yalnız sizden zâlimlere dokunmaz. Bilin ki, gerçekten Allah'ın ceza olarak vereceği azap çok şiddetlidir.

26- Hatırlayın ki, bir zamanlar siz yeryüzünde hem az, hem de zayıf ve acizdiniz; insanların sizi kapıp götürmesinden korkuyordunuz; bu durumda iken Allah size yer-yurt verip barındırdı, sizi yardımıyla destekleyip kuvvetlendirdi ve sizi temiz ve helâl şeylerle rızıklandırdı ki şükredesiniz.

İLGİLİ HADİSLER

Ashab-ı kiramdan Ebu Said el-Muallâ (radıyallahu anh) anlatıyor: Mescid-i Saadette namaz kılıyordum, tam o sırada Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz beni çağırdı. Namazda bulunduğum için hem cevap veremedim, hem de gidemedim. Namazdan sonra huzuruna vardım ve namazda bulunduğum için gelemedim, diyerek özür diledim. Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bana:

"Allah Kur'an'da, Allah ve Peygamberi sizi çağırdığında icabet edin, buyurmuyor mu?" buyurarak uyarıda bulundu.[1]

Ebu Hureyre (radıyallahu anh) de şöyle anlatıyor: Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, Übey b. Kâb'e gitmek üzere çıktı. O sırada Übey namaz kılıyordu. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) **"Ya Übey!"** diyerek seslendi. Übey (radıyallahu anh) göz ucuyla baktı, fakat icabet etmedi. Namazını hafif tutup bitirdikten sonra Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldi ve "es-Selâmü aleyke ya Rasulallah!"dedi. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onun selâmını alıp cevapladı ve **"Benim davetime icabet etmekten seni alıkoyan nedir?"** diye sordu. O da, "Namaz." diye cevap verince Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

"Allah'ın bana vahyettiği kitapta, Allah ve Peygamberi, hayat veren şeye sizi çağırdığında icabet edin, buyurulduğunu görmedin mi?" Übey (radıyallahu anh) "Evet gördüm, inşaallah bundan böyle (o hataya bir daha) dönmem" diye (af diledi).[2]

Tabii bu sırf Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimize has bir saygıdır. Başka birinin çağırması, farz namazı yarıda kesmemizi gerektirmez. Ancak nafile namaz kılarken adamın ana veya babası çağırırsa, onu olduğu yerde kesip onların çağrısına koşar.

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz buyurdu:

"Doğrusu âdemoğullarının kalbi Rahmân'ın iki parmağı arasında bulunuyor, onu dilediği gibi çevirir."

1 Buhari: Ebu Said el-Muallâ (radıyallahu anh)'den

2 Müslim/Kader: 17 - İbn Mâce/Duâ: 2 - Ahmed: 2/168-3/112, 257

"Ey kalpleri çeviren Allahım! Bizim kalbimizi sana itaat üzere sabit kıl."[1]

"Herhangi bir kavim ve topluluk arasında bir adam günah işler de onlar onu değiştirmeye (vazgeçirmeye) güçleri yettiği halde değiştirmezler (ona engel olmazlar)sa, kendileri ölmeden önce Allah onlara herhalde bir azap eriştirecektir."[2]

"İleride birtakım fitneler olacak; o günlerde oturan, ayakta durandan; ayakta duran, yürüyenden; yürüyen, koşandan hayırlı olacak. Kim o fitneye doğru yüzçevirip onu görmeye çalışırsa, herhalde fitne de onu görecek ve onu kahredecek. Kim de fitne zamanı iltica edecek veya sığınacak bir yer bulacak olursa, hemen oraya sığınsın."[3]

"Canımı kudret elinde tutan zata andolsun ki, ya iyilikle emreder ve kötülükten men'edersiniz, ya da çok sürmez Allah kendi yanından üzerinize bir azap gönderir de ondan sonra duâ edersiniz, duanız kabul olmaz."[4]

"Allah'ın koyduğu sınırlar üzerinde durup (onu aşmayan) kimse ile, o sınırı aşan kimsenin misali, bir gemi yolcularının misaline benzer: Onlar gemiye yerleşmek hususunda kur'a çektiler; bir kısmına geminin üstü, bir kısmına da altı isabet etti. Geminin alt kısmındakiler (deniz) suyundan yararlanmak istedikleri zaman, yukarı kısmındakilere başvurup dediler ki: Bize ait yerden bir delik açıp yararlansak da üstümüzdekilere bir zarar vermezsek (ne dersiniz)? Üsttekiler, onları arzuladıkları şeyi yapmaya terkeder de müdahale etmeyecek olurlarsa, hepsi birden helak olurlar. Ama onların ellerinden tutup engel olurlarsa, hem kendileri, hem de onlar birlikte kurtulurlar."[5]

İlâhi Davette Eğitimin Önemi

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ

1 Buhari/Tevhid: 11 - Ahmed: 2/168, 173

2 Ebu Dâvud: Cerir b. Abdullah (radıyallahu anh)'den

3 Buhari/Fiten: 9, Menakıb: 25 - Müslim/fiten: 10. 13 - Tirmizi/Fiten: 29 - Ahmed: 1/169, 185 - 2/282, 408

4 Ebu Dâvud/Melâhim: 16 - Tirmizi/Fiten: 9 - Ahmed: 5/388, 390, 391

5 Sahih Buhari/Şirket: 6. Şehadet: 30 - Tirmizi/Fiten: 12 - Ahmed: 4/268, tın, 270, 273.

"Ey imân edenler! Allah ve Peygamberi, hayat veren şeye sizi çağırdığında icabet edin."

Mealindeki âyetle, insanlara maddi ve manevi hayat veren, insana gerçek yaratanını tanıtan, kulluğun anlam ve hikmetini öğreten, görevini belleten; insanı hayvanı sıfatların tesirinden bir ölçüye kadar uzaklaştıran, onu melek tabiatlı yapan; aileye düzen, topluma huzur, ülkelere adalet güneşini doğuran Allah ve Peygamberinin talim ve terbiye (öğretim ve eğitim) çağrılarına kulak verip gitmemiz emrediliyor. Çünkü sözü edilen gerçekleri yalnız ilim ve akılla bulup bütünüyle kavramamız, hikmetiyle anlayıp amel etmemiz bir bakıma mümkün değildir. Beşer aklının ürünü olan eğitim sistemi, beşer kadar kusurlu ve onun kadar kısa ömürlüdür; aynı zamanda öyle bir eğitimin hedefi de sadece dünya ve maddedir. Allah (celle celaluhu)'nun gösterdiği eğitim yolu ise hem iki yönlüdür, bir yüzü dünyaya, diğer yüzü ahirete yöneliktir, hem de kalıcıdır.

O bakımdan beşer aklının ürünü olan eğitimde imân ve din ahlâkının mayası bulunduğu takdirde, çok başarılı ve netice vericidir. Tecrübeler bunu isbatlamıştır. Akıl, zekâ, kulak, göz, dil ve duygularımız böylesine kalıcı ve olumlu sonuç verici bir eğitime yönelmeye birer vasıta niteliğindedirler; her biri yerinde, yaratıldığı amaca göre kullanıldığı ölçüde mutluluk va'deder.

وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ

"Bilin ki Allah, kişiyle kalbi arasına girer."

Kalp ilâhi çağrıya yöneldiği nisbette O'nun sevgi ve yardımına erişir; uzaklaştığı oranda yardımsız kalıp katılaşır. Bu hal de onu asıl amacından uzaklaştırıp manevi gıdadan yoksun bırakır.

Kalp katılaşma düzeyinde inkâr ve azgınlıkta ısrar ettiği sürece kararır, üzerine kılıf geçirilir, o yüzden ilâhi feyiz ve rahmeti alamaz olur. O kılıfı ya da kesif perdeyi yırttığı lakdirde amacına yönelme imkânını bulmuş olur. Işığını ilâhi sevgiden, gıdasını O'nun rahmet ve gufranından alır. Çok sürmez Allah (celle celaluhu) ile beraber olma mutluluğuna erişir. İşte o zaman ne yaparsa Allah için yapar; düşünce ve duyguları ilâhi süzgüden geçer. Artık o hem kendini, hem de çevresini aydınlatan bir lamba olur.

Allah'tan Kaçmak Ne Mümkün

وَاَنَّهٗٓ اِلَيْهِ تُحْشَرُوْنَ

"Ve sonunda (hepiniz dirilerek) O'nun huzurunda bir araya getirilip toplanacaksınız."

Allah'tan kaçmak, O'nun irâde, ilim kudret ve tasarrufunun dışına çıkmak mümkün müdür? Kâinat her parçasıyla O'nun kabza-i kudretinde yaratıldığı gayeye yöneltilmemiş midir? Hiçbir şey yaratıldığı kanunun, bağlı bulunduğu plan ve programın dışına çıkabilmekte midir? Koyun süt vermekte, tavuk yumurtlamakta, arı bal yapmaktadır.

Ne var ki, kişinin beyni inkâr suyuyla yıkanıp, vicdanı madde ve şehvetle katılaşınca kutsi âlemden gelen esintiden zevk almaz olur. O yüzden Hak'ın daveti onu rahatsız eder, kalbini ve kulağını tıkayıp huzura kavuşmak ister. Oysa o tıkamanın neticesi ebedi huzursuzluktur. Allah sözünü işitmek istemez, hep O'ndan uzak kalmayı tercih eder. Ama Allah (celle celaluhu) O'na ondan yakındır, eninde sonunda dönüş Allah'adır. İlgili âyetle bu gerçek hatırlatılıyor.

وَاتَّقُوْا فِتْنَةً لَّا تُصِيْبَنَّ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا مِنْكُمْ خَاۤصَّةً ۚ

"Öyle bir fitneden korkup sakının ki, o yalnız zâlimlere dokunmaz."

İslâm, toplum yapısında tam bir otokontrol sağlanmasını emreder. Sahanın ahlâksızlara, midecilere bırakılmasını asla hoş karşılamaz. Nitekim âyetin yorum ve açıklanmasıyla ilgili hadisler bu gerçeği yansıtmaktadır.

Toplumun bu yönüyle ilgili sünnetullahın ölçülerine hem âyette, hem de hadislerde işaret edilmiştir. Toplum, kendi bünyesine giren mikrop ve parazitleri yok etme, hiç değilse zararsız hale getirme gücüne sahip olduğu halde bunu ihmal ederse, gelen müsibet ve fitne yalnız zalimleri ve fitnecileri değil, yaş-kuru ayırt etmeden hepsini kasıp kavurur. Bu bir ilâhi âdettir ki pek az istisnası olabilir.

Kur'ân özellikle toplum içindeki bir bakıma hayvanlaşıp akletmeyen, sağırlaşıp dilsizleşenlere dikkatleri çektikten sonra bunları tesirsiz duruma getirmeyi; barış ve huzur, din ve vicdan hürriyeti içinde yaşayabilmenin yol ve çaresi olarak ortaya koyuyor:

"Öyle bir fitneden korkup sakının ki, o yalnız sizden zâlimlere do-

kunmaz." buyuruyor.

Onun için iyilikle emretmek, kötülükten menetmek farz-ı kifâye sayılmıştır. Buna günümüzde "otokontrol" denilmektedir. Aksine bir anlayış ve tutumdan dolayı herkes sorumlu ve günahkârdır.

Allah'ın Mü'minlere Olan Lütfü

وَاذْكُرُوٓا اِذْ اَنْتُمْ قَلِيلٌ مُسْتَضْعَفُونَ فِى الْاَرْضِ

"Hatırlayın ki, bir zamanlar siz yeryüzünde hem az, hem de zayıf ve âcizdiniz."

İslâm'ın ilk yıllarında çaresiz, az ve âciz olan mü'minler, düşmanın kahr-u istilâsına uğramalarından hayli endişe duymuşlardı. Allah (celle celaluhu) onları çoğalttı ve güçlendirdi; bunun için sebepleri kolaylaştırdı. Onlara barınak olarak yurt ihsan etti. Mekkeliler'in zulmünden, işkencesinden kurtarıp Medineli'lerin sevgi ve kardeşlik kucağına eriştirdi. Onlara tertemiz şeyleri rızık olarak verdi, her türlü murdar şeylerden onları arındırdı ve uzaklaştırdı. Böylece imân cephesi, haktan yana olanlar bir çığ gibi büyümeye başladılar da çeyrek asır sonra kıtalar üzerine yayıldılar. Yukarıdaki âyetle Müslümanların o günleri hatırlatılarak geleceklerini ona göre düzene sokmaları emrediliyor.

Her nimet bir külfet sonucu gelir ve her nimet katı bir nankörlük neticesi elden alınır. Bunu hiçbir zaman unutmamak gerekir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, gerçek kurtuluşun ve huzurun Allah ve Peygamberinin çağrılarına olumlu cevap vermekte olduğu belirtildi. Toplum yapısında otokontrolün sağlanmasına işaret edilerek, bu yola girilmediği takdirde gelecek olan fitne ve felâketin hepsini tedirgin edecağı haber verildi.

Aşağıdaki âyetlerle, Allah'ın indirdiği ve insanlık için mutlak saadet va'dettiği büyük emaneti olan Kur'ân'a ve kendini insanlığın saadetine adayan son Peygamber Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in koyduğu ahlâk düsturuna, hayat düzenine hainlik edilmemesi bildiriliyor; hıyânette bulunup yan çizenlerin kendilerine elim bir sonuç hazırlayacakları belirtiliyor.

يَٰٓاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَخُونُوا اللّٰهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُٓوا اَمَانَاتِكُمْ وَاَنْتُمْ تَعْلَمُونَ

وَاعْلَمُوا أَنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَأَنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٢٨﴾

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٢٩﴾

27- Ey imân edenler! Bildiğiniz halde Allah'a ve Peygamber'e hıyanet etmeyin; (sonra) size inanılıp güvenilen şeylere hıyanet edersiniz.

28- Bilin ki, mallarınız ve çocuklarınız bir deneme ve sınavdan başka bir şey değildir. Büyük mükâfat ise, Allah katındadır.

29- Ey imân edenler! Eğer Allah'tan korkup (kötülüklerden) sakınırsanız; O size bir Furkan (iyiyi kötüden, hayrı şerden, doğruyu eğriden, sevabı günahtan, temizi murdardan, hakkı bâtıldan ayıran bir ölçü ve kıstas, bir bilgi ve marifet) verir. Üstelik suç ve günahlarınızı örter ve sizi bağışlar. Allah çok büyük fazl-ü ihsan sahibidir.

İNİŞ SEBEBİ

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz öteden beri Müslümanları rahatsız eden ve durmadan ihanet içinde olup, birtakım fesat dolapları çeviren Yahudilerden Kurayzaoğulları'nı muhasara etti ve bu tam yirmi gün sürdü. Kurayzaoğulları daha önce dindaşları Nadiroğulları'yla yapılan bir antlaşma gibi bir antlaşma istediler ve böylece Şam dolaylarındaki kardeşleri Nadiroğulları'na gideceklerini söylediler.

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz onların bu teklifini uygun görmediği için durumlarının tayin edilme işini ensarın ileri gelenlerinden Sa'd b. Muâz (radıyallahu anh)'a ve onun vereceği karara bıraktı. Yahudiler ise, buna pek yanaşmak istemediler, ancak onlara hep hayırhah davranan, malı ve çocukları kendi aralarında bulunan Ebu Lübabe'nin gönderilmesini istediler. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), onların bu isteğini reddetmeyip Ebu Lübabe'yi gönderdi. Yahudiler ona sordular: "Ey Ebu Lübâbe! Ne dersin, Sa'd b. Muâz'ın vereceği hükme razı olalım mı?" Ebu Lübabe, eliyle boğazına işaret ederek, "Hayır sizi keser" diye cevap verdi.

Ebu Lübabe diyor ki: "Vallahi henüz bulunduğum yerden ayrılmamıştım ki, Allah ve Peygamberine hıyânet ettiğimi anladım!"

İşte yukarıdaki âyetler bu sebeple indirilmiştir. Ebu Lübabe ise, tam bir perişanlık ve çöküntü içinde Mescid-i Saadet'e giderek kendini oradaki direklerden birine bağladı ve şöyle yemin etti: "Vallahi, Allah tövbemi kabul edinceye kadar veya ölüm gelip bana erişinceye dek bir şey yemeyeceğim ve içmeyeceğim!"

Zaruri ihtiyaçları dışında tam yedi gün direğe bağlı bir vaziyette yemedi, içmedi ve bitkin bir halde yığılıp yerinde kaldı. Sonra Cenâb-ı Hak onun tövbesini kabul buyurdu. Kendisine müjde verildiğinde, "Hayır, vallahi Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz gelip beni çözmedikçe yerimden ayrılmam", dedi. Merhamet ve şefkat menbaı Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz gelip onu çözdü. Ebu Lübabe, "Tövbemin kabulünün tamamlanması için Yahudiler arasındaki malımın tamamını sadaka olarak dağıtmalıyım." deyince, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, ona:

"Hayır, sadece üçte birini tasadduk etmen yeter" buyurdu. O da öyle yaptı.[1]

Diğer bir rivayete göre, Ebu Süfyan sinsi bir düşmanlık plânını uygulamak üzere Mekke'den hareket etmişti ki. Melek Cebrail inip Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e onun nerede, ne maksatla bulunduğunu haber verdi. Bunun üzerine Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, ashabından bir kaç kişiye durumu bildirdi ve derhal harekete geçmelerini ancak, çok gizli tutmalarını emretti. Münafıklardan biri bu haberi duyunca vakit kaybetmeden Ebu Süfyan'a ulaştırmak üzere birini gönderdi. O sebeple yukarıdaki âyetler indirildi.[2]

İLGİLİ HADİSLER

"Çocuk gönül meyvesidir ve o korkaklık, cimrilik ve üzüntüye sebeptir."[3]

"Bana altı şeyi yapacağınıza söz verin, ben de size Cennet ile söz vereyim:

1- Konuştuğunuz zaman doğruyu söyleyin,

---

1 Esbab-ı Nüzul/Nisaburi - Lübabu't-te'vil - Kurtubi

2 İbn Cerir et-Taberi: Câbir b. Abdullah (radıyallahu anh)'dan. Meraği, bu rivayetin garip karşılandığını ve senedinin zayıf olduğunu söyleyenlerin bulunduğunu nakletmiştir.

3 Ebu Ya'lâ rivayet etmiştir. Süyuti'nin tesbitine göre, hadis zayıftır.

2- Vaadettiğiniz zaman onu yerine getirin,

3- Bir şey size emânet edildiğinde, sırası gelince onu ödeyin (sahibine salimen teslim edin),

4- Namus ve iffetinizi koruyun,

5- Gözlerinizi (harama karşı) yumun,

6- Ellerinizi (harama, kötülüğe uzatmaktan) alıkoyun."[1]

"Emâneti (güveni) olmayanın imânı yoktur; temizliği olmayanın namazı makbul değildir."[2]

"Üç şey Arş'a yapışıp (Allah'a sığınmıştır): Birincisi rahm (hısımlık) dır. O şöyle der: Allahım! Koparılmaktan sana sığınırım. İkincisi, emânettir. O da şöyle der: Allahım! İhanete uğramaktan sana sığınırım. Üçüncüsü, nimettir. O da şöyle der: Allahım! Nankörlüğe sebep olmaktan sana sığınırım."[3]

"Sizin hayırlınız, bizim zamanımızda (imân edip) yaşayanlardır. Sonra onları takip edenler, sonra da onları takip edenlerdir. Ondan sonra bir topluluk meydana gelir de kendilerinden şahitlik yapmaları istendiği halde (çekinmeden yalan) şahitlikte bulunurlar; onlar ihanet ederler, hiç güvenilmezler. Adak adarlar, yerine getirmezler. Aralarında yağlanıp şişmanlamak (zuhur) eder."[4]

"Üç haslet kimde bulunursa, o gerçekten imânın tatlılığına ermiştir:

1- Allah ve Peygamberinin ona başkasından daha sevimli ve sevgili olması,

2- Kişiyi ancak Allah için sevmesi,

3- Allah onu ateşten kurtardıktan sonra, küfre dönmektense ateşe (Cehennem'e) atılmayı daha hoş görmesi.."[5]

---

1 Müsned-i Ahmed: 5/323 - İbn Hibbân - İbn Asâkir: Ubâde b. Sâmit (radıyallahu anh)'den. Hadis sahihtir.

2 Müsned-i Ahmed: 3/135, 154, 210, 251 - Taberâni : İbn Ömer (radıyallahu anh)'den

3 Hafız Bezzar - İbn Hibbân: Sevbân (radıyallahu anh)'dan. Süyuti'ye göre, hadis zayıftır.

4 Buhari/Şahadat: 9, Fezâil: 1, Eyman: 10 - Ahmed: 1/378, 417, 434, 438, 442. 2/228, 410, 470. 4/267, 276, 277, 426, 427. 5/350

5 Müslim/İman: 67 - Ebu Dâvud/Zekât: 5 - Tirmizi/İlim: 10 - Nesâi/İman: 2,3

"Canımı kudret elinde bulunduran zata yemin ederim ki, ben sizden birinize, canından, çoluk-çocuğundan, malından ve bütün insanlardan daha sevgili olmadıkça (gerçekten) o, imân etmiş olmaz."[1]

İhanet (Güveni Kötüye Kullanmak)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ

"Ey imân edenler! Bildiğiniz halde Allah'a, ve Peygamber'e hıyanet etmeyin." Mealindeki âyetin iniş sebebi, hususilik arz ediyorsa da, hüküm yönünden umumilik ifade etmektedir. Allah'a ve Peygamber'e hiyânette bulunmak, bize inanılıp güvenilerek verilen şeylere ihanette bulunmamıza yol açar.

Bunu beş madde halinde özetliyebiliriz:

1- İslâm nimetine,

2- Verilen mal ve makama,

3- Eş ve çocuklara,

4- Devlete,

5- Topluma ve onunla olan ilişkilere.

Birincisi, İslâm nimetine eriştikten sonra, o yüce emânete lâyık olmaya çalışmak sadakattir; aksine bir tutum hiyânettir.

İkincisi, eriştiğimiz servet ve makamın hangi yollarda ve amaçlarda kullanılmasının gereğini bilip, yegâne denetleyicinin Allah (celle celaluhu) olduğuna inanarak hareket etmemiz, ona lâyık olduğumuzu; aksine bir düşünce ve davranışımız hiyânet ettiğimizi ispatlar.

Üçüncüsü, çocuklarımız Allah (celle celaluhu)'nun bize verdiği birer emânettir. Onları Allah'ın arzu ettiği doğrultuda yetiştirmemiz, topluma ve İslâm'a kazandırmamız ve yararlı bir vatandaş düzeyine getirmemiz sadakattir; aksine bir yönlendirme veya başıboş bırakma hıyanettir.

Dördüncüsü, devlete yardımcı olmak, devlet sırrını korumak, verilen görevi lâyıkıyla yerine getirmek; yetki ve güveni kötüye kullanmamak sadakattir; aksine bir tutum hıyanettir.

Beşincisi, toplumla olan sosyal ilişkilerimizde, ticari münasebetlerimizde söz ve akitlere bağlı kalmak sadakattir; aksine bir tutum ve uygula-

1 Buhari/İmân: 8 - Müslim/İmân: 69, 70

ma hıyanettir.

Bütün bu sadakat ve hıyanetler, önce Allah'a ve Peygamber'e karşı, sonra da kendimizedir. İlgili âyetle bilhassa bu inceliğe temas edilmekte ve çok dikkatli olmamız emredilmektedir.

Mal ve Çocuk Birer İmtihandır

وَاعْلَمُوا أَنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ

"Bilin ki, mallarınız ve çocuklarınız bir deneme ve sınavdan başka değildir."

Şüphesiz ki, mal ve çocuk, Allah'ın kullarına dünyada verdiği iki önemli emânettir. Biri asıl amaca, yani dünya ve âhiret mutluluğuna erişme aracı; diğeri ise, sağlıklı biçimde insan neslini devam ettirmenin değişmeyen yoludur. Araç, amaç haline getirilmediği sürece yararlıdır ve lüzumludur. Yol, bakımsız ve ilgisiz kalmadığı müddetçe hayırlı ve faydalıdır.

İlgili âyetle bu gerçek yansıtılırken "fitne" tabiri kullanılarak mal ve evlâdın iki tarafı keskin bir kılıç olduklarına işaret edilmiştir.

Mal ve Çocuk, Dünya Hayatının Zinetidir

Enfâl suresinde bunların birer fitne yani sınav, kişiyi deneme, karakterini ortaya çıkarma aracı olduğu belirtilirken; Kehf suresi 46. âyette bunların dünya hayatının zineti (süs) olduğu açıklanmıştır. Şüphesiz ki, zinet Allah ve Peygambere olan sevgiyi unutturmadığı takdirde mübahtır. Araç olmaktan çıkıp amaca dönüştürüldüğü gün, kişi denemede kaybetmiş, sınavda başarılı olamamış sayılır. Çünkü kalıcı olan ve büyük ecirleri hazırlayan, Allah'ın hoşnutluğu doğrultusunda gerçekleştirilen sâlih amellerdir.

Hayatı bu gibi süs ve eğlenceden ibaret sanan kimsenin misali neye benzer? Çok susayan kimsenin yakınındaki tertemiz akan ırmağı görmeyip dere kenarında biriken azıcık bulanık suya kavuşunca, her şeye eriştiğini, bütün hayırlara kavuştuğunu zanneden kimsenin haline benzer. Bir süre sonra aklını, idrâkini toplayıp çevreye göz attığında ırmağı görünce geçen zamana hayıflanacak ve ne kadar yanıldığını anlayacak. Onun gibi mal ve evlâdı kendisi için tek saadet ve gaye sayıp derin bir gaflet içinde kalan kimse ise, dünyada aldandığını anlamadığı takdirde ölünce, geriye kayda değer bir şey bırakmadığını, kalıcı olarak bir eseri bulunmadığını;

oysa sâlih ve basiretli kişilere nice büyük mükâfatların hazırlandığını anlar ve uyanır, ama neden sonra!

Allah Korkusu En Sağlam Kıstastır

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا

"Ey imân edenler! Eğer Allah'tan korkup (kötülüklerden) sakınırsanız, O size bir furkan verir."

İnsan unsurunu eğitip erdemli kılmak ve yararlı bir düzeye getirmek için en tesirli ve en rakipsiz kıstas ve metot, Allah'a iman ve Allah korkusudur. Hiçbir fâni ve nesne O'nun kadar eğitici, geliştirici, olgunlaştırıcı ve güvendirici değildir ve olamaz da. Tarihin akışında bunun binlerce örneği mevcuttur. Zira Allah (celle celaluhu) kendi Kelâmını, ruhu doldurucu, manevi ihtiyacı giderici, kalbi aydınlatıcı, vicdanı geliştirici ve insan üzerinde denetçi ve yönlendirici bir kudrette indirmiştir.

İşte Kur'ân bu kudreti ortaya koyarken, onun feyizli ürününü hemen sergileyerek şöyle sesleniyor:

"Eğer Allah'tan korkup (kötülüklerden) sakınırsanız, O size bir furkan (iyiyi kötüden, hayrı şerden, doğruyu eğriden, sevabı günahtan, temizi murdardan, hakkı bâtıldan ayıran bir ölçü ve kıstas, bir bilgi ve marifet) verir. Üstelik suç ve günahlarınızı örter ve sizi bağışlar."

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, inandıktan sonra Allah ve Peygamberine hıyanet edenlerin ancak kendi davalarına, menfaatlerine ve dünya, âhiret saadetlerine hıyanet edecekleri belirtildi. Dünyanın geçici süsü olan mal ve evlâdı amaç edinerek hakiki amaçtan sapanlar uyarıldı. En büyük emânet olan İslâmiyet'e sarılanların eninde sonunda kurtuluşa erişeceklerine işarette bulunuldu.

Aşağıdaki âyetlerle, bütün gücüyle hakkı ayakta tutan Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'i öldürmek ya da sürgün etmek ya da bağlayıp bir zindana atmak isteyen ve bunun için birtakım plânlar hazırlayan bâtılın temsilcilerine karşı Allah (celle celaluhu)'nun nasıl geçerli bir plân hazırladığı açıklanıyor. Dünya malını ve geçimini kendilerine tek amaç seçip bu uğurda mücadele veren inkarcıların gökten üzerlerine

taş yağdırılmasını istemeleri konu ediliyor ve âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in onların arasında bulunduğu sürece Allah'ın onlar üzerine böyle bir azap indirmeyeceği bildiriliyor. Böylece Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in insanlar için ne büyük rahmet olduğuna işaret ediliyor.

وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ ۚ وَيَمْكُرُونَ
وَيَمْكُرُ اللَّهُ ۖ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ ﴿٣٠﴾ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا قَالُوا قَدْ سَمِعْنَا
لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هَٰذَا ۙ إِنْ هَٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٣١﴾ وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِنْ
كَانَ هَٰذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَاءِ أَوِ ائْتِنَا
بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣٢﴾ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ ۚ وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ
وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿٣٣﴾

30- Hatırlayın ki, o küfredenler bir zaman seni tutup bağlamaları veya seni öldürmeleri ya da seni (Mekke'den) çıkarmaları için sana pusu ve tuzak kurmuşlardı. Onlar, pusu ve tuzak kurarlarken Allah da o tuzağın karşılığını kuruyordu. Allah tuzak kuranların (hilesine karşı tedbir almada) en hayırlısıdır.

31- Âyetlerimiz onlara karşı okununca, "işittik, işittik, istersek bunun bir benzerini biz de söyleyebilirdik; bu olsa olsa eskilerin masallarıdır!" derler.

32- Hani bir zaman da onlar, "Ey Allahımız! Eğer bu Kur'ân hakikaten senden ise, üzerimize gökten taş yağdır veya bize acıklı bir azap getir" demişlerdi.

33- Oysa sen onların arasında iken Allah onlara azap edecek değildir ve onların (arasında kalan mü'minler) istiğfar ederken Allah yine kendilerine azap edici değildir.

Mekkeliler'in Kurduğu Tuzak

وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ ۚ

"Hatırlayın ki, o küfredenler bir zaman seni tutup bağlamaları veya seni öldürmeleri, ya da seni (Mekke'den) çıkarmaları için sana pusu ve tuzak kurmuşlardı."

İlgili âyetlerle, Mekke döneminde müşriklerin Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in mübarek vücutlarını ortadan kaldırmak için kurdukları tuzaktan ve kimvurduya getirme plânlarından söz ediliyor.

Bu konuda gerek siyer kitaplarında, gerekse belli-başlı tefsirlerde hem farklı, hem de çok detaylı rivayetlere yer verilmiştir. O nedenle biz olayın gerçek safhasına parmak basıp en sahih rivayeti nakletmeyi uygun bulduk.

Medineliler'le birinci ve ikinci Akabe görüşmeleri ve yapılan biatlar Mekkeli müşrikleri iyice endişelendirmiş, ileride Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in geniş bir çevre bulup Mekke'yi putlardan ve putperestlerden temizleyeceğine inanmak istemişler ve bu baş düşmanlarını daha çok güçlenmeden imha etmeyi uygun bulmuşlardı. Başta Ebu Cehl, Ebu Süfyan, Ümeyye b. Halef olmak üzere Mekke'nin ileri gelenleri Dârünnedve denilen istişare merkezinde toplandılar. Farklı görüşler ortaya konuldu. Sonunda Ebu Cehl'in, "Her kabileden bir yiğit çağıracağız, geceleyin Muhammed'in evinin çevresinde pusu kuracaklar ve müsait bir vakitte ani bir baskında bulunmak suretiyle Muhammed'i öldürecekler. Böylece kimvurduya getirilecek ve Hâşimoğulları bütün bu kabilelere karşı koyma cesaretini kendilerinde bulamayacaklar; gerekirse diyet (kan pahası) ödemek suretiyle meseleyi kapatmış olacağız!" şeklindeki görüşü ağırlık kazandı ve plân hemen uygulama safhasına getirildi. Melek Cebrail durumu Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e haber verdi ve Ali (radıyallahu anh)'ı yatağına bırakıp kendisinin geceleyin Medine'ye hicret etmesini söyledi. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz gereken bütün hazırlıkları gözden geçirip tamamladı. Hz. Ali (radıyallahu anh) O'nun yatağına uzandı. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ellerini kaldırıp duâ etti. Pusuda bekleyenlerin gözleri üzerine kesif perde gerilmesini diledi ve rivayete göre bir avuç toprak alarak Yâsin suresinin ilk dokuz âyetini okudu, sonra da toprağı pusudakilere doğru serpti. Cenâb-ı Hak kudretini izhar ederek hepsine bir uyku verdi veya gözlerinin üzerine birer perde gerdi. Böylece Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) usulca onların arasından sıvışıp uzaklaştı.

Allah (celle celaluhu)'nun kurduğu tuzak, hazırladığı plân onların tuzak

ve plânlarını boşa çıkardı. Sabahın aydınlığı olunca, kendilerine gelen azgınlar, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yatağına doğru yaklaştıklarında, O'nu değil, Hz. Ali'yi buldular.

Bu Tarihi Olayın Bir Başka Yönü ve Yorumu

Şüphesiz ki Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in ruhu son derece güçlü ve faal idi. Gerek vahiy indiğinde, gerek bir mu'cize ortaya koyduğunda, gerekse çok önemli bir olayla karşılaştığında ruhu bütün yönleri ve ibreleriyle faal duruma geçer, bedeni bir bakıma ruhlaşır ve ruhunun yaydığı manevi kudret ve enerji bir anda çevreyi tesir altına alır, hareketsiz bırakırdı. Öyle ki, O çok yüce kudretin tecellisine mazhar olan Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ruhu, kişilerin kalp ve dimağını, hatta bazan duyum organlarının çoğunu durdurur, o anda bir şaşkınlık ve kararsızlık başlardı. Nitekim birkaç defa suikast hazırlayıp O'nu öldürmek isteyenlerin uğradığı şaşkınlık ve kararsızlık yine siyer kitaplarında çok açık şekilde nakledilmiştir.

Hicret gecesi de böyle bir fevkalâdelik olmuştu. En büyük ruh sayılan melek Cebrail'in Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in ruhuna seslenmesi ve O'na ilâhi kudret ve füyuzatı aktarması da O'nun ruhunun ne kadar güçlü ve tesir alanının ne kadar geniş olduğunu göstermeye yeterli delil sayılır. O'nun bir aylık mesafedeki düşmanlarının kalplerine korku salmakla yardım görmesi de, sözü edilen tesir alanının genişliğine bir başka belge olarak gösterilir.

Ne var ki, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz sünnetullaha uyarak bu gücünü kullanmaz, çoğu zaman diğer normal insanlar gibi davranırdı. Ancak fevkalâde hallerde Allah'ın izniyle bu gücünü ortaya koyardı da Allah düşmanlarını şaşkına çevirirdi.

Eskilerin Masalları İddiası

إِنْ هٰذَآ إِلَّآ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ

"Bu olsa olsa eskilerin masallarıdır, derler."

Kurtubi, Râzi ve İbn Kesir'in tespitine göre, Mekkeli Haris oğlu Nadir, ticaret amacıyla Hire'ye gidiyor; alışverişte bulunurken Kelile ve Dimne kitabı ile Kisra ve Kayser'le ilgili efsanevi hikâye kitaplarına rastlıyor, hoşuna gidince de satın alıp heyecanla okuyor.

O sırada Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e Kur'ân âyetleri parça parça inmekte ve bazen geçmiş milletlerin hayatından, yok olup silinmelerinden önemli safhalar nakledilerek ibretli tablolar gözler önüne seriliyordu. Nadir bunları dinledikçe dudak büküyor ve "Ben istersem onun gibi masallar anlatabilirim" diyerek Kur'ân'ı eskilerin masalları olarak niteliyor, fakat bütün gayret ve didinmesine rağmen bir benzerini getiremiyordu.

İlgili âyetle bu olay hatırlatılarak, inkarcı iftiracılar meydana davet ediliyor, bir benzerini getirin ben dâvamdan vazgeçeyim, diyerek onları aczden acze düşürüyordu.

Kur'ân'ın Bazı Özellikleri:

1- Her kelime ancak lâyık olduğu yere konulmuş, her cümle çok ustaca düzenlenip kulağa hoş gelecek bir dizi halinde sıralanmış ve diğer cümleyle bağlantı kurmuştur. Arap edebiyatında bunun bir benzerini görmek veya rastlamak mümkün olmamıştır.

2- Her sınıf insana seslenecek, bilgi verecek bir metot uygulanmış; kişilerin değişik zevk ve ruhi kavrayışını okşayacak bir özellikte konulara yer verilmiştir. Bıkkınlık vermesin diye hem zincirleme bir bağ ve uyum sağlanmış, hem de bir sahifede birden fazla konuya yer verilerek çok zengin bir bilgi sofrası ortaya konulmuştur.

3- Az kelimeyle çok mâna anlatılmış; insan aklına, idrâkine yeterince yer verilmek, bilimsel araştırmaya imkân hazırlamak için birçok önemli temel bilgiler, ana fikirler verilmiş; bazı konuların kapağı açılarak içindekini araştırıp bulma işi okuyucuya bırakılmıştır. Dünya tarihinde, ilim literatüründe bu ölçü ve kudrette başka bir kitap yoktur.

4- Ortaya koyduğu ilmi esaslar, modem ilmin gelişmesiyle daha çok tazeliğini korumuş, bu hususta gerçeği bulup tesbit eden müsbet ilimle çatıştığı, ters düştüğü olmamıştır ve olmamaktadır. Oysa insan kafasının ürünü olan her kitap ve ortaya atılan her fikir zamanla tazeliğini yitirmiştir ve yitirmeye de mahkumdur.

5- Kur'ân, gelişen çağa, sosyal yapıya hemen her dönemde hitap kudretini taşımış ve taşımaktadır. Günümüzde Kur'ân'ı okuduktan sonra geç kaldığına hayıflanan birçok ünlü ilim adamı İslâm'ı din olarak seçmekte ve

Kur'ân'ın yüceliği, eşsizliği hakkında kitap yazıp neşretmektedirler. Başka bir eserde bu kudret ve yüceliği görmek ne mümkün.

Üzerimize Gökten Taş Yağdır

وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ هَٰذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَاءِ أَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ

"Hani bir zaman onlar, Ey Allahımız! Eğer bu Kur'ân hakikaten senden ise, üzerimize gökten taş yağdır veya bize acıklı bir azap getir, demişlerdi."

Mekke ve civarındaki ünlü şâirler, edipler ve ileri gelen diğer kişiler, Kur'ân'ın yüceliği, yönlendirici özelliği, kafa ve kalbe neşter vururcasına seslenişi ve ruhlara zevk veren iiâhi nağmesi karşısında âciz kalmışlardı. Onu susturmak, tesirini gidermek için ne yapmak gerekiyordu veya ona nasıl kara bir damga vurmak icap ediyordu? Attıkları yalan ve iftiralar hakkın karşısında kısa sürede sabun köpüğü gibi sönmüştü. Hiçbir yakıştırmaları halk arasında tesirli olamıyor, İslâmiyet'e ısınan hiçbir kimseyi yolundan çeviremiyordu.

Yine düşündüler, görüştüler, hem kendilerini, hem de çevrelerindeki insanları tatmin edecek bir formül buldular; Muhammed'e inanmadıkları için, -eğer hak peygamberse- gökten üzerlerine taş yağdırılsın veya acıklı bir azap gönderilsin diyerek Kabe'nin yanında el kaldırıp putları da şahit tutarak duâ ettiler.

Oysa bu çocukça bir anlayıştı. Ortada bütün ihtişamıyla, kudretiyle duran Allah'ın kitabı bulunuyordu. Her cümlesi bir mu'cize, her âyeti açık bir belge idi. Aklını, vicdanını ve idrâkini kullanabilen insanların başka delil ve belge aramalarına gerek yoktu. Taş yağdırılması veya başka bir azabın indirilmesi, geçen peygamberler zamanında câri idi. Çünkü o dönemlerde ilmi bir gelişme olmadığından akılla ilme ışık tutacak belge indirilmiyor, daha çok insanların düşünce ve duygularına seslenilerek yönlendirilmek isteniyordu. O bakımdan duyguları tesir altına alacak birçok olağanüstü şeylere, mu'cize ve kerametlere ihtiyaç vardı. Son Peygamber Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) ise ilim, irfan, akıl ve idraki muhatap seçerek ortaya çıkmış, Kur'ân-ı Kerim bunlara seslenerek indirilmişti. O bakımdan daha fazla mu'cizeye, keramete ve olağanüstü şeyler göstermeye gerek yoktu.

Onun için müşriklerin bu duasına karşılık şu âyet-i kerime inmiştir:

"Oysa sen onların arasında iken Allah onlara azap edecek değildir ve onların (arasında kalan mü'minler) istiğfar ederken Allah yine kendilerine azap edici değildir."

Mealini sunduğumuz âyet-i kerime ile bize iki önemli husus öğretiliyor: Birincisi, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in tebliğiyle görevli bulunduğu yüce emâneti azap ve mu'cizeyle değil, ilim, akıl, kültür ve vicdan ile tanıtmasıdır. İkincisi, Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ve arkadaşlarının Mekke'den ayrılmalarından sonra akıllarını kamçılayacak şekilde onlara bir azap gönderilmesidir ki, bu önce Bedir Savaşı, sonra da Mekke'nin fethiyle gerçekleşmiştir. Nitekim Mekke fethedildiği gün, müşrikler düne kadar başeğmedikleri bir kudret karşısında zelil ve hakir bir halde el bağlayıp vereceği kararı sükunetle dinlemeyi tercih ettiler. İşte bu, onların istedikleri taş yağdırmaktan veya başka bir azap indirmekten çok daha ibretli idi. Ne var ki, sonucu da o nisbette onlar için hayır ve rahmet oldu, çoğu İslâm'a girerek iman selâmetine erişti.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle putperest müşrikler, putlarını gözlerden ve gönüllerden düşüren Kur'ân'a karşı cephe aldılar ve aklı eren hiçbir kimsenin kabul edemeyeceği yalan ve iftiraları savurdular; "Eskilerin masalları" damgasını vurmaya çalıştılar. Bütün bu çabaları sonuç vermeyince, haksız iseler üzerlerine gökten taş yağdırılmasını veya başka bir azabın gönderilmesini istediler. Allah (celle celaluhu) onlara istedikleri şekilde bir azap değil, onlara hem öğüt ve ibret, hem de mutlak saadet ve rahmet olacak bir ordu göndereceğine işarette bulundu.

Aşağıdaki âyetlerle Allah (celle celaluhu)'nun göndereceği o başka azabın Mescid-i Haram'ın yolunu ve kapısını inanmışlara açacağını; Kabe'yi puthane yaparak Allah'a ortak koşanların hiçbir zaman Allah'ın dostları olmayacağı, O'nun gerçek dostlarının yakın gelecekte Kabe'ye sahip olacak muttakiler olduğu bildiriliyor. Kabe'nin etrafında ibâdet ve tavaf adına ıslık çalmalarının, el çırpmalarının Allah (celle celaluhu)'nun dilediği bir ibâdet olmadığına dikkatler çekilerek pek yakında bu saçmalıklara son verileceğine ve Allah'ın muradına uygun ibâdette bulunacakların Kabe'nin etrafını dönmek suretiyle o ilk mabedi amacına uygun kullanacaklarına işaret ediliyor.

وَمَا لَهُمْ أَلَّا يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَا كَانُوا أَوْلِيَاءَهُ ۚ
إِنْ أَوْلِيَاؤُهُ إِلَّا الْمُتَّقُونَ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾ وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ
عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَاءً وَتَصْدِيَةً ۚ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٥﴾ إِنَّ
الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ۚ فَسَيُنْفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ
عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ ۗ وَالَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ يُحْشَرُونَ ﴿٣٦﴾ لِيَمِيزَ اللَّهُ
الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَيَجْعَلَ الْخَبِيثَ بَعْضَهُ عَلَىٰ بَعْضٍ فَيَرْكُمَهُ جَمِيعًا
فَيَجْعَلَهُ فِي جَهَنَّمَ ۚ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٣٧﴾ قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَنْتَهُوا
يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ ۚ وَإِنْ يَعُودُوا فَقَدْ مَضَتْ سُنَّتُ الْأَوَّلِينَ ﴿٣٨﴾

34- (Sen ve istiğfar eden mü'minler aralarında bulunmayınca) Allah onlara ne diye azap etmeyecek? Oysa onlar (mü'minleri) Mescid-i Haram'a (girmekten) men'ediyorlar. (Bununla beraber) onlar O mescidin dostları ve lâyıkları da değilerdir. Onun dostları ve lâyıkları ancak muttaki (Allah'tan saygı ile korkup fenalıkdan sakınan)lardır. Ama ne var ki, onların çoğu (bu gerçeği) bilmezler.

35- Onların Beyt'in (Allah'ın Evi'nin) yanında namazları (kendilerine göre ibâdetleri) ıslık çalmaktan ve el çırpmaktan başka bir şey değildir. O halde inkâr ve nankörlüğünüzden dolayı azabı tadın!

36- Şüphesiz ki, o inkâr edenler, Allah yolundan alıkoymak için mallarını harcarlar. Onu yine de harcayacaklar; sonra bu kendilerine iç acısı olacak, sonra da yenilgiye uğrayacaklardır. Ve kâfir olanlar toplatılıp Cehenneme sürüleceklerdir.

37- Bu da Allah'ın temizi murdardan ayırt etmesi, murdarın bir kısmını bir kısmı üzerine yığıp hepsini toptan Cehenneme koyması içindir. İşte zarara uğrayanlar onlardır.

38- İnkâr edenlere de ki: Eğer (inkâr ve inattan, şaşkınlık ve azgınlıktan) vazgeçerlerse, onların geçmişteki (küfür ve günahları) bağışlanır.

Tekrar (inkâr ve azgınlığa) dönerlerse, öncekiler hakkında câri olan sünnet (ilâhi kanun) hükmünü yürütecektir.

İLGİLİ HADİSLER

"İslâm'a girip Müslümanlığını güzelleştiren kimse, cahiliye devrinde işlediği amellerle muahaza edilmez. İslâm'a girip (sonra dindarlığını bozarak eski) kötülüğüne dönerse, hem önceki, hem de sonraki yaptıklarından dolayı muahaza edilir."[1]

"İslâm kendinden önceki (bütün küfür ve günahları) koparıp atar. Tövbe de kendinden önceki günahları koparıp atar."[2]

Küfür Diyarında İstiğfar Edenler

Bağlantı kısmında belirttiğimiz gibi, küfür diyarında Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in sünnetiyle yaşayan ve Kur'ân ile amel eden mü'minler duâ ve istiğfarda bulundukları sürece Allah (celle celaluhu) o inkarcı topluluğa hemen azap indirmez. Bir gün doğru yolu bulmaya fıtri isti'datları varsa, yani fıtratlarındaki din ve Allah duygusu tamamen körelip silinmemişse, onlara dış görünüşüyle azap, içyüzüyle rahmet olacak başka bir uyarı gönderir. O halde küfür diyarında kalan ve yaşayan mü'minlerin ibâdet ve dualarını, aralıksız ilâhi rahmetin inmesine vesile olmakta ve O'nun gazabının önüne geçmektedir. Hem mü'minlerin düzenli, ahlâklı, tertemiz ve olgunluk içinde sürüp giden günlük hayatları, inanmayanların gıptasına neden olacak düzeyde bulunmalıdır.

Mü'minler dinleriyle amel ederken Cenâb-ı Hak'ın ezeli plân ve programı hedefine doğru ilerler, ya inkarcıları başka bir milletle te'dip eder ya da mü'minleri o diyarda üstün kılar. Mekke'deki mü'minlerin ve Mekkeli müşriklerin akibeti bunun en güzel örneklerinden biridir.

Kutsal Kabe'ye Lâyık ve Ehil Olanlar

وَمَا كَانُوا أَوْلِيَاءَهُ ۚ إِنْ أَوْلِيَاؤُهُ إِلَّا الْمُتَّقُونَ ...

"Onlar Mescid'in dostları ve lâyıkları değillerdir. Onun dostları ve lâyık-

1 Buhari/İstitabe: 1 - Müslim/İman: 189, 190 - İbn Mâce/Zühd: 29 - Dâremi/Mukaddeme: 1 - Ahmed: 1/379. 429, 431, 462

2 İbn Sa'd; İbn Zübeyr'den - İmam Suyuti bunun zayıf olduğunu, İbn Kesir ise sahih olduğunu belirtmişlerdir - Müsned-i Ahmed: 4/199, 204. 205

ları ancak muttakilerdir. Ama ne var ki, onların çoğu (bu gerçeği) bilmezler."

İlgili âyetle, Mekke'nin yakında Kabe'ye ehil ve lâyık olan insanlar tarafından fethedileceği, o büyük emânetin ehil olanlara teslim edileceği kapalı bir anlatımla haber veriliyor. Çünkü Kabe, tevhid inancının çıkıp yeşerdiği bir merkezdir ve yeryüzünde Allah'a ibâdet için kurulan ilk mabettir. Ona hiçbir zaman lâyık ve ehil olmayan putperestler, onun kutsallığını anlayamamış; Allah'ın varlığını ve birliğini yansıtan bu kutsal Mescide bir sürü put doldurmuşlardı. İbâdet adına kadın-erkek elele tutuşarak çevresinde ıslıklar çalıp el çırparlar ve müstehcen sayılacak şekilde tenlerini dışarı atıp etlerini teşhir ederlerdi. Bütün bunlar Kabe'nin hikmet ve amacını zedelemekte ve bütünüyle ona ters düşmekteydi.

Kutsal Kabe'ye ancak tevhid inancı temeli üzerinde yükselen muttakiler ehil ve lâyık idiler ve Mekke'nin fethiyle bu ehliyete gereken imkân verilmiş, küfrün saltanatı yıkılarak yerine "Allahu Ekber" diyenlerin saltanatı hâkim olmuştur. Böylece asırlardır inkarcıların istilâsı altında gayesinden uzaklaştırılan Kabe asıl sahiplerini bulmuş ve bir daha puthane olmamak üzere şerefli yerini almıştır.

Allah Yolundan Alıkoymak İçin Mallarını Harcayanlar

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَن سَبِيلِ اللَّهِ فَسَيُنفِقُونَهَا

"Şüphesiz ki, o inkâr edenler, Allah yolundan alıkoymak için mallarını harcarlar. Onu yine de harcayacaklar."

Kur'ân bu âyetle çok dikkat çekici bir olaya parmak basıyor ve hak dine düşmanlık ve kin besleyenlerin tutumunu, plân ve programını açıklıyor. Ebu Süfyan ve yandaşları, Bedir Savaşı'nda uğradıkları yenilginin ezikliğinden kurtulmak için İslâm'a karşı mallarını ve bütün imkânlarını nasıl ortaya koymaktan derin bir zevk ve sevinç duymuşlarsa, o günden bugüne kadar İslâm'a karşı olan müşriklerin ve inkâra maddecilerin tutumu, plân ve programı hep böyle olmuştur. Haçlı seferleri bunun açık misallerinden biridir. Dünya müşrikleri İslâm'ı yeryüzünden silmek için elbirliği yapmış bulunuyorlardı. Bir yanda papazlar, piskoposlar ve patrikler İslâm ve Kur'ân aleyhine kesif bir propaganda sürdürüyorlar, bir yandan kurdukları misyon teşkilatı ve bu teşkilatın yetiştirdiği misyonerleri harekete geçiriyorlar, diğer yandan çeşitli kurumlardan şöyle yararlanıyorlardı:

- İlim adamları ilim maskesi altında İslâm aleyhine zehir kusuyor,

- Fikir adamları kendi açılarından aşırı bir tezyifle genç dimağları İslâm aleyhine çeviriyorlar,

- Kimi de sanat yoluyla İslâm'ı alaya alacak kadar ileri gidiyor,

- Kimi servet ve nüfuzuyla İslâm düşmanlığını körüklüyor,

- Kimi bulunduğu makam ve mevkinin gücünü İslâm aleyhinde kullanıyordu.

İşte İslâm düşmanları hemen her çağda ve dönemde mevcut kadrolarını belirtilen istikamete çevirip harekete geçirmişlerdir ve buna devam etmektedirler.

Ama neden Batı ve bazı Doğu ülkeleri İslâm'ı kendilerine düşman ve rakip seçmişlerdir? Bizce bunun sebebi çok açıktır: Her haklı ve büyük davanın, her önemli meselenin karşısında onun önem ve büyüklüğüne oranla onu sevip bağlananlar bulunduğu gibi, ona kin ve düşmanlık besleyenler de vardır. Böyle olması da Allah (celle celaluhu)'nun câri sünneti, devam edegelen adetidir. Çünkü her şey zıddıyla daha çok tanınıp gelişme kaydedebilir.

Ancak Kur'ân, İslâm'a karşı olanlar, ister Hristiyan, ister Yahudi, ister komünist veya materyalist olsunlar, dönüş yapıp Hak'a teslimiyet gösterdikleri taktirde geçmişleriyle bağlantılarının kalmayacağı, analarından yeni doğmuşcasına tertemiz olacakları müjdesini vererek Allah'ın imân edenlerden yana nasıl bir lütuf ve rahmet kapısını açık bulundurduğunu haber veriyor.

İnandıktan sonra tekrar küfre dönmek ise, beterin beteri, felâketin felâketi sayılır. Eski günah ve veballar tekrar bir kâbus gibi onların sırtına yükletilerek artık taşınması zor bir yük oluşturur. Böylece Allah'ın hükmü yerine gelir. Sonra da İslâm aleyhine harcadıkları ile inandıktan sonra tekrar küfre dönmeleri hem dünyada, hem de âhirette içlerini burkup duran bir hasret olarak kalır. Dünyada hayat kanunu hedefine doğru kusursuz ilerlerken azgınları da törpülemek suretiyle zaaftan zaafa uğratır, eğilmeyen başlar Allah'ın bu kanunu ve kudreti karşısında eğilir. Âhiret azabı ise, daha elim ve devamlıdır.

Zıtların Sürtüşmesi

لِيَمِيزَ اللّٰهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ ...

"Bu da Allah'ın temizi murdardan ayırt etmesi, murdarın bir kısmını bir kısmı üzerine yığıp hepsini toptan Cehenneme koyması içindir."

İnsanoğlu hem kendi iç âleminde, hem de dış âleminde durmadan zıtların sürtüşüp çarpıştığı bir ortamda yaşamaktadır. Bunun dışına çıkması mümkün değildir. İçinde nefis ve ruh, dışında melek ve şeytan; içindeki inancının hilâfına inanca sahip olanların saldırısı; dünya kavşağında önüne konulan Cennet ve Ceheneme uzanan iki ayrı yol ve iki değişik itici güç; yine birbirine zıt iki ayrı gıdaya muhtaç olan beden ve ruh... Bütün bu zıtlar insan hayatını harekete geçirmekte, ona canlılık getirmekte ve durmadan araştırmaya, didinip bir şeyler bulmaya, bir şeyler düşünmeye itmektedir. Böyle olmasaydı, hayat canlılık kazanmaz, âtıl kalırdı.

O bakımdan zıtların sürtüşüp tartıştığı bir ortamda insanın içindeki cevher ortaya çıkmakta, karakteri belli olup gerçek değeri anlaşılmaktadır. Gerçi Cenâb-ı Hak, her insanı en iyi bilir ve takdir eder, ama kendi bilmesini tek ölçü ve kıstas olarak ortaya koymaz, onun gerçek değerini belirleyecek birtakım denemelerden geçirir, mihenk taşına vurup ayarını ortaya çıkarır. Sonunda temiz murdardan ayırt edilir de murdarlar bir araya getirilerek lâyık oldukları yere sevkedilirler.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, İslâm düşmanlarının, insanları Allah yolundan alıkoymak için mallarını durmadan harcadıkları konu edildi ve onların bu tür faaliyetlerinin sürüp devam edeceğine dikkatler çekildi. İstedikleri neticeyi elde edemeyecekleri için de harcadıkları emeklerin bir yürek acısı olarak dünyada onları rahatsız edeceği, âhirette ise ebedi hasret olarak içlerini burkacağı belirtildi. Sonra da ölmeden önce bâtılı bırakıp hakka dönenlerin bağışlanacağı beyân edildi. Aksi halde Allah'ın, cari sünnetinin hükmünü yürüteceği bir uyarı anlamında hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, İslâm'a, ahlâk ve fazilete, hak ve adalete karşı olup dönüş yapmayanlar, o tutumlarını tam bir fitne ve bozgunculuk düzeyinde tutmaya devam ederlerse, herhalde onları tesirsiz hale getirmenin farz olduğu; insanlığın mutlak saadetinden yana olan İslâm'ın, Hak'ın

değişmeyen dini olarak sapasağlam ayakta kalmasının ancak fitnecileri tenkil etmekle mümkün olabileceği belirtiliyor. Allah (celle celaluhu)'nun ise, haktan yana olanların yegâne sahibi bulunduğu ve en güzel sahibin de, yardımcının da O olduğu müjdeleniyor.

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ ۚ فَإِنِ انْتَهَوْا فَإِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ
بَصِيرٌ ﴿٣٩﴾ وَإِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَوْلَاكُمْ ۚ نِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ ﴿٤٠﴾

39- (Yeryüzünde) bir fitne kalmayıncaya ve din bütünüyle Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın. Eğer (inkâr ve fitneden) vazgeçerlerse, şüphesiz ki Allah onların yapageldiklerini yeterince görendir.

40- Eğer yüzçevirirlerse, bilin ki Allah sizin mevlânızdır. Ne güzel mevlâ ve ne güzel yardımcıdır O!

İLGİLİ HADİSLER

"İnsanlar Allah'tan başka ilâh olmadığına ve benim de Allah'ın Peygamberi bulunduğuma şehadet edinceye kadar onlarla savaşmakla emrolundum. Bu şahadeti söyledikleri zaman -haklı bir sebep dışında- kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar. Hesapları ise Allah'a aittir."[1]

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'den soruldu:

- Kahramanlık için, hamiyet (milli onur ve haysiyet) için ve bir de gösteriş için savaşan adam hakkında ne buyurursunuz? Bunlardan hangisi Allah yolundadır?

Cevap verdi:

- Kim Allah sözü daha yüce (daha üstün) olsun diye savaşırsa, işte o Allah yolundadır![2]

Ashab-ı Kirâm'dan Hz. Usâme (radıyallahu anh) bir kâfirle vuruşurken, adam "Lâ ilâhe illallah" dedi. Buna rağmen Usâme (radıyallahu anh) onu öldürdü. Sonra durum Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e anlatıl-

1 Müslim/İmân: 32, 36 - Buhari/İmân: 17, 28. Salât: 28, Zekât: 1, i'tisam: 2, 28 - Ebu Dâvud/Cihad: 95 - Tirmizi/Tefsir: 88 - Nesâi/Zekât: 3 - İbn Mâce/Fiten: 1, 3, Dârimi/Siyer: 10 - Ahmed: 4/8

2 Buhari/Tevhid: 28 - Tirmizi/Fezâil-i cihâd: 28 - İbn Mâce/Cihâd: 17

dığında. Efendimiz ona:

- Lâ ilahe illallah, dedikten sonra onu öldürdün mü?! Kıyamet günü, Lâ ilahe illallah ile (seni karşılaştırdıkları zaman) ne yapacaksın (halin nice olur)? diye sordu.

Hz. Usâme (radıyallahu anh) üzüldü ve:

- Ya Rasulallah! O adam ölümden kurtulmak için bunu söyledi, deyince; Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz:

- Sen onun kalbini yarıp baktın mı? buyurdu ve **Kıyamet gününde Lâ ilahe illallah ile ne yapacaksın?** diyerek (yukarıdaki sözünü) tekrarladı.

Hz. Usâme (radıyallahu anh) diyor ki:

"Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bu sözü o kadar tekrarladı ki, daha önce değil o gün İslâm'a girmiş bulunmayı ne kadar temenni ettim!"[1]

İslâm'a Göre Savaş

وَقَاتِلُوهُمْ حَتّٰى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلّٰهِ

"Yeryüzünde bir fitne kalmayıncaya ve din bütünüyle Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın."

İslâm, fitne, bozgunculuk ve kötülükleri eğitim yoluyla, irşat ve tebliğle gidermeye, dünyaya sulh ve sükun getirmeye çalışır. Buna rağmen inkarcı bir kavim ya da millet, fitne ve kötülükleri, zulüm ve tecavüzleri artırıp din, ahlâk ve fazileti yıkmaya yönelirse İslâm, fitneyi kaldırmak, zulüm ve tecâvüzü durdurmak için savaşı emreder. O halde İslâm'a göre, savaş son çaredir, ilk çare değildir. Nitekim Fahreddin Râzi bu konuda şöyle demiştir: "İnkarcılar, müşrikler gemi azıya alıp başkasına din ve vicdan hürriyeti tanımadıkları, İslâm nurunu söndürmeye yöneldikleri, nesli Allah'tan ve faziletten uzaklaştırmaya çalıştıkları zaman, onlarla savaşmak gerekir." Tabii şartlar elverdiği ölçüde buna kapı açılır.

Bakara suresinde bu konu biraz daha açıklanarak şöyle buyurulmuştur: "Dinde hiçbir zorlama yoktur. Şüphesiz ki doğru eğriden, hak bâtıldan, hidâyet dalâletten, hayır serden, imân küfürden (ayrılıp) açıkça or-

1 Müslim/İmân: 158 - Ebu Dâvud/Cihâd: 95 - İbn Mâce/Fiten: 1 - Ahmed: 4/439, 5/207

taya çıkmıştır. Artık kim Hakk'a yönelir de ilâhi sınırları aşan sapıklık ve bilgisizliği, azgınlık ve aşırılığı tanımayarak Allah'a inanırsa, gerçekten o kopmak nedir bilmeyen en sağlam kulpa tutunup yapışmıştır. Allah her şeyi işitir ve bilir."[1]

Konumuzu oluşturan âyetle, Bakara süresindeki bu âyeti bir araya getirdiğimizde, savaşın başkalarını zorla İslâm'a sokmak için yapılmadığını, fitne ve azgınlığı durdurmaya yönelik bulunduğunu rahatlıkla anlıyoruz.

İslâm Devletinin Dört Önemli Görevi

Eski ve yeni müfessirlerimiz yukarıdaki âyetlerin tefsirinde İslâm devletinin dört önemli görevi üzerinde durmuşlardır.

Biz özetleyerek naklediyoruz:

1- Ülke sınırları içinde yaşayan ve farklı dinlere ve inançlara bağlı bulunan toplumlar, fitne çıkarmadıkları, ülke zararına çalışmadıkları, bâtıl inançlarını Müslümanlar arasında yaymaya uğraşmadıkları takdirde, inanç ve ibâdetlerinde serbest bırakılır ve her türlü haksız saldırıdan korunurlar.

2- Ülke içinde ve dışında hiç bir zorlamaya başvurmadan, aklın ve ilmin rehberliğinde İslâm ahlâkını yaymak ve Müslüman çocuklarına dini eğitim ve öğretimi vermek önemli hizmetlerden biridir.

3- Ülke içinde başkalarının dinine ve inancına dil uzatan; din ve vicdan hürriyetine zincir vuran, dindarlara eziyet ve işkencede bulunanları durdurmak ve mütecavizleri cezalandırmak ülke bütünlüğü için gereklidir.

4- Gayri müslim ülkeler İslâmiyet aleyhine kampanya açar, Müslümanları ifsat etmeyi plânlar ve birtakım tehlikeli yollara başvururlarsa, onların ileride vuku bulacak saldırılarına imkân vermemek için, şartlar müsaitse, kahredici bir kuvvet de mevcutsa, savaşmak farz olur.

Nitekim Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'le dört halife ve onlardan sonra basiretli hükümdarlar tarafından yukarıda belirtilen dört madde aynen uygulanmıştır. Meselâ Hz. Ömer devrinde Bizans ve İran'la yapılan savaşın nedeni dördüncü maddeye dayanır. İslâm devletini karşılarında en büyük rakip gören bu iki güçlü devlet, İslâmiyet aleyhine birçok entrikalar çevirmeye, sinsi plânlar hazırlamaya girişmişlerdi. Ra-

1 Bakara süresi: 256

sulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz hayatta iken sözü edilen iki büyük devletin İslâm'a karşı tutumları hakkında geniş bilgi toplamış ve mü'minlere, dikkatlerini onlara çevirmelerini tavsiye etmişti. Hendek hafriyatında elindeki balyozu kayaya vurmasıyla şimşek gibi parıldayan ışığın birinin Bizans'a, diğerinin İran'a işaret olduğunu belirtmesi de elbetteki çok anlamlıdır. O bakımdan büyük devlet adamı Hz. Ömer (radıyallahu anh), tehlikenin yaklaştığını sezince bu iki devletle savaşa karar vermiş ve netice ise çok parlak olmuştur.

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz zamanında da Hayber ve çevre kabilelerin fethedilmesinin lüzumu hep belirtilen nedenlerden kaynaklanmıştır.

İslâm'ın Hoşgörü ve İyi Niyeti

فَإِنِ انْتَهَوْا فَإِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

"Eğer (inkâr ve fitneden) vazgeçerlerse, şüphesiz ki Allah onların yapageldiklerini görendir."

İslâm, savaşı, fitne ve azgınlığı durdurmak, insan haklarını korumak için meşru kılmıştır. Düşmanlar inkâr ve fitneden vazgeçerler de İslâm'a karşı bir saldırıda bulunmazlar veya böyle bir hazırlık içinde bulunmazlarsa, o takdirde savaşmaya lüzum kalmaz. Çünkü insan kanı akıtmak, en kötü fiillerden biridir. Hayat hakkı ise, muhteremdir. Bu durumda da Allah (celle celaluhu), mü'minlerin mevlâsı, sahibi, dostu, destekçisi ve yardımcısıdır. İşleri o düzene sokar. Mü'minlerin başka dost ve yardımcıları yoktur.

Nitekim Tahrim suresinde şöyle açıklanmıştır:

"Yok eğer Peygambere karşı birbirinize arka olursanız, şüphesiz ki Allah, O'nun dostu ve sahibidir; sonra da Cibril, sâlih mü'minler ve melekler O'nun yardımcısıdır."[1]

İnkarcı fitneciler, saldırgan müşrikler, verdikleri sözden, İslâm aleyhinde bulunmayacaklarına dair aldıkları karardan dönerlerse, Allah (celle celaluhu)'nun, sünneti gereği onlar hakkındaki hükmü ve irâdesi tecelli eder de Peygamberini yalnız bırakmaz, O'nu destekler ve sonunda başarıya eriştirir. Şüphesiz ki Allah, en güzel sahip ve en güzel yardımcıdır!

1 Tahrim süresi : 4

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, yeryüzünde din, ahlâk ve insan hakları aleyhine fitne çıkarıp ortalığı karıştıran, İslâm'a karşı cephe alıp saldırı hazırlıklarına başlayan toplum ve milletlerle savaşmanın farz olduğu belirtildi. İnkarcı azgınlar fitne ve saldırıdan vazgeçerlerse, o takdirde savaşa gerek olmadığına işaret edilerek İslâm'ın bu hususta müsamaha ve iyi niyetine atıf yapıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, savaşlarda elde edilen ganimetin taksimi anlatılıyor, İslâm bünyesinde yer alan zayıf unsurlara da ganimetten belli bir pay verilmesi emredilerek her hususta olduğu gibi, ganimet hususunda da sosyal adaletin sağlanması tavsiye ediliyor. Sonra da savaşta mü'minleri gerçek mânada başarılı kılanın Allah olduğuna dikkatler çekiliyor.

وَاعْلَمُوٓا اَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَاَنَّ لِلّٰهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبٰى
وَالْيَتٰمٰى وَالْمَسٰكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ ۙ اِنْ كُنْتُمْ اٰمَنْتُمْ بِاللّٰهِ وَمَٓا اَنْزَلْنَا عَلٰى عَبْدِنَا
يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعٰنِ ۗ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤١﴾ اِذْ اَنْتُمْ بِالْعُدْوَةِ
الدُّنْيَا وَهُمْ بِالْعُدْوَةِ الْقُصْوٰى وَالرَّكْبُ اَسْفَلَ مِنْكُمْ ۚ وَلَوْ تَوَاعَدْتُمْ لَاخْتَلَفْتُمْ
فِي الْمِيعٰدِ ۙ وَلٰكِنْ لِيَقْضِيَ اللّٰهُ اَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا ۙ لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَنْ بَيِّنَةٍ
وَيَحْيٰى مَنْ حَيَّ عَنْ بَيِّنَةٍ ۗ وَاِنَّ اللّٰهَ لَسَمِيعٌ عَلِيمٌ ۙ ﴿٤٢﴾ اِذْ يُرِيكَهُمُ اللّٰهُ فِي مَنَامِكَ
قَلِيلًا ۖ وَلَوْ اَرٰىكَهُمْ كَثِيرًا لَفَشِلْتُمْ وَلَتَنَازَعْتُمْ فِي الْاَمْرِ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ سَلَّمَ ۗ اِنَّهُ عَلِيمٌ
بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٤٣﴾ وَاِذْ يُرِيكُمُوهُمْ اِذِ الْتَقَيْتُمْ فِٓي اَعْيُنِكُمْ قَلِيلًا وَيُقَلِّلُكُمْ فِٓي
اَعْيُنِهِمْ لِيَقْضِيَ اللّٰهُ اَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا ۗ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ ﴿٤٤﴾

41- Bilin ki (savaşta) elde ettiğiniz ganimetin beşte biri Allah içindir; Peygamber'e, yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir. Eğer Allah'a, hak ile bâtılın birbirinden ayrılıp iyice belirgin hâle geldiği gün, iki ordunun karşılaştığı gün kulumuza indirdiğimiz âyetlere inanıyorsanız (bunu böyle kabul edin). Allah'ın kudreti her şeye yeter.

42- Hani bir zaman siz vadinin yakın bir yerinde, onlar da uzak bir ucunda bulunuyordunuz; kervan ise sizden epeyce aşağıda idi; öyle ki, eğer (daha önce) onlarla (savaş konusunda) sözleşmiş olsaydınız, belirlenen vakitte (orada bulunmak hususunda) görüş ayrılığına düşerdiniz. Ama Allah, olacak bir durumu yerine getirmek için (sizi oldu-bittiyle karşılaştırdı). Tâki, mahvolacak olan, açık belgeleri (görüp) mahvolsun; yaşayacak olan da açık belgeleri (görüp öylece) yaşasın. Şüphesiz ki, Allah her şeyi gerektiği gibi işitir ve bilir.

43- Hatırla o vakti ki, Allah onları uykunda sana az göstermişti; eğer onları çok gösterseydi korkar ve emr-ü kumanda hususunda çekişip tartışırdınız. Ama Allah esenlik verdi de (sizi) kurtardı. Şüphesiz ki O, sinelerde olanı çok iyi bilir.

44- Ve hatırla ki, Allah olacak olan emri yerine getirmek için (düşman ile) karşılaştığınızda onları gözlerinizde az gösteriyor ve sizi de onların gözünde az gösteriyordu. İşler ancak Allah'a döndürülür.

İLGİLİ HADİS

"Bana beş şey verildi ki, onlar benden önce peygamberlerden hiçbirine verilmemiştir:

1- Bir aylık mesafede (ki düşmanlarımın kalblerine) korku salmakla yardım gördüm.

2- Yeryüzü bana mescid ve temiz (temizleyici) kılındı. Ümmetimden hangi adama namaz vakti gelip erişirse, (bulunduğu yerde temiz olduğu ve sakıncalı bir yer olmadığı taktirde) namaz kılsın.

3- Ganimetler bana helâl kılındı, benden önce hiç kimseye helâl kılınmadı.

4- Şefaat bana verildi.

5- (Benden önce) peygamber sadece kendi kavmine gönderilirdi. Ben ise bütün insanlara peygamber olarak gönderildim."[1]

1 Buhari/Teyemmüm: 1, Salât: 56, Gusül: 26 - Darimi/Siyer: 28

İslâm'da Ganimet

وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ

"Bilin ki (savaşta) elde ettiğiniz ganimetin beşte biri Allah içindir."

Kur'ân ahkâmına göre, ilgili âyetlerle savaşta düşmandan elde edilen ganimetin kime, nasıl ve ne kadar taksim edileceği belirlenmiştir.

Ancak Kur'ân'da bu konuda iki ayrı tabir kullanılmıştır: Ganimet ve feyi'. Bunlar eşanlamlı kelimeler midir, yoksa her biri ayrı bir mana ve hükme mi delâlet etmektedir? İslâm hukukçularının çoğuna göre, "Ganimet, Müslümanların savaşta gayr-i müslimleri hezimete uğratıp elde ettikleri mal ve servettir. Bu, kelimenin delâlet ettiği bir mana değil, şer'i örfle belirlenen bir hükümdür." Feyi' ise, savaşsız yapılan anlaşmalara göre, haraç, cizye ve benzeri isimler altında gayr-i müslimlerden Müslümanlara ulaşan mal ve paradır.

İlim adamlarının görüş ve ictihadları ise şöyledir:

a) Atâ' b. Sâib'e göre, ganimet, Müslümanların savaşta müşriklere karşı üstünlük sağlayıp silah zoruyla ele geçirdikleri maldır. Arazi yani işgal edilen toprak ise, feyi' kapsamına girer.

b) Süfyan es-Sevri'ye göre, ganimet, savaş yoluyla küffardan Müslümanlara ulaşan maldır. O da beş kısma ayrılır; dört kısmı savaşa katılan mücahidlere verilir. Bir kısmı ise, (ki bu beşte biridir), gerekli yerlere dağıtılmak üzere Peygamber'e verilir. Feyi' ise, savaş yapmadan anlaşma yoluyla Müslümanların müşriklerden aldığı maldır. Bunda humus (beşte bir) hükmü câri değildir.

c) Diğer bazı ilim adamlarına göre, ganimet ile feyi' aynı manaya gelen eşanlamlı iki kelimedir.

Ancak bu hususta en sahih olanı, şer'i örfe göre, her birinin ayrı bir mâna ve hüküm taşımasıdır ki, cumhur da aynı görüştedir.

Beşte Biri Allah'ındır

Savaşta elde edilen ganimetin beşte birinin Allah'a ait olduğu üzerinde durulmuş ve bazı farklı yorumlar yapılmıştır:

a) Fukahanın çoğuna göre, bu, söze teberrüken başlamaya ve konu-

nun önemini belirtmeye yöneliktir. Zira yegâne hüküm sahibi Allah (celle celaluhu)'dur; O dilediği gibi taksim eder. Yoksa ganimetin beşte biri Allah (celle celaluhu)'ya ayrılacaktır manasına gelmez, Allah adına verilecek yerlere işarettir.

Nitekim el-Hasan, Katade, Atâ', İbrahim en-Nehai ve es-Sevri'ye göre, beşte bir pay Allah ve Rasulünedir, yani Allah için O'nun peygamberine aittir. Beşte dördü ise, savaşa katılanlara verilir. Böylece Allah için ayrılan beşte bir bölüm, Peygamber'e ve âyette vasıfları belirtilen dört sınıfa verilir.

b) Ebu Âliye'ye göre, beşte bir pay altı kısma ayrılıp bir pay Allah adına Kabe'ye ayrılır, diğerleri ise, belirtilen beş sınıfa taksim edilir.[1]

Birincilerin tesbit ve yorumu daha sıhhatli kabul edilmiştir.

c) Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e düşen hisse, O'nun vefatından sonra Müslümanlar yararına sarfedilir. Bu aynı zamanda İmam Şâfii ve İmam Ahmed b. Hanbel'in ictihadıdır. Nitekim A'meş'ın İbrahim'den yaptığı rivayete göre, Ebu Bekir Sıddik ile Ömer Faruk (radıyallahu anhuma) devirlerinde Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e düşen hisse, asker için silâh ve teçhizat alımında kullanılmıştır.

d) Katade'ye göre, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e düşen hisse, ondan sonra İslâm halifesine verilir.

e) İmam Ebu Hanife'ye göre, beşte bir hisse Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)dan sonra Kur'ân'da belirtilen dört sınıfa taksim edilir.

Peygamberimizin Hısımları

وَلِلرَّسُولِ وَلِذِى الْقُرْبٰى

"Peygamber'e, yakınlarına..."

Ganimetin beşte birinin, beşte biri yani tamamının yirmi beşte biri Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in hısımlarına verilir. Ancak O'nun hısımları kimlerdir?

Bu hususta da farklı tesbitlere yer verilmiştir:

a) Kureyş kabilesinin hepsi.

---

1 Ebu Âliye, tabiinin ileri gelenlerindendir. Hicri 91 yılında vefat etmiştir.

b) Kendilerine zekât helâl olmayan yakınları. Bunlar Hâşimoğullarıdır ki, Abbas ailesi, Ali ailesi, Cafer ailesi, Akil ailesi ve Abdülmuttalib oğlu Haris ailesidir.[1]

c) Mücahid ve Ali b. Hüseyn'e göre, Hâşimoğullarıdır.

d) İmam Şafii'ye göre, Hâşimoğulları ile Abdülmuttaliboğullarıdır. Çünkü yapılan sahih rivayete göre, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bu iki aileyi bir aile saymıştır.

Yetimler

وَالْيَتَامٰى "Yetimleredir."

Yetim tabiri, babası olmayan ve henüz ergenlik çağına girmeyen çocuk demektir. Âyette daha çok Müslümanların yetim çocukları kastedilmiştir. İslâm, her vesileyle babasız çocukları himayeyi emretmiş ve bunların topluma kazandırılması için gereken bütün tavsiyeleri yapmıştır.

وَالْمَسَاكِينِ "Yoksullaradır."

Miskin, çok fakir olup günlük ihtiyacını karşılama imkânı olmayan kimsedir. Bu çok yaşlı, hasta, malul, dul ve benzeri kişileri de kapsamına alan bir tabirdir. İlgili âyetle ganimet malından toplumun bu zayıf unsurlarına verilmesi ve böylece gelir dağılımında adalet sağlanması emredilmiştir.

وَابْنِ السَّبِيلِ "Yolda kalmışlara aittir."

Evinden ve malından uzak kalıp ihtiyaç içinde kıvranan müslümanlardır. Böylece İslâm, ganimet malının taksiminde bile, din kardeşliğinin önemine ve misafirperverliğe ağırlık vererek yolda kalmış kişilere yardım elinin uzatılmasını emretmiştir.

Bu sınıfların hakkı ayrıldıktan sonra geriye kalanı savaşa katılan süvarilere iki, piyadelere bir senim verilmek üzere mücahit gazilere dağıtılır. Bu, İmam Ebu Hanife'nin ictihadıdır.

İmam Şafii, İmam Mâlik ve İmam Ahmed'e göre, süvariye üç, piyadeye bir pay olmak üzere mücahit gazilere taksim edilir.

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in, kendine düşen payı,

1 Bedayi'us-Sanayi - fi-Tertibi'ş-Şerayi': 2/49

evine değil de muhtaçlara dağıttığı sahih rivayetlerle sabit olmuştur. Nitekim İmam Şafii'nin, Ubâde b. Sâmit (radıyallahu anh)'den yaptığı rivayete göre, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem), Hayber günü, aldığı beşte bir hisseyi olduğu gibi Müslüman fakirlere dağıtmıştır.[1]

Ganimetten savaşa katılan kadın ve çocuklara da verilir. Bunlar daha çok geri hizmetlerde bulunurlar, o bakımdan bilfiil savaşan mücahidlere verilen nisbetten biraz daha az takdir edilir.

Savaş Stratejisi

Buna, orduyu düşman karşısında gütme sanatı denir. Her bakımdan önemli bir konudur. Küçük bir hata, az bir adaletsizlik, yanlış bir emir ve hareket çok pahalıya mal olabilir.

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz aynı zamanda büyük bir kumandandı; hem askere moral ve cesaret vermede, hem de onları düşmana karşı savaş düzenine sokmada çok başarılı idi. Ancak Bedir Savaşı bir emrivaki şeklinde ortaya çıktığından Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz ve ashabının ileri gelenleri daha geniş ve detaylı düşünüp tedbir almaya vakit bulamamışlardı. Mevcudu harekete geçirip başa gelen bir belâyı savmak ve İslâm'ın itibarını yüceltmek, hiç değilse korumak için o anda ne gerekiyorsa hepsini bir bütünlük içinde düşünüp ortaya koymuş ve alınacak başka bir önlem kalmadığı için de durumu Cenâb-ı Hakk'ın yüce dergâhına el kaldırıp arz etmişti.

Kul, imkân ve irâde sınırının son kertesine gelip el kaldırınca, cari sünneti gereği, sebepleri mü'minler lehine oluşturmak Allah (celle celaluhu)'ya aittir. Kul kendine düşeni lâyıkıyla yapınca, Allah (celle celaluhu) da kendine düşeni elbetteki yerine getirir. İşte Bedir Savaşı'ndaki stratejik durum bu inanç ve anlayış içinde gerçekleştirilmiştir.

Kulun Tedbir ve Tevekkülü

Kulun tedbir ve tevekkülü varacağı noktaya erişince, ilâhi inayet kademe kademe tecelliye başlar.

Bedir Savaşı'ndaki bu tecellileri şöyle sıralayabiliriz:

a) Hakkın bâtıldan ayırt edildiği gün ilâhi âyet olan melekler indiril-

1 Nesâi/Ganâim.

miştir. Bu daha çok mü'minlere moral vermek, kâfirlerin moral ve cesaretini bozup kırmakla ilgilidir.

b) Müslümanlar, vadinin alt kısmında savaşa ve toparlanmaya uygun olmayan bir yerde mevzilenmek zorunda kalmışlardı. O bakımdan sebepler harekete geçirilerek bol yağmur yağmış, kumlar basılmış ve hareket kolaylığı, su bulma imkânı sağlanmıştır.

c) Müşriklerin daha hâkim noktada mevzilenmesi ve kuyu başında yer alması sebebiyle, su ihtiyacı yağmur ile telâfi edilmiştir.

d) Şam'dan gelen büyük kervanın aşağı kesimde bulunması, iki tarafın da savaş arzusunu kamçılamıştı ki buna ihtiyaç vardı.

Bütün bunlar savaşın kaderini belirleyecek sebepler arasında bulunuyordu ki, çoğu mü'minlerin lehine, müşriklerin aleyhine idi. Sebepleri tezgâhlayan, savaş stratejisini çizen şüphesiz ki Allah (celle celaluhu)'dur. Çünkü O hep haklıdan, âdil olandan ve iyi tedbir alıp tevekkül edenden yanadır.

Bedir Savaşı, az yukarıda belirttiğimiz gibi bir emrivaki şeklinde ortaya çıkmasaydı, Müslümanlar savaşmak için belki o günün şartları ve mevcut ortamı karşısında görüş birliği ortaya koyamayacaklar ve bu durum düşmanın cesaretini büsbütün artırmaktan başka bir şeye yaramayacaktı. Ama Allah (celle celaluhu), olacak bir işi, bir olayı yerine getirmek için ezelde hazırlanan plân gereği programı hazırlayıp uygulamaya koydu.

Kur'ân, mü'minlere mala ve ganimete karşı aşırı istek göstermemelerini, Allah'ın koyduğu hükme razı olmalarını açıklarken, sözü edilen savaşta mü'minlerden yana Allah'ın gösterdiği lütuf, indirdiği inayetini hatırlatıyor.

Tarafların Birbirlerini Az Görmesi

وَإِذْ يُرِيكُمُوهُمْ إِذِ الْتَقَيْتُمْ فِي أَعْيُنِكُمْ قَلِيلًا وَيُقَلِّلُكُمْ فِي أَعْيُنِهِمْ ...

"Ve hatırla ki, olacak bir durumu yerine getirmek için, karşılaştığınızda (Allah) onları gözlerinize az gösteriyor ve sizi de onların gözüne az gösteriyordu. İşler ancak Allah'a döndürülür."

İslâm dininin kök salıp bir şehir devleti hüviyetinde ortaya çıktığını, savaşacak bir kuvvetinin oluştuğunu, bundan böyle onun, hep küfrün, azgınlığın ve ahlâksızlığın karşısında cephe alacağını, insan haklarına

saldıranları tenkil edeceğini, gerek Arap Yarımadası'na, gerekse çevre ülkelere duyurmak vakti gelmiş bulunuyordu. Onun için, yıllarca mü'minlere işkence edip onları öz vatanlarından sürüp çıkaran Mekke müşrikleriyle artık boy ölçüşmekle bu sesi duyurmak gerekiyordu. Ancak mü'minler kendilerini henüz böyle bir savaşa hazırlanmış kadar güçlü görmüyorlardı. Kervanı İslâm'ın lehine çevirme arzusu onları kaçınılmaz bir savaşın eşiğine getirdi. Cenâb-ı Hak, mü'minlerden üç kat daha fazla olan müşrikleri onların gözlerine az göstermek suretiyle cesaretlerini artırdı. Müşrikler de mü'minleri az bir kuvvet olarak görüyorlardı. Böylece ilâhi plân gerçekleşti, program kusursuz uygulandı ve İslâm'ın sesi işitildi.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, İslâm'ın Medine'de kök salıp bir devlet hüviyetiyle meydana çıkmasına işaretle Bedir Savaşı'nın nedenleri üzerinde duruldu. Cenâb-ı Hak'ın, her türlü imkânını imân ve irfanları doğrultusunda ortaya koyan mü'minlere nasıl yardımcı olduğu, sebepleri nasıl kolaylaştırdığı anlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, bundan böyle savaşların aralıksız devam edeceğine işarette bulunuluyor, büyük nimetlerin ağır külfetlerle gerçekleşeceğine dolaylı atıf yapılarak sabr-u sebat gösterilmesi emrediliyor. Bunun için de mü'minlerin önce kendi aralarında birlik ve dirlik kurmaları, sürtüşüp tartışmadan kaçınmaları gereği üzerinde durularak başarının sır ve hikmeti öğretiliyor. Sonra da savaşa böbürlenerek, maddi kuvvetleriyle her şeyin çözülebileceğini düşünenler gibi yanlış bir tutum içine girerek çıkmamaları hatırlatılıyor. Arkasından, münafıkların nasıl bir kararsızlık ve İslâm'a karşı sinsi düşmanlık havası içinde birtakım ölçüsüz sözler sarfettiklerine dikkatler çekilerek mü'minlerin hem müşriklere, hem münafıklara karşı uyanık bulunmaları isteniliyor.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٤٥﴾ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٤٦﴾ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطَرًا وَرِئَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَاللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿٤٧﴾ وَإِذْ

زَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ اَعْمَالَهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمُ الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ وَاِنِّى
جَارٌ لَكُمْ ۚ فَلَمَّا تَرَاۤءَتِ الْفِئَتَانِ نَكَصَ عَلٰى عَقِبَيْهِ وَقَالَ اِنِّى بَرِىۤءٌ مِنْكُمْ
اِنِّىۤ اَرٰى مَا لَا تَرَوْنَ اِنِّىۤ اَخَافُ اللّٰهَ ۗ وَاللّٰهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٤٨﴾ اِذْ يَقُولُ
الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِى قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ غَرَّ هٰٓؤُلَاۤءِ دِينُهُمْ ۗ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى
اللّٰهِ فَاِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٩﴾ وَلَوْ تَرٰٓى اِذْ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا ۙ الْمَلٰٓئِكَةُ
يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَاَدْبَارَهُمْ ۚ وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿٥٠﴾ ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ
اَيْدِيكُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ۙ ﴿٥١﴾

45- Ey imân edenler (savaşmak üzere çıkan) düşman topluluğu ile karşılaştığınız vakit, (korkmayın) sebat edin, Allah'ı çokça anın ki kurtuluşa (ve başarıya) eresiniz.

46- Allah'a ve Peygamberi'ne itaat edin. Sürtüşüp çekişmeyin, tartışıp bölünmeyin; sonra korkaklaşır (devletinizin kudret) havası ayrılıp gider. Sabrediniz, şüphesiz ki Allah sabredenlerle beraberdir.

47- Yurtlarından şımarıklık göstererek, böbürlenip halka gösteriş yaparak ve (insanları) Allah yolundan men'ederek çıkanlar gibi olmayın. Allah onların yapageldiklerini (ilim ve kudretiyle) kuşatmıştır.

48- Hani şeytan onlara işleyip durdukları (kötü işlerini, fena niyetlerini) süsleyip, "bugün insanlardan size üstün gelecek yoktur ve ben de sizi destekleyici bir yardımcıyım!" demişti de iki ordu birbirlerini görüp karşılaşınca, (bu defa) topuğu üzerine gerisin geri dönerek şöyle demişti: "Doğrusu benim sizinle ilgim yoktur; sizin göremeyeceğiniz şeyleri görüyorum. Hem doğrusu ben Allah'tan korkarım, Allah'ın vereceği ceza şiddetlidir."

49- Hani bir vakit de münafıklar ve kalblerinde (inkâr, inat, cehalet ve fitne) hastalığı bulunanlar diyorlardı ki: "Canım şu mü'minleri de dinleri aldatmıştır." Kim Allah'a güvenip dayanırsa şüphesiz ki Allah yegane üstün ve yegane hikmet sahibidir.

50- Bir de meleklerin o küfredenlerin yüzlerine ve arkalarına vura vura ve "tadın yakıcı azabı!" (diye diye) canlarını aldıklarını görmeliydin.

51- İşte bu sizin ellerinizin işleyip öne sürdüğünüzün karşılığıdır ve elbette Allah kullarına zulmedici değildir.

İLGİLİ HADİSLER

"Ey insanlar! Düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyin; Allah'tan hep afiyet dileyin. Ama düşmanla karşılaştığınız zaman sabredip dayanın. Bilin ki, Cennet kılıçların gölgesi altındadır."[1]

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz sonra da şöyle duâ etti:

"Ey kitabı indiren, bulutları harekete geçiren; fırka ve bölükleri hezimete uğratan Allah'ım! Düşmanını hezimete uğrat ve onlara karşı bize yardım et, bizi zafere eriştir."

"Düşman ile karşılaşmayı temenni etmeyin; Allah'tan afiyet isteyin. Ama düşmanla karşılaştığınız zaman sebat edin ve Allah'ı anın. Eğer düşmanınız bağırıp çağırır, nara atarsa, siz sesinizi çıkarmayın."[2]

"Şüphesiz Allah üç yerde susup konuşulmamasını sever:

1- Kur'ân okunurken,

2- Düşman ile karşılaşırken,

3- Cenaze hazırlanırken."[3]

"İblis hiçbir gün Arafe günündeki kadar daha aşağılık, daha hakir, daha rezil ve daha kinli ve öfkeli görülmemiştir. Ancak Bedir gününde müstesna."

Bunun üzerine soruldu:

- Ey Allah'ın Peygamberi! O, Bedir günü nasıl görünmüştü? Allah Rasulü cevap verdi:

- **İblis o gün Cibril** (aleyhisselam) **melekleri (savaş) düzenine sokar-**

---

1 Buhari/Cihad: 112, 156 - Müslim/Cihâd: 19, 20 - Ebu Davud/Cihad: 89 - Dârimi/Siyer: 6

2 Abdurrezzak: Abdullah b. Amir (radıyallahu anh)'dan - İbn Mâce/Cihad: 89

3 Taberâni: Zeyd b. Erkam (radıyallahu anh)'den

ken görmüştü.[1]

Kudsi hadis:

"Ey kullarım! Şüphesiz ki ben zulmü kendime haram kıldım; onu sizin aranızda da haram kıldım. O halde birbirinize zulmetmeyin.

Ey kullarım! bunlar ancak sizin yaptıklarınızda ki sizin için onları (bir bir yazıp) hesaplıyorum. Artık kim hayır bulursa, Allah'a hamd etsin; ondan başkasını bulursa, ancak kendini kınasın."[2]

Savaşta Sebat

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا

"Ey imân edenler! Düşman topluluğu ile karşılaştığınız vakit, (korkmayın) sebat edin."

Mealindeki âyette, savaşmak üzere yola çıkan düşman ordusuyla karşılaşan İslâm ordusunun ilk yapacağı iki önemli husus hatırlatılıyor:

1- Paniğe kapılmadan savaş durumuna geçip sabr-u sebat göstermek.

2- Kalbe kuvvet, ruha cesaret veren Allah'ı çokça anmaya devam etmek.

Şüphesiz ki, İslâm'a göre, savaşı ilk başlatan zâlimdir. Kur'ân ilgili âyetle, savaşmak üzere çıkan düşman askeriyle karşılaşmadan söz ederken, karşı tarafın zâlim olduğunu belirterek bir kıstas veriyor. Nitekim Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz,

"Düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyiniz!" buyurmuştur. Bu konuda ilgili hadisler bölümünde iki sahih hadis nakletmiş bulunuyoruz.

O halde Hakk'a karşı çıkan ve kan dökmeye susayan bir ordu, elbette ki zâlimdir. Ona karşı durmak, Allah'ı çokça anıp ilâhi yardıma mazhar olarak sebat göstermek, kurtuluş ve zaferin anahtarıdır.

Allah (celle celaluhu), mü'minlere, naklettiğimiz âyetle, ileride düşman ordusuyla karşılaşacaklarını dolaylı bir anlatım şekliyle hatırlatıyor, o bakımdan mü'minlerin her ân savaşa hazır olmalarına işarette bulunuyor.

---

1 İmam Mâlik: Mürsel olarak rivayet etmiştir.

2 Sahih-i Müslim Ebu Zer (radıyallahu anh)'den/Birr: 55

Barışta ve Savaşta İtaat

وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا

"Allah'a ve Peygamberine itaat edin. Sürtüşüp çekişmeyin."

Mealindeki âyetle, Müslümanları birleştirip kaynaştıran, toplayıp bütünleştiren kudretin Allah ve Peygambere imândan sonra mutlak itaat olduğu belirtiliyor. İslâm toplumları, hayat, ruh, mana, güç ve enerji veren bu kudreti her dem şifâ sunucu bir iksir olarak içmedikleri taktirde, fitneye kapı açmış olurlar. Çünkü Allah ve Peygambere mutlak itaat fitnenin önünde engelleyici en sağlam kapıdır. Ashab-ı Kiramı başarıdan başarıya, zaferden zafere götüren ruh ve maya budur.

İtaat ve taşıdığı geniş anlam ve hükmü özetleyecek olursak, ilâhi murat daha iyi anlaşılmış olur:

a) Hiçbir itiraz ve aksi görüş ortaya koymadan ve böylece bir şey düşünmeden Allah ve Peygamberinin buyruklarını kayıtsız şartsız dinleyip kabul etmek ve zamanı gelince uygulamak.

b) Nefsin heveslerini bir tarafa, dünyevi istekleri gerilere itip, sırf ilâhi hoşnutluğa erişmek amacıyla Hakk'a yönelip beşerden istenilen ne ise, onu gücümüz nisbetinde yerine getirmek.

c) Kendilerinden olan başlarındaki kumandanı -meşru bütün hususlarda- dinleyip verdiği emirleri yine imkân nisbetinde gerçekleştirmek.

d) Görevde ve savaşta kendi nefsine bir pay ayırmayı düşünmeden sırf Allah'ın dinine hizmeti farz bilerek fazilet mücadelesini sürdürmek.

e) Baş olma, lider durumuna gelme heves ve yarışına iltifat etmemek, hizmetin hizmet olduğunu düşünerek, ilâhi hoşnutluğa erişme doğrultusunda hareket etmek.

Bunların aksine bir yol tutmanın bölücülerin, bozguncuların, kırıcı ve düşmanlık tohumlarını ekicilerin ekmeğine yağ süreceğini ve faturasının da o oranda ağır olacağını unutmamak gerekir.

Savaşa Böbürlenerek Çikmak Hatalıdır

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطَرًا وَرِئَاءَ النَّاسِ

"Yurtlarından şımarıklık göstererek, böbürlenip halka gösteriş yapa-

rak çıkanlar gibi olmayın."

Orduları bir bakıma -ilâhi sünnet gereği- muzaffer kılan, ya da yenilgiye uğratıp perişan eden Allah (celle celaluhu)'dır. Çünkü Allah (celle celaluhu) hep âdildir, haklıdan yanadır. O, şımaranı, böbürlenip sadece maddi kuvvetle her şeyi halledeceğini iddia edeni sevmez. O halde kuvvet ve kudreti Allah'a çevirip O'nu tek kudret kaynağı kabul eden ve eldeki kuvvetin büyüklüğüne ve çokluğuna aldanmayan mü'minler, eğer yeterince tedbir almış ve kendilerine düşeni yapmışlarsa, mutlaka Allah (celle celaluhu) onlara yardımda bulunup başarılı kılar. Şımarıp zahiri kuvvete bakarak böbürlenen ve o hava içinde savaşa çıkarken Allah'ı ve O'nun yenilmez kuvvet ve kudretini unutan bir ordunun, aksini düşünüp inanan mü'minler karşısında hezimete uğraması mukadderdir.

Kur'ân bu önemli hususu işlerken Ebu Cehil'in davranışını misal veriyor. Şöyle ki: Başlarında Ebu Cehil bulunduğu halde Müslümanlarla savaşa çağrılan Mekkeliler Cuhfe yöresine gelip konaklamışlardı. Ebu Süfyan onlara ikinci bir haberci göndererek, kervanın artık saldırıdan kurtulduğunu ve salimen yoluna devam ettiğini, endişe edilecek bir durum söz konusu olmadığından, gelen ordunun Mekke'ye dönmesini bildirdi. Ne var ki, Ebu Cehil, insan sayısının çokluğuna güvenerek, "Hayır dönmeyeceğiz. Bedir yöresine kadar ilerleyip yanımızdaki şarapları kanasıya içeceğiz. Cariyelere çalgılar çaldırıp eğleneceğiz, oradaki Araplara bu neşeli hava içinde yemekler ikram edeceğiz. Bütün bu arzu ve hevesimizi yerine getirmeden dönmemiz mümkün değildir" diyerek sevinç çığlıkları atıyor, şımarıkça davranışlarda bulunuyor, âdeta kabına sığmıyordu. Ama durum hiç de onun düşündüğü gibi olmadı; şarap yerine ölüm şerbeti, çalgı yerine kılıç darbesi, caz ve saz yerine ölüm mersiyeleri havayı bir anda değiştirdi. Ebu Cehil ve ileri gelen azgın şımarıklardan hayli kişi inen kılıç darbeleri altında can verdiler.

Kur'ân bu olayı çok duyarlı bir anlatımla mü'minlerin akıl, irfan ve sağ duyularına seslenerek şöyle açıklıyor:

"Yurtlarından şımarıklık göstererek, böbürlenip halka gösteriş yaparak ve (insanları) Allah yolundan men'ederek çıkanlar gibi olmayın. Allah onların yapageldiklerini (ilim ve kudretiyle) kuşatmıştır."

İblisin Telbisi

وَإِذْ زَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمُ الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ وَإِنِّي جَارٌ لَّكُمْ

"Hani şeytan onlara işleyip durdukları (kötü işlerini, fena niyetlerini) süsleyip, bugün insanlardan size üstün gelecek yoktur ve ben sizi destekleyici bir yardımcıyım, demişti."

Bedir gününde İblis, böbürlenen şımarık müşriklerin beynine durmadan sinyal verip üstün geleceklerini ve kendisinin de hep destekleyici ve yardımcı olacağını fısıldamıştı. İki ordu karşılaşınca, ilâhi yardım ve inayet melek Cebrail'in eşliğinde inerken İblis'in dizlerinin bağları çözülmüş ve gerisin geri dönerken, ilk vadinin hilâfına müşriklere fısıldayarak, "Sizinle ilgim yoktur. Sizin göremeyeceğiniz şeyleri (inen yardımcı melekleri) görüyorum. Hem ben Allah'tan korkarım, O'nun vereceği ceza pek şiddetli olur" demiş ve uzaklaşmıştı.

Böylece, ezeli program gereği, Hak gelince bâtıl yok olur; zaten bâtıl yok olmaya mahkumdur. Hele bir de Allah ve Peygamberine karşı böbürlenerek ortaya çıkarsa, onun ömrü pek kısadır.

Sünnetullah'ı Bilmeyenler

وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

"Kim Allah'a güvenip dayanırsa, şüphesiz ki Allah yegâne üstün ve yegâne hikmet sahibidir."

Bedir Savaşı'nda düşman ile karşılaşan mü'minler hem sayı, hem de teçhizat bakımından zayıf durumda idiler. Ama onların yenilmeyen ve yenilmeyecek ayrı silahları vardı: Allah'a ve Peygamberine dosdoğru imân ve her şeye rağmen Allah'a güvenip dayanma şuuru...

Bu imân ve şuur, ilâhi sünnetin mü'minlerden yana tecelli edeceğinin ve onları manen destekleyeceğinin habercisiydi. Ne yazık ki, münafıklarla henüz yeni İslâm'a girip imân ve İslâm'ın yüksek zevkini alamayan, o yüzden kaplerinde hastalık bulunanlar ilâhi kudretin belirtilen yönde tecelli edeceğini idraktan âciz bulunuyorlardı. Oysa kâinatın her parçası, taşıdığı her sistem Allah'ın Aziz ve Hakim olduğunu natıktır. Mülk-ü saltanatında, emr-u irâdesinde O hep üstündür, her şeyi hikmetle yürütür, eşyayı lâyık olduğu yere koyar ve hazırladığı plân kusursuz uygulanır.

Nitekim savaşın sonu bütün bu gerçekleri ortaya koydu ve münafıkların bir defa daha yanıldıklarını belirledi. Yakın tarihimizde İstiklâl mücadelesi de ilâhi kudretin mü'minlerden yana tecelli etmesiyle başarıyla sonuçlanmış ve dost-düşman herkesi hayret içinde bırakmıştı.

Melekler Kâfirlerin Canlarını Alırken

وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذْ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا ۙ الْمَلَٰٓئِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ ۚ ...

"Bir de meleklerin o küfredenlerin yüzlerine ve arkalarına vura vura ve tadın yakıcı azabı, diye diye canlarını aldıklarını görmeliydin!"

Mealindeki âyetle, inatçı inkarcıların ölüm anında ve ondan sonra karşılaştıkları azap ibretli safhasıyla anlatılmakta, Allah'tan kaçıp uzaklaşmanın, O'nu ret ve inkâr etmenin hiçbir fayda sağlamayacağı belirtilerek sonunda dönüşün mutlaka O'nun hükmüne olacağına işaret edilmektedir.

Şüphesiz ki, ölüm olayı meydana gelirken bizim görmediğimiz birçok görevli melekler ilâhi emri kusursuz uygulamakta ve öylece her şey plânda hazırlandığı gibi gerçekleşmektedir. Meleklerin, kâfirlerin yüzlerine ve arkalarına vura vura ruhlarını çekip almaları mecazi anlamdadır. Allah'tan geldiği gibi temiz kalmayıp fazlasıyla kirlenen ve tanınmaz hale gelen ruhlarını gazapla tutup çekmeleri ve lâyık olduğu yere itip atmaları ve tadın yakıcı azabı demeleri, insanoğlunun bilgi ve müşahedesi dışında cereyan eden ve bütünüyle fizik-ötesiyle ilgili bulunan bir uygulamadır.

Müfessir Fahreddin Râzi bu âyetin tefsirinde tasavvufi anlamda bir incelik bulunduğunu belirterek nefis bir yorum yapmıştır; özetleyerek naklediyoruz:

"Kâfirin ruhu bedeninden çıkınca, o anda dünya âlemine sırt çevirmiş ve âhiret âlemine yönelmiştir. Bu durumda küfründen dolayı âhiret âlemini görmez; ancak birbiri ardınca karanlıklar görebilir. Kâfirin ruhunun bedenine olan aşırı ilgi ve sevgisi ve bir anda ondan ayrı düşmesi, onu elem ve üzüntülere, hasret ve özlemlere garkeder. Dünyadan da ayrılması sebebiyle yine elem ve ıstıraplara, üzüntü ve tahassüre boğulup kalır. Âhirete yüzçevirmesi sebebiyle de küfründen dolayı nursuz ve marifetsizdir; o bakımdan karanlıktan karanlığa sürüklenir. İşte bu iki yönlü üzüntü ve sıkıntı, meleklerin onların yüzlerine ve arkalarına vurması şeklinde ifâde edilmiştir."

Ortaya çıkan tablo, ilâhi adaletin tâ kendisidir. Dünyada iken imân ve islâm nurunu reddeden ve nereden geldiğini, nerede niçin bulunduğunu, nereye, neden gideceğini bilmeyerek nefis ve şehvet pazarında bir ömür tüketip kalbini, vicdanını ve ruhunu karartan inkarcı; kendi zindanını kendi eliyle, kendi yakıtını kendi ameliyle, kendi yurdunu kendi inancıyla hazırlayıp beraberinde götürür. Allah (celle celaluhu) kimseye zulmetmez, ama insan kendine zulmeder. Nitekim ilgili 51. âyet bu gerçeği açıklayarak hayatta olup henüz fırsatları kaçırmayanlara ilâhi rahmetin sesini duyuruyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, savaş maksadıyla yola çıkmış bulunan düşman ile karşılaşıldığı zaman sabr-u sebat gösterilmesi ve morali her an yükselten Allah (celle celaluhu)'nun yüksek ve sınırsız kudretini düşünerek O'na güvenip dayanılması ve bu arada Allah'ın çokça anılması emredildi. Maddi güce güvenip Allah'ı unutanların sonunun hüsran ve mağlubiyet olacağı hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, Allah'ın mutlak âdil olduğu, inkarcı sapıklara, mağrur şaşkınlara vereceği azabın, onların işlediklerine uygun bir ceza olacağı açıklanıyor ve buna misal olarak da Fir'âvn hanedanının tutumu ve başlarına gelen azap gösteriliyor.

كَدَأْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَ ۙ وَالَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۭ كَفَرُوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ بِذُنُوْبِهِمْ ۭ اِنَّ اللّٰهَ قَوِيٌّ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ﴿٥٢﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِّعْمَةً اَنْعَمَهَا عَلٰي قَوْمٍ حَتّٰى يُغَيِّرُوْا مَا بِاَنْفُسِهِمْ ۙ وَاَنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ۙ ﴿٥٣﴾ كَدَأْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَ ۙ وَالَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۭ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِ رَبِّهِمْ ۚ فَاَهْلَكْنٰهُمْ بِذُنُوْبِهِمْ وَاَغْرَقْنَآ اٰلَ فِرْعَوْنَ ۚ وَكُلٌّ كَانُوْا ظٰلِمِيْنَ ﴿٥٤﴾

52- (Bunların tutum ve gidişi) Fir'avn ve ondan öncekilerin tutum ve gidişi gibidir. Allah'ın âyetlerini inkâr ettiler, bu yüzden Allah onları -günahlarına karşılık- yakaladı. Şüphesiz ki Allah, çok kuvvetlidir, cezası çok şiddetlidir.

53- Bu böyledir. Çünkü Allah bir millete verdiği nimeti, onlar kendilerindeki (huy, yaşayış ve davranışları)nı değiştirmedikçe, değiştirici değildir ve şüphesiz Allah işitendir, bilendir.

54- (Bunların tutumu ve gidişi) Fir'avn'ın ve onlardan öncekilerin tutum ve gidişi gibidir. Rablerinin âyetlerini yalan saydılar, o sebeple onları günahları karşılığında yok ettik; Fir'avn taraftarını (denizde) boğduk. Onların hepsi zâlimler idi.

İLGİLİ HADİS

"Şüphesiz ki Cenâb-ı Hak, zâlime, yakalayıp (cezalandırıncaya) kadar mühlet verir. Yakalayınca da artık onu salıvermez."[1]

Tarih, Olayların Tekrarlandığı Bir Sahnedir

كَدَأْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ

"(Bunların tutum ve gidişi) Fir'âvn ve ondan öncekilerin tutum ve gidişi gibidir."

Kur'ân ilgili âyetle tarihin tekerrür ettiğine ve edeceğine işaret etmektedir. Mekkeli müşriklerin Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e ve Allah'ın indirdiği âyetlere karşı çıkmalarını; inkâr, inat ve azgınlıklarını artırıp her çeşit şer yoluna başvurmalarını anlatırken, bunların da küfür ve tuğyan vadisinde Fir'avn ve öncekilerin açmış oldukları çığırda yürüdüklerini, o bakımdan da tutum, gidiş ve amellerinin birbirine benzediğini açıklıyor; benzetme sebep ve illetini de bir cümleyle özetleyip gözler önüne seriyor; öyle ki, ikisi de Allah'ın âyetlerini inkâr edip yalan saymışlar ve kendilerine gönderilen peygamberleri yurtlarından çıkartmışlardır.

Fir'avn, kendini ilâhlaştırıp putperestliğin bir başka şeklini ortaya koyduktan sonra, Hak adına ne varsa her şeyi inkâr etmede hiç tereddüt göstermemiş ve Musa Peygamber'i yalancılıkla, sihirbazlıkla itham ederek Allah'ın âyetlerini inat ve tuğyanla reddetmişti. Bununla da yetinmeyerek, Allah'a imân edenleri topyekun imhaya karar vermişti.

Mekke müşrikleri de aynı doğrultuda aynı şeylere başvurup, her geçen gün küfür ve azgınlıklarını, mü'minlere işkence ve zulümlerini artırmış, sonunda Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in mübarek

1 Buhari/Tefsir: 11 - Müslim/Birr: 62 - İbn Mâce/Fiten: 22

vücudunu ortadan kaldırmayı planlamışlardı.

Fir'avn, mevcut bütün nimetlerin kıymetini bilmeyerek dünya ve âhiretini saadete garkedecek Musa Peygamber'e ve O'na uyanlara haksızlığın en çirkinini reva gördüğünden, Allah (celle celaluhu) da o azgınlar hakkındaki hükmünü değiştirmiş, câri sünneti gereği tuğyan eden o milleti imha etmişti. Mekke müşriklerinin de âkıbeti buna yakın bir sonuçla noktalanmış, hiç sevmedikleri mü'minlerin önünde başeğmek zorunda kalmışlardı.

Böylece tarih ve cereyan eden olaylar tekerrür etmiş, ilâhi adalet ve hikmet hükmünü yürütmüştür.

Bu böyledir. Çünkü Allah (celle celaluhu) bir millete verdiği nimeti, onlar kendi durumlarını; huy, yaşayış ve davranışlarını değiştirmedikçe, değiştirmez.

Nimete ihanet edip nankörlükte bulunan bir millet hakkında, Allah, sünnetullahı gereği hükmünü değiştirir, şöyle ki:

a) Saltanat, aşağılanmaya ve hakirliğe,

b) Emir ve kumanda, esaret ve köleliğe,

c) Huzur ve sükun, dert ve ıstıraplara,

d) Rahat ve neşe, elem ve üzüntülere,

e) Bol nimet, açlık ve sefalete,

f) Hürriyet ve bağımsızlık, istilâ ve boyunduruk altına girmeye,

g) Tatlı hayat, ölüm ve işkenceye dönüşür.

Bu hususdaki âyetten çıkan özet şudur:

"Ey insanlar! Siz inkâr ve azgınlığa dönerseniz, biz de sünnetimiz gereği size azabımızla döneriz, amelinize uygun gelen hükmümüzü harekete geçirip uygularız." İşte, bu Allah'ın yakalayıp kahretmesi demektir. Şüphesiz ki, zâlim bir toplum veya milletin sonu hüsran ve felâkettir.

Tarihin akışı içinde bu tür olaylar sık sık meydana gelir; ambalaj bakımından farklı görünseler de esas ve mahiyet itibariyle pek değişik sayılmazlar. O halde geçen olaylardan ibret ve öğüt almak, geleceği ona göre hazırlamak için tarihi ve tarih felsefesini çok iyi bilmek gerekir. Şüphesiz ki Kur'ân-ı Kerim'de bazı milletlerin hayatından, cereyan eden önemli olaylardan söz edilip yer yer yeni olaylarla karşılaştırıp benzetmelerde bu-

lunulurken tarih okumamız tavsiye edilmektedir.

İnsan fıtratında özü ve mayası mevcut olan din ve Allah duygusunu aksi yöne çevirip onu amaç ve hikmetinden uzaklaştırmak, Allah'ın insan hakkındaki hükmünün değişmesine sebep olur. Tarihte bunun birçok örnekleri vardır.

Mekkeli putperestlerin ve onlara benzeyen inkarcıların tutum ve gidişi, Fir'avn ve daha öncekilerin gidişine benzetilerek, art arda iki yerde konu edilmektedir. İkincisi, önemi itibariyle birincisini te'yid etmektedir. Şöyle ki: Birincisiyle onların inkâr ve tuğyanı, ikincisiyle hakkı yalan sayıp inkârda inat etmeleri belirtilmektedir.

Onların Hepsi de Zalimler İdi

وَكُلٌّ كَانُوا ظَالِمِينَ "Onların hepsi zâlimler idi."

Mealindeki cümle bize önemli bir hususu açıklıyor: Önce Allah (celle celaluhu) kimseye zulmetmez. O, zulmü kendine haram kıldığı gibi, insanlar arasında da haram kılmıştır. O halde tarih sahnesinden günahları sebebiyle silinen insanların "zâlimler" diye anılması, onların kâinat plânında insanoğluna ayrılan yerin sınırını aşmaları ve yaratıldıkları amacın dışına çıkıp denge ve düzeni bozmaları ile yorumlanır. Böylece inkâr ve azgınlıkta ısrar, aynı zamanda insanın kendine karşı işlediği en büyük zulümdür ki, ilgili âyetle bu noktaya parmak basılıyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, tarih sahnesinden silinen milletlere dikkatler çekilerek onların kendi kendilerine büyük bir haksızlıkta bulundukları, yaratıldıkları gaye ve hikmetin dışına çıktıkları belirtildi. Misal olarak da Fir'avn ve yandaşlarının, onlardan önceki kâfirlerin tutum ve gidişi verilerek tarihin hep tekerrür ettiğine işarette bulunuldu.

Aşağıdaki âyetlerle, kendilerine zulüm eden inkarcı sapıkların, gerçekte insanlık vasfını kaybettikleri, o bakımdan canlıların en kötüsü durumuna düştükleri belirtiliyor. Sonra da sözü edilen inkarcı sapık kavimlerle yapılan antlaşmalar konu ediliyor ve imansız ahlâksızlara hiçbir zaman güven olmayacağı işlenerek mü'minlerin bu hususta da çok duyarlı ve temkinli olmaları hatırlatılıyor.

إِنَّ شَرَّ الدَّوَآبِّ عِندَ اللهِ الَّذِينَ كَفَرُوا فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٥٥﴾ الَّذِينَ عَاهَدْتَ
مِنْهُمْ ثُمَّ يَنقُضُونَ عَهْدَهُمْ فِي كُلِّ مَرَّةٍ وَهُمْ لَا يَتَّقُونَ ﴿٥٦﴾ فَإِمَّا تَثْقَفَنَّهُمْ
فِي الْحَرْبِ فَشَرِّدْ بِهِم مَّنْ خَلْفَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿٥٧﴾ وَإِمَّا تَخَافَنَّ مِن
قَوْمٍ خِيَانَةً فَانبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَآءٍ إِنَّ اللهَ لَا يُحِبُّ الْخَآئِنِينَ ﴿٥٨﴾ وَلَا
يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَبَقُوا إِنَّهُمْ لَا يُعْجِزُونَ ﴿٥٩﴾

55- Allah katında (yeryüzünde) yürüyenlerin en kötüsü, o inkâr edenlerdir. Onlar inanmazlar.

56- Öyle ki, onlar kendileriyle yaptığın andlaşmayı her defasında hiç çekinmeden (ve sonucunu hesaba katmadan) bozarlar.

57- Savaşta onları (ne zaman) yakalarsan, öylesine darmadağın et ki, arkalarındakiler öğüt ve ibret alsınlar.

58- Eğer bir milletin hıyanetinden endişe edersen, eşit ölçülere göre sen de andlaşmayı bozup (yüzlerine) at! Çünkü Allah, elbette hâinleri sevmez.

59- O inkâr edenler, öne geçtiklerini (ve geçeceklerini) hiç de sanmasınlar. Çünkü onlar (bizi ve sizi) âciz bırakamazlar.

İNİŞ SEBEBİ

Medine Yahudileri'nden Kurayzaoğulları, Müslümanlarla savaşmaya, çoklarına ve onlara karşı bir saldırı vuku' bulduğu takdirde saldırganlara savaş kapısını açanlara yardım etmeyeceklerine dair Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'le bir antlaşma yapmışlardı. Çok geçmeden İslâm'a karşı durmadan hazırlanan Mekke müşriklerine silâh yardımında bulunarak antlaşmayı bozmuş, sonra da unutup hatâ ettiklerini söyleyerek antlaşmayı yenilemişlerdi. Ne yazık ki, aradan bir süre geçince Hendek Savaşı patlak verdi ve Medine kuşatıldı. Müslümanların en zayıf anını fırsat bilen Yahudiler derhal harekete geçtiler ve Mekkeli müşriklerden yana olduklarını bildirmek, gerekirse her türlü yardımı yapacaklarına dair bir taahhütte bulunmak üzere Kâb b. Eşref'i Mekke'ye gönderdiler. Böylece ikinci defa

yapılan antlaşmayı da bozmuş oldular. O sebeple yukarıdaki âyetler indi.[1]

İLGİLİ HADİS

"Kiminle bir kavim arasında bir andlaşma bulunuyorsa, ne o antlaşma üzerine bir düğüm daha bağlayıp sıksın, ne de onu çözsün; süresi doluncaya kadar beklesin, veya karşı tarafın (hıyanette bulunarak) yaptığına eşit şekilde (o antlaşmayı) bozup atsın."[2]

Allah'ı İnkâr, Seviyesizliğin En Kötüsüdür

إِنَّ شَرَّ الدَّوَآبِّ عِندَ اللهِ الَّذِينَ كَفَرُوا فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ

"Allah katında (yeryüzünde) yürüyenlerin en kötüsü, o inkâr edenlerdir. Onlar inanmazlar."

İnsan, ruhu ve cevheri itibariyle çok şerefli bir varlıktır. Kâinatta görebildiğimiz hemen her şey onun için yaratılmıştır. O da, Allah'ı bilip tanımak, O'na kulluk etmek üzere yaratılıp dünya denilen uğrağa getirilmiştir. Ruhi yönüyle yüce âlemden, bedeni yönüyle aşağı âlemdendir. Böylece insan her iki âlemle yakından ilgilidir. Artık hangi yapısına ağırlık verirse, daha çok o âleme yaklaşıp bağlanmış olur.

Aşağı âlemin geçici nimetlerinin sarhoşluğu içinde yüce âlemi unutur da Allah'ı inkâr edip âyetlerini yalan sayacak olursa, artık öylesinin yüce âlemle olan ilgisi kopar ve bu yüzden ruhunu madde cenderesine sokup silik hale getirir. Bu durumda sadece aşağı âleme bağlı ve onunla ilgili sıfatları taşıyarak diğer canlılar seviyesine ve bazan da daha aşağı bir derekeye düşer. O bakımdan Allah yanında öylesi, insan suretinde et, kan, kemik ve sinirlerden oluşan bayağı bir mahluktur; hattâ yürüyen canlıların en kötüsü ve en değersizidir. Zira hiçbir hayvan, Allah'ı inkâr edip haktan korkmayan, sorumluluk duygusu taşımayan bir insan kadar zararlı sayılmaz.

Kur'ân-ı Kerim, bu gerçeği en düşündürücü şekilde hatırlatarak insanı yüce âlemle olan irtibatındaki hikmete dönmeye çağırmakta; yaratılışındaki şerefli dereceye adım atmasını ilhamda bulunup, lâyık olduğu yerini korumasını telkin ve tavsiye etmektedir. Bunun aksine bir yol tutup yaptığı antlaşmaları bozan, tam bir ihanet ve düşmanlık duygusuyla boz-

1 Lübabü't-te'vil: 2/189

2 Ebu Dâvud/Cihad: 152 - Tirmizi/Siyer: 27 - Ahmed: 4/111, 113, 376

gunculuğun her çeşidini düşünen, fırsat bulduğu ân, İslâm, ahlâk ve fazilet aleyhine öldürücü zehirini akıtan inkarcıları, yeryüzünde yürüyen en kötü canlılar olarak vasıflandırmaktadır.

Andlaşmayı Bozduğunu Duyurmak

وَإِمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً فَانْبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَىٰ سَوَاءٍ

"Eğer bir milletin hıyanetinden endişe edersen, eşit ölçülere göre sen de antlaşmayı bozup (yüzlerine) at. Çünkü Allah, elbette hâinleri sevmez."

Düşmanın ihaneti, ahde vefasızlığı, hıyanet ve dönekliği devam edince, Müslümanlar da onlarla yaptığı antlaşmayı âdil ölçülere göre bozduğunu resmen karşı tarafa bildirir. Zira İslâm'da, en azgın düşmana karşı bile olsa, hıyanet, ahde vefasızlık kesinlikle haramdır. İslâm yapılan antlaşmaya, karşı taraf bağlı ve sadık kaldığı sürece bağlı ve sadık kalır; karşı taraf ihanete ve birtakım entrikalara başvurursa, o takdirde Müslümanlar onlar gibi çirkin bir yola başvurmaz, sadece mevcut antlaşmayı bozduğunu ilân eder. Nitekim âyette "Sen de antlaşmayı bozup yüzlerine at" mealindeki sözün mânası budur.

Düşmanın bu gibi döneklik ve ihanetinin cezasını savaşta, diğer milletlere ve geridekilerine öğüt ve ibret olacak şekilde vermek vaciptir. Çünkü iyi bir ders, hafızalardan silinmeyecek tesirli bir ibret, ileride fazla kan akıtılmasını önler, caydırıcı bir müeyyide olarak her zaman hesaba katılır.

İşte İslâm'ın düşman ile olan tutum ve niyeti bu esaslar içinde seyreder. Keyfi hiçbir işleme, hıyanet ve zulme kapı açmaz, açılmasına fırsat vermek istemez. İhanette bulunup öne geçtiklerini ve o yüzden Müslümanları acze düşürüp perişan ettiklerini sananlar hep aldanırlar. Zira Allah (celle celaluhu) hâinlerden yana değildir. O hep âdildir, adaleti, ahde vefayı sever ve emreder.[1]

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, yapılan antlaşmalara bağlı kalmayıp hıyanet içinde bulunan düşmana karşı ne yapılması gerektiği belirtildi. İhanet içinde bulunan düşmanların başarıya erişmeyeceği bildirilerek her zaman olduğu gibi, böyle dönemlerde de, mü'minlerin adaletten, doğruluktan ayrılmamaları tavsiye edilerek Müslümana herkesin inanıp güvenmesinin

1 Bu konuyla ilgili fazla bilgi için bak: Kur'ân Ahkâmı ve Mezhep İmamlarının Görüş Farkları adlı iki ciltlik kitabımıza...

gerektiğine işaret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, sadece savaş günlerinde değil, barış günlerinde de savaşa iyice hazırlanmanın önemi üzerinde duruluyor ve bu uğurda yapılan her harcamanın Allah yanında kat kat mükâfat göreceği bildiriliyor; sonra da düşman tarafı barışa yanaştığı taktirde, ciddi oldukları anlaşılınca Müslümanların da barışı kabul etmesi ve her hâlükârda Allah'a güvenip dayanmaları emrediliyor. Karşı taraf barış teklifiyle hile yapmak isterse, Allah'ın yardımının hâinlere, hilecilere değil, dosdoğru inanıp Allah'a güvenerek dayananlara yöneleceği de ayrıca açıklanarak mü'minlere manevi destek sağlanıyor.

وَاَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهٖ عَدُوَّ اللّٰهِ
وَعَدُوَّكُمْ وَاٰخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ ۚ لَا تَعْلَمُونَهُمْ ۚ اَللّٰهُ يَعْلَمُهُمْ ۚ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ
شَيْءٍ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ يُوَفَّ اِلَيْكُمْ وَاَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴿٦٠﴾ وَاِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ
فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ ۚ اِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦١﴾ وَاِنْ يُرِيدُوا اَنْ
يَخْدَعُوكَ فَاِنَّ حَسْبَكَ اللّٰهُ ۚ هُوَ الَّذِى اَيَّدَكَ بِنَصْرِهٖ وَبِالْمُؤْمِنِينَ ۙ ﴿٦٢﴾ وَاَلَّفَ
بَيْنَ قُلُوبِهِمْ ۚ لَوْ اَنْفَقْتَ مَا فِى الْاَرْضِ جَمِيعًا مَا اَلَّفْتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلٰكِنَّ
اللّٰهَ اَلَّفَ بَيْنَهُمْ ۚ اِنَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٦٣﴾

60- (Ey Müslümanlar!) Onlara karşı gücünüzün yettiğince her türlü kuvveti ve (savaş için) beslenen atları (gereken araçları) hazırlayın. Bununla hem Allah'ın düşmanlarını, hem de sizin düşmanlarınızı ve sizin bilmediğiniz, Allah'ın bildiği diğer düşmanları korkutup yıldırırsınız. Allah yolunda her ne harcarsanız, (karşılığı) size tastamam ödenir, hiç de haksızlığa uğramazsınız.

61- Eğer (düşmanlarınız) barışa meyledelerse, sen de ona yanaş, Allah'a güvenip dayan. Çünkü Allah muhakkak işiten ve bilendir.

62-63- Eğer hile yapıp seni aldatmak isterlerse, şüphesiz ki Allah, sana yeter; seni ve mü'minleri yardımıyla destekleyip güçlendiren O'dur.

Mü'minlerin gönüllerini birbirine ısındırıp bir araya getiren de O'dur. Eğer yeryüzünde bulunan her şeyi harcasaydın yine de onların kalplerini birbirine ısındırıp bir araya getiremezdin. Ama Allah'tır ki, onların kalblerini birbirine ısındırıp bir araya getirmiştir. Şüphesiz ki O, çok güçlü, çok üstündür ve yegâne hikmet sahibidir.

İLGİLİ HADİSLER

Akabe b. Amr (radıyallahu anh) diyor ki: Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in, minberde bulunduğu bir sırada şöyle buyurduğunu işittim: **"Düşmana karşı gücünüz yettiğince her türlü kuvveti hazırlayın. Haberiniz olsun ki, kuvvet atmaktır; dikkat edin ki, kuvvet atmaktır; uyanık olun ki, kuvvet atmaktır."**[1]

"Atışa devam edin ve biniciliği sürdürün; ama atışta bulunmanız binmenizden hayırlıdır."[2]

"Savaş atının alnına sarkan saçlarında kıyamete kadar hayır düğümlüdür. Hayır ise, sevap ve ganimettir."[3]

"Hayır ve bereket, (savaş) atının alnındadır."[4]

Her Çeşit Kuvveti Hazırlamak

وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ

"Onlara karşı gücünüzün yettiğince her türlü kuvveti hazırlayın."

Mealindeki âyet, kesinlik ifâde eden ilâhi buyruklardan biridir. Hitap kimleredir? İlk bakışta, bütün inanan Müslümanlaradır. Ancak bu ne gelişigüzel bir hitaptır, ne de rastgele bir hazırlık emridir.

Âyetin üç hitap yönü söz konusudur:

1- Devlete,

2- Orduya,

3- Halka.

1 Müslim/İmaret: 167 - Ebu Davud/Cihad: 23 - Tirmizi/Tefsir: 8 - İbn Mace/Cihad: 19 - Dârimi/Cihad: 14

2 Ebu Dâvud/Cihad: 23 - Nesai/Hayl: 8 - İbn Mâce/Cihad: 19 - Dârimi/Cihad: 14

3 Buhari/Menakıb:28 - Müslim/Zekât:25, İmaret:33 - Taberâni/Cihad - 44 Ahmed:3/39-5/181

4 Buhari/Menakıb:28 - Müslim/Zekât:25, İmaret:33 - Taberâni/Cihad - 44 Ahmed: 3/39-5/181

Devlete olan hitap yönü, idare eden kadronun bu konuda düzenli ve disiplinli bir ordu vücuda getirmesi ve bu orduyu çağın gelişen her türlü silahıyla donatıp en azından kuvvetler arasında dengeyi sağlar düzeye getirmesidir.

Orduya olan hitap yönü, iç ve dış düşmanlara karşı hem yeterince hazırlıklı olması, hem de çok uyanık bulunmasıdır. Zira Kur'ân'da belirtildiği gibi, Müslümanların ve Allah'ın, biri bilinen, diğeri bilinmeyen iki ayrı düşmanı vardır. Bu gerçeği her zaman dikkatten uzak bulundurmamak ve bilinmeyen gizli düşmanı bilip tanımaya çalışmak devlet ve ordu için nasıl bir kutsal görevse, öylece Müslümanlar için de bir görevdir.

Halka olan hitap yönü, çalışıp ekonomik gücünü artırmak, devletine yeterince vergi vermesini bilmek ve kazancının bir bölümüyle hem kendi bünyesinde sosyal adaleti kurmak, hem de orduya yardım ederek onun gücüne güç katmaktır. Âyetteki emir, "gücünüz yettiğince" tabiriyle ifâde edilirken bunun için bir sınırlama yapılmamış, günün şartlarına göre, her türlü hazırlığın yapılması belirtilmiştir.

Âyette ayrıca savaş için besili atlardan söz edilmektedir. Bu bir ölçüdür ki, her çağın özelliğine ve teknik imkânlarına göre yorumlanabilir. Günümüzdeki teknik buluşlar ve güçlü silâhlarla birlikte ordunun artık atlarla değil, motorlu araçlarla kuvvetlendirilmesi ve bunun için yeterince teknik imkânların en verimli şekilde hazırlanması aynı hükmün kapsamına girmektedir. Zaten Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, **"Kuvvet atmaktır"** buyururken, çok geniş ve o nisbette kapsamlı bir deyim kullanmıştır.

Konuyu şöyle özetlemek mümkün:

Kur'ân'da ilgili âyetle, disiplinli, güçlü ve günün savaş tekniğiyle donatılmış bir ordunun varlığının, ekmek ile su kadar lüzumlu olduğu belirtiliyor. Çünkü genellikle ordu denilince hatıra şu tarif gelir: Ordu, düşman istilasını durdurabilecek, savaşı ülkenin dışına çıkarabilecek ve gerektiğinde ülke içinde düzeni koruyacak bir kuruluştur. Kısacası ordunun varlığı, savaş gerçeğine dayanır. Savaş ise, taraflardan her birinin kendi irâdesini ve bazen kendi ideolojisini karşısındakine kabul ettirmeye çalıştığı silâhlı bir çatışmadır.

İslâm, fitne ve azgınlığı durdurmayı, insan hürriyetini, din ve vicdan hürriyetini, ahlâk ve namusu korumayı, ülkeyi istilâdan uzak tutmayı ve

bunlara göz dikenler olunca, savaşmayı emreder.

Güçlü bir orduya sahip olan milletlerin, her zaman düşmanlarının önüne bir korku ve endişe şeddi kurdukları muhakkaktır. Âyette bilhassa bu noktaya parmak basılmaktadır.

İslâm Barış Dinidir

وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

"Eğer (düşmanlarınız) barışa meyledelerse, sen de ona yanaş, Allah'a güvenip dayan. Çünkü Allah muhakkak işiten ve bilendir."

Mealindeki âyetle İslâm'ın barıştan yana olduğu çok açık bir ifadeyle belirtiliyor. Zira Kur'ân'a göre, savaş son çaredir. Düşman barışa yanaştığı takdirde, İslâm barışa her zaman hazırdır. Onlar hıyanette bulunup antlaşmayı bozarlarsa, Müslümanlar da onu bozduklarını ilân ederler, ama hiçbir zaman hıyanette bulunmazlar. Nitekim Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in 10 yıllık Medine döneminde yapmış olduğu onun üstündeki savaşta sadece karşı taraftan 210-220 kişi öldürülmüş ve Müslümanlar da 130-140 kadar şehit vermişlerdir. Bu savaşların hepsi de şahlanan küfrün, fitne ve tuğyanın bastırılmasına, Allah isminin daha yüce, daha aziz tutulmasına yöneliktir. O nedenle insan kanının akıtılmaması için her türlü tedbire başvurulmuş, bütün önlemler alınarak mecbur kalınmadıkça silâh kullanılmamıştır.

İslâm'ın barışçı olduğuna bir diğer belge, Hudeybiye Antlaşmasıdır ve bir de Medine'deki Yahudilere her türlü vatandaşlık haklarının tanınması, hazırlanan anayasaya bu hakların korunmasının yazılmasıdır.

Kalbleri Birbirine Isındıran

وَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ لَوْ أَنْفَقْتَ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مَا أَلَّفْتَ بَيْنَ

"Mü'minlerin gönüllerini birbirine ısındırıp bir araya getiren de O'dur. Eğer yeryüzünde bulunan her şeyi harcasaydın, yine de onların kalplerini birbirine ısındırıp bir araya getiremezdin. Ama Allah'tır ki, onların kalplerini birbirine ısındırıp bir araya getirmiştir. Şüphesiz ki O, çok güçlü, çok üstündür ve yegâne hikmet sahibidir."

Çeşitli ırklara mensup, değişik dil konuşan, âdet ve gelenekleri ayrı olan insanları bir araya getirip kalplerini birbirine ısındırarak onları belli

bir gaye uğrunda birleştirip bütünleştirmek mümkün müdür? Mümkünse, bu birleştirici faktör ya da kader birliği ideali ne olabilir? Gerçi bu faktör, yalnız şudur, demek suretiyle dondurmak pek doğru bir teşhis olmaz. Çünkü bazı ideal ve davalar -hak olsun, bâtıl olsun- farklı insanları bir araya getirip kader birliği etrafında toplayabiliyor. Ama bu ne dereceye kadar sağlıklı ve sürekli olabiliyor? Olaylar, aşırı ırkçılıkla dinin toplayıcı, kader birliğinde birleştirici olduklarını göstermektedir. Diğer sebeplerin ise, daha çok kişisel ve toplumsal menfaatlere dayandığından kısa bir süre sonra sabun köpüğü gibi sönüp kaybolduğu görülmüştür.

Ancak ırkçılık duygusu da belli bir sınıra kadar varmakta, dini duygu gelişince yavaş yavaş tavsayıp yönlendirici, birleştirici tesirini kaybetmektedir. Çünkü İslâm ırk, dil, renk farkı gözetmez. İnsan unsurunu, insan olduğu için lâyık olduğu yere oturtur. O bakımdan Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz aşırı ırkçılığın dinde yeri olmadığını şu hadisleriyle çok net biçimde açıklama ihtiyacını duymuştur:

"Irkçılığa çağıran bizden değildir; ırkçılık üzerine savaşıp vuruşan da bizden değildir; ırkçılık üzere ölen de bizden değildir."[1]

Bunun üzerine denildi ki:

- Ey Allah'ın peygamberi; ırkçılık nedir? Cevap verdi:

- **Zulümde bulunmak üzere kendi kavmine yardımcı olmandır. Sizin hayırlınız, günah işlemediği sürece kendi aşiretinden (şer ve saldırıyı) savmaya çalışan kimsedir."**[2]

"Kim kendi kavmine haksız yere yardımcı olursa, (bir çukura) yuvarlanıp kuyruğundan tutulup çıkarılmak istenen deveye benzer."[3]

Nitekim tarih bu hadislerin ne kadar isabetli olduğunu ortaya koymuş ve bazı kişisel çıkarların ara yere girmesiyle ırkçılığın kan dökücü bir afet haline geldiği, bir zulüm aracı yapıldığı görülmüştür. Nazilerin hırçınlığı ve başkalarına hak ve hukuk tanımamaları, o yüzden yüz binlerce insanın canına kıyıldığı ve sonunun nereye vardığı, bunun en belirgin misallerinden biridir.

1 Et-Tac: 5/46 - Mısır: 1961

2 Et-Tac: 5/46 - Mısır: 1961

3 Sünen-i Ebu Dâvud/Edeb: 112

O halde toplumu toplum yapan nedir?

Toplumu toplum yapıp onları birbirlerine ısındırarak bağlayan, pekiştirip bütünleştiren; her birine ferağat-ı nefs duygu ve inancını kusursuz aşılayan Allah'a dosdoğru imândır. Mekkeli muhacirlerle Medineli ensarın kardeş olması, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in huzurunda köleyle emirin yan yana oturması bunun en güzel örneklerinden biridir. Habeşli köleyle Kureyşli asilzadenin cami ve cemaatte omuz omuza vermesi ne ile yorumlanabilir? Kur'ân-ı Kerim'de ırkçılığın değil, dinin lâhuti havasının insanları nasıl birbirine ısındırdığı şu âyette en yüksek ifadesini bulmuştur:

"Eğer yeryüzünde bulunan her şeyi harcasaydın, yine de onların kalplerini birbirine ısındırıp biraraya getiremezdin. Ama Allah'tır ki, onların kalplerini birbirine ısındırıp bir araya getirmiştir."

Pakistan Milli Şâiri İkbal'in dediği gibi:

"Yol kesenler, Kur'ân okuyup öğrenince yol gösterici oldular. Bu kutsal kitaptan çıkardıkları ilâhi hükümlerle nice büyük kütüphaneler kurdular. Birbirleriyle amansız şekilde savaşanlar Allah sevgisinin çatısı altında bir aile haline geldiler; kan dökenler, rahmet ve ilim yaymaya yöneldiler."

Kur'ân'ın bu feyizli havasının dışında kalan ve medeni geçinen birçok milletlerin milli yapısında hâlâ siyah-beyaz kavgası veya ayrımı sürmekte ve o yüzden birçok işkencelere başvurulmaktadır. Yine Kur'ân'ın hayat veren pınarından mahrum yetiştirilen genç kuşaklar, uyuşturucu müptelâsı olmakta, hem ahlâkını, hem de sağlığını kaybetmektedirler.

Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in tezgâhında şekillenmeyen milletler, diğer zayıf ve güçsüz milletleri durmadan sömürmekte ve soğuk harbi devam ettirerek harp sanayini çalıştırmaktadırlar.

Milli Şâirimiz M. Akif Ersoy ne güzel söylemiştir!

"Ne irfandır veren ahlâka yükseklik, ne vicdandır,
Fazilet hissi insanlarda Allah korkusundandır.
Yüreklerden çekilmiş farz edilsin havfi Yezdan'ın.
Ne irfanın kalır tesiri katiyyen, ne vicdanın."

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Kitap ehlinin bölücü, bozucu, dağıtıcı tavırla-

rı kınandı. İslâm'ın birleştirici, barıştırıcı özelliği açıklanarak muhacirle ensarı, köleyle asilzadeyi, zenginle fakiri nasıl kaynaştırıp kardeş yaptığı misal verildi ve aynı zamanda hiçbir faktörün hak din kadar birleştirici olamayacağına atıflar yapıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, İslâm düşmanları ne kadar kötü düşünürlerse düşünsünler, mü'minler tevhid inancı odağında bütünleştiği takdirde Allah'ın onlara mutlak yardımcı ve yeterli olacağı müjdeleniyor, sonra da imân gücünün üstünlüğü üzerinde durularak kuvvetler arasındaki farka dikkatler çekiliyor.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللَّهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٤﴾ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ
حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا
مِائَتَيْنِ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُوا أَلْفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا
يَفْقَهُونَ ﴿٦٥﴾ الْآنَ خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ
مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ أَلْفٌ يَغْلِبُوا أَلْفَيْنِ بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ
مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٦٦﴾ مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَى حَتَّى يُثْخِنَ فِي الْأَرْضِ
تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٦٧﴾ لَوْلَا كِتَابٌ
مِنَ اللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَا أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٦٨﴾ فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ
حَلَالًا طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٦٩﴾

64- Ey Peygamber! Allah sana da, sana uyan mü'minlere de yeter.

65- Ey Peygamber! Mü'minleri savaşa tahrik ve teşvik et. Sizden sabreden yirmi kişi olursa, ikiyüz kişiyi yenip alteder. Sizden yüz kişi olursa, o küfredenlerden bin kişiyi yenip alteder. Çünkü onlar (hakkın gücünü, ilâhi kudretin üstünlüğünü) idrâk etmez anlayışsız bir topluluktur.

66- Ama şimdi Allah, sizden yükü hafifletti ve sizde bir zaaf olduğunu bildi. Sizden sabreden yüz kişi olursa, -Allah'ın izniyle- iki yüz kişiyi

yenip alteder. Sizden bin kişi olursa, -Allah'ın izniyle- iki bin kişiyi yenip alteder. Allah sabredenlerle beraberdir.

67- Hiç bir peygambere yeryüzünde ağır basıp zafer elde etmedikçe esirler edinmesi uygun olmamıştır. Siz, dünya malını istiyorsunuz. Allah ise âhireti (elde etmenizi) istiyor. Allah çok üstündür ve yegâne hikmet sahibidir.

68- Eğer Allah tarafından yazılı bir hüküm geçmiş olmasaydı, herhalde aldığınız (fidye)den dolayı size büyük bir azap dokunurdu.

69- Artık elde ettiğiniz ganimetlerden helâl ve temiz olarak yeyin. Allah'tan korkup (kötülüklerden) sakının. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

İNİŞ SEBEBİ

Hafız Bezzar'ın İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre, bu âyet Mekke'de inmiş, ama Medine'de inen âyetler arasına konulmuştur. Hz. Ömer (radıyallahu anh) İslâm'a girince, müşrikler, "Müslümanlar bugün bizden cidden intikam aldılar!" diyerek hayıflandılar. Bunun üzerine 64. âyet indi.

Taberâni, Ebu'ş-Şeyh ve İbn Murdeveyh'in İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptıkları diğer bir rivayete göre, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e inanıp İslâm'a girenler 39 kişiyi bulmuştu. Hz. Ömer (radıyallahu anh) İslâm'a girince bu sayı 40'a ulaştı. O sebeple yukarıdaki âyet indi.[1]

Buhari kendi tarihinde, Beyhaki kendi Sünen'inde İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptıkları rivayete göre,

"Sizden sabreden yirmi kişi olursa, iki yüz kişiyi yenip alteder." mealindeki âyet inince, bu, mü'minlere biraz ağır geldi. Zira bir kişinin on kişi önünden kaçmaması gerekiyordu. O nedenle 66. âyet indirilerek mü'minlerin bu yükü hafifletildi.[2]

Kuvvetler Arasında Denge

فَإِنْ يَكُنْ مِنكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ

"Sizden sabreden yüz kişi olursa, Allah'ın izniyle ikiyüz kişiyi yenip alt eder."

1 Fethülkadir Tefsiri - Esbab-ı nüzul/Nisâburi

2 Fethülkadir - Lübabu'te'vil - Esbab-ı nüzul - İbn Kesir

Allah'a inananlarla inanmayanlar arasındaki kuvvetler dengesi üzerinde duruluyor. Ancak sözü edilen dengenin sadece sayı ve silah bakımından değil, manevi güç itibariyle de önem taşıdığı belirtiliyor. Öyle ki, düşman tarafı Allah'a, âhirete, ebedi saadete ve hak dine inanmıyor; sadece istilâcı bir kuvvet olarak dünyevi amaçlar uğruna savaşıyorlar. Gerçek bu olunca içlerinde birçok askerin ve onları sevk ve idare eden kumandanların ölümü küçümsememesi, öldürülmemek için her şeyi hesaba katması unutulmamalıdır. İnananlar ise, onların aksine Allah yolunda, fazilet ve ahlâk uğrunda savaştığını bilmekte, şehitlik mertebesinin özlemini çekmekte ve ölümden korkmamaktadırlar. Çünkü mü'minlerin inancına göre, ölüm bir son değil, sonsuz ve kalıcı bir hayata kapı açmak için bir dönümdür. Üstelik iyi niyet ve samimi bir imânla savaşan kimse şu iki büyük mükâfattan mutlaka birine mazhar olacaktır: Ölürse şehitlik mertebesine yükselip Allah yanında yüksek derecelere lâyık görülecek; sağ kalırsa gazilik şerefiyle hayatına renk, ruhuna mânâ, âhiretine büyük ecir katmış olacaktır. O bakımdan gerçek mü'min savaşta hiçbir endişe duymadan küfrü alt etmeye çalışır, ölüm onun içinde çok geri plânlarda kalır.

İşte bu iki değişik inanca ve düşünceye sahip olan iki ordu arasındaki kuvvet dengesi, ona karşı bir, bine karşı yüzdür. Nitekim gerek Bedir Savaşı'ndaki zahiri dengesizlik, gerekse Yermuk ve Mute Savaşları'ndaki belirgin fark bu oranın haklılığını ortaya koymuştur. İstiklâl mücadelemiz ise bunun açık belgesi ve parlak bir misali olarak tarihe geçmiş bulunuyor.

Ne var ki, Kur'ân-ı Kerim 10/1 oranını ortaya koyunca Ashab-ı Kiramdan bir kısmı endişelenmiş, silâh ve teçhizat, sonra da sayı ve diğer imkânlar bakımından zayıf durumda bulunduklarını düşünerek düşmana karşı böylesine açık bir farkla savaşmanın doğuracağı zorlukları göz önüne getirip bu ağır yükün biraz hafifletilmesini dilemişlerdi. Çünkü onlar savaşta düşmana karşı koyamayarak geri çekilmenin büyük bir günah olduğunu çok iyi biliyorlardı. Sonra Cenâb-ı Hak bu ağır yükü onların üzerinden kaldırdı, ihtiyari duruma getirdi ve bire iki nisbetini zorunlu kıldı.

Allah (celle celaluhu), mü'minlerin, böylesine çok farklı iki kuvvetin karşılaşmasına zaman zaman dayanamayacaklarını bilmiyor muydu? Elbette ki biliyordu. Burada önce ağır bir yükü koymakta psikolojikman bir tedirginlik doğurmak, sonra onu kaldırıp hafifini getirmek suretiyle o tedirginliği sevince çevirmek söz konusudur. Böylece âyetin delâlet ettiği hüküm

meseleyi kesin sonuca bağlamakta, bire iki nisbeti sağlanmayıp büyük bir farklılık ortaya çıktığında, mü'minlerin fazla zayiat vermeden geri çekilmelerinde bir sakınca olmadığına delâlet etmektedir. Sonuç olarak İslâm askeriyle düşman askeri arasında sayı bakımından kuvvet dengesi bire iki oranında gösterilerek Allah'a ve ahirete inanmanın bu dengede nazım rol oynayacağına işaret edilerek manevi gücün önemine parmak basılmaktadır.

Onun için Allah, Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e İslâm mücahidlerinin kalbine ve kafasına sürekli olarak savaşın anlam ve hikmetini aşılamasını emretmekte ve böylece imân cephesinin her an savaşa hazır durumda bulunmasının sağlanmasını murat etmektedir.

Esir Konusu Savaşla Bağlantılıdır

لَوْلَا كِتَابٌ مِنَ اللهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَا اَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

"Eğer Allah tarafından yazılı bir hüküm geçmiş olmasaydı, herhalde aldığınız (fidye)den dolayı size büyük bir azap dokunurdu."

Mealindeki âyetle, düşmandan esir almanın ve karşılığında kurtuluş akçesi alıp serbest bırakmanın bütünüyle savaşla ilgili bir hüküm olduğu üzerinde duruluyor.

İslâm sudan sebeplerle ve ciddi bir savaş ortada yokken, düşman tarafından birtakım hile ve entrikalarla esir elde etmeyi hoş karşılamaz ve buna cevaz da vermez. Çünkü İslâm, insanları öldürmek, esir almak, köle gibi çalıştırmak, kişilerin hürriyetlerini ellerinden almak için değil, insanlara hak ve hürriyet, huzur ve güven vermek için Allah tarafından seçilip beğenilen en son dindir ve Allah'ın insanlara geniş rahmetini yansıtan en son mesajıdır.

O nedenle en fırtınalı günlerde ve bütünüyle İslâm aleyhine harcanması düşünülen, Şam'dan hareket ettiği ve Medine yakınlarına geldiği öğrenilen, kırk kişinin muhafazası altında Mekke'ye götürülmekte olan ticaret kervanı, İslâm'ın geleceği ve selâmeti bakımından ele geçirilip yağma edilmesi gerektiği halde, Cenâb-ı Hak, bu planı değiştirmiş ve Mekke'den hareket eden bin kişiye yakın bir düşman askeriyle savaşmanın daha olumlu sonuçlar vereceğini dilemişti. Sonuç O'nun dilediği gibi tecelli etmişti. Çünkü İslâm'ın ilk yıllarında, yani daha yeni bir şehir devleti kurmuş bir ümmetin ilk adımda, İslâmiyet aleyhine kullanılacağı kesinlikle

bilinmesine rağmen müşriklere ait ticaret kervanını ele geçirmesi, muhafızlarından kimini öldürüp kimini esir etmesi, bu dinin hikmetiyle pek uyum sağlamıyordu. Hem ileride bu İslâm aleyhine yıkıcı bir propaganda aracı olarak kullanılacaktı. Ashab-ı Kiram, Mekkeli müşriklerden çok işkence gördükleri, birçok hakaretlere mâruz kaldıkları için daha çok o kervanı ele geçirmeyi ve muhafızlarını esir edinmeyi arzu ediyorlardı. Oysa bu daha çok hissi idi, öyle olduğu için de İslâm'ın yüce hikmetine biraz ters düşüyordu. O nedenle tefsir ve siyer âlimlerinden önemli bir kısmına göre

"Hiçbir peygambere yeryüzünde ağır basıp zafer elde etmedikçe esirler edinmesi uygun ve lâyık olmamıştır. Siz, dünya malını istiyorsunuz; Allah ise âhireti (elde etmenizi) istiyor. Allah çok üstündür ve yegâne hikmet sahibidir." mealindeki âyet mü'minleri uyarmak, gerçek kıstası, öğretmek ve İslâm'ın yüce amacını belirtmek üzere inmiştir.

Allah Âhireti Elde Etmenizi İstiyor

Dünya hayatını gayesine uygun değerlendirdiğimiz nisbette ahiret hayatını lehimize hazırlamış oluruz. Zira bu iki değişik hayat, birbirini tamamlamakta ve asıl amacına çevirmektedir.

Müfessirlerden çoğuna göre, Sahih-i Müslim'in Hz. Ömer (radıyallahu anh)'den ve diğer bazı hadis ve siyercilerin İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptıkları rivayette deniliyor ki:

"Bedir Savaşı'nda Allah'ın izniyle Müslümanlar galip gelerek hayli esir elde etmişlerdi. Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz en yakın arkadaşları Ebu Bekir ile Ömer (radıyallahu anhuma)'i çağırıp konuyu görüştü. Onlara: **"Bu esirler hakkında görüşünüz nedir?"** diye sordu. Ebu Bekir (radıyallahu anh) kendi görüşünü şöyle açıkladı: "Ey Allah'ın Peygamberi! Bunlar bizim amcazadelerimiz ve yakın aşiretimizdiler. Onlardan fidye alıp salıvermemizi ve o fidye ile onlara karşı kuvvet kazanmamızı uygun görüyorum. Umulur ki Allah ileride onları doğru yola eriştirir." Hz. Ömer ise görüşünü şöyle belirtti: "Ben, Ebu Bekir gibi düşünmüyorum. Bana kalırsa, bize imkân ve izin ver de bunları kılıçtan geçirelim. Zira bunlar küfrün ileri gelenleridirler." Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz daha çok Ebu Bekir Sıddik'ın görüşüne meyletti.

Hz. Ömer (radıyallahu anh) devamla diyor ki: "Ertesi günü geldiğimde Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'le Ebu Bekir Sıddik'i ağlar va-

ziyette buldum. Dedim ki: "Ya Rasulallah! Neden ağlıyorsunuz, öğrenmek istiyorum? Gerekirse ben de sizinle birlikte ağlarım." Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz şöyle buyurdu:

"Senin arkadaşlarının fidye istemelerinden dolayı kendilerine verilecek azap şu karşımdaki ağaçtan daha yakın bana arz olundu. Onun için ağlıyorum!" Çok geçmeden 67. âyet indi ve o ashabın bağışlandığı açıklandı."

Savaşın Daha Büyük Hikmeti Vardır

Savaş anında hep esir edinmeyi, fidye almayı, ganimet elde etmeyi düşünmek, mücahitleri savaşın gerçek amacından saptırabilir. O halde İslâm tarafı zaferi tam manasıyla elde ettikten sonra, bunlar ikinci, üçüncü plânda kalan meselelerdir. Savaş esnasında esir, ganimet ve fidye gibi dünyalıkla kalbi meşgul etmek, savaşı kaybetmeye ve elim bir sonuca da neden olabilir. Âyet bir bakıma bu inceliğe işaret etmektedir.

Nitekim savaş neticesinde ele geçirilen ganimetlerin helâl ve temiz olduğu belirtilerek bu hususta acele edilmemesi hatırlatılıyor.

YORUMLAR - RİVAYETLER

"Ağır basıp zafer elde etmek" ile çevirisini yaptığımız "yüshine" fiili, ishân kökünden türetilmedir. İshan üzerinde farklı yorumlarda bulunanlar olmuştur.

Onları şöyle özetleyebiliriz:

a) Tabiin'den Mücahit ve arkadaşlarına göre, çokça öldürüp kesin sonuç almaktır.

b) Kahredip öyle öldürmektir.

c) Savaşta sabit bir yer tutup ağırlık ve üstünlük sağlamaktır.

d) Kuvvet ve şiddeti bütün haşmetiyle ortaya koymaktır.

e) Ağır basıp zaferi elde etmektir.

Bu yorumlardan Kur'ân-ı Kerim'in genel kaidesine, İslâm'ın amaç ve hikmetine en uygun olanı (e) maddesidir.[1]

1 İbn Cerir Taberi - Kurtubi ve Fethülkadir tefsirlerine

Her Hâlükârda Allah'tan Korkmak

Savaşa başlarken de, ona karar verirken de, düşmanı mağlup ederken de Allah'ın sonsuz kudretini düşünüp adaleti, insafı elden bırakmamak, ganimet ve esir hususunda çok dikkatli olup Allah'tan korkmak, meşru sınırları aşmamak gerekir. Aksi halde savaş amacından saptırılmış olur ki, o da Allah'ın hiçbir zaman hoşuna gitmez.

Meşru bir işe başlarken iyi duygu ve düşüncelerle başlanırsa, sonucu da iyi olur. Bunun için iyi niyet hâlis amele, hâlis amel doğru neticeye götürür. Kötü niyet kötü sonuç doğurur.

O bakımdan 69. âyetle ganimete cevaz verilirken çok veciz bir ifade kullanılarak hemen arkasından "Allah'tan korkunuz" emri yer almıştır. Çünkü Allah korkusu her şeyin gerçek ölçüsü ve amaç ile hikmetin başıdır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle savaşın hikmetine işaret edildi. Ganimet ve esir hakkında ilâhi hüküm açıklandı ve rasgele zamanlarda esir edinmenin, ganimete heveslenmenin meşru olmadığına atıfta bulunuldu. Her hususta Allah (celle celaluhu)'dan korkmamız emredildi.

Aşağıdaki âyetlerle elde edilen esirlere İslâm'ın hoşgörü kapıları açık tutulurken yakın gelecekte çoğunun İslâm'a gireceğine işaret ediliyor. Sonra da İslâm'ın yüksek merhamet ve lutfuna karşılık esirler hainlik yapmak isterlerse, neticenin kendileri için hiç de iyi olmayacağı hatırlatılıyor ve daha önce Mekke döneminde yaptıkları hainliğin kendilerine çok pahalıya mal olduğu açıklanarak Allah'ın bu yolda Peygamberine geniş imkân verdiğine, o kadar ki, müşrikleri imha edebileceğine, buna rağmen imha etmediğine dikkatleri çekiliyor.

Sonra da yurtlarını Allah yolunda terkedip hicret edenlerle, onları barındırıp kardeş edinen Medineliler övülüyor. Henüz hicret etmeyip küfür diyarında kalanların lehlerine hiçbir velayet ve sorumlulukları yoktur. Ancak gerektiğinde, şartlar elverdiğinde onlara yardım etmenin önemli olduğu üzerinde duruluyor.

Sonra da mirasta dostlara, din kardeşlerine değil, hısımlara öncelik tanınmasının lüzumu belirtiliyor.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِمَنْ فِي أَيْدِيكُمْ مِنَ الْأَسْرَىٰ إِنْ يَعْلَمِ اللَّهُ فِي قُلُوبِكُمْ
خَيْرًا يُؤْتِكُمْ خَيْرًا مِمَّا أُخِذَ مِنْكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۚ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٧٠﴾ وَإِنْ
يُرِيدُوا خِيَانَتَكَ فَقَدْ خَانُوا اللَّهَ مِنْ قَبْلُ فَأَمْكَنَ مِنْهُمْ ۚ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٧١﴾
إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ
آوَوْا وَنَصَرُوا أُولَٰئِكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ ۚ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يُهَاجِرُوا مَا
لَكُمْ مِنْ وَلَايَتِهِمْ مِنْ شَيْءٍ حَتَّىٰ يُهَاجِرُوا ۚ وَإِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ
فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ إِلَّا عَلَىٰ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ ۗ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ
﴿٧٢﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ ۚ إِلَّا تَفْعَلُوهُ تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الْأَرْضِ
وَفَسَادٌ كَبِيرٌ ﴿٧٣﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ
آوَوْا وَنَصَرُوا أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا ۚ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٧٤﴾
وَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْ بَعْدُ وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا مَعَكُمْ فَأُولَٰئِكَ مِنْكُمْ ۚ وَأُولُو
الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٧٥﴾

70- Ey Peygamber! Elinizdeki esirlere de ki: Eğer Allah sizin kalbinizde bir hayır (imân ve irfan ortamı) bulunduğunu bilirse, sizden alınanın daha hayırlısını size verir ve sizi bağışlar. Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

71- Sana hıyanette bulunmayı istiyorlarsa (üzülme), onlar bundan önce Allah'a da hıyanet etmişlerdi. Allah da onlara karşı (sana) imkân ve güç verdi. Allah her şeyi lâyıkıyla bilendir; hikmet sahibidir.

72- Onlar ki inanıp hicret ettiler ve mallarıyla canlarıyla Allah yolunda savaştılar ve onlar ki (hicret edenleri) barındırıp yardımda bulundular, işte bunlar birbirlerinin dostu ve yâridirler. Onlar ki inandılar ama

hicret etmediler, üzerlerinde -hicret etmelerine kadar- lehlerine hiçbir velayetiniz yoktur. Bununla beraber dinde sizden yardım isterlerse, sizinle aralarında kesin anlaşma bulunan bir cemaat dışında onlara yardım size gerekir. Allah yapageldiğiniz şeyleri görmektedir.

73- İnkâr edip küfre sapanlar ise birbirlerinin dost ve yârıdırlar. Eğer böyle yapmaz (birbirinize dost ve yakın olmaz)sanız, yeryüzünde bir fitne ve büyük bir fesat meydana gelir.

74- İnanıp hicret edenler ve Allah yolunda savaşanlarla (onları) barındırıp yardımda bulunanlar (var ya), işte onlar gerçekten mü'minlerdir. Onlar için mağfiret ve bol bereketli rızık vardır.

75- Bunlardan sonra inanıp hicret edenler ve sizinle beraber (Allah yolunda) savaşanlar ise, işte onlar sizdendir. Ulu'l-erhâm (olan hısımlar) ise Allah'ın kitabına göre birbirine daha yakındırlar. Şüphesiz ki Allah her şeyi hakkıyla bilir.

İNİŞ SEBEBİ

Mekke müşrikleri, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e karşı çıkıp savaşmak üzere hareket ettikleri zaman aralarında Peygamberimiz'in amcası Abbas'ın da bulunduğu on kişilik bir grup, Müslümanlarla savaşacak askerin yiyecek ihtiyaçlarını karşılayacaklarını taahhüt etmişlerdi.

Bedir Savaşı'nda müşrikler umdukları neticeyi elde etmek şöyle dursun, feci bir hezimete uğrayınca, tesadüfen o günkü masrafı, diğer bir tabirle erzakı karşılama sırası Hz. Abbas'a gelmişti. Tabii ki o bunu yerine getirmeye fırsat bulamamış ve esir düşenler arasında kendini bulmuştu. Rivayete göre, o gün için Hz. Abbas taahhüt ettiği erzakı karşılamak için yanında 20 okiyye altın bulunduruyordu ki, İslâm mücahitleri onu ganimet olarak ele geçirdiler.[1]

Esirleri fidye karşılığı serbest bırakma kararı alınınca, Hz. Abbas, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e müracaat ederek, kendisinden ganimet olarak alınan 20 okiyye altının, fidye sayılmasını istedi. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onun bu teklifini kabul etmedi ve: **"Bizim aleyhimize kullanmak üzere getirdiğin bir şeyi sana bırakamayız. Sen hem kendi,**

1 Bir okiyye (ukıyye) şer'ân 40 dirhemdir. Bir dirhem-i şer'i 14 kırattır. Bir kırat, orta boyda beş arpa ağırlığındadır. Şer'an 40 dirhem, 1,282 gram

hem de biraderzaden Akil ile Nevfel'in fidyelerini öde!" buyurdu. Hz. Abbas, "Ya Muhammed! Beni Kureyş'ten dilenecek bir duruma mı düşürmek istiyorsun?" diyerek sızlandı. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

"İyi ama Mekke'den ayrılacağın sırada eşin Ümmulfazl'a saklaması için teslim ettiğin altınlar nerede? Sen eşine: Bize bu seferimizde neler olacak, başımıza neler gelecek bilemiyoruz. Şayet başıma bir şey gelirse, bu altınlar sana, Abdullah'a, Ubeydullah'a ve Fazl'adır, aranızda taksim edersiniz, demedin mi?"

Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bu haberi üzerine Hz. Abbas şaşırdı ve:

- Ey kardeşimin oğlu! Bunu nereden biliyorsun?

- **Rabbim bana haber verdi,** diye cevapladı.

- Artık senin doğru olduğuna ve Allah'tan başka ilâh bulunmadığına şehadet ediyorum. Sen gerçekten Allah'ın kulu ve Peygamberisin. Çünkü bu olayı, Allah'tan başka bilen yoktu. Ben gecenin karanlığında o altınları eşime vermiştim. Bizi Allah'tan başka gören ve işiten bir kimse yoktu, diyerek İslâm'a girdi. Sadece kendisi imân etmekle kalmadı, biraderzadeleri Akil ile Nevfel'e, İslâm'a girmelerini emretti. Onlar da Müslümanlığı kabul ederek kelime-i şehadeti getirerek imân ettiler. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi.[1]

İLGİLİ HADİSLER

"Mekke'nin fethinden sonra artık hicret yoktur. Yalnız cihat amacı ve iyi niyetle birtakım faziletler elde etmek için (Mekke'den) çıkılabilir. O halde cihada çağrıldığınızda hemen icabet ediniz."[2]

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz Bedir günü şöyle buyurmuştu:

"Ben biliyorum ki, Hâşimoğulları'ndan ve diğerlerinden bazı kişiler istemeyerek savaşa çıkmışlardır. Zira onların bizimle savaşmaya ihtiyaçları yoktur. O halde sizden kim Hâşimoğulları'ndan birine rastlarsa öldürmesin. Ebu'l-Buhturi (veya Bahteri) b. Hişâm'a rastlayan onu

---

1 Esbab-ı Nüzul/Nisaburi - Lübabu't-te'vil - İbn Kesir - Kurtubi

2 Buhari/Cihad: 1, 27, 194, Menakıb: 45 - Müslim/İmaret: 86 - Tirmizi/Siyer: 33 - Nesâi/Biy'ât; 15 - İbn Mace/Keffarat: 12 - Ahmed: 1/226, 266-2/213-3/ 22. 401. 430

öldürmesin; Abbas b. Abdülmuttalib'e rastlayan da onu öldürmesin. Çünkü bunlar istemeyerek evlerinden çıkmış bulunuyorlar."[1]

"Ayrı milletten (dinden) olanlar birbirlerine vâris olamazlar: Ne Müslüman kâfire vâris olabilir, ne de kâfir Müslümana vâris olabilir."[2]

"Müslüman, kâfire vâris olamaz, kâfir de Müslümana vâris olamaz."[3]

Allah Yolunda Hicret Edenler

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

"Onlar ki inanıp hicret ettiler ve mallarıyla, canlarıyla Allah yolunda savaştılar."

Birçok kimseler inkâr fırtınası içinde nefis ve şehvetine mağlup olarak bir ömür tüketmeye çalışırken, peygamberlik güneşinin aydınlatıcı ve ısıtıcı füyuzatına kalp ve kafasını açan bir avuç bahtiyar insanın ortaya koydukları fedâkârlık ve ferağat-ı nefs, kıyamete kadar inanan bütün insanlara örnek ve model olarak miras kalmıştır.

Allah'ı bilip kemal sıfatlarını tanımak ve gönül yatışkanlığı içinde iman etmek, şüphesiz ki en üstün vergi, en büyük nimet ve en yüksek şereftir. Ancak bunun külfeti de o nisbette ağır ve yorucudur; ona katlanmak gelişen bir basiret ve irfan işidir. Hemen belirtelim ki, böyle bir basiret ve irfan az insanlarda mevcuttur.

Kur'ân, kendini bu düzeye getirmiş bahtiyar insanları yer yer övmekte; ilâhi hoşnutluğun tatlı ve serin havasını onlardan yana estirmektedir.

Konuyu özetleyecek olursak, Ashab-ı Kiram'ı ve onların yolunda yürüyenleri daha iyi tanımış oluruz:

a) Herkes Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e muhalefet edip düşmanlığını açığa vurmaktan çekinmezken, mü'minlere işkence etmekte birçok beyinsiz yarışırken, onlar misal aramadan kendilerini nübüvvetin rahatlatıcı kucağına atmasını bildiler.

---

1 İbn İshak: Abdullah b. Abbas (radıyallahu anh)'dan

2 Hâkim/el-Müstedrek - Dârimi/Ferâiz: 29 - Tirmizi/Feraiz: 16

3 Buhari/Hac: 44 - Megazi: 48 Ferâiz: 26 - Müslim/Ferâiz: 1 - Ebu Davud/Feraiz: 10 - Tirmizi/Ferâiz: 15

b) İnandıkları din uğruna aç kaldılar, işkence gördüler, eza ve cefalara maruz bırakıldılar; ama bütün bunlar onların ancak imân ve teslimiyetini artırmaya yaradı.

c) Allah ve Peygamber'in hoşnutluğuna ermek için yakınlarını, evlerini ve mülklerini terketmekte tereddüt göstermediler. Önce Habeşistan'a, sonra Medine'ye hicret ettiler.

d) Dâvanın büyüklük ve yüceliğini kavrayıp himmetlerini biraraya getirdiler, imân aşkıyla din kardeşliğini kurdular. Vasıtanın küçüklüğüne bakmayarak küfrün, ahlâksızlığın ve azgınlığın karşısına çıkıp bir set oluşturmaya çalıştılar. Sonunda Allah'ın dilediği en kalıcı medeniyet bayrağını insanlık burcuna diktiler.

İşte bu insanlar ebediyen övülmeye, örnek alınmaya lâyık görülmüş ve Allah kendi kitabında onlardan bahsederek sonraki insanlara ışık tutmuştur.

İlgili âyetle Ashab-ı Kiram'ın bu vadideki fedakârlığından söz edilerek gerçek dostların, dost edinilmeye lâyık olanların vasıfları ve özellikleri ortaya konmuştur.

Allah yolunda hicret edenler genellikle üç tabakaya ayrılır:

1- Medine'ye hicret edenler. Bunlara "ilk muhacirler" denilir.

2- Daha önce Habeşistan'a, oradan da Medine'ye hicret edenler. Bunlara "ashab-ı hicreteyn" yani iki hicret sahibi olanlar, denilir.

3- Hudeybiye andlaşmasından sonra, Mekke'nin fethinden önce hicret edenler.

Bunlar derece bakımından ilk iki gruptan biraz farklı sayılırlar.

Böylece Mekke fethedildikten sonra artık hicret sona ermiştir. Onun faziletine erişme imkânı ortadan kalkmıştır.

Medine'deki Ensar

Onlar, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e ülkelerinin ve evlerinin kapılarını açarak O'nu bağırlarına bastılar, gönülden inanıp yardımcı oldular. O nedenle "ensar" ismine lâyık görüldüler. Öyle ki, Mekke'deki evini, eşyasını, mülkünü ve hısımlarını terkedip din ve vicdan hür-

riyetine saygı gösterilen bir ülke ararken Medine'ye davet edilen cefakâr mü'minler, her şeylerini geride bırakıp kalplerinde imân ve irfanlarını, gönüllerinde Allah ve Peygamber sevgisini taşıyarak ekmek torbasıyla su kırbasını hâmil oldukları halde Medine'ye geldiklerinde, ensar tarafından derin bir sevgi ve hayranlıkla karşılandılar, onları kardeş edinerek gönül dostu seçildiler.

İşte böylesine bir asalet örneği ve fedakârlık misali sergileyen Medineli mü'minler elbetteki her zaman övülmeye lâyık insanlardır. İlgili âyetle onların o güzel halinden, insancıl duygularından ve yardımseverliklerinden övgüyle bahsedilmektedir.

İnanmayan Müşrikler, Birbirlerinin Dostlarıdır

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ

"İnkâr edip küfre sapanlar ise, birbirlerinin dost ve yarıdırlar."

Kur'ân bu hususu belirtirken çok önemli bir noktaya parmak basıyor ve eğer siz inananlar kaynaşıp birbirinize dost ve destek olmazsanız; birbirlerinin dostu ve yoldaşı olan inkarcılar yeryüzünde sizi perişan edecek bir fitne ve büyük bir fesat çıkarmaktan bir an olsun geri kalmazlar. O zaman, daha önce organize edilmedik bir halde kalan fertlerin imânı fitneyi önleyemez. Çıkacak olan fitne ve fesat hepsini yutup mahvedecek bir felâkete dönüşebilir.

İlgili âyetle bu felâketin sinyali verilerek şu uyarı yapılıyor:

"Eğer böyle yapmaz (birbirinize dost ve yakın olmaz)sanız, yeryüzünde bir fitne ve büyük bir fesat meydana gelir."

Ashab-ı kiram bu emir ve uyarıya kulak verip uyarak, kurdukları dostluk ve kardeşliği, birbirlerine mirasçı olacak bir dereceye vardırdılar. Sonra 75. âyetle hısımların mirasçı olacağı belirtilerek dostluk ve din kardeşliğinden dolayı mirasçı olma hükmü kaldırılmıştır.

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in yüksek terbiye mektebinde yetişen mü'minlerin geliştirdiği dostluk, şüphesiz ki, her türlü ölçü ve takdirin üstünde bir anlam taşımaktadır. İnsanlık tarihinde bilmem bunun bir benzeri var mıdır?

O terbiyeden mahrum yetişen insanların ise, birbirlerini nasıl sömürüp

kemirdiklerini her gün gözlerimizle görmekte, kulaklarımızla duymaktayız.

Tefsirini burada bitirme imkân ve lutfuna eriştiğimiz Enfâl suresinin özetini vermek suretiyle okuyucularımıza bir kolaylık sağlamayı düşündük. Rabbim niyetimizi hâlis, amelimizi makbul eylesin!

Enfâl Suresinin Özeti:

1- Toplum düzenini en doğru, en iyi esaslara bağlayıp sağlam temeller üzerine oturtma telkin edilir.

2- Azgın inkarcıların çokluğuna ve kötü davranışlarına karşı, Allah'ın kendi Peygamberine yeterli olduğu bildirilir. Bununla Allah'ın hep haktan ve doğrudan yana olduğu açıklanır.

3- Aralarında Rahmet Peygamberi Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) bulunduğu sürece, Allah'ın müşriklere azap etmiyeceğine dikkatler çekilir.

4- Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in savaş için bütün tedbirleri alıp belli bir çizgiye geldikten sonra Allah'ın yardımını dilediği ve o sebeple meleklerin yardıma gönderildiği anlatılır.

5- Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'le emir ve nehiy konularında tartışmanın çirkin bir davranış olduğu belirtilir.

6- Tedbir alındıktan sonra Allah'a güvenip dayanmanın önemi ve yararı üzerinde durulur.

7- Zulüm ve tuğyanın eninde sonunda yıkılıp mahvolmaya namzet bulunduğu hatırlatılarak birtakım misaller verilir.

8- Mal ve çocukların birer imtihan ve deneme araçları oldukları, çok duyarlı ve veciz bir ifadeyle işlenir.

9- Milletler ilâhi nimetlere erişmekle beraber azıp inkâra ve nankörlüğe saparlarsa, Allah'ın onlar hakkındaki hükmü değişir.

10- Müslümanlara, düşmanlarına karşı günün şartlarını da dikkate almalarıyla birlikte yeterince hazırlanmaları ve bu hususta imkânlarını ortaya koymaları emredilir.

11- İslâm'da barışın yeri ve önemi üzerinde durulur.

12- Yapılan anlaşma ve antlaşmalara bağlı kalınması, antlaşmayı bo-

zan düşmana karşı yine de hıyanette bulunulmaması ve sadece andlaşmayı bozduklarını ilân etmeleri bildiriliyor.

13- Din ve vicdan hürriyetine saygı gösterilmesi, insan haklarının korunması üzerinde duruluyor, birtakım tavsiyeler yapılıyor.

14- Bilhassa savaş esnasında mü'minlerin tartışma ve sürtüşmeden kesinlikle kaçınmalarının gereği belirtiliyor, buna uymayanların kendilerini düşmana karşı güçsüz bir duruma getireceklerine atıflar yapılıyor.

15- Savaşsız esir edinmenin yasak olduğu açıklanıyor, ancak istenmediği halde son çare olarak savaşa başvurulduğu ve üstünlük sağlandığı takdirde esir ve ganimet elde etmenin doğru olabileceği hükme bağlanıyor.

16- Fedakâr ve cefakâr mü'minlerin dostluk ve kardeşlikleri övülüyor, aynı zamanda gelecek bütün kuşaklara en güzel örnek olarak takdim ediliyor.

Bu surenin de tefsirine bizi muvaffak kılan Allah'a hamd-u senalar; Sevgili Peygamberimiz Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salât-u selâmlar olsun.

SURELER ARASINDAKİ BAĞLANTI

Tevbe suresiyle Enfal suresi arasındaki bağlantıyı şöyle özetleyebiliriz: Geçen suredeki dini esasların çoğu bu sure ile tamamlanır. Böylece savaş konusunda yeterince bilgi veilir ve islam'ın beş şartından biri olan hac ibadeti de önemli bölümleriyle açıklanır.

9. SURE

TEVBE SURESİ

Ayet Sayısı	Kelime Sayısı	Harf Sayısı
129	4078	10488

TEVBE SURESİ

Surenin on kadar ismi vardır. Tevbe ve Berat en meşhur ve yaygın olanlarıdır.

Surenin önemli bir kısmı Tebük seferinden sonra inmiştir ki bu, Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in son gazasıdır.

Surenin baş kısmı, Mekke'nin fethinden hemen sonra hicri 9. yılda inmiştir. O sebeple Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz inen bu âyetlerin hac mevsiminde Mekke'de toplananlara okunup duyurulması için Hz. Ali (radıyallahu anh)'yi görevlendirmiştir.

Buhari'nin Bera' b. Âzib (radıyallahu anh)'den yaptığı rivayete göre, Kur'ân'dan en son inen, Tevbe suresidir ve en son inen âyet de, Nisa suresinin 176. âyeti olan; kelâle âyetidir.[1]

Tevbe Suresinin Özelliği

Diğer surelerin başında besmele yer alır, bunda ise besmele konulmamıştır. Ama baş kısımda geçen beş âyetten sonra herhangi bir âyet veya bölüm okunmak istendiği zaman besmele ile başlanır.

İslâm düşmanlarına karşı bir uyarı ve ültimatom hükmünü taşıdığından Berat; Tebük seferine, birtakım mazeretler ileri sürerek katılmayanların tevbesinin kabul edildiğini açıkladığından Tevbe suresi denilmiştir.

Sureye Besmele ile Başlanmamasının Sebebi

Bu hususta farklı rivayetler ve yorumlar vardır:

1- İbn Abbas (radıyallahu anh) diyor ki: Bunun sebebini Hz. Osman (radıyallahu anh)'dan sorduğumda bana şu cevabı verdi: "Bildiğiniz gibi, sureler bütün halinde inmezdi, parça parça inerdi. İnen her bölüm ve parçanın hangi sureye ve o suredeki hangi kısma konulacağını bizzat Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz belirler ve kâtiplere ona göre emir verirdi. Enfâl suresi Medine'de ilk inen surelerdendir. Berat ise, Kur'ân'ın en son inen süresidir. Bu iki surenin kapsadığı konular arasında yakın bir benzerlik vardır. Ben bu surenin Enfâl suresinin devamı olduğunu sanıyorum.

1 Tefsir-i İbn Kesir: 2/331

Ancak Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bu hususu bize açıklamadan vefat etti. O nedenle Tevbe suresi, Enfâl suresini takip eder. Ben de onun devamıdır diyerek besmele koymadım."[1]

2- Zeccac diyor ki: İki sure arasında benzerlik vardır. Enfâl suresinde müşriklerle olan anlaşma ve antlaşmalardan; Berat suresinde ise, antlaşmaların bozulmasından söz edilir. O bakımdan ikisi bir sure olabilir.

3- Katade'ye göre, ikisi tek bir suredir. Ancak az tereddüt edildiği için ayrı bir sure gibi gösterilir.

4- Muhammed b. Hanife diyor ki: Babam Hz. Ali (radıyallahu anh)'den Berat suresinin besmelesiz yazıldığının sebebini sorduğumda, o bana şöyle dedi: "Oğulcağızım! Berat suresi kılıcı ortaya koyan ve böylece müşrikleri uyaran bir suredir. Bismillahi'r-Rahmâni'r-Rahim ise, bütünüyle güven ve rahmettir."

Nitekim ünlü ilim adamı Süfyan b. Uyeyne'den de bunun sebebi sorulduğu zaman, şu cevabı vermiştir: "Bu sure antlaşmaların bozulduğu ve müşriklere belli bir süre tanındığı hakkında kesin bir uyarı olduğundan başına besmele konulmamıştır. Zira besmele güven, rahmet ve emniyet telkin eder. Onun için bu iki ayrı hüküm ifâde eden hususlar bir arada yazılmamıştır."

5) el-Müberrid diyor ki: Tevbe suresine besmele ile başlanmamıştır. Çünkü besmele hayrın ve rahmetin anahtarıdır. Surenin baş kısmı ise, dönüş yapmadıkları takdirde müşriklerle olan antlaşmanın hükümsüz sayılacağı ve böylece ihanetlerine karşılık tenkilleri cihetine gidileceği ilân ediliyor. Bu da besmelede belirtilen Rahman ve Rahim sıfatlarının müşriklerden yana tecelli etmiyeceğine işarettir.

6) Ubey b. Kâb (radıyallahu anh)'den bunun sebebi sorulduğu zaman şu cevabı vermiştir: "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz her surenin başına yazılmasını emrettiği halde bu surenin başına yazılmasını emretmediği için kâtipler tarafından yazılmadı."

---

1 Ebu Dâvud - Tirmizi - Lübabu't-te'vil'den özetlenerek.

٩ سُورَةُ التَّوْبَةِ

بَرَآءَةٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهٖٓ اِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١﴾ فَسِيحُوا
فِى الْاَرْضِ اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ وَاعْلَمُٓوا اَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِى اللّٰهِ ۙ وَاَنَّ اللّٰهَ مُخْزِى
الْكَافِرِينَ ﴿٢﴾ وَاَذَانٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهٖٓ اِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْاَكْبَرِ اَنَّ اللّٰهَ
بَرِىٓءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ۙ وَرَسُولُهٗ ۚ فَاِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ ۚ وَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُٓوا
اَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِى اللّٰهِ ۗ وَبَشِّرِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذَابٍ اَلِيمٍ ۙ ﴿٣﴾ اِلَّا الَّذِينَ
عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْـًٔا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ اَحَدًا
فَاَتِمُّٓوا اِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ اِلٰى مُدَّتِهِمْ ۗ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٤﴾

1- Allah'tan ve Peygamberinden kendileriyle anlaşma yaptığınız müşrik (Allah'a ortak koşan inkarcı)lara son ve kesin, dönülmez uyarıdır!

2- Artık (siz ey müşrikler!) yeryüzünde dört ay (istediğiniz gibi) gezip dolaşın ve bilin-ki siz elbette Allah'ı âciz kılacak değilsiniz; Allah ise inkarcı sapıkları şüphe yok ki rezil ve rüsvay edecektir.

3- Ve büyük hac (hacc-ı ekber) günü, Allah ve Peygamberinden insanlara bir duyurudur: Şüphesiz ki Allah ve Peygamberi müşriklerden ilişkilerini kesinlikle kesmişlerdir. Eğer (inkâr ve azgınlıktan) tevbe ederseniz bu sizin için hayırlıdır; yüzçevirirseniz, bilin ki siz Allah'ı âciz kılacak değilsiniz. Ve artık o küfürde ısrar edenleri elem verici bir azap ile müjdele.

4- Ancak müşriklerden kendileriyle anlaşma yaptıktan sonra anlaşma maddelerinde size karşı hiçbir eksiklik yapmayan ve sizin aleyhinize başka birine destek olup yardım etmeyenler müstesna. Bunlarla olan anlaşma hükümlerine, süresinin sonuna kadar tamamen bağlı kalın. Şüphesiz ki Allah (döneklikten) sakınanları sever.

İLGİLİ RİVAYETLER VE HADİSLER

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, Tebük seferinden döndüğünde haccetmek istedi, ancak kutsal Kabe'ye müşrikler, putperestler gelip doluyor ve çoğu çıplak bir vaziyette tavaf yapıyorlardı. Bu çirkin âdet kalkıncaya veya kaldırılıncaya kadar haccetmeyi geciktirmeyi daha uygun gördü ve bu nedenle o yıl kendisi gitmedi; emirülhac olarak Ebu Bekir Sıddik (radıyallahu anh)'ı gönderdi. Sonra da ardından surenin baş kısmındaki ilgili bölümü -ki bu otuz veya kırk âyetten oluşmaktadır- halka duyurmak üzere Hz. Ali (radıyallahu anh)'ı görevlendirip gönderdi ve böylece o güne kadar anlaşma veya antlaşma yapmayan ve yapıp da onu bozanlara dört aylık bir süre tanındı.

Sonra da Hz. Ali (radıyallahu anh) aldığı talimat gereği Mina'da toplanan Araplara bayramın birinci günü şu hususu açıklayarak uyarıda bulundu: "Bu yıldan sonra artık hiçbir müşrik haccedemeyecek ve hiç kimse Kabe'yi çıplak bir vaziyette tavaf edemeyecektir."

Başka bir rivayete göre, sözünü ettiğimiz ikinci duyuruyu Ebu Bekir Sıddik (radıyallahu anh) yapmıştır.

İmam Ahmed b. Hanbel'in Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den tesbit ettiği rivayette ise, konu şöyle ifade edilmektedir: Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, Hz. Ali (radıyallahu anh)'ı Mekke'ye sözü edilen duyuruyu yapmak üzere gönderdiğinde, ben de onunla beraber gittim. Mekke'de halka şöyle seslendik; "Cennet'e ancak mü'min kişi girebilir. Beytullah'ı hiçbir çıplak kimse tavaf edemeyecektir. Kiminle Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz arasında bir anlaşma ve antlaşma varsa, bunun süresi dört aydır. Süre bitince artık Allah ve Peygamberi, Müşriklerden beridirler (onlarla ilişkileri kalmamıştır). Bu yıldan sonra hiçbir müşrik hac edemeyecektir."

Sesimiz kısılıncaya kadar hep böyle seslenip durduk.

Şa'bi'nin yaptığı tesbite göre ise, Ebu Hureyre (radıyallahu anh) şöyle demiştir:

"Biz Mekke'de şu dört hususu ilân edip Resulüllah (sallallahu aleyhi ve sellem)**'in talimatını halka duyurmaya çalıştık:**

1- Kiminle Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) arasında anlaşma varsa, o anlaşma belirlenen süresinin sonuna kadar muteberdir.

2- Anlaşma yapılmayan veya yapılan anlaşmayı bozanlara tevbe etmeleri için dört ay bir süre tanınmıştır.

3- Cennet'e ancak mü'minler girecektir.

4- Bu yıldan sonra hiçbir müşrik Beytullah'ı haccedemeyecektir."[1]

Hz. Ali (radıyallahu anh)'den bu husus sorulduğu zaman, şu cevabı verdiği rivayetler arasında zikredilir; "Dört şeyi duyurmakla görevlendirildim: Cennet'e ancak mü'min kişi girecek; çıplak kimse Beytullah'ı tavaf etmeyecek; kiminle Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) arasında bir anlaşma varsa, o sürenin sonuna kadar muteber sayılacak; müşrikler bu yıldan sonra bir daha Beytultah'ı haccedemeyeceklerdir."[2]

Buhari ve Müslim'in yaptıkları rivayete göre, Ebu Bekir (radıyallahu anh) bayramın birinci günü Minâ'da Ebu Hureyre (radıyallahu anh) ile birlikte iki dellâlı görevlendirip orada toplanan insanlara o yıldan sonra müşriklerin artık haccedemeyeceğini ve çıplak bir vaziyette Kabe'nin tavaf edilmesine müsaade edilmeyeceğini ilân ettirdi.[3]

Hacc-ı Ekber Günü

وَأَذَانٌ مِنَ اللهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ

"Ve büyük hac (hacc-ı ekber) günü, Allah ve Peygamberinden insanlara bir duyurudur."

İslâm'da umreye "küçük hac", farz olan hacca ise, "büyük hac" denilir. Âyette geçen "hacc-ı ekber"den maksat, farz olan hacdır. Nitekim İbn Cerir Taberi'nin İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yaptığı sahih rivayette, demiştir ki: "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz Veda Haccı'nda bayramın birinci günü Minâ'da cemrelerin yanında durup şöyle buyurdu: **"Bugün hacc-ı ekber günüdür!"** Aynı rivayeti İbn Ebi Hatim ile İbn Murdeveyh de nakletmişlerdir.

İbn Cüreyc'in yaptığı rivayete göre de, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz Arafat'ta bir konuşma yaptı ve konuşma arasında, **"Bugün hacc-ı ekber günüdür!"** buyurdu. Bu rivayetin sıhhatında bir şüphe izhar

1 İbn Cerir Taberi - Şâ'bi: Muğire (radıyallahu anh)'den.

2 Müsned-i Ahmed - Tlrmizi/Hadisün hasenün sahihün.

3 Tefsir-i Merağı/ilgili âyetin tefsiri

edenler olmuştur. Nitekim Şa'bi'nin Hz. Ali (radıyallahu anh)'den yaptığı rivayette, Hz. Ali (radıyallahu anh), "Hacc-ı ekber günü, bayramın birinci günüdür" dediğine yer verilmiştir.[1]

Ashab-ı Kirâm'dan Abdullah bin Ebi Evfa (radıyallahu anh) da aynı şeyleri söylemiştir.[2]

Hammad b. Selleme'nin İkrime'den, onun da İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre, İbn Abbas da, "Hacc-ı ekber, yevm-i nahr, yani bayramın birinci günüdür" demiştir.

Tabiinden Said b. Cübeyr'den de buna yakın sahih bir rivayet tesbit edilmiş ve böylece "hacc-ı ekber"in, farz hac olduğu ve o nedenle bayramın birinci gününe de bu ismin verildiği ağırlık kazanmıştır.

İslâm'ın Müşriklerle İlgisinin Ölçüsü

إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ...

"Ancak müşriklerden kendileriyle anlaşma yaptıktan sonra anlaşma maddelerinde size karşı hiçbir eksiklik yapmayan ve sizin aleyhinize başka birine destek olup yardım etmeyenler müstesna."

Berat suresi, bir bakıma devlet haline gelen, Medine'de şehir devletinin temelini atıp yazılı anayasasıyla ortaya çıkan Müslümanların, İslâm'a karşı kin ve düşmanlıklarını sürdüren kabilelerle olan ilgi ve ilişkisinin esaslarını belirtiyor. Devlet olmanın verdiği güç ve onurla nasıl bir politika ve strateji uygulaması gerektiği açıklanıyor.

Bunları şöyle maddeleştirebiliriz:

1- Müslümanlar güçlü ve disiplinli savaşçı bir kadro oluşturamadığı yıllarda, müşriklerin her türlü saldırılarına karşı pasif kalmayı tercih ettiler.

2- Öz yurtlarından sürülüp hicrete mecbur bırakılıncaya kadar reva görülen işkence ve hakaretlere, İslâm'ın geleceğinin selâmeti bakımından ses çıkarmamayı bir süre için uygun gördüler. Şüphesiz ki bu, İslâm'ın kök salıp dal-budak vermesini hazırlayan bir politika idi ki, müşriklerin çoğu gelecek günlerin aleyhlerine döneceğini düşünemiyorlardı.

---

1 İbn Kesir: 2/334 - Mısır: ?

2 Abdurrezzak : Süfyan tarikiyle rivayet etmiştir.

3- Müslümanların Medine'yi ikinci yurt edinmeleri ve Medinelilerin de onları bağırlarına basıp her türlü yardımda bulunmayı kendilerine bir görev ve vecibe saymaları sonucu, işkence, hakaret ve saldırı dönemi sona erdi. O bakımdan sıra Müslümanları teşkilatlandırmaya, Medine'de toplanan insan unsurunu yeterince kazanmaya gelmişti. Ortam mü'minlerden yana idi. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz ilâhi metot gereği uyguladığı politikayı kısa zamanda hedefine ulaştırdı.

İslâm Devleti kuruldu. Savaşabilecek mücahid kadrosu oluşturuldu. Sıra bu yeni devletin varlığını ve gücünü kabul ettirmeye geldi. Hazırlanan plân ve program kusursuzca uygulama alanı buldu. Derken Şam'dan gelen ticaret kervanı, Mekke müşrikleriyle Müslümanlar arasında bir savaşı zorunlu kıldı. Öyle ki, müşrikler bu savaşta boylarının ölçülerini alacaklar ve artık karşılarında, her türlü işkence ve hakarete baş eğmeyen bir gücün oluştuğunu anlayacaklardı.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, kervanın önünü kesmeyi kararlaştıran Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in amacı basit bir yağmacılık değil, yakın gelecekte İslâm aleyhine kullanılacak bu ekonomik gücü mefluç hale getirmekti. Tabii Cenâb-ı Hakk'ın plânı ise, daha başka idi; o da, Mekkeli müşriklerin haddini bildirmek ve gözlerini iyice korkutmaktı. Böylece olaylar birbirini izledi, sebepler zincirinin halkaları tamamlandı ve Bedir Savaşı başladı. Şüphesiz ki bu, İslâm'ın var olma savaşı idi, Allah yardım etti. Az bir mücahidle, küfür sürüsü dağıtıldı, elebaşlarından önemli bir kısmı öldürüldü. Böylece İslâm geniş bir nefes alma düzeyine ayak basmış oldu.

5- Savaşın Müslümanlar lehine sonuçlanması, kısa zamanda İslâm devletinin varlığının ve gücünün gür sesinin etrafa yayılmasına, çevre ülkelerde duyulmasına sebep oldu ki, asıl amaç da bu idi. O nedenle yavaş yavaş Medine etrafında yaşayan kabileler yeni dine girme ve girmeme arasında düşünmeye başladılar; bunun için görüşmeler, istişareler, haber toplamalar birbirini takip edip durdu.

6- Derken Uhud, Hendek, Hayber, Huneyn Savaşları ve Mekke'nin fethi, sonra da Tebük seferi birbirini takip etti. İslâm Devleti yalnız Arap Yarımadası'nda duyulmakla kalmadı, çevre ülkelere kadar sesini duyurabildi. Çeyrek asırda Arap Yarımadası bir baştan bir başa fethedildi, Suriye ve dolayları, Irak acemi ve İran fethedildi. Çok geçmeden İslâmiyet Asya

ve Afrika kıtalarında süratle yayılmaya başladı.

7- Düne kadar Allah'a ibâdet için yeryüzünde inşa edilen ilk mabet olan kutsal Kabe, şuursuz müşriklerin kirli ayaklarından, ıslık ve el çırpmalarından kurtarıldı. Böylece Berat suresinin ilk bölümü, anlaşma ve antlaşmalara hıyanette bulunan ve bu konuda zikzak çizip Müslümanları üzen kabilelerin hadlerini bildirmeyi içeren emirlerle indi. Söz artık müşriklerin değil, mü'minlerindi. Kabe artık putperestlerin değil, Allah'a kulluk edenlerin kıyamete kadar ibâdet ve tavaf yeriydi. O bakımdan dört maddelik bir duyuru, ültimatom mahiyetinde bütün Arap kabilelerine duyuruldu. Onlara dört aylık bir süre tanındı.

İslâm'ın Güçlü Sesinin Duyulması

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz ilâhi vahiy çerçevesinde yüksek dehasını kullanarak sesini bütün güç ve kudretiyle yükseltti. Bunun için en uygun zamanı ve ortamı seçmesini çok iyi plânladı. Sonra da kusursuz şekilde uygulamaya başladı. Onun için başarıdan başarıya, zaferden zafere koştu. Hak, mutlak mânada üstün geldi, bâtıl başaşağı gelerek saltanatını kaybetti.

Kendileriyle antlaşma yapılan müşriklere -antlaşmanın süresi sonunda tamamen hükümsüz kalacağı ve yapılan anlaşmalara sadık kalmayanlara müsamaha edilmeyeceği bildirilerek- dört ay süre tanındı. Bu, Zilhicce ayının onundan geçerli olmak üzere Rebiu'l-âhir ayının sonuna kadar devam edeceğinden, bu arada iyice düşünüp karar vermek için geniş imkân ve fırsatlar bulunuyordu. Süre sona erince, müşrikler için iki yol vardı: Ya tevbe edip İslâm'a girecekler ve selâmette kalacaklardı ya da İslâm'ın üstünlüğünü kabul edip vergi ödemek suretiyle İslâm'ın himayesine gireceklerdi. İslâm Devleti, ilerideki hakimiyet plânını böylece uygulama alanına büyük bir basiretle koymuş bulunuyordu.

Ancak bu arada kendileriyle anlaşma ve andlaşma yapılıp imzalanarak kesin sonuca bağlanan kabileler için süre dört ay değil, anlaşma ve antlaşma hükmü uyarınca sürenin dolması muteber tutulmuştur. Yapılan antlaşmaları sudan sebeplerle yer yer zedeleyip bir bakıma bozanlarla, hiç antlaşma yapılmayan kabilelere sadece düşünüp karar verme süresi olarak dört aylık bir zaman dilimi tanınmıştır. Nitekim Kelbi de aynı tesbiti yaparak konuyu bu açıdan değerlendirmiştir. Çünkü İslâm, yaptığı anlaşma

ve antlaşmalara karşı taraf sadık ve bağlı kaldığı sürece bağlı ve sadık kalır. Bunun aksini düşünmek mümkün değildir. İslâm bu konuda da imân doğrultusunda Allah'tan saygı ile korkmayı emreder ve herhangi bir hıyanette bulunmayı kesinlikle caiz görmez. Âyetin sonunda "Şüphesiz ki Allah muttakileri (Allah'tan korkup döneklikten, hıyanette bulunmaktan) sakınanları sever." buyurulması, bütünüyle bu gerçeği yansıtmaya yöneliktir. el-Hasen'e göre, daha önce kendileriyle antlaşma yapılanlar için de, yapılmayanlar için de dört aylık bir süre tanınmıştır.

Mücahid'e göre, bu süre tanıma, Allah'tan müşriklere ayrı bir rahmettir. Artık kimlerle antlaşma süresi dört aydan az kalmışsa veya dört aydan daha fazla süresi bulunuyorsa veya süresi belirlenmeyen bir antlaşma varsa, bunların hepsi dört ay süre ile sınırlanmış oluyor. Süre sonunda ya İslâm'a girecekler ya da savaşmak zorunda kalacaklar.

Bu görüş, İslâm'ın "Dinde hiçbir zorlama yoktur" genel prensibiyle pek bağdaşamamaktadır.

Dört ay süre tanınmasının sebebine gelince: Bunun birtakım hikmetleri ve geleceğe yönelik olumlu sonuçlan söz konusudur. Müşriklerin bu süre içinde iyice düşünmeleri, birbirleriyle görüşüp istişarede bulunmaları ve Müslümanların da iyice hazırlanmalarının sağlanması o hikmetlerden birkaçıdır. Aynı zamanda İslâm'ın istilâcı bir kuvvet olmadığını, meselelerini ilim, ahlâk, fazilet ve hoş görü doğrultusunda çözmeyi daha uygun gördüğünü göstermesi, saadet burcunda yükselen Lâ ilahe illallah, Muhammedün Rasulullah sözünün kalp ve kafalara işleyip derin izler bırakması için de bu süre oldukça elverişli sayılır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, İslâm Devletinin sesini Arap Yarımadası'nda duyurmak ve İslâm'ı henüz çok zayıf görenlerin bu hususlaki düşüncelerini değiştirmek için, hep hıyanet içinde bulunan müşriklere dört aylık bir süre tanınarak ültimatom verildiğinden söz edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, bu süre sonunda hâlâ eski hıyanetinde ısrarlı olan müşriklerin haram ayları çıktıktan sonra öldürülmeleri emrediliyor. Ancak pişmanlık duyup tevbe ederek İslâm'a girenlerin, namaz kılıp zekât verenlerin affedilmesi ve bu arada onlardan sığınma hakkı isteyerek gelenlerin de kabul edilip korunması, güven verilmesi emrediliyor. Böylece İs-

lâm'ın insanlık için tam güven kaynağı, rahmet odağı olduğu gösteriliyor.

فَإِذَا انسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ ۚ فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥﴾ وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّىٰ يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ أَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦﴾

5- Haram ayları çıkınca artık müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün; yakalayıp tutuklayın; gelip geçecek bütün gözetleme yollarını tutun. Tevbe eder, namaz kılar ve zekât verirlerse onları serbest bırakın gitsinler. Çünkü Allah şüphesiz çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

6- Müşriklerden biri aman dileyerek sana gelirse, ona aman ver ki Allah'ın sözünü dinleyebilsin. Sonra da onu güven duyacağı yere kadar ulaştır. Çünkü onlar bilgisiz bir topluluktur.

İLGİLİ HADİSLER

"İnsanlarla, Allah'tan başka ilâh yoktur, Muhammed O'nun peygamberidir deyinceye; namaz kılıp zekât verinceye kadar savaşmakla emrolundum."[1]

"İnsanlarla, Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in Allah'ın peygamberi olduğuna şehadet etmelerine kadar, savaşmakla emrolundum. Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in Allah'ın peygamberi olduğuna şehadet edip kıblemize yöneldikleri, kestiğimiz hayvanların etinden yedikleri, namazımız gibi namaz kıldıkları takdirde, artık onların kanları ve malları -haklı bir sebep dışında- bize haram olur. Müslümanların lehine olan şey, onların da lehine, aleyhine olan şey de onların aleyhinedir."[2]

---

1 Buhari/İmân: 17, Zekât: 1. Salât: 28, İ'tisam: 2, 28 - Müslim/İmân: 32 - Ebu Davud: Zekât: 1, Cihâd: 95 - Tirmizi/İman: 1, 2, Tefsir: 88 - Nesâi/Zekât: 3, İman: 15, CihaD: 1 - İbn Mâce/Mukaddeme: 9, Fiten: 1 - Ahmed: 1/11, 78- 2/314, 349

2 Müsned-i Ahmed: Enes b. Mâlik (radıyallahu anh)'den

"Kim dünyadan, bir olan Allah'a kulluk ve ibâdette ihlâs üzere bulunup O'na hiçbir şeyi ortak koşmaksızın ayrılırsa, Allah, kendisinden razı olduğu halde ayrılmış olur."[1]

"Müslüman kişinin kanı ancak şu üç şeyden biriyle helâl olur:

1- İmândan sonra küfre dönmesi,

2- Evlilikten sonra zina etmesi,

3- Bir cana karşılık (kısas) olmaksızın bir canı öldürmesi."[2]

Haram Ayları

فَإِذَا انسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ

"Haram ayları çıkınca artık müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün."

Burada, "haram ayları" diye çevirisini yaptığımız "eşhürü'l-hurum"-den iki ayrı mana ve hüküm anlaşılmaktadır: Birincisi, öteden beri bilinegelen ve Araplarca saygı gösterilen Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Recep aylarıdır. İkincisi, kendileriyle antlaşma yapılan müşriklere tanınan dört aylık süredir ki, bu süre içinde herhangi bir savaş veya tecavüz haram sayılmıştır. Ancak en sahih tesbite göre, surenin başında belirtilen dört aylık süredir. Bu süre içinde Müslümanların savaşması haram kılınmış ve o nedenle belirtilen süreye "eşhurü'l-hurum" denilmiştir. Çünkü eğer bu tabirde mâruf olan haram ayları kastedilmiş olsaydı, o takdirde Mekke'de toplanan halka ilândan sonra sadece 50 günlük bir süre tanınmış olurdu ki bu âyetin siyak ve sibakı itibariyle taşıdığı ültimatom ve hükme ters düşerdi. Zilhiccenin onuncu gününden Muharremin sonuna kadar sadece 50 gün bir süre vardır ki, bu durumda mâruf olan haram aylarının süresi kısaltılmış oluyor. Oysa baştaki âyetler çok açık bir anlatımla müşriklere dört aylık bir süre tanındığını haber veriyor. Nitekim İbn Abbas (radıyallahu anh) da aynı görüştedir.

İslâm Devletinin Hâkimiyet Kurması

İslâm bir devlet hüviyetine bürünüp ortaya çıkınca, önce Arap Ya-

1 Buhari - Müslim/Zühd: 32, 33 - Tirmizi/Zühd: 38 - Ahmed: 2/270. 434-4/121

2 Buhari/Diyet: 6 - Müslim/Kasamet: 25, 26 - Ebü Dâvud/Hudud: 1 - Tirmizi/Hudud: 15 - Nesâi/Tahrim: 5, 11, 14 - Dârimi/Siyer: 11 - Ahmed: 1/61, 63, 65 70 - 6/181

rımadası'nda hakimiyet kurma plânını hazırladı. Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, Medine, Mekke ve çevresini İslâm hakimiyeti altına alıp güç ve kudretini, taşıdığı adalet, hürriyet ve insan haklarını koruma doğrultusunda etrafa iyice duyurmuş oldu. Böylece ilk adımda yarımadaya ve çok geçmeden Bizans ve İran sınırlarına yayılmayı hedef seçerek sesini yarımadanın dışında duyurmaya muvaffak oldu. Tahmin edilmeyecek kadar süratli bir gelişme sağladı. O bakımdan bir çok ülke ve kabilelerin dikkatlerini kendi üzerine çekerek pasif alandan aktif alana sıçradığını kabul ettirdi.

Şüphesiz ki bu, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ötedenberi uygulamak istediği fakat bir türlü elverişli ortam bulamadığı plânının bir bölümü idi ki, on yıllık Medine döneminde hedefine ulaşmış oldu.

Mekke ve Medine dolaylarındaki kabileler döneklikleriyle ün yapmış bulunuyorlardı. Onların bu tutumu Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'le olan ilişkilerinde de devam ediyor, birtakım sinsi faaliyetler ve ihanetlerden geri kalmıyorlardı. O bakımdan ilgili âyetle hazırlanan İslâmiyet'in yayılma plânının diğer bir yanı uygulamaya konuldu: Müşriklere iyice düşünüp karar verebilmeleri, hislerinden sıyrılıp akıl ve vicdanlarının sesiyle sonuca varmaları, döneklik, nifak ve şikakın artık hiçbir yarar sağlamayacağını hesaba katmaları için dört aylık bir süre tanındı. Bu, İslâm devletinin kesin tutum ve kararını belirten bir ültimatom idi.

O bakımdan beşinci âyette belirlenen süreden sonra izlenecek yol ve strateji açıklanıyor ve bütün bir Arap Yarımadası'na seslenilerek şöyle meydan okunuyordu:

1- Müslümanlar, ister hil, ister haram sınırları içinde olsun, ihanet içinde bulunan müşrikleri günün şartları ve ortamını dikkate alarak, buldukları yerde öldürecekler.

2- Gerektiğinde, ihanetlerinin bir cezası olarak onları yakalayıp esir edecekler, silâhlarını bırakıp teslim olma zorunda bırakacaklar. Çünkü İslâmiyet artık üstünlük sağlayacak ezici bir kuvvete sahip bulunuyordu. Düşmanları esir alma yetkisi vardı.

3- Kale ve benzeri müstahkem yerlere sığınıp pasif mukavemete geçenleri kuşatıp kendi yerlerinde onları bir bakıma gözaltına alacaklar.

4- Müşriklerin birleşip, diğer ülkelerden de yardım sağlamak suretiyle İslâm'a karşı büyük bir kuvvet hazırlamalarını önlemek için önemli yolları gözetim altında tutacaklar,

Allah ve Peygamberinin kesin uyarısına uymak isteyenlerden ise, şu üç şeyi yerine getirmeleri istenecek :

a) Pişmanlık duyup, tevbe ederek Allah'a ve Peygamberine imân etmek suretiyle İslâm'a girmek,

b) Namazı dosdoğru kılmak,

c) İslâmi ölçüye göre, zekâtı vakti gelince vermek.

Oysa evvelce Mekke'de müşriklerden bu üçü değil, sadece birinci maddede yer alan hususu yerine getirmeleri istenmişti. Onun için de bir ültimatom verilmemiş, dilek ve tavsiye doğrultusunda onlardan böyle bir temayül beklenmişti. Çünkü henüz varlığını, kuvvetini hissettiremeyen son dinin, Allah'ın varlığını, birliğini, yüce kudretinin hayat veren havasını kalplere ve vicdanlara enjekte etmekle yetinmesi, ahkâmı sonraya bırakması gerekiyordu. İşte İslâmi siyaset olarak bu esas ve prensipten hareket edilerek yola çıkılmış ve Medine'de İslâm Devleti tevhid (Allah'ı bir bilip O'na inanmak) temeli üzerinde yavaş yavaş yükselip kuvvet bulunca ikinci ve üçüncü maddeleri de şart koşmuştur.

Bu âyetler indiğinde hac ibâdeti henüz farz kılınmadığından sadece namaz ve zekât gibi iki önemli ibâdetten söz edilmiş, bu ikisini yerine getirenlerin oruç tutup haccedeceklerinde şüphe kalmamıştır.

İslâm Cemaatini Oluşturup Bütünleştiren Unsurlar

فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَآتَوُا الزَّكٰوةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ

"Tevbe eder, namaz kılar ve zekât verirlerse, onları serbest bırakın gitsinler."

Tevbe ve pişmanlık imânı gerektirir; imân da namaz ve orucu; namaz ve oruç imânla birlikte güven ve kardeşliği gerçekleştirir. Nitekim ilgili âyetle bu çok önemli hususa işaret edilmektedir, İslâm cemaatini kardeş yapıp güven duyguları içinde onları oluşturup bütünleştiren iki önemli unsur söz konusudur: Birincisi, Allah'a ve Peygamberine kayıtsız şartsız inanmak, onları her şeyden çok sevmek; ikincisi, güzel ahlâkı, sosyal

adaleti gerçekleştiren namaz ve zekât ibâdetlerini, dinin emrettiği şekilde amacına yönelik olarak yerine getirmek...

Böylece namaz, sözünü ettiğimiz amaç için en uygun toplantı yeri olan camileri; zekât ise inananlar arasındaki mesafe ve kopukluğu kapatıp fakirle zengin, işçiyle patron arasında sağlam bir köprünün kurulmasını gerçekleştirir. İslâm'dan bu iki ibâdeti çekip aldığımız takdirde geriye meyvesiz bir imân kalır ki, her an kurumaya mahkumdur. Zira namaz bir yandan da ruhları arındırıp insana kişilik kazandırır; Yaratan ile yaratılan arasında en işlek yolu sağlar. Zekât ise, sosyal yapıyı birbirine kenetlerken, mal ve servetin amaç olmadığını, amaca erişmek için birer araç olduğunu öğretir; insanı vicdanen rahatlatıp gönül huzuruna kavuşturur. Bir yetimin yüzünün gülmesi, fakir bir ailenin sevinmesi, kimsesiz dul bir kadının sıkıntısının giderilmesi ne ile ölçülebilir? Bunların verdiği iç rahatlığını insan hangi işte ve hangi eğlencede elde edebilir? Ayrıca zekât farizası, İslâm'ın mülkiyete geniş yer verdiğini belirleyen delillerden biridir.

Diğer yandan namaz, nefis ve şeytanın tesirini zayıflatıp insanı Allah'a daha çok yaklaştırarak bir bakıma melekleştirir. Zekât ise, insanı egoist olmaktan kurtarıp toplumun yararlı bir parçası haline getirir.

Namaz, sinir sistemini düzeltip ruha afiyet verir; geleceğe umut ve güvenle bakma şuurunu geliştirip ümitsizlikten kurtarır. Zekât ise, insanı katılık ve tekelcilikten uzaklaştırır; Allah'ın sonsuz hazinesinden verdiği nimetin bir kısmını yine Allah'ın hoşnutluğuna ermek için harcamayı âdet haline getirir.

Namaz, zaman denilen nimeti ciddi şekilde programlamayı öğretir; hayatı düzenli ve verimli kılmanın yollarını gösterir. Zekât ise, servetin amaç değil, araç olduğunu ilham eder.

Namaz, kula kul olmaktan insanı kurtarıp hilkatindeki hikmete uygun, bir olan Allah'a ibâdet etme şuurunu geliştirir. İç ve dış organların bir bakıma manevi bekçisi olup her organı yaratıldığı görevin meşru sınırları içinde tutma inancını aşılar. Zekât da, insanı bütün bir ömür mal ve servet bekçiliği yapmaktan kurtararak mal ve serveti insana bekçi yapıp onun iki hayatını saadete çevirmeye vasıta kılar.

İltica Edip Aman Dileyenler

وَاِنْ اَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَاَجِرْهُ

"Müşriklerden biri aman dileyerek sana gelirse, ona aman ver ki..."

Mealindeki âyet çok önemli bir hüküm daha ortaya koymaktadır. Şöyle ki; Peygambere veya İslâm devlet reisine veya askerin başındaki kumandana, düşman tarafından biri ya iltica niyetiyle ya da son dinin kitabını dinleyip anlamak ve öğrenmek için veya bunların dışında elçilik ve habercilik göreviyle gelecek olursa, onu kabul etmek vâcibdir. Bu, süre olarak tanınan dört ayın sona ermesinden sonra da olsa böyledir. Zira haysiyetli, onurlu ve itibarlı bir devletin en seçkin vasıflarından biri de, düşmanına bile olsa güven telkin etmektir, İslâm'ın bu konuda güttüğü politika, iki önemli faydanın ortaya çıkmasına yöneliktir: Birincisi, iltica eden veya haberci olarak gelen yabancının, İslâmiyet'in mü'minler arasında sağladığı sevgi, saygı, edep, terbiye, kardeşlik ve sıcak ilgiyi yakından görmesi; ikincisi ise, kalpleri fetheden, göğüslere şifa ve rahmet havası estiren Kur'ân'ı işitip kulak vermesine imkân sağlanmasıdır. Çünkü İslâm dini ve ona bağlı dindarlık, sözden ziyade davranışa önem verir, iyi dindarların günlük yaşayışının yabancılar üzerinde çok daha olumlu tesirler bırakacağına yer yer işarette bulunur. Gelen yabancılar Allah sözünü ve mü'minlerin güzel davranışlarını yakından görüp işitme imkânına kavuşunca bütün dikkatlerini bu iki nokta üzerinde toplayabilirler. Nitekim Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz zamanında gelen sefirler ve diğer yabancı kişiler, çok geçmeden İslâmiyet'le dosdoğru yaşayan mü'minlerin tesir alanına girmişler ve kafalarıyla kalplerinde silinmesi mümkün olmayan derin fakat müsbet izlerle dönmüşlerdir. Hatta bir kısmı böyle bir niyeti olmadığı halde İslâm'a girmeye karar vermiş ve her şeye rağmen kendini o olumlu havanın dışında tutamamıştır. Şâir Tufeyl, ünlü kabile reisi Carud bunun misallerinden sadece biridir.

Görülüyor ki, İslâm dini inanç hürriyetine devamlı saygı göstermiş, ister iltica, ister bilgi edinmek, isterse elci olarak görev yapmak için gelenleri hiçbir zaman zorlamamış, üstelik ayrılmak istedikleri zaman onların güven duyacakları yere kadar ulaştırılmalarını emretmiştir.

Peygamber nedir, hak din nedir, ne değildir? hususlarını bilmeyen müşriklere bu gerçekleri en güzel şekilde gösterip öğretmek gerekiyordu.

O da Peygamber tezgâhında şekillendirilip yetiştirilen mü'minlerin toplumsal hayatında tezahür eden büyüleyici hava ile daha çok mümkün oluyordu.

Dinde Taklit Yeterli Midir?

وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللهِ

"Ona aman ver ki Allah'ın sözünü dinleyebilsin." mealindeki âyetin anlatımındaki incelikten ve taşıdığı işaretten anlıyoruz ki, körükörüne taklit, birçok konuda olduğu gibi, dinde de yeterli değildir. Görmek, bilmek, araştırıp anlamak, gerçeklere nüfuz etmek şarttır. Nitekim ünlü müfessir Fahreddin Razi de ilgili âyetin tefsirinde aynı hususa parmak basıp üzerinde yeterince durmuştur. O bakımdan İslâm dini Kur'ân'ın yukarıdaki beyânına uyarak her ferdi inanıp inanmama, kabul edip etmeme arasında serbest bırakmış, en güçlü dönemlerinde bile kimseyi zorla dine sokmaya tenezzül etmemiştir. Ancak tarihte bazı istisnai olaylar varsa, o İslâm'ın değil, şahısların kusuru ve yanlış anlayış ve tutumudur.

Saldırgan müşriklere gerek dört ay bir süre tanınması, gerekse bu arada aman dileyerek gelenlere aman verilip inancında serbest bırakılması bu gerçeği bütün açıklığıyla yansıtmaya yeterdir. Nitekim Hudeybiye Antlaşması nedeniyle Mekke'den gönderilen Urve b. Mes'ud, Mukrız b. Hafs ve Süheyl bin Amr ve arkadaşları, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in huzuruna kabul edildiklerinde, Peygamberin yüksek terbiye ve nezaketi; mü'minlerin peygamberlerine karşı gösterdikleri sevgi, saygı ve terbiye, hepsinin dikkatini fazlasıyla çekmiş ve ister istemez bu kutlu havanın tesirine girmişlerdi. Mekke'ye döndüklerinde, gördükleri ve hayranlık duydukları manzarayı anlatmakla bitirememişler; o sebeple de birçok müşrik kendi arzularıyla gelip İslâm'ı kabul etme basiretini göstermişlerdi.

Yalancı peygamber Müseyleme'nin elçisi Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e geldiğinde birçok ölçüsüz, laubali davranışları, edep dışı sözleri olmuştu. Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

"Sen, Müseyleme'nin peygamber olduğuna şehadet ediyor musun?" diye sorduğunda, o da hiç tereddüt etmeden, "Evet." diye cevap vermiş ve bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz,

"Eğer elçilerin korunulmuşluğu olmasaydı, herhalde seni öldür-

türdüm!" buyurmuş ve kılına dokunulmadan tam bir güven içinde yurduna dönmesi sağlanmıştı.[1]

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, öteden beri Müslümanları rahatsız eden, İslâm'ı doğduğu yerde öldürmek için her kötülüğü mübah gören müşriklerin şerrinden ancak Medine'ye hicret etmek suretiyle kurtulma imkânı olabilmiş ve sonra da yapılan bazı anlaşmalara hıyanet eden kabileler durmadan birtakım entrikalar peşinde koşmaya başlamışlardı. Küfür ve azgınlıkla savaşacak düzeye gelen İslâm Devleti, onlara dört aylık bir süre tanıdı ve aman isteyenlere aman verileceğini açıklayarak son dinin rahmet ve güvenle sahneye çıktığını bütün Araplara duyurdu.

Aşağıdaki âyetlerle müşriklerin Allah ve Peygamber yanında kayda değer sözleri, ahde vefaları olmadığı belirtiliyor. Ancak Mescid-i Haram'da antlaşma yapanlar bir istisna teşkil edeceğinden onlar dürüst ve sadık davrandıkları sürece Müslümanların da onlara karşı verdikleri sözü yerine getirecekleri açıklanıyor. Allah'ın ise, sözünde sebat edip yaptığı antlaşmalara sadık kalan mü'minleri sevgisine lâyık gördüğü ifade edilerek mü'minlere en doğru yol gösteriliyor.

كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِندَ اللَّهِ وَعِندَ رَسُولِهِ إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدتُّمْ
عِندَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ۖ فَمَا اسْتَقَامُوا لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ
الْمُتَّقِينَ ﴿٧﴾ كَيْفَ وَإِن يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوا فِيكُمْ إِلًّا وَلَا ذِمَّةً ۚ
يُرْضُونَكُم بِأَفْوَاهِهِمْ وَتَأْبَىٰ قُلُوبُهُمْ ۖ وَأَكْثَرُهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٨﴾ اشْتَرَوْا بِآيَاتِ
اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَصَدُّوا عَن سَبِيلِهِ ۚ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩﴾ لَا يَرْقُبُونَ
فِي مُؤْمِنٍ إِلًّا وَلَا ذِمَّةً ۚ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُونَ ﴿١٠﴾ فَإِن تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ
وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ ۗ وَنُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١١﴾ وَإِن

1 İbn Kesir: 2/337

نَكَثُوٓا۟ أَيْمَٰنَهُمْ مِّنۢ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا۟ فِى دِينِكُمْ فَقَٰتِلُوٓا۟ أَئِمَّةَ ٱلْكُفْرِ ۙ
إِنَّهُمْ لَآ أَيْمَٰنَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنتَهُونَ ﴿١٢﴾

7- Müşriklerin Allah yanında ve Peygamberi yanında nasıl bir sözleşme ve anlaşmaları olabilir? Ancak Mescid-i Haram yanında anlaştıklarınız müstesna; onlar size karşı doğru davrandıkça siz de (mevcut anlaşma hükümlerine uyarak) kendilerine karşı doğru davranın. Şüphesiz ki Allah (sözleşme ve anlaşmalara bağlı kalıp, hıyanet ve döneklikte bulunmaktan) sakınanları sever.

8- Nasıl anlaşmaları olabilir ki, eğer onlar size karşı üstünlük sağlamış olsalar, hakkınızda ne bir hak ve yakınlık, ne de sözleşme vecibelerini gözetirler. Sizi ağızlarıyla hoş tutmaya çalışırlar, kalpleri ise (nefret duyup) kaçınır. Çoğu (ilâhi sınırları hiçe sayan) fâsıklardır.

9- Allah'ın âyetlerine karşılık az bir değeri satın aldılar da Allah yolundan alıkoydular. Bunlar gerçekten ne kötü şeyler işlemektedirler!

10- Hiçbir mü'min hakkında ne bir hak ve yakınlık, ne de bir sözleşme ve anlaşma vecibesini gözetirler ve işte bunlar, haddi aşanların kendileridir.

11- Eğer (küfür ve inattan, azgınlık ve fitneden) vazgeçip tevbe eder, namazı kılar, zekâtı verirlerse artık dinde kardeşlerinizdir ve biz bilen bir millete âyetlerimizi (böylece) bir bir açıklıyoruz.

12- Ve eğer verdikleri sözden sonra yeminlerini bozarlar da dininize dil uzatıp saldırırlarsa, o takdirde küfrün ileri gelen elebaşılarıyla savaşın; çünkü onların gerçekten yeminleri yoktur. Olur ki (bu tutum ve döneklikten) vazgeçerler.

İLGİLİ HADİS

"Kim (şu) üç şey arasında fark gözetir de birini diğerinden ayırırsa, Allah da kıyamet gününde onunla rahmetini birbirinden ayırır (rahmetini ondan uzak tutar):

1- Allah'a itaat ederim, ama Peygamberine itaat etmem, derse. Oysa Allah, "Allah'a ve Peygambere itaat edin!" buyuruyor.

2- Namaz kılarım ama zekât vermem derse. Halbuki Allah, "Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin" buyuruyor.

3- Kim de Allah'a şükürle, ana-babasına şükrü birbirinden ayırır, Allah'a şükreder ama ana-babasına şükretmezse... Halbuki Allah, "Bana şükret ve ana-babana şükret" buyuruyor."[1]

Allah'a Ortak Koşanlarla Yapılan Anlaşmaya Aldanmamak Gerekir

كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِنْدَ اللهِ وَعِنْدَ رَسُولِهِ

"Müşriklerin Allah yanında ve Peygamberi yanında nasıl bir sözleşme ve andlaşmaları olabilir?" mealindeki âyetle Müslüman ülkelerin, Allah'a ortak koşan inkarcılarla yaptıkları sözleşme ve andlaşmalara aldanıp kendilerini tam güven içinde hissetmemeleri hatırlatılıyor. Bunun nedeni açıktır. Allah'a ve âhirete inanan bir millet veya topluluk, verdiği sözün ve yaptığı antlaşmanın Allah katında nasıl bir hüküm ve anlam taşıdığını düşünerek ona sadık kalmaya çalışır. Bu inançta ve doğrultuda olmayanların ise, sadık kalmalarına pek güvenilemez. Çünkü kalplerini tesir altına alan manevi hiçbir müeyyide tanımamaktadırlar. O halde İslâm devleti, inkarcılarla yaptığı antlaşma ve sözleşmeyi adım adım izlemek zorundadır. Çünkü karşı taraf fırsat bulup ortamı kendi lehine görünce hiçbir hak ve vecibe gözetmezler.

Nitekim Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz zamanında, başta Hudeybiye olmak üzere birçok sözleşme ve antlaşmalara müşrikler bağlı kalmamış, fırsat buldukça hıyanette bir an tereddüt etmemişlerdir. Zaman zaman dilleriyle mü'minleri memnun etmeye çalışırken kalpleri hep bundan nefret duyup kaçınmıştır. Ancak o dönemde Hudeybiye Antlaşması paralelinde Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in Mescid-i Haram yakınında andlaşma yaptığı Beni Bekir kabilesi bir istisna oluşturur. Çünkü onlar anlaşmaya hep sadık kalmışlardır. O bakımdan genel kaidenin dışında tutularak dört ay süre onlar hakkında uygulanmamıştır.

İbn İshak'ın tesbit ettiği bu rivayet, ilim adamlarınca daha sahih kabul edilmiştir.

كَيْفَ وَإِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوا فِيكُمْ إِلًّا وَلَا ذِمَّةً

1 Kurtubi/İlgili âyetin tefsirinde. Senedini tespit edemedim.

"Nasıl antlaşmaları olabilir ki, eğer onlar size karşı üstünlük sağlamış olsalar, hakkınızda ne bir hak ve yakınlık, ne de sözleşme vecibelerini gözetirler."

Kur'ân bu âyetle, sözleşme ve andlaşmalara sadık kalmayan müşriklerin iki değişmez karakterini hıyanetlerine sebep olarak gösteriyor: Birincisi, onlar inkâr ve inat içinde her türlü günahı işlemekten çekinmezler. O yüzden devamlı ilâhi sınırları aşıp hakları çiğnerler. İkincisi, hiçbir sınır tanımayan, ilâhi buyruklara karşı gelen azgın ve taşkın kimseler olarak durmadan İslâm aleyhine entrikalar çevirirler. Tabii bu iki kötü huyun asıl kaynağı, imansızlıktır.

Müşrikler Andlaşmayı Bozarlarsa

وَإِنْ نَكَثُوٓا أَيْمَانَهُمْ مِنۢ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا۟ فِى دِينِكُمْ فَقَٰتِلُوٓا۟ أَئِمَّةَ ٱلْكُفْرِ

"Ve eğer verdikleri sözden sonra yeminlerini bozarlar da dininize dil uzatıp saldırırlarsa, o takdirde küfrün ileri gelen elebaşılarıyla savaşın; çünkü onların gerçekten yeminleri yoktur."

Kur'ân böylece İslâm Devleti'nin şeref ve itibarını devamlı ayakta tutmak, döneklik yapan inkarcılara hadlerini bildirmek için şu emri veriyor: "Küfrün elebaşılarıyla savaşın!" Çünkü onların hiçbir andlaşmaya sadakatleri yoktur. Belki bu sayede onlar tuttukları yoldan dönerler de verdikleri söze bağlı kalma lüzumunu duyarlar.

Tabii buradaki savaş emri, hemen yerine getirilmesini gerektirmemektedir. Şartlar ve ortam elverdiği takdirde savaşmak gerekli olur. Nitekim Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz ile dört halifenin tutumu hep böyle olmuştur.

İlgili âyetlerle müşriklerin tutum ve davranışları açıklandıktan sonra ilâhi âyetleri az bir paha karşılığında değiştiren ve böyle yapmakla insanları Allah yolundan alıkoymaya çalışan Yahudilere atıflar yapılıyor; işledikleri bu sorumsuzca cinayetin ne kadar kötü olduğu belirtilerek, Yahudilerin de müşrikler gibi hiçbir mü'min hakkında bir hak ve yakınlık, söz ve vecibe gözetmeyecekleri açıklanıyor. Zira Yahudilerin de çoğu ya âhirete inanmaz ya da orada sadece yedi gün azap göreceklerine inanırlar. O bakımdan mü'minler hakkında hiçbir sorumluluk duymazlar ve gerektiğinde yaptıkları antlaşmaların hilâfına hareket ederler.

Ancak müşrikler gibi büsbütün inkarcı olmadıklarından mü'minlere karşı düşünce ve tutumları ayrı bir anlatımla belirtilmiştir.

Üç Önemli Şart

فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَآتَوُا الزَّكٰوةَ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ

"Eğer vazgeçip tevbe eder, namazı kılar, zekâtı verirlerse, artık onlar dinde kardeşlerinizdir."

İster müşrik, ister Yahudi, isterse ateşperest olsun, İslâm'a karşı olumsuz yönde faaliyet gösterir, yapılan sözleşme ve antlaşmalara sadık kalmazlarsa, şartlar elverdiği takdirde savaş kaçınılmaz olur.

Ancak sözü edilenler pişmanlık duyup tevbe eder (Allah'a ve Peygamberine iman ile ciddi bir dönüş yapar), aşağıda belirtilen üç şartı yerine getirirlerse, o taktirde onlar dinde kardeş sayılırlar ve hakları her bakımdan korunup güven altına alınır.

Bunun şartlarını şöylece sıralayabiliriz:

1- Pişmanlık duyup İslâmiyeti son din olarak seçerek kabul etmek,

2- Namaz kılmak,

3- Zekât vermek.

Bu üç şart veya esası kabul edenler artık oruç tutmakta tereddüt etmezler. Hac ise, bu âyetler indiğinde henüz farz kılınmamıştı.

Neden bu üç şart? Çünkü sağlam imân, namaz ve zekâta kapı açar, yani farz ibâdetleri doğru ve hakiki bir imânın en tabii ürünleridir.

Dine Dil Uzatıp Saldıranlar Öldürülür mü?

وَإِنْ نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا فِي دِينِكُمْ

"Ve eğer verdikleri sözden sonra yeminlerini bozar da dininize dil uzatıp saldırırlarsa, o takdirde küfrün ileri gelen elebaşılarıyla savaşın."

Bu âyetin ışığı altında müctehid imamların az farklı görüş ve yorumları ortaya çıkmıştır, onları şöyle özetleyebiliriz:

a) İmam Mâlik, İmam Şafii, İmam Leys ve İmam Ahmed b. Hanbel'e göre, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e sövüp dil uzatan kişinin

İslâm Devleti tarafından öldürülmesi vaciptir.

b) İmam Ebu Hanife'ye göre, öldürülmez, başka bir ceza verilir.

Birincilerin dayanağı şu olaydır: Bir adam Hz. Ali (radıyallahu anh)'ın meclisinde, Yahudi eşrafından Kâb b. Eşref'in gadren öldürüldüğünü söylüyor. Bunun üzerine Hz. Ali (radıyallahu anh) o adamın öldürülmesini emrediyor. Çünkü Kâb b. Eşref, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in emir ve talimatıyla öldürülmüştür.[1]

Gayrimüslim vatandaşlara gelince:

c) İmam Mâlik'e göre, İslâm ülkesinde vatandaş olarak bulunan gayr-i müslimler İslâm'a dil uzatıp saldırırlarsa, öldürülmezler, vatandaşlıktan çıkarılıp sınır dışı edilirler.

d) İmam Şafii'ye göre, onlar da öldürülürler.

e) İmam Ebu Hanife'ye göre, tevbe etmesi önerilir. Tevbe ederse vatandaşlık hakkını kaybetmez. İmam Sevri de aynı görüştedir.

f) Din ve peygambere dil uzatıp saldırdıktan sonra tevbe edip İslâm dinine girerse, ilim adamlarının çoğuna göre, öldürülmez. Sahih olan da budur.[2]

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle gerek müşriklerin, gerekse Yahudilerin antlaşmaları bozdukları, İslâm'a dil uzattıkları, böylece şartlar elverdiğinde onlarla savaşmanın gereği konu edildi. Ancak pişmanlık duyup iman ettikten sonra namaz kılan ve zekât verenlerin artık düşman değil, dost ve kardeş oldukları, onlarla savaşmaya neden kalmadığı belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'i Mekke'den çıkaran, yapılan antlaşmayı bozan ve savaş kapısını ilk önce açan müşriklerle savaşmanın mutlaka gerekli olduğu üzerinde duruluyor; böylece Allah'ın mü'minlerin elleriyle onlara dünyada azap edeceği haber veriliyor. Sonra da savaşın bir bakıma Allah ve Peygamber dost ve sırdaşlarıyla, müşriklerin dost ve sırdaşlarını birbirinden ayırt eden bir kıstas olduğuna

1 Kurtubi tefsiri: 8/82-Kahire: 1387

2 Kurtubi: 8/83-85.

dikkatler çekiliyor.

اَلَا تُقَاتِلُونَ قَوْمًا نَكَثُوٓا اَيْمَانَهُمْ وَهَمُّوا بِاِخْرَاجِ الرَّسُولِ وَهُمْ بَدَؤُكُمْ اَوَّلَ
مَرَّةٍ اَتَخْشَوْنَهُمْ ۚ فَاللّٰهُ اَحَقُّ اَنْ تَخْشَوْهُ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾ قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ
اللّٰهُ بِاَيْدِيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ ۙ ﴿١٤﴾
وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ ۗ وَيَتُوبُ اللّٰهُ عَلٰى مَنْ يَشَٓاءُ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٥﴾ اَمْ
حَسِبْتُمْ اَنْ تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللّٰهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِنْ
دُونِ اللّٰهِ وَلَا رَسُولِهٖ وَلَا الْمُؤْمِنِينَ وَلِيجَةً ۗ وَاللّٰهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

13- Antlarını bozup Peygamberi (yurdundan) çıkarmaya çalışan bir toplulukla savaşmaz mısınız ki, ilk defa onlar sizinle (savaşmaya) başlamışlardı. Yoksa onlardan korkuyor musunuz? Eğer cidden mü'minler iseniz kendisinden korkulmaya Allah daha lâyıktır.

14- Onlarla savaşın ki, Allah sizin ellerinizle onlara azap edip kendilerini rüsvay eylesin; onlara karşı size yardım edip zafer yolunu açsın da inanan bir topluluğun yüreklerini ferahlatıp şifâ versin.

15- Kalplerindeki kin ve öfkeyi gidersin. Allah dilediğine tevbeyi nasib eder. Allah bilendir ve hikmet sahibidir.

16- Yoksa siz, içinizden cihât edenleri; Allah'tan Peygamberinden ve mü'minlerden başkasını dost ve sırdaş edinmeyenleri kendi ilmiyle ayırt etmeden, Allah'ın sizi kendi hâlinize terkedeceğini mi sanırsınız? Allah yapageldiğiniz şeylerden haberlidir.

Allah Önce Arap Yarımadasını Temizlemek İstedi

اَلَا تُقَاتِلُونَ قَوْمًا نَكَثُوٓا اَيْمَانَهُمْ

"Antlarını bozup Peygamberi (yurdundan) çıkarmaya çalışan bir toplulukla savaşmaz mısınız?"

Cenâb-ı Hak, kendisine ibâdet edilmesi için yeryüzüne ilk kurduğu mabedi, küfrün ve nifakın kirlerinden temizlemeyi ve o mabedin bu-

lunduğu yarımadada, sonra da birçok ülkelerde hem isminin anılmasını, hem de tevhid inancının ahlâk ve fazilet burcunda dalgalanmasını irade etti. O sebeple son peygamberi o yöreden seçip insanlığa rahmet olarak gönderdi.

Böylece ilâhi murat perde perde sahnelendi, insanlığın mutlak hayrına gönderdiği İslâmiyet'i kuvvetlendirdi, Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'e yardımda bulundu. Medine ve Mekke İslâm sınırları arasında yer aldı, çevre kabileler akın akın gelip Allah'ın son dinine girmeye başladılar. Köşe ve bucakta karanlıklar içinde kalıp aydınlığa çıkmamakta inat eden ve Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'le yaptıkları antlaşmaları sık sık bozan kabilelere son uyarı yapıldı. Süre tamamlanınca, inatlarında devam edecek olurlarsa savaşın kaçınılmazlığı ilân edildi.

Yapılan ciddi araştırmalarla, müşriklerle yapılan antlaşma tek taraflı bozulmuş ve savaşı gerektiren sebeplerin hemen hepsi oluşmuştu. Ne var ki, barış ve rahmet dini İslâmiyet, karşı taraf düşünüp akıllarını iyice kullansınlar diye onlara dört ay süre tanıdı.

Antlaşmayı ihlâl eden ve savaşı kaçınılmaz çizgiye getiren sebepleri şöyle sıralayabiliriz:

1- Hz. Peygamberle (sallallahu aleyhi ve sellem) barıştan yana yaptıkları antlaşmayı tek taraflı bozup verdikleri söze sadık kalmamışlardı.

2- Kendilerine şahsiyet, şeref ve itibar kazandıracak Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'e ve arkadaşlarına zulüm ve işkencede bulunmuşlar; onlar için din ve vicdan, vatandaşlık ve insanlık hürriyeti tanımamışlardı.

3- Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'le arkadaşlarını yurtlarından çıkarmak için her türlü alçakça çareye başvurmuşlar, sonunda Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'i imha edip kim vurduya getirmeyi planlamışlardı.

4- Medine'de de Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'le mü'minleri rahat ve huzur içinde bırakmayıp devamlı surette oradaki Yahudi kabilelerle gizli görüşmelerde bulunmaktan, sinsi plânlar hazırlamaktan geri kalmamışlardı.

Savaşın Yararları

Dört aylık süre sona erdikten sonra gerçekleşecek savaşların şüphesiz ki birçok yararları olacaktır. Gerçi İslâm'a göre, savaş her zaman son çare olarak düşünülür ve öylece karar verilir. Çünkü İslâm Devleti toprak ve servet kavgasından, keyfi adam öldürmekten, masum insanları esir etmekten her zaman nefret duyar. O hiçbir zaman kölelikten yana olmamış ve olmayacaktır da. Ancak haddini bilmeyen, ölçüyü kaçıran, haksızlığı, ahlâksızlığı ve azgınlığı âdet edinen kabile ve milletlerin fitne kasırgalarının yayılmasını önlemek, Allah isminin daha yüce ve daha aziz tutulmasını sağlamak, insanlara insanca yaşama mutluluğunu sunmak için savaşı mübah, hattâ zorunlu sayar.

İşte Kur'ân-ı Kerim bu doğrultuda savaşların yararlarını altı madde halinde özetleyerek en sağlam kıstası önümüze koymaktadır; şöyle ki:

1- Düne kadar zulmettikleri mü'minlerin eliyle müşrikleri cezalandırmak suretiyle ilâhi adaletin er-geç tecelli edeceğini göstermek.

2- Hakkın karşısına dikilip her türlü tecavüz ve hıyaneti mübah görenleri, sonrakilere ibret olacak şekilde rüsvay etmek.

3- Hakkın geç de olsa üstün geleceğini kesin hatlarıyla göstermek üzere mü'minlere Allah'ın yardımını indirmek.

4- Yıllardır küfrün amansız saldırılarından bizar olup, göğüsleri daralan mü'minlerin yüreğine gerçek hürriyet havası estirip kalplerine huzur getirmek.

5- Kalplerdeki kin ve intikam ateşini söndürüp ilâhi intikamın şaşmazlığını, va'dinin mutlaka yerine geleceğini ortaya koymak.

6- Hakkın, fazilet ve güzel ahlâkın güçlenip başarıdan başarıya koştuğuna insaf gözüyle bakıp, akıl süzgecinden geçirerek mutlu sonucun kimden yana gerçekleştiğini göstermek.

Böylece olayları ve sebeplerini, sebeplerin bağlı bulundukları ilâhi kanunları bilen ve her şeyi zamanı ve yeri gelince değerlendiren, hayat çarkının işleyişinde dengeyi sağlayan Allah (celle celaluhu), şüphesiz ki yegâne ilim ve hikmet sahibidir. O bakımdan da herkesten daha çok saygı duyulmaya ve saygıyla korkulmaya lâyıktır. Bunun içindir ki, gerçek mü'minler,

azgın inatçı müşriklerle savaşmaktan asla korkmazlar. Korkmadıkları için de bir avuç mücahitle orduları yenmiş, ülkeler fethetmiş, kıtalar üzerinde at koşturmuş ve Allahu Ekber sesleri yeryüzünde atların kişneme ve nal sesleriyle birleşip Arş'a kadar yükselmiştir.

İslâm'ın Savaşta Uyguladığı Bir Başka Strateji

فَقَاتِلُوا أَئِمَّةَ الْكُفْرِ

"O takdirde küfrün ileri gelen elebaşılarıyla savaşın."

Savaşta askerden ziyade onları sevk ve idare eden elebaşılarını imha etmeyi plânlamak, hem çok kan dökülmesini önler, hem de kısa zamanda kesin sonuç alınmasını kolaylaştırır. Yukarıdaki âyetle bu husus bir emr-i ilâhi olarak bildiriliyor ve uygulanacak strateji açıklanıyor.

Sağlamı Çürükten Ayırt Etmek

أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنكُمْ وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِنْ دُونِ اللهِ وَلَا رَسُولِهِ

"Yoksa siz, içinizden cihad edenleri; Allah'tan, Peygamberinden ve mü'minlerden başkasını dost ve sırdaş edinmeyenleri kendi ilmiyle ayırt etmeden, Allah'ın sizi kendi halinize terkedeceğini mi sanırsınız?"

İlgili âyetle, antlaşmayı bozup mutlaka İslâm aleyhine birtakım yıkıcı faaliyetler içinde bulunanlarla, yapılacak savaşın bir diğer hikmeti ve yararı üzerinde duruluyor: Barış günlerinde kraldan ziyade kralcı geçinen ve bol keseden konuşup kahramanlık taslayanları, samimi mü'minlerden ayırt etmek için sıcak bir mevsimde savaşmanın lüzumu üzerinde duruluyor. Zira Müslümanlar arasında münafıklar bulunduğu gibi, kaplerinde şüphe hastalığı taşıyanlar da eksik değildi. Müşriklere dostluk elini uzatıp sır veren ikiyüzlü dönekler de bulunabiliyordu. O bakımdan sıra altını bakırdan ayırt etmeye gelmişti ki, 16. âyet bilhassa bu inceliğe dikkatleri çekiyor.

Nitekim Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in 30.000'e yaklaşan İslâm ordusuyla, Arap Yarımadası'nı bütünüyle istilâ etmeyi ötedenberi plânlayıp ciddi hazırlıklar içinde olan Romalılara karşı harekete geçmesi birçok hikmet ve amaçlarla birlikte, münafıkların kirli çamaşırlarını

iyice ortaya çıkarmaya da yönelik bulunuyordu. Ama her şeyin üstünde, artık ne Bizans, ne de Faris (eski İran) sürülerinin Arap Yarımadası'nı istilâ edemeyeceklerini, karşılarında kendilerini Allah ve din yoluna adamış güçlü bir ordunun bulunduğunu bütün dünyaya duyurmak ve çevrede henüz İslâmiyet'i din olarak seçmeyip bekleyen Arap kabilelerine büyük bir gözdağı vermek gibi köklü bir siyaset söz konusu idi. Çünkü gerçekten İslâm ordusunda malını ve canını Allah yolunda seve seve feda edecek olanlar çoğunluğu teşkil ediyordu. Bunun yanı sıra zayıf inançlı olanlar da eksik değildi. İslâm'a isteyerek, inanarak girenler olduğu gibi, istemedikleri halde sırf zevahiri kurtarmak ve bundan böyle elde edilecek ganimetlerden yararlanmak için de girenler vardı. En tehlikelisi, İslâm'ı içinden çökertmek için zahiren Müslüman olan münafıklardı. Nitekim birinciler, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in savaş çağrısına hiç tereddüt etmeden koşarak gelmişlerdi. İkincilerden kimi ağır davranmış, kimi hastaymış gibi görünmeye çalışmış, kimi de sudan mazeretler ileri sürmek suretiyle katılmak istememişlerdi. Böylece Allah (celle celaluhu) bu harekâtı, mü'mini münafıktan ayıran bir kıstas olarak ortaya koydu ve sonuç da arzu edildiği şekilde gerçekleşti.

Allah yapageldikleri şeylerden elbette haberdardır. İlmi, her şeyi kapsayıp kuşatmıştır. O'nun her işi hikmet, her emri hakikat, her tavsiyesi rahmettir.

Savaş Harekâtı Mü'minlerin Öfkesini Giderdi, Kalblerine Şifâ Verdi

وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ

"İnanan bir topluluğun yüreklerini ferahlatıp şifâ versin."

Savaş ıhkak-ı hak[1] doğrultusunda cereyan etmiştir. Yıllarca müşrikler tarafından işkenceye uğratılan; din ve vicdan hürriyetleri ayaklar altına alınan, çeşitli tecavüzlere mâruz kalan; diğer yandan münafıkların sinsi faaliyetlerinden devamlı rahatsız edilen mü'minlerin kalplerinde biriken kin ve nefret duygularını teskin etme, gönüllerine şifâ ve huzur verme zamanı gelmiş bulunuyordu. Peşpeşe devam eden savaşlar, onların kin ve

1 Hukuk literatüründe, teşebbüs edildiği halde devlet tarafından alınamayan hakların bütünüyle yitirilmesi, kullanılamaması, daha sonra ileri sürülememesi ve onları elde etme konusunda başka da bir yolun bulunamması halinde, kişinin, kuvvet kullanarak bizzat hakkını almasına denmektedir.

ihtirasını değil, Hakk'ın sesini daha iyi duyurma inanç ve duygularını kabartmış, düşmanlarına karşı bile merhametli davranacak kadar büyüklük göstermelerine neden olmuştu. Çünkü İslâm'da kinin, ihtirasın, bencilliğin, haklara tecavüzün, zayıfı ezmenin yeri yoktur. O her yanıyla insanlık için rahmet ve mutluluktur.

Kur'ân, 15. âyetle hem mü'minlerin yüksek ahlâk ve faziletlerini, hem nefislerinden yana bir maceraya girişmediklerini, bütün himmet ve gayretlerinin Hak'ın rızasına matuf bulunduğunu açıklarken, Peygamber mektebinin verdiği bu eğitimin, onların kalplerine şifâ, duygu ve düşüncelerine berraklık sağladığını ve sağlayacağını bilhassa belirtiyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle devamlı hıyanet düşünüp Müslümanlar aleyhine faaliyet gösteren, yapılan sözleşme ve antlaşmalara bağlı kalmayan müşriklerin özellikle elebaşılarının imha edilmesi emredilmiş ve savaşın mü'minler için ciddi bir sınav anlamı taşıdığına parmak basılarak bilgi verilmiş ve uyarılar yapılmıştır.

Aşağıdaki âyetlerle başta Kabe olmak üzere İslâm mabetlerinin müşrikler tarafından imar edilmesine cevaz verilmiyor; mescidleri yapıp imâr edecek mü'minlerin vasıfları belirtilerek imândan ve Allah yolunda savaştan daha üstün bir amel bulunmadığı hatırlatılıyor.

مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ اَنْ يَعْمُرُوا مَسَاجِدَ اللّٰهِ شَاهِدِينَ عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ ۚ
اُولٰٓئِكَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ ۚ وَفِى النَّارِ هُمْ خَالِدُونَ ﴿١٧﴾ اِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ
اللّٰهِ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَاَقَامَ الصَّلٰوةَ وَاٰتَى الزَّكٰوةَ وَلَمْ يَخْشَ اِلَّا اللّٰهَ
فَعَسٰٓى اُولٰٓئِكَ اَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴿١٨﴾ اَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاۤجِّ وَعِمَارَةَ
الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَجَاهَدَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ ۜ لَا
يَسْتَوٗنَ عِنْدَ اللّٰهِ ۜ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الظّٰلِمِينَ ﴿١٩﴾ اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَهَاجَرُوا
وَجَاهَدُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ ۙ اَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللّٰهِ ۜ وَاُولٰٓئِكَ

هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿٢٠﴾ يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّاتٍ لَهُمْ فِيهَا
نَعِيمٌ مُقِيمٌ ﴿٢١﴾ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٢٢﴾

17- Allah'a ortak koşan putperestler, kendi aleyhlerine küfür ile şehadette bulunup dururlarken Allah'ın mescidlerini imar etmeleri uygun ve yakışır değildir. İşte bunların (iyilik adına) yaptıkları boşa gitmiştir ve ateşte onlar temelli kalıcılardır.

18- Allah'ın mescidlerini ancak, Allah'a ve âhiret gününe inanan, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başka kimseden korkmayanlar imâr ederler. İşte bunların doğru yolda olup başarıya erişmeleri umulur.

19- Siz hacılara su vermeyi ve Mescid-i Haram'ı bayındır hale getirmeyi, Allah'a ve âhiret gününe imân edip Allah yolunda cihât edenin (imân ve ameli) gibi mi tuttunuz? Bunlar Allah yanında eşdeğerde değildirler. Hem Allah, zâlim bir topluluğu doğru yola eriştirmez.

20- Onlar ki imân edip (yurtlarını bırakarak Allah yolunda) hicret ettiler ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla savaştılar, derece bakımından Allah yanında çok daha büyüktürler ve işte kurtuluşa erenler bunlardır.

21- Rableri, onları kendinden bir rahmet, rıdvân (ebedi hoşnutluk) ve kendilerini, içinde sonsuz ve devamlı nimet bulunan Cennetlerle müjdeler.

22- Onlar orada devamlı kalıcılardır. Şüphesiz ki en büyük mükâfat Allah katındadır.

İNİŞ SEBEBİ

Bedir Savaşı Müslümanların zaferiyle sonuçlandığında, elde edilen esirler arasında Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in amcası Abbas da bulunuyordu. Ashab-ı kiramdan biri onları Allah'a ortak koşmakla kınadı. Hz. Ali (radıyallahu anh) de amcasını ayıpladı; hısımlık bağlarını bile hiçe sayıp Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e karşı çıkıp savaştığını ağır bir dille eleştirdi. Bunun üzerine Hz. Abbas onlara, "Siz durmadan bizim kusurlarımızı sayıp döktünüz, ama iyiliklerimizi hiç anmıyorsunuz!" de-

yince, ashabdan biri sordu:

- Sizin iyilikleriniz de var mıdır? O da:

- Elbette, biz sizden daha üstün hizmetler veriyoruz; her şeyden önce Kabe'yi onarıyor, ona örtü örtüyor, gelen hacılara şakilik yapıyor, esirleri de serbest bırakıyoruz, diye karşılık verdi, O sebeple yukarıdaki âyetler indi.[1]

İLGİLİ HADİSLER

"Kim sabah ve akşam mescide (cami) giderse, Allah onun için her sabah ve her akşam karşılığında Cennet'te bir konak hazırlar."[2]

"Adamın camiye gitmeyi itiyat ettiğini gördüğünüz zaman, onun mü'min olduğuna şehadette bulunun. Çünkü Allah buyuruyor ki: Allah'ın mescitlerini ancak Allah'a, âhiret gününe imân edenler bayındır hale getirir."[3]

"Kim Allah'ın hoşnutluğunu dileyerek bir mescit (cami) yaparsa, Allah da onun için Cennet'te bir ev yapar."[4]

"Mescitleri imar edenler, ancak Allah ehli olanlardır (O'nun dostluğunu kazanıp iltifatına mazhar olanlardır)."[5]

Putperestlikle Mescid Bağdaşamaz

Küfürle imân nasıl bir arada bulunmaz ve birbiriyle bağdaşmazsa, putperestlik ile mescid, şirk ile cami de birbirleriyle bağdaşamazlar. Çünkü biri diğerinin karşıtıdır. Aydınlıkla karanlık ne ise, bunların durumu da öyle.

Başta Mescid-i Haram olmak üzere bütün mescidler tevhid inancının ameli ürünleriyle biçimlenip Hak'a teslimiyet doğrultusunda maddi ve manevi alanlarda imar edilirler. Münhasıran ibâdet, zikir, duâ, ilim ve irfan merkezleri olarak her türlü küfür, nifak, şikak, gayr-i ahlâki şeylerden, dünyevi maksatlardan temiz tutulurlar. O bakımdan mü'minler cami ve

---

1 Lübabu't-te'vil-İbn Cerir-İbn Kesir.

2 Buhari/Ezan: 37 - Müslim/Mesâcid: 24, 25 - Ahmed: 2/509

3 Tirmizi/Hadisün hasenün.

4 Buhari/Salât: 65, Menakıb: 45 - Müslim/Mesacid: 24, 25, Zühd: 44 - Ahmed: 1/20, 53, 61

5 Hafız Bezzar/Kendi Müsned'inde.

mescitleri maddi yönden imar etmekle sorumlu oldukları gibi, ibâdet ve taâtleriyle de oraları imâr etmekle emrolunmuşlardır. Müşriklerin, putperestlerin, Hakk'a inanmayanların cami ve mescitleri imar etmeleri, oranın amaç ve kutsallığına ters düşer. O bakımdan İslâmi anlamdaki mâbedleri ancak Allah'a ve âhiret gününe imân edenler imar edebilirler, cümlesi konulmuştur.

Mescitleri İmar Edenlerin Vasıfları

إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللهِ مَنْ آمَنَ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلٰوةَ وَآتَى الزَّكٰوةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا اللهَ فَعَسٰى أُولٰئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ

"Allah'ın mescitlerini ancak, Allah'a ve âhiret gününe inanan, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başka kimseden korkmayanlar imâr eder. İşte bunların doğru yolda olup başarıya erişmeleri umulur."

İlgili âyetle camileri imar edenlerin vasıfları belirtilerek bu konuda en sağlam kıstas veriliyor:

1- Allah'a ve âhiret gününe imân.

Çünkü cami ilâhi rahmete açılan bir kapı, ilâhi feyiz ve gufranın bol indiği merkez ve dünya ile âhiret arasında mânevi bir köprüdür. İman bu köprünün ana direğidir.

2- Namazı dosdoğru kılmak.

Zira camiden amaç, namazdır; namazdan amaç Hakk'a yakın olmak ve ruhla beden arasında denge ve düzen sağlamaktır.

3- Zekât vermek.

Çünkü zekât, cemaatleşmenin, sosyal yapıyı sağlamlaştırmanın, toplum bünyesinde denge kurmanın temel taşlarından biridir. Camilerde oluşan cemaati geliştirip daha iyi kaynaşmalarını sağlamanın en uygun merkezleri, yine camilerdir. O bakımdan camilerimiz birer eğitim merkezleridirler de. Aynı zamanda camiler, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in sünnet tezgâhında şekillenmenin en verimli yerleridir. Zekâtın bu kaynaşma ve bütünleşme üzerinde tesiri büyüktür.

4- Ancak Allah'a karşı üstün saygı duyup O'ndan korkmak, başka-

sından bu ölçü ve anlamda korkmamak. Nitekim İslâm'ın ilk yıllarında mü'minlerden, geniş çevre ve yardımcıları olmayanlar evlerinde gizli namaz kılmayı tercih ederlerken Ebu Bekir Sıddik (radıyallahu anh) evinin bir odasını mescid yapma cesaretini ortaya koymuştu.

Şüphesiz ki, Müslüman bir ülke için okulun önemi ne ise, caminin de önemi odur. Biri zekâ ve yeteneği geliştirip açar, diğeri ruh ve vicdanı tazeleyip geliştirir. Diğer bir deyimle, biri kafayı, diğeri kalbi aydınlatır. Bu iki aydınlık insanı olgunlaştırır. Onun için Müslüman hem kendi okulunu, hem mabedini yapan bir imân ve irfana sahiptir.

Kabe'den Amaç Nedir?

أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ آمَنَ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللهِ لَا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللهِ

"Siz hacılara su vermeyi ve Mescid-i Haram'ı bayındır hale getirmeyi, Allah'a ve ahiret gününe imân edip Allah yolunda cihat edenin (imân ve ameli) gibi mi tuttunuz? Bunlar Allah yanında eşdeğerde değildirler."

Şüphesiz ki Kabe, tevhidin odağı, namazda Allah'a yönelmenin kıblesi, İslâm birliğinin anahtarı, din kardeşliğinin en sağlam bağıdır. Aynı zamanda insanlara güven ve huzurun kaynağı, birleşip anlaşmanın en önemli merkezidir. O halde bu kutsal mabede, ancak onun hikmet ve amacını idrâk eden mü'minler hizmet ederler. Bu bakımdan İslâmiyet Mekke'yi fethedince, Kabe'yi hem putlardan temizlemiş, hem müşriklerin hizmetine imkân vermemiş, hem de müşriklerin ona yaklaşmasını yasaklamıştır. Bunun birçok sebep ve hikmetleri vardır; onlardan biri de, müşriklerin, inkarcıların ve tek kelimeyle Gayr-i müslimlerin bütün hayırlarının, iyi ve yararlı amellerinin boş ve anlamsız olmasıdır; yani âhiret pazarında hiçbir değer taşımazlar. Onların karşılığı tamamıyla dünyada aranmış ve istenmiştir. O bakımdan Mekke ileri gelenlerinin Kabe'ye örtü örtme, gelen hacıları ağırlama, onlara sâkilik yapma gibi amellerinin Allah katında hiçbir değeri olmadığı açıklanmakta, temelinde imân bulunmayan hiçbir amelin âhirette mükâfat olarak karşılık görmeyeceği bildirilmektedir. Buna karşılık Allah'a ve ahiret gününe imân, namaz kılmak, zekât vermek ve Allah yolunda savaşmak övülmekte, müşriklerin Kabe'ye hizmetlerinin bu imân ve amel karşısında hiçbir kıymet ifade etmediği açıklanmaktadır. Çünkü

müşriklerin ameli nefse ve dünyaya yönelik, mü'minlerin imân ve ameli ise, Allah'a ve O'nun rızasına yöneliktir.

Bunca idraksizlik içinde hem kendilerine, hem çevrelerine zulmeden bu da yetmiyormuş gibi kirli bedenleriyle, çıplak vücutlarıyla, ıslık çalmaları ve el çırpmalartyla kutsal Kabe'yi telvis eden bir topluluğu elbette ki Allah (celle celaluhu) doğru yola eriştirmez. Yaptıkları birtakım görenek doğrultusundaki hizmetleri ise, biraz şeref, biraz şöhret, birazda bencilliğe dayalı arzudan kaynaklanmaktaydı. O bakımdan Allah yanında hiçbir kıymet ifade etmiyor, uhrevi bir ecirle karşılık va'dedilmiyordu. Allah'ın son dinine dönmedikleri, Kabe'yi asıl gayesine uygun kutsal tanımadıkları sürece bu değersizlikleri hep öyle sürüp gidecek ve sonunda bütün amellerinin heba, boş ve anlamsız olduğunu anlayacaklar.

Allah İçin Hicret Edenler

اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ اَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللّٰهِ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَآئِزُونَ

"Onlar ki imân edip (yurtlarını bırakarak Allah yolunda) hicret ettiler ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla savaştılar, derece bakımından Allah yanında çok daha büyüktürler ve işte kurtuluşa erenler bunlardır."

Mekke'den Medine'ye hicret edenler yalnız belli bir iklimden yine belli bir iklime göç etmiş sayılmamalıdırlar. Aslında bu hicret, küfürden imâna, cehaletten ilme, puttan Hak'a, nefis ikliminden ruh iklimine, maddeden manaya, süfli bir ortamdan ulvi bir düzeye göç etmenin gereğini anlatma babından misallerin en yüksek ifadesidir.

Hareket noktası İslâm, itici kuvveti imân, hicret ciheti Allah ve Peygamberi, hizmet ölçü ve amacı, Allah rızası; hedefi insanlığın saadeti olarak yüce hikmetleri beraberinde taşıyordu. O bakımdan mükâfatı da yüceliğine, külfetine oranla alabildiğine büyük olmuştur.

Bu düzeye gelmesini bilen, o yüksek derecelere lâyık görülenler için dünyada rahmet, gufran ve şükranla anılma, âhirette ise, ilâhi hoşnutluk ve Cennet-i A'lâ va'dedilmiştir.

Kur'ân-ı Kerim'de bu bahtiyarlara verilecek mükâfat beş madde halinde özetlenmiştir ki, her biri onların dünyadaki fazilet mücadelesine

denk gelmektedir:

1- Rahmetle müjdelendiler.

Âhiret'te herkesin muhtaç bulunduğu tek şey, ilâhi rahmettir. Ancak o rahmeti insan daha çok şu dünyada elde edip beraberinde götürür.

2- Allah onlardan ebediyen hoşnut olacaktır. Bu, Cennet'ten daha üstün bir mükâfattır ki, kalbi Allah sevgisiyle dolup taşanlar idrâk edebilirler.

3- İçinde ebediyen kalacakları nimet dolu Cennetlere lâyık görülmüşlerdir.

4- Cennet'e, bir daha çıkarılmamak üzere girecekler ve ebediyen orada mutlak saadet içinde yaşayacaklardır.

5- Ve Allah yanında daha büyük mükâfatlar hazırlanmıştır; öyle ki gözlerin görmediği, kulakların işitmediği, gönüllerin tasavvur edemediği nesneler onları beklemektedir.

Canlılara ve özellikle insanlara merhametli davranmak, Allah (celle celaluhu)'nun ne kadar merhametli olduğunu düşünerek merhameti kin ve öfkenin önünde bulundurmak şüphe yok ki, âhirette geniş bir rahmete dönüşecektir. Birinci mükâfat bunun karşılığıdır.

Peygamberi memnun etmek, düşmana karşı bile insaflı davranmak, intikam imkânları doğduğu halde hislerden sıyrılıp imân rehberliğinde yürüyerek gerçek Müslüman'ın ne olduğunu göstermek, Allah'ın hoşnutluğuna neden olur. Ashab-ı Kiram, en azgın düşmanları olan Mekkeli'leri kuşatıp kahretme imkânına kavuştukları halde, hislerinin değil, imânlarının sesini duyarak onları bağışladılar. İkinci mükâfat bunun karşılığıdır.

Allah ve din uğrunda her türlü eza ve cefaya katlanıp günü gelince yine bu uğurda öz yurtlarını terkederek hicret ettiler. Allah ve Peygamber sevgi ve hoşnutluğunu her şeylerinin üstünde tuttular. İşte üçüncü mükâfat bu amellerinin karşılığıdır.

Medine'ye yerleştikten sonra güçlendiler, birkaç yıl önce ölüm tehdidiyle çıkarıldıkları yurtlarına şan ve şerefle dönüp, fethettiler; Mekke'yi bütünüyle İslâm hükümranlığı altına aldılar, buna rağmen kendilerini barındıran Medine'yi terketmediler, ahde vefanın en güzel örneğini ortaya koydular. Dördüncü ve beşinci mükâfatlar onların bu güzel düşünce ve

davranışlarının karşılığıdır.

Sonuç olarak belirtelim ki: İyi ve yararlı amellerde imânın yeri ve anlamı, yemekteki tuz, bedendeki ruh, baştaki beyin gibidir. O nedenle kâfirlerin amelleri ister kutsal Kabe'ye örtü örtmek olsun, isterse hacılara su vermek, onları ağırlamak olsun, boş ve anlamsızdır. Zira içinde iman mayası, Hakk'ın rızası, İslâm'ın havası mevcut değildir. O bakımdan da Allah yanında bir ecre ve mükâfata lâyık görülmemiştir.

Cami ve mescitleri imar etmek iki türlüdür:

Birincisi, onarılacak yerlerini onarmak, ibâdete elverişli duruma getirmektir. İkincisi, namaz, duâ, niyaz, zikir ve tesbihle süsleyip manevi yönden bayındır hale sokmaktır. Bu iki ayrı imara ancak gerçek mü'minler ehildirler ve aynı zamanda görevlidirler.

Müşriklerin camilere yardımı:

Müşriklerin ne fiilen imarı, ne nakdi yardımı, ne de bunun için vasiyeti kabul edilir. el-Vâhidi'nin de açıkladığı gibi, âyetin açık delâletinden, onların mescitleri imar etmelerine cevaz verilmeyeceği gibi, bu konuda yapacakları vasiyetleri de yerine getirilmez, getirmek isteyenler olursa kabul edilmez.[1]

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle kutsal Kabe'yi ancak Allah'a ve ahiret gününe imân eden mü'minlerin imar edeceği, cami ve mescitlerin de aynı hükmün kapsamına girdiği açıklandı. Temelinde imân ve ihlâs bulunmayan amellerin Allah yanında hiçbir değer taşımayacağı hatırlatıldı. Sonra da imân edip Allah yolunda hicret edenlerin, Allah sözü daha yüce olsun diye savaşanların mükâfatlarının çok büyük olduğu ve asıl kurtuluşa erişenlerin de onlar bulunduğu açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle mü'minler için Allah ve Peygamberinden daha üstün dost ve yakın bulunmayacağına, hısımlık bağlarının sadece dünyada geçerli olduğuna işaretle küfür üzerinde bulunan hiçbir akrabanın dost ve yoldaş edinilemeyeceği belirtiliyor. Aksine hareket edenlerin hem kendilerine, hem Allah'ın dinine haksızlık etmiş olacaklarına atıfta bulunularak

1 Mefatihü'l-gayb: 4/601.

imân nimetine erişenlerin bu hususta da çok dikkatli ve duyarlı bulunmaları isteniliyor. Dünya nimetlerinden hiç bir şeyin Allah'a ve Peygamberine imândan, Allah yolunda savaştan daha sevimli tutulamayacağı bir uyarı mahiyetinde hatırlatılıyor.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا آبَاءَكُمْ وَإِخْوَانَكُمْ أَوْلِيَاءَ إِنِ اسْتَحَبُّوا
الْكُفْرَ عَلَى الْإِيمَانِ ۚ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٣﴾
قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ
اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ
مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّىٰ يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ ۗ وَاللَّهُ
لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٤﴾ لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ
حُنَيْنٍ ۙ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ
الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُدْبِرِينَ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَىٰ
رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنْزَلَ جُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا ۚ
وَذَٰلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ ﴿٢٦﴾ ثُمَّ يَتُوبُ اللَّهُ مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ ۚ
وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٧﴾

23- Ey imân edenler! Babalarınızı ve kardeşlerinizi, eğer küfrü imândan üstün tutup seviyorlarsa, (gönülden) dost edinmeyin. Sizden kim onları dost edinirse, kendilerine çok yazık etmiş olurlar.

24- De ki: Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, bağlı bulunduğunuz oymak ve kabile; kazandığınız mallar, sürümsüzlüğünden korktuğunuz ticaret ve hoşlandığınız konaklar size Allah ve Peygamberinden ve Allah yolunda cihaddan daha sevgili ve sevimli ise, Allah'ın emri gelinceye kadar bekleyin! Allah fâsık (ilâhi sınırları aşan) bir topluluğu

doğru yola eriştirmez.

25- Andolsun ki, Allah size birçok yörelerde ve yerlerde; Huneyn gününde yardım etmiştir. Öyleki (o gün) çokluğunuz sizi böbürlendirmişti de size hiç de yararlı olmamış, doygun kılmamıştı. Yeryüzü ise genişliğine rağmen size dar gelmişti ve sonra da arka çevirip geri dönmüştünüz.

26- Sonra Allah, Peygamberi ve mü'minler üzerine sükunet, emniyet ve gönül yatışkanlığı indirmişti; derken görmediğiniz askerleri de indirmişti ve inkâr edenleri azaba uğratmıştı. İşte bu, kâfirlerin cezasıdır.

27- Bundan sonra da Allah dilediğine tevbe idrâkini verip dilediğinin tevbesini kabul eder. Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

İNİŞ SEBEBİ

Yukarıda geçen âyetlerin iniş sebebi hakkındaki rivayetlerden farklı birtakım tespitler yapılmıştır:

a) Tabiin'dan Mücahid'e göre, bu âyetler bir önceki âyete mana yönünden bağlıdır. Abbas ile Talha'nın hicretten kaçınmaları sebebiyle inmiştir.[1]

b) İbn Abbas'a (radıyallahu anh) göre, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, mü'minlere Medine'ye hicret emrini verince, bir kısmının hısım ve yakınları onların ellerine ve eteklerine yapışarak kendilerini terketmemeleri için yalvarıp durdular. Hısımlarına karşı kalpleri yufka olanlar, onların bu yalvarışlarına dayanamayarak hicretten vazgeçtiler. O sebeple olayı hatırlatır mahiyette yukarıdaki âyetler indi.[2]

c) Mukatil'e göre, İslâm'a girdikten sonra henüz imânın tadını alamayan 9 kadar münafık tekrar putperestliğe dönerek Mekke'ye kendi yakınlarını özlediklerini söz konusu edip geri dönmek istediler. O sebeple yukarıdaki âyetler indi; aynı zamanda o gibi kimselerle dostluk ve yakın ilişkilerin kesilmesi emredildi. Çünkü mü'minin hısımları ne kadar yakınları bile olsa, onlarla dostluk kurmanın bazı sakıncaları olabilirdi; en azından İslâmi sırların duyulması ve düşmana yeterince bilgi aktarılması imkân dahiline girmiş olurdu. Bu da İslâm Devletinin aleyhine bazı üzücü

1 Lübabu't-te'vil

2 Esbab-ı nüzul/Nisaburi - Tefsir-i Kurtubi

sonuçlar doğurabilirdi.

d) Diğer bir tespit: Geçen âyetlerle Cenab-ı Hak, müşriklerden ilgi kesilmesini emredince, ashabdan bir kısmı, küfür üzere kalan baba, kardeş ve yakınlarımızdan nasıl ilgimizi keselim ki aramızda kopmaz bağlar mevcuttur, diyerek bir çözüm veya ruhsat yolu aradılar. O sebeple yukarıdaki âyetler indirildi.[1]

e) İmân edip İslâmiyet'i din seçtikleri halde hısımlarını, mallarını ve ticaretlerini terketmek istemeyip Mekke'de kalmak veya ayrılmışsa ara-sıra sıla-i rahimde bulunmak arzusunda olanlar vardı. İlgili âyetler onlar hakkında inmiştir.

f) Ebu Bekir Cessas'a göre, bu âyetler mü'minlerle münafıkları birbirinden ayırt etmek için ilâhi kıstas olarak indirilmiştir. Sahih olan da budur. Ancak yukarıdaki tespitlerde de az-çok hakikat payı vardır.

İLGİLİ HADİSLER

Sahih tesbitlere göre, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bir gün Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in elinden tutmuştu. Ömer (radıyallahu anh) Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e bağlılığını şöyle ifadeye çalıştı:

- Vallahi ya Rasulallah! Sen, nefsim (kendim) dışında bana her şeyden daha sevgilisin.

Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz ona:

- **Sizden birinize ben, nefsinden de sevgili olmadıkça (cidden) imân etmiş olmaz!** buyurunca Ömer (radıyallahu anh):

- Vallahi şu anda siz bana kendi nefsimden de daha sevgilisiniz, diyerek duyduğu sıcak ve ölçüsüz sevgisini dile getirdi.[2]

"Canımı kudret elinde tutan zata yemin ederim ki, sizden birinize ben babasından, çocuğundan ve bütün insanlardan daha sevgili olmadıkça (gerçek anlamda o) imân etmiş sayılmaz."[3]

"Siz ıynet ile alım-satımda bulunduğunuz, öküzlerin kuyruklarına

---

1 Lübabu't-te'vil

2 Müsned-i Ahmed - Sahih-i Buhari

3 Sahih-i Buhâri/İman: 8 - Müslim/İmân: 69, 70

yapışıp ziraatle (çiftçilikle) yetindiğiniz ve (böylece) cihadı (Allah yolunda savaşı) terkettiğiniz zaman, Allah size bir horlanma ve aşağılanma musallat eder de dininizin (aslına ve mayasına) dönmenize kadar onu sizden çekip almaz."[1]

"Arkadaşların hayırlısı dörttür; bir yere gönderilen müfrezenin de hayırlısı yine dörttür. Askerlerin hayırlısı dört bindir. On iki bin kişi ise, azlıktan dolayı asla mağlup olmaz."[2]

Allah ve Peygamberinin Hısımlardan Her Zaman Üstün Tutulması

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا آبَاءَكُمْ وَإِخْوَانَكُمْ أَوْلِيَاءَ إِنِ اسْتَحَبُّوا الْكُفْرَ عَلَى الْإِيمَانِ

"Ey imân edenler! Babalarınızı ve kardeşlerinizi, eğer küfrü imândan üstün tutup seviyorlarsa, dost edinmeyin."

Ana-baba, kardeş ve çocuk, ilâhi sünnet gereği neslin devamını sağlamaya yönelik bir hısımlık bağıdır ve bütün hak dinlerce bu bağın koparılmaması emredilmiştir. Ancak bunun ölçüsü ve derecesi nedir? Kayıtsız şartsız o bağı sapasağlam tutup korumak mı gerekiyor, yoksa bazı şartlarla sınırlı mıdır? Önce şunu belirtelim ki, ana-babamız dünyaya gelmemize vasıta kılınmışlardır Ama bizi yokluk karanlığından varlık alanına çıkaran ve ebedi bir hayata aday kılan; sonra da maddi ve manevi ihtiyaçlarımızı belli kanunlara bağlayıp veren Allah'tır. O halde Allah ve Peygamberinin hatırı, ana-babanın ve diğer yakınların hatırlarının çok üstündedir.

Hak dini insandan yana indiren, onu insan ruhuna aşılayan ve böylece imân ve irfan ile süsleyen Allah (celle celaluhu), bununla insana en büyük lütuf ve ihsanda bulunmuş, en büyük nimetini kusursuz vermiştir. O bakımdan bu nimet, diğer bütün nimetlerin üstünde bir anlam taşır. Diğer nimetlerin çoğu fani hayatımıza; din ve imân nimeti ise, hem fani, hem ebedi hayatımıza hitap etmektedir. Bunlar arasında bir tercih yapmamız

1 Müsned-i Ahmed:2, 84- Ebu Davud/büyu': 54
Iyne: Muhtaç bir adamın, bir kimseye gelerek bin lira ödünç istemesi ve fakat mukrizin ona; "Sana ödünç veremem, ama arzu edersen pazarda kıymeti 1000 lira olan şu elbiseyi alıp sana 1200 liraya satarım da onu sen tekrar götürüp 1000 liraya satıp ihtiyacını karşılarsın." demesi şeklinde bir muameledir ki, İslâm bunu takbih etmiştir.

2 Müsned-i Ahmed - Ebu Davud/Cihad: 82 - İbn Mâce/Cihad: 25 - Dârimi/ Siyer: 4

gerektiğinde, elbette Allah ve Peygamberini seçmemiz aklın ve sağduyunun yoludur.

Ana-baba, kardeş ve evlât küfrü imâna, putu Allah'a tercih edip inkâr karanlığında kalmakta ısrar ederlerse, onlarla olan yakın ilgimizi, gönül dostluğumuzu koparmamız gerekir; sadece hışmımız olmalarını dikkate alarak zahiri bir ilgi kurmamız kâfi gelir. Zira İslâm'ın varlığı, şeref ve itibarı onların varlığından çok daha önemli ve lüzumludur. Allah ve Peygamberinin rızası, onların rızasının çok üstündedir. İşte yukarıdaki ilgili âyetle bu gerçek açıklanarak mü'minlere en doğru yol gösterilmektedir.

Nitekim Bedir Savaşı'nda Ashab-ı Kiram'dan Ebu Ubeyde b. Cerrah (radıyallahu anh) küfür içinde kalan ve küfrü İslâm'a tercih eden babası Cerrah ile meydanda karşılaştı. Babası durmadan putları övüyor, Allah'a ve Peygamberine yakışıksız sözler sarfediyordu. Ebu Ubeyde onunla vuruşmaktan ne kadar sakındıysa olmadı, kader hep onları karşılaştırdı, derken Ebu Ubeyde'nin gayret-i diniyye ve imâniyyesi, Allah ve Peygamberine olan sınırsız sevgi ve bağlılığı ruhunu kamçıladı ve babasına karşı kılıcını kullanma ihtiyacını duydu. Babası cansız bir halde yere düşerken, Ebu Ubeyde yaptığından pişmanlık duymayarak huzur ve gönül rahatlığı içinde Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e dönüyordu.[1] Onun bu asilâne davranışını Allah (celle celaluhu) kutlarken yukarıdaki âyet de onun bu fiilini tasvip eder anlamda indirilmiştir.

Zaferi Sağlayan Allah'tır

لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ

"Andolsun ki, Allah size birçok yörelerde ve yerlerde; Huneyn gününde yardım etmiştir."

Ayette misal olarak verilen Huneyn Savaşı'na, mü'minlerden, kesin bir rakam olmamakla beraber 12,000 kişiye yakın bir kuvvetle gidildiği rivayet edilir. İslâm ordusu imkânlar nisbetinde teçhiz edilmiş ve görenleri hayran bırakacak düzen ve disiplin içinde yola çıkılmıştı. Bu göz doldurucu manzaranın tesiri altında kalan bazı kimseler kuvvetlerinin çokluğuyla böbürlenip Allah'ın sonsuz kuvvet ve kudretini bir ân unutarak gaflette bulundular. Kâfirlerin bu tür böbürlenme ve gafletleri normal karşılanır,

1 Tefsir-i İbn Kesir: 2/342 - Mısır?

ama Allah'a ve ahiret gününe dosdoğru imân edenlerin ise, affedilir cinsten değildir. O bakımdan Müslümanlar o böbürlenme ve az bir gafletin faturasını pek pahalıya ödediler.

Savaşın stratejik durumu ve gelişmesiyle sonucu:

Bugün Huneyn vadisinin nerede olduğu kesinlikle bilinmemektedir. Ancak araştırıcıların yakın tesbitine göre, Evtas Dağı yakınında olduğu tahmin edilmektedir. Elde edilen ganimetin Cirane'de bırakıldığı dikkate alınınca Huneyn'in buraya yakın olduğu sanılıyor. Cirane ise, Mekke'den on mil uzakta, kuzeydoğusunda bir yerin adıdır. Bugün hâlâ bu yer vardır ve bilinmektedir.

Mekke fethedilip putlar kırıldıktan sonra Mekke'nin güney doğusundaki dağ kesiminde yaşamakta olan iki güçlü kabile bulunuyordu, Hevâzin ile Sakif... Onlar aynı şeyin yakında kendi başlarına geleceğini düşünerek savaş hazırlığına giriştiler. Her iki kabileyi de, aralarında hayli üne sahip olan Avf oğlu Mâlik organize ediyordu. Okçularını iyice hazırlayıp İslâm ordusunun geçeceği dere kenarında pusuya yerleştirdi.

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, on bini Mekke'yi fetheden mücahitlerden, iki binini de Kureyş'ten İslâm'a yeni girenlerden olmak üzere yaklaşık 12.000 kişilik bir orduyla hareket etti. Arapların kendi aralarında bir eşini görmediği bu orduya dikkatle bakanların bir kısmı, onun çokluğuyla övünüyor, diğer bir kısmı da böbürleniyordu. Ordu gece hep yürüdü ve Huneyn vadisinin ağzında fecrin doğmasını bekledi. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) beyaz bir ester üzerinde ordunun gerisinde bulunuyordu. Vadiye girdikleri zaman Mâlik oğlu Avf, vadinin iki yakasına yerleştirdiği okçularına işaret verdi. Beklenmedik bir anda, ordunun çokluğuyla böbürlenmenin bir cezası olarak binlerce ok yağmaya başladı. Bir anda İslâm mücahitleri şaşkınlık gösterdiler, derken çoğu geri çekilmek zorunda kaldı. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bulunduğu yerden ayrılmadı, bir ara düşmana doğru esterini sürdü, ileriye varmak istediyse de Ebu Süfyan ona engel oldu.

İşte bu netameli dakikalarda Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in amcası Hz. Abbas (radıyallahu anh) aldığı talimat üzerine o gür sesiyle şöyle dedi: "Ey Peygamber! Yurtlarına kabul edip barındıran Ensar! Ey Hudeybiye'de ağaç altında and içerek Peygamber'e biat edenler! Neredesi-

niz? Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz işte burada dimdik ayakta duruyor. Geliniz, toplanınız, birleşiniz."[1]

Bu yankı yapan gür ve tok sesi duyanlar kendilerini toparlamaya başladılar; derken büyük bir uğultu ve hemen sonra Allahu Ekber sesleri dalga dalga yükselmeye başladı. İslâm mücahitleri şaşkınlığı atıp mukabil harekete geçtiler. Cenâb-ı Hak'ın onlara verdiği bu cezadan sonra, gafetlerinden dolayı kalplerini az da olsa islendiren günahlarını anladılar ve Allah'a yönelip tevbe ve istiğfarda bulundular. Allah (celle celaluhu) da onların tevbesini kabul edip yardım kapılarını açtı. Çok geçmeden düşman safları bozuldu ve Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz yerden bir avuç toprak alarak düşman ordusuna doğru serpti ve şöyle dedi: **"Allah düşmanlarının yüzleri kara ve çirkin olsun!"**

Böylece savaşın kaderi değişti, düşman fazla dayanamayarak geri çekilmeye başladı, derken İslâm mücahitlerinin Allahu Ekber sesleriyle birlikte cansiperane savaşması ve ileri atılması düşman ordusunda panik doğurdu; çok geçmeden karargâh kurdukları yerde binlerce deve, at, koyun, gümüş ve esir bırakarak kaçtılar.

Kur'ân-ı Kerim Huneyn Savaşı'nda bu iki safhadan ve Allah'ın yardımından sözederek ilâhi lutufların nasıl peş peşe indiğini hatırlatıyor.[2]

Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), sık sık ifâde ettiğimiz gibi, eşsiz bir kumandandı da. Kesin sonuç elde ettikten sonra asıl bu iki büyük kabileyi savaşa iten Mâlik b. Avf'ın tehlikeli bir İslâm düşmanı olduğunu düşünerek her şeyden önce o yılanın başını ezmenin gerektiğine karar verdi. Ne var ki, Mâlik kendisiyle birlikte hezimete uğrayıp kaçanları yanına alarak Taife sığınmıştı. Durumu tesbit eden Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) İslâm mücahitlerini Taif'i kuşatmaya şevketti.

Savaşın Mutlu Sonucu

Buhari'nin Misver b. Mahreme'den yaptığı rivayette ise, bu savaş özetle şöyle anlatılıyor: "Hevâzin kabilesinin söz sahibi olan bazı önemli kişileri Müslümanlığı kabul ederek Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e geldiler. Mallarının ve esirlerinin geri verilmesini istediler. Pey-

1 Mefatihü'l-gayb - İbn Kesir - Lübabu't-te'vil - İbn Cerir

2 İbn Hişâm - İbn İshak - Siyer-i İbn Kesir..

gamber (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara:

"Benim yanımda sözün en sevimlisi, en doğru olanıdır. O halde siz şu ikisinden birini seçin: Ya esirlerinizi, ya da mallarınızı... Ben, (sizin İslâm'a girip geleceğinizi bekleyerek) esir ve ganimetlerin taksimatını geciktirdim, (ama gelmediniz)."

Cidden Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, Taif'ten Cirrâne'ye, yani ganimetin depolandığı yere dönüp geldikten sonra 10 gece veya daha fazla Hevâzin heyetinin gelmesini beklemişti.

Onlara göre, Hz. Peygamber'in kendilerine iki hususta birini geri vereceği belli olunca, düşüncelerini şöyle belirttiler: "Biz esirlerimizin geri verilmesini tercih ediyoruz." Bunun üzerine Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), Müslümanlara yönelip aralarında ayakta durarak Allah (celle celaluhu)'ya lâyık olduğu şekilde senada bulundu, sonra da söze şöyle başladı:

"Ashabım! Şu Hevâzin sözcüleri olan kardeşleriniz kusurlarından pişmanlık duyarak bize geldiler. Ben de (bana ve Abdülmuttaliboğulları'na düşen) esirleri kendilerine geri vermemi uygun buldum. Sizden kim esirleri bu şekilde (karşılıksız) verip kardeşlerinizin kalplerini hoş etmeyi isterse, öyle yapsın! Kim de kendi payını elinde tutmak (karşılıksız vermek istemezse), bu karşılığı Allah'ın bize ihsan edeceği ilk ganimet malından veririz. Artık arzu eden yapacağını yapsın!"

Ashab-ı Kiram hep bir ağızdan: "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in hatırı için Hevâzin sözcülerine esirleri vermekle kendimizi müsterih ederiz", dediler. Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

"Şu anda sizden elindeki esirleri vermek isteyenle istemeyeni ayırt edemiyoruz. Haydi gidin de bize, sizin muvafakatinizi iş bilir vekilleriniz gelip haber versin!" Onlar da bir tarafa çekilip görüştüler ve işbilir vekilleri gelip kabilelerinin esirleri iadeden memnun kalacaklarını ve bu hususta Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gereken yetkiyi verdiklerini bildirdiler.[1]

1 Buhari - Müslim.

Görülmeyen Askerler

وَأَنْزَلَ جُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا

"Derken görmediğiniz askerleri de indirmişti ve inkâr edenleri azaba uğratmıştı."

Bedir Savaşı'nda olduğu gibi, Allah mü'minlerin cesaret, imân ve morallerini artırmak, kâfirlerin cesaretini kırıp içlerine korku salmak üzere binlerce melek göndermişti. Kur'ân'da bu olay yukarıdaki âyetlerle haber verilmektedir. İndirilen meleklerin beş bin veya sekiz bin, ya da on altı bin arasında olduğu söylenir.

Sonuç:

Ortada hakla bâtılın, imânla küfrün amansız bir mücadelesi söz konusudur. Sağlam cevizle çürük cevizin birbirinden ayırt edileceği bir ortam mevcuttur. O bakımdan hısımlarını, kazançlarını, aile yurtlarını, Allah'tan ve Peygamberinden daha çok sevenlere, kişisel menfaatlerini Allah yolunda cihada tercih edenlere gelince, Allah'ın ezeli plân ve programı gereği başlarına gelecek belâ ve fitneyi beklemeleri gerekmektedir. Müslüman bir topluluğun var olması, Allah ve Peygamber sevgisini bütün sevgilerin üstünde tutmalarıyla ve Allah yolunda savaşı her türlü şahsi meselelerine tercih etmeleriyle devamlılık gösterebilir. Ashab-ı Kirâm'ın çoğu sağlam bir imân temeli üzerinde gelişip Allah, din ve peygamber sevgisinin üstünde başka bir sevgi tanımıyorlardı. Aralarına sızan, zahiren Müslüman görünüp içinde şirk ve inkâr murdarlığını taşıyanlar ise, böyle bir denemede renklerini belli ediyorlar ve gerçek mü'minlerden hemen seçiliyorlardı. Önemli olan, mü'minlerin çoğunluğu oluşturup yaratıldıkları amaç ve hikmete yönelmeleridir.

İnsanı Sürükleyen Sevgiler

قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ ...

"De ki: Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, bağlı bulunduğunuz kabile ve oymak, kazandığınız mallar, sürümsüzlüğünden korktuğunuz ticaret ve hoşlandığınız konaklar size Allah ve Peygamberinden ve Allah yolunda cihattan daha sevgili ve sevimli ise, Allah'ın emri gelinceye kadar bekleyin!."

Kur'ân ilgili âyetlerle insan kalbini kendine doğru çeken dünya hayatının birtakım aldatıcı zevklerini ve nesnelerini sıralıyor. Böylece hayat için bir bakıma lüzumlu olan bu nesnelerle insan ilgisinin ne nisbette tutulmasına işarette bulunarak asıl kalıcı olan zevk ve değerlere dikkatleri çekiyor.

Bu zevk ve nesneleri sekiz madde halinde özetliyebiliriz:

1- Evlât sevgisi,

2- Ana-baba sevgisi,

3- Eş sevgisi,

4- Kabile ve aile sevgisi,

5- Kardeş sevgisi,

6- Kazanılan mal ve servet sevgisi,

7- Ticaret sevgisi,

8- Hoşlanılan ev-konak sevgisi, makam ve şöhret cazibesi.

İnsanı birçok kutsal değerlerden, yüce amaçlardan, kalıcı hayırlardan alıkoyan sekiz sevgi. Bunlara karşı aşırı bir hayranlık duyup ölçüyü kaçırmak, imân ve İslâm aşkını köreltir; Allah yolunda hizmette bulunma şeref ve faziletinden uzaklaştırır. Aynı zamanda aşırı gidildiği taktirde ibâdet zevkini dumura uğratıp insana asıl amaca yönelmeyi unutturur. Böylece dünya hayatının bu gibi süs ve zevkleri birer vasıta olmaktan çıkar, gaye olma duzeyine gelir. Dönüş yapılmadığı takdirde, her geçen gün bu vasıtalar insanın benliğini istilâ ederek hayatın sadece maddi refah ve zevkten ibaret olduğu düşüncesini kökleştirir.

Kur'ân ilgili âyetle böylesine çarpık bir tutum ve düşüncenin biri dünyada, diğeri âhirette olmak üzere iki ayrı azaba neden olacağını haber veriyor, sonra da gereken uyarıları yaparak münafıklarla kalplerinde şüphe ve imansızlık hastalığı bulunanların durumunu ve sonuçlarını ibretli bir misal olarak gözler önüne seriyor.

Dünyadaki azabı, başka milletlerin kültür istilâsına uğrayıp yabancılara yem olmaktır. Âhiretteki azabının ölçüsünü ise, Allah (celle celaluhu) bilir. Ancak tevbe edip dönüş yapanlar bu genellemenin dışındadırlar.

Çünkü Allah tevbeleri çokça kabul edendir. Aynı zamanda O, dini sınırları aşıp her şeyi mübah sayanları doğru yola eriştirmez.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Allah ve Peygamber sevgisinin bütün sevgiler üzerinde tutulmasının gereğine dokunuldu. Bunu yerine getirmeyenlerin sonucuna katlanmalarına hazırlanmaları hatırlatıldı. Sonra da kendilerini imân doğrultusunda Allah ve Rasulullah sevgisine mazhar kılınma düzeyine getiren mü'minlere savaşlarda Allah'ın meleklerle yardım ettiği belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle kutsal topraklarda artık müşriklerin istedikleri gibi hareket edemeyecekleri ve gelecek olan hac mevsiminde Mescid-i Haram'a yaklaşamayacakları ilân ediliyor. Sonra da Kitap Ehli'nin yıllardır aşırı gitmelerine bir son verileceği ve onların da İslâm'ın hâkimiyeti altına alınıp kendilerinden cizye (vergisi) alınacağı bildiriliyor. Böylece İslâm'ın mutlak adalet ölçüleri içinde, azıp sapıtanları ıslâh edeceğine, hiç değilse tesirsiz hale getireceğine işarette bulunuluyor.

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِنَّمَا ٱلْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا۟ ٱلْمَسْجِدَ ٱلْحَرَامَ
بَعْدَ عَامِهِمْ هَـٰذَا ۚ وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ ٱللَّهُ مِن فَضْلِهِۦٓ إِن شَآءَ ۚ
إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٨﴾ قَـٰتِلُوا۟ ٱلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَلَا بِٱلْيَوْمِ ٱلْـَٔاخِرِ
وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ ٱلْحَقِّ مِنَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟
ٱلْكِتَـٰبَ حَتَّىٰ يُعْطُوا۟ ٱلْجِزْيَةَ عَن يَدٍ وَهُمْ صَـٰغِرُونَ ﴿٢٩﴾

28- Ey imân edenler! Müşrikler (Allah'a ortak koşanlar) ancak murdardırlar. Bu yıllarından sonra artık Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar. Eğer yoksulluk ve darlıktan korkarsanız, Allah dilerse ileride (sebepleri kolaylaştırarak) kendi kerem ve ihsanından sizi zenginleştirir. Şüphesiz ki Allah bilendir, hikmet sahibidir.

29- Kendilerine kitap verilenlerden Allah'a ve âhiret gününe inanmayanlar, Allah'ın ve Peygamberinin haram kıldığını haram saymayanlar ve

hak dini (İslâm'ı) din edinmeyenlerle -boyun eğip küçülmüş olarak- elden cizye verinceye kadar savaşın!

İLGİLİ HADİSLER

"Müşrikleri Arap Yarımadası'ndan çıkarın!"

"Yahudi ve Hıristiyanları herhalde Arap Yarımadası'ndan çıkaracağım; bu yarımadada ancak Müslüman bırakacağım."[1]

"Şüphesiz ki şeytan, artık Arap Yarımadası'nda namaz kılanların kendisine tapmalarından umudunu kesmiştir; ancak onların aralarına girerek (vesvese ile) aldatıp kandırması söz konusudur."[2]

Emevi halifelerinden Ömer b. Abdülaziz de bir emirname yazdırarak, Yahudi ve Hristiyanların Müslümanların meclislerine girmelerini yasaklamıştır.[3]

Allah'a Ortak Koşan Müşrikler Murdardırlar

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوٓا اِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ

"Ey imân edenler! müşrikler (Allah'a ortak koşanlar) ancak murdardırlar."

İlgili âyette geçen murdarlık, daha çok hükmi ve manevi murdarlıktır. Allah'ın nazargâhı olan kalblerini küfür ve tuğyan murdarlığıyla kirletmeleri ve Allah'tan tertemiz gelen ruhlarını küfür karanlığına itip tanınmaz hale sokmaları, aynı zamanda Hakk'a karşı gelip vicdanlarını karartmaları bu cümledendir.

Ayrıca müşriklerin idrar akıntısından sakınmamaları, dosdoğru taharette bulunmamaları, cünüp gezip dolaşmaları, haram ve murdar nesnelerden yemeleri de bu sebepler arasında gösterilebilir.

Mescid-i Haram ise, tevhidin odağı, gerçek kulluğun, en uygun temizliğin, ölçülü terbiye ve nezaketin, ruhen arınmanın, vicdanen gelişmenin, tek kelimeyle Allah'a yakın olmanın merkezidir. Oraya ancak imân edip Yüce Yaratan'ın buyruklarına uyan temiz ve pak kişiler yaklaşmaya lâyıktırlar.

1 Sahih-i Müslim : İbn Ömer (radıyallahu anh)dan - Buhari/cezire: 6

2 Sahih-i Müslim: Câbir b. Abdullah (radıyallahu anh)den - Ahmed: 3/354, 384-4/126

3 Kurtubi: 8/104 - İbn Kesir: 2/346

Hattâ ilim adamlarımızdan Hasan el-Basri bu konuda daha da ileri giderek şöyle demiştir: "Bir müşrike eli dokunan kimse abdest almalıdır!" Ancak onun bu görüşü ilim çevresinde pek itibar görmemiştir. Çünkü bu, daha çok Şia'dan Zeydi mezhebinin görüş ve içtihadıdır.

Mezhep imamlarının bu hususstaki görüş ve ictihadları:

a) İmam Mâlik, İmam Şafii ve İmam Ahmet b. Hanbel'e göre, hiçbir kâfirin -ister vatandaş olsun, ister yabancı bulunsun- Mescid-i Haram'a girmesi caiz değildir. Hattâ küfür diyarından gelen elçi ve temsilcilerin bile oraya girmesine cevaz verilmez. Onlarla ancak Haram sınırları dışında görüşülebilir.

b) İmam Ebu Hanife ile Irak âlimlerine göre, kendileriyle antlaşma yapılan Gayr-i müslimlerin Haram dahiline girmelerinde bir sakınca yoktur. Çünkü âyette geçen Mescid-i Haram'dan maksat, Haram dahilidir.

Yine İmam Ebu Hanife ile arkadaşlarına göre, Yahudi ve Hristiyanlar Mescid-i Haram'a ve diğer mescitlere girmekten men'edilmezler. Ancak müşriklerle putperestler men'edilirler. Gayr-i müslim vatandaşların da girmelerinde bir sakınca yoktur.

c) Medine âlimlerine göre, bu yasak bütün mescitler ve bütün Gayr-i müslimler hakkında geçerlidir.

Bu yasak, hicretin 9. yılı ilân edilmiştir. 10. yılında diyenler de olmuştur. Nitekim Katade ile İbn Arabi bu görüştedirler.

Mekkeli'lerin İleride Ekonomik Güç Bulacakları Haber Veriliyor

وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللهُ مِنْ فَضْلِهِ إِنْ شَاءَ

"Eğer yoksulluk ve darlıktan korkarsanız, Allah dilerse ileride (sebepleri kolaylaştırarak) kendi kerem ve ihsanından sizi zenginleştirir."

Cenâb-ı Hak ilgili âyetle, müşriklerin ve çoğu fukahaya göre bütün Gayr-i müslimlerin Haram dahiline girmelerini yasakladıktan sonra, Mekkeliler'in ne ile geçiniriz? Mukadder sorularını cevaplayarak, ileride sebepleri kolaylaştıracağını ve böylece kendi fazl-ü keremiyle onları gani kılacağını haber vermiştir. Bu zenginleşmenin iki sebepten kaynaklandığını görmekteyiz. Birincisi, hac ibâdetinin zengin olan her Müslüman'a farz kılınması ve hacc-ı kıran veya hacc-ı-temettu' yapanlara kurban kesmenin

vâcib kılınması; ayrıca cezai mahiyette olan ve olmayan hususlardan dolayı tasaddukta bulunmalarıdır. Bu, onları az-çok geçindirecek bir kaynak olarak devam etmektedir. İkincisi, zengin petrol kaynaklarının bu bölgede bulunup işler duruma getirilmesidir. Şüphesiz ki bu onları zengin kılacak büyük bir ekonomik güç olarak ortaya çıkmıştır. Böylece Allah'ın Mekkelileri'e olan va'di iki yönlü gerçekleşmiştir.

Müşriklerden Sonra Kitap Ehli

قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ

"Kendilerine kitap verilenlerden Allah'a ve âhiret gününe inanmayanlar, Allah'ın ve Peygamberinin haram kıldığını haram saymayanlar ve hak dini (İslâm'ı) din edinmeyenlerle, -boyun eğip küçülmüş olarak- elden cizye verinceye kadar savaşın."

İslâm Devleti kök salıp kademeli biçimde gelişerek büyük bir kuvvet haline gelmeyi, azgın müşrikleri ve putperestleri disiplin altına alıp kendi âdil hükümranlığı altına almayı başardıktan sonra, sıra Kitap Ehline, yani Yahudi ve Hristiyanlara gelmişti. Kur'ân, onlardan Allah'a ve âhiret gününe inanmayan, Allah ve peygamberinin haram kıldığını haram kabul etmeyen ve hak dini kendilerine din edinmeyenleri de yola getirmeyi, belli bir statü ile disiplin altına almayı, İslâm'ın âdil devletine başeğmelerini sağlamayı emrediyor. Sebebi ise açıktır: Kitap Ehli, ilâhi buyrukları hiçe sayıp putperestler gibi katı bir inat ve inkâr içine girince, halkı saptırmakta müşriklerden pek geri kalmaz ve belki daha da tehlikeli olabilirler. Nitekim Medine'de, çevre kabile ve kasabalarda Yahudiler, İslâm'ın hızını durdurmak, Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in tesirini azaltmak için çok sinsi faaliyetlere girişmiş, Müslümanları hayli tedirgin etmişlerdi. Ahde vefa göstermeyerek hıyanette bulunmaktan geri kalmamışlardı. Sonra da Abdullah b. Sebe' ve benzeri münafıkları birer zehirli ok gibi İslâm'ın bağrına atarak bir sürü fitne ve fesat çıkardılar ve mevcut ortamdan yararlanarak hilâfet kavgasını körüklediler; Hz. Ali (radıyallahu anh)'ı zahiren sevip saydıklarını iddia ederek büyük bir haksızlığa uğratıldığını ileri sürdüler ve böylece İslâm âlemini bölüp parçaladılar.

İşte bu ve benzeri sebeplerle Kur'ân, Müslümanlar'ın bu gibi fitnelere karşı uyanık bulunmalarını, şartlar elverdiğinde Kitap Ehli'ni disiplin altına almalarını emrediyor.

Şüphesiz ki, bu emrin ilk muhatabı Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimizdir. Çünkü tarihte en büyük inkılabı yapıp başarıya ulaştıran Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in kurduğu İslâm Devleti gelişme çağında bulunduğundan önündeki pürüzleri kaldırmak zorunda idi. Ancak bu hususta iki değişik metotla yola çıkmıştı: Önce Allah'ın varlığını, birliğini, azizliğini ve sınırsız kudretini; İslâm'ın da rahmet, adalet, kardeşlik, hakseverlik, ilim ve fazilet dini olduğunu kalplere ve kafalara işlemek suretiyle kan dökmeden amaca ulaşmayı; sonra da İslâm'ın bunca iyiliğine rağmen inkâr ve azgınlıklarını artırıp İslâm için tehlike haline gelenleri askeri güçle tesirsiz kılmayı planlamıştır.

Kur'ân'ın talim ettiği bu siyaset, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ile halifeleri tarafından kusursuz uygulanmış ve çok başarılı olmuştur.

Kitap Ehli'nin Allah'ın Haram Kıldığını Haram Saymamaları

وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ

"Allah'ın ve Peygamberinin haram kıldığını haram saymayanlar..."

Gerek Tevrat ve İncil'deki tahrifat ve asıllarının zamanla ortadan kaybolmasıyla kafalarda ve kâğıtlar üzerinde kalanlarının birtakım ilâvelerle sonradan yazılması, gerekse din adamlarının kendi kişisel görüş ve anlayışlarına göre din adına bazı hükümler ve prensipler koymaları, ilâhi ölçü ve hükümlerin aslını unutturmuş, özellikle haram ve helâl konularında değişik hükümler ortaya çıkmıştır.

Bunu birkaç örnekle açıklayalım:

a) Namaz hak olan bütün dinlerde farz kılındığı halde, Hz. Musa ile Hz. İsa'nın nasıl namaz kıldıkları bilinmemektedir. Hâlen havra ve kiliselerde yapılagelen duâ ve ayinlerin ilâhi ölçülere göre olduğunu ve namaz anlamı taşıdığını belirleyip isbat etmek mümkün değildir. Çünkü her iki kutsal kitapta da nasıl ibâdet edileceği kesin çizgileriyle gösterilmemiştir.

b) Domuz eti hak dinlerce haram kılınıp murdar sayıldığı halde Hristiyanlar onu helâl saymaktadırlar. Oysa mevcut İncil'de bile, habis ruhların domuzlara girdiği belirtilerek, bir ipucu verilmektedir.[1]

c) Şarap ve diğer alkollü içkiler kiliselerde bile içilmekte ve ayinlerde

1 Matta: 8/32 - Barnaba : 11/10-13

yer almaktadır. Oysa bu da diğerleri gibi, semavi dinlerce haram kılınmıştır. Luka İncili'nin 1. bap 15. belgesinde aynen şu cümlelere rastlamaktayız: "Korkma Zekeriya, çünkü duan işitildi, karın Elisabet sana bir oğul doğuracak, onun adını Yahya koyacaksın. Sevinç ve safa bulacaksın; onun doğmasından bir çokları da sevinecekler. Çünkü Rabbin gözünde büyük olacak, şarap içmeyecek ve daha anasının karnında Ruhülkudüs'le dolu olacak."

Matta İncil'i 26/29 bölümünde şu satırlar yazılıdır: "Fakat ben size derim: Babamın melekutunda sizinle taze olarak onu içeceğim o güne kadar, ben asmanın bu mahsulünden artık içmeyeceğim."

Barnaba İncili'nde ise, şu satırların yazılı olduğunu görüyoruz: "Melek (Cebrail), Meryem'e dedi ki: İleride Yesu (İsa) diye anılacak ve bu ad ile çağrılacak peygambere hâmile kal! Onu şaraptan, sarhoş eden her içkiden ve her murdar etten (uzak tutup) alıkoy. Çünkü o yavruyu Allah takdis etmiştir."[1]

Tevrat'ın Sayılar kısmı 6/2-4'de de şarap ve içkinin haram olduğu belirtilmiştir.

d) Resim ve putların yasak olduğu Tevrat'ta açık şekilde ifade edilmiştir. İsa Peygamber'in Tevrat'taki içki hakkındaki hükmü kaldırdığına dair hiçbir kayıt İncillerde mevcut değildir. Oysa Hz. İsa, Tevrat'ın bazı hükümlerini değiştiren ve geri kalan hükümleriyle amel eden bir peygamberdir. Nitekim Matta İncii'inin 5/17-42 bölümünde İsa Peygamber'in Tevrat'taki hangi hükümleri değiştirdiği anlatılmaktadır ki, onlar arasında şarap ve diğer alkollü içkiler anılmamıştır.

Hak Dini Din Edinmek

وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ

"Ve hak dini (İslam'ı) din edinmeyenler..."

Gerçi semavi dinlerin hepsi haktır. Tarihin akışı içinde sosyal ve kültürel yapılarda meydana gelen kademeli gelişmeye paralel olarak dinlerde de bir tekâmül meydana gelmiştir. Bir sonrakiler öncekileri hem tasdik eder, hem yürürlükten kaldırılan kısımlarını açıklar ve yerine getirilen

1 Barnaba İncili: 1/4-6-2/7-10

yeni hükümleri tanıtır. Böylece sosyal yapıya daha yararlı yeni hükümlerin kabul edilmesi ve uygulama alanı bulması için tebliğ ve irşada devam edilir.

Tevrat kendinden önceki sahifeleri hem tashih etmiş, hem sosyal yapıya faydalı olan bölümlerini içermiş, hem de daha yeni ve kapsamlı hükümler getirmiştir.

İsrailoğulları'nın tarih boyunca zilletten zillete uğraması, Tevrat'ın yazılı bulunduğu Levhalar'ın kaybolmasına veya imha edilmesine neden olmuş ve elde yazılı olan parçalardan, hafızalarda kalanlardan ne varsa bir araya getirilerek yeniden yazılması, birçok yanlışlıklara sebebiyet vermiştir.

İncil daha çok Tevrat'ın bazı ahlâki ve kısmen de ameli ve hukuki bölümlerini tashih eder ve bazı hükümlerini değiştirir mahiyette indirilmiştir.

Onun da orijinalinin Yahudiler tarafından imha edildiği sanılmaktadır. İsa Peygamber göğe yükseltildikten sonra, O'na benzeyen birinin öldürülmesi hem büyük bir olay şeklinde ortaya çıkmış, hem bir sürü şüpheler doğurmuş, hem de İsâ Peygamber'e inananlar aralıksız takibata uğratılmış ve tedirgin edilmişlerdi. O bakımdan İnciller ancak bu olaydan 40-50 yıl sonra havarilerden sağ kalanlarla, onlardan İncili dinleyenlerin gayretiyle yeniden yazılmışlardır. Bu sebeple birçok önemli bölümleri tesbit edilememiş, daha çok İsa Peygamber'in hayatına geniş yer verilerek kitap haline getirilmiştir.

Kur'ân-ı Kerim önceki kitaplarda daha çok önemli hükümlerde meydana gelen yanlışları düzeltmiştir. Sonra da gelişen ve değişen insan topluluklarına hayat veren yepyeni hükümler getirerek semavi kitapların son halkası olduğunu ilân etmiştir.

Kur'ân bu gerçeği Kitap Ehli'ne seslenerek bilhassa duyurmak ister; akıllarını iyice kullanmalarını, tarihi hakikatleri daha iyi ve etraflı düşünmelerini ilham ederek ilâhi muradı en doğru şekilde yansıtır.

FIKHI YÖNÜ

Cizye, sözlükte borç ödeme anlamına gelir. Terim olarak, kendileriyle yapılan anlaşma gereği, Gayr-i müslimlerin şahıs başına Müslümanlara

verdiği vergi demektir.

Kimlerden cizye alınır?

a) İmam Şafii'ye göre, Kitap Ehli'nden alınır. Bunların Arap veya başka bir ırktan olması arasında bir fark yoktur. Putperestlerden cizye alınmaz. İmam Şafii bu mesele hakkındaki ictihadına dayanak olarak Enes b. Mâlik'in yaptığı rivayeti seçmiştir.

b) İmam Mâlik ve İmam Evzâi'ye göre, mürtedler dışında kâfirlerin hepsinden cizye alınır.

c) İmam Ebu Hanife'ye göre, genellikle Kitap ehlinden ve Arap olmayan müşriklerden alınır; Arap müşriklerinden ise alınmaz.

d) İmam Ebu Yusuf'a göre, ister kitaplılar, isterse kitapsızlar olsun Araplardan cizye alınmaz; Arap olmayan kitaplılardan ve kitapsızlardan alınır.

Mecusilerden ise, bütün imamların ittifakıyla alınacağı belirtilmiştir.

Bu konuda geniş bilgi için Ebu Bekir Cessas'ın Kur'ân Ahkâmı'nı tavsiye ederiz.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle müşriklerin murdar olduğu, o bakımdan Mescid-i Haram'a yaklaşmalarının yasaklandığı açıklandı. Sonra da İslâm'a karşı olan müşriklerin ve Kitap ehlinden olan Yahudilerin ve yer yer Hristiyanların azgınlık ve taşkınlıklarının önlenmesi için şartlar elverdiğinde, başeğmelerini sağlayıncaya kadar savaşılması emredildi.

Aşağıdaki âyetlerle Allah'a ortak koşan, O'na evlat isnat eden Yahudi ve Hristiyanlar kınanıyor; sonra da onların küfrü gerektiren bu iddialarının sebeplerinden birinin, hattâ başta geleninin, Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'i küçük düşürmeye ve İslâm'ın nurunu söndürmeye yönelik bulunduğu belirtiliyor ve inkarcılar isteseler de, istemeseler de Allah'ın kendi nurunu mutlaka tamamlayacağına, İslâmiyet'i başarıya ulaştıracağına değinilerek mü'minlere büyük bir müjde veriliyor.

وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللهِ وَقَالَتِ النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللهِ ذٰلِكَ قَوْلُهُمْ

بِأَفْوَاهِهِمْ يُضَاهِئُونَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ قَاتَلَهُمُ اللَّهُ أَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٣٠﴾
اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَمَا
أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلَٰهًا وَاحِدًا لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٣١﴾

30- Yahudiler, "Üzeyr, Allah'ın oğludur" dediler. Nasâra (Hristiyanlar) da "Mesih (İsâ) Allah'ın oğludur" dediler. Bu daha önce inkâra sapanların söylediklerine benzer anlamda, ağızlarında geveledikleri sözlerdir. Allah onları kahretsin! Nasıl da (hak'tan saptırılıp) yüzleri çevriliyor?

31- Bunlar Allah'ı bırakıp hahamlarını ve rahiplerini; (aynı zamanda) Meryem oğlu Mesih'i Rabler (Tanrılar) edindiler. Halbuki ancak bir ilâha kulluk ve ibâdetle emrolunmuşlardı. Allah'tan başka ilâh yoktur; O, onların ortak koştukları şeylerden pâk ve münezzehtir.

İNİŞ SEBEBİ

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Yahudilerden bir grup kalkıp Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e gelerek dediler ki: "Biz sana nasıl uyalım ki, sen bizim kıblemizi terkettin ve Üzeyr'in Allah'ın oğlu olduğunu kabul etmiyorsun!" Bunun üzerine yukarıdaki âyetler inmiştir.[1]

İLGİLİ HADİS

Cömertliğiyle büyük bir üne kavuşan ve Arap tarihine geçen Hatem veya Hatim Tâi'nin oğlu Adiy, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in çağrısına olumlu cevap vermeyerek Şam'a kaçtı. Cahiliye devrinde Hristiyanlığı seçip tenassur etmişti. Kız kardeşi Müslümanlara esir düşünce, Sevgili Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den ummadığı ölçüde ilgi gördü ve kılına dokunulmadan serbest bırakıldı. Kadın bu rahmet ve şefkat, insanlık ve adalet yansıtan ilginin tesirinde kaldı. Kardeşi Adiy'e İslâm'a girmesini önerdi ve Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'i övmekle bitiremedi. Çok geçmeden Adiy, İslâm'a girmek üzere Medine'ye döndü; Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in huzuruna çıktı. Boynunda gümüşten

1 Lübabu't-te'vil: 2/215

bir de haç bulunuyordu. O sebeple Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz çok nazik bir ifadeyle,

"Bunlar Allah'ı bırakıp hahamların ve rahiplerin peşine takılarak onları kendilerine rab edindiler." mealindeki âyeti okudu. Adiy müsade isteyerek:

Ey Allah'ın Peygamberi! Onlar rahiplere tapmadılar, deyince, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz ona:

- **Hahamlar ve rahipler helâli haram, haramı da helâl kılıyorlar, halka yanlış bilgi veriyorlar. İşte bu, halkın onları rab edinmesi demektir**, diyerek açıklamada bulundu.[1]

Üzeyr veya Ezra

Kitab-ı Mukaddes'te Ezra, Kur'ân-ı Kerim'de ise Üzeyr diye anılan zatın özellikle üzerinde durulması çok anlamlıdır. Harun Peygamber'in torunu olduğu söylenir. Yahudiler onu büyük bir kâhin olarak tanır ve tanıtırlar. Babil ve çevresinde eyleştiği bilinmektedir. Tevrat'ın ortadan kaybolmasına en çok üzülenlerden biridir. O bakımdan tam bir ihlâs ve deruni istek duygusu içinde Allah'a duâ ve niyazda bulunarak Tevrat'ın olduğu gibi hafızasına nakşedilmesini dilemiş. İbn Cerir Taberi'nin rivayetine göre, onun bu dileği kabul edilmiş ve Tevrat'ın tamamını hafızasında arşivlenmiş şekilde bulmuş ve öylece onu kâğıda aktarıp yazarken İbranice alfabeyi değil de Keldaniceyi tercih etmiştir.

O nedenle Üzeyr veya Ezra, Yahudilerin geniş ilgi ve hayranlığını toplamış, o kadar ki, "Ezra dönemi bahar dönemi" diye vasıflandırılmış ve bir kısmı onu Allah'ın oğlu sanacak kadar ölçüyü kaçırmışlardır.

İbn Cerir Taberi, Üzeyr konusunda kaynağının tesbiti mümkün olmayan geniş bilgi vermiş, içinde Levhalar bulunan Tabut'un Allah tarafından kaldırıldığı ve başlarına indirdiği bir hastalık sebebiyle İsrailoğulları'nın hafızalarındaki Tevrat'ı silip unutturduğu ve Üzeyr'in yalvarıp yakarması üzerine Allah'tan inen bir nurun kalbine girmesiyle, hafızasından silinen Tevrat'ın olduğu gibi hatırlanmasına vesile olduğu ve bir süre sonra kaldırılan Tabut'un iade edilmesiyle Üzeyr'in hafızasında doğan Tevrat ile tam

1 Müsned-i Ahmed - Tirmizi - İbn Cerir - İbn Kesir

uyum halinde olduğunun görüldüğü, o yüzden ona "Allah'ın oğlu" denildiği şeklinde birtakım ifadeler kullanmıştır.[1]

Tevrat'ta Ezra'yla ilgili bir bölüm vardır. Kur'ân, Tevrat'ın aslına ve tevhid inancına ters düşen bu iddiayı, yani Üzeyr'in Allah'ın oğlu olduğuyla ilgili itikadı kökünden reddedip bunun müşriklikle eşdeğer olduğunu belirtmiş ve sonra da hak dini kendilerine din edinmeyenlerin ne hale düştüklerini, cadde-i hak'tan nasıl saptıklarını hatırlatmıştır.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette buna yakın bilgiler verilmektedir.[2]

Yahudi tarihçilerin de verdiği bilgiye göre, Musa Peygamber, Tevrat'ın yazılı bulunduğu Levhaları muhafaza için bir sandığa yerleştirmişti. Musa'dan sonra bu sandığın kaybolduğu, Süleyman Peygamber zamanında bulunup ortaya çıkarıldığında, içinde sadece Evamir-i aşere yani On emir'in yazılı bulunduğu levhaya rastlandığı belirtilmekte ve sonra Üzeyr tarafından bugünkü muhtevaya yakın ölçüde yazıldığı sanılmaktadır.[3]

Hristiyanların da aşırı taassuba yönelip İsâ Peygamber'i Allah'ın oğlu diye tanımaları ve tanıtmaları bir bakıma müşrikliktir. Bedeni itibarıyla insana, ruhu itibarıyla meleğe nisbet edilebilir, ama Allah'ın oğludur diye bir nisbette bulunmayı ne din, ne ilim, ne de akıl ve mantık kabul eder.

Şeyh Muhyiddin Arabi (kaddesallahu sirrehu), İsa Peygamber'i en uygun anlamda vasıflandırarak diyor ki: "İsa (aleyhisselam) iki ayrı âlemin imtizacından oluşmuştur. Çünkü o, melekle Meryem arasından zuhur etmiştir. O halde İsa, ruhtan meydana gelen bir ruh, beşerden meydana gelen bir beşerdir. Bu özellik başkasına verilmemiştir. İkinci semaya yükseltilmesinin de hikmeti budur. Zira bu semanın yıldızları bizden yana iki ayrı âlemden imtizaç etmişlerdir."[4]

Hak dini bozup inancı yozlaştıranlarla ciddi biçimde ölçülü ve dengeli meşgul olunması emrediliyor. Şüphesiz ki bu meşguliyet çağın özelliklerine ve teknik imkânlarına göre olmalıdır. Her şeyden evvel, Kur'ân-ı

1 Camiu'l-beyân fi-Tefsiri'l-Kur'ân: 2/78

2 Lübabu't-te'vil: 2/215

3 Tefsir-i Meraği: 10/99

4 Fütuhat-i Mekkiyye: 3/201

Kerim'in çağın ve medeniyetin önünde yürüdüğünü, gelişen ve gelişmekte olan ilme ışık tuttuğunu misallerle açıklamak ve bunun için birçok yayın organlarından yararlanmak şarttır. İslâmiyet'i, onu basite irca' edip bir sürü teferruata boğan yarım câhillerin elinden kurtarıp dinin hikmet ve amacını kavrayan, hayat damarlarını harekete geçirmenin lüzumuna inanan ve ilimle dini ikiz kardeş olarak neslin kafa ve kalplerine işleyen bilgili, becerikli ellere teslim etmek son derece lüzumludur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Kitap Ehli'nin tevhid inancını bozdukları, o nedenle hak dinin ilâhi hüviyetini değiştirdikleri konu edildi. Sonra da din adamlarının kendi mantık ve anlayışları doğrultusunda Allah'ın haram kıldığını helâl, helâl kıldığını haram saydıkları, birçok hükümleri değiştirdikleri üzerinde durularak Allah'ı bırakıp fânileri rab edinmenin sakıncalarına atıf yapıldı ve dolayısıyla mü'minlerin böyle bir hataya düşmemesi için birtakım uyarılarda bulunuldu.

Aşağıdaki âyetlerle İslâm'ın Allah'ın cihanı aydınlatan, gönüllere irfan katan nuru olduğu belirtiliyor. Kitapsızlarla kitaplıların bu nuru söndürme basiretsizliği içinde bulundukları haber verilerek Müslümanların ona cok ciddi şekilde sarılmalarının gereği üzerinde duruluyor. Eninde sonunda Allah'ın kendi nurunu tamamlayacağı büyük bir müjde olarak bildiriliyor ve sözü edilen iki grup (Yahudi ve Hristiyanlar), kabul etse de, etmese de Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in hidâyet ve hak dinle gönderildiği, hakkın mutlaka üstün geleceği açıklanıyor.

يُرِيدُونَ اَنْ يُطْفِـُٔوا نُورَ اللّٰهِ بِاَفْوَاهِهِمْ وَيَاْبَى اللّٰهُ اِلَّٓا اَنْ يُتِمَّ نُورَهُ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿٣٢﴾ هُوَ الَّذِىٓ اَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدٰى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهٖ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾

32- Allah'ın nurunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar. Kâfirler hoşlanmasalar bile Allah öyle istemiyor, O mutlaka nurunu tamamlamayı diliyor.

33- O Allah ki, müşrikler hoşlanmasa da, istemese de dinini bütün dinlerden üstün kılmak için Peygamberini doğru yol ve hak din ile göndermiştir.

İLGİLİ HADİSLER

"Doğrusu Allah yeryüzünün doğusunu, batısını katlayıp benim için bir araya getirdi. İleride de ümmetimin (elde edeceği) mülkü patlanıp (bir tablo misali) bana (va'dedilip) verilen yerlere kadar ulaşacaktır."[1]

"Şüphesiz ki, yeryüzünün doğusu ve batısı size fetholunacaktır. Allah'tan korkup kötülüklerden sakınan, emâneti yerine ulaştıranlar dışında o yerlerin görevlileri (Cehennem) ateşindedirler."[2]

"(Bizim getirdiğimiz) bu iş (din ve dava) gece ve gündüzün ulaştığı yerlere kadar ulaşacaktır. Allah hiçbir sıvalı evi ve kurulan çadırı bırakmayıp bu dini mutlaka hepsine sokacaktır. Azizi aziz ve şerefli kılacak, alçak ve aşağılık kimseyi aşağı kılacaktır. İslâmiyet'i aziz kılacağı bir azizlikle, küfrü zelil kılacağı bir zilletle (bu hususu gerçekleştirecektir)."[3]

Adiy bin Hatem (veya Hatim) anlatıyor:

- Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in huzuruna girdiğimde bana:

"Ya Adiy! İslâm'a gir ki selâmete erişesin", buyurdu. Ben de: "Ben din ehlindenim (Nasraniyim)" diye cevap verdim. Sonra aramızda şu konuşma geçti:

- Senin dinini senden daha iyi bilirim.

- Benden daha mı iyi bilirsiniz?

- Evet, sen Rakusiyye[4] mezhebine bağlı değil misin? Aynı zamanda sen bağlı bulunduğun kavminin davarlarını reislik sıfatıyla alıp yemiyor

---

1 Müsned-i Ahmed: 4/123, 278, 284 - Müslim/Fiten: 19, 20 - Ebu Davud/ Fiten: l - Tirmizi/Fiten: 14 İbn Mace/Fiten: 9

2 Müsned-i Ahmed: 5/366

3 Müsned-i Ahmed: Temim ed-Dâri (radıyallahu anh)'den

4 Rakusiye: Sabii ile Nasârâ arasında bir din veya bir mezheptir.

musun?

- Evet, doğrudur.

- **İşte bu sana, senin dinine göre helâl değildir,** buyurdu.

Adiy (radıyallahu anh) devamla diyor ki: "O'nun buyurduğu hiçbir zaman gerçek sınırlarını aşmıyordu, o bakımdan tevazu gösterdim ve saygı duydum o sözlere; sonra Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

- **Seni İslâm'a girmekten alıkoyan sebebi biliyorum; o da şudur: "Ben İslâm'a girersem zayıf ve güçsüzlere, Arapların silkip attığı kişilere uymuş olurum." diye düşünmektesin. Sonra sen Hire'yi bilir misin?**

- Hayır, o yeri görmedim, ama işittim, dedim. Buyurdu ki:

- **Canımı kudret elinde tutan zata yemin ederim ki, Allah** (celle celaluhu) **mutlaka bu dini tamamlayacak; o kadar ki, kadın mahfe içinde Hire'den yalnız başına çıkıp Beytullah'ı tavafa kadar gelebilecektir. Hem andolsun ki, Hürmüz oğlu Kisra'nın hazineleri fetholunacaktır.**

- Hürmüz oğlu Kisra mı? dedim.

- **Evet, o. Andolsun ki, mal öylesine çoğalacak ki, onu kabul eden kimse bulunmayacaktır!**[1]

Adiy (radıyallahu anh) devamla diyor ki: Cidden Hire'den mahfe içinde kadının yanında bir kimse olmaksızın gelip Kabe'yi tavaf ettiğini gördüm. Kisranın hazinelerini fethedenler arasında ben de bulundum. Yemin ederim ki, üçüncüsü de olacaktır. Çünkü Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz buyurdu ve O'nun sözü doğrudur, verdiği haber mutlaka çıkacaktır.

Allah'ın Nurunu Söndürmek İsteyenler

يُرِيدُونَ اَنْ يُطْفِؤُا نُورَ اللهِ بِاَفْوَاهِهِمْ

"Allah'ın nurunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar."

Yahudi ve Hristiyanlar aşırı çekememezlik yüzünden son din ve onun peygamberi hakkında olumsuz yönde harekete geçtiler. Bir çığ gibi büyümeye son derece müsait olan İslâmiyet'i Arap Yarımadası'na hâkim

1 Müsned-i Ahmed.

olmadan söndürmek gerekiyordu. O nedenle aleyhte kesif bir propagandaya giriştiler.

Attıkları çamur ve sürmek istedikleri kara lekeyi şöyle sıralayabiliriz:

a) Son dinin gereksiz olduğunu, Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in daha önceki kutsal kitaplardan aktardığı sözleri kendi kalıbına döküp ayrı bir ifadeyle ortaya çıktığını anlatıp isbat etmek,

b) Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in peygamberliğine delâlet eden açık hiçbir belgenin bulunmadığını, ortaya koyduğu bazı olağanüstü şeylerin hakikatle hiçbir ilgisi olmadığını etrafa yaymak ve İslâm'ın her hareket ve görüşünü küçümsemek,

c) Arap ilim adamlarını, edip ve şâirlerini şaşırtan ve dinleyenlerin yüzünü bir anda büyülercesine Allah'a çeviren Kur'ân'ın gökten indirilmediğini, eskilerin masallarının çekici hale sokularak halka yutturulmak istendiğini bazı kıssaları misal vererek telkine çalışmak,

d) İslâm'ın her geçen gün kendiliğinden çevre bulup yayılmasını durdurabilmek için Müslümanlar arasına fitne sokmak, bunun için de zahiren müslüman, gerçekte inkarcı kişilerin sayısını artırıp kaleyi içinden fethetmek,

e) Müşrik Arapları kışkırtıp onlara, Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sihirbaz veya büyücü; Kur'ân'ın bir sürü tutarsız hikâyelerden ibaret olduğunu dedirterek huzursuzluğu sürdürmek.

Kur'ân ise, bütün bu olumsuz fırtınalar karşısında İslâm'ın mutlaka başarıya erişeceğini, cihanın ufuklarını aydınlatan nurunu söndürmeye kimselerin gücünün yetmeyeceğini, kıyamete kadar tazeliğiyle payidar olacağını en açık ve en net bir anlatımla haber veriyordu.

Verdiği bu haberin doğruluğu ortaya çıktı. İnkarcı sapıklar, şaşkın ve garazkâr kitaplılar hoşlanmasalar bile Allah nurunu tamamladı. İslâm'ın insanlığa getireceği ne varsa hepsini noksansız tebliğ etme saadetine erişti̇ğini ilân etti.

İslâm, Bütün Dinlere Üstün Gelecektir

هُوَ الَّذِى اَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدٰى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ

"O Allah ki, müşrikler hoşlanmasa da, istemese de dinini bütün dinlerden üstün kılmak için Peygamberini doğru yol ve hak din ile göndermiştir."

İslâm'ın bu üstünlüğü her yönüyle mi olacak, yoksa ilmi yönünden mi, sayısal yönden mi, ekonomik açıdan mı, yoksa kendiliğinden yayılma kudretinden mi kaynaklanacaktır? Diğer dinleri tesirsiz hale getirmesiyle mi gerçekleşecektir? Saydığımız bu yönleriyle üstünlüğü ortaya çıkmış mıdır?

Önce şunu belirtelim ki, İslâm'ın üstünlüğü, kendini silinmekten koruma, varlığını kusursuz sürdürme ve ilmi yönden kendini kabul ettirme gücüdür. Bu güç, ne kadar saldırılara uğrarsa uğrasın hep ayakta duracak ve hep haklılığını belgeleyecektir. Sonra Kur'ân'ın tek harfinin değiştirilmeden indiği gibi korunması, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in günlük hayatını olduğu gibi yansıtan hadislerin toplanması, aile ve toplum düzenini en ölçülü ve makul şekilde sağlam temellere oturtması, toplum nizamını kalıcı esaslara bağlaması ve gelişmekte olan sosyal hayata her zaman cevap verip, deva olma kudretini beraberinde taşıması her yönüyle İslâm'ın bütün dinlerden üstün olduğunu isbatlamaktadır.

İşte İslâmiyet'in ve onun kitabı Kur'ân'ın eriştiği bu mazhariyeti ve taşıdığı üstün kudreti başka bir dinde görmek ve bulmak mümkün değildir. Çünkü Allah'tan indiği gibi muhafaza edilen Allah sözü, beşer sözünden mutlaka üstündür.

Hristiyan âlemi kendi dinlerini yaymak için asırlardır milyarları harcayarak misyonerlerini dünyanın dört bucağına sevkettikleri halde elde ettikleri sonuç keyfiyet bakımından hiç de yüz güldürücü olmamıştır. Afrika'ya İslam mürşitlerinden birkaç zatın ayak basmasıyla birçok kabile ve milletler kendiliklerinden İslâmiyet'e kalplerini ve kapılarını açmışlardır.

Günümüzde ilim ve teknik ilerledikçe Kur'ân'ın ilâhi kitap olduğu kanıtlanıyor; 1400 yıl önce ilme ışık tutar mahiyette koyduğu temel bilgiler ve ana fikirler bütün parlaklığıyla gerçeği bulan ilimle birleşiyor.

İşte Allah'ın hayat verici ışığını kendinde taşıyan İslâm ve Kur'ân'ın üstünlüğü bu hususlarda da kendini göstermektedir. Bunu durdurmak ya da engellemek mümkün değildir. Son yıllarda İslâmiyet'i kendilerine din olarak seçen Batılı ilim adamlarından Maurice Bucaille, Roger Garaudy ve Rodinson'un Kur'ân karşısında büyülendiklerini, Kur'ân'ın çağların, medeniyetlerin ve ilimlerin önünde yürüdüğünü açıklamaları da İslâm'ın gelişen ilimle daha çok tanınacağı gerçeğini ortaya koymuştur.

Bu konuda farklı yorumlarda bulunanlar ise, İslâm'ın üstünlüğünü şöyle tasvir etmişlerdir:

a) İslâm, kıyamete yakın, İsa Peygamber, gökten inince, Kitap Ehli tarafından da kabul edilecek böylece sayısal olarak da üstünlük sağlayacaktır.

b) Bu üstünlüğü Mehdi'nin çıkmasına bağlayanlar da olmuştur. Gerçi hadislerde buna dair tebşiratlar eksik değildir; ama ne İsa Peygamber'in inmesi, ne de Mehdi'nin çıkması, İslâm'ın üstünlük sağlamasının asıl nedeni değildir. Asıl nedeni, yukarıda belirttiğimiz gibi, ondaki kudret, koyduğu esaslar ve çağların önünde yürümesidir.

c) Kıyamete yakın bir zamanda İslâm, ortaya çıkacak olan Deccal'ı mağlup edecek ve Dabbetü'l-Arz çıkıp kâfiri mü'minden ayırt edecektir.[1]

İslâm'ın taşıdığı lâhuti kudret ve üstünlüğü yaymak ve yansıtmakla görevlilerin başında, şüphesiz ki Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bulunuyordu. O nedenle yanılmak bilmeyen, yanlış ve eğriyi kabul etmeyen ve hiçbir engel karşısında zaafa uğramayan iki büyük emanet O'na verilmiştir: Birincisi, Allah'a giden doğru yol (hidâyet) ve bu yolu aydınlatan Kur'ân'dır. İkincisi ise, yolu tarif eden, sapmadan ilerlemeyi öğreten İslâm'dır.

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz buna işaretle şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz size öyle bir şey bırakıyorum ki ona yapışıp sarıldığınız

---

1 Dâbbetü'l-arz: Bir yoruma göre, çok bilgili, kültürlü, sağlam imanlı, cesur, kahraman, olaylardan yılmayan, Hakkı yeryüzünde pekiştiren; küfrü, azgınlığı, ahlâksızlığı silip kaldıran, Allah'ın son mesajı İslâmiyet'i yayan büyük bir İslâm lideridir.

sürece ebediyen sapıtmazsınız: Allah'ın kitabı, Peygamberinin sünneti."[1]

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle kitaplılarla kitapsızların, İslâm'ı doğduğu ve gelişmeye yüz tuttuğu Mekke ve Medine'de öldürmek, Kur'ân'ın cihanı aydınlatacak kudretteki nurunu söndürmek için birçok yollara başvurdukları anlatıldı. Allah tarafından insanlığın mutlak hayrına ve saadetine yönelik olarak indirilen İslâm'ın yine Allah tarafından korunup tamamlanacağı bildirildi. Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in hidâyet ve hak din ile gönderildiği ve bunu inkârın büyük bir haksızlık olduğu belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle Yahudi ve Hristiyan din adamlarının, din adına, İsa ve Meryem adına, günahları affettirme iddialarına karşılık halktan para toplayıp yedikleri, topladıkları para ve malı Allah yolunda değil, bâtılı ayakta tutma uğruna harcadıkları açıklanıyor. Bununla Müslüman din âlimlerinin o gibi sakıncalı ve dini küçük düşürücü yollara tevessül etmemeleri hatırlatılıyor.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ۗ وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۙ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣٤﴾ يَوْمَ يُحْمَىٰ عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَىٰ بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ ۖ هَٰذَا مَا كَنَزْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ ﴿٣٥﴾

34- Ey imân edenler! Doğrusu hahamların ve rahiplerin çoğu, insanların mallarını haksız sebeplerle yerler; bir de (onları) Allah yolundan alıkoyarlar. Altın ve gümüşü hazine edinip de Allah yolunda harcamayanları elem verici bir azap ile müjdele!

35- Öyle bir günde ki bunlar Cehennem ateşinde kızdırılarak onların alınları, yanları ve sırtları dağlanacak ve "İşte bu sizin kendiniz hesabına

1 el-Hâkim: İbn Abbas (radıyallahu anh)'den isnad-i sahih ile rivayet etmiştir.

toplayıp hazine edindiğinizdir. Toplayıp hazine edindiğinizi tadın bakalım!" (denilecek).

İLGİLİ HADİSLER VE RİVAYETLER

Zeyd b. Vehb anlatıyor:

"Rebze'ye uğramıştım.[1] Orada ansızın büyük sahabi Ebu Zer (radıyallahu anh) ile karşılaştım. Kendisine, "Seni bu yere getiren nedir?" diye sorduğumda şu cevabı verdi: "Şam'da bulunuyordum. Altın ve gümüş biriktirip de Allah yolunda harcamayanlar... mealindeki âyetin yorumu üzerinde Muaviye ile görüş ayrılığına düştük. O bu âyetin haham ve rahiplerle ilgili olduğunu, onlar hakkında indiğini söylüyordu. Ben de, hem biz Müslümanlar, hem de onlar hakkında indiğini, hepimizle ilgili bulunduğunu belirtmek istiyordum; derken Muaviye bu yüzden beni Halife Osman (radıyallahu anh)'a şikâyet etmiş. Medine'ye çağırıldım ve buraya sürgün edildim."[2]

İbn Ömer (radıyallahu anh) diyor ki:

"Zekâtı ödenen her mal, bir yere gömülü bile olsa, Kur'ân'da belirtilen kenz (hazine) kapsamına girmez. Zekâtı ödenmeyen mal ise, Kur'ân'da anılan kenz (hazine) sayılır ki, sahibi kıyamet gününde onunla dağlanır."[3]

Ebu Ümâme (radıyallahu anh) anlatıyor.

"Suffe ehlinden[4] bir adam öldü. Onun sarığının arasında bir dinar bulundu. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), **"Bu onun için bir dağlama (âleti)dir."** Bir başka adam öldü. Onun sarığının arasında iki altına rastlandı. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) **"Bu onun için iki dağlama (âleti)dir"** buyurdu."[5]

Şüphesiz ki İslâm'ın ilk yıllarında durum böyle idi. Çoğunun geliri hiç yoktu. Her Müslüman ihtiyaç fazlasını din kardeşlerine verir, bir gece olsun onu kendi yanında tutmazdı. Sonra bu hüküm kaldırıldı. Özellikle Medine'de vefat eden bazı mü'minlerin geriye bıraktığı hayli mal ve servet

1 Rebze, Medine ile Şam arasında küçük bir köydür.

2 Sahih-i Buhari: Zeyd b. Vehb'den

3 Taberâni: İbn Ömer'den

4 Evi-barkı olmayıp Mescidin bitişiğindeki gölgelikte kalan fakirler.

5 Taberâni; Ebu Ümame'den

olurdu. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) artık hiç kimse için, bu onun dağlama aletidir, demedi.

"Kime Allah mal verir de, o da o malın zekâtını vermezse, kıyamet gününde zekâtı verilmeyen mal, başı dazlak, gözlerinin üstünde iki siyah nokta bulunan bir erkek yılan şekline sokulur. O azgın yılan kıyamet gününde mal sahibinin boynuna gerdanlık yapılır. Sonra da sahibinin çenesini iki tarafından yakalar da, ben senin malınım, ben senin hazinenim! der."

Ebu Hureyre (radıyallahu anh) diyor ki:

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz böyle buyurduktan sonra ilgili âyetleri okudu.[1]

"İnsanlar altın ve gümüş toplayıp biriktirdiği zaman, sizler de şu sözleri toplayıp (hafızanızda) biriktirin: "Allahım! Senden, işimde bana sebat vermeni, doğru yolda azimli bulunmamı istiyorum. Verdiğin nimete şükretmemi (bana ilhamda bulunmanı) diliyorum. Senden, sana güzel ibâdette bulunmamı istiyorum. Yine senden, bana selim bir kalb, doğru bir dil vermeni diliyorum. Senden, bildiğin hayırları istiyorum. Bildiğin şerlerden sana sığınıyorum. Sana, bildiğin şeyler hususunda yönetip bağışlanmamı diliyorum. Şüphesiz ki, sen gaybleri çokça bilensin."[2]

Hz. Ömer (radıyallahu anh), Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e gelerek:

- "Ya Rasulallah! Bu âyet Ashab'a ağır geldi" dedi. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

- **"Şüphesiz ki Allah, geriye bıraktığınız mallarınız temiz ve hoş kalsın diye zekâtı farz kıldı. Mirası da sizden sonra geriye kalan maldan farz kıldı"** buyurdu. Bunun üzerine Hz. Ömer (radıyallahu anh), "Allâhu Ekber!" dedi. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) devamla buyurdu ki:

"Kişinin toplayıp biriktirdiği şeyin en hayırlısından sana haber vereyim mi? O, sâliha kadındır. Kocası onun yüzüne bakınca onu neşelendirir, ona bir şey emrettiğinde itaat eder. Ayrılıp bir tarafa gittiğin-

1 Sahih-i Buhari: Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den

2 Müsned-i Ahmed : Şeddad b. Evs (radıyallahu anh)'den

de hem kendi iffetini, hem de kocasının mal ve şerefini korur."[1]

Halkın Malını Haksız Sebeplerle Yiyenler

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ

"Ey imân edenler! Doğrusu hahamların ve rahiplerin çoğu, insanların mallarını haksız sebeplerle yerler..."

Dini, dünyalığa alet ederek sudan ve haksız sebeplerle insanların mallarını alıp yemek ve kendine toplayıp biriktirmek, kesinlikle haramdır. Ancak bu haksız sebepler neler olabilir?

İşin içinde Kitap Ehli'ne mensup din adamları bulunduğuna göre, konuyu biraz da o açıdan değerlendirmek ve sonra da bütün din adamlarını ilgilendirecek şekilde yorumlamak gerekir. Şöyle ki:

a) Allah ve din adına hüküm vermek, bir Hakk'ı boşa çıkarmak veya haksız bir işi haklı göstermek için rüşvet (rişvet) almak.

b) Faiz karşılığında ödünç vermek. Nitekim Yahudilere göre, Yahudi olmayandan faiz almak sevaptır. Talmut'ta buna cevaz verilmiştir.

c) Yatırlar ve ibâdet yerlerine sarf edilmek adı altında para toplayıp misyonerlere vermek.

d) Günahların bağışlanması için, günahın büyüklük ve küçüklüğüne göre günahkâr kişilerden mal ve para almak. Nitekim Hristiyan ülkelerde biriken günahlarının temizlenmesini arzu eden kimselerin papazlara başvurarak mal veya para vermek suretiyle bu yola girdikleri ve papazların da kendilerinde böyle bir yetkinin bulunduğunu iddia ettikleri bilinmektedir.

e) Din adına helâli haram, haramı da helâl sayıp birtakım menfaatler sağlamak bu cümledendir.

İlgili âyetle Kitap Ehli'nin din adamları kınanırken Müslüman din âlimlerine, bu gibi sakıncalı yollara sapmamaları hatırlatılıyor. Hak dini temsil edenlerin her bakımdan haktan ve doğrudan yana olmaları gereği üzerinde duruluyor. Dinin aslından ve mayasından uzaklaşan Kitap ehli-

1 Ebu Dâvud - el-Hâkim/Mustedrek'inde - İbn Murdeveyh az değişik bir lafızla rivayet etmişlerdir.

nin düştüğü fahiş hatâlara onların düşmemeleri için uyarıcı işaretler veriliyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, din adına birtakım haksız yollara ve haksız kazançlara başvuran hahamlar ve papazlar kınandı. Dini dünyalıklarına alet edinerek çok kötü misal oldukları açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle, İbrahim Peygamber (aleyhis selam) zamanından kalan güzel bir âdeti yaşatan, yılda dört ayı "Haram Ay" kabul edip her türlü savaş ve yağmacılığı bırakan Arapların, bu hürmeti ihlâl ettikleri konu ediliyor. Kendi kötü arzularını tatmin için haram aylarının yerlerini değiştirecek kadar hırçınlaştıkları belirtilerek, toplumu tedirgin eden bu davranışları kınanıyor. Sonra da göklerle yer yaratıldığından beri Allah yanında ayların sayısının 12 olduğuna dikkatler çekiliyor.

إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِندَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضَ مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ فَلَا تَظْلِمُوا فِيهِنَّ أَنفُسَكُمْ
وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ
﴿٣٦﴾ إِنَّمَا النَّسِيءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ يُضَلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُحِلُّونَهُ عَامًا
وَيُحَرِّمُونَهُ عَامًا لِّيُوَاطِئُوا عِدَّةَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ فَيُحِلُّوا مَا حَرَّمَ اللَّهُ زُيِّنَ لَهُمْ
سُوءُ أَعْمَالِهِمْ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٣٧﴾

36- Şüphesiz ayların sayısı, Allah yanında gökleri ve yeri yarattığı günden beri Allah'ın kitabında (planlandığı üzere) on ikidir. Bunlardan dördü hürmetli aylardır. Bu en sağlıklı ve doğru hesaptır. Artık bu aylarda kendinize zulmetmeyiniz. (Ancak) putperestler nasıl sizinle topyekun savaşıyorlarsa, siz de onlarla topyekun savaşın. Bilin ki Allah (ilâhi sınırlara saygılı olup kötülüklerden ve haksızlıktan) sakınanlarla beraberdir.

37- (Hürmetli ayların yerlerini değiştirip) geciktirmek, küfürde bir artıştan başka bir şey değildir. Öyle yapmakla kâfirler (büsbütün) şaşırtılıp

saptırılırlar; Allah'ın haram kıldığı sayıya uydurmak için onu bir yıl helâl, bir yıl haram sayarlar ve böylece Allah'ın haram kıldığını helâl kabul ederler. Kötü işleri kendilerine süslenip hoş görünmüştür. Allah ise küfür üzere olan milleti doğru yola eriştirmez.

İLGİLİ HADİSLER

"Şüphesiz ki zaman, Allah gökleri ve yeri yarattığı gündeki durumu gibi dönüp durmaktadır. Yıl 12 aydır. Bunlardan dördü hürmetli aylardır; üçü ardarda gelir (Zilkade, Zilhicce ve Muharrem). Recep ise ayrı olarak Cemaziyelahir ile Şaban arasındadır."

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz sonra devamla buyurdu ki:

- Bu içinde bulunduğumuz ay hangi aydır?

- Allah ve Peygamberi daha iyi bilir, dedik.

- Zilhicce değil midir?

- Evet.

- Bu hangi beldedir?

- Allah ve Rasulü daha iyi bilir, dedik.

- Beledü'l-Haram (Mekke) değil midir?

- Evet.

- Bugün hangi gündür?

- Allah ve Peygamberi daha iyi bilir.

- Nahr (Kurban bayramı) günü değil midir?

- Evet.

- Şüphesiz ki, kanlarınız, mallarınız, ırz ve namusunuz bu gündeki, bu beldedeki, bu aydaki hürmet gibi birbirinize haramdır. Rabbinize kavuşacaksınız; sizden amellerinizi soracak. Artık benden sonra kâfirliğe dönerek birbirinizin boyunlarını vurmayınız! Dikkat edin! Hazır olan olmayana (bu sözleri) ulaştırsın. Kendisine ulaştırılıp tebliğ edilen kimsenin tebliğ edenden daha anlayışlı ve dikkatli olması umulur.

- **Tebliğ ettim mi? Tebliğ ettim mi?**

- Evet, tebliğ ettin ya Rasulallah!

Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz:

- **Allahım! Sen şahit ol,** dedi. [1]

İLMI YÖNÜ

إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِندَ اللهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا

"Şüphesiz ki ayların sayısı Allah yanında on ikidir."

Bilindiği gibi, ister Ay takvimine göre, ister Güneş takvimine göre konu ele alınsın, yani ister bir yıl 354 gün, isterse 365 gün hesaplansın, ayların sayısı 12 olarak belirlenmiştir. Son olarak Gregoryen takvimi de yılı 12 aya ayırmıştır. Böylece yıl, her biri kavuşum ayının dörtte birine tekabül eden 52 haftaya bölünür.

Gökler ve yerküre yaratılıp belli düzene oturtulduktan sonra çekim kuvveti adı verilen görünmez bir kudret dünyamızı Güneş'e bağlı kılmıştır. Dünya yaratıldığı günden beri durmadan belli bir yörüngede ve takdir edilen hızla Güneş'in etrafında dönmektedir.

Bu dönme hareketine "yörüngesel dönüş" denir. Dünya yörüngesel dönüşünü bir yılda, yani 12 ayda tamamlar. Yörünge "eküptik" düzlemi üzerindedir. Dünyanın ekseni ekliptik düzlemine eğiktir. Gerek gündüzlerin ve gecelerin daima aynı uzunlukta olmayışı ve gerekse mevsim denilen olayların meydana gelişi, işte bu eksen eğikliğinden oluşur.

Belirtilen düzen ve hesaplı hareket, gökler ve yer yaratıldığından beri şaşmadan sürüp gelmektedir. Kur'ân ilgili âyetle bu konuda da ilim adamlarına, meraklı araştırıcılara ana fikir, temel bilgi vererek insan aklına malzeme sunmaktadır.

Bir yılın 12 bölüme, yani Ay'a ayrılması, anlaşılan ilk insan Âdem ile başlar. Ayrıca yapılan bilimsel araştırmalara göre, Mısır takvimi M.Ö. 5000, ya da 3000 yıllarında yapılmıştır. Mısırlılar az-çok düzenli aralıklarla gökyüzünün en parlak yıldızı Sirius'un günlerce görünmez olduktan son-

1 Buhari/Bed-i halk: 2. Tefsir: 9, Edâhi: 5, Tevhid: 24 - Müslim/Kasamet: 29 - Ebu Dâvud/Menâsik: 67 - Ahmed: 5/37.

ra, Güneş'in doğuşundan hemen önce ufukta yeniden gözüktüğünü gözlemişlerdir. Sirius'un güneşle aynı zamanda doğuşu, diye adlandırılan bu olay, başlangıç noktası olarak alınmış ve Sirius'un güneşle aynı zamanda iki doğuşu arasında geçen süre, yani 365 gün bir yıl sayılmıştır. Mısırlıların bir yılı 12 aya böldükleri de bilinmektedir.

Babil takvimi de 12x29,5 çarpımı, eşittir 354 günlük bir süre ile hazırlanmıştır. Eski Yunanlılar da Babil takvimine benzer bir hesapla yıl ve ayları düzenlemişlerdir.

Allah'ın kitabı Levh-i Mahfuz'da da yıl ve ay, bugünkü düzen ve hesaba göre takdir edilip yazılıdır. İlâhi plân önceden bugünkü mevcut düzeni belirleyip çizmiştir; kıyamet kopuncaya kadar artık bu düzenin bozulması söz konusu değildir.

Hürmetli Aylar

Kabile hayatı yaşayan ve sık sık savaşıp yağmacılık yapan Arapların, ötedenberi kutsal Kabe'ye saygı duyduklarını bütün siyerciler belirtmişlerdir. Araplar her yıl kendi âdetlerine göre, gelip hacceder, Allah'a imân ile putlara tapmayı birbirine karıştırıp içinden çıkılmaz garip bir inanç sistemi meydana getirirlerdi. Ama her şeye rağmen mal ve can güvenliği yoktu. Mekke'ye hac mevsiminde gelebilmek bile başlıbaşına bir problem idi. O yüzden kabile reisleri hac aylarından olan Zilkade ile Zilhiccede bir de onu izleyen Muharremde savaşmayı kaldırırlar ve bu ayları hürmetli sayıp kesinlikle uyulmasında ısrarla dururlardı. Böylece uzak yerlerden hac için gelenler bu üç ayda hem ibâdetlerini yerine getirirler, hem de güven içinde evlerine dönme imkânı bulurlardı.

Bir de Recep ayını kabul etmişler ve böylece hürmetli ayların sayısını, İbrahim Peygamberden kalma âdete uyarak dörde çıkarmışlardı. Recep ayında da hem kutsal Kabe'yi ziyaret edenler çoğalırdı, hem de ticari kaynaşma hızlanırdı.

Diğer bir rivayete göre, Allah (celle celaluhu) insanları güven içinde yaşamaya alıştırıp özendirmek ve kutsal Kabe'yi ziyaret edenlerin güven içinde gelip dönmelerini sağlamak için sözünü ettiğimiz dört ayı hürmetli kılmış; İbrahim ve İsmail Peygamberler'in diliyle bu aylarda savaş ve saldırıda bulunmanın daha büyük bir günah sayıldığını ilân ettirmiştir. Nitekim Arap tarihçileri bu hususu tevatür derecesine varacak şekilde nakletmişlerdir.

Kanaatimce doğru olan da budur. İlgili 36. âyette

"Artık bu aylarda kendinize zulmetmeyin!" buyurulduğuna bakılınca, belirttiğimiz sonucu işaret yollu olsa bile çıkartmak mümkün. 37. âyette ise bu işaret biraz daha açıklığa kavuşturuluyor ve

"Allah'ın haram kıldığı sayıya uydurmak için onu bir yıl helâl, bir yıl haram sayarlar ve böylece Allah'ın haram kıldığını helâl kabul ederler." buyuruluyor.

Ayrıca Rasulullah (sallalahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in Veda Hutbesi'nden de bu mana ve hüküm anlaşılmaktadır. Âyetin baş kısmında ise, "(Hürmetli ayların yerlerini değiştirip) geciktirmek, küfürde bir artıştan başka bir şey değildir. Öyle yapmakla kâfirler (büsbütün) şaşırtılıp saptırılırlar." denilerek müşriklerin İbrahim Peygamber'den kalan güzel bir hükmü ve sünneti kendi nefsani arzuları doğrultusunda nasıl berbat ettiklerine dikkatler çekilir.

Dört Ayın Hürmeti Devam Ediyor mu?

İslâm'ın ilk yıllarında bu güzel âdete uyuldu. Hem İbrahim Peygamber'in iyice bilinip tanınması açısından, hem de İslâmiyet'in hiç olmazsa bu dört ayda saldırıdan kurtulması bakımından sözü edilen dört ayın hürmetine yer verilip aynen benimsendi. Sonra İslâm devleti kurulup Arap Yarımadası'nda yavaş yavaş düzen ve disiplin sağlayınca o hükmü kaldırdı, yerine her günün hürmetli olduğu prensibini koydu; yani yılın hiçbir gününde zulmetmek, saldırıda bulunmak, haksız yere savaşmak helâl olmaz hükmünü getirerek sulh ve selâmet havasını oluşturdu. Böylece güzel bir âdet kaldırılırken daha güzeli ve kapsamlısı getirilip yerine konuldu.

Hırçın Müşriklerin Hürmetli Ayların Yerlerini Değiştirmeleri

İbrahim Peygamber'den kalan bu güzel sünnet zamanla talancı, hırçın, kana susamış Arapların işine gelmemiş, üç ay gibi uzun bir süre boş oturup yağmacılıktan, kadın ve çocukları esir edip satmaktan geri kalmaya dayanamamışlar, çare olarak da hürmetli ayların yerlerini değiştirmeyi uygun görmüşlerdi. Meselâ, Zilhicce ayını bazan Muharrem ayının yerine, bazen de Sefer ayının yerine alıyorlar, böylece hürmetli ayların yerlerini kaydırıp onları asıl amaç ve maksadından uzaklaştırıyorlardı. Cenâb-ı Hak onların bu çok yanlış tutumlarını yererek yukarıdaki âyetleri indir-

di. Böylece İslâm, insanlar için güven ortamı getiren hürmetli aylara hürmet edilmesini hem benimsedi, hem de onun hürmetini artırdı. Ancak bu hürmete saygı göstermeyip savaşmak isteyen müşriklerle savaşmanın caiz olduğunu ilân ederek caydırıcı bir müeyyide getirdi. Sonra da yukarıda açıkladığım gibi, İslâm hürmetli aylar hakkındaki hükmü kaldırdı ve daha kapsamlı bir barış ve güven havası estirdi.

İTİKADİ YÖNÜ

Küfür üzerinde ısrar edip duran bir topluluğu Allah (celle celaluhu) doğru yola eriştirmez. Çünkü hakikat güneşi, uyanmaya hazır duruma gelen gönülleri aydınlatır. Kalp ve vicdanlarını bu güneşe karşı kapalı tutan putperestler, inkârlarında inat ve ısrar edip hürmetli ayların yerlerini değiştirecek kadar azgınlık gösterirken, kendilerine hidâyetin tecelli etmesi pek beklenemez. Kur'ân'ın taşıdığı ilâhi âyet ve belgeler; Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in tebliğ buyurduğu bunca hakikatler karşısında aklını kullanmayıp, geçmişe körükörüne bağlılıkta duygusal davranan ve düşünce ufkunu bir türlü açmak istemeyen müşrikler, hidâyetten nasiplerini almaya yanaşmadılar. Durum böyle olunca, hidâyet sınırına kendilerini getirmek için az bir gayret ve himmet bile ortaya koymadılar; koymayınca da Allah'ın hidâyet nuru onlardan yana tecelli etmedi.

Müşrikler haram aylarında haram ve yasak kılındığı halde savaşmak ve yağmacılık yapmak için haram ayını başka bir aya ertelemek, ayların yerlerini değiştirmek suretiyle küfürde daha ileri gittiler, böylece kendilerine hidâyet nurunun yansımazlığı devam etti.

Kutsal Yerler - Kutsal Zamanlar

İmânı aktif, idrâki uyanık, kalbin Allah (celle celaluhu) ile bağlantısını kesintisiz tutabilmek; günlük hayatımızı dengeli, ibâdetimizi yeterli duruma getirmek ve ruhumuzu uyanık bulundurmak için İslâm, bazı zaman dilimlerine ve bazı yerlere özellik ve kutsallık tanımıştır. Bu, bir bakıma insanı biteviyelikten kurtarıp değişik ve farklı bir düzeye yöneltmeyi amaçlar.

Aynı şeylerin aynı ölçü ve biçimde sürüp gitmesi, bir gün gelir de insanın içinde bıkkınlık uyandırabilir. Hem insan, ruhi yapısı gereği sık sık değişik iş, değişik ve farklı manzara ister. Cennet'te ilâhi tecellilerin sonsuzluğa doğru birbirini izlemesiyle meydana gelen değişik dekorların,

farklı görüntülerin hikmetlerinden biri de budur.

Her gün camilerde toplanarak tek düzen içinde ibâdeti sürdürürken Cuma gününün hafta içinde bir farklılık arzetmesi, ibâdete canlılık, ruhlara tazelik, kalplere zevk getirmektedir. İki dini bayram daha geniş çapta bir değişiklik arz etmekte, ibâdete ayrı bir renk ve mana katmaktadır.

Hac mevsiminde Kabe'de toplanmak, daha farklı, o nisbette geniş bir değişiklik arz eder; ruhları kamçılar, heves ve ilgiyi artırır; bir süre insanı dünya heves ve dağdağasından uzaklaştırıp kutsal havanın ferahlatıcı mevsimine kavuşturur. Nefis ikliminden alıp ilâhi rahmetin tecellilerinin tevali eden iklimine eriştirir. Böylece değişik bir ibâdet, yepyeni bir zevk ve heves doğurur; düşünüp ölçülerek, hikmeti dikkate alınarak Hakk'a kulluk edilir; kısacası ibâdeti mihaniki olmaktan, yani sırf alışkanlığın verdiği kolaylıkla, sadece kasların ve organların hareketiyle yerine getirmekten çıkarıp asıl amacına çevirir.

Mübarek gün ve geceler de hep bu maksada ve hikmete yönelik birer anlam taşır.

İbrahim ve İsmail Peygamberler'in diliyle hürmetli aylar olarak tanıtılan Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Recep, çok değişik bir hava getirip Arapları zulüm ve tuğyandan bir süre olsun uzak tutmuş, güven içinde yaşamanın ne kadar güzel bir hayat olduğunu telkinle kabile hayatını disiplin altında tutmanın önemini kısmen olsun öğretmiştir.

Bunların çok üstünde bir anlam taşıyan ve sadece bir ay süren oruç ve birkaç gün kutsal topraklarda biraraya gelmenin sağladığı lâhuti havanın ruhları yenileyip canlılık kazandırmasını başka zamanlarda duymak mümkün müdür?

YORUMLAR - RİVAYETLER

Kameri aylar, İbrahim Peygamber'den beri Araplar arasında değişmeyen takvim olarak kullanılmıştır. İbrahim Peygamber'den çok önceleri diğer peygamberler zamanında da kullanıldığı söylenir.

Kameri aylar 12'dir

1- Muharrem,

2- Sefer,

3- Rebiulevvel,

4- Rebiulahir,

5- Cemazilevvel,

6- Cemazilahir,

7- Recep,

8- Şaban,

9- Ramazan,

10- Şevval,

11- Zilkade,

12- Zilhicce.

Bu ayların kelime olarak mânaları:

1- Muharrem: Bu ayda savaş ve yağmacılık daha çok haram sayıldığı için bu ismi almıştır. Çoğulu, muharremat, maharim, meharim gelir.

2- Sefer: Bu ayda savaşa çıkılınca evler bomboş kalırdı. O nedenle "boşluk" anlamına gelen bu kelime, ikinci aya isim olmuştur. Çoğulu asfar gelir.

3- Rebiulevvel: Bu ayda seferden dönüp evlerin yüksekçe bölümlerinde eyleşirlerdi. İrtiba'dan mülhem olduğu için üçüncü ay bu ismi almıştır.

4- Rebiulahir: Bu da az farkla aynı anlama gelir.

5- Cemazilevvel veya Cemaziyelulâ: Bu ayda sular donduğu için bu ismi almıştır. Çoğulu cemaziyat gelir.

6- Cemaziyelahir: de az farkla aynı anlamdadır.

7- Receb: Tazim anlamına gelen "tercib" kökündendir. Çoğulu ercab ve recebat gelir.

8- Şaban: Kabilelerin çeşitli boylara ayrılıp talancılığa hazırlandıkları aydır. "Teşe'ubb-i kabaibden mülhem olarak bu ismi almıştır. Çoğulu şaabin ve şa'banat gelir.

9- Ramazan: Şiddet-i ramza'dan mülhem, şiddetli sıcak anlamına gelen bir isimdir. Çoğulu ramazanat, ramazin ve armizat gelir.

10- Şevval: Şaleti'l-ibilü'dan alınan bir isimdir. Deve kuyruğunu kaldırınca, "şâleti'l-ibilü" denilir. Develerin daha çok bu ayda kuyruk kaldırmalarından dolayı aya bu isim verilmiştir. Çoğulu şevâvil ve şevalât gelir.

11- Zilkade: Bu ayda Araplar savaşmayıp otururlardı. Ka'deden alınma bir isimdir. Çoğulu zevâti'l-ka'de gelir,

12- Zilhicce: Bu ayda hac yapıldığı için bu ismi almıştır.[1]

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

İbrahim Peygamber zamanından beri devam edip gelen hürmetli aylarda her türlü tecavüz, yağma, soysuzluk ve bozgunculuk durur, böylece Arap Yarımadası'nda güven havası esmeye başlardı. Müşrikler, zaman zaman azgınlıklarını tatmin için bu ayların yerlerini değiştirerek daha da küfürlerini artırırlardı. Yukarıdaki âyetlerle onların bu hürmetsizliği kınanıyor ve hürmeti ihlâl edip Müslümanlara saldıracak olurlarsa, aynen karşılık verilmesi emrediliyor.

Arap Yarımadası'ndaki azgınlık durdurulduktan ve hayli ıslahat yapıldıktan sonra sıra Bizans ile boy ölçüşmeye ve İslâm'ın sesini çevre ülkelere duyurmaya gelmişti. Çok sıcak bir mevsimde Taif seferinden yorgun dönen Müslümanlardan bir kısmı yerlerinde ağırlaşıp kaldılar. Aşağıdaki âyetlerle onlar kınanıyor ve Allah yolunda savaşı bırakmanın sadece dünya hayatı ve nimetiyle yetinmek anlamına geldiği, böylece âhiret hayatına kısmen de olsa sırt çevirildiği belirtilerek birtakım uyarı, işaret ve tavsiyeler yapılıyor.

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمُ ٱنفِرُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ٱثَّاقَلْتُمْ
إِلَى ٱلْأَرْضِ ۚ أَرَضِيتُم بِٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا مِنَ ٱلْـَٔاخِرَةِ ۚ فَمَا مَتَـٰعُ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا
فِى ٱلْـَٔاخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ ﴿٣٨﴾ إِلَّا تَنفِرُوا۟ يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَيَسْتَبْدِلْ قَوْمًا
غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّوهُ شَيْـًٔا ۗ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٩﴾ إِلَّا تَنصُرُوهُ فَقَدْ
نَصَرَهُ ٱللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ثَانِىَ ٱثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِى ٱلْغَارِ إِذْ يَقُولُ

1 Sahavi'nin el-Meşhur Fi-Esmâi'l-Eyyami ve'ş-Şühur.

لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا ۚ فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَىٰ ۗ وَكَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا ۗ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٠﴾

38- Ey imân edenler! Size ne oldu ki, "Allah yolunda seferber olun!" denildiği zaman (bulunduğunuz) yerde ağırlaşıp kalıyorsunuz?! Yoksa âhiretten (yüzçevirip) dünya hayatına mı razı oldunuz? Dünya hayatının yarar ve geçimliği ahiret'e oranla pek azdır.

39- Eğer seferber olup çıkmazsamz, o sizi elem verici bir azapla azâplandınr ve yerinize başka bir millet getirip koyar da siz O'na hiç bir zarar veremezsiniz. Allah'ın kudreti her şeye yeter.

40- Eğer O'na (Muhammed'e) yardım etmezseniz, Allah O'na yardım etmiştir. Hani o küfredenler, iki kişiden biri olarak O'nu (yurdundan) çıkarmışlardı da, ikisi mağarada iken arkadaşına, "Üzülme Allah bizimle beraberdir" demişti. Allah da O'nun üzerine sükunet, huzur, kalp yatışkanlığı indirmiş ve O'nu görmediğiniz askerlerle desteklemişti; aynı zamanda küfredenlerin sözünü alçalttıkça alçaltmıştı. Allah sözü ise en yücedir. Allah yegâne üstündür, çok güçlüdür, (sonsuz ve sınırsız) hikmet sahibidir.

İNİŞ SEBEBİ

Romalılar, Arabistan'ı istilâ etmeyi ve güçlü bir devlet oluşturma yolunda olan İslâm'ı daha çok büyümeden doğduğu yerde boğmayı tasarlamış ve bunun için gereken hazırlıklara başlamışlardı. Rivayete göre 40.000 kişilik bir ordu savaşa hazır bekliyordu.

Daha yeni Huneyn ve Tâif seferinden dönen İslâm ordusu hayli yorgun idi. Aynı zamanda kuraklık hüküm sürüyor, mevsimin en sıcak günleri yaşanıyordu. Bir yandan da meyveler iyice olgunlaştığından devşirme zamanı gelmiş bulunuyordu. Suriye'ye kadar uzun ve yorucu bir sefer yapmak gerekiyordu. Bunun yanı sıra düşman ordusunun da çok güçlü ve hazırlıklı olduğu söyleniyordu.

Yukarıdaki âyetler böyle bir ortam içinde olan mü'minleri savaşa hazırlayıp onlara cesaret, moral ve aksiyon vermek üzere teşvik anlamında

inmiştir.[1]

İLGİLİ HADİSLER

"Dünya âhirete nisbetle, sizden birinin parmağını göle batırmasına benzer; parmağı ne kadar ıslaklık ile döner, bir bakın!"[2]

"Şüphesiz ki, Allah işlenen iyilik karşılığında iki bin kere bin (milyonlarca) mükâfat verir."[3]

Ebu Bekir Sıddik (radıyallahu anh) anlatıyor:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'le birlikte mağarada bulunuyorduk. Müşrikler gelip mağarayı aramak istediler; o kadar yaklaştılar ki, onlardan biri ayaklarının önüne baksaydı bizi görebilirdi. Bunun üzerine Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimize durumu arzettiğimde buyurdu ki: **Ya Ebâ Bekir! Ne sanırsın, üçüncüleri Allah olan iki kişiyi?"**[4]

İmanın Belirtisi

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمُ انْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ اثَّاقَلْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ

"Ey imân edenler! Allah yolunda seferber olun, denildiği zaman (bulunduğunuz) yerde ağırlaşıp kalıyorsunuz?"

İlgili âyetle imân cevherinin asıl değerini ortaya koyacak alâmetten söz edilmekte; gerektiği zaman mal ve canı Allah yolunda korku ve endişe duymadan, tereddüt geçirip beklemeden harcamanın gerçek imândan kaynaklandığı belirtilerek tahkiki imânın vasıflarından biri açıklanıyor.

Romalılara karşı İslâm'ın gücünü ve aşılmaz bir set olduğunu gösterme vakti gelip kapıya dayanmıştı. Ortam ise, savaştan yana değildi. Aşırı sıcak, yorgunluk, Huneyn ve Tâif seferinden daha yeni dönmüşlük, aynı zamanda çıkılacak seferin uzaklığı, düşmanın silâh ve sayı bakımından daha güçlü durumda bulunması ve hurma toplama mevsiminin başlaması

1 Lübabu't-te'vil.

2 Müsned-i Ahmed: el-Müstevrid'den

3 İbn Ebi Hatim: Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den

4 Buhari/Menakıb; 45, Tefsir: 16 - Müslim/Fezâil: 1 - Ahmed: 14.

gibi birtakım engelleyici sebepler vardı. Ama bunların çok üstünde, ebedi hayatla içice bir saadet yolu ve o yolda yürüyecek sağlam imâna sahip sadık mü'minler bulunuyordu.

O halde "Tebuk Seferi" diye tarihe gecen bu askeri harekât, bütünüyle mü'minlerin derecelerini belirleyecek bir mihenk anlam ve ölçüsündeydi. Nitekim öyle oldu; kâmil mü'minler tereddüt etmeden Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in emrine ve dâvetine olumlu cevap vererek koşarken, zayıf imanlılar, mıhlanırcasına ağırlaşıp yerlerinden kalkmak istemediler Münafıklar ise, bir sürü mazeretlerle kaçamak yollarını arıyorlardı.

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) **Efendimiz'in Uyguladığı Strateji ve Hazırladığı Plân**

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz birçok savaşlara hazırlanırken de, yola çıkarken de gizliliğe büyük bir özen gösterir; Ashab-ı Kiram'ın çoğu nereye, kimlerle savaşmak üzere hareket edildiğini bilmezlerdi. Ama Tebuk seferi böyle olmadı. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz hem hedefi, hem düşmanı, hem de yolu ve mesafeyi bütünüyle açıkladı; bunda hiçbir sakınca da görmedi. Çünkü Suriye'ye kadar uzun bir yolculuk söz konusu idi. Dünyanın o günkü sayılı devletlerinden Romalılar bulunuyor ve belki savaşa hazır vaziyette bekliyordu. O takdirde durumun hassasiyet ve önemi dikkate alınmalı, herkes kendini ona göre hazırlamalı değil miydi?

Medine, Mekke ve daha doğrusu Arap Yarımadası bu yankıdan çalkanıp duruyor, Arap kabilelerim ister istemez dikkatleri bu önemli sefer üzerinde toplanıyordu.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, Müslümanlar oluşan havanın tesiriyle üçe ayrılmış bulunuyorlardı: Hakiki mü'minler, zayıf iradeli ve zayıf imanlı olanlar, içleri dışlarına uymayan, zahiren Müslüman görünüp içlerinde küfür ve nifak tohumu taşıyan münafıklar.

Böylece yâr, ağyardan; dost düşmandan; imân küfürden; kalb-i selim, şüpheci ve dönek karakterlilerden ayırt edildi.

Allah, daha çok zayıf imanlı ve zayıf iradeli mü'minlere şu uyarıyı indirdi: "Ey imân edenler! size ne oldu ki, Allah yolunda seferber olun, denildiği zaman (bulunduğunuz) yerde ağırlaşıp kalıyorsunuz? Yoksa âhi-

retten (yüzçevirip) dünya hayatına mı razı oldunuz?!"

Âyetin delâlet ettiği beş maddelik bir uyarı söz konusudur ki, bu kıyamete kadar geçerlidir:

1- Neden bulunduğunuz yerde ağırlaşıp kalıyorsunuz?! Size ne oldu ki hız ve hareketinizi kaybettiniz?

2- Âhiret'ten yüzçevirip birkaç günlük dünya hayatına mı razı oldunuz?

3- Oysa dünya hayatının yararı da, geçimliği de âhirete nisbetle pek az ve önemsizdir. Çünkü dünya hayatı amaç değil, amaca erişmek için bir araçtır. Yoksa siz aracı amaç yerine mi koymak istiyorsunuz?

4- Sefere çıkmayacak olursanız, Allah (celle celaluhu) sizi elem verici bir azapla azaplandırır. Bu azap iki yönlüdür, biri dünyada, diğeri âhirette gerçekleşir. Dünyadaki azap istiklâl ve hürriyetin, din ve vicdan serbestliğinin elden gitmesi ve başka milletlere yem olup zillete düşülmesidir. Âhiretteki azap ise, çok daha elim ve üzücü olacaktır.

5- Sonra da Allah (celle celaluhu) yerinize başka bir milleti getirir. Çünkü O, bu dini mutlaka üstün kılacak, başarıya eriştirecektir. Veya başka bir millet gelip sizi istilâ edecek, hepinizi köleleştirip kendi hesaplarına çalıştıracaklardır. Bu iki şık da mümkündür.

Bu beş maddelik uyarı, ilk bakışta bir tehdit anlamı ve hükmü taşıyorsa da, aslında günahkâr olan mü'minlere yönelen geniş bir rahmettir. Pişmanlık duyup Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in emrine ve dâvetine koşan ve o sebeple bağışlanmasını dileyenlerin affedileceği umulur. O bakımdan uyarı hem rahmeti, hem de umut kapısını birden aralamakta, ilâhi inayetin hayat ve kuvvet verici havasını estirmektedir.

Buna rağmen Allah yolunda savaşmadıkları takdirde, az önce belirttiğimiz gibi, iki ayrı azapla azap edilecekleri kaçınılmazdır.

Allah Kendi Peygamberine Yardıma Devam Edecektir

إِلَّا تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ

"Eğer O'na (Muhammed'e) yardım etmezseniz, Allah O'na yardım etmiştir (ve edecektir)."

Cenâb-ı Hak ilgili âyetle mü'minleri iki hususta uyarıyor: Savaşmadıkları takdirde, İslâm'ın nuru yine çevreyi aydınlatmaya devam edecek, Allah (celle celaluhu) bu dine ve Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'e sahiplik edecek başka bir milleti bu kutsal görevi yüklenmeye çağıracak; emâneti sizden alıp onlara verecek. Diğeri ise, Peygamberi yalnız bıraktıkları takdirde. O, küffar eline düşmeyecek, Allah O'na yardıma devam edecektir. Nitekim Mekke'den Medine'ye sadece yanında bir arkadaşı bulunduğu halde hicret etmişti ki, o sırada Allah (celle celaluhu)'dan başka yardımcısı da yoktu. Yanındaki arkadaşı Ebu Bekir Sıddik (radıyallahu anh) korkup endişesini açığa vurunca,

"Tasalanma, Allah bizimle beraberdir!" demesi, ilâhi yardımın en parlak biçimde tecellisinin şahididir. Allah (celle celaluhu) O'nu, insanların görmediği askerler (melekler)le destekledi, kalplerine sükunet ve yatışkanlık sundu. Sonunda kâfirlerin plân ve programlarını alt-üst etti de onları alçalttıkça alçaltı. Allah sözü ise, eninde -sonunda en yüce oldu ve olmaya devam edecektir.

O halde Peygamber'e, O'nun yüce ve kutsal dâvasına ve bıraktığı büyük emânete sahip çıkıp yardım edenler, gerçekte kendi huzur ve saadetleri uğruna yardım ederler. Etmeyenler ise, kendi kendilerini en yüksek değerden, sonu gelmeyen nimetten mahrum bırakarak mahvederler.

Allah, kendi Peygamberine ve indirdiği İslâm dinine yardımını değişik biçimde ve farklı tezahürlerle sürdürecektir. Kıyamete kadar Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in tebliğ buyurduğu islâmiyet yaşayacaktır. Onun nuru söndürülmeye çalışıldıkça Allah (celle celaluhu) onu tamamlayacaktır. Çünkü Allah yegâne üstün ve sonsuz hikmet sahibidir. İnanmayanların sözünü hep alçaltacak, Hakk'ı hep ayakta tutup destekleyecek, o bakımdan hak incelse bile kopmayacaktır. Üstün ve yüce olan yalnız ve yalnız Allah'ın sözüdür. Üstünlük O'na mahsustur.

Görmediğiniz Askerler

وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَّمْ تَرَوْهَا

"Ve O'nu görmediğiniz askerlerle desteklemişti."

Bununla yardıma gönderilen melekler kastedilmektedir. Daha önceki konularda da belirttiğimiz gibi, melekler moral verir, ilhamda bulunur,

kalbi takviye edip düşünce ve duyguya berraklık kazandırır. Melekler, silâh alıp düşmanı öldürmezler; çünkü bu mânada câri bir âdet-i ilâhiye yoktur. Melekler aynı zamanda kâfirlerin moralini bozarlar ve kalblerine korku havası estirip duygu ve düşüncelerini alt-üst edip şaşkına uğratırlar.

Hicret esnasında yardıma gönderilen melekler Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'i manevi bir kale içine alırcasına korumuşlar, destek olup cesaret ve ümidini bir kat daha artırmışlar ve Allah'ın O'nunla beraber bulunduğunu müjdelemişlerdi.

YORUMLAR VE RİVAYETLER

İnfiru, emri, nefr kökünden türetilmiştir. Sözlük olarak bu kelime, heyecan verici, yürekleri oynatıcı bir emir sebebiyle bulunduğu yerden fırlayıp kalkmak ve hedefe doğru koşmaktır, Aynı fiilden gelen nüfur, nifar ve nefir, ürküp uzaklaşmak anlamına gelir. Ancak bunlar daha çok olumsuz yönde tesir altında kalarak ürküp kaçmak ve uzaklaşmak mânasında kullanılırlar. Nefr ise, toplu halde aldığı destek, ruh ve heyecanla savaşmak için fırlayıp çıkmak mânasında kullanılır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, özellikle Tebuk seferi için vaki davete hemen olumlu cevap vermeyip ağır davranan mü'minler kınanıyor. Savaştan nefret edip geri kalmanın zillet ve meskenet getireceği belirtilerek İstiklâl ve hürriyet içinde yaşayabilmek için her an savaşa hazır durumda beklemenin şart olduğuna işaret ediliyor. Sonra da İslâm'ın, mutlaka başarıya erişeceği, insanlar yardım etmediği takdirde Cenâb-ı Hakk'ın başka bir milleti o hizmete sevkedeceği hatırlatılıyor. Böylece o kutsal emanetin, ona sahip çıkmayanlardan alınıp sahip çıkanlara devredileceği çok düşündürücü bir anlatımla işleniyor.

Aşağıdaki âyetlerle, mal ve can ile Allah yolunda savaşmanın çok daha hayırlı olacağı bildiriliyor. Tebuk seferine çıkmamak için bir sürü mazeret uyduranlar kınanarak, bu seferin münafığı mü'minden ayırt edici anlamda olduğuna işarette bulunuluyor. Gerçek mü'minlerin böyle günlerde hiçbir mazeret beyân etmiyeceğine değiniliyor ve ancak içinde küfür ve nifak taşıyanların bu yollara tevessül edecekleri açıklanıyor. Sonra da dosdoğru inanmayan kimselerle savaşa çıkmanın pek doğru olmayacağı, faydadan ziyade zarar getireceğine atıflar yapılıyor.

اِنْفِرُوا خِفَافًا وَّثِقَالًا وَّجَاهِدُوا بِاَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ فِىْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۭ ذٰلِكُمْ
خَيْرٌ لَّكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿٤١﴾ لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيْبًا وَّسَفَرًا قَاصِدًا لَّاتَّبَعُوْكَ
وَلٰكِنْۢ بَعُدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ ۭ وَسَيَحْلِفُوْنَ بِاللّٰهِ لَوِ اسْتَطَعْنَا لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ ۚ
يُهْلِكُوْنَ اَنْفُسَهُمْ ۚ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ اِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ ۚ ﴿٤٢﴾ عَفَا اللّٰهُ عَنْكَ ۚ لِمَ اَذِنْتَ
لَهُمْ حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَكَ الَّذِيْنَ صَدَقُوْا وَتَعْلَمَ الْكٰذِبِيْنَ ﴿٤٣﴾ لَا يَسْتَاْذِنُكَ
الَّذِيْنَ يُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ اَنْ يُّجَاهِدُوْا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ ۭ وَاللّٰهُ
عَلِيْمٌۢ بِالْمُتَّقِيْنَ ﴿٤٤﴾ اِنَّمَا يَسْتَاْذِنُكَ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ
وَارْتَابَتْ قُلُوْبُهُمْ فَهُمْ فِىْ رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُوْنَ ﴿٤٥﴾ وَلَوْ اَرَادُوا الْخُرُوْجَ لَاَعَدُّوْا
لَهٗ عُدَّةً وَّلٰكِنْ كَرِهَ اللّٰهُ انْۢبِعَاثَهُمْ فَثَبَّطَهُمْ وَقِيْلَ اقْعُدُوْا مَعَ الْقٰعِدِيْنَ ﴿٤٦﴾ لَوْ
خَرَجُوْا فِيْكُمْ مَّا زَادُوْكُمْ اِلَّا خَبَالًا وَّلَاَوْضَعُوْا خِلٰلَكُمْ يَبْغُوْنَكُمُ الْفِتْنَةَ ۚ
وَفِيْكُمْ سَمّٰعُوْنَ لَهُمْ ۭ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌۢ بِالظّٰلِمِيْنَ ﴿٤٧﴾

41- Sizler hafifliğiniz ve ağırlığınızla birlikte savaşa çıkın; Allah yolunda mallarınızla, canlarınızla cihâda devam edin. Eğer bilirseniz bu sizin için hayırlıdır.

42- Eğer yakın bir yarar, orta (mesafede) bir sefer olsaydı, herhalde arkana takılırlardı. Ne var ki o meşakkatli (mesafe) onlara uzun geldi. "Gücümüz yetseydi seninle beraber çıkardık" diyerek Allah ile yemin edecekler de kendilerini (yalanları sebebiyle) mahvedecekler. Allah onların elbette yalancı olduklarını bilir.

43- Allah seni affetsin! Doğru söyleyenler sence belli oluncaya ve yalancılar bilininceye kadar neden onlara izin verdin?

44- Ama Allah'a ve ahiret gününe (dosdoğru) imân edenler, mallarıyla, canlarıyla (Allah yolunda) cihât etmeleri hususunda (geri kalmak

için) senden izin istemezler. Allah (iki yüzlülükten ve döneklikten) sakınanları sever.

45- Senden ancak Allah'a ve ahiret gününe imân etmeyenler; kalpleri şüpheyle çalkanıp, şüpheleri içinde bocalayanlar (savaşa çıkmamak için) izin isterler.

46- Eğer onlar savaşa çıkmayı isteselerdi, onun için birtakım hazırlıklarda bulunurlardı; ama Allah davranmalarını hoş görmedi de onları alıkoydu, "oturun, oturanlarla beraber" denildi.

47- Eğer aranızda onlar da (savaşa) çıkmış olsalardı, fesat ve fenalık artırmaktan başka bir şey yapmazlardı. Sizi fitneye düşürmek arzusuyla aranıza sokulup entrikalar çeviririlerdi; aranızda onlara kulak verenler de vardır. Allah zâlimleri çok iyi bilir.

İNİŞ SEBEBİ

Havanın sıcaklığını, seferin uzaklığını ve meyvelerin toplanma mevsiminin girdiğini ileri sürerek Tebuk seferine çıkmak istemeyenler hakkında inmiştir.[1]

Ashab-ı Kirâm'dan Miktad b. Esved (radıyallahu anh) iri-yarı ve biraz da şişman olduğundan, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e gelerek, sefere katılmayıp Medine'de kalmak için izin istedi. O sebeple yukarıdaki âyetler indi.[2]

Enes b. Mâlik (radıyallahu anh) anlatıyor;

- Ashabdan Ebu Talhâ yaşlı olmasına rağmen bu âyeti okuyup, "Allah Teâlâ genç ve yaşlı hiçbir kimsenin özürünü kabul etmiyor," diyerek Tebuk seferine katıldı ve orada şehit edildi.[3]

İLGİLİ HADİSLER

Ebu Musa el-Eş'âri (radıyallahu anh) anlatıyor:

Bedevilerden biri, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e gelerek dedi ki:

1 Esbab-ı Nüzul-Nisaburi - Lübabu't-te'vil

2 Müfessir Süddi - Esbab-ı Nüzul

3 Tefsir-i İbn Kesir - Esbab-ı Nüzul

- Ey Allah'ın Peygamberi! Ganimet elde etmek için savaşan adam, anılıp meşhur olmak için savaşan adam; takdir görmek ve beğenilmek için savaşan adam(lar olabilir). Bunlardan hangisi Allah yolundadır?

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz ona şu cevabı verdi:

- Allah sözü daha yüce olsun diye savaşan kimse Allah yolundadır.[1]

Ashabın ileri gelenlerinden Abdullah b. Amr b. Âs (radıyallahu anh), Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e dedi ki:

- Ya Rasülallah! Bana cihat ve savaş hakkında bilgi ver. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şöyle buyurdu:

- "Ya Abdellah! Eğer karşılığını sırf Allah'tan bekleyerek ve sırf Allah için sabrederek savaşırsan, Allah seni sabreden ve Allah rızasını gözeten bir kimse olarak kabrinden kaldırıp haşreder. Gösteriş yapmak, çok ganimet elde etmek için savaşırsan, Allah seni riyakâr ve mal toplayıcı olarak kabrinden kaldırıp haşır eder. İşte ya Abdellah! Hangi hal üzere savaşır veya öldürülürsen, Allah seni o hal üzerine kaldırıp haşır eder."[2]

"Allah yolunda bir sabah veya bir akşam (savaşmak için) bulunmak, üzerine güneş doğan şeylerden daha hayırlıdır."[3]

"Üç durum var ki, onlarla birlikte hiçbir amel fayda vermez:

1- Allah'a ortak koşmak,

2- Ana-babaya karşı gelmek,

3- Savaş alanından kaçmak."[4]

Topyekun Savaş

اِنْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا

"Sizler hafifliğiniz ve ağırlığınızla birlikte savaşa çıkın."

---

1 Buhari - Müslim - Ebu Dâvud - Tirmizi - Nesâi - İbn Mâce.

2 Ebu Dâvud: Abdullah b. Amr (radıyallahu anh)'dan.

3 Müslim-Nesâi: Ebu Eyyub (radıyallahu anh)'den

4 Taberâni: Sevban (radıyallahu anh)'den.

İslâm her zaman kuvvetler arasındaki dengeyi dikkate alır ve bunun için imkânları nisbetinde hazırlıklı bulunmayı farz kabul eder.

Düşman bütün ağırlığıyla savaşı başlatmak isterse, Müslümanlar da bütün hafiflik ve ağırlıklarını seferber edip gereken önlemleri kusursuz alırlar. Bu, bir emr-i ilâhidir ki uyulması gerekir. Ancak âyette geçen "hafiflik" ve "ağırlık" diğer bir tabirle "hafif" ve "ağır" sözlerinden başka ne gibi mâna ve hükümler anlaşılmaktadır?

İlim adamlarımızın yorum ve tesbitleri biraz farklı olmakla beraber netice itibariyle aynı noktaya dayanmakta ve aynı hükmü yansıtmaktadırlar, şöyle ki:

a) Gençler ve yaşlılar,

b) İsteyerek, istemeyerek; sevinç duyarak ve endişelenip üzülerek,

c) Yaya ve süvari olarak,

d) Az teçhizat ve çok teçhizatla,

e) Fakiriyle, zenginiyle,

f) Az meşgul olanlar da, çok meşgul bulunanlar da,

g) Evli olanlar da, bekâr bulunanlar da.

Ancak bu iki tabirin dışında kalan bazı özel durumlar vardır; şöyle ki: Umumi seferberlik hallerinde bile bir kısım kimselere savaşa katılmamaya izin verilmiştir. Nitekim ileride bu haller açıklanacaktır.

O halde "hifaf" ve "sikal" tabirleri, topyekun savaşa katılmayı, genel bir seferberlik havası içinde davranmayı emretmektedir. Bu durumda savaşa katılmak ya bazı istisnalarla gücü yeten herkese farzdır ya da farz-ı kifayedir. Konuyla ilgili diğer âyetler de dikkate alınınca, şu sonuca varmak mümkündür: Düşman çok güçlü bir orduyla istilâ amacını güderek geliyorsa, o takdirde bazı istisnalarla eli silâh tutan erkek, kadın, genç, yaşlı her Müslüman'a savaş farzdır. Düşman belirtilen güçte değilse veya istilâ amacını gütmüyorsa, o zaman savaşmak farz-ı kifayedir; mevcut askerin savaşmasıyla bu farz yerine gelir ve diğer Müslümanlar katılmadıkları için günahkâr sayılmazlar.

Münafıkların Karakteri

لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا لَّاتَّبَعُوكَ وَلَٰكِن بَعُدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ

"Eğer yakın bir yer, orta (mesafede) bir sefer olsaydı, herhalde arkana takılırlardı. Ne var ki o meşakkatli (mesafe) onlara uzun geldi."

İlgili âyetle Tebuk seferinde meydana gelen kararsızlık, ikiyüzlülük ve kaypaklık söz konusu edilirken daha çok münafıkların karakterine parmak basılıyor.

Münafıkların vasıfları şöyle sıralanıyor:

1- Uzak ve yorucu, aynı zamanda çok tehlikeli bir sefere çıkıldığı için, münafıklar bir sürü mazeretler uydurup böyle tehlikeli bir sefere çıkmak istemediler.

2- Yakın bir ganimet, normal bir sefer olsaydı, menfaatleri gereği herkesten önce savaşa katılırlardı.

3- Tebük seferinde Müslümanlar yenilgiye uğrayıp perişan edilirlerse, münafıklar canlarını kurtarmış ve haklı olduklarını ispatlayan delil bulmuş olacaklardı. Bunun aksine Müslümanlar üstün gelirler de bol ganimetlerle dönerlerse, münafıklar hemen yaltaklanıp, "Eğer gücümüz yetseydi herhalde seninle beraber savaşa çıkardık", diyecek kadar bayağılaşacaklardı. Nitekim sonuç öyle olmuştu.

Allah kesin beyânda bulunmuştur:

"Ama Allah'a ve ahiret gününe (dosdoğru) imân edenler, mallarıyla, canlarıyla (Allah yolunda) cihat etmeleri hususunda (geri kalmak için) senden izin istemezler. Allah (iki yüzlülükten ve döneklikten) sakınanları sever."

"Senden ancak Allah'a ve ahiret gününe imân etmiyenler; kalpleri şüpheyle çalkanıp şüpheleri içinde bocalayanlar (savaşa çıkmamak için) izin isterler."

İşte gerçek mü'minle, gerçek münafık arasındaki farklardan biri de budur. O halde Tebuk seferi, bu iki zümreyi birbirinden ayırt eden bir kıstas ve mihenk olmuştur.

İnanmayanlarla Savaşa Çıkmak Tehlikelidir

لَوْ خَرَجُوا فِيكُمْ مَا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالًا ...

"Eğer aranızda onlar da (savaşa) çıkmış olsalardı, fesat ve fenalık artırmaktan başka bir şey yapmazlardı."

Bakara suresinde Talut'un güçlü bir orduyla savaşa çıktığı anlatılırken çok önemli bir hususa değinilir: Talut, ordusunun imân ve azim derecesini ölçmek, sağlam ile çürüğü birbirinden ayırt etmek için Şeria Irmağı'na yaklaşırken şu emri veriyor: "Kim bugün bu ırmaktan su içerse benden değildir!" Irmağa gelindiğinde İsrâiloğulları'nın çoğu kanasıya su içerek imânlarının zaaf ve çürüklüğünü ortaya koydular; ancak onlardan az bir topluluk, -Tevrat'a göre, 600 kişi- Tâlut'un emrine uyarak su içmediler. Bunun üzerine Talut, emre uymayıp Şeria'dan su içenleri geri çeviriyor, inanmayan bir askerle savaşa çıkılmaz, diyerek kendini ona göre hazırlıyor. Yakın arkadaşlarının, "kuvvetimiz azaldı, nasıl savaşabiliriz?!" sözlerine karşılık,

"Nice az topluluk var ki, Allah'ın izniyle çok büyük topluluğu altetmiştir (ve alteder)" diyor ve savaş mü'minlerin zaferiyle neticeleniyor.[1]

İşte Allah (celle celaluhu) bu surede de aynı konuyu başka bir yönüyle açıklıyor ve mü'minleri özellikle savaş konusunda çok dikkatli bulunmaya davet ediyor ve münafıkların mazeret ileri sürerek savaşa katılmadıklarının hayırlı olduğunu bildiriyor:

"Sizi fitneye düşürmek arzusuyla aranıza sokulup entrikalar çevirirlerdi; aranızda onlara kulak verenler de vardır. Allah zâlimleri çok iyi bilir."

Tebuk Seferinin Nedenleri ve Neticeleri

Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem), İslâm Devleti'nin temelini sağlam esaslara, ilâhi nizama oturttuktan sonra İslâm'ın üstünlüğünü Arap Yarımadası'nın önemli bir kısmında kabul ettirmiş, İslâm'ın sesini yarımadanın dışına ulaştırmaya başlamıştı. Mekke'nin fethi, Huneyn Savaşı, Tâif kuşatması artık İslâm'ın karşısında durabilecek bir güç ve cesaretin yarımadada kalmadığını isbatlamış ve bunun kesin hatlarını ortaya koymuştu. Birçok kabileler zekât verirken, bazıları da İslâm'a girmeyip onun

1 Bakara suresi: 249

hakimiyeti altına girerek haraç vermeyi kabullenmişlerdi.

Böylece yavaş yavaş ekonomik güç de oluşuyor ve devlet maliyesi teşekkül ediyordu. İşte bu sıralarda Arap ülkeleriyle birçok yönden ilgisi bulunan ve yarımadayı kendi pazarı haline getiren Romalılar, yeni kurulan İslâm devletine karşı ciddi tedbirler almayı düşünme ihtiyacını duymuştu. Daha önce de belirttiğimiz gibi bir çığ gibi büyüyen İslâm'ı yok etmeyi, hiç değilse güçsüz ve etkisiz hale sokmayı plânlamış; kesin olmamakla beraber, 40.000, diğer bir rivayete göre, 50.000 kişilik bir ordu hazırlayarak Suriye dolaylarında bir bakıma manevralara ve savaş tatbikatına başlamıştı.

Kısa zamanda durumu öğrenen Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem), düşmanı yine onun topraklarında veya sınırında karşılamayı ve böylece İslâm'ın yenilmez bir kudret, aşılmaz bir set olduğunu göstermek istedi. Allah'ın emri inince savaş hazırlığına başladı.

Konuyu özetlerken, seferin sebeplerini şöyle sıralayabiliriz:

1- Romalıların yeni doğan, fakat çabuk büyüyüp gelişen İslâm devletinin varlığından endişe duymaları,

2- Bazı Arap kabilelerinin Romalılarla işbirliği yapma arzularını izhar etmeleri ve aralarında birtakım temasların yapıldığının tesbit edilmesi,

3- O bakımdan Medine üzerine yürüyeeek güçlü bir ordunun bazı kabilelerden destek göreceğinin anlaşılması,

4- Gelecek olan bir ordu karşısında Müslümanların yenilgiye uğraması sonucu Arap Yarımadasında prestijinin sarsılması, otoritesinin sıfıra düşmesi,

5- Düşmanı kendi toprak veya sınırlarına kadar gidilerek karşılamanın birtakım avantajlarının söz konusu olması,

6- İslâm bünyesine mikrop gibi musallat olan münafıkların bu vesileyle ayıklanması gibi düşüncelerden hareketle Tebuk seferine karar verilmiştir.

Sonuçları:

İslâm ordusu Semud kavminin harabelerinin bulunduğu Hicre'de mola verdi. O yerde ciddi bir sınavdan daha geçirildi: Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, İslâm mücahitlerine,

"Buradaki kuyulardan su içmeyin, abdest almayın, o sularla hamur yuğurduysanız pişirtmeyin, hamuru develere yedirin!" diye emir verdi. Verilen emir aynen uygulandı. Daha önce hem Bakara, hem de bu surede söz konusu ettiğimiz Tâlut kıssasının bir benzeri böylece Tebuk seferinde cereyan etti. Tâlut, İsrâiloğulları'na, "Kim bu ırmaktan su içerse o benden değildir." diye uyarıda bulunmuş, böylece gerçekten Allah'a inanıp kendini O'nun yoluna vakfeden mücahitlerle, dosdoğru inanmayan zayıf imanlı ve cılız iradeli münafıkları birbirinden ayırt edebilmişti. Az yukarıda belirttiğimiz gibi, ordunun çoğu Şeria Irmağı'ndan içerek Tâlut'u dinlememiş, az bir kısmı içmeyerek sadakatini ispatlamıştı. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz de Tebuk seferine karar verince, önce yorucu bir seferin meşakkatlerini düşünen münafıklar ayıklanmıştı. Sonra Semud harabelerinde ikinci bir sınavdan geçirilmişler, oradaki sudan içmeyi yasaklayan Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), İslâm ordusunun hem imân ve sadakat derecesini ölçmek istemiş, hem de aralarında münafıkların bulunup bulunmadığını ortaya çıkartmayı düşünmüştü.

Ordu Tebuk'e doğru yürüdü.[1] Romalılar, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in harekâtından zamanında haber almış bulunuyorlardı. Ancak savaş için gereken hazırlıkları tamamlamış değillerdi. O bakımdan İslâm ordusu, Romalılar'ın serhaddi sayılan Tebuk'e kadar gelip dayandığı halde ciddi bir engelle karşılaşmamışlardı. Daha ileriye gitmenin uygun olmadığını düşünen Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Tebuk'ü sınır kabul edip karargâhını orada kurup beklemeye karar verdi. Çevredeki köy ve kasabalara hükmeden Yuhanna iyice endişelendi. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) mevcut fırsatı değerlendirerek ona, ya İslâm hâkimiyeti altına girmeyi kabul etmeyi ya da savaşa hazırlanmayı içeren bir haber gönderdi. Yuhanna, İslâm askerlerinin kahramanlığını, ölümü küçümsediklerini biliyordu. O bakımdan bol hediyelerle Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelip/teslimiyet gösterdi ve cizye vermeyi kabul etti. Böylece sınırda ilk antlaşma imzalandı. Ayrıca Ezruh, Cerba ve Makna ahâlisi ile de temas sağlayarak birer barış anlaşması yapıldı. Bu arada Eyle (veya Eyla)nın 300 dinar cizye vermesi belirlendi. Bütün bunlar Romalılar'ın sınırında olan kabile ve kavimlerin İslâm'a baş eğip itaatini yansıtmaktadır.[2]

1 Tebuk: Şam'dan Medine'ye giden yolun üzerinde büyük bir kasabadır.

2 İslam Ansiklopedisi: Tebuk maddesinde de bu konu kısmen açıklanmıştır.

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in Yuhanna'ya yazdığı mektubun çevirisi:

"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla... Allah'ın ve Peygamberi Muhammed'in Ru'be oğlu Yuhanna ile Eyle halkına emniyetnâmedir: Onların karadaki ve denizdeki kafileleri ve gemileri Allah'ın ve Peygamberi Muhammed'in zimmeti altındadır. Onlarla beraber olan Şamlılar, Yemenliler ve denizciler hakkında da böyle. İçlerinden her kim bir kabahat ve suç işlerse, malı, ceza görmesine engel olmaz. Kara ve deniz yollarını kapamak caiz değildir."[1]

Sınırdaki kabilelerle gereken antlaşmalar sağlandıktan sonra Romalılar'ın hem âni baskınları, hem de ilerideki tehlikeleri kısmen giderilmiş sayılıyordu. Tek endişe, Duvme emiri Kindeli Hristiyan Abdülmelik oğlu Ukaydir'in bulunduğu kesimden gelecek Romalılar'a, onların yardım etmesi bulunuyordu. Büyük bir askeri dehaya sahip olan Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), Romalılar bu kesimle iş birliği yapıp Arabistan'a sarkmadan sözü edilen pürüzü ortadan kaldırmayı plânladı ve ünlü kumandan Hâlid b. Velid'i beş yüz kadar süvari birliğiyle Duvme üzerine gönderdi. Tecrübeli kumandan Hâlit (radıyallahu anh) Duvme emirliğini gece basıp şehir dışında zebra avına çıkan Emir Ukaydir ile kardeşini yakaladı. Sabahleyin şehrin kapısının açılmasını, aksi halde emirlerinin öldürüleceğini duyurdu. Sonunda kapı açıldı, geniş çapta ganimet elde edildi ve Halid b. Velid, Emir Ukaydir'i alıp Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in huzuruna getirdi. Şüphesiz ki, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) insanlara akıl ve sosyal durumlarına, bilgi ve kültürlerine göre değer veren büyük bir şahsiyettir. Ukaydir'e de gereken sıcak ilgiyi gösterdi; onu kadri yüce bir kral gibi ağırladı. Emir, gördüğü ilgi, müşahede ettiği terbiye, nezaket, bağlılık, kardeşlik ve adalet karşısında eridi; İslâm'a girmekten başka bir şey düşünemedi. Böylece Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yakın dostu ve yardımcısı oldu.

Bu sırada Romalılar hayli gerilere çekilmiş, savaşa cesaret edemedikleri için bulundukları yerde beklemeyi tercih etmişlerdi. Zaten Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) her zaman barıştan yanaydı, savaşmak istemezdi. Hele bir de savaşmak istemiyen bir düşmanla savaşmaktan

1 Hz. Muhammed Mustafa (sallallahu aleyhi ve sellem) - M. Hüseyin Heykel / 1948

hiç hoşlanmazdı. Böylece Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)ın hazırladığı plân aynen uygulanmış, amaca erişilmiş, İslâm'ın büyük ve hatırı sayılır bir devlet olduğunu Romalılar'a kabul ettirmiş, sınırları emniyete almış bulunuyordu. Yapılacak başka bir şey kalmadığından Medine'ye dönmeye karar verildi.

Bir rivayete göre, 12 gün, diğer bir rivayete göre, 20 gün Tebuk'te kalındıktan sonra Medine'ye hareket edilmiştir. Şüphesiz ki, bu süre içinde elde edilen olumlu sonuçlar, İslâm'ın geleceğini, yayılma ve genişlemesini hazırlamış, Müslümanları Arap Yarımadası'nda endişelendiren ciddi bir tehlike kalmamıştı. Romalılar'ın yarımadayı istilâ planları ise bütünüyle suya düşmüş ve umutları kırılmıştı.

Tebuk Seferinde Sağlanan Başarılar:

1- Romalılara büyük bir göz dağı verildi.

2- Romalılara ileride yardım edecek kabilelerle antlaşmalar yapılarak İslâm hâkimiyeti sınır kesiminde yaşayanlara kabul ettirildi.

3- İslâm Devletinin sınırları doğuda Bizans kapılarına dayandı.

4- İslâm hazinesi (beytülmal) yeni imkânlarla zenginleşti.

5- Hem Arap Yarımadası, hem de Romalılar kökleşip gelişen İslâm gücünü daha iyi anlamış oldular.

6- Henüz Müslüman olmayan birçok kabileler hiçbir tazyik altında kalmadan kendi rızalarıyla gelip Müslüman oldular.

7- Münafıkların umudu bütünüyle kırıldı. İmanı zayıf olanların dine daha ciddi sarılmalarını sağladı.

8- Müslümanların imân, irfan, cesaret ve azimlerini bir kat daha artırdı.

TAHLİLLER

43. Âyette "Allah seni affetsin" cümlesi üzerinde hayli durulmuştur. Bunun bir kınama olmadığı kesindir. Çünkü Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem), Tebuk seferine katılmak istemiyenlere izin verip vermemekte serbest bırakılmıştı. Onu bundan alıkoyan hiçbir ilâhi beyan ve işaret mevcut değildi. O bakımdan bu ifadenin zarif bir iltifat, lütufkâr bir hitap olduğunu

söyleyenler çoğunluktadır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, Tebuk seferi konu edinildi. İslâm'ın şan ve şerefini, güç ve itibarını dünyaya tanıtacak bu seferin önemi üzerinde duruldu. Mü'minleri münafıklardan ciddi şekilde ayırt edecek bir kıstas anlamı taşıdığına işaretler yapıldı. Sonra da ikiyüzlü dönek bozguncuların Tebuk seferine katılmamalarının İslâm için hayırlı olduğu belirtilerek ancak dosdoğru imân etmiş bir orduyla savaşa çıkılabileceği hususuna parmak basılarak, mü'minlere en sağlam ölçü verilmiş oldu.

Aşağıdaki âyetlerle, Tebuk'ten üstün başarılarla dönen mü'minlerin o güzel halinin münafıklar üzerinde büyük tesirler meydana getirdiği anlatılıyor. Sonra da ikiyüzlü bozguncuların tutumlarına ve kabih sıfatlarına dikkatler çekiliyor.

لَقَدِ ابْتَغَوُا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ وَقَلَّبُوا لَكَ الْأُمُورَ حَتّٰى جَاءَ الْحَقُّ وَظَهَرَ أَمْرُ
اللّٰهِ وَهُمْ كَارِهُونَ ﴿٤٨﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ ائْذَنْ لِي وَلَا تَفْتِنِّي أَلَا فِي الْفِتْنَةِ
سَقَطُوا وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿٤٩﴾ إِنْ تُصِبْكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَإِنْ
تُصِبْكَ مُصِيبَةٌ يَقُولُوا قَدْ أَخَذْنَا أَمْرَنَا مِنْ قَبْلُ وَيَتَوَلَّوْا وَهُمْ فَرِحُونَ ﴿٥٠﴾
قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللّٰهُ لَنَا هُوَ مَوْلٰينَا وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ
﴿٥١﴾ قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَا إِلَّا إِحْدَى الْحُسْنَيَيْنِ وَنَحْنُ نَتَرَبَّصُ بِكُمْ أَنْ
يُصِيبَكُمُ اللّٰهُ بِعَذَابٍ مِنْ عِنْدِهِ أَوْ بِأَيْدِينَا فَتَرَبَّصُوا إِنَّا مَعَكُمْ مُتَرَبِّصُونَ
﴿٥٢﴾ قُلْ أَنْفِقُوا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا لَنْ يُتَقَبَّلَ مِنْكُمْ إِنَّكُمْ كُنْتُمْ قَوْمًا فَاسِقِينَ
﴿٥٣﴾ وَمَا مَنَعَهُمْ أَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَاتُهُمْ إِلَّا أَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللّٰهِ وَبِرَسُولِهِ وَلَا
يَأْتُونَ الصَّلٰوةَ إِلَّا وَهُمْ كُسَالٰى وَلَا يُنْفِقُونَ إِلَّا وَهُمْ كَارِهُونَ ﴿٥٤﴾

48- Andolsun ki, onlar bundan önce de fitne çıkarmak istemişlerdi ve sana karşı birtakım entrikalar çevirmişlerdi. Ta ki hoşlanmadıkları halde hak geldi ve Allah'ın emri üstünlük sağladı.

49- Onlardan bir kısmı "Bana izin ver de beni fitneye düşürme" diyordu. Haberiniz olsun ki kendileri fitneye düşmüşlerdir ve şüphesiz ki Cehennem kâfirleri çepeçevre kuşatacaktır.

50- Sana bir iyilik dokunursa, onları üzüp tasalandırır. Sana bir musibet (kötülük) dokunursa, "Biz işimizi önceden yoluna koyup önlem aldık" derler ve buna sevindikleri halde dönüp giderler.

51- De ki: Bize ancak Allah'ın (takdir edip) yazdığı dokunur; O bizim mevlâmızdır. Artık mü'minler ancak Allah'a güvenip dayansınlar.

52- De ki: Bizim hakkımızda bekleye durduğunuz, gözetleyip beklediğiniz, iki iyilikten başkası mıdır? (Ya gazi, ya da şehit olmak) Biz de Allah'ın kendi tarafından veya bizim elimizle size bir azap dokunduracağını bekliyoruz. Siz de bekleyin; doğrusu biz de sizinle beraber beklemekteyiz.

53- De ki: Gerek isteyerek, gerek istemiyerek harcayın, elbette ki sizden kabul edilmiyecektir. Çünkü gerçekten siz (ilâhi emri dinlemeyen) hak yolundan çıkmış bir topluluksunuz.

54- Harcadıklarının kendilerinden kabul edilmesini ancak, Allah'ı ve Peygamberini inkâr etmeleri, üşenerek namaza gelmeleri ve bir de istemeyerek (mallarını hayır işlerinde) sarfetmeleri engellemiştir.

İNİŞ SEBEPLERİNDEN BİRİ

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, münafıkların elebaşlarından Cid b. Kays'a, **"Romalılara karşı (savaş hususunda) ne dersin?"** diye sorunca, o da, "Bana müsaade et de (bu sefere katılıp) çıkmayayım; çünkü sarışın Rum dilberlerini görünce dayanamam", diyerek edep dışı konuşmuştu. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) onun bu sözüne üzüldü ve yüzünü çevirdi.[1] O sebeple yukarıdaki âyetler indi.

Fitne, Münafıkın Sanatıdır

لَقَدِ ابْتَغَوُا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ وَقَلَّبُوا لَكَ الْأُمُورَ

1 İbn Ebi Hatim - İbn Mürdeveyh

"Andolsun ki onlar bundan önce de fitne çıkarmak istemişlerdi ve sana karşı birtakım entrikalar çevirmişlerdi."

Tebuk seferine çıkmamak için özür beyân ederek izin isteyenlerin çoğu, içten kâfir, dıştan Müslüman görünen münafıklardı. Onların elebaşlarından Yahudi kökenli Abdullah b. Ubey b. Selul, önce belirttiğimiz gibi, aynı taktiği Uhud Savaşı'na çıkılırken de denemişti. Yandaşlarıyla birlikte önce savaşa çıkar gibi ayrı bir grup halinde hareket etmişlerdi. Medine ile Uhud arasında Şavt denilen kesime gelince duraklayıp İslâm mücahitlerinin moralini bozmayı plânlamıştı. Münafıklar yer yer şöyle fısıldaşıyorlardı: "Canım bu savaşa çıkılır mı? Peygamber, toy delikanlıların görüşüne uymuştur. Neye, kim için, hangi amaç uğrunda savaşacağız ve boş yere niçin öldürülelim?!"

O gün bu sözlerin iyice tesiri altında kalan zayıf inançlılar ve dönek ikiyüzlüler geri dönmüşlerdi. Selemeoğulları ile Hariseoğulları da dönmeye niyet etmişlerse de kalplerinde nifak bulunmadığından Allah onları böyle alçakça bir yola girmekten korumuştu.

Münafıklar iki ayrı grupla devamlı temas halinde bulunuyorlardı: Yahudiler ve putperestler. Bunlar Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in ve İslâm'ın baş düşmanlarıydılar. Allah'ın indirdiği nuru söndürmek için çevirmedikleri dolaplar, başvurmadıkları hile ve entrikalar kalmamıştı. Allah'ın sözü yerine gelinceye, hak üstünlüğünü sağlayıncaya, Mekke fethedilinceye, Medine'deki Yahudiler tesirsiz hale getirilip kovuluncaya kadar onlar fitnelerine devam etmişlerdi. En son kozlarını, geriye kalan zehirlerini Tebuk seferine çıkılırken ortaya koymuşlardı. Her şeye rağmen arzularına erişemediler. Hak geldi, bâtıl yok oldu. Zaten bâtıl yok olmaya mahkumdur. İslâm düşmanlarının bıraktıkları izler, misaller ibret alınacak belgelerle doludur.

Tebuk Olayı Bize Neleri Öğretiyor?

إِنْ تُصِبْكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ

"Sana bir iyilik dokunursa, onları üzüp tasalandırır."

İlk akla gelen şudur: Kur'ân'da neden bu gibi geçmiş olaylara geniş yer verilmiştir? Olan olmuş, devir çok gerilerde kalmıştır. Bize bunun ne yararı vardır? gibi şüpheler ve sorular söz konusudur.

Her zaman söylendiği gibi, tarih tekerrürden ibarettir. Araçlar, metotlar değişiktir. Kur'ân her devirde bu gibi münafıkların bulunabileceğine ve Müslümanları, kaleyi içinden fethetme metoduyla bölerek yıkmaya yöneleceklerine işaret ederken bizi bir bakıma uyarıyor. Küfrün ismi ne olursa olsun, gerçekte o tek bir millettir; yani İslâm'a göre, küfrü temsil edenler ister Kitap Ehli'nden olsun, ister putperest veya ateşperest olsun, isterse dinsiz, materyalist veya komünist olsunlar hepsi de küfürde birleştiği, hak dine karşı oldukları için tek bir millet sayılırlar. Ancak bunlardan biri daha tehlikeli, biri daha az bozguncu olabilir.

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz devrinde, İslâm'a karşı olanlar "putperest", "münafık", "kitap ehli" isimleri altında faaliyet gösterirlerken, bugün dinsiz, modernist, komünist, sosyalist ve misyoner gibi adlarla sahneye çıkmışlardır. Hedef ve amaç birdir. Düne kadar, Kur'ân'ın cihanı aydınlatan nurunu söndürmek için Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e büyücü, sihirbaz, şâir, masalcı derlerken, bugün de din afyondur. İslâm Orta Çağ insanına seslenmektedir, Kur'ân çöl kanunudur, Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) çok zeki ve kurnaz bir adamdı, kadınlara karşı zaafı vardı, Allah diye bir kudret yoktur; bu, tabiat olaylarından korkup kendine manevi bir destek veya sığınak arayanların uydurmasıdır, insanlar maymunun gelişmiş ve tekâmül etmiş devamıdır gibi bir sürü zihinleri bulandırıcı, kafalarda şüphe uyandırıcı saçmalıkları ilim adına ortaya atmaktadırlar.

Hemen söyleyelim ki, bu sataşmalar, yalan ve suçlamalar, yersiz iddia ve varsayımlar kıyamete kadar sürüp gidecektir. Çünkü ilâhi sünnet gereği, hak ile bâtıl mücadelesi devam edip gider, onu durdurmak mümkün değildir. Tez ve antitez doğrultusunda bir sürtüşme ve tartışma ile biri diğerine hız ve canlılık getirir. Böylece insanlıktan yana büyük davaların unutulup bir kenara itilerek pasifize olmasını önler. Şüphesiz ki bu da, ezeli plânın bir gereğidir. O bakımdan gerçek mü'minlere bir iyilik dokunursa, inkarcılarla münafıklar tasalanırlar.

Dinsizi Sevindiren ve Üzen Olaylar

إِنْ تُصِبْكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ ۚ وَإِنْ تُصِبْكَ مُصِيبَةٌ يَقُولُوا قَدْ أَخَذْنَا أَمْرَنَا مِنْ قَبْلُ

"Sana bir iyilik dokunursa, onları üzüp tasalandırır. Sana bir musibet (kötülük) dokunursa, biz işimizi önceden yoluna koyup önlem aldık, derler ve buna sevindikleri halde dönüp giderler."

İlgili âyetle dinsizi sevindiren ve üzen durumlar çok kısa ve özlü, duyarlı iki cümleyle anlatılmaktadır. Müslümanların olaylar karşısında sebat göstermeleri; Allah için din, ahlâk, adalet, fazilet ve hakları koruma uğrunda ölümü küçümsemeleri ve her hâlükârda Allah'a güvenip dayanarak teslimiyet göstermeleri, hem Kitap Ehli'ni, hem de inkârcı sapıkları, bozguncu münafıkları çileden çıkarmakta ve hepsine de en susturucu cevabı vermektedir. O halde, mü'minler imân doğrultusunda dünya ile âhireti birlikte kucaklayıp amacına uygun yürüttükleri takdirde, Allah ve hak din düşmanları hep üzülecekler, tasalanıp başka yollara ve çarelere başvuracaklar. Ama eninde sonunda zafer hakkın olacak, dünya ile âhireti Allah'ın muradına göre paralel yürütenler başarı sağlayacaklardır. Bunun aksine, Müslümanlar bölünüp parçalanırlar da kimi dünyalık peşinde bir ömür tüketmeye yönelirken, kimi de sırf âhirete yönetip iç temizliğinden başka, bir hareket ve canlılık göstermezse, o zaman sünnetullah gereği tokat üstüne tokatlar inmeye başlar ve uyarıcı olaylar karşılarına çıkar da düşmanlarını sevindirir.

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in hayatını dikkatle incelediğimizde, O'nun her iki hayatı (dünya ile âhiret) bir arada yürüttüğünü görürüz. Çünkü bu iki hayat birbirini tamamlamakta ve biri diğerine anlam ve hikmet kazandırmaktadır.

Bize Ancak Allah'ın Yazdığı Dokunur

قُلْ لَنْ يُصِيبَنَآ إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا ۚ هُوَ مَوْلَىٰنَا

"De ki: Bize ancak Allah'ın (takdir edip) yazdığı dokunur; O bizim Mevlâmızdır. Artık mü'minler ancak Allah'a güvenip dayansınlar."

Şüphesiz ki bu program, ezelle ebed arasını dolduran ve her şeyi kapsayıp kuşatan, varlıkta her şeye nüfuz eden Allah (celle celaluhu)'nun ilminin, her milletin kendi imkânlarıyla, iradeleriyle kendilerine nasıl bir hayat yolu çizdiklerini önceden tesbit edip Levh-i Mahfuz'a yazmasıyla gerçekleşmiştir. Vakti saati gelince o yazılanlar aynen meydana gelir. Erişilen iyilikler, başa gelen musibetler, karşılaşılan kötülükler, milletlerin kendi

kader defterlerine kendi ifadeleriyle yazdırdıkları olaylardır. Aile ve fertler için de aynı şey söz konusudur. Ancak bu arada ilâhi irâde ve inayetin, milletlerin irâdesini zaman zaman yönlendireceğini de unutmamak gerekir. Çünkü kâinatta mutlak anlamda bir denge kanunu hakimdir, o, biz istesek, istemesek de hükmünü yürütür. Bozulan dengenin kurulması için milletlerin sosyal, ekonomik yapılarına, inanç ve ahlâki durumlarına göre veya onların bulunduğu ortamın şartlarına göre, Cenâb-ı Hak sebepleri harekete geçirerek dengeyi yeniden sağlar.

O halde sözü edilen dengeyi düzeltmede cari olan ilâhi tasarruf dışında, insan mevcut yetenekleriyle ve içinde bulunduğu imkânlar ve şartlar çerçevesinde kader çizgisini çizerek ona göre kendisine bir hayat düzeni hazırlar. Her kişinin çizeceği ne ise, o önceden bilinerek ana kitaba yazılmıştır, artık olaylar ona göre günü gelince gerçekleşirler. Yine denge ve düzen kanunu gereği, dosdoğru imân edenler, hayır, iyilik, ibâdet ve fazilet doğrultusunda hayatlarını verimli kıldıkları oranda Allah'ın inayet, yardım ve rahmetine mazhar olurlar; bunun aksine, inanmayanlar da haksızlık, kötülük, ahlâksızlık ve inkâr doğrultusunda hayatlarını berbat ettikleri nisbette Allah'ın inayet ve rahmetinden mahrum kalırlar. Zira birinciler Allah (celle celaluhu)'nun kendilerine verdiği kuvvet ve kudreti, akıl, irâde ve diğer yetenekleri ilâhi plân ve programa göre kullanmaktalar; ikinciler ise, bunun aksine bir yol izlemekteler. O bakımdan herkes yaptığından sorumlu tutulacaktır.

Savaşta Mü'minlere İki İyilikten Mutlaka Biri Dokunur

قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَآ إِلَّآ إِحْدَى الْحُسْنَيَيْنِ

"De ki: Bizim hakkımızda bekleyedurduğunuz, gözetleyip beklediğiniz, iki iyilikten başkası mıdır? (Ya gâzi, ya da şehit olmak.)"

Mü'minlerin yegâne sahibi ve işlerini düzene koyanı Allah (celle celaluhu)'dur. Şüphesiz ki, Cenâb-ı Hak, bütün hayır, iyilik, rahmet ve mağfiretin kaynağıdır. Savaşa inanarak ve karşılığını sadece Allah (celle celaluhu)'dan bekleyerek çıkan mü'minlere mutlaka iki hayırdan biri erişecektir: Ya gazilik şerefine nail olacaklar da meleklerin duâ ve istiğfarına lâyık görülecekler ya da şehitliğin saadet şerbetini içerek Arş'a kanat açıp yükseleceklerdir.

Mü'minin imân ve irfanı bu idrâk ve teslimiyet derecesine yükselince, artık ölümün yokluk değil, ebedi hayata açılan bir kapı olduğu onun kalbinde ve kafasında kesinlik kazanır. İşte Peygamber mektebinin seçkin talebesini zaferden zafere koşturan ve Allah adını kıtalar üzerinde kafalara, kalplere, taşlara ve ağaçlara nakşetmelerini sağlayan bu imân değil midir? Çünkü onlar için iki iyilikten mutlaka biri va'dedilmişti: Gazilik ve şehitlik.

İşlenen Hayırlar, Yapılan İyilikler

قُلْ اَنْفِقُوا طَوْعًا اَوْ كَرْهًا لَنْ يُتَقَبَّلَ مِنْكُمْ ۖ اِنَّكُمْ كُنْتُمْ قَوْمًا فَاسِقِينَ

"De ki: Gerek isteyerek, gerek istemeyerek harcayın, elbette sizden kabul edilmeyecektir. Çünkü siz hak yolundan çıkmış bir topluluksunuz."

Allah (celle celaluhu) mutlak kudret sahibidir. Varlık âlemini sonsuz kudretinin bir tezahürü olarak yaratan O'dur. Mülk O'nundur, her türlü nimet O'ndandır; ortağı, dengi ve benzeri yoktur. O, hiçbir şeye muhtaç değildir, mutlak ganidir. Yeryüzünde kudret ve sanatının en güzel eseri olan insanı, en güzel ve uygun biçim ve surette yaratmış, onu kendi haline bırakmamış, yüce âlemden, Levh-i Mahfuz'dan haberler göndererek, dünya ile âhiret arasında denge kurmasını, yaratanını bilip O'na şükran borcunu, bir terbiye ve nezaket, sevgi ve saygı eseri olarak belli ölçü ve kurallar çerçevesinde yerine getirmesini emretmiştir.

O bakımdan Allah ancak kendisine ve âhiret gününe inanan ve bu inancının gereğini şartlarıyla birlikte uygulayıp yerine getiren kullarının işlerini, amellerini, hayır ve iyiliklerini kabul eder.

Şüphesiz ki, tarlasına yararlı, kaliteli tohum atan kimse, kaliteli ve yararlı ürün bekler. Başaklar arasındaki yabani otlar her zaman onu rahatsız eder. Bunun için Cenâb-ı Hak, mükemmel biçimde yarattığı insandan, yabani inanç ve ideolojilerden arınmış katıksız amel bekler, aksini hiçbir zaman kabul etmez. "Gerek isteyerek, gerek istemeyerek harcayın, elbette ki sizden (siz inkarcı nankörlerden) kabul edilmiyecektir." beyânı, bu gerçeği belirtir.

Sonra da bunun sebepleri dört madde halinde özetlenerek hem açıktan inkarcılara, hem de içi küfür dolu olup sureten Müslüman görünenlere gereken uyarıda bulunuluyor:

1- Cenab-ı Hak, kendisini inkâr edip başka ilâhlar edinenlerin,

2- Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in peygamberliğini kabul etmeyenlerin,

3- Üşenerek, âdeta itilerek namaza gelenlerin, zevahiri kurtarmak için ibâdet edenlerin,

4- Gönülden istemeyerek mallarını sözde iyilik olsun diye harcayanların amel ve ibâdetlerinden hiçbir şeyi kabul etmez.

Konunun Özeti

Mü'minlerin inkarcılara ve münafıklara karşı açtığı cihat, her iki tarafa da farklı ve ayrı ayrı olmak üzere iki sonuçtan birini hazırlar: Mü'minler ya üstünlük sağlayarak ilâhi yardımın tecellisiyle gazilik payesine erişirler ya da peygamberlikten sonra mertebelerin en yükseği ve şereflisi sayılan şehitlik mertebesine nail olurlar. Kâfirlerle münafıklar ise, ya semavi bir felâkete uğratılıp hem dünyalarını, hem de âhiretlerini kaybetme bedbahtlığına duçar olurlar, ya da giriştikleri savaşta imânın çelik yumruğu altında can vererek hem dünyada, hem de âhirette rüsvay olurlar. Öyle ki, onlar için mutlak hüsran ve azap olan sonuç, mü'minler için saadet ve bahtiyarlıktır.

Şekil ve suret bir bakıma benzerlik arz etmektedir ama mana ve delâlet, ruh ve maya değişiktir. Tıpkı yolda rastlanan bir yitik mal gibi: Kendine mal etmek niyetiyle alınırsa hırsızlık, sahibini bulup vermek niyetiyle alınırsa hayırhahlıktır. Savaş da böyledir: Allah yolunda, O'nun rızası uğrunda ölürse şehittir. Bu amacın dışında ölürse, körükörüne canını bir hiç uğruna feda etmektir. Ancak unutmamak gerekir ki, Allah rızası, iman temeli üzerinde yükselen bütün faziletleri, iyilikleri, hayırları, yararları içine alır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, münafıkların içyüzünü açığa vuran, karakterlerini ve renklerini belli eden ilâhi denemelerden söz edildi. Sonra da ilâhi takdire rıza göstermenin lüzumu üzerinde duruldu. Sağlam bir imân ve iyi niyetle savaşa katılan mü'minlere iki iyilikten birinin mutlaka verileceği açıklandı. Allah yanında ancak imân temeli üzerinde gelişen amellerin makbul tutulacağı belirtilerek Hakk'ı inkâr edenlerin hiçbir iyilik ve yarar-

lı işlerinin âhiretle bir değer taşımayacağına dikkatler çekildi.

Aşağıdaki âyetlerle, mal ve evlât çokluğunun imrenilecek bir değer olmadığı hatırlatılıyor, bunların birer araç olduğu, gerçek amaç için kullanıldıkları oranda kıymet ifade edeceklerine işarette bulunuluyor. Münafıkların, sizden yanayız diye yemin etmelerine itibar edilmemesi, içinde nifak tohumu taşıyanların son derece korkak oldukları, buna rağmen fırsat buldukları takdirde Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yaptığı taksimatı bile gayr-i âdil bulup dedikodu yapmaktan geri kalmadıkları bildiriliyor. İslâm'ın rahmet kapısının her an açık bulunduğu hatırlatılarak, münafıklar bir defa daha Hakk'a, gerçek imâna davet ediliyor. Gerçek teslimiyet ve başeğmenin imândan kaynaklandığına işaretle mü'minlere en kalıcı ölçü veriliyor.

فَلَا تُعْجِبْكَ اَمْوَالُهُمْ وَلَآ اَوْلَادُهُمْ ۚ اِنَّمَا يُرِيدُ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِى الْحَيٰوةِ
الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ اَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿٥٥﴾ وَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ اِنَّهُمْ لَمِنْكُمْ ۚ وَمَا
هُمْ مِنْكُمْ وَلٰكِنَّهُمْ قَوْمٌ يَفْرَقُونَ ﴿٥٦﴾ لَوْ يَجِدُونَ مَلْجَـًٔا اَوْ مَغَارَاتٍ اَوْ مُدَّخَلًا
لَوَلَّوْا اِلَيْهِ وَهُمْ يَجْمَحُونَ ﴿٥٧﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِى الصَّدَقَاتِ ۚ فَاِنْ اُعْطُوا
مِنْهَا رَضُوا وَاِنْ لَمْ يُعْطَوْا مِنْهَآ اِذَا هُمْ يَسْخَطُونَ ﴿٥٨﴾ وَلَوْ اَنَّهُمْ رَضُوا مَآ
اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَقَالُوا حَسْبُنَا اللّٰهُ سَيُؤْتِينَا اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ وَرَسُولُهُ ۙ اِنَّآ اِلَى
اللّٰهِ رَاغِبُونَ ﴿٥٩﴾

55- Onların mallarının ve çocuklarının (bolluğu) seni imrendirmesin. Allah bunlarla dünya hayatında onlara azap etmek ve kâfir oldukları halde canlarının çıkmasını istiyor.

56- Herhalde sizden yana olduklarına dair Allah ile yemin ederler. Halbuki sizden yana değildirler. Fakat onlar korkup ödleri patlayan bir topluluktur.

57- Eğer sığınacak bir yer veya barınacak birtakım mağaralar veya sokulacak bir çukur bulsalardı, önlerine geçilmeyecek şekilde yüzçevirip

oraya koşarlardı.

58- Onlardan bir kısmı da sadakaların taksim ve dağıtımı hakkında sana dil uzatıp kınamada bulunurlar. Ondan kendilerine verilirse hoşnut olurlar; verilmezse bir de bakarsın kızıp öfkelenirler.

59- Eğer onlar Allah ve Peygamberinin kendilerine verdiğine razı olsalardı ve "Allah bize yeter; Allah ve Rasulü bize kendi fazl-ü keremlerinden vereceklerdir. Biz şüphesiz Allah'a rağbet edicileriz" deselerdi, (ne iyi olurdu).

İNİŞ SEBEBİ

Bir gün Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz sadaka ve benzeri yollardan elde edilen bir malı ashabına taksim ederken, Temimilerden Zülhuveysire adında bir adam gelip, "Ey Allah'ın Peygamberi! Bizim hakkımızda adaleti gözet!" diyerek yersiz bir suçlamada bulundu. Bunun üzerine Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz ona:

"Yazıklar olsun sana! Ben âdil davranmazsam ya kim âdil davranır?" diyerek uyarıda bulundu, O sebeple 58. ve 59 âyetler indi.[1]

Kelbi'ye göre, kalpleri yeni İslâm'a ısındırılmaya çalışılan ve Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in risâletini kabul eden kimselere de o maldan verilmişti. Münafıklar onlara daha fazla hisse verildiğine bakarak Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in taksimatına bir bakıma itiraz etmişlerdi. Yukarıdaki iki âyet o nedenle inmiştir.[2]

İLGİLİ HADİSLER

"Canımı kudret elinde bulundurana andolsun ki, ben ne size bir şey veririm, ne de bir şeyi sizden (esirgeyip) alıkoyarım; ben ancak hazine vekiliyim (Onun asıl sahibinin emrine göre hareket ederim)."[3]

"Senin malından sana ancak yiyip tükettiğin, giyip eskittiğin ve tasadduk edip verdiğin vardır."[4]

1 Esbab-ı nüzul/Nisaburi - Lübabu't-te'vil - Buhari

2 Esbab-ı nüzul/Nisaburi - Lübabü't-te'vil - Buhari

3 Müslim/Zekât: 98 - Buhari/Humus: 7 - Ebu Dâvud/İmaret: 13 - Ahmed: 2/314-3/475

4 Ahmed - Müslim/Zühd: 3, 4 - Tirmizi/Zühd: 31, Tefsir: 102 - Nesâi/ Vasaya: 1

Malın Bolluğu, Evladın Çokluğu

فَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَلَآ أَوْلَادُهُمْ

"Onların mallarının ve çocuklarının (bolluğu) seni imrendirmesin."

Allah'a ve âhiret gününe inanmayanlar, mal ve evlâdın çokluğuyla; gerçek mü'minler ise, sâlih amel, takva düzeyinde dengeli ve düzenli bir hayat ile mutlu olurlar. Çünkü birincilerin gözleri ve himmetleri bütünüyle dünyaya; ikincilerin ise Hak rızasına ve âhirete yöneliktir.

İslâm'a göre, mal bir geçim vasıtası, gerçek amaca ulaşmada verilen araçlardan biridir. Amaç, insan olmanın idrâki içinde Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak ve bu doğrultuda ikinci hayattaki yüksek nimetlerin büyük külfetler karşılığında hazırlandığını anlamak ve böylece dünya hayatının zevkini alırken sonsuz bir hayatın hikmetini için için kavramak suretiyle ona göre dengeli biçimde hazırlanmaktır. Çünkü bütün bu üstün gaye ve amaçlara ancak dünya denilen uğraktan geçmek suretiyle ulaşılabilir. O bakımdan iki hayat birbirini tamamlar ve birinin hikmeti diğeriyle tezahür eder.

Bunun aksine bir düşünce, inanç ve tutum ile amaç belirsiz kalır, araçlar ise amaç yerine konularak ömür sermayesi bu uğurda harcanmaya hasredilirse, insan kendini bütünüyle maddeye vererek mal ve evlâdın kölesi olur. İşte o zaman geçici birer saadet sanılan bu iki araç azabın tâ kendisi sayılır; her an elden çıkıp gidebilir endişesi insanın içini, kalp ve kafasını meşgul edip doldurur. O kadar ki, bunlardan başka düşünce ve arzusu kalmayan inkarcı, ölünceye kadar kendini kölelikten kurtaramaz olur, ruhu ve vicdanı silik ve bitik hale gelir.

Kur'ân'da inkarcılar için belirtilen dünya azabı budur. Nitekim Mevlâna Celâleddin, dünyada imân ve İslâm cevherinden yoksun bir insan için en büyük azap, mevcut nimetin elden gitmesidir, demiştir ki, gerçek de odur.

Çocukların çokluğuna gelince: İnsani meziyet ve faziletlerle yetiştirilmeyen; Allah'a ve âhirete imân ile ruhları süslenmeyen, kendilerine dünyaya geliş gaye ve hikmeti öğretilmeyen bir nesil oluşturmak, yeryüzünü fitne ve fesat ile huzursuz ve tedirgin etmekten başka neye yarar? Böyle bir ortam içinde yetiştirilen çocuklar, azaptan başka ne olabilirler? Onun

için Cenâb-ı Hak,

"Kâfirlerin mallarının bolluğu, çocuklarının çokluğu sakın seni imrendirmesin. Allah bunlarla dünya hayatında onlara azap etmek ve kâfir oldukları halde canlarının çıkmasını ister." buyurarak mü'minleri uyarır.

Dindar Görünen Din Düşmanları

وَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ اِنَّهُمْ لَمِنْكُمْ ۖ وَمَا هُمْ مِنْكُمْ

"Herhalde sizden yana olduklarına dair Allah ile yemin ederler. Halbuki sizden yana değillerdir."

Bir dâva, ya da ideal ne kadar büyükse, onun düşmanları da o nisbette çoktur. Aynı zamanda gerçekleşmesi de büyüklüğü oranında külfetlidir. Büyük himmetler, üstün gayretler ister. Kısacası, büyük dâvanın büyük düşmanı olur ve büyük davalar küçük himmetlerle gerçekleşmez; aksi halde değer ölçüsünü kaybeder.

O bakımdan dünya tarihinde en büyük inkılabı yapan ve insanlığın saadetinden yana en mükemmel düzeni getiren Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ve O'nun tebliğ ettiği İslâmiyet'in hemen her devirde düşmanları hem çok, hem büyük olmuştur.

Bunları iç ve dış düşmanlar diye iki grupta toplamak mümkün; biri kâfir, diğeri münafık adını taşır. İç düşmanlar daha çok dindar ve inanmış gibi görünüp din düşmanlığını en sinsi metotlarla sürdürürler. Müslümanların uyanmasından, dinin aslına, ruhuna ve mayasına dönülmesinden çok korkarlar. Saf Müslüman halkı inandırmak için, onlardan olduklarına dair Allah ile yemin ederler.

Bunların taktiklerini şöyle sıralayabiliriz:

1- İplerinin ucu dış düşmanlarımızın elindedir.

2- Geniş çapta maddi imkânlara sahiptirler ve devamlı desteklenirler.

3- Din adına dini savunur gibi gözükürler, ama dini ayakta tutan değerli din alimlerine olmadık iftira ve kalmadık kara leke sürmeye çalışırlar.

4- Dinin esaslarından olmayan, fakat kültürsüz kesim tarafından üzerinde durulan meseleleri dinin ana temeliymiş gibi ters yönüyle ele alıp Müslümanların, hattâ din âlimlerinin dikkatlerini dağıtmayı, onları

dinin ruhundan uzaklaştırıp önemsiz konularla uğraşmalarını sağlamayı çok isterler.

5- Bazı önemli kişileri veya eserlerini kendilerine paravana edinip zehirlerini kademeli şekilde akıtırlar.

6- Kimi de aynı metotlarla yıkıcılığını sürdürürken dindarlarla alay etmek, kutsal değerlere, basit mantıki yollarla dil uzatmak; ibâdet, zikir, duâ, Cuma ve cemaat gibi İslâm'ın birliğini ve manevi atmosferini ayakta tutan farz, vacip ve sünnetleri küçümsemek; haramı helâl, helâli haram saymak ve yabancı kültürü yaygınlaştırmak için neşriyatı harekete geçirirler. Bu vasıtalarla güzel ve köklü örf ve âdetleri bir bir yıkmayı da ihmal etmezler. Bunun için sanattan ve sanatkârdan yeterince yararlanırlar. Bütün bunların ötesinde, bir de Müslümanları değişik isimler altında hiziplere ayırarak, kuvvetten düşürmeyi ve "böl de idare et" taktiğini çok ustaca kullanırlar. Nitekim Medine'deki Yahudi ve münafıklar bu taktiği uzun süre denediler.

İlgili âyette ifadesini bulduğu gibi, çoğu, mü'minlerden yana olduklarını yeminle söylerler. Hattâ bir kısmı kraldan fazla kralcı, gerçek Müslümandan ziyade dindar geçinmek suretiyle fanatik dindar kesilirler. Oysa hiç de mü'minlerden yana değillerdir ve dindarlıkları bütünüyle sahtedir.

O bakımdan Cenâb-ı Hak, birçok âyetlerle yer yer gerçek mü'minlere sinyal vererek uyanık bulunmalarını emrediyor.

Küçük Bir Hayrı Büyük Bir Hayra Tercih Edenler

وَلَوْ أَنَّهُمْ رَضُوا مَآ آتَيٰهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ

"Eğer onlar Allah ve Peygamberinin kendilerine verdiklerine razı olsalardı ve Allah bize yeter; Allah ve Rasulü bize kendi fazl-ü keremlerinden vereceklerdir. Biz şüphesiz Allah'a rağbet edicileriz, deselerdi (ne iyi olurdu!)"

İslamiyet'i içinden yıkmak isteyen münafıklar, sıkıştıkları veya Müslümanların yenilmez bir kuvvet oluşturduklarını anladıkları zaman müthiş korkarlar ve sığınacak bir delik ararlardı. Bununla beraber hiçbir fırsatı kaçırmak istemezler, kendilerince bir açık görünce hemen faaliyete geçerlerdi. Nitekim onlardan, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in sadakaları taksimine rıza göstermeyenleri de oldu. İlgili âyetlerle onların

bu hali çok güzel tasvir edilerek kıyamete kadar silinmeyen kara bir leke halinde münafıkların içyüzü, asıl renkleri açığa vurulmaktadır.

Kuşkusuz Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, hayırlı bir ümmete gönderilen en büyük hayırdır. İlâhi rahmet O'nun dilinde, hak ve adalet O'nun elinde, inayet ve nusret O'nun bakışlarında tecelli etmiştir. Kalbi, ruhu ve vicdanı doğru yolu bulmaya, son din ile uyum sağlamaya yatkın olanlar, bu büyük hayır ve rahmeti bulunca, diğer bütün hayırları ikinci, üçüncü plâna ittiler. Gerektiğinde her şeylerini Allah ve Rasulünün yolunda harcamakta tereddüt etmediler. Onlar hakiki mü'minlerdi. Bir de mevcut ortamın ve şartların tesirinde kalıp İslâm'a girenler bulunuyordu ki, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in tabiriyle, **"Ok avı delip geçtiği gibi, onlar da İslâm'dan öyle gelip geçerler, üzerlerinde ondan eser bulunmaz."** Dünya malı söz konusu olunca Peygamberi unutacak, hattâ kınayacak kadar körleşip aşağılaşırlardı. Günümüzde de bu tür Müslümanlar eksik değildir; kendilerini lüks ve konforun rehavet verici havasına kaptırdıkları için, zaman zaman, "Canım Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) bugün hayatta olsaydı, o da bizim gibi yaşardı ve hocaların haram diye belirttikleri birçok şeyleri haram saymazdı" diyecek kadar kendilerini küfre iterler.

Kur'ân bu gibilerin tutumunu açıklarken aklını kullanabilen mü'minlere dünyalık ile Peygamber arasında bir tercih yapmalarını hatırlatıyor. Peygamberin taksimatına razı olmayıp O'na dil uzatacak kadar terbiyesini bozan, kendi sefih yaşayışına destek bulmak için Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) de hayatta olsaydı, böyle yapmaktan başka çare bulamazdı, demek suretiyle dinden uzaklaşan kişiler gibi madde esaretine düşmemelerini tenbih ediyor. Sonra da dini tebliğde Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ne kadar sabırlı, küstahlaşanlara karşı ne kadar nazik davrandığı, fakat dini esastan hiçbir zaman ayrılmadığı, taviz vermediği çok duyarlı bir anlatımla işliyor.

Şüphesiz, kalbi bütünüyle Allah'a verip O'nun fazl-u keremini umarak O'na yönelmek, nefsin rağbet ettiği birçok şeyleri bırakıp asıl rağbet edilecek yüce kudrete ve sonsuz rahmete yönelmek ne büyük bahtiyarlıktır!

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle imânın tadını kalbine ve hücrelerine yerleştiremeyen ve o yüzden imânla küfür arasında bocalayıp kalan münafıkların gerek savaşa katılma, gerekse sadaka dağıtım konularında renklerini açığa vurdukları belirtildi. Allah ve Peygamberinin verdiğine razı olmadıkları kınanarak büyük fırsatları kaçırdıklarına işaret edildi.

Aşağıdaki âyetle, zekâtın kimlere verileceği açıklanarak bu hususta tereddüt ve şüpheye yer kalmadığına bilgi veriliyor.

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٦٠﴾

60- Zekâtlar, Allah'tan bir farz olarak ancak fakirlere, miskinlere (yoksullara), (zekât toplamakla görevli) tahsildarlara; kalpleri (İslâm'a) alıştırılıp ısındırılanlara; (hürriyetlerine kavuşturulacak) kölelere, esirlere; borçlulara; Allah yolunda (lüzumlu görülen yerlere, cihâda çıkanlara), ve yolda kalmışlaradır. Allah her şeyi en iyi bilen, her şeyi hikmetle uygulayandır.

İNİŞ SEBEBİ

Zekât dağıtımında Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'i adaletsizlikle suçlayanlar olmuştu. Allah da, Peygamberinin kendine zekât ayırmadığını, onu ancak muhtaçlara ve toplumun, İslâm cemaatinin selâmeti adına lüzumlu yerlere sarfettiğini hatırlatarak, zekâtın kimlere verileceğini kesin çizgileriyle açıklar anlamda yukarıdaki âyeti indirdi.

İLGİLİ HADİSLER

Bir adam, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e gelerek zekât istedi. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şöyle buyurdu:

"Doğrusu Allah zekât konusunda ne bir peygamberin, ne de başkasının hükmüne razı oldu; O kendisi bu hususta hükmünü ortaya koydu ve zekâtı sekiz kısma (sınıfa verilmek üzere belirleyip) ayırdı.

Eğer sen onlardan biri isen, sana hakkını vereyim."[1]

"Zengin ve gücü-kuvveti yerinde olup organlarında sakatlık bulunmayana zekât helâl değildir."[2]

Veda haccında Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e gelerek zekât isteyen iki adam şöyle anlatmışlardır:

- Veda haccında Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz zekât dağıtıyordu. Bize de bir miktar vermesini söyledik. Bunun üzerine başını kaldırıp bize baktıktan sonra tekrar indirdi. (Anlaşılan) bizi kuvvetli ve sağlam yapılı gördüğü için şöyle buyurdu:

"İsterseniz size vereyim; ancak zekâtta zengin ve bir de çalışıp kazanma gücü ve kuvveti olanın payı yoktur!"[3]

"Miskin, halk arasında gezip dolaşan, bir-iki lokma veya bir-iki hurma ile geri çevrilen kimse değildir."

Bunun üzerine Ashab-ı Kiram sordu: "O halde miskin kimdir, ya Rasulallah?" Buyurdu ki:

"Kendisini müstağni kılacak kadar zenginlik bulamayan, zekât verilmek için de pek tanınıp bilinmeyen ve insanlardan bir şey istemiyen kimsedir."[4]

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in âlinden Rabi'a b. Haris oğlu Abdülmuttalip ile Abbas oğlu Fazıl (radıyallahu anh), Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e müracaatla zekât toplamaya memur edilmelerini istediler. Allah Rasulü onlara şöyle buyurdu:

"Şüphesiz ki zekât, Muhammed'e ve O'nun âline (aile ve yakınlarına) helâl değildir. Zekât ancak insanların (mallarının) kirleridir."[5]

İslâm'a yeni giren Safvan b. Ümeyye anlatıyor: "Huneyn Savaşı'ndan hemen sonra Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bana mal ve yiyecek mad-

---

1 Ebu Dâvud/Zekât: 24 - Dârekutni

2 Buhari - Müslim - Ebu Dâvud - Tirmizi/Zekât: 23, 55 - Ahmed b. Hanbel: İbn Amr'dan - Nesai ve İbn Mâce : Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den

3 Ebu Dâvud - Nesâi/Zekât: 91 - Ahmed: 4/224

4 Buhari/Zekât: 53 - Müslim/Zekât: 101 - Nesâi/Zekât: 76 - Ahmed: 2/ 316

5 Dârimi/Zekât: 16 - Nesai/Zekât: 98 - Taberâni/Sadaka: 13 - Ahmed: 2/ 279

desi verdi. O güne kadar Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) benim gözümde insanların en sevilmeyeni idi. Bana o kadar çok şey verdi ki, artık O, (gözümde ve kalbimde) insanların en sevgilisi ve sevimlisi oldu."[1]

Yine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, Hüneyn Savaşı'nda elde edilen ganimetten, İslâm'a henüz yeni girenlere bol miktarda ayırıp verdikten sonra şöyle buyurdu:

"Doğrusu başkası bana daha sevgili olduğu halde, bazı kişilere -Allah onları yüzükoyun Cehennem ateşine atar endişesiyle- daha çok vermekteyim."[2]

Zekât, Ancak Sekiz Sınıfa Verilir

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ

"Zekâtlar, Allah'tan bir farz olarak ancak fakirlere, miskinleredir."

Bu âyetle, Cenâb-ı Hak sosyal yapıda maddi ve manevi denge ve düzeni sağlamaya vesile olan zekâtın ancak sekiz sınıfa verileceğini açıklamıştır. O kadar ki, bu hususta ne Peygamberin yorumuna, ne de müctehitlerin ictihadına gerek kalmıştır. Âyetin başındaki "innemâ" edatı hasrı, yani zekâtın sarf yerinin ismi belirtilen sekiz sınıftan ibaret olduğunu ifade eder ve onu bu çerçeve içinde tutar.

"Sadakalar" tabirinin burada "zekâtlar" anlamında kullanıldığında şüphe yoktur. Çünkü Kur'ân'ın neresinde "sadaka" tabiri mutlak şekilde anılmışsa, ondan maksadın zekât olduğunda âlimlerin görüş birliği vardır. Nitekim Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bu hususta şöyle buyurmuştur: **"Müslümanların zenginlerinden sadakayı alıp onların fakirlerine vermekle emrolundum."** Emrolunan sadaka, zekâtın tâ kendisidir.

Zekâtın eşit biçimde bu sekiz sınıfa dağıtılması gerekiyor mu, yoksa bunlardan birine veya birden fazlasına vermek caiz midir?

İlim adamlarının verdikleri cevaplar arasında az fark vardır, şöyle ki:

---

1 Müslim - Tirmizi: Safvan b. Umeyye'den

2 Buharî/İman: 19 - Zekât: 53, Ahkâm: 2 - Müslim/İmân; 237, Mesacid: 216, 262, Zekat: 13. Ebu Dâvud/Sünnet: 15 - Tirmizi/Diyat: 8, İmân: 8 - Nesâi/İman: 7 İbn Mace /fiten: 2- 12 " Ahmed: 1/176, 182 - 2/111, 215 - 4/94, 340 - 61, 236

a) İkrime'ye göre, zekâtın tamamını, sekiz sınıfın hepsi veya birkaçı mevcut olduğu halde sadece bir veya iki sınıfa tahsis etmek caiz değildir. İmam Şafii'nin de ictihadı buna çok yakındır.

b) Hz. Ömer (radıyallahu anh), İbn Abbas (radıyallahu anh), Said b. Cübeyr ve Atâ'a göre, sekiz sınıf, zekâtın kimlere verilebileceğini belirtmek içindir. O halde bunların hepsi mevcut olsa bile, bir veya iki sınıfa vermek suretiyle yetinmek caizdir. Nitekim İmam Ebu Hanife, İmam Ahmed b. Hanbel ve İmam Süfyan es-Sevri'nin de ictihadları bu doğrultudadır.

c) İmam İbrahim en-Nahai'ye göre, zekât sekiz sınıfa yetecek kadar çoksa, hepsine taksim edilir. Az ise bir sınıfa verilir.

d) İmam Mâlik'e göre, bu sekiz sınıftan en çok muhtaç olanları araştırılıp onlara öncelik tanınır.

Bir fakire ne kadar zekât verilebilir?

Fukahanın çoğuna göre, ihtiyaç nisbetini aşmayacak kadar verilmesi daha uygundur. Sanatkâr ise, alet-edavat alabilecek kadar verilmelidir. Bununla beraber mesele hakkında müctehit imamların görüş ve içtihatları farklıdır:

- İmam Şafii'ye göre, ihtiyacı karşılamada bir sınır konulmaz.

- İmam Ahmed'e göre, bir fakire 50 dirhem (yaklaşık 160 gr. gümüş) den fazla verilmez.

- İmam Ebu Hanife ise: "Bir fakire 200 dirhem (yaklaşık 660 gr. gümüş) verilmesini hoş karşılamam; ama bu nisbet verildiği takdirde yeterli sayılır." demiştir.

Kendisine nafakası gerekenlere zekât verilir mi?

İmam Mâlik, İmam Sevri ve İmam Ahmed'e göre, kendisine nafakaları gereken kimselere zekât vermesi caiz olmaz.

İmam Ebu Hanife ile İmam Şafii'ye göre, zekât usul ve füru'a, yani baba ve dedelere, anne ve ninelere, evlât ve torunlara verilmez. Onun gibi, kişi kendi eşine de veremez. Bunlardan başka hısımlara, muhtaç durumda iseler, öncelikle verilir.

Bir de Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in aile efradına ve öz yakınları olan Hâşimoğulları ile Muttalipoğulları'na verilmez. Ancak İmam Ebu Hanife'ye göre, sadece Hâşimoğulları'na verilmez, Abdülmuttalipoğulları'na verilebilir.

Sekiz Sınıf Hakkında Açıklama:

1- Fakirler

2- Miskinler

Bu iki sınıftan maksat, asıl ihtiyacını karşılayamayacak kadar sıkıntı içinde olanlardır. Ancak aralarında bir fark var mıdır? İlim adamlarının tesbit ve yorumlarına baktığımızda bazı farkların söz konusu olduğunu görmekteyiz. Şöyle ki:

- İbn Abbas (radıyallahu anh)'a, el-Hasan, Mücahid, Zühri ve İkrime'ye göre, Fakir, dilenmeyen muhtaçtır. Miskin ise, onun aksine dilenen muhtaçtır.

- İbn Ömer (radıyallahu anh)'a göre, bir dirhemi diğer dirhem üzerine, bir hurmayı diğer hurma üzerine koyup biriktiren, fakir sayılmaz. Gerçek fakir, yiyecek ve giyecek sıkıntısı içinde olup, durumu belli etmeyen kimsedir.

- Katade'ye göre, Fakir, ihtiyaç içinde bulunan yaşlı kimsedir. Miskin, sağlığı yerinde olan muhtaçtır.

- İmam Şafii'ye göre, malı ve sanatı olmayan kimse fakir sayılır; ister sağlığı yerinde genç, ister yaşlı ve bitkin olsun farketmez. Miskin ise, malı veya sanatı olup onunla idare edemeyecek kadar ihtiyaç içinde bulunan kimsedir. Dilenip dilenmemesi söz konusu değildir.

- İmam Ebu Hanife ve arkadaşlarına göre, Fakir, durumu miskinin durumundan daha iyi olan kimsedir.[1]

3- Zekât toplamakla görevli tahsildarlar.

Bu sınıfa zenginler mi zekât verir, yoksa topladıkları zekâttan mı ücretleri karşılanır? İlim adamlarının bu konuda da görüş ve tesbitleri farklıdır:

---

1 Tefsir-i Kurtubi, ilgili âyetin tefsiri

- İbn Ömer'e göre, topladıkları zekâttan ücretleri, ihtiyaçları nisbetinde karşılanır. İmam Şafii'nin ictihadı da bu anlamdadır.

- Mücahit ve Dahhak'a göre, topladıkları zekâtın sekizde biri onlara verilir. Bir rivayete göre, İmam Şafii'nin ictihadı da bu doğrultudadır.

- Ebu Hanife ve arkadaşlarına göre, yaptıkları hizmet ölçüsüne göre ücretleri zekâttan çıkarılıp verilir.

- İmam Mâlik'e göre, sözü edilen tahsildarların ücreti devlet hazinesinden ödenir. Nitekim İbnü'l Arabi bu görüşün daha sahih olduğunu kabul etmiştir.

Tahsildarlar denilince, kimler bu ismin kapsamına girmektedir? Çıkıp zekât toplayanlar mı, bu işin kâtipliğini ve muhasebesini yapanlar mı, yoksa organize edip yürütenler mi? İlim adamlarımızın çoğuna göre, toplayanlarla muhasebesini yapanlardır. Sahih olan da budur.

4- Kalpleri İslâmiyet'e ısındırılanlar.

Bu sınıfın kimler olduğu veya bu tabirin kapsamına kimlerin girdiği hakkında farklı görüşler vardır. İlim adamlarının çoğuna göre, bunlar kâfir ve Müslüman olmak üzere iki kısma ayrılırlar. İkinci kısım da, biri Arap eşrafı; diğeri küffar ülkesine komşu olup, İslâm askerlerinin, gerektiğinde onların hemen yardımlarına ulaşamayacağı zayıf niyetli kimselerdir.

İslâm'a meyledip henüz kelime-i şehadeti getirmeyen gayr-i müslimleri İslâm'a ısındırmak için kendilerine zekât ve ganimetten verilebilir. İslâm'a yeni giren eşrafa da, onure edilmeleri için zekât ve ganimetten bir miktar vermekte sakınca yoktur. Nitekim Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in İslâm'a yeni giren eşraftan Uyeyne b. Hısın, Akra' b. Habis, Abbas b. Mirdas es-Sülemi'ye geniş çapta zekât ve ganimetten pay verdiği sahih rivayetlerle sabit olmuştur. Ayrıca Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, Safvan b. Ümeyye'nin İslâm'a meylini görünce, iltifatta bulunmuş ve ganimetten beşte birini vermiş ve böylece İslâm'a daha çabuk meyledip girmesini sağlamıştır.

Günümüzde İslâm'a henüz girmeyip azıcık meyli olanlara ve İslâm'a yeni girmiş eşrafa zekât ve ganimet verilir mi? Bu hususta da ilim adamlarının az da olsa farklı görüş ve ictihadları vardır:

- İbn Ömer, İkrime, Şa'bi, İmam Mâlik, İmam Sevri, İshak ve Rey taraftarlarına göre, Cenâb-ı Hak artık İslâmiyet'i kuvvetli ve aziz kılmıştır. İslâm'a ısındırmak için onlara zekât ve ganimet vermeye gerek kalmamıştır.

- el-Hasan, Zühri, Ebu Cafer Muhammed b. Ali, Ebu Sevr ve benzen ilim adamlarına göre, onlara verilmesi tavsiye edilen pay sakıt olmamıştır; ancak günün şartlarına ve ortama göre hareket edilmesi daha uygun olur,

- İmam Ahmed'e göre, Müslümanlar, onların ısınmasına ihtiyaç duyuyorsa, o takdirde verilmesinde bir sakınca yoktur. Nitekim Ebu Bekir Sıddık (radıyallahu anh)'ın Necidliler'e verdiği araziyi, Hz. Ömer (radıyallahu anh) 'ın uygun görmeyip ibtal ettiği rivayetler arasında yer almıştır. Ebu Bekir Sıddik (radıyallahu anh), Necidliler'de İslâm'a ilgi ve meyil havasının hâkim olduğunu görünce onlara ganimetten hayli arazi vermişti. Ömer (radıyallahu anh) ise, Allah (celle celaluhu) İslâm'ı aziz ve itibarlı, kuvvetli ve kudretli kılmıştır, artık İslâm'a iyice ısınsınlar diye şuna, buna zekât ve ganimet vermeye gerek kalmamıştır, ictihadında idi.

5- Köle ve esirler

Hangi köle ve hangi esirlere zekât verilebilir? İlim adamlarımızın bu hususstaki tesbit ve ictihadları da farklı bir durum arz etmektedir:

a) İmam Şafii'ye göre, hürriyetine kavuşturulmak için kendisinden mal veya nakit istenilen köle ve esire verilir. Tabiin'den Said b. Cübeyr, en-Nehai, Zühri ve Leys b. Sa'd da aynı görüştedirler.

b) İmam Malik'e göre, zekât parasıyla köle satın alınıp hürriyetine kavuşturulur. İmam Ahmed ve İshak b. Rahuye de aynı görüştedirler.

c) İmam Ebu Hanife ve arkadaşlarına göre, zekât parasıyla köle satın alınmaz, ancak bu hususta, yani onların hürriyetlerine kavuşmaları için yardımda bulunulur.

d) İmam Zühri'ye göre, bu konu için toplanan zekâtın yarısı, kendileriyle akd-i mükâtebe yapılmış olan kölelere verilir; geri kalan yarısıyla da, namaz kılıp oruç tutan köleler satın alınıp azat edilirler. Ayrıca esir düşen Müslümanları kurtarmak için de harcanabilir.

6- Borçlulara

İlim adamları borçluları ikiye ayırmışlardır: Kendi şahsi ve ailesinin meşru ihtiyacını karşılamak için borçlananlar ve iyilik yolunda, Müslümanlar'ın arasını ıslâhta harcama yapıp borçlananlar. Birincilerin malları, borçlarını karşılayacak nisbette değilse, zekât ile desteklenip borçtan kurtarılırlar. İkinciler zengin de olsalar, sırf Allah için iyilik yolunda, Müslümanlar'ın hizmetinde borçlandıklarından, borçlarını karşılayacak kadar zekât verilerek desteklenirler.

Nitekim Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bu konuda şöyle buyurmuştur:

"Zekât zengine helâl olmaz, ancak şu beş kişiye (zengin de olsalar) helâl olur: Allah yolunda savaşan gaziye, zekât toplayan memura (Allah yolunda malını harcayan) borçluya, esir düşene ve verilen zekâtı zengin olan komşusuna hediye eden miskine."[1]

7- Allah yolunda olanlara

Allah yolunda savaşa çıkanlara, silâh, teçhizat, azık, elbise ve benzeri ihtiyaçlarını karşılamaları için zekât verilir. Fukahanın çoğuna göre, bunlar zengin de olsalar hüküm yine değişmez. Ancak daha çok muhtaç durumda olanlarını desteklemek daha uygundur.

Hacca gidenlere verilip verilmiyeceği hakkında kesin bir hüküm mevcut değildir. Ancak cumhura göre, verilmesi uygundur, en sahih görüş de budur. Ahmed b, Hanbel, İshak b. Rahuye'nin "fi-sebilillah"ı, hac ile yorumladıkları rivayetler arasında bulunuyor.[2]

8- Yolda kalmışlara

Memleketinden uzak kalıp parası tükenen yolcu ve misafirlere zekât verilir. Hac yolculuğunda da parası tükenen kimselere de zekât vermekte bir sakınca söz konusu değildir.[3]

Zekâtın Hikmeti ve Tasavvufi Yönü

Zekât tek kelimeyle insanı madde esaretinden kurtarıp, onun den-

---

1 Sünen-i Ebi Dâvud: 1/380

2 Tefsir-i Kurtubi: 8/185

3 Cessas'ın Ahkâmü'l-Kur'ân'ına, Kurtubi tefsirinin ilgili âyetine ve kaynaklarıyla İslâm Fıkhı - C. Yıldırım

geli, düzenli, verimli ve feyizli bir hayat sürmesini sağlar. Dünya ile âhiret arasında en sağlam köprüyü oluşturur. Toplum yapısında sosyal adaletin gerçekleşmesine en kuvvetli dayanak olur.

Büyük müfessir Fahruddin er-Râzi, zekâtı bu acıdan değerlendirirken onun ruhlar üzerindeki tesirini özetle şöyle açıklamıştır:

"Genellikle mal ve servetin çokluğu, şehevi kudretin artmasını, bu kudretin artması ise, daha çok zevk alınacak şeylere ilgiyi artırır. O da insanın her geçen gün hırsını kamçılar ve tatmin olmak için daha çok mal toplamaya iter. Şüphesiz ki, mal arttıkça, zevk alınacak şeylere ilgi artar ve bu böyleee bir devr-i daim şeklinde sürüp gider. Ama onu bir noktada frenleyip yönünü değiştirmek, meşru bir kanala çevirmek gerekir. İşte zekâtın farz kılınmasının, sadaka ve diğer yardımların tavsiye edilmesinin sebeplerinden biri budur.

Kişi elde ettiği mal ve kudreti Allah yoluna, O'nun rızası doğrultusuna çevirince, şehevi kudretini belli bir ölçüye getirmiş olur; zevk alınacak şeylere meşru yoldan yaklaşır.

Mal ve servetin amaç edinilmesi, bir bakıma azgınlık ve kalp katılığına neden olur. Çok sürmez, mala karşı arzu ve ilgi aşk derecesine yükselir. Âşık maşukasının önce hayalinde, sonra da vuslatında kendini kaybettiği gibi, o da mal ve servet hayaliyle kendini kaybeder. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de:

"Doğrusu insan kendini zengin görünce azar." mealindeki âyet bu gerçeği açıklar.[1]

İnsani ruhumuzun, diğer bir tabirle nefs-i natıka'nın biri nazari, diğeri ameli olmak üzere iki ayrı gücü vardır. Nazari olanın kemal derecesi, ilâhi emirlere tazimi gerektirir. Ameli olanın kemal derecesi ise, Allah'ın yarattığı canlılara merhamet ve şefkati gerektirir. Onun için Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz,

"Allah'ın ahlakıyla ahlâklanın!" buyurmuştur.[2] O halde hayır ve rahmetin saçılması, Hakk'ın sıfatlarındandır. Bu sıfata mazhar olabilmek için elden geldiğince çalışmak, Allah'ın ahlakıyla ahlâklanmaktir. Bu da

1 Alâk suresi: 7

2 Hadisin kaynağını tesbit edemedim.

insanın kemâlatının en yüksek noktası sayılır."

Diğer yandan konuyu ele aldığımızda, insanın üç varlığı bulunduğunu görmekteyiz: Ruhu, bedeni ve malı... Kişi imân ile emredilince, ruh cevheri bu teklife gark olup kalır. Namaz ile emredilince, dil, zikir ve kıraatin zevkine gark olur. Böylece beden bu amellerle istiğrak havasına girmiş olur. Geriye mal kalır. Hayır ve iyilik yollarına harcamazsa, malına verdiği değeri, ruh ve bedenine vermemiş olur. Çünkü saadetin mertebeleri üçtür: Ruhani saadet, bedeni saadet ve harici saadet ki bu üçüncüsü mal ve makamla ilgilidir. Ruh, imân ile; beden, güzel amellerle; mal da Allah yolunda harcanmakla saadete yönelir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle, zekâtın sarf yerleri açıklandı. Aşağıdaki âyetlerle, zekât ve sadaka, ganimet ve diğer yardımların taksimine itiraz eden münafıkların tutumu belirtiliyor. Hem bozgunculuk yapmaktan geri kalmadıkları, hem de O'nun her şeyi işiten bir kulak olduğunu söyleyerek yaptıkları çirkin iftiraların bilinip teşhir edileceğinden endişe duydukları hatırlatılıyor. Sonra da Peygamber'i incitenlere elim bir azabın hazırlandığı haber veriliyor.

وَمِنْهُمُ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ أُذُنٌ ۚ قُلْ أُذُنُ خَيْرٍ لَّكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ
وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةٌ لِّلَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ ۚ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ رَسُولَ اللَّهِ لَهُمْ
عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦١﴾ يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ لِيُرْضُوكُمْ ۚ وَاللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَقُّ أَن يُرْضُوهُ
إِن كَانُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٦٢﴾ أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّهُ مَن يُحَادِدِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَأَنَّ لَهُ نَارَ
جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا ۚ ذَٰلِكَ الْخِزْيُ الْعَظِيمُ ﴿٦٣﴾

61- Onlardan kimi de Peygamberi incitiyor ve "O (her şeyi işiten) bir kulaktır!" diyorlar. De ki: O, sizin için hayırlı kulaktır; Allah'a imân eder, mü'minlere inanır ve sizden imân edenlere bir rahmettir. Allah'ın peygamberini incitip üzenler için elem verici bir azap vardır.

62- Onlar sizi hoşnut etmek için gelip Allah ile yemin ederler. Eğer (cidden) inanıyorlarsa, Allah ve Peygamberini hoşnut etmeleri daha doğru ve daha uygundur.

63- Bilmiyorlar mı ki, kim Allah ve Peygamberine muhalefette bulunup düşmanlık ederse, şüphesiz ki onun için, içinde ebedi kalacağı Cehennem ateşi vardır. İşte bu, rüsvaylığın büyüğüdür!

İNİŞ SEBEBİ

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'i devamlı rahatsız edip inciten ve O'nun yaptığı taksimatı beğenmeyerek ayıplayan, edep ve terbiye dışı söz sarfeden birkaç münafık hakkında inmiştir.

Onlardan kimi, "Muhammed'in aleyhinde konuşmayın, sonra duyar da bizi hem teşhir eder, hem de kınar" derken, kimi de, "Canım biz O'nun aleyhinde konuşuruz, sonra da gider kendisine böyle bir şey yapmadığımızı yeminle söyleriz, O da bize inanır. Çünkü o bir kulaktır, söylenen her sözü kabul eder" diyerek aralarında alaylı tavırlarla konuşurlardı. Allah (celle celaluhu) ilgili âyetlerle onların bu terbiyesizliğini açığa vuruyor.[1]

Katade ve Süddi'nin tesbitine göre, münafıklardan bir topluluk bir araya gelerek Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in aleyhinde ileri-geri konuştular ve "Eğer Muhammed hak peygamber ise, biz eşekten daha kötü olalım" diyerek herzelerde bulundular. Yanlarında ensardan Amr b. Kays adında bir genç de bulunuyordu. Onların bu terbiyesizliğine fazlasıyla kızdı ve "Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) mutlaka hak peygamberdir; siz de eşekten daha âdi kimselersiniz!" diyerek karşılık verdi. Sonra da dayanamıyarak gelip durumu Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e arz etti.

Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem), münafıkları çağırtıp durumu inceledi. Ancak münafıklar Allah adına yemin ederek, haber getiren gencin yalan söylediğini iddia ettiler. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz de hukuken onları serbest bıraktı. Genç adam çok üzüldü ve, "Allahım! Doğrunun doğruluğunu, yalancının yalanını sen ortaya çıkar" diye duâ etti. O sebeple yukarıdaki âyetler indi.[2]

---

1 Lübabu't-te'vil - Esbab-ı Nüzul/Nisaburi

2 Hâzin ve Kurtubi: Katade'den

Peygamberimizin Özelliklerinden Biri

قُلْ أُذُنُ خَيْرٍ لَكُمْ

"De ki: O sizin için hayırlı kulaktır."

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, sıradan bir lider ya da hükümdar değil, O Allah'ın seçip risâletle şereflendirdiği büyük bir Rasuldür. O'nun en açık vasıflarından biri, Allah'a ve O'ndan gelene imân ettiği gibi, imân eden arkadaşlarına karşı büyük bir güven beslemek ve onlara inanmakta samimi olmaktı. Çünkü O, hayra kulak veren, şerden yüzçeviren, mü'minlere hep rahmet havasını estiren, onlara umut ve güven telkin eden emsalsiz bir önderdir. Makam, ihtişam ve servet hırsı yoktu ki, etrafını dalkavuklar çevirsin; adam kayırma huyu yoktu ki, kendisine uyanlardan bir kısmını darıltsın; kendi hısımlarına bir ayrıcalık tanıma âdeti yoktu ki, çevresindeki insanları kıskandırsın. Fakir, zengin, makam ve şöhret diye bir ayrım yapma temayülü yoktu ki, sınıf farkı doğursun. Halktan biri olmak O'nun şiarı, tevazu O'nun kaftanı, fakirlik O'nun iftiharı, insanları sevmek O'nun sanatı; nezaket ise O'nun değişmeyen huyu idi. Bir lokma, bir hırkaya razı olmak, O'nun kendi adına hayat anlayışı; Allah rızasını gözetmek görevi idi. İnsanlık tarihinde bu vasıflara sahip başka bir lider ve öndere rastlamak mümkün mü? Kaldı ki, O, bir kral ve emir değil, onların çok üstünde Allah'ın en´son elçisidir.

Kur'ân'da yukarıdaki âyetle O'nun bu mümeyyiz vasıfları üç cümleyle özetlenerek akıl ve vicdan sahiplerine seslenilmektedir.

Ancak unutmayalım ki, bir insan ne kadar mükemmel olursa olsun, kalbi ve dili ne kadar insanlıktan yana rahmet saçarsa saçsın, mümkün değil kendini herkese kabul ettiremez. Çünkü Cenâb-ı Hak, kendi hakkında bile böyle bir kural ve hüküm koymadığına göre, bir fani hakkında koyması düşünülemez. Kaldı ki, büyük insanların büyük dertleri ve büyük düşmanları olur. Düşmanın çokluğu ve büyüklüğü, makamın yüksekliğiyle orantılıdır. Ziya Paşa'nın dediği gibi:

"Erbab-ı kemâli çekemez nakıs olanlar. Rencide olur dide-i huffaş ziyadan."

İşte Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e dil uzatan, O'nu inciten münafıklar ve iç-dış düşmanların hasmane davranışları, hakikat

güneşinin parlaklığı karşısında sönüp gitmekte, bu ziyadan rahatsız olan gözler kapanmaya mahkum olmaktadır.

Münafıkın İki Yüzlülüğü

يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ لِيُرْضُوكُمْ

"Onlar sizi hoşnut etmek için gelip Allah ile yemin ederler."

İçi küfür dolu, dıştan Müslüman gibi görünen münafıkların döneklikleri, iki yüzlülükleri belirtilirken Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanındaki tutumlarından birine parmak basılıyor: Hakiki mü'minleri hoşnut etmek için, onlara gelerek Allah ile yemin ederler, onlar gibi düşündüklerini, inandıklarını söylerlerdi. Kur'ân, ilgili âyetle onların sahte tavırlar içinde bulunduklarını açıklayarak Müslümanların daha uyanık bulunmalarına ve münafıklara karşı her zaman tetikte olmalarına işarette bulunuyor ve münafıklara da samimiyetin anlam ve ölçüsünü şu cümlelerle bildiriyor: "Eğer cidden inanıyorlarsa, Allah ve Peygamberini hoşnut etmeleri daha doğru ve daha uygundur."

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz her dem ilâhi rahmet ve inayete mazhar olan ve yüce âlemle irtibat halinde bulunan bir peygamberdir. Şüphesiz ki, nübüvvet gözüyle münafıkların içlerindeki kirli çamaşırları görüyor ve biliyordu. Doğru yolu seçerler, hiç değilse çocuklarına hidâyet nasip olur umuduyla sabrederdi de onları teşhir etmezdi. Aynı zamanda onfara karşı sert bir tavır da takınmaz, öldürülmelerini düşünmezdi. Çünkü yeni gelişme halinde olan İslâmiyet'i, henüz bütün derinliğiyle bilmeyenler yanlış düşünebilir veya hatalı bir yorumda bulunabilirlerdi. Hele İslâm düşmanları, münafıklara karşı belirtilen anlamda bir hareketi fazlasıyla istismar edebilirler ve böylece yüce davanın gelişmesine engel koyabilirlerdi.

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e gelince, o kan dökmekten asla hoşlanmaz ve bir şeyin ıslâhı mümkün olduğu sürece, onun ıslahına çalışır, silâhı en son çare olarak düşünürdü. "Muhammed arkadaşlarına işkence ediyor ve onları öldürtüyor" denilmesini hiçbir zaman arzu etmez ve bu anlamı doğuracak en küçük bir söz ve harekete müsaade etmezdi.

Allah (celle celaluhu) ise, kimi ne zaman öveceğini, kimleri de ne vakit kınayıp teşhir edeceğini çok iyi bilir. Sırası gelince, münafıkların iç yüzü-

nü açıklamış ve sahayı onlardan temizlemeleri için mü'minlere çok tesirli metotlar bildirmiştir.

Arap Yarımadası sakinleri İslâm'ın karşısında başeğince, mü'minlerin arasına sızan münafıkları teşhir etme zamanı gelmiş bulunuyordu. Çünkü artık karşılarında güçlü bir devlet vardı ki, Bizans'a kafa tutacak, İran'a gözdağı verecek bir düzeye gelmişti. Eski günler çok gerilerde kalmış, Müslümanlara işkencede bulunmaya tevessül edecek sahte kahramanların birer hiç oldukları çok iyi anlaşılmıştı. O bakımdan en son inen surelerden biri kabul edilen Tevbe suresinde münafıkların başına sert yumruklar vuruluyor, İslâm aleyhine çevirmek istedikleri entrikalardan derhal haber veriliyor ve bir bakıma ilâhi vahyin kontrolü altında tutuluyorlardı.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, İslâm'ı içinden çökertmek isteyen ve yeri geldikçe yalan söyleyerek mü'minleri aldatmaya çalışan münafıkların tutumu kınandı ve teşhir edildi.

Aşağıdaki âyetlerle münafıkların haklarında bir sure indirilmesinden endişe duydukları belirtiliyor. İslâm aleyhine ileri-geri söz sarfettikleri tespit edilip yüzlerine vurulunca, "Biz sadece lâfa dalıp şakalaşıyoruz" diyerek konuyu kapatmak istedikieri açıklanıyor. Sonra da kalbinde nifak tohumu bulunan erkek ve kadınların iyiliğe karşı çıkıp kötülüğü nasıl körüklediklerine atıflar yapılarak mü'minlere bilgi veriliyor. Bu tutumlarından pişmanlık duyup vazgeçmedikleri takdirde ilâhi lanete çarpılacakları ve acıklı bir azaba uğratılacakları bir uyarı anlamıyla hatırlatılıyor.

يَحْذَرُ الْمُنَافِقُونَ اَنْ تُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ سُورَةٌ تُنَبِّئُهُمْ بِمَا فِى قُلُوبِهِمْ ۚ قُلِ اسْتَهْزِءُوا ۚ
اِنَّ اللّٰهَ مُخْرِجٌ مَا تَحْذَرُونَ ﴿٦٤﴾ وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ اِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ
وَنَلْعَبُ ۚ قُلْ اَبِاللّٰهِ وَاٰيَاتِهِ وَرَسُولِهِ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِءُونَ ﴿٦٥﴾ لَا تَعْتَذِرُوا قَدْ
كَفَرْتُمْ بَعْدَ اِيمَانِكُمْ ۚ اِنْ نَعْفُ عَنْ طَآئِفَةٍ مِنْكُمْ نُعَذِّبْ طَآئِفَةً بِاَنَّهُمْ كَانُوا
مُجْرِمِينَ ﴿٦٦﴾ اَلْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ يَاْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ

وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوفِ وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ ۚ نَسُوا اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ ۚ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ
هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٦٧﴾ وَعَدَ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْكُفَّارَ نَارَ جَهَنَّمَ
خَالِدِينَ فِيهَا ۚ هِيَ حَسْبُهُمْ ۚ وَلَعَنَهُمُ اللَّهُ ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُقِيمٌ ﴿٦٨﴾

64- Münafıklar kalblerinde olan şeyleri haber verecek bir surenin başlarına inmesinden çekinip endişe etmekteler. De ki: İstediğiniz gibi eğlenin; Allah elbette sizin çekinip endişe duyduğunuz şeyleri ortaya çıkaracaktır.

65- Kendilerine (yaptıkları maskaralığı) soracak olsan, yeminle derler ki, "Biz sadece (lâfa) dalıp eğleniyorduk." De ki: Siz Allah ile, âyetleriyle ve Peygamberiyle mi eğlenip duruyordunuz?

66- (Boşuna) özür dilemeyin. Doğrusu siz imân ettiğinizi (açıkladıktan) sonra küfre saptınız. İçinizden bir topluluğu (tevbeleri sebebiyle) affedersek, diğer bir topluluğu suç ve günahta (İsrar ettiklerinden) dolayı azaba uğratacağız.

67- Münafık erkeklerle, münafık kadınlar birbirlerinin (kopyası ve tamamlayıcısı)dir: Kötülükleri emrederler, iyilikten alıkorlar ve ellerini (cimriliklerinden dolayı) sımsıkı tutarlar. Allah'ı unuttular, Allah da onları unutmaya terketti (inayet ve hidâyetini onlardan kesti). Şüphesiz ki münafıklar, fâsıklar (ilâhi buyrukları çiğneyip şer'i hükümleri aşanlar)dır onlar.

68- Allah münafık erkeklere, münafık kadınlara ve kâfirlere, içinde ebedi kalacakları Cehennem ateşini vadetmiştir; o onlara yeter, Allah onları lanetledi (rahmetinden kovup uzaklaştırdı). Onlar için devamlı bir azap vardır.

İNİŞ SEBEBİ

Süddi'nin tesbitine göre, münafıklardan bir grup, "Sırtımıza yüz değnek vurulmasına razıyız da hakkımızda bizi rüsvay edecek bir âyetin inmesine razı değiliz" demişlerdi. O sebeple yukarıdaki âyetler indirilmiştir.[1]

Katade de bu konuda diyor ki:

1 Tefsir-i Kurtubi - Lübabu't-te'vil

"Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, Tebuk Seferi'nde bulunurken münafıklardan bir grup, "Bu adam, yani Muhammed, Şam'ın saray ve surlarını fethedeceğini ummaktadır, ne garip! Olmayacak şeyler peşinde hayal kurmakta ve inananları kendi hayali uğuruna durmadan koşturmaktadır." Cenâb-ı Hak, onların bu fısıltılarını Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e haber verince, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) onları çağırttı ve,

"Siz şöyle şöyle fısıldaştınız değil mi?" diyerek sordu. Onlar da, "Vallahi biz sadece lâfa dalıp eğleniyor ve şakalaşıyorduk" diyerek kaçamaklı cevap vermeye çalıştılar. O sebeple yukarıdaki âyetler indirildi.[1]

Buna yakın iki rivayet daha vardır ki onları Nisaburi tesbit ederek Esbab-ı Nüzul adlı kitabına almıştır.

Başka bir rivayet de şöyle nakledilmiştir:

"Münafıklardan biri, "Biz kendi akranımız arasında Muhammed ve arkadaşlarından daha açgözlü, daha yalancı ve düşmanlarıyla karşılaştıkları zaman onlardan daha korkak kimse görmedim!" diyerek Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'le arkadaşlarını küçük düşürmeye çalışıyordu. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) onun bu yakışıksız sözlerini duyunca üzüldü ve o adamı çağırtıp neden öyle konuştuğunu sordu. O da, "Biz sadece lâfa dalıp eğleniyorduk" diyerek cevap verdi. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

"Siz, Allah ile, O'nun âyetleriyle ve Allah'ın Peygamberiyle alay mı ediyorsunuz?" diyerek uyarıda bulundu. O nedenle yukarıdaki âyetler indi.[2]

İLGİLİ HADİSLER

"Münafıkın alâmeti üçtür: Konuştuğu zaman yalan söyler; söz verdiği zaman sözünü yerine getirmez; kendisine (bir şey veya bir söz) emanet edildiği zaman hıyanet eder."[3]

"İnsanlar madenler gibidirler; cahiliye devrinde iyi ve seçkin olan-

1 İbn Cerir Taberi-Tefsir-i Kurtubi

2 Tefsir-i İbn Kesir: 2/367

3 Buhari/Şahadat: 28 - Müslim/İmân: 107, 109 - Tirmizi/İmân: 14

lar -dinde bilgili ve anlayışlı oldukları takdirde- İslâm'da da iyi ve seçkindirler."[1]

"Dünyada iki yüzü olan kimsenin, kıyamet gününde ateşten iki dili olur."[2]

"Kim dünyada iki dil sahibiyse (din kardeşinin önünde başka, arkasında başka türlü konuşuyorsa), Allah kıyamet gününde ona ateşten iki dil verir."[3]

Hadislerin hepsi ikiyüzlü, dönek, kaypak, içi dışına uymayan münafıklara kıyamet gününde verilecek azabı belirtmektedir.

Küfrü Gerektiren Alay

قُلِ اسْتَهْزِؤُۣا اِنَّ اللّٰهَ مُخْرِجٌ مَا تَحْذَرُونَ

"De ki: İstediğiniz gibi alay edip eğlenin. Allah elbette sizin çekinip endişe duyduğunuz şeyleri ortaya çıkaracaktır."

Din, Allah (celle celaluhu)'nun en büyük emanetidir; onu, rahmetinin eseri olarak insanlara, doğru yolu göstermek, hayatlarını düzene sokmak için indirmiştir. İnkârın verdiği sahte gurur ve şaşkınlık içinde dini, peygamberi, Kur'ân'ı alaya almak küfürdür. İnanan bir kişinin de aynı yola girmesi, dinden çıkmasına neden olur.

Şüphesiz ki, kutsal şeyleri alay konusu edinmek, koyu cehaletten kaynaklanır. Günümüzde okumuş kişilerden din ile istihza edenler oluyor, onlara da câhil diyebilir miyiz? Diyebiliriz, çünkü İslâm'ın kasdettiği cehalet, Allah'ı tanımamak, gerçeğe sırt çevirmek, hakkı kabullenmemektir. Zaten en kötü ve tehlikeli olanı da budur.

Münafık, Hep Endişelidir

لَا تَعْتَذِرُوا قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ اِيمَانِكُمْ

"(Boşuna) özür dilemeyin. Doğrusu siz imân ettiğinizi (açıkladıktan) sonra küfre saptınız."

---

1 Buhari/Enbiyâ: 19, Menakıb: 1, 25 - Müslim/Fezâil: 199 - Ahmed: 2/258, 260, 391, 438, 525, 539 - 3/367

2 Ebu Dâvud - İbn Hibbân - Dârimi/Rikak: 51

3 İbn Ebi Dünya - Taberâni - et-Terğib ve't-Terhib: 4/383

Münafık, biri küfürde kararlı, diğeri küfür ve İslâm'da kararsız olmak üzere iki kısımdır. Hem küfürde, hem de İslâm'da kararsız münafık: Küfürle imân arasında bocalayan, bunlardan hiçbirine gerçekçi bir anlayışla bağlanmayan dönek ve kararsız kimsedir. Kişisel yaran ön plânda yer alır. Hangi yanda daha çok kendi menfaati söz konusu ise, ondan yanadır. Ruhi dengesizlik içinde bocaladığı için, toplum yapısında hep dengesizlik ve kargaşalık görmek ister. Faziletle rezileti, imânla küfrü, hayırla şerri birbirine karıştırır. İlâhi buyruklar nefsine ağır gelir. Kendini tatmin edebilmek veya haklı göstermek için o buyrukları küçümser, alay konusu edinir. Böylece Allah (celle celaluhu)'yu yavaş yavaş unutma bedbahtlığına kendini sürüklemiş olur. Allah (celle celaluhu) da öylesinden rahmet ve hidâyetini keser.

Bir iç dengesizliği içinde bocalayan bu tipler sıkıştıkları zaman özür dilemekten çekinmezler; zevahiri kurtarmak için sahte tavırlar içine girip haktan yana görünmeye çalışırlar.

Kur'ân onların bu gibi sahte davranışlarına parmak basarak diyor ki: "(Boşuna) özür dilemeyin. Doğrusu siz imân ettiğinizi (açıkladıktan) sonra küfre saptınız." Ancak gönülden pişmanlık duyup dosdoğru tevbe edenler müstesna; onların affedilmeleri umulur.

Münafıklar, Birbirlerinin Kopyalarıdır

اَلْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ

"Münafık erkeklerle, münafık kadınlar birbirlerinin (kopyası ve tamamlayıcısı)dırlar."

İmân cevherinin gerçek değerinin anlaşılabilmesi, gerçekçi olup Hakk'ı kabullenmenin nasıl bir fazilet ışığı oluşturduğunun açıklığa kavuşmasını ve değer bulabilmesini, daha çok toplumda üç ayrı düşünce ve inançta bulunanların tartışması ortaya çıkarmaktadır. Şöyle ki: Hakk'ı inkâr edenler olmasaydı, Hakk'a samimi olarak inanmanın nasıl bir anlam ve hüküm taşıdığı; içi dışına uymayan ikiyüzlüler olmasaydı, doğru ve emin kişi olmanın ölçüsü ortaya çıkmazdı. Birinin varlığı, hem diğerini daha iyi tanıtmakta, hem de değer ölçüsünü ortaya koymakta yardımcı olmaktadır. Biri diğerini kamçılayıp hız kazandırmakta, atâletten kurtarıp ona canlılık vermektedir. Zira varlık âleminde genel kural olarak her şey zıddıyla daha iyi tanınır ve gelişme sağlar.

O halde imânla küfür, faziletle rezilet, kutsal değerlerle nefsi çıkarlar arasında bocalayan münafıklar her devirde böylesine bir dengesizlik, döneklik içinde birbirlerinin kopyalarıdırlar; onları az farkla ayırt etmek bile zor. İşte Kur'ân, münafıklar arasındaki ortaklaşa kadere ve ruhi dengesizlikten doğan karakter benzerliğine dikkat çekiyor. Çünkü onların müşterek vasıfları şunlardır: Cehalet, kutsal değerlere ilgisizlik, kişisel çıkarlarını her zaman ön plâna almak ve bu hava içinde iman ile küfür arasında bocalamak.

Kur'ân'da onların bu müşterek vasıfları dört madde de özetlenmiştir:

1- Kötülükleri emrederler, hep kötülüğü tavsiyede bulunurlar.

2- İyilikten, faziletten alıkoymaya çalışırlar.

3- Ellerini, cimrilikten dolayı hayra ve iyiliğe karşı sımsıkı tutarlar.

4- Allah'ın buyruklarını bir tarafa itip unuturlar. Allah (celle celaluhu) da onları şüpheleri ve dengesizlikleri içinde bırakır da bocalayıp dururlar.

AYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle münafıkların vasıfları üzerinde duruldu.

Zevahiri kurtarmak için sahte görüntüler verdikleri belirtilerek müşriklerden daha tehlikeli olduklarına atıf yapıldı.

Aşağıdaki âyetlerle daha önce gelip geçen peygamberler döneminde de münafıkların durmadan nifak tohumlan serptikleri, ellerindeki geniş maddi imkânlarıyla böbürlenip Hakk'ı alaya aldıkları misal verilerek Mekke'de ve Medine'de faaliyet halinde olan münafıkların tutumları ve tavırlarıyla öncekilerin tutum ve tavırları arasında benzerlik bulunduğu belirtiliyor. Sonra da, daha önceki kavimlerin bu yüzden yıkılıp yok edildikleri hatırlatılarak münafıklar uyarılıyor.

كَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنكُمْ قُوَّةً وَأَكْثَرَ أَمْوَالًا وَأَوْلَادًا فَاسْتَمْتَعُوا
بِخَلَاقِهِمْ فَاسْتَمْتَعْتُمْ بِخَلَاقِكُمْ كَمَا اسْتَمْتَعَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ بِخَلَاقِهِمْ
وَخُضْتُمْ كَالَّذِي خَاضُوا أُولَٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ

وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٦٩﴾ أَلَمْ يَأْتِهِمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ
وَثَمُودَ وَقَوْمِ إِبْرَاهِيمَ وَأَصْحَابِ مَدْيَنَ وَالْمُؤْتَفِكَاتِ أَتَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ
فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٧٠﴾

69- (Ey münafıklar!) Sizin durumunuz, sizden öncekilerin durumuna benzer. (Ne var ki) onlar sizden daha güçlü, mal ve evlât bakımından daha çok (imkânlara sahip) idiler. Kendi paylarından yararlanmaya (zevk almaya) çatıştılar; sizden öncekiler (dünyalıktan) kendi paylarından yararlanmak istedikleri gibi siz de kendi (nifak) payınızdan yararlanıp (zevk almak) istediniz, (böyle bir bataklığa) dalanlar gibi daldınız. İşte bunların amelleri hem dünyada, hem de ahirette boşa gitmiştir ve işte ziyana uğrayanlar bunlardır.

70- Kendilerinden önce (gelip geçen) Nuh, Âd, Semud kavimlerinin, İbrahim kavminin, Medyen'in yerli halkının ve altüst olup yıkılan kasabalar halkının haberi bunlara gelmedi mi? Onlara peygamberleri açık âyet ve mu'cizelerle gelmişti; (o halde) Allah onlara zulmetmedi, ama onlar kendilerine zulmediyorlardı.

İLGİLİ HADİSLER

"Canımı kudret elinde tutana andolsun ki, siz, sizden öncekilerin âdetlerine (fena yaşantılarına, bozuk kültürlerine) uyacaksınız; o kadar ki onlar keler deliğine girerlerse, siz de gireceksiniz."

Bunun üzerine ashab sordu :

- Onlar kimlerdir, Kitap Ehli olanlar mıdır? Cevap verdi

- **Ya kimler, (başka kimler olacak)?**[1]

Geçmiş Olaylardan İbret Almak

أَلَمْ يَأْتِهِمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ...

1 Tirmizi/Fiten: 18 - Ahmed: 5/218, 340 - Buhari/Enbiya: 50. İtisam: 14 - Müslim/İlim: 6 - İbn Mace/Fiten: 17

"Kendilerinden önce (gelip geçen) Nuh, Âd, Semud kavimlerinin haberi gelmedi mi?"

Kur'ân bu âyetle daha çok imânla küfür arasında bocalayan münafıklara seslenerek, yöre ve çevrelerinde gelip geçen inkarcıların, ikiyüzlü döneklerin kalıntılarına ve başlarına gelen ilâhi azaba dikkat ve ibretle bakmalarını, bakmakla da kalmayıp ibret ve öğüt almalarını öğütlüyor.

Hicaz, Şam, Yemen, Irak ve dolaylarında az-çok kalıntıları ve haklarında tarihi bilgiler bulunan altı kavimden söz ederek geçmişten bir tablo gözler önüne seriliyor:

1- Nuh kavmi

Hakk'ı ret ve inkârlarından, azgınlık ve ahlâksızlıklarından, Peygamber'i alaya almalarından dolayı tufanda yok edilmişlerdir. Tarihi kesin bilinmemektedir.

2- Âd kavmi

Hud Peygamber'i yalanlayıp küfürde ileri gittikleri, inkârlarını ahlâksızlık ve zorbalıkla birleştirerek maddi imkânları ve fiziksel güçleriyle mağrur olup her türlü kutsal değerleri çiğnedikleri için şiddetli bir kasırgayla yok edilmişlerdir. Bugün hâlâ az da olsa kalıntıları yer yer gelip geçenlere geçmişi hatırlatmaktadır.

3- Semud kavmi

Salih Peygamberin bütün uyarılarına rağmen küfür ve azgınlıklarını artırmışlar, ilâhi mu'cizeyi hiçe saymışlardı. O yüzden müthiş bir sarsıntıyla ülkelerinin altı üstüne getirilerek yok edilmişlerdi. İbret dolu kalıntıları yer yer kendini hâlâ göstermekte ve tarihin tekerrür edeceğini fısıldamaktadır.

4- İbrahim kavmi

Putperestlikte çok ileri giderek hükümdarlarını ilâhlaştıracak kadar ruhlarını, akıl ve idrâklarını yitirdiklerinden; putlarına dokunan İbrahim Peygamber'i ateşe atıp yakmaya karar verecek kadar vicdanlarını kaybettiklerinden ilâhi gazabı hak etmişlerdi. Cenâb-ı Hak, ateşi İbrahim Peygamber'e selâmet kılıp kurtarmış, Nemrud'u ve yandaşlarını servetleriyle birlikte yeryüzünden silip yok etmiştir.

5- Medyen'in yerli halkı

Şuayb Peygamber'in hiçbir uyarısına kulak vermemişler, ölçü ve tartıda birbirlerine ve daha çok yabancılara zulmetmekte çok ileri gitmişlerdi. Sonunda Hakk'ın çağrısına uymadıkları için müthiş bir sarsıntıyla yok edilmişlerdir.

6- Mü'tefikat (Kasabalar halkı)

Lut Peygamber'in kavmi de sınırsız bir ahlâksızlık içinde cinsi sapıklığın en kötüsünü işlemekte ısrarlı olmuşlar, gelen yabancılara saldıracak kadar akıl ve idrâklarını kaybetmişlerdi. Ülkelerini, homoseksüeller diyarı haline getirip kendilerini uyaran Lut Peygamber'i öldürmeyi, ya da ülkeden çıkarmayı düşünecek kadar çılgınlık göstermişlerdi. O sebeple gönderilen iki meleğin kudret kanatlarının dokunmasıyla yerle bir edilmiş, geceleyin şehri terkeden Lut ve ailesinden birkaç fertten başka kurtulan olmamıştı.

Arapların yakından bilip kıssalarını duydukları bu kavimlerin hemen hepsine peygamberler, âyetler ve mu'cizeler gönderilmişti.

Allah Kimseye Zulmetmez

فَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ

"(O halde) Allah onlara zulmetmedi; ama onlar kendi kendilerine zulmediyorlardı."

Her insan, her aile ve her millet, Allah'ın kendilerine verdiği yetenek ve yardımcı unsurlarla hayatlarının ve geleceklerinin kader çizgisini çizerler. İlâhi müdahale söz konusu değildir. Külli irâde, bütün imkânları, şartları ve ortamları hazırlayıp ortaya koyduktan, insanı, gerçeği bulup hayatını ona göre düzene sokacak kadar yeteneklerle donattıktan sonra, insana cüz'i irâde vererek onu serbest bırakmış, ancak yardımcı olup aklına ışık tutacak peygamber ve kitap göndermeyi de rahmetinin gereği kılmıştır.

Yetenekler: Beş duyu organı ile akıl, idrâk, zekâ, hafıza ve düşünme nimetleridir. Yardımcı unsurlar, az önce belirttiğimiz gibi, başta peygamber ve kitap, sonra da aile, çevre, okul, eğitim ve öğretimdir. Bu nimetlerin hepsine veya çoğuna kavuşan insanlar veya milletler, kendi cennet veya cehennemlerini kendileri hazırlarlar. İnkâr, tuğyan, haklara tecavüz, hileli

alım-satım; içki, kumar, zina ve kendini bilmezlik; maddeye tapma, kutsal değerlere sırt çevirme, eninde sonunda ilâhi azabın inmesini gerektirir. Bu, câri bir sünnettir ki yolunu değiştirmez, hedefinden sapmaz. Ne var ki, bu azabı çoğu kimseler anlayamaz. Örneğin, iyice bozuk bir neslin vücut bulması; toplum bünyesinde sevgi, saygı ve güvenin katmaması, iç ve dış düşmanların el ele verip entrikalar çevirmeleri sözünü ettiğimiz azabın ilk sinyalleridir. Dönüş olmazsa, çok sürmez bir felâketle karşı karşıya gelinir ve o zaman bütün ameller ve gayretler boş ve anlamsız kalır.

Anlaşıldığı üzere, insan için hayatta biri ilerisine, diğeri gerisine çizilmek suretiyle iki sınır konulmuştur. İlerisindeki sınıra bilerek erişen kimse, ilâhi yardım ve rahmete mazhar olur. Gerisindeki sınıra kendini atan kimse ise, kendine yazık etmiş olur. Allah (celle celaluhu) hiç kimseye zulmetmez; zira O, zulmü hem kendine, hem de kullarına haram kılmıştır. Kullarına verdiği imkânlarla ve yardımcı unsurlarla bu iki sınır arasında onları serbest bırakmıştır.

İşte münafıkların durumlarının önceki kavimlerin durumlarına benzemesi bundandır. Sözü edilen ve misal olarak verilen altı kavim, hep arkalarındaki çizgide kalmak, ileri sınıra varmamak için ısrar edip durmuşlar, hiçbir uyarıya kulak vermeyince de yok edilmişlerdir. Münafıkların ve inkârda ısrarlı olup azgınlık ve ahlâksızlığı sanat edinenlerin de encamı er-geç yok edilmekle noktalanacaktır. Ancak pişmanlık duyup dönüş yapanlar müstesna.

Kur'ân dönüş yapmayanların sonunun hüsran olacağını haber verirken, ilâhi rahmet gereği, hayatta olan her münafık ve inkarcıyı uyarmayı amaçlamıştır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle İslâm'ı içinden çökertmek için durmadan bir sürü yalan, iftira ve entrika çeviren münafıklar uyarıldı. Gelip geçen milletlerin onlardan daha güçlü bulunmalarına rağmen, küfür ve nifak yüzünden helak edildiklerine misaller verilerek tuttukları yanlış yoldan dönmelerine işarette bulunuldu.

Aşağıdaki âyetlerle Allah'ın geniş rahmetine erişen gerçek mü'minlerin beş önemli vasfı anlatılarak kurtuluşun o yolda olduğu belirtiliyor. Aynı zamanda âhirette o mü'minlere hazırlanan sonsuz nimetler açıkla-

narak imân ve güzel ahlâkın mükâfatının çok büyük olacağına misaller veriliyor.

وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ
عَنِ الْمُنكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَوٰةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَوٰةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۚ أُولَٰئِكَ
سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٧١﴾ وَعَدَ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ
جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ
عَدْنٍ ۚ وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللَّهِ أَكْبَرُ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٧٢﴾

71- Mü'min erkeklerle mü'min kadınlar birbirlerinin velileri (yardımcıları, destekleyicileri ve Allah için dost ve yakınları)dırlar. İyilikle emrederler, fenalıktan menederler; namazı vaktinde kılarlar; zekâtı (yerli yerince) verirler ve Allah'a, Peygamberine itaat ederler. İşte bunları Allah (geniş) rahmetine eriştirecektir. Şüphesiz ki Allah yegâne üstündür, her işinde hikmet sahibidir.

72- Allah, mü'min erkeklerle mü'min kadınlara, altlarından ırmaklar akan Cennetler va'detmiştir; orada ebedi kalıcılardır ve ayrıca Adn Cennetlerinde güzel, gönül çekici konaklar da va'detmiştir. Allah'ın razı olması ise, (hepsinden) daha büyük. İşte bu büyük bir kurtuluştur.

İLGİLİ HADİSLER

"Mü'minlerin birbirlerini sevip merhametli davranmalarının misali, bir beden gibidir; ondan bir organ rahatsız olunca diğer bütün organlar da ateş ve uykusuzlukla ona çağrışımda bulunurlar (aynı rahatsızlığı duymakta ona katılırlar)."[1]

"Mü'min, mü'min (kardeşi) için bir binadaki (kerpiçler) gibidir; birbirleriyle bağlantı yaparlar."[2]

"İki cennet altındandır, içindeki kapları ve her şeyleri de altından-

1 Ahmed: 4/268, 270, 271, 274, 276

2 Buhari/Mezalim: 5, Salât: 88, Edeb: 36 - Tirmizi/Birr: 18 - Nesâi/Zekât: 67 - Ahmed: 4/404, 405, 409

dır. İki cennet gümüştendir, kapları ve içindeki her şeyleri de gümüştendir. Cennet ehliyle Rablerinin cemaline nazar etmeleri arasında, Adn Cennetinde (tecelli eden) vechindeki kibriya örtüşüdür."[1]

"Şüphesiz ki, mü'mine ait Cennet'te tek bir parça halinde inciden bir çadır vardır ki, uzunluğu göğe doğru altmış mildir. Mü'minin o çadırda zevceleri vardır, onlara uğrar da biri diğerini görmez."[2]

"Doğrusu Cennet ehli cennetteki köşk ve çadırları, gökteki yıldızları görür gibi görürler."[3]

Bu, Cennet'teki köşk ve çadırların hem parlak bir görünümde olduklarını, hem de aralarındaki mesafenin uzunluğunu ifade etmektedir.

Mü'minlerin Vasıflarından Bazısı

وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ

"Mü'min erkeklerle mü'min kadınlar birbirlerinin velileri (dost ve yardımcıları)dırlar."

Münafıkların bazı vasıfları ve mü'minler aleyhine olan tutumları açıklandıktan ve gereken uyarılar yapıldıktan sonra, Allah, içi-dışı bir olup kendini hakiki imân düzeyine getiren mü'minlerin bazı önemli vasıflarını sıralıyor ve onlar için nasıl mutlu bir gelecek hazırlandığını haber veriyor.

Mü'minlerin Bazı Özelliklerini Şöyle Sıralayabiliriz:

1- Mü'minler birbirlerinin dostu, yardımcısı ve destekleyicisidirler. Bu, imân ve gaye birliğinin tabii neticesi sayılır. Çünkü amaç, Allah'ın hoşnutluğuna ermek, yaratıldığı gayeye yönelip hilkat planındaki yerini almak ve öylece insanlara yararlı hizmetlerde bulunmaktır.

2- Mü'minler iyilikle emrederler. Bu hasletleriyle onlar, insanın yaratılışındaki yücelikle, ruhundaki cevherle uyum sağlayan amellerin işlen-

---

1 Buhari/Tevhid: 24, Tefsir: 55 - Müslim/İmân: 296 - Tirmizi/Cennet: 3, 7- İbn Mâce/Mukaddeme: 13 - Darimi/Rikak: 101 - Ahmed: 4/411, 416

2 Buhari/Tefsir: 55, Bed-i halk: 8 - Müslim/Cennet: 23, 25 - Tirmizi/Cennet: 3 - Dârimi/Rikak: 109 - Ahmed: 3/103, 115, 263 - 4/400, 411, 419

3 Buhari/Cenaiz: 90, Zekât: 1, Hars: 20, Cihad: 6, Bed-i halk: 1, 6, 8, Enbiya: 1, 7, Mendub: 25, Fezâil: 29 - Müslim/İmân: 15, 179, 187, 188, 192, 263, 297, 302, 304 - Tirmizi/Cenaiz: 16, 70, Fezâil: 13, 17, 25, Libas: 43, Kader: 4, 8, Cennet: 8, 12, 13

mesini telkine çalışır, kendi hayatlarında uyguladıkları güzel amellerle bunun örneklerini ortaya koyarlar. Buna, "emr-i bi'l-ma'ruf" denilir. Nitekim gönderilen her peygamber, indirilen her sahife ve kitap mutlaka iyilikle emretme hükmünü beraberinde getirmiştir.

3- Kötülükten alıkorlar. İnsanın hilkatindeki yücelik ve hikmete, azizlik ve safiyete; ruhundaki ilâhi cevher ve Hakk'a imân mayasına ters düşen şeyleri men'ederler. Sadece men'etmekle kalmayıp bunu günlük hayatlarının her bölümünde uygulayıp öğüt alınacak misaller verirler. Nitekim peygamberlerin görevlerinden biri de "nehy-i âni'l-münker"dir. Biz buna, kötülükten alıkoymak, fenalıktan men'etmek, diyoruz.

Bu son iki vasıf, toplum yapısında, aile bünyesinde otokontrolü sağlamaya, insanlar arasında güveni pekiştirmeye yöneliktir. İslâm'ın hayat düzenini kurmada üzerinde önemle durduğu hususlardan ikisidir. O bakımdan Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz,

"Canımı kudret elinde tutana andolsun ki, ya iyilikle emreder, kötülükten men'edersiniz, ya da çok sürmez Allah kendi yanından üzerinize bir azap gönderir de, sonra Allah'a duâ edersiniz, duanızı kabul buyurmaz."[1] buyurdu.

4- Namazı vaktinde kılarlar. Çünkü namaz Allah ile kulları arasında en işlek yol ve en sağlam köprüdür. Aynı zamanda imânla küfür arasında açık bir alâmettir. O bakımdan ilk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem'den, son peygamber Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'e kadar gelip geçen her peygambere namaz emrolunmuştur. Namazsız hak din düşünülemez.

5- Zekâtı verirler. Çünkü zekât İslâm'ın hayat dengesini sağlayan köprülerden biridir. Maddeyle mana, dünya ile âhiret, ruhla beden arasında denge sağlayan önemli bir ibâdettir. Diğer peygamberlerin de zekât vermekle emrolunduklarını Kur'ân haber vermekte, böylece namaz kadar önemli bir ibâdet olduğu belirtilmektedir.

6- Allah'a ve Peygambere her hususta itaat ederler. Çünkü gerçek kulluk, mutlak itaat ister ve onunla kemâlini bulur. Oruç ve hac ibâdeti de bu mutlak itaate dahildir.

1 Tirmizi/Fiten: 24

Allah'a ve Peygamberine itaat etmeyen, nefsine ve İblise itaat ediyor demektir. Oysa insanı yaratan onun nefsi olmadığı gibi, İblis de değildir. Kâinat da hiçbir zaman plan ve program dışı tabii bir hadise değildir; kendi kendine hükmeder, gayesiz ve hikmetsizdir, denilemez. Mutlak bir plân ve mükemmel bir program söz konusudur. Hiçbir şeyin boşuna amaçsız yaratılmadığı, her şeyin yüklendiği programa göre denge unsuru olduğu, bunun en açık göstergesidir. O halde insan da kendiliğinden oluşup vücut bulmadı, tesadüfler bir zincirin halkaları gibi bir araya gelip onu basitten mükemmele doğru tekâmül ettirmedi. O İlâhi tecelliyle bir gaye ve hikmete göre yaratıldı. O bakımdan insan, vücut yapısının her parçasında Allah'ın yani o yüce yaratanın damgasını görebilecek bir yetenektedir. O bu yeteneğini kullandığı nisbette itaatkârdır ve hayatın gayesini anlamış sayılır.

Kur'ân'ın belirttiği itaat, ilim ve imanın ortaklaşa ortaya koyduğu bir anlayıştır ki, insan onunla insanlığını isbat edebilir.

Bu sıfatlarla kendini donatan kullarına, nefisleri üzerinde hâkimiyet kurmalarına karşılık sonsuzluk yurdu olan cennetler va'dedilmiştir.. Allah (celle celaluhu) ise, sözünden dönmez, va'dini mutlaka yerine getirir. Ayrıca bu saadetin üstünde daha büyük bir saadet var ki, o da, ilâhi rızaya lâyık görülmektir. Sevgili Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bunu şöyle açıklamıştır:

"Allah, Cennet ehline, ey cennet ehli, diye seslenir. Onlar da, buyur Rabbımız, emrine hazır bekliyoruz, bütün hayırlar sendendir, derler. Allah onlara:

- Razı oldunuz mu? diye sorar. Onlar da:

- Ey Rabbımız! Neden razı olmayalım ki, hiçbir yarattığına vermediğini bize verdin, derler. Allah:

- Size bundan daha üstününü vereyim mi? diye sorar. Onlar da:

- Bundan daha üstün ne olabilir!? diyerek hayretlerini belirtirler. Allah:

- Size rızamı helâl kılıyorum. Bundan sonra artık ebediyen size

gazap etmeyeceğim, buyurur."[1]

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle dosdoğru imân eden mü'minlerin ana vasıflarından altı tanesi açıklandıktan sonra onlar için hazırlanan sonsuz nimetler ve ebedi saadetler müjdelendi.

Aşağıdaki âyetlerle, Müslümanların müşriklerin azgınlığına karşı susma zamanının çok gerilerde kaldığına işaretle, bundan böyle İslâm'a karşı olan kâfirlerle münafıkları susturup tesirsiz hale getirme döneminin başladığı haber veriliyor; sonra da içlerinde gizledikleri küfür ve nifakları bazı belirtileriyle açığa vurularak pişmanlık duyup dönüş yapmaları tavsiye ediliyor. Aksi halde hem dünyada, hem de âhirette ilâhi azaptan kurtulamayacakları bildiriliyor.

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِىُّ جَـٰهِدِ ٱلْكُفَّارَ وَٱلْمُنَـٰفِقِينَ وَٱغْلُظْ عَلَيْهِمْ ۚ وَمَأْوَىٰهُمْ جَهَنَّمُ ۖ وَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ﴿٧٣﴾ يَحْلِفُونَ بِٱللَّهِ مَا قَالُوا۟ ۚ وَلَقَدْ قَالُوا۟ كَلِمَةَ ٱلْكُفْرِ وَكَفَرُوا۟ بَعْدَ إِسْلَـٰمِهِمْ وَهَمُّوا۟ بِمَا لَمْ يَنَالُوا۟ ۚ وَمَا نَقَمُوٓا۟ إِلَّآ أَنْ أَغْنَىٰهُمُ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ مِن فَضْلِهِۦ ۚ فَإِن يَتُوبُوا۟ يَكُ خَيْرًا لَّهُمْ ۖ وَإِن يَتَوَلَّوْا۟ يُعَذِّبْهُمُ ٱللَّهُ عَذَابًا أَلِيمًا فِى ٱلدُّنْيَا وَٱلْـَٔاخِرَةِ ۚ وَمَا لَهُمْ فِى ٱلْأَرْضِ مِن وَلِىٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٧٤﴾

73- Ey Peygamber! Kâfirlerle ve münafıklarla savaş; onlara karşı sert davran; onların girecekleri yer Cehennem'dir. Orası ne kötü gidilecek yerdir!

74- (Küfrü gerektiren sözü) söylemediklerine Allah ile yemin ediyorlar. Andolsun ki, o küfür sözünü söylediler; İslâm'dan sonra küfre saptılar; erişemedikleri (büyük bir cinayet) işine de kasdedip yöneldiler. Onların kin ve intikamı, sadece Allah ve Peygamberinin kendi fazl-u keremiyle mü'minleri müstağni kılmalarından ileri geliyordu. Eğer tevbe ederlerse, kendileri için hayırlı olur; yüzçevirirlerse, Allah onları dünyada da,

1 Buhari/Rikak: 51, Tevhid: 38 - Müslim/Cennet: 9 - Tirmizi/Cennet: 18 Ahmed: 3/88, 95

ahirette de elem verici bir azapla azâplandıracak ve yeryüzünde kendileri için bir dost ve yardımcı da yoktur.

İNİŞ SEBEBİ

Urve b. Zübeyr (radıyallahu anh) diyor ki:

- Münafıklardan Süveyd oğlu Cülas ile Kasım oğlu Mus'âb, Kuba'dan Medine'ye gelirlerken Cülas bir ara ağzından şu çirkin sözleri kaçırıyor: "Eğer Muhammed'in getirdikleri hak ise, biz eşeklerden daha kötü, daha aşağı olalım!" Bunun üzerine Mus'ab ona şöyle diyor: "Ey Allah'ın düşmanı! Vallahi senin bu dediklerini Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e haber vereceğim." Sonra Mus'âb yemin ettiği gibi gelip durumu Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e haber verdi. O da Cülas'ı çağırtıp, "Şöyle şöyle sözler sarfettiğini Mus'ab haber verdi, doğru mudur?" diye sordu. Cülas, böyle sözler sarfetmediğini Allah adına yemin ederek bildirdi. O sebeple yukarıdaki âyetler indi.[1]

İbn Abbas (radıyallahu anh) diyor ki:

- Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bir evin gölgesinde oturuyordu. Bir ara başını kaldırıp şöyle buyurdu:

"Az sonra size doğru bir adam gelecek ve tam bir şeytan gözüyle size bakacak. O bakımdan o adam geldiği zaman kendisiyle konuşmayın!" Cidden az sonra gökgözlü bir adam çıkageldi. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz onu çağırıp sordu:

- Sen ve arkadaşların neden bize sövüp sayıyorsunuz?

Adam bir karşılık vermeden ayrıldı ve az sonra arkadaşlarıyla birlikte gelerek, öyle bir söz kullanmadıklarına dair Allah ile yemin ettiler. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) de onları serbest bıraktı. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi.[2]

Beğavi'nin Kelbi'den yaptığı rivayete göre, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, Tebuk Seferi'nde bir konuşma yaptı ve münafıkları kasdederek, onları "murdarlar" diye vasıflandırdı. Münafıklardan Cülas adındaki adam da, "Eğer Muhammed doğru ise biz de eşekten daha aşağı

1 Lübabu't-te'vil : İlgili âyetin tefsiri

2 Eshab-ı nüzul/Nisaburi - Lübabu't-te'vil

olalım!" diyerek mırıldandı. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem), Medine'ye dönünce Âmir b. Kays gelip Cülas'ın dediklerini Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e haber verdi. Cülas inkâra sapıp Âmir'in yalan söylediğini iddia etti. O sebeple Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ikisinin de ikindi namazından sonra yemin etmesini emretti. Ne var ki, her ikisi de, doğru söylediklerine dair Allah ile yemin etmekten çekinmediler. Âmir (radıyallahu anh) bu olay üzerine çok üzüldü, yalancı, müfteri durumuna düşmeyi bir türlü hazmedemedi ve ellerini kaldırıp "Allahım! İkimizden kimin doğru söylediğini Peygamberine bildir" diye duâ etti. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ve hazır bulunan mü'minler bu duaya amin dediler. Çok geçmeden yukarıdaki âyetler indi.[1]

Rivayete göre, bu âyetler inince Cülas, Resulüllah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelip tevbe etmek istediğini, Âmir'in doğru söylediğini itiraf etmiş ve Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in Allah'tan vahiy aldığına inanarak gönülden tevbede bulunup dosdoğru Müslüman olmuştur.

Kafirlerle ve Münafıklarla Savaşmak

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ

"Ey Peygamber! Kâfirlerle ve münafıklarla savaş, onlara karşı sert davran."

İslâmiyet Medine'yi merkez seçip şehir devletini kurduktan ve savaşacak duruma geldikten sonra, müşrikler artık açıktan saldırma cesaretini bulamadılar. O nedenle birtakım gizli plânlar hazırlamaya koyuldular. İç düşman sayılan münafıklardan da devamlı destek sağlıyorlar ve olup bitenleri günü gününe haber alıyorlardı.

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz ise, her şeye rağmen yumuşak davranıyor, putperestlerle Yahudilerin kabalıklarına sabrediyor ve yakında hakikati anlarlar diye ümitleniyordu. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) 'in hoşgörüsünün sebep ve hikmetini anlayamayan bu iki grup iyice gemi azıya alıp İslâmiyet ve Müslümanlar aleyhine olmadık sözler sarfediyor, çoğu zaman her türlü terbiye sınırını aşıyorlardı. Tebuk seferinde bilhassa münafıkların moral bozucu söz ve davranışları kulaklarda devamlı çınlıyor, gözler önünde canlanıyordu.

1 Eshab-ı nüzul/Nisaburi - Lübabu't-te'vil

Böylece hep geriye giden, hakikate bir türlü yanaşmak istemeyen münafıklar, kendilerini hidâyet sınırına getirmeyi akletmedikleri ve bu hususstaki uyarı ve irşatlara kulak vermedikleri için sünnetullah hükmünü yürüttü, bunlarla ciddi bir savaşa girişmenin zamanı geldiğini açıkladı.

İslâm'a karşı her zaman kötü niyet besleyip fırsat buldukça bunu açığa vuran kâfirlere karşı son çare olarak silâha başvurulacak; iç düşman olan münafıkların ise, içlerindeki kötü düşünce, fena niyet teşhir edilecek, toplum arasında onların ikiyüzlü dönek kişiler oldukları belirlenerek soğuk bir savaş uygulanacaktı.

Bu metot ve taktik başarılı oldu. Kısa zamanda Arap Yarımadası putlardan ve putperestlerden temizlenirken münafıkların da yalnızlığa itilerek itibarsız, güvensiz âdi kişiler oldukları her tarafta duyulup anlaşılmış oldu.

74. âyetle münafıkların maskelerinin düştüğüne işaret edilerek onların kin ve intikam duygularının asıl sebebi açıklanıyor.

Tevbe edenlere ise, İslâm rahmet kapısını her zaman açık tuttu ve tutmaktadır. Küfür ve nifakta ısrar edenleri ise, rüsvay edip tesirsiz hale getirdi. Âhiret azabı daha şiddetli ve devamlı olacaktır.

Münafığın Gerçek Dostu ve Yardımcısı Yoktur

وَمَا لَهُمْ فِي الْأَرْضِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ

"Ve yeryüzünde kendileri için bir dost ve yardımcı da yoktur."

İkiyüzlü, içi küfür dolu, dıştan mü'min veya müslim görünmeye çalışan münafıklar, bulundukları ülkenin iç düşmanlarıdırlar. Dış düşmanlar ve belli güçler bu gibilerini, amaca ulaşmak için birer piyon olarak kullanırlar. Amaçlarına ulaşınca da o piyonları tesirsiz, zararsız hale getirmenin çarelerini düşünürler. Çünkü ekmeğini yediği, suyunu içtiği öz vatanını ve milletini satmak isteyenlerden hiç kimseye hayır gelmeyeceğini çok iyi bilirler. Hele o kin ve düşmanlık dine, kutsal değerlere, ahlâk ve fazilete ise, münafıkların ruhlarının nasıl karardığı, yalan ve iftirayı sanat haline getirdikleri kendilerinden anlaşılır. O bakımdan da münafıklar ne kendi toplum ve milletinin nazarında, ne de kendilerini piyon olarak kullananlar yanında muteber insanlar sayılırlar; kendilerine hep şüpheyle bakılır. Aslında münafık hep yalnızdır ve yalnız kalmaya mahkumdur. Dünyada

da, âhirette de onun kader çizgisi yalnızlık ve şerefsizlik damgasıyla damgalanmıştır.

Kur'ân bu gerçeği şu cümleyle ne güzel özetleyip beyân buyurmaktadır: "Yeryüzünde münafıklar için bir dost ve yardımcı da yoktur."

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle İslâm'ın Arap Yarımadası'nda hatırı sayılır bir devlet haline geldiği, o bakımdan münafıklarla müşriklere daha fazla müsamaha edilmeyeceği açıklandı. Gerektiğinde savaşa başvurulacağı da bir tehdit anlamında hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle münafıklardan bir kısmının nimete eriştikleri takdirde muhtaçlara yardımcı olacaklarını va'dettikleri halde, sözlerini yerine getirmediklerine dikkat çekiliyor, böylece döneklerin önemli bir sınav geçirdikleri ve başarılı olmadıkları belirtiliyor. Sonra da mü'minlerden az-çok sadaka verenlere münafıkların tahammül edemedikleri, o yüzden ileri-geri konuşup onları ahmaklıkla vasıflandırdıkları açıklanarak mü'minlerin faziletli bir düzeyde bulundukları bildiriliyor ve iyi amellerine devam etmeleri işaret yollu istenilerek kendilerine büyük mükâfatların hazırlandığı haber veriliyor.

Diğer yandan münafıklardan ölenler için istiğfar etmenin hiçbir yarar sağlamayacağı, içi küfürle kararmış bulunduğu halde ölenlerin Allah (celle celaluhu) tarafından bağışlanmayacağı bildiriliyor.

وَمِنْهُمْ مَنْ عَاهَدَ اللّٰهَ لَئِنْ اٰتٰىنَا مِنْ فَضْلِهٖ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُوْنَنَّ مِنَ
الصّٰلِحِيْنَ ﴿٧٥﴾ فَلَمَّا اٰتٰىهُمْ مِنْ فَضْلِهٖ بَخِلُوْا بِهٖ وَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُوْنَ
﴿٧٦﴾ فَاَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا فِىْ قُلُوْبِهِمْ اِلٰى يَوْمِ يَلْقَوْنَهٗ بِمَا اَخْلَفُوا اللّٰهَ مَا وَعَدُوْهُ
وَبِمَا كَانُوْا يَكْذِبُوْنَ ﴿٧٧﴾ اَلَمْ يَعْلَمُوْا اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوٰىهُمْ وَاَنَّ
اللّٰهَ عَلَّامُ الْغُيُوْبِ ﴿٧٨﴾ اَلَّذِيْنَ يَلْمِزُوْنَ الْمُطَّوِّعِيْنَ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ فِى
الصَّدَقٰتِ وَالَّذِيْنَ لَا يَجِدُوْنَ اِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُوْنَ مِنْهُمْ سَخِرَ اللّٰهُ

مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٧٨﴾ اِسْتَغْفِرْ لَهُمْ اَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ اِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهٖ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٨٠﴾

75- Onlardan kimi de, "Eğer Allah bize kendi geniş nimetinden verirse, elbette zekât ve sadaka verir ve sâlihler (iyi-yararlı kişiler)den oluruz" diyerek Allah'a karşı söz vermişlerdi.

76- Ne vakit ki, Allah onlara geniş nimetinden verdi, onunla cimrilik edip yüzçevirdiler; zaten onlar dönek kimselerdir.

77- Allah'a karşı verdikleri sözü yerine getirmedikleri, va'dlerini tutmadıkları ve yalan söyledikleri için Allah da kendisine kavuşacakları güne kadar, yaptıklarını kendi kalplerinde nifaka çeviriverdi.

78- Bitmediler mi ki, Allah onların sırlarını da, gizli toplantı ve fısıltılarını da bilir. Allah şüphesiz gaybleri de yeterince bilendir.

79- Mü'minlerden, sadakalar hususunda, zekâttan başka bir de arzu ve istekle bağışta bulunanlara dil uzatanları ve ancak o didinerek ele geçirdiklerini tasadduk edenleri alaya alanları, Allah alaya alıp rezil eder ve onlar için elem verici bir azap vardır.

80- Onlar için ister bağışlanma dile, ister dileme (farketmez). Onlar için yetmiş defa bağışlanma dilesen, Allah elbette onları bağışlamayacaktır. Bu böyledir; çünkü onlar Allah ve Peygamberini inkâr ettiler. Allah ise hak yolundan çıkmış ahlâksızları doğru yola eriştirmez.

İNİŞ SEBEBİ

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Hâtib b. Ebi Beltaa'nın Şam'dan gelecek olan ticari malı gecikince, ensarın bulunduğu bir mecliste, "Malım salimen gelip elime ulaşırsa, andolsun ki ondan tasadduk bulunup hısımlarımı gözeteceğim" diyerek yemin etmişti. Malı gelip eline ulaşınca Allah adına yaptığı yeminini yerine getirmedi, mala karşı olan hırsı üstün geldi. O sebeple yukarıdaki âyetler indi.[1]

1 Kurtubi Tefsiri : 8/209 - Mefatihü'l-gayb: 4/699

Tabiinden Dahhak'a göre, bu âyetler münafıklardan Nebtel b. Haris, Ced b. Kays ve Muattıb b. Kuşayr hakkında inmiştir.[1]

Klâsik tefsirlerin bir kısmında ilgili âyetlerin ensardan Sa'lebe b. Hâtib hakkında indiğini, el-Beğavi, İbn Cerir et-Taberi ve İbn Ebi Hâtim'in rivayetine dayanarak naklederlerse de, yapılan ciddi araştırmalara ve İslâm'ın genel kaide ve esaslarına göre, bu hususta rivayetin sahih olmadığı anlaşılmıştır. Nitekim İbn Hacer el-Askalâni de, Sa'lebe ile ilgili rivayetin sahih olduğunu sanmadığını belirtmiş ve onun Bedri, yani Bedir Savaşı'na katılanlardan olup olmadığı hakkındaki rivayetlerin de farklı bulunduğunu söylemiştir.[2]

İbn Hacer tesbitini şöyle bağlıyor: "Şayet Sa'lebe'nin Bedir Ehli'nden olduğu doğruysa, Allah bu savaşa katılan mü'minlerin hepsini mağfiretine eriştirip bağışlamıştır."

Ayrıca İmam Kurtubi de Ebu Ömer'den naklen Sa'lebe ile ilgili rivayetin gayr-i sahih olduğunu belirtmiştir.[3]

Az yukarıda da temas ettiğimiz gibi, Sa'lebe olayının ölçü ve taşıdığı hüküm, İslâm'ın genel kaidesine uymamaktadır. Günah işledikten sonra Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelip özür dileyen ve pişmanlık duyduğunu söyleyerek Allah'a yönelen, tevbe ve istiğfarda bulunan hiçbir mü'minin reddedildiği görülmemiştir. Allah daha iyisini bilir.

Ebu Mes'ud el-Bedri (radıyallahu anh) diyor ki: "Zekât hakkındaki âyet inince, her birimiz sadaka olarak vereceğimizi sırtımızda taşıyorduk. Bir adam geldi, çok çok tasaddukta bulundu. Münafıklar, bu gösteriş için öyle yapıyor, dediler. Bir başka adam gelip bir sa' (yaklaşık 3.334 kg.) sadaka verdi. Münafıklar bu defa, Allah bir sa' sadaka almaktan müstağnidir, dediler. O sebeple yukarıdaki âyetler indi."[4]

İLGİLİ HADİSLER

Münafıkın alâmeti üçtür:

1- Konuştuğu zaman yalan söyler.

---

1 Kurtubi Tefsiri: 8/210

2 el-İsâbe fi-Temyizi's-Sa'labe/Sa'lebi maddesi

3 Kurtubi Tefsiri: 8/210

4 Buhari - Müslim

2- Söz verdiğinde yerine getirmez.

3- Kendisine bir (şey) emanet bırakıldığında hıyanet eder.[1]

Dört haslet kimde bulunursa, o katıksız bir münafıktır. Kimde de ondan bir haslet bulunursa, onda da nifaktan bir haslet mevcuttur:

1- Konuştuğu zaman yalan söyler.

2- Söz verip ahitleştiğinde (sözünde durmayıp) hıyanet eder.

3- Va'dettiğinde onu yerine getirmez.

4-Tartıştığ zaman hakkı çiğner, adaletten sapar.[2]

İbn Abbas (radıyallahu anh) diyor ki: Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, sadaka konusuna ashabını teşvik edince, Abdurrahman b. Avf (radıyallahu anh) 4000 dirhem alıp Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldi ve şöyle dedi: "Ya Rasulallah! 8000 dirhemim var, 4000'ni Allah yolunda harcanmak üzere getirdim, 4000'ni de aile efradıma alıkoydum!" Onun bu cömertliği karşısında Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz duygulandı ve onun için duâ ederek şöyle dilekte bulundu:

"Allah, Abdurrahman'ın malını mübarek kılsın, feyiz ve bereketini artırsın!"

Sonra Ensar'dan Ebu Akıl bir sâ' (yaklaşık 3334 gr.) hurma getirerek, "Ya Rasulallah! Bu gece bir adamın hurmalığını sulamama karşılık iki sâ' hurma ücret aldım. Bir sâ'ını çocuklarıma alıkoydum, birini de Allah yolunda sarfedilmek üzere getirdim," dedi. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) o bir sâ' hurmanın da diğer sadaka olarak getirilen hurmalar üzerine konulmasını emretti.

Münafıklar, Abdurrahman'ın verdiği sadakayı riya (gösteriş) olarak vasıflandırırken, Ebu Ubeyd'in bir sâ' hurmasına Allah'ın muhtaç olmadığını kendi aralarında fısıldaştılar. O sebeple yukarıdaki âyetler indi.[3]

İbn Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor:

---

1 Buhari/Şehadet: 28 - Müslim/İmân: 107, 109 - Tirmizi/İmân: 14

2 Buhari/İmân: 24, Mezalim: 17, Cizye: 17 - Müslim/İmân: 106 - Tirmizi/İmân: 14 - Nesâi/İmân : 20 - Ahmed: 2/189, 198, 200

3 Lübabu't-te'vil/ilgili âyet

Münafıkların elebaşlarından Abdullah b. Ubey b. Selul öldüğünde, gerçek mü'min olan oğlu kalkıp Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e geldi; babasının cenaze namazını kıldırmasını istirham etti. Âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Abdullah'ın namazını kılmak üzere kalkınca Hz. Ömer (radıyallahu anh), O'nun eteğini tutarak, "Ya Rasulallah! O münafığın cenaze namazını kılmak istiyorsun, oysa Allah seni bundan men'etmiştir" diyerek gitmemesini arzu etti. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), Ömer'e,

"Rabbim men'etmedi, sadece onlar için istiğfarda bulunup bulunmamamda beni serbest bıraktı: "Onlar için ister bağışlanma dile, ister dileme (farketmez). Onlar için yetmiş defa bağışlanma dilesen, Allah elbette onları bağışlamayacaktır." Ben onlar için yetmişten fazla istiğfarda bulunacağım" buyurdu. Ömer (radıyallahu anh), "Ama o münafıktır" diyerek namazını kılmaması için ısrar etti. Buna rağmen Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) onun cenaze namazını kıldı. Bu olaydan hemen sonra Tevbe suresi 84. âyet indi:

"Ve onlardan ölenin namazını kesinlikle kılma, kabri başında (dua ve istiğfar için) durma. Çünkü onlar gerçekten Allah ve Peygamberini inkâr edip fâsik olarak can verdiler."[1]

Diğer bir rivayette, Abdullah b. Ubey'in oğlu, ayrıca babasına kefen olmak üzere Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in gömleğini de talep etmişti.

Çok Mal Dindarlığı Bozar mı?

فَلَمَّآ اٰتٰىهُمْ مِنْ فَضْلِهٖ بَخِلُوْا بِهٖ وَتَوَلَّوْا وَّهُمْ مُّعْرِضُوْنَ

"Ne vakit ki, Allah onlara geniş nimetinden verdi, onunla cimrilik edip yüzçevirdiler; zaten onlar dönek kimselerdir."

Bu, genel bir kaide değildir; her zaman birçok istisnaları vardır. Ancak dini özüyle, mana ve hikmetiyle kalbine ve dimağına yerleştiremeyen zayıf inançlı kişilerin, umdukları veya ummadıkları nimetlere kavuşunca ahlâklarını değiştirdikleri görülmüştür ve görülmektedir. Mal ve makamın o gibilerin itikat ve ibâdetinde ya gevşeme ya da geniş çapta bir sarsıntı

1 Buhari/Cenâiz: 22, Libas:8 - Tirmizi/Tefsir:9, 13, Daavat: 14 - Nesâi/Cenâiz:40 - Ahmed: 2/18

meydana getirdiği vakidir. Zengin olduğu takdirde şer yoluna girip nefsinin arzuları doğrultusunda istediği gibi harcama yapacağını hayal edenler eksik değildirler. Ama asıl mesele zengin olunca takınılacak tavır ve taşınılacak niyettir. Kimi büsbütün azar, âyette sözü edilen münafıklar gibi; kimi de daha iyi bir insan olmaya çalışır. Nimetin şükrünü yerine getirmek için çırpınıp duranlar da eksik değildir.

Kur'ân-ı Kerim'in deyimiyle, mal ve çocuk insan için çetin birer imtihandır. Başarılı olanlar elbette ki Allah'ın sevgisine lâyık bir düzeye gelmesini bilenlerdir.

İlgili âyetle, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in feyzini, Kur'ân'ın lâhuti ışığını, İslâm'ın özünü ve mayasını yeterince kalblerine ve ruhlarına sindiremiyen zayıf iradeli ve kaypak karakterli münafıkların, "Eğer Allah bize kendi geniş nimetinden verirse, herhalde zekât ve sadaka verir ve salihler (iyi yararlı kişiler)den oluruz" diyerek Allah'a karşı söz verdikleri hatırlatılarak, nimete erişince bu sözlerini yerine getirmeyip aşırı cimrilik duyguları kabaran münafıklar misal olarak gösteriliyor. Dikkat edilmediği takdirde mal ve makamın insanı kötü bir sonuca sürükleyeceğine işaretle bu hususta madde ile mâna, dünya ile âhiret arasında sağlam bir köprünün oluşmasının gereğine işaret ediliyor.

Bu bakımdan ikinci halife Hz. Ömer (radıyallahu anh), İslâm'ın ticaret ahlâk ve kurallarını bilmeyen kişileri ticaretten men'ederek âyetin ruhuna uymaya ve delâlet ettiği hükmü uygulamaya özen göstermiştir.

Maddeciler, Zekât Verenleri Gerizekâlılıkla Suçlarlar

اَلَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِى الصَّدَقَاتِ

"Mü'minlerden, sadakalar hususunda, zekâttan başka bir de arzu ve istekle bağışta bulunanlara dil uzatanları..."

Zira maddecilere, diğer bir deyimle materyalistlere göre, her türlü varlığın temel formları, zaman ve mekândır. Zaman dışı bir varlık onlara göre, ne kadar saçma ise, mekân dışı bir varlık da o kadar saçmadır.

Yine maddeciler, bu temel prensipten hareketle, dünyanın insandan önce var olduğuna ve ondan sonra da var olmakta devam edeceğine inanırlar. Kâinatı mutlak kudretiyle yaratıp denge ve düzende tutan Allah'ı kabul etmedikleri gibi, âhireti de kabul etmezler. Temel felsefe ve düşünce

bu olunca, onlara göre, Allah için yardımda bulunmak, âhiret diye ikinci bir hayatı hayal ederek sadaka ve zekât vermek, gerizekâlı olmanın belirtisidir.

Sonuç olarak, materyalistler derler ki:

"Bu düşüncelerden çıkan sonuç şudur ki: Allah fikrinin, kâinatın yaratıcısı olan bir "saf ruh" fikrinin hiçbir anlamı yoktur. Çünkü mekân ve zaman dışında bir tanrının mevcut olması imkânı yoktur."[1]

Onların temel düşünce ve inancı bu olunca, imân, ahlâk, fazilet, iyi insan olma, yardımda bulunma gibi dini ve insani hasletler anlamsız kalır.

Münafıklar, imânla küfür (inançla inkâr) arasında bocaladıkları için zekât ve sadaka verenlerle alay edecek kadar maddeci düşünceye kaymışlardır. Sebebi, inançsızlıktır. Dönüş yapmadıkları ve böylesine sakat bir düşünce ve inanç üzere öldükleri takdirde, onlar için duâ ve istiğfarın Allah tarafından hiçbir suretle ve hiçbir ağızdan kabul edilmeyeceği kesindir. Zira Allah (celle celaluhu), ancak kendisine imân edip yaratılış hikmet ve amacını bilen, hayatını ona göre düzene sokan kullarına ikinci hayatın yüksek nimetlerini hazırlamıştır. İkinci hayata ve oradaki sonsuz saadete inanmayana neden o saadet verilsin? Allah'ı ve Peygamberini inkâr ettikleri halde hiçbir uyarıya kulak vermeyip inkâr ve tuğyanda ısrar edenleri Allah doğru yola eriştirmez. O'nun hidâyeti, O'na lâyık olanlara yönelir, kendini o hidâyet sınırına ulaşmaya itip bütün gayretini kullanan kimselerin kalplerini hidayete açar. Nitekim 80. âyetin son kısmında, "Allah ise, hak yolundan çıkmış ahlâksızları doğru yola eriştirmez" buyurularak, ilâhi hidâyetin kimlere tecelli edeceğine, kimlere etmeyeceğine işarette bulunulmuştur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle maddeci münafıkların nimete erişince sözlerini yerine getirmedikleri, maddeyi Allah'a tercih ettikleri belirtildi. Ayrıca gönül hoşnutluğuyla zekâtlarını ve onun da ötesinde sadaka verenleri alaya aldıkları, onları bir bakıma aptallıkla suçladıkları açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle, münafıkların bir başka dönekliği konu ediliyor:

---

1 Sosyalist Felsefenin Temel Prensipleri: 68 - Sosyal Yayınları

Barış günlerinde, bir savaş çıkacak olursa canla-başla savaşacaklarını, gerekirse mallarıyla savaşa katılacaklarını söyleyen münafıkların, Tebuk Seferi başlayınca evlerinde kadınlarla beraber oturmayı tercih ettikleri bildiriliyor. Onların aksine mallarıyla ve canlarıyla Tebuk Seferine katılan gerçek mü'minler övülüyor ve bunlar için hazırlanan yüksek ve sonsuz nimetler müjdeleniyor. Böylece gerçek imânın paha biçilmez bir cevher olduğuna, inkâr ve nifakın ise, Allah katında hiçbir değer taşımadığına, üstelik gazap ve azapla noktalanacağına işaret ediliyor.

فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ خِلَافَ رَسُولِ اللّٰهِ وَكَرِهُوا اَنْ يُجَاهِدُوا
بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَقَالُوا لَا تَنْفِرُوا فِى الْحَرِّ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ
اَشَدُّ حَرًّا لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ ﴿٨١﴾ فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا جَزَاءً بِمَا
كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٢﴾ فَاِنْ رَجَعَكَ اللّٰهُ اِلٰى طَآئِفَةٍ مِنْهُمْ فَاسْتَاْذَنُوكَ لِلْخُرُوجِ
فَقُلْ لَنْ تَخْرُجُوا مَعِىَ اَبَدًا وَلَنْ تُقَاتِلُوا مَعِىَ عَدُوًّا اِنَّكُمْ رَضِيتُمْ بِالْقُعُودِ
اَوَّلَ مَرَّةٍ فَاقْعُدُوا مَعَ الْخَالِفِينَ ﴿٨٣﴾ وَلَا تُصَلِّ عَلٰٓى اَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ اَبَدًا
وَلَا تَقُمْ عَلٰى قَبْرِهِ اِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَمَاتُوا وَهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٨٤﴾ وَلَا
تُعْجِبْكَ اَمْوَالُهُمْ وَاَوْلَادُهُمْ اِنَّمَا يُرِيدُ اللّٰهُ اَنْ يُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِى الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ
اَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿٨٥﴾ وَاِذَآ اُنْزِلَتْ سُورَةٌ اَنْ اٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَجَاهِدُوا مَعَ
رَسُولِهِ اسْتَاْذَنَكَ اُولُوا الطَّوْلِ مِنْهُمْ وَقَالُوا ذَرْنَا نَكُنْ مَعَ الْقَاعِدِينَ ﴿٨٦﴾
رَضُوا بِاَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطُبِعَ عَلٰى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٨٧﴾

81- (Savaşa çıkmayıp) Rasulullah'tan ayrılarak geriye kalanlar (evlerinde) oturmalarıyla sevindiler de Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla savaşmaktan hoşlanmadılar ve "Bu sıcakta savaşa çıkmayın!" dediler. De ki: Cehennem ateşi daha sıcak. Bunu bir bilip anlasalardı..

82- İşledikleri günahın cezası olarak bundan böyle az gülsünler, çok ağlasınlar.

83- Eğer Allah seni (Tebuk'ten) döndürür de onlardan bir grupla karşılaşırsan, onlar da (başka bir savaşa) çıkmak için senden izin isterlerse, de ki: Artık benimle birlikte hiçbir zaman çıkamayacaksınız ve benimle beraber hiçbir düşmanla savaşamayacaksınız. Çünkü siz ilk önce (evinizde) oturmaya razı oldunuz; artık geride kalanlarla beraber hep oturun.

84- Ve onlardan ölenin namazını kesinlikle kılma, kabri başında (duâ ve istiğfar için) durma. Çünkü onlar gerçekten Allah ve Peygamberini inkâr edip fâsik olarak (ilâhi buyrukları çiğneyip hiçe sayarak) can verdiler.

85- Onların malları ve çocukları seni imrendirmesin; Allah bununla dünyada onları azaba uğratmayı ve kâfir oldukları halde canlarının çıkmasını istiyor.

86- Allah'a imân edin ve Peygamberiyle beraber savaşın, diye bir sure indiği zaman, onlardan servet sahipleri senden izin isterler. "Bizi bırak da (evlerinde) oturan (kadın)larla birlikte olalım" derler.

87- Geriye kalan (kadın)larla beraber olmaya istekli çıktılar; kalplerine mühür vuruldu, artık onlar (gerçeği) anlayamazlar.

İLGİLİ HADİSLER

"Âdemoğullarının yaktığı ateş, Cehennem ateşinin yetmişte bir (derecesinde bir ısıdadır)."[1]

"Allah, (Cehennem) ateşini bin yıl yaktı, tâki kıpkırmızı oldu. Sonra bin yıl daha yaktı, simsiyah oldu. O şimdi zifiri karanlık gece gibi simsiyahtır."[2]

"Kıyamet günü Cehennem ehlinden azap bakımından en hafifi iki ayakkabısı ve bağcıkları ateşte olan kimsedir; o yüzden beyni kazan kaynar gibi kaynar."[3]

---

1 Tİrmizi/Cehennem: 7 - Taberâni/Cehennem: 1 - Ahmed: 467 212/2

2 Tirmizi/Cehennem: 8

3 Buhari/Enbiya: 1, Rikak: 51 - Müslim/İman: 362, 364, Münafikin: 51 - Tirmizi/Cehennem: 12 - Dârimi/Rikak: 121 - Ahmed: 2/432 - 3/13 - 4/271, 274

"Ey insanlar! Ağlayınız. Eğer ağlayamıyorsanız ağlaşın. Çünkü Cehennem ehlinin gözyaşları sicim sicim kanallar gibi yüzlerinden akacak şekilde ağlayacaklar; o kadar ki gözyaşları kesilecek, bu defa kan akmaya başlayacak. Gözleri o yüzden yara içinde kalacak. Akan yaş ve kana, bir gemi indirilecek olsa herhalde yüzebilecek."[1]

Açıklama:

İlgili hadisler, her yönüyle ilâhi adaleti yansıtmakta ve insanları ölümlerinden önce plândaki yerlerini almaya ve hilkatin gayesine uygun yaşamaya davet etmektedirler. Cehennemdeki azabı ve pişmanlığı haber vermenin tek amacı, kötü yolda ısrarla yürüyen insanları uyarmaktır.

Münafıklar Askere Alınmıyor ve Savaşa Katılmalarına Müsaade Edilmiyor

فَإِنْ رَجَعَكَ اللهُ إِلَى طَآئِفَةٍ مِنْهُمْ فَاسْتَأْذَنُوكَ لِلْخُرُوجِ ...

"Eğer Allah seni (Tebuk seferinden) döndürür de onlardan bir grupla karşılaşırsan, onlar da (başka bir savaşa) çıkmak için senden izin isterlerse, de ki: Artık benimle birlikte hiçbir zaman çıkamayacaksınız ve benimle beraber hiçbir düşmanla savaşamayacaksınız."

İslâm dini ve onun şanlı Peygamberi, müşrikleri tesirsiz hale getirdikten ve Yahudilere iyi bir gözdağı verdikten sonra, sıra içlerine sızan münafıkların nifak alanlarını iyice daraltmaya ve onları toplum dışına itmeye gelmişti. Daha önce, "Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) kendi arkadaşlarını öldürüyor" propagandası ortaya yayılmasın, İslâm'ın gelişme hızı o yüzden engellenmesin diye, çok temkinli ve sabırlı davranılmıştı. Ne var ki, aylar ve yıllar birbirini çarçabuk kovaladı, derken o günler çok gerilerde kaldı, İslâm gür sesini hem Arap Yarımadası'nda, hem de çevre ülkelerde duyurma düzeyine geldi. O bakımdan Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in son seferi sayılan Tebuk olayı, münafıklarla mü'minler arasındaki dış bağların da kopmasına sebep oldu ve güçlenen İslâm Devleti'nin bünyesinden artık bu gibi parazitlerin sökülüp atılmasının zamanı gelmiş bulundu. Yahudilerin İslâm'a ve O'nun peygamberine karşı olumsuz tutumları artık su yüzüne çıkmış, inkârı ve reddi gayri mümkün bir dereceye geldiğinden mü'minlerle olan bütün bağları kesilmiş sayılırdı. O bakımdan ne Yahudi-

1 İbn Mâce/İkamet: 176, Zühd: 19

lerin, ne de münafıkların İslâm ordusunda yer alması söz konusu değildi. Nitekim Tebuk Seferi, münafıkların iyice belirlenmesini sağlayınca, artık ilâhi emirle onlara bu kapılar kapandı. Böylece dosdoğru inanan bir mücahid kadrosu, inanmayan ve hep şüphe içinde bocalayanlardan ayrılmış ve İslâm sağlıklı bir kuvvet oluşturarak varlığını dünyaya kabul ettirme yoluna girmişti, iman cevherinin parlak ışığıyla kalbleri aydınlatan ve inandığı yüce dava uğrunda ölümü hiçe sayan bir ordu ile savaşı göze almak elbetteki çok zor ve o nisbette tehlikeliydi. Bizans bile, Arap Yarımadası'nı istilâ hevesinden vazgeçmek zorunda kalmış ve imânları uğrunda her şeyi göze alan bir orduyla savaşmak istememişti. Bu durum karşısında münafıklara yakışan tek şey, kadınlarla birlikte evlerde ve sokak başlarında bol bol oturmak idi. Kahraman yiğitler serhatlerde Allahu Ekber sesleriyle savaşırken, münafıkların kadın ve çocukların dokunaklı sözlerine ve alayvari serzenişlerine muhatap olmaları kadar ezici ve üzücü, hattâ kahredici ne olabilirdi?

Münafıklarla Manevi Bağların da Kesilmesi

İslâm, münafıklarla sadece cismani bağları kesmekle kalmadı, manevi bağları da keserek nifak tohumlarının bir daha filizlenmemesi için gereken bütün tedbirleri almakta kusur etmedi. Böylece içlerinde gizledikleri küfürleri zahir olunca, cenaze namazlarının kılınmasını yasakladı; onlar için duâ ve istiğfarda bulunulmamasını emretti.

Yıllar yılı İslâm cemaatini fitne ve entrikalarla durmadan rahatsız eden münafıklar iyice köşeye sıkıştırılarak yalnızlığa itildiler.

"Ve onlardan ölenin namazını kılma, kabri başında (duâ ve istiğfar için) durma." mealindeki ilâhi yasağın gerekçesi ise, şöyle açıklanıyor:

"Çünkü onlar gerçekten Allah ve Peygamberini inkâr edip fâsık olarak (ilâhi buyrukları hiçe sayıp ahlâksızlığın en kötüsünü yaparak) can verdiler."

Bundan böyle hayatta kalan münafıklara gelince, onlar az gülsünler, çok ağlasınlar.

Mal Bolluğu, Evlât Çokluğu

وَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَأَوْلَادُهُمْ

"Onların malları ve çocukları seni imrendirmesin."

Aynı surede, aynı mealde âyet ikinci defa az bir farkla zikredilmiştir. Birinci defa (f) harfiyle, ikinci defa (v) harfiyle ifade ediliyor. Birincide, münafıkların istemeyerek mallarını harcadıkları belirtilirken, (f) harfiyle onun üzerine atıf yapılarak bir bakıma sebebi de açıklanıyor. İkincide atıf söz konusu değildir. Birincide "Ne malları, ne çocukları.." denilirken; ikincide, sadece "malları ve çocukları." deniliyor. Birincide "evlât" kelimesinin, olumsuzluk ifade eden (lâ) edatıyla zikredilmesi, münafıkların ve müşriklerin evlât ile daha çok böbürlendiklerine delâlet eder.[1] İkincide (lâ) edatı olmaksızın ifade edilmesi, zaman geçtikçe mal ve evlât ile böbürlenmelerinin aynı derecede olacağına delâlet eder.

Ayrıca aynı hususun tekrarı, anlam ve kavramının hafızalarda iyice iz bırakmasını ve idrâkleri uyanık tutmasını amaçlar. Zira dünyanın her yerinde ve her çağında insanların bu iki nimete karşı ilgisi fazladır. İslâm ise, bu ikisinin de amaç değil, birer araç olduğunu; asıl ilgi duyulacak, gönül verilecek şeyin, Allah olduğunu, O'nun rızası doğrultusunda kulluk görevini dosdoğru yerine getirirken sözü edilen iki araçtan faydalanmanın gereğini belirtir. Bu gerçeği idrâk edemeyenlerin o nimetlerle nasıl bir sınava tabi tutulduklarının farkına varmaları düşünülemez.

Meşru, gayrimeşru yollardan elde edilen malın, bütün bir ömür süresince sahibinden bekçilikten başka bir şey istemeyeceğini söylemek herhalde yanlış olmaz. Zira mal ve evlâdı amaç olarak seçip hayatını olduğu gibi onların uğrunda harcayan kimse, ömrünü bekçilikle geçirmiş sayılır. Öylesinin hayat dengesi bozulmuştur, ruhla bedeni arasında ciddi hiçbir köprü kalmamıştır. Dünyası ise, tamamıyla âhiretinden kopuktur. O kadar ki,

"Allah'a imân edin ve Peygamberiyle beraber (düşmana karşı) savaşın!" diye bir sure indiği zaman, onlardan servet sahipleri kaçamak yollarını ararlar, bir sürü mazeretler uydurup evlerinde oturmayı tercih ederler. Mal ve evlâda olan ilgi ve bağlılıkları, onlara hem Allah'ı, hem de ülkelerinin selâmette kalmasını unutturmuştur. İş bununla da kalmamış, dünyaya olan aşırı temayülleri onları inkâr ve azgınlığa itmiştir. Bu da küfürdür. Dönüş yapılmadığı takdirde sonu ebedi hüsrandır. İlgili 87. âyetle kendi-

1 Tevbe Suresi: 55

lerini bu düzeye getiren inkarcıların kalplerinin mühürlendiği açıklanıyor. Çünkü kalpleri ve kafaları hakikate karşı hep kapalı kalmıştır. Dünya nimetleri kesif bir perde halinde onların kalplerini ve idrâklarını kuşatmıştır. Artık gerçeği görüp anlamaları çok zor, hattâ imkânsızdır; ancak Allah'ın hidâyet nasip ettikleri müstesna.

Maddi ve manevi güçlerini birleştirip düşmana karşı çıkmasını bilmeyen milletlerin ömürleri çok kısa olmuştur. Asırlarca esaret ve zillet çukurunda can çekiştirerek hem dünyalarını, hem de âhiretlerini cehenneme çevirmişlerdir. Yahudilerin tarih boyunca devletle esaret ve zillet arasında zikzak çizmeleri hep bu yüzdendir. Babil esareti, Titüs istilası birer açık misal olarak tarih sahifelerinde ibret sinyali neşretmektedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, İslâm'ın bir ölüm-kalım savaşı verirken, münafıkların sudan bahanelerle savaşa katılmamaları kınanıyor. Sonra da onların bu çok sakıncalı düşünce ve tutumlarının nedenleri üzerinde duruluyor. Ayrıca savaşın iyiyi kötüden, mü'mini münafıktan ayırt etme kıstası olduğuna işaretle gereken uyarılar yapılıyor. Nifakın inkârdan kaynaklandığı konu edilerek münafıkların kalplerinin mühürlendiği bildiriliyor.

Aşağıdaki âyetlerle başta Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) olmak üzere O'nun etrafında bir hale oluşturan gerçek mü'minlerin Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla savaşmaları övülüyor ve bütün hayır ve iyiliklerin onlardan yana hazırlandığı ve korktuklarından kurtulup umduklarına kavuşanların da, ancak böyle bir imân ve irfana sahip olan mü'minlerden başkalarının olmayacağı müjdeleniyor.

Böylece imanla nifak arasında nasıl bir mesafenin yer aldığına işaretle, insanın kâinat planındaki yeri ve hizmet ölçüsü belirleniyor. Münafıkların ve azgın müşriklerin plândaki yerlerini almadıkları, beklenilen hizmeti ise, hiç vermedikleri dolaylı bir anlatımla işleniyor.

لٰكِنِ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ جَاهَدُوا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ ۚ وَاُولٰٓئِكَ لَهُمُ
الْخَيْرَاتُ ۖ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٨٨﴾ اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ

تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ۚ ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٨٩﴾

88- Fakat o peygamber ve onun maiyetinde bulunan mü'minler mallarıyla, canlarıyla savaştılar. İşte onlar, bütün hayırlar onlarındır. Onlar umduklarına kavuşanların, kurtuluşa erenlerin tâ kendileridir.

89- Allah onlara, içinde ebedi kalmak üzere altlarından ırmaklar akan Cennetler hazırladı. İşte bu en büyük kurtuluş ve saadettir.

Allah Yolunda Savaşanlar

لَٰكِنِ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ جَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ

"Fakat o peygamber ve O'nun maiyetinde bulunan mü'minler, mallarıyla, canlarıyla savaştılar."

Kur'ân, iç düşman kabul edilen münafıkların renklerini açığa çıkartıp kimliklerini belirledikten sonra onları iyice köşeye sıkıştırıp yalnızlığa itti ve tesir alanlarını daralttıkça daraltarak dünyayı kendilerine zindan eyledi. Sonra da kendilerini Allah'a ve O'nun dinine adayan hakiki mü'minlerin Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla savaştıklarını ve savaşacaklarını en anlamlı ve duyarlı sözlerle açıkladı.

Böylece bu konuda da Kur'ân hakla bâtılı karşılaştırdı. Mukayeseler yaptı. Misaller getirdi. Önce duygulara, sonra düşüncelere, daha sonra da akla seslenerek, aklını, vicdanını, idrâkini haktan yana âtıl durumda bırakan insanları uyardı. Ortada bir gerçek varsa, mutlaka onun karşısında gerçek dışı bir şeyin bulunduğuna, sahnede inkâr ve azgınlık varsa, herhalde onun karşısına çıkan bir imân ve irfanın mevcudiyetine atıflar yaptı. Verilecek ceza ve mükâfatın, inanç ve amele göre olacağını, iyilik ve fazifetin mutlaka saadetle karşılık göreceğini; kötülük ve inkârın mutlaka hüsranla neticeleneceğini en kesin çizgileriyle açıkladı.

Tebuk Seferi'ne böyle bir imân ve irfanla çıkan mü'minlerin bu bâbda en güzel misal teşkil ettikleri; bütün iyilik ve hayırlı sonuçların böyle bir imânla gerçekleştiği çok veciz bir üslupla kalp ve kafalara neşter vurucasına işlendi.

Böylece dünyada da, âhirette de döneklere, korkaklara, uyuşuklara, inançsızlara rahat ve huzur olmadığını anlıyoruz. Cennet'in ise, imanlı,

azimli, cömert, âlicenap, iyilik seven, kötülükten nefret eden; gerektiğinde malını ve canını Allah yolunda feda etmekten çekinmeyen kişiler için hazırlandığından hiç şüphe etmiyoruz.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle hakiki mü'minlerin kendilerini Allah yoluna nasıl vakfettikleri ve o sebeple onlara verilecek mükâfatın büyüklüğü ve devamlılığı belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle, Tebuk Seferi'ne hazırlanırken bedevilerden bir kısmının Allah'a ve Peygamberine karşı yalan söyleyerek savaşa katılmamak için mazeretler uydurdukları konu ediliyor, bu ihmal ve uyuşukluklarının inkârdan kaynaklanmış olanlarına elem verici bir azabın dokunacağı haber veriliyor. Bu arada savaşa çıkacak güçte olmayan hastalar ve mali imkânı olmayanlara bir sorumluluk düşmediği, sadece iman temeli üzerinde gelişen iyi niyet ve düşüncelerine itibar edileceği çok anlamlı bir ifadeyle açıklanıyor. Savaşa çıkmak için binek bulamayanların durumuna dikkatler çekilerek o yüzden savaşa katılamadıklarından dolayı kınanmayacakları bildiriliyor.

وَجَآءَ الْمُعَذِّرُونَ مِنَ الْاَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ وَقَعَدَ الَّذِينَ كَذَبُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُۥ
سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٩٠﴾ لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَآءِ وَلَا
عَلَى الْمَرْضٰى وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يُنْفِقُونَ حَرَجٌ اِذَا نَصَحُوا لِلّٰهِ
وَرَسُولِهٖ مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٩١﴾ وَلَا عَلَى
الَّذِينَ اِذَا مَآ اَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَآ اَجِدُ مَآ اَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوْا وَاَعْيُنُهُمْ
تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا اَلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ ﴿٩٢﴾ اِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى
الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ وَهُمْ اَغْنِيَآءُ رَضُوا بِاَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطَبَعَ اللّٰهُ
عَلٰى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٩٣﴾

90- Bedevilerden kendilerine izin verilsin diye özür beyân edenler geldiler; Allah'a ve Peygamberine karşı yalan söyleyenler de evlerinde oturdular; bunlardan kâfir olanlara elbette elem verici bir azap dokunacaklar.

91- Zayıflara, hastalara ve (savaşta) sarfedeceklerini bulamayanlara -Allah ve Peygamberine bağlı kalıp hayırlı davrandıkları takdirde- bir sorumluluk ve sakınca yoktur. İyilikte bulunmayı prensip edinenleri kınamaya yol yoktur. Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

92- Binek veresin diye sana geldiklerinde, "sizi bindirecek binek bulamıyorum" dediğin zaman, Allah yolunda harcayacak bir şey bulamadıklarına üzülerek göz yaşı döke döke dönüp gidenlere de kınama-ayıplama yoktur.

93- Kınama ve ayıplamaya yol, ancak zengin oldukları halde senden izin isteyip geriye kalanlar, (kadınlar)la beraber olmaya razı olanlardır. Allah da bunların kalplerini mühürledi, artık (sonun ne olacağını) bilmezler.

İNİŞ SEBEBİ

Tabiinden Dahhak'a göre, Medine çevresindeki bedevilerden Amr b. Tufeyl kabilesine mensup bir grup temsilci Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e gelerek, savaşa çıktıkları takdirde diğer kabilelerin fırsatı ganimet sayacaklarını, gelip evlerini ve mallarını basarak yağma edeceklerini ileri sürdüler ve sefere katılmamaları için ruhsat istediler. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz onlara,

"Allah sizin hakkınızda gereken haberi verecek. Allah bizi sizden (sizin yardımınızdan) müstağni kılacak ve pek yakında bu gerçekleşecektir!" buyurdu. Yukarıdaki âyetler o sebeple indirildi.

Diğer yandan, bedevilerden Esed veya Gatafanoğulları'nın da savaşa katılmamak için gelip özür beyân ettikleri rivayet edilmektedir.[1]

Yine bu konuda yapılan rivayetler arasında şu olay da yer almaktadır:

Ashab-ı Kirâm'dan Zeyd b. Sabit (radıyallahu anh) anlatıyor: Savaş emri inince, bir âmâ gelerek Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e durumunu arz etti: "Savaşa çıkamıyorum, benim hâlim ne olacak?" dedi. Bunun üzerine

1 Tefsir-i Kurtubi - Lübabu't-te'vil

91. âyet indi.[1]

İbn Abbas (radıyallahu anh)'den yapılan rivayette deniliyor ki: Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz ashabına kendisiyle birlikte savaşa çıkmalarını emretti. Bunun üzerine bir topluluk gelip Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'den binek istediler. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)de onlara:

"Vallahi size verecek binek bulamıyorum" diyerek durumu anlattı. Onlar da savaşa katılma imkânı elde edemediklerinden dolayı çok üzüldüler ve ağlayarak geri döndüler. Hepsi de savaşa katılmak için can atıyor, ama Şam dolaylarına kadar çok sıcak bir mevsimde bineksiz, nevalesiz gidilemeyeceğini bildiklerinden dolayı, üzülüyorlardı. Bunun üzerine 92. âyet indi.[2]

İLGİLİ HADİSLER

"Andolsun ki, Medine'de yerinize öyle bir topluluk bıraktınız ki, ne kadar Allah için bir şey harcar, ne kadar bir vadiyi aşar ve ne kadar bir düşmandan bir şey elde ederseniz, mutlaka onlar da sevap ve mükâfatta size ortak olmuşlardır."[3]

"Şüphesiz ki Medine'de birkaç grup var ki, siz (ey gaziler!) ne kadar bir vadiyi aşar ve ne kadar bir yol yürürseniz, mutlaka onlar da sizinle beraberdirler!"

Bunun üzerine Ashab-ı Kiram sordu:

- Ya Rasulallah! Nasıl olur bu, onlar bizim yanımızda değil, Medine'de bulunuyorlar?! Cevap verdi:

- **Evet, ama onları meşru özürleri (bu sefere çıkmaktan) alıkoydu.**[4]

"Yemin ederim ki, Medine'de geriye öyle erkekler bıraktınız ki, ne kadar bir vadiyi aşar ve ne kadar bir yolda yürürseniz, mutlaka ecirde (mükâfatta) size ortaktırlar. Hastalık (ve benzeri mazeretler) onları alıkoydu (ama kalbleri sizinle beraberdir)."[5]

---

1 Tefsir-i İbn Kesir: 2/381

2 Tefsir-i İbn Kesir: 2/381

3 İbn Ebi Hatim: el-Hasan'dan

4 Buhari-Müslim: Enes (radıyallahu anh)'den

5 Müsned-i Ahmed

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

"Din nasihattir, din nasihattir, din nasihattir!"

Bunun üzerine soruldu:

- Ya Rasulallah! Kime nasihattir? Cevap verdi:

- **Allah'a, kitabına, peygamberine, Müslüman liderlerine ve bütün Müslümanlara.**[1]

Açıklama:

İlim adamları bu son hadisin yorumunu şöyle yapmışlardır:

Allah'a nasihat: O'nun varlığına, birliğine şüpheden uzak ve katıksız şekilde imân etmek, O'nu uluhiyet sıfatlarıyla vasfetmek, her türlü noksanlıktan tenzih edip sevdiği şeyleri sevmek, sevmediği şeyleri sevmemektir.

Peygambere nasihat: O'nun peygamberliğini tasdik etmek, emir ve yasaklarına uymak, dostlarına dost olmak, düşmanlarına düşman olmak; her yerde ve her zaman Peygamber'e saygılı olmak, ehl-i beytini ve ashabını sevmek; sünnetini hem yaşamak, hem de yaşatmaktır. Kısacası, O'nun ahlakıyla ahlaklanmaktır.

Kitaba nasihat: Onu okumak, getirdiği hükümleri anlamaya çalışmak, kötü niyetlileri ondan uzaklaştırmak, onu öğrenmek ve öğretmek, içindeki bütün hükümlerle amel etmektir.

Müslüman liderlere nasihat: Onlara karşı gelmemek, onları gerektiğinde hakka ve doğruya irşat etmek, gaflet ettikleri önemli meselelerde onları uyarmak ve meşru buyruklarına itaat etmektir.

Müslümanlara nasihat: Onları sevmek, kin ve düşmanlık gütmemek, gerektiğinde onları irşat etmek, salih olanlarını daha çok sevip saygı duymak, hepsine saygı duyup hayırla dua etmek ve yardımcı olmaktır.

Bedeviler (Çölde Yaşayan Araplar)

وَجَاءَ الْمُعَذِّرُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ

1 Buhari/İmân: 42 - Müslim/İmân: 95 - Ebu Dâvud/Edeb: 59 - Tirmizi/ Birr: 17 Nesâi/Beyat: 41 - Dârimi/Rikak: 41 - Ahmed: 1/351-2/297-4/102, 103

"Bedevilerden kendilerine izin verilsin diye özür beyan edenler geldiler."

Savaşa katılma hususunda ikiye ayrıldıkları anlaşılıyor; bir grup samimi idiler, gerçekten birtakım mazeretleri bulunuyordu. O bakımdan Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelerek izin istediler. Diğer bir grup ise, nezaket ve saygı göstermeksizin Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in çağrısına kulak vermeyerek evlerinde oturdular. Kur'ân'da ilgili âyetlerle bu iki gruptan hangisinin münafık olduğu açıklanıyor ve böylece mü'minlere, onları teşhis imkânı veriliyor: Özürlerini beyân edip izin istemek üzere gelenlerin samimi oldukları; Allah'a ve Peygamberine karşı yalan söyleyerek evlerinde oturup Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in dâvetine olumlu cevap vermeyenlerin ise, münafık oldukları anlaşılıyor.

Savaşa Katılamiyan Hasta ve Zayıfların Görevi

لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَى وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يُنْفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ

"Zayıflara, hastalara ve (savaşta) sarfedeceklerini bulamayanlara -Allah ve Peygamberine bağlı kalıp hayırlı davrandıkları takdirde- bir sorumluluk ve sakınca yoktur."

İslâm, bunlann mazeretlerini dikkate almakla yetinmiyor; Allah ve peygamberine bağlı kalıp, Allah'a, Peygambere, Kitaba ve Müslüman liderlere, sonra da bütün Müslümanlara nasihatçı, yani hayırhah olmaları halinde sorumluluktan kurtulacaklarını hatırlatıyor.

O halde İslâm, her kişiden Allah ve din adına gücünün yeteceği nisbette hizmet ve fedakârlık bekliyor. Zayıf ve hasta, özürlü ve sakatların savaşa bedenen katılma imkânları elbette yoktur, ama dine hizmet, insanlara faydalı olma sadece savaşa çıkmaktan ibaret değildir, sayılmayacak kadar çareler, imkânlar ve fırsatlar söz konusudur. O bakımdan İslâm bunları da kendi hallerine bırakmıyor. Bulundukları yerde Allah yolunda -kendi bilgi ve imkânları nisbetinde- hizmet etmeleri emrediliyor. Çünkü Allah'a dosdoğru imân eden kimse, hasta da olsa, sakat da bulunsa başkasına yük değil, yardımcıdır. Onların da kendilerine göre birtakım görevleri, yapacakları hizmetleri, gösterebilecekleri iyilikleri vardır.

İşte gerçek anlayışlı ve şuurlu her Müslümanın ölçüsü böylece belirlenmiştir. Kör de olsa, topal da olsa; güçsüz ve hasta da bulunsa, ataleti atıp imân aksiyonuyla hizmet alanında kendisine ayrılan kısımda yerini almasını bilir. Aksi halde başkasına yük olup atıl bir ömür geçirmekle hep günahkâr sayılır. Ancak hiçbir hizmete imkân bulamayanlar bu genellemenin dışındadırlar.

Şehirlerde ve kasabalarda oturan münafıklarla, taşralı münafıklardan mazeret uydurup savaşa katılmayanlar, hizmette bulunup hayırhah davranacakları yerde fitne ve fesat çıkardılar; söz ve davranışlarıyla küfre saptılar. O bakımdan tevbe etmeden, dönüş yapmadan ölenlerin cenaze namazlarının Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ve mü'minler tarafından kılınmasına cevaz verilmedi ve elem verici bir azabın o gibilerini beklediği açıklandı.

Şüphesiz ki, Kur'an'ın bu hükmü her devirde geçerlidir. İçindeki küfrünü dışarı vurup rengini belli eden dönek hiçbir münafıkın cenaze namazını kılmak çâiz değildir.

Allah Onların Kalplerini Mühürledi

وَطَبَعَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ

"Allah da bunların kalblerini mühürledi; artık (sonun ne olacağını) bilmezler."

İslâm'da devlet ve milletin varlığı ve esenliği, beş gücün varlığına dayanır:

1- Allah'a, Peygamber'e ve ahiret gününe dosdoğru imân etmek ve yeni nesilleri bu inanç ve irfanla donatmak.

2- Kur'ân ahlâkını ciddi bir programla ele alıp formüle etmek ve eğitim yoluyla çocukların kalp ve kafalarına ustaca işlemek.

3- Devlet otoritesini kusursuz, fakat âdil ölçülerle işler duruma getirmek ve devamını sağlamak.

4- Ekonomik gücü yeterli hale getirmek ve gelir dağılımının hizmetler ve verimlilikler kıstas tutularak eşit tutulması suretiyle sağlam bir denge kurmak.

5- İnanan disiplinli bir ordunun her an savaşa hazır durumda beklemesini ve inanmayanların ayıklanmasını sağlamak...

Tevbe suresinde özellikle bu beş gücün varlığına ağırlık kazandırılıyor; hür ve bağımsız yaşayabilmenin, savaşa hazır duruma gelmekle mümkün olduğuna işaretle savaşın hayati önemi üzerinde duruluyor.

O bakımdan kendilerini bu beş gücün tamamının ya da mazeretleri olmadığı halde bunlardan bir kısmının dışında tutup pasifize edenleri hem dünyada, hem de âhirette elem verici bir azabın beklediği haber veriliyor. Sonra da kalp ve kafalarla bu beş güç arasındaki kanalların kapanması üzerinde duruluyor. Bir insanın kalbinin mühürlenip vurdum duymaz olması için sözü edilen kanalların kapanması yeterli sebep olarak gösteriliyor. Kanalları açık tutanlar ise, ilâhi sünnete uyanlardır ki, onlar hem dünyada, hem de âhirette mutlu ve huzurludurlar.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle savaşa çağrının inananlarla inanmayanlar arasında bir kıstas olduğu belirtildi. Böylece mazeret uydurup din ve devletin selâmeti uğruna savaşa çıkmayanların katıksız münafık olduklarına dikkatler çekildi. Ciddi mazereti olanların ise, o yüzden kınanmayacaklarına atıf yapıldı. Binek ve azık bulamayanların savaşa çıkma imkânından mahrum kalmaları sebebiyle üzülüp ağlamalarının, samimiyetlerinin başlıca belgesi olduğuna işaretle, inanmayanların savaşa katılmalarının doğru olmayacağı hakkında bilgiler verildi.

Aşağıdaki âyetlerle, savaşta başarı sağlayan mü'minler evlerine dönecekleri zaman münafıkların gelip özür dileyecekleri haber veriliyor. Böylece içlerindeki murdarlığın büsbütün dışlarına vuracağı, o bakımdan Allah'ın onlardan hoşnut olmayacağı hatırlatılıyor.

يَعْتَذِرُونَ إِلَيْكُمْ إِذَا رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ ۚ قُلْ لَا تَعْتَذِرُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكُمْ قَدْ نَبَّأَنَا
اللَّهُ مِنْ أَخْبَارِكُمْ ۚ وَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَىٰ عَالِمِ الْغَيْبِ
وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٤﴾ سَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ إِذَا انْقَلَبْتُمْ
إِلَيْهِمْ لِتُعْرِضُوا عَنْهُمْ ۖ فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ ۖ إِنَّهُمْ رِجْسٌ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ ۚ جَزَاءً

بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩٥﴾ يَحْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ ۖ فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَىٰ عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٩٦﴾

94- Münafıklar (savaştan) döndüğünüzde sizden özür dilerler. De ki: Özür dilemeyin! Elbette size inanmıyoruz. Allah haberlerinizi bize açıkça bildirmiştir. Bundan böyle de Allah da, Peygamberi de yaptıklarınızı görecek (ve değerlendirecek). Sonra da (ölüp) gizli ve açık her şeyi hakkıyla bilen (Allah)e döndürüleceksiniz; O da yaptıklarınızı size bir bir haber verecektir.

95- Kendilerine döndüğünüz zaman (kınama ve ayıplamadan) vazgeçersiniz diye Allah ile yemin edeceklerdir. Siz de onlara (böyle yapmaktan) vazgeçin. Çünkü gerçekten onlar murdardırlar. Eyleşecekleri yer de -kazandıkları şeye karşılık- Cehennem'dir.

96- Kendilerinden hoşnut olasınız diye size yemin ederler. Siz onlardan hoşnut olsanız bile elbette Allah fâsıklar (ilâhi sınırları aşıp itaat dışında kalanlar)dan razı olmaz.

İNİŞ SEBEBİ

Beğavi'nin tesbitine göre, Tebuk seferine çıkmayan münafıkların sayısı sekseni aşıyordu. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, Romalılar'ı korkutup Suriye sınırlarındaki bazı önemli kabileleri İslâm'a soktuktan ve bazısını da haraca bağladıktan sonra şan ve şerefle dönünce, münafıkların paçaları tutuştu ve özür dilemekten başka çareleri kalmadı.

O sebeple yukarıdaki âyetler indi.[1] Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz de, mü'minlere, **"Münafıklarla oturmayın ve konuşmayın!"** diye uyarıda bulundu.[2]

İkiyüzlü Döneklerin İslâm'da Yeri Yoktur

قُلْ لَا تَعْتَذِرُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكُمْ

"De ki: Özür dilemeyin. Elbette size inanmıyoruz."

1 Lübabü't-te'vil

2 Lübabü't-te'vil

İçlerindeki inkâr ve nifakı atmadıkları sürece, ikiyüzlü, dönek ve kaypak münafıkların İslâm'da yeri ve itibarı yoktur. Yemin etseler inanılmazlar, dalkavukluk etseler yüz bulamazlar, yaltaklansalar itibar edilmezler, hoşnut etmeye çalışsalar, Allah (celle celaluhu) onlardan hoşnut olmaz.

İç yüzleri anlaşılıp renklen iyice belli olduktan sonra onları kınayıp ayıplamanın artık bir anlamı yoktur. Toplum içinde yalnızlığa itilmelerinden daha büyük ceza ve azap ne olabilir? Şüphesiz ki, böyle bir önlem bir afaroz değildir, imân ile nifakın birbirinden uzak kalmasını sağlamaya yönelik bir tedbirdir. Ancak pişmanlık duyup iyi niyet, samimi duygu düzeyinde hatâlarını itirafla tevbe ve istiğfarda bulunurlarsa, o takdirde Allah'ın rahmet kapısı her ân açıktır; zira Allah (celle celaluhu) çok bağışlayan ve çok merhamet edendir. Ölüm gelip boğaza dayanmadan dönüş yapıp nedamet duyanları bağışlamak O'nun şânındandır.

Allah'ın adaleti şaşmaz, ölçü ve tespitleri yanılmaz; kim nereye yönelirse yönelsin, Hak'tan ne kadar kaçarsa kaçsın, çok sürmez Allah'a döndürülmesi kaçınılmaz bir sonuçtur. O, kalplerdeki gizli-açık her şeyi hakkıyla bilendir. İnsanların işlediklerini, günü, vakti ve saati gelince bir bir meydana koyar, gerekirse kirli çamaşırlarını bir bir ortaya döker; ama hiç kimseye haksızlık etmez. Çünkü O, zulmü hem kendisine, hem de kulları arasında haram kılmıştır. Herkes ancak kazandığının, işlediğinin karşılığını noksansız görür.

Münafıklar Murdardırlar

فَاَعْرِضُوا عَنْهُمْ ۚ اِنَّهُمْ رِجْسٌ

"Siz de onları kınamaktan vazgeçin. Çünkü gerçekten onlar murdardırlar."

Münafıkların murdarlığı, biri manevi ve deruni, diğeri maddi ve zahiridir. İnkâr, nifak, azgınlık ve kötülüklerle kalbini ve ruhunu kirleten kimse, iç yapısı itibariyle murdarlaşmıştır. O nedenle ölünce ruhu Allah'ın rahmet ve inayet huzuruna yükselmez. Zira o huzur, imân ve irfan temizliği içinde gelenleri kabul eder. Dış yapıları itibariyle murdar sayılmalarının sebebi, cünüp gezmeleri, beden ve elbiselerini idrar serpintilerinden korumamaları; haram lokma yemeğe devam etmeleri gibi şeyler gösterilebilir. O bakımdan nifak ve inkârı ortaya çıkıp belli olanların cenaze namazları

kılınmaz ve onlar için duâ ve istiğfar edilmez.

Bir an düşünelim ki, bazı mü'minler onlara yakınlık duyuyor ve öldüklerini duyduklarında onlar için dua ve istiğfar ediyor, hoşnut olduklarını dile getirmek istiyorlar. Bunun gerçekte bir değeri ve olumlu tesiri düşünülemez. Zira Allah (celle celaluhu) onlardan asla hoşnut değildir ve yapılan hiçbir duâ ve istiğfarı onlardan yana kabul etmez. Hem küfür üzere öldüğü bilinen bir kimsenin ne namazı kılınır, ne de kabrinin başına gidilerek duâ edilir.

Böylece İslâm, toplum bünyesine sızan inkarcı ve nifakçıları tam kontrol altında tutmayı, alanı onlara boş bırakmamayı, halk arasında dostsuz ve itibarsız kalmalarını sağlamayı, gerçek bir mü'minin onlara yakınlık göstermesini yasaklamayı değişmeyen bir prensip olarak benimsemiş ve uygulanmasını emretmiştir. Bu, bir sandık içinde çürüyen birkaç meyveyi hemen müdahale edip ayıklamaya benzer; ihmal edildiği takdirde sandıktaki bütün meyvaların çürümesine yol açar.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle günün şartlarına ve ortama göre renk değiştiren ve fakat hiçbir zaman samimi olmayan münafıkların, Müslüman cemaatinden tecrit edilmeleri emredildi. Onlardan o vaziyette ölenler için duâ ve istiğfar yapılmaması tenbihle, Allah'ın hiçbir suretle onlardan hoşnut olmadığı belirtildi. Çünkü ölmeden evvel küfür ve nifaktan nedamet duymayan ve Hakk'a yönetmeyen kimselerin artık bağışlanması söz konusu değildir.

Aşağıdaki âyetlerle çölde yaşayan bedevilerin küfür ve nifakta daha ileri bir safhada bulunduklarına dikkat çekiliyor. Çoğu böyle olmakla beraber, bir kısmının akıl ve idrâkini kullanarak doğru yolu seçme basiretini gösterdiği ayrıca haber veriliyor.

اَلْاَعْرَابُ اَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا وَاَجْدَرُ اَلَّا يَعْلَمُوا حُدُوْدَ مَا اَنْزَلَ اللّٰهُ عَلٰى
رَسُوْلِهٖ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿٩٧﴾ وَمِنَ الْاَعْرَابِ مَنْ يَّتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ مَغْرَمًا
وَيَتَرَبَّصُ بِكُمُ الدَّوَآئِرَ ۚ عَلَيْهِمْ دَآئِرَةُ السَّوْءِ ۗ وَاللّٰهُ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿٩٨﴾ وَمِنَ

الْاَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ قُرُبَاتٍ عِنْدَ اللّٰهِ وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ اَلَآ اِنَّهَا قُرْبَةٌ لَهُمْ سَيُدْخِلُهُمُ اللّٰهُ فِى رَحْمَتِهٖ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٩٩﴾

97- Bedeviler küfür ve nifak bakımından daha şiddetlidirler ve Allah'ın Peygamberine indirdiği (dini hükümlerin) sınırlarını bilmemeye, tanımamaya daha yatkın ve uyumludurlar. Allah her şeyi bilen, her şeyi hikmetle yürütendir.

98- Bedevilerden öylesi de var ki, (Allah yolunda harcadığını) cerime sayar ve (kurtulmak için) başınıza türlü belâların gelmesini bekleyip dururlar; belâlar onların başına... Allah her şeyi işitendir, bilendir.

99- Yine bedevilerden öyleleri de var ki, Allah'a, ahiret gününe imân ederler. (Allah yolunda) harcadıklarını Allah katında yakınlıklara ve Peygamberin dualarına (lâyık olmaya vesile) edinirler, iyi bilin ki bu onlar için Allah katında bir yakınlıktır. Allah onları rahmetine lâyık görüp kavuşturacaktır. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

İLGİLİ HADİSLER

"Çölde oturan kendine eziyet eder. Av peşinde koşup duran (bir amaçsızlık ve) gaflete kendini sokar. Sultana gelip (yaltaklanan) ise, fitneye uğrar."[1]

"(Medeni olan) Eşlem kabilesini Allah selâmete eriştirsin. Gıffar kabilesini de Allah mağfiretine nail eylesin!"[2]

"Kureyş, Ensar, Cüheyne, Müzeyne, Eşlem, Eşca' ve Gıffar kabileleri efendidirler, onlar üzerinde başkalarının efendiliği yoktur; Allah ve Rasulünün büyüklüğü müstesna."[3]

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz ilgili âyetin ışığında, in-

1 Ebu Davud/Edahi: 24 - Tirmizi/Fiten: 69 - Nesâi/Sayd: 24 - Ahmed: 1/357

2 Buhari/İstiska: 2, Menakıb: 6 - Müslim/Mesacid: 307, 308, Fezâil: 182, 187 - Tirmizi/Menakıb: 73 - Dârimi/Siyer: 79 - Ahmed: 2/20, 60, 73, 116, 117, 126, 130, 135, 469 - 3/345, 382 - 4/48, 57, 420,424

3 Buhari/Menâkıb: 2, 6

sanları medenice yaşamaya davet etmekte; çölün atalete itici, imân ve irfanı köreltici, boş şeyler peşinde koşturucu hayatından uzak kalmayı tavsiye ile şehir ve kasaba hayatının lüzumuna işaret etmektedir.

Nitekim efendi diye tanıttığı yedi kabilenin şehir ve kasabalarda oturdukları bilinmektedir.

Eğitimde İslâm'ın Başarısı

Kur'ân bu âyetlerle medeniyetin her çeşit meşru nimetlerinden yoksun, çok ibtidai bir hayat süren çöldeki göçebe bedevileri konu edinerek, İslâm'ın benzersiz ıslâh ve terbiye usul ve yöntemiyle o insanları nasıl medeni yaptığına atıfta bulunuyor. Asırlarca kendi kader çizgilerinde ilim ve irfandan, terbiye ve edepten, hakseverlik ve faziletten yoksun; kabalık ve hırçınlıkta çok ileri olan bedevileri -ilâhi sistemin yönlendirici tezgâhında- eğitip şekillendiren, doğru yola getirip medenileştiren, okutup bilgi sahibi yapan İslâm'ın, diğer ilkel kabile ve milletleri de ıslâh edip eğitmesi çok daha kolay değil midir? Yeter ki İslâm'ın bu kudret ve eşsiz metodunu bilimsel olarak uygulayanlar bulunsun.

Kur'ân, bedevilerin değişik ve farklı dört ana vasıfları bulunduğunu belirtirken, onları diğer millet ve toplumlarla kıyas etme imkânını veriyor.

İslâm'ın eğitimdeki zaferini gözler önüne seriyor:

1- Bedeviler her türlü medeni imkânlardan mahrum bulunuyorlardı.

2- Tek tanrı inancını ret ve inkârda çok daha ileri bir düzeyde idiler.

3- Döneklikte, ikiyüzlülükte, menfaatperestlikte şaşılacak kadar kurnazdılar. İlâhi buyruklara kulaklarını tıkayıp inkâr ve nifakta çok şiddetli idiler.

4- Hak dinler hakkında kayda değer hiçbir bilgi ve duyguya pek sahip bulunmadıkları için de ilâhi hiçbir sınır tanımıyorlardı.

"Bedeviler küfür ve nifakta daha şiddetlidirler ve Allah'ın Peygamberine indirdiği (dini hükümlerin) sınırlarını bilmemeye, tanımamaya daha yatkın ve uyumludurlar." mealindeki âyet onların bu dört vasfını özetlemektedir.

Bedeviler Üç Gruba Ayrılıyordu

Kur'ân, ilgili âyetlerle bedevilerin üç gruba ayrıldığını belirterek irşat ve tebliğde nasıl bir zorlukla karşılaşıldığına işarette bulunuyor:

a) Küfür ve nifakta çok aşırı olup, koyu bir putperestlik içinde ömür tüketenler. Bunlar, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in tebliğ ve irşadına kulaklarını tıkayıp ilâhi çağrıdan rahatsızlık duyanlardı.

b) İslâm'ın parlak zaferleri, düşmanlarını ezecek bir güce sahip bulunması karşısında, başka çare bulamayınca sırf zevahiri kurtarmak için İslâm'ı kabul edip içlerinde cehalet ve küfrün karanlığını taşıyan ve Allah yolunda istemeyerek harcadığı her dirhemi bir cerime sayanlar.

c) Allah ve Peygamberine dosdoğru imân edip Allah yolunda harcadıklarıyla, Allah ve Peygamberin hoşnutluklarına erişmeyi dileyenler.

Birinciler katıksız kâfirler, ikinciler katıksız münafıklar, üçüncüler katıksız mü'minlerdir. Üçüncülerin örnek hali ve Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in yanındaki şerefleri bakımından, ileride birçok bedevi kabilelerin doğru yolu seçmelerine sebep olduklarını, iyi bir çığır açıp diğer bedevileri medeni bir hayata yaklaştırmakta öncülük ettiklerini tarihler kaydetmektedir. Zira Kur'ân'ın parlak nurunu yansıtmasını bilen iyilerin zaferi her çağda ve dönemde başarılı olur.

Kur'ân'da bedevilerin sözünü ettiğimiz üç ayrı zümresinden bahsedilmesinde üç önemli hikmetin mevcudiyetini düşünebiliriz:

Birincisi, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in öylesine kaba ve hırçın, kaypak ve dönek insanlarla nasıl çetin, fakat seviyeli bir mücadele örneği vermesidir. İkincisi, İslâm dininin insanları eğitip yetiştirmesindeki başarı grafiğinin çok yüksek olmasıdır. Üçüncüsü, İslâm âleminin her çağda bu üç zümreyle karşıkarşıya bulunmasıdır.

RİVAYETLER - YORUMLAR

Şehir ve kasabalarda yaşayan araba "arabi" denilir. Çoğulu "urub" gelir. Çölde yaşayana "a'rabi" denilir. Çoğulu "a'rab" ve "eârib" gelir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle İslâm'ın cahil bedevilerle nasıl bir mücadele verdiğine işaret edildi. İslâm'ın bütünüyle ilâhi metoda dayalı terbiye sis-

teminin olağanüstü bir başarı sağladığına atıf yapılarak son dinin büyük bir ıslâh hareketiyle işe başladığı belirtildi. Sonra da hırçın ve o nisbette kaba ve cahil bedevileri doğru yola getirmede izlenen irşat metodu kısmen açıklandı.

Aşağıdaki âyetle, İslâm'a ilk giren muhacirin ve ensar övülüyor ve fazilet yarışında bu iki bahtiyar zümrenin önde yürüdüğü misal veriliyor. Sonra da onlara âhirette hazırlanan sonsuz saadetin çok daha büyük olduğuna dikkat çekilerek doğruyu, hakkı, fazileti erken seçmenin yararları en anlamlı şekilde işleniyor.

وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ
رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ
خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٠٠﴾

100- Muhacir ve ensardan (hicret etmede ve Peygamber'e yardımda) yarışırcasına öne geçen ilk (grupta gelen)ler ve onlara iyilik ve güzellikle uyanlardan Allah razı oldu; onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. Allah onlar için, altlarından ırmaklar akan, içinde ebedi kalacakları Cennetler hazırlamıştır. İşte bu en büyük kurtuluştur.

İLGİLİ HADİSLER

"Ashabıma dil uzatmayın. Sizden biriniz Uhud Dağı kadar altın (Allah yolunda) harcasa, yine de onların ne bir avuç, ne de yarım avuç harcamasına (onun Allah katındaki kıymetinin seviyesine) erişebilir."[1]

"Kim ashabımı severse, bana sevgisinden dolayı (onları) sever; kim de onları sevmezse, bana olan sevgisizliğinden dolayı (onları) sevmez,"[2]

"Mü'minin alâmeti, ensarı sevmektir. Nifakın alâmeti ise, ensarı sevmemektir."[3]

---

1 Buhari/Fezâil: 5 - Müslim/Fezâil: 221, 222 - Ebu Dâvud/Sünnet: 10 - Tirmizi/Menakıb: 58 - Ahmed: 3/11

2 Tirmizi/Menakıb-ı ashab: 58 - Ahmed: 4/87-5/54, 57

3 Buhari/Menakıb-ı ashab:4 - Müslim/İmân:127, 128 - Nesâi/İmân:119 - Ahmed:3/70, 130, 133, 249

"İnsanların hayırlısı, beni görüp bana uyan kuşaktır. Sonra da onları takip edenler ve sonra da o takip edenleri takip edenlerdir."[1]

Râvi, bu takip edenlerin iki mi, üç mü olduğunda tereddüt etmiştir.

Sevap ve Fazilette Öne Geçenler

وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ

"Muhacirin ve ensardan (hicret etmede ve Peygamber'e yardımda) yarışırcasına öne geçen ilk (grupta gelen)ler ve onlara iyilik ve güzellikle uyanlardan Allah razı oldu."

Kur'ân'da bu bahtiyarlara "es-Sâbikune'l-evvelun" denilmektedir. "Sabık" öne geçen, erken hareket eden; "evvebde ilk, önce gibi manalara gelir. Bunlar kimlerdir? Muhacir ve ensardan olduklan kesindir; ancak bu iki grup arasından ilk hicret edenler kimlerdir veya bu unvanı alanlar kimlerdir?

Yapılan çeşitli rivayetlerden, ilim adamlarının görüş ve tesbitlerinin biraz farklı olduğu anlaşılıyor:

a) Tabiinden Said b. Müseyyeb'e göre, iki kıbleye yönelip namaz kılma dönemine yetişen Ashab-ı Kirâm'dır. Bilindiği gibi, Mekke'deki Kabe'ye yönelip namaz kılınmadan önce Müslümanlar Kudüs'teki Beytü'l-Makdis'e doğru namaz kılıyorlardı. Sonra kıblenin değiştirilmesiyle ilgili Bakara suresi 144 ve 150. âyetler inince, Müslümanlar artık beş vakit namazda ve diğer nafile namazlarda Kabe'ye yöneldiler. Katade ve İbn Sirin de aynı görüştedirler.

b) Ata' b. Ebi Rebah'a göre. Bedir Savaşı'na katılan mü'minlerdir.

c) Şa'bi'ye göre, Hudeybiye'de Bey'âtü'r-Ridvânda bulunanlardır. Tarihçilerin tesbitine göre, o gün Hudeybiye'de 1400 sahabi bulunuyordu.

d) Ünlü müfessir Muhammed b. Kâb el-Kurazi'ye göre, Ashab-ı Kiram'ın hepsidir. Çünkü herkesten önce onlar Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e arkadaş olma fazilet ve bahtiyarlığına erişmişlerdir.

e) Müfessir Fahreddin Râzi'ye göre, ilk hicret edenler ve Peygamber

1 Buhari/Tefsir: 3, Fezâil: 9, Meğazi: 35, Fiten: 27 - Müslim/İmaret: 71, Zühd: 15 Fiten: 112 - Tirmizi/Fiten: 15, 45, Zühd: 21, 22 - İbn Mâce/Mukaddeme: 11 - Ahmed: 3/36, 37, 41

(sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e ilk yardım edenlerdir.

Bu tesbit ve görüşlerin hemen hepsinde büyük çapta hakikat payı vardır, hattâ hepsi de isabetlidir, diyebiliriz. Nitekim Cumu'a suresinin baş kısmında. Haşr suresinde ve Enfâl suresinde bu konuya ayrı ayrı ifadelerle temas edilmiştir.

Öne geçip ilk olmak üç şeyle gerçekleşir:

1- Samimi imân

2- Zaman

3- Mekân...

O halde Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Eferidimiz'e ilk uyanlar, ilk hicret edenler, ilk yardımda bulunanlar, Bedir Savaşı'na ilk katılanlar, Hudeybiye'de bey'atte ilk bulunanlar, Kur'ân'daki deyimin kapsamına girmektedir. Sonra da sözünü ettiğimiz bahtiyarlara iyilik ve güzellikle uyanlar gelir ki, onlara "Tabiin" deniliyor. Öyle ki, Ashab-ı Kirâm'ı iyilik, hayır ve fazilette örnek edinen ve bu hususlarda onlara samimiyetle uyanlar söz konusudur.

Böylece âyet-i kerime, haktan yana ele geçen ilk fırsatı aklını ve idrâkini kullanıp yeterince değerlendirenleri ve onlara samimiyetle uyanları "İlâhi rızâ" mertebesiyle müjdelerken; hâlâ inkâr ve nifak bataklığında bocalayıp bir ömür tüketenleri kınamakta, kaçırdıkları saadetin hiçbir şeyle telâfi edilemeyeceğine işaret etmektedir.

İlk Hicretin ve İlk Yardımın Önemi

رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ

"Allah onlardan razı oldu, onlar da Allah'tan razı oldular."

Allah (celle celaluhu), ilk hicret edenlerle, ilk yardımda bulunanları ve bu iki bahtiyar mü'minlere gönül yatışkanlığı içinde iyilikle, güzellikle uyanları övüyor. Zira gerek Mekke'den Habeşistan'a, gerekse Mekke'den Medine'ye ilk hicret edenlerin büyük bir fedakârlık ve fazilet örneği verdikleri muhakkaktır.

Bunları kısaca sıralayacak olursak, gösterilen fedakârlığın mana ve büyüklüğünü daha iyi anlamış oluruz:

1- Evini, yurdunu, malını ve hısımlarını terketmeleri,

2- Allah'tan başka dayanakları olmadığı halde yabancı bir ülkeye veya beldeye hicret etmeleri,

3- Allah ve gönderdiği din uğrunda her şeylerini feda etmekten çekinmemeleri, üstelik bunu gerçekleştirdikleri oranda mutluluk ve huzur duymaları...

İşte bu üç hususdur ki, onları rızâ mertebesine yükseltmiştir. Sonra da bu bahtiyarlara samimiyetle uyanlar gelmektedir. Gerçi bu ikinciler de rızâ mertebesine lâyık görülmüşlerdir; ama gerek hicret, gerekse Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in en sıkışık günlerinde İslâmiyet'in kök salıp gelişmesi için yapılan yardım sebebiyle açılan yol, ortada duran misailer ve hazırlanmış bir ortam bulunuyordu. O bakımdan birincilerin imân, azim, fedakârlık ve fazileti ölçü kabul etmez bir dereceye yükselmiştir.

Mekke müşriklerini son dereee tedirgin eden husus, hicret edenlerin Medine'de ensar tarafından sıcak bir ilgi, samimi bir duygu ve göz yaşartan sevinçli bir hava içinde karşılanmaları ve gereken her türlü yardımı yapmaları olmuştu. Şüphesiz ki, bu da kıyamete kadar gelecek olan Müslümanlar için en güzel misaldir. Zira ensar bu ilgi ve davranışlarıyla bir anda bütün putperestleri ve çevrelerinde kümelenen Yahudileri kendi aleyhlerine çevirmiş oldular. Bu hiçbir zaman az bir fedakârlık, küçük bir himmettir denilemez. Ama imân, İslâm, Kur'ân ve Peygamber sevgisi ve her şeyin üstünde Allah rızâsı, onlara diğer bütün şeyleri önemsiz göstermişti, öyle ki onların imân ve irfanı hiçbir engel tanımıyordu. Allah hepsinden razı olsun.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle, ilk adımda kendilerini Allah'a ve Rasulullah'a verip tam bir gönül yatışkanlığı ve samimi niyet içinde her bakımdan İslâm'ın kök salıp gelişme ortamı bulmasına yardımcı olan muhacirin ve ensardan Allah'ın hoşnut olduğu belirtildi ve bu bahtiyarlar en güzel misal olarak gösterildi.

Aşağıdaki âyetlerle, yine Medine çevresindeki münafıklara ve Medine'nin içinde dişlerini İslâm aleyhine bileyen içi küfür ve nifak dolu döneklere dikkat çekiliyor. İki türlü azaba uğratılacakları hatırlatılarak dönüş

yapmaları isteniliyor. Sonra da Tebuk Seferi'ne katılmayanlardan bir kısmının tevbesinin kabul edileceği umudu veriliyor.

Arkasından İslâm cemaatini bütünleştirip pekiştiren önemli unsurlardan biri olan zekât konusu açıklanıyor. İslâm Devletinin bu hususta devreye girmesine işaretle İslâm'da çok önemli bir farzın aksamaması emrediliyor. Sonra da Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in günahkâr mü'minler ve dönüş yapanlar için duâ etmesi tavsiye edilerek, bu duanın onlara sükunet ve huzur vereceği açıklanıyor.

وَمِمَّنْ حَوْلَكُمْ مِنَ الْاَعْرَابِ مُنَافِقُونَ ۛ وَمِنْ اَهْلِ الْمَدِينَةِ مَرَدُوا عَلَى النِّفَاقِ
لَا تَعْلَمُهُمْ ۖ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ ۚ سَنُعَذِّبُهُمْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ يُرَدُّونَ اِلٰى عَذَابٍ عَظِيمٍ ۚ
﴿١٠١﴾ وَاٰخَرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَاٰخَرَ سَيِّئًا ۗ عَسَى اللّٰهُ
اَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ ۚ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٠٢﴾ خُذْ مِنْ اَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ
وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ ۖ اِنَّ صَلٰوتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ ۗ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٠٣﴾ اَلَمْ
يَعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَاْخُذُ الصَّدَقَاتِ وَاَنَّ اللّٰهَ هُوَ التَّوَّابُ
الرَّحِيمُ ﴿١٠٤﴾ وَقُلِ اعْمَلُوا فَسَيَرَى اللّٰهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ ۖ وَسَتُرَدُّونَ
اِلٰى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ۚ ﴿١٠٥﴾ وَاٰخَرُونَ مُرْجَوْنَ
لِاَمْرِ اللّٰهِ اِمَّا يُعَذِّبُهُمْ وَاِمَّا يَتُوبُ عَلَيْهِمْ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٠٦﴾

101- Çevrenizdeki bedevilerden bir kısmı münafıktırlar. Medineliler'den de bir kısmı münafıklıkta inatla ısrar etmekteler. Siz onları bilmezsiniz, biz biliriz. Onları iki defa azaba uğratacağız. Sonra da büyük bir azaba döndürüleceklerdir.

102- (Tebuk Seferi'ne katılmayanlardan) diğer bir kısmı da günahlarını itiraf ettiler, iyi bir ameli kötüsüyle karıştırdılar. Allah'ın onların tevbesini kabul etmesi umulur. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

103- Onların mallarından zekât al ki, onunla kendilerini temizler ve (günah ile kusurlarını) paklarsın; ayrıca onlara duâ et, çünkü senin duan onlar için sükunet ve gönül yatışkanlığıdır. Allah her şeyi işitendir, bilendir.

104- Bilmediler mi ki, ancak Allah kullarının tevbesini kabul eder; sadakalarını alır ve Allah'tır ancak tevbeleri çokça kabul eden ve çok merhamet eden.

105- De ki: İstediğiniz şekilde amel edin. Allah işlediğinizi görüp (değerlendirecektir). Peygamberi de, mü'minler de sizin yaptıklarınızı görüp (gerekeni yapacaklardır). Sonra da gizli açık herşeyi bilen (Yüce Kudret'e) döndürüleceksiniz; O da amel edegeldiğiniz şeyleri bir bir size haber verecektir.

106- (Tebuk Seferi'ne katılmayanlardan) başka bir kısmı da Allah'ın vereceği hükme bırakılmışlardır; ya onlara azap eder ya da tevbe nasib edip pişmanlıklarını kabul eder. Allah her şeyi bilendir, her şeyi hikmetle yürütendir.

İNİŞ SEBEBİ

Medine çevresinde Cüheyne, Müzeyne, Eşca', Eslem ve Gıffar kabileleri arasında sayılan az da olsa birtakim münafıklar kümelenmiş bulunuyordu. 101. âyet bunu açıklar mahiyette inmiştir.[1]

Tebuk Seferi'ne katılmayıp evlerinde kadınlarla birlikte gölgeliklerde oturmayı tercih edenlerin çoğu, çok geçmeden pişmanlık duymuş ve: "Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz arkadaşlarıyla birlikte şu sıcak mevsimde Suriye sınırlarında düşmanla savaşırlarken biz gölgeliklerde oturup nefislerimizin arzularını yerine getirmekle meşgul oluyoruz; yazıklar olsun bize!" diyerek günahlarını itiraf etmişler ve kendilerini Mescid'deki sütunlara bağlayarak, "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bizi kabul edip çözmedikçe bu sütunlara bağlı kalacağız" diyerek affedilmelerini beklemişlerdir.

Onun üzerine 102. âyet indi. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz onların bağtarım çözdürerek kendilerini kabul etti.[2]

---

1 Esbabu'n-nüzul/Nisaburi - Lübabu't-tevil

2 Esbabu'n-nüzul/Nisaburi

Savaştan geri kalanlardan üç kişi hakkında ise, ilâhi beyânın inmesi beklendi ki onlar, Kâb b. Mâlik, Mirare b. Rebi' ve Hilâl b. Umeyye idi. 106. âyetin de onlar hakkında indiği söylenir.[1]

Günahlarını itiraf edenler ise, başta Ebu Lübabe olmak üzere mallarının tamamını Allah yolunda harcamaya azmettilerse de Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz onların mevcut mallarının üçte birini harcamalarını kâfi gördü. O sebeple de

"Onların mallarından zekât al ki, onunla kendilerini temizler ve (günah ile kusurlarını) paklarsın!" mealindeki 103. âyet indi.[2]

İLGİLİ HADİSLER

Abdullah b. Ebi Evfâ (radıyallahu anh) anlatıyor:

- Bir kabile üzerlerine farz olan zekâtı getirip Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e teslim edince, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem),

"Allahım! Rahmetini onlara indir" diye duâ ederdi. Bir gün babam da zekâtını getirip teslim ettiğinde, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, **"Allahım! Ebu Evfâ ailesine rahmetini indir"** diye duâ etti.[3]

"Sizden biriniz helâl ve temiz kazancından elde ettiğinin zekâtını vermeye görsün, mutlaka Allah onu sağ eliyle (rahmet ve gufranıyla) alıp kabul eder. Hem Allah ancak helâl ve temiz olanını kabul eder; isterse o bir hurma olsun, Rahman (olan Allah'ın) elinde, sizden birinizin tayını veya deve yavrusunu besleyip büyüttüğü gibi, gelişip artarak dağdan daha büyük olur."[4]

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz buyurdu:

"Bu gece (mânada) iki melek gelerek beni, bir kerpici altından, biri gümüşten yapılı bir şehre alıp götürdüler. Orada bazı adamlar bizi karşıladılar ki her birinin bedeninin yarısı gördüğüm en güzel biçimde, diğer

1 Esbabu'n-nüzul/Nisaburi

2 Lübabu't-te'vil

3 Buhari/Daavat: 32 - Ebu Davud/Zekât: 7 - Nesâi/Zekât: 13 - İbn Mâce/Zekât: 8 - Ahmed: 4/353, 355, 381, 383

4 Müslim/Zekât: 63 - Tirmizi/Zekât: 28 - Nesâi/Zekât: 48 - İbn Mâce/Zekât: 28 - Dârimi/Zekât: 34 - Taberâni/Sadaka: 1 - Ahmed: 2/268, 404, 418, 419, 431, 528, 541, 6/251

yarısı da gördüğüm en çirkin şekilde idi. Beni götüren melekler, onlara: Haydi şu ırmağa giriniz! dediler. Onlar da girip çıktıktan sonra bize döndüklerinde, o kötü tarafları giderilmiş de en güzel şekle dönüşmüştü. Melekler bana: "İşte burası Adn Cenneti'dir. Şurası da senin konağındır. Şu adamların yarı kısımlarının güzel, yarı kısımlarının da çirkinliği, iyi ameli kötü amele karıştırmalarındandır. Allah onları bağışladı," dediler."[1]

"Sizden biriniz, kapısı ve penceresi olmayan çok sert bir kayanın içinde dahi amel eder, bir fiil işlerse, Allah mutlaka bir gün, nerede olursa olsun onun iş ve amelini insanlara (göstermek üzere ortaya) çıkaracaktır."[2]

"Şüphesiz ki, sizin işledikleriniz kabirlerdeki hısımlarınıza, bağlı bulunduğunuz kabile halkına arzolunur. Hayırlı ise, onlar sevinirler; kötü ise, Allahım! ona ilhamda bulun da sana itaat üzere amel etsin, diye duâ ederler."[3]

"Allah bir kulu hakkında hayır dilediği zaman, ölümünden önce onu kullanır."

Bunun üzerine soruldu :

- Ya Rasulallah! Nasıl kullanır? Buyurdu ki:

- **"Onu sâlih amelde bulunmaya muvaffak kılar, sonra da canını alır."**[4]

Medine ve Çevresini Disiplin Altına Almak

İslâm, ilgili âyetlerin ışığı altında, Tebuk Seferi'nden sonra, artık yıkılmayacak, güveni sarsılmayacak sağlam bir otorite ortaya koymayı plânladı. Başıboşluğa alışık olan, disiplin altına girmek istemeyen kasabalı ve badiyeli her insanı hizaya getirmenin ve belli bir disiplin altında tutmanın zamanı geldiğini belirleyerek, işe başladı. İnen âyetler, münafıkları bir bir teşhir ederken Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz rahmet ve iyilik yansıtan metoduyla onları doğru yola davet edip küfürden kurtarma

1 Buhari/Tefsir-i sure: 9, 15, Ta'bir: 48 - Tirmizi/Cennet: 2 - Dârimi/Rikak: 100 - Ahmed: 2/305, 362, 445-5/9

2 Müsned-i Ahmed: 3/28

3 Ebu Dâvud: Câbir b. Abdullah (radıyallahu anh)'dan

4 Müsned-i Ahmed: Enes (radıyallahu anh)'den.

çarelerini araştırıyordu. Kısa zamanda otorite sağlandı, Yahudi ve münafıkların dili kısaldı, herkes kurulan yeni düzen içinde yerini alma zorunluğunu duydu. Böylece kendiliğinden bir idari sistem oluştu.

Münafıklardan Dönüş Yapmayanlar

سَنُعَذِّبُهُمْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ يُرَدُّونَ اِلٰى عَذَابٍ عَظِيمٍ

"Onları iki defa azaba uğratacağız. Sonra da büyük bir azaba döndürüleceklerdir."

Her şeye rağmen içindeki nifak kirini temizlemeyi düşünmeyen ikiyüzlü dönekler için üç ayrı azap hazırlanmıştı. İlgili âyetlerle onlara son uyarılar yapılıyor ve dönüş yapmaları için bir fırsat daha tanınıyordu. Aksi halde hem dünyada, hem de âhirette kendilerini ilâhi azaptan kurtaramayacakları hatırlatılıyor ve akıllarını iyice kullanmaları isteniliyordu.

Sözü edilen üç ayrı azabı Cenâb-ı Hak şöyle açıklıyordu:

1- İslâm fütuhatı karşısında, putperestlerle münafıkların, umutlarının boşa çıkması sebebiyle ister istemez Allah yolunda harcanmak üzere verdikleri mal, içlerine dokunuyor ve onları devamlı rahatsız ediyordu. Bu, onları için için kahreden bir azap idi. Çünkü inanmadıkları, arzu etmedikleri halde İslâm'a yardım ediyorlardı.

2- İnen âyetlerle münafıkların rengi belli olmuş, kimin ne olduğu rahatlıkla anlaşılmıştı. O yüzden İslâm cemaati arasında hiçbir itibar ve sevgileri, dostluk ve güvenilirlikleri kalmamıştı. İslâm toplumu bu parazitleri kendi bünyesinden koparıp atmış, onları tam bir yalnızlığa itmişti. Şüphesiz ki, bu da onlar için başka bir azap idi.

3- Âhirette ise, kendilerini çok elim bir azabın beklediği haberi de ister istemez onları rahatsız ediyor ve büsbütün şüphe ve tereddütlerini arttırıyordu. Ancak pişmanlık duyup tevbe edenler, günahlarını itiraf edip Hakk'a dosdoğru dönüş yapanlar müstesna. Çünkü Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

Mallarından Sadaka (Zekât) Al

خُذْ مِنْ اَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا

"Onların mallarından zekât al ki, onunla kendilerini temizler ve (günah ile kusurlarını) paklarsın."

Müfessirler bu sadaka hakkında farklı görüş ve tesbitlerde bulunmuşlardır.

Onlardan bir kısmının yorumunu özetliyerek veriyoruz:

a) İbn Abbas (radıyallahu anh) ve İkrimi'ye göre, âyetteki "sadaka"dan maksat, farz olan zekâttır.

b) Tebuk Seferi'ne katılmayıp sonradan pişmanlık duyarak mallarının tamamını Allah yolunda harcamak isteyen ve fakat Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in emriyle üçte birini Allah yolunda harcayanlara mahsus bir sadakadır, farz olan zekât değildir. Çünkü zekât, malın üçte biriyle değil, kırkta birine göre hesaplanıp çıkarılır.

Birincilerin tesbit ve yorumu daha sahih kabul edilmiştir. Fukahanın da çoğu bu âyetle zekât konusunun çeşitli yönlerini istidlal ve istinbat etmişlerdir.

Zekâtın Devlet Eliyle Toplatılıp Dağıtılması

Âyetle, zenginlerden zekât alınıp fakirlere verilmesi emredilmektedir. Bu emir, başta Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e ve sonra da O'nun yolunda yürüyen liderleredir.

Müctehid imamlar, zengin müslümanlar, farz olan zekâtı vermedikleri takdirde İslâm devleti, onu bir vergi statüsünde ayrı bir fonda toplayıp, Kur'ân'da belirtilen sınıflara dağıtmakla görevlidir, demişlerdir. Ama zenginler bu farizayı gönül hoşnutluğuyla muhtaçlara verdikleri takdirde, devletin araya girmesine gerek yoktur. Ancak bu emval-i batına ve zahirede farklı bir durum arzeder; şöyle ki, bir Müslüman'ın evinde, sandığında ve kasasında ne kadar altın ve para olduğunu devlet kesin şekilde tesbit edemez. O bakımdan servetin bu kısmı, emvâl-ı batına sayılır ve zekâtının çıkarılıp verilmesi, mü'minin imân, irfan ve vicdanına bırakılır. Ortada gözle görülebilen mal ve serveti ise; emvâl-i zahire sayılır ve Müslüman kişi onun zekâtını vermediği takdirde devlet devreye girer. Nitekim Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz zamanında ve dört halife döneminde uygulama bu anlam ve ölçüde cereyan etmiştir.

Zekâtın Sosyal Yapıda Sağladığı İki Önemli Husus

İlgili âyetle zekâtın birçok yararlarından sadece sosyal yapıda sağlayacağı iki önemli husus üzerinde duruluyor:

Birincisi, verenleri vicdan huzuruna, ruh berraklığına ve iç temizliğine kavuşturması; buna paralel olarak zekât alanları verenlere karşı iyi duygularla yaklaştırmasıdır.

İkincisi, sosyal yapıyı sınıf kavgasından, zengin-fakir arasında oluşacak boşluktan, din kardeşliğinin zedelenmesinden, dayanışma ve yardımlaşma gibi lüzumlu hasletlerin dumura uğramasından uzak tutması ve böylece bu yapıyı birçok kötülük tohumlarından temizleyip anndırmasıdır.

Sonuç olarak, zekât veren ile onu alan arasında hırsızlık, gasp, faiz, haksız sebeplerle tecavüz, aşırı cimrilik gibi sosyal yapıyı durmadan kemiren fenalıklara ortam hazırlanmaz. Ruhla beden, dünya ile âhiret, madde ile mana arasında denge kurulmasına büyük katkısı söz konusudur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Medine ve çevresindeki ikiyüzlü dönek, kaypak karakterde olan kişiler üzerinde duruldu. Dosdoğru imân etmedikleri takdirde üç ayrı azap ile karşılık verileceği açıklandı. Tebuk Seferi'ne katılmayanlardan bazısının tevbelerinin kabul edileceği umudu belirtildi. Sonra da mü'minler arasında birlik ve beraberliği sağlamada önemli rolü olan zekât konusu kısmen açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle İslâm birliğini zedelemek amacıyla Kuba'da inşa edilen ikinci mescide (Mescid-i Dırar) dikkat çekiliyor. İyi niyet ve takvadan uzak, bütünüyle tefrika çıkartmaya yönelik o mescitte namaz kılınmasına müsaade edilmiyor. Küba'da daha önce Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından yapılan mescitte takva sahibi ve temizlenmeyi çok seven mü'minlerin bulunduğu belirtilerek ancak bu gibi mescitlerde Allah'a ibâdet edileceği hatırlatılıyor ve dolayısıyla mü'minlere zarar verme niyetiyle yapılan o mescidin yıkılıp yerle bir edilmesine işarette bulunuluyor.

5. CİLDİN SONU

5. CİLT ÖNEMLİ KONULAR FİHRİSTİ
ARAF SÛRESİ

Harfler ve işaretler 8
Kur'ân'ın iki ana hedefi 9
Sünnetullah ve kahredici azâp 12
Tebliğ edilenden de, tebliğ edenden de sorulacaktır 13
Yeryüzünün yaşanır hale getirilmesi 14
Adem ile iblis kıssası 17
Yaratmak ve şekillendirmek 19
Meleklerin Âdem'e secde etmesi 19
İblîs neden secde etmedi? 20
Nefsin değer ölçüsü 20
Kişisel mantık ve kıyas 21
Âdem'le İblîs'in cennetten çıkarılması 22
Allah mı İblîs'i azdırdı? 23
İblîs'in pusu kurması 24
Memnu meyva ağacı 26
Utanç yerlerini gösterme gayreti 26
İblis daha önce Cennet'ten kovulmamış mıydı? 27
Biri secde etmedi, diğeri memnu meyvadan yedi 28
İlk insan yeryüzüne indirilmiştir 28
Örtünmek vakar ve saygınlıktır 31
İrtica nedir, ne değildir? 33
İndirilen elbise ve süs elbisesi 33
Takvâ elbisesi 34
Allah, adâlet ve insafı emretmiştir 34
Kâbe'ye yönelmek, adâlet ve insafı ilhâm eder 35
Dini Allah'a halis kılmak 35
Çıplak doğduk ve çıplak olarak dirilip Allah'a döneceğiz 36
İlâhî hidayet lâyık olana tecelli eder 36
Camilere temiz ve güzel elbiseyle gitmek 39

Yeyiniz, içiniz, israf etmeyiniz 40
Allah'ın lütfettiği süs ve temiz rızıklar 42
Allah'ın haram kıldığı şeyler 43
Milletlerin eceli 44
Akıl yeterli midir? 47
Yoldaşlar o gün birbirlerine düşman olurlar 50
İlâhî tablodan müstesna bir görüntü 54
Cennet ile Cehennem 58
A'raf ve orada bulunanlar 59
Zalim bir topluluğun vasıfları 60
Açık belgeler karşısında özrün yeri yoktur 62
İlâhî kitabın özellikleri 63
Gökler ile yerin altı dönemde yaratılması 66
Arş üzerinde istiva 67
Güneş ve yıldızların Allah'ın emrine baş eğmesi 70
Yaratma ve emir O'na hastır 70
Yalvarıp dua etmek 71
Yerkürede kurulan düzen ve denge 72
Rüzgarın müjdeci olması 74
Bitkilerin yeniden yeşermesi ölülerin dirilmesi 76
Kur'ân'da geçmiş olayların detayına inilmez 80
Tevrat'ta Nuh tufanı biraz daha detaylı anlatılır 80
Hayvanları koruma 83
Nuh Peygamber hangi asırda yaşamıştır? 83
İleri gelenlerin küfür ve azgınlığı 83
Âd kavmi 86
Bazı milletler neden yok edilmişlerdir? 87
Neden Semûd kavmi misal veriliyor? 91
Mu'cize olan deve 92
Peygamberlere ilk iman edenler, fakirler ve ortahallilerdir 93
Lût Peygamber ve kavmi 95
Homoseksüel 95

Sahabe devrinde uygulama....99
İnananlarveinanmayanlar....104
Din ve imânı vatana tercih etmek....105
İnsanın iki yönlü eğilimi....108
Göğün ve yerin bereketi....110
İnkârcıların kalblerinin mühürlenmesi....110
Musa Peygamber ve Fir'avn....115
Ölüm tehdidi karşısında burçlaşan imân....118
Hakk'ı savunanları teselli eden güzel bir misal....120
Fir'avn'la ilgili tarihi bir belge....120
Mele'....121
Fir'avn'ın Musa Peygamberden iyice korkması....123
İnsan zayıf iradeli ve acelecidir....125
İyi, yararlı ve başarılı sonuç kimedir?....126
Musibet ve hastalık Allah'ı hatırlatır....129
Azaptan önce uyarı....132
İnen azap çok çeşitlidir....133
Pişmanlık duygusu....135
Erişecekleri mukadder çizgi....136
Tanrı'yı maddeleştirmek....138
İnsan unsuru eşyadan çok üstündür....139
Geçmişte verilen İlâhî lütufları unutmamak gerekir....139
Kırk gece....142
Allah'ı görebilme isteği....144
Neden Allah'ı görmek mümkün değildir?....145
Ahiret Âleminde Allah'ı görmek mümkün mü?....148
Tevrat'ın toptan indirilmesi ve levhalara yazılması....148
Ezra kimdir?....149
İndirilen hükümlerin en güzeli....150
Allah'a kul olma kanunu....152
Fir'avn'ın helakine sebep olan gurur....153
Altından buzağı....157

Altun buzağı kıssasının hikmeti....158
Tevbe kapısı açıktır....159
Kırk günün tesiri....159
Hak Dini tebliğde hatır-gönül söz konusu olmaz....160
Madde putperestliğinin sonu....161
Levhaları ilka....162
Musa Peygamberin öfkelenmesi....163
"Anamın oğlu!" hitabındaki incelik....164
Levhaların nüshasında hüdâ ve rahmet yazılı idi....165
Yetmiş kişinin seçilmesi....168
Şiddetli sarsıntı....169
İlâhî rahmet her şeyi kapsayıp kuşatmıştır....170
Tevrat ve İncil'de ümmî peygamberin vasıfları....171
Ümmî peygamber....174
Neden Ümmî?....175
Ümmî peygamberin bazı özellikleri....176
Son peygamberin risaleti umumîdir....178
Mülk ve saltanat Allah'ındır....179
Fetret dönemi....180
Allah'a ve O'nun sözlerine inanan peygamber....180
Ümmî peygambere iman edilmesi emrediliyor....180
Hakkı gösterip doğruya irşat edenler....183
Taştan on iki pınarın fışkırması....183
Neden on iki pınar?....185
Sina çölünde bunalma....186
Deniz sahilindeki şehir....189
Vaâz ve irşadın üç ana amacı....190
Maymunlaşan günahkârlar....191
Yahudilere işkence yapılacağı haberi....193
Yahudilerin on iki kabileye ayrılmaları....194
Davud ve Süleyman'dan sonra hızlı değişmeler....195
Tür dağının bir gölgelik anlamında yükseltilmesi....196

İlâhî kudretin dağa yönelmesi aynı zamanda bir uyarı niteliğindedir....197
Elestü hitabı....200
Elestü hitabı ses ve harfle mi olmuştur?....202
Elestü hitabına ruhların hepsinin cevap vermesi....202
Rabbınız değil miyim?....203
Ruh ve özelliği....203
Fıtrat, her türlü özür ve itirazı reddeder....205
Dini, dünyalıkla değiştirmek....208
Dileseydik onu ayetlerimizle yükseltirdik....208
Soluyan köpek misali....209
Allah'ın doğru yola iletmesi....209
Cin ve İns....213
Cinler de İlâhi hükümlerle yükümlü müdürler?....215
Cehennemlikler....215
Kalb, göz ve kulağı yaratılış hedefine yöneltmek....217
Esmâ-i Hüsnâ (Allah'ın güzel isimleri)....218
Hakk'a giden yolu gösteren bahtiyarlar....219
Hakk'ı yalanlayanlara istidrac kanunu uygulanır....220
İstidrac....220
Hz. Muhammed (aleyhisselam)'i akıl hastası sananlar....222
Allah kimi doğru yoldan saptırırsa....224
Kıyamet ve saat....227
Kıyamet'in kopuş zamanı hakkında bilgi....229
Peygamber'in zahirî vasıfları....229
Peygamber'in manevî veya ruhî sıfatları....230
Tek bir canlıdan yaratılma....233
Bakmak başka, görmek daha başkadır....235
İslâm'ın toplum ahlâkıyla ilgili üç esası....237
Şeytanın dürtmesi....239
Peygamberler günahlardan korunmuşlardır....239
Cin ve şeytan....240
Her kişi kendi karakterinde olanların çoğalmasını ister....243

İslâm'a yeni girenlere Peygamber Sünneti öğretiliyor....244
Namazda Fatiha okunması....247
Kur'ân okunduğu zaman susup dinlemek....247

ENFÂL SÛRESİ

Peygamber (aleyhisselam)'e bırakılan beşte bir....255
Mü'minin beş vasfı....258
Hakikat ehline göre, korku iki kısımdır....261
Namaz, Allah için harcamanın kapısıdır....261
Bedir muharebesinin tarihi yönü....263
Mü'minler Bedir günü çetin bir sınavdan geçirilmiştir....266
Mü'minler üzerine düşeni yaptığında Allah'ın yardımı tecelli eder....266
Meleklerin yardımcı olarak gönderilmesi....269
Melekler adam öldürmezler....269
Yardım ancak Allah'tandır....271
Bedir savaşında Mü'minlere hafif bir uyku....271
Gökten su indirilmesi....272
Allah'a ve Resulüne karşı gelenler....273
Savaşta düşmana arka döndürmek....276
Bedir'de kâfirleri Allah öldürdü....277
İşitme nimeti....279
Sorumluluk, işittikten sonra başlar....280
Devabb....281
İlâhî davette eğitimin önemi....284
Allah'tan kaçmak ne mümkün!....286
Allah'ın mü'minlere olan lütfu....287
İhanet (güveni kötüye kullanmak)....291
Mal ve çocuk birer imtihandır....292
Mal ve çocuk, dünya hayatının zinetidir....292
Allah korkusu en sağlam kıstastır....293
Mekkeli'lerin kurduğu tuzak....294
Eskilerin masallar iddiası....296
Kur'ân'ın bazı özellikleri....297

"Üzerimize gökten taş yağdır" dediler....298
Kutsal Kâbe'ye lâyık ve ehil olanlar....301
Allah yolunda alıkoymak için mallarını harcayanlar....302
Zıtların sürtüşmesi....304
İslâm'a göre savaş....306
İslâm Devletinin dört önemli görevi....307
İslâm'ın hoşgörü ve iyi niyeti....308
İslâm'da ganimet....311
Ganimetin beşte biri Allah'ındır....311
Peygamberimizin hısımları....312
Yetimler, yoksullar, yolda kalmışlar....313
Savaş stratejisi....314
Kulun tedbir ve tevekkülü....314
Bedir'de tarafların birbirlerini az görmesi....315
Savaşta sebat....319
Barışta ve savaşta itaat....320
Savaşa böbürlenerek çıkmak hatalıdır....320
İblisin telbisi....322
Sünnetullahı bilmeyenler....322
Melekler kâfirlerin canlarını alırken....323
Tarih, olayların tekrarlandığı bir sahnedir....325
Onların hepsi de zalimler idi....327
Allah'ı inkâr, seviyesizliğin en kötüsüdür....329
Andlaşmayı bozduğunu duyurmak....330
Her çeşit kuvveti hazırlamak....332
İslâm barış dinidir....334
Kalbleri birbirine ısındıran....334
Kuvvetler arasında denge....338
Esir konusu savaşla bağlantılıdır....340
Allah âhireti elde etmenizi istiyor....341
Savaşın daha büyük hikmeti vardır....342
Her hâlü kârda Allah'tan korkmak....343

Allah yolunda hicret edenler.....347
Medine'deki ensar.....348
İnanmayan müşrikler, birbirlerinin dostlarıdır.....349
Enfâl sûresinin özeti.....350

TEVBE SÛRESİ

Tevbe sûresinin özelliği.....355
Sûreye Besmele ile başlanmamasının sebebi.....355
Hacc-ı Ekber günü.....359
İslâm'ın müşriklerle ilgisinin ölçüsü.....360
İslâm'ın güçlü sesinin duyulması.....362
Haram aylar.....365
İslâm Devletinin hâkimiyet kurması.....365
İslâm cemaatini oluşturup bütünleştiren unsurlar.....367
İltica edip aman dileyenler.....368
Dinde taklit yeterli midir?.....370
Allah'a ortak koşanlarla yapılan anlaşmaya aldanmamak gerekir.....373
Müşrikler antlaşmayı bozarlarsa.....374
Üç önemli şart.....375
Dine dil uzatıp saldıranlar öldürülür mü?.....375
Allah önce Arap Yarımadasını temizlemek istedi.....377
Savaşın yararları.....378
İslâm'ın savaşta uyguladığı bir başka strateji.....379
Sağlamı çürükten ayırt etmek.....380
Savaş harekâtı mü'minlerin öfkesini giderdi, kalplerine şifa verdi.....381
Putperestlikle mescit bağdaşmaz.....384
Mescitleri imar edenlerin vasıfları.....385
Kâbe'den amaç nedir?.....386
Allah için hicret edenler.....387
Zaferi sağlayan Allah'tır.....394
Huneyn savaşının stratejik durumu.....394
Huneyn savaşının mutlu sonucu.....396
Görülmeyen askerler.....397

İnsanı sürükleyen sevgiler....398
Allah'a ortak koşan müşrikler mundardırlar....401
Mekkeli'lerin ileride ekonomik güç bulacakları haber veriliyor....402
Müşriklerden sonra kitap ehli....402
Kitap ehlinin Allah'ın haram kıldığını haram saymamaları....404
Hak dini din edinmek....405
Cizye....406
Kimlerden cizye alınır....406
Üzeyr veya Ezra....408
Allah'ın nurunu söndürmek isteyenler....413
İslâm, bütün dinlere üstün gelecektir....414
Halkın malını haksız sebeplerle yiyenler....419
Ayların sayısı....422
Hürmetli aylar....423
Dört ayın hürmeti devam ediyor mu?....424
Hırçın müşriklerin hürmetli ayların yerlerini değiştirmeleri....424
Kutsal yerler - kutsal zamanlar....425
Kamerî aylar....427
İmanın belirtisi....430
Tebûk seferi....431
Peygamber (aleyhisselam) Efendimizin uyguladığı strateji ve plan....431
Allah kendi Peygamberine yardıma devam edecektir....432
Görmediğiniz askerlerle destekleme....433
Topyekûn savaş....437
Münafıklarınkarakteri....438
İnanmayanlarla savaşa çıkmak tehlikelidir....439
Tebûk seferinin nedenleri ve neticeleri....440
Tebûk seferinde sağlanan başarılar....444
Fitne, münafığın sanatıdır....446
Tebûk olayı bize neleri öğretiyor?....447
Dinsizi sevindiren ve üzen olaylar....448
Bize ancak Allah'ın yazdığı dokunur....449

Savaşta mü'minlere iki iyilikten biri mutlaka dokunur....450
İşlenen hayırlar, yapılan iyilikler....450
Malın bolluğu, evladın çokluğu....454
Dindar görünen din düşmanları....455
Küçük bir hayrı büyük bir hayra tercih edenler....457
Zekât, ancak sekiz sınıfa verilir....460
Bir fakire ne kadar zekât verilebilir?....461
Kendisine nafakası gerekenlere zekât verilir mi?....461
Sekiz sınıf hakkında açıklama....462
Zekâtın hikmeti ve tasavvufî yönü....466
Peygamberimizin (aleyhisselam) özelliklerinden biri....469
Münafığın ikiyüzlülüğü....470
Küfrü gerektiren alay....474
Münafık, hep endişelidir....474
Münafıklar, birbirlerinin kopyalarıdır....475
Geçmiş olaylardan ibret almak....477
Allah kimseye zulmetmez....479
Mü'minlerin vasıflarından bazısı....482
Kâfirlerle ve münafıklarla savaşmak....487
Münafığın gerçek dostu ve yardımcısı yoktur....488
Çok mal dindarlığı bozar mı?....493
Maddeciler, zekât verenleri geri zekâlılıkla suçlarlar....494
Münafıklar askere alınmıyor....497
Münafıklarla manevî bağların da kesilmesi....498
Mal bolluğu, evlat çokluğu....499
Allah yolunda savaşanlar....501
Bedeviler (çölde yaşayan Araplar)....506
Savaşa katılmayan hasta ve zayfıların görevi....506
Allah onların kalblerini mühürledi....507
İkiyüzlü döneklerin İslâm'da yeri yoktur....509
Münafıklar mundardırlar....510
Eğitimde İslâm'ın başarısı....513

Bedeviler üç gruba ayrılyordu.....513
Sevap ve fazilette öne geçenler.....516
İlk hicretin ve ilk yardımın önemi.....517
Medine ve çevresini disiplin altına almak.....522
Münafıklardan dönüş yapmayanlar.....523
Mallarından sadaka (zekât) al.....523
Zekâtın devlet eliyle toplatılıp dağıtılması.....524
Zekâtın sosyal yapıda sağladığı iki önemli hususi.....524